

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Disertační práce

POLEMIKA O KALICH MEZI TEOLOGIÍ A POLITIKOU 1414–1431
Príspevek k předpokladům basilejské disputace o první z pražských artikulů

Mgr. Dušan Coufal

Katedra církevních dějin
Vedoucí práce: doc. ThDr. Martin Wernisch
Studijní obor: Historická teologie a teologie náboženství

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Příspěvek k předpokladům basilejské disputace o první z pražských artikulů* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Brně, dne 5. června 2012

Bibliografická citace

Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431 : Příspěvek k předpokladům basilejské disputace o první z pražských artikulů : disertační práce / Dušan Coufal ; vedoucí práce: Martin Wernisch. -- Praha, 2012. -- 251 s.

Anotace

Práce se komplexně zabývá učenou polemikou o laické přijímání eucharistie pod způsobou chleba i vína, která byla vedena mezi katolíky a husity v letech 1414–1431. Všímá si teologických, prosopografických i politických aspektů sporu. Při popisu jeho ideové podstaty se zaměřuje na známá i doposud nestudovaná relevantní klíčová literární díla (traktáty a kvestie) a snaží se je zapojit do srozumitelného ideového a chronologického rámce. Na husitské straně poprvé přehledně popisuje tři hlavní pilíře teologie kalicha Jakoubka ze Stříbra, na straně katolické sleduje pozadí a dopad dekretu kostnického koncilu proti kalichu z června 1415. Snahou utrakvistů tento dekret zvrátit pomocí svobodného veřejného slyšení se zabývá druhá část práce. Sleduje, jak se po roce 1419 s uprázdněným českým trůnem stává z kauzy slyšení výrazné politikum, pojmenovává jeho hlavní aktéry a poprvé soustředěně a částečně i s pomocí několika doposud nezohledněných pramenů sleduje zrození myšlenky husitského slyšení na basilejském koncile. Práce tak zároveň usiluje načrtnout základní ideové, literární a politické předpoklady disputace o kalich na basilejském koncilu roku 1433.

Klíčová slova

Husitství, polemika, husitský kalich, traktátová literatura, kostnický koncil, basilejský koncil

Summary

The theses deals with scholarly polemic about giving communion in both bread and wine to priests and laity alike, which was held between the Catholics and the Hussites from 1414 till 1431. It concentrates on theological, prosopographical as well as political aspects of the controversy. The description of its ideological nature is based on studying both well known and not yet examined relevant literary pieces of work (tracts and quaestiones) and tries to understand them in their ideological and chronological context. On the Hussite side the three main arguments supporting the theology of the chalice according to Jacob of Mies are for the first time clearly described, on the Catholic side the background and effects of the Decree of the Council of Constance against the chalice from June 1415 are observed. Effort of the Czech Utraquists to reverse the Decree by a free public hearing is the topic of the second part of the theses. It observes how the theological controversy turns into a political cause, introduces its main participants and for the first time concentrates (with regard to some sources that have not yet been considered) on the origin of the idea of a Hussite hearing at the Council of Basel. The aim of the theses is also to outline basic ideological, literary and political preconditions for disputation over the chalice at the Council of Basel in 1433.

Keywords

Hussitism, Polemics, Hussite Chalice, Medieval Tracts, Council of Constance, Council of Basel

Poděkování

Tato práce by nevznikla bez ochoty PhDr. Jany Zachové, CSc., provázet mne po několik měsíců při odhalování tajemství zkratk pozdně středověkých latinských rukopisů a náležitosti jejich edičního zpřístupnění. Získané znalosti a patričné zaujetí pro věc by však jen stěží mohly být dále rozvíjeny, nebýt odvážného činu prof. PhDr. Jany Nechutové, CSc., která mne přizvala do svého brněnského kolektivu editorů latinských spisů Jana Husa. Z takto nově získaných badatelských možností těžila i tato práce. Za možnost prohlubovat své poznání neméně vděčím také doc. ThDr. Martinu Prudkém. Paní doc. PhDr. Heleně Krmíčkové, Dr., jsem velmi zavázán za její ochotu při zprostředkování vybrané literatury a také některých rukopisů. Nemalý dík patří zaměstnancům knihoven, zvláště potom oddělení meziknihovni výpůjční služby Evangelické teologické fakulty UK v Praze a Moravské zemské knihovny v Brně. Za mnohé podněty k tématu vděčím četným diskusím s kolegy různého badatelského zaměření své generace.

Vznik práce provázely příznivé i nepříznivé okolnosti vnějšího rázu. Zvláště při jejím dokončování jsem mohl pocítit podporu svých blízkých a také jejich nesamozřejmé pochopení, že vzdálené události 15. věku mohou někdy dostat přednost před zákrutami přítomné doby. Za to jim upřímně děkuji, zvláště pak své ženě Haně.

Svému školiteli doc. ThDr. Martinu Wernischovi bych chtěl poděkovat za pochopení, s nímž snášel upravování zvoleného tématu podle toho, jak si to žádalo postupující studium pramenů.

Přesto všechno případné přešlapy a nepřesnosti předkládané práce je nutné přičítat výhradně jen mé vlastní nedostatečnosti.

Obsah

ÚVODEM.....	9
1. Na křivolaké cestě k tématu.....	9
2. Traktát v pozdním středověku.....	11
I. MEZI PRAHOU A KOSTNICÍ: V HÁJEMSTVÍ TEOLOGŮ.....	15
1. „Zapomenutí“ kalicha ve víru středověku.....	17
2. „Objev“ kalicha v Čechách a zahájení polemiky (1414–1415).....	20
3. Dogma salvificum? Jakoubkova teologie kalicha a její první kritici.....	24
<i>Z Jakoubkovy teologické dílny.....</i>	<i>24</i>
<i>Z druhého břehu.....</i>	<i>33</i>
4. Ve stínu kostnického dekretu (1415–1417).....	37
<i>V Kostnici.....</i>	<i>37</i>
<i>V Čechách.....</i>	<i>42</i>
5. Válka traktátů (1417–1418).....	51
<i>Auctoritates a zmařený pokus o slyšení.....</i>	<i>51</i>
<i>V Kostnici: Jan z Roque, Mikuláš z Dinkelsbühlu, Jan Gerson a Mařík Rvačka.....</i>	<i>54</i>
<i>V Čechách: Jakoubek ze Stříbra a Jan z Příbrami.....</i>	<i>66</i>
<i>Dvě dobrozdání pro nového papeže?.....</i>	<i>78</i>
II. O KALICH A TRŮN: „RYŠAVÝ DRAK“ V ČECHÁCH.....	85
1. Ab libellis ad bella (1419–1420).....	87
2. Husitský požadavek slyšení a obléhání Prahy roku 1420	95
<i>Do bitvy na Vítkově.....</i>	<i>95</i>
<i>Setkání „u mostu blízko Prahy“.....</i>	<i>104</i>
<i>Partie v patu.....</i>	<i>113</i>
3. Vybraná literární polemika proti čtyřem artikulům z let 1420–1421.....	115
<i>Vídeňští mistři: První při díle?.....</i>	<i>115</i>
<i>Polemika Jana Hoffmanna na univerzitě v Lipsku.....</i>	<i>116</i>
<i>Martin Talayero a jeho traktát pro uherského magnáta.....</i>	<i>120</i>
<i>Konvertita Šimon z Tišnova.....</i>	<i>122</i>
<i>Dva heidelberští teologové před Žatcem.....</i>	<i>124</i>
III. HUSITSKÝ POŽADAVEK SLYŠENÍ VE VÍRU VYSOKÉ POLITIKY.....	129
1. Slyšení a tzv. polsko-litevská kandidatura (1420–1423).....	131
<i>Disputace teologů v Krakově?.....</i>	<i>131</i>
<i>Vitoldova licitace.....</i>	<i>135</i>
2. Pnutí pod hladinou: Mezi Brnem a Sienou (1423–1424).....	141
<i>Slyšení v Brně?.....</i>	<i>141</i>
<i>Slyšení nebo požádaný král? Dvojaká mise do Polska a na Litvu.....</i>	<i>146</i>
<i>Sienské drama a první pokus o acceleratio concilii.....</i>	<i>149</i>
3. Zdlouhavé hledání východisek (1424–1427).....	154
<i>Jednání o slyšení v Uhrách a Korybutovičův pád.....</i>	<i>155</i>

<i>Právo prvního slova: Schůzka na Žebráku</i>	160
4. Okamžik obratu: Bratislavská jednání a jejich pozadí (1429).....	165
<i>Výzva Sorbonny a vídeňská univerzita</i>	165
<i>Král Zikmund</i>	168
<i>Odezva v Čechách</i>	169
<i>Tváří v tvář: První jednání v Bratislavě</i>	171
<i>Pražský sněm</i>	182
<i>Tváří v tvář: Druhé jednání v Bratislavě</i>	185
5. Slyšení na říšském koncilu a renesance husitských manifestů (1430).....	190
<i>Slyšení na říšském koncilu?</i>	190
<i>Nová vlna husitských manifestů</i>	197
<i>Norimberské porady a záhadná schůzka v Chebu</i>	203
<i>Římský manifest a jeho podhoubí</i>	207
6. Epilog polského prostřednictví: Jednání v Krakově (1431).....	210
ZÁVĚREM	215
Seznam zkratek.....	219
Seznam pramenů.....	221
<i>Rukopisy</i>	221
<i>Edice</i>	222
<i>Katalogy rukopisů</i>	229
<i>Internetové databáze</i>	230
Seznam literatury.....	231

ÚVODEM

„Přese všechny přčetné jeho mezery a nedostatky je dle mého citu a přesvědčení nejpilnější a nejdůležitější úlohou našeho dějepisectví sbíratí všechny ještě pozůstalé písemné památky úsilí a práce ducha českého zvláště na poli bohoslovném 15. a 16. století, shledávati v knihovnách domácích i zahraničních všechny ty zahozené, zaprášené a zapomenuté výklady a traktáty a podávati z nich do veřejnosti aspoň to, co důležitějšího a svérodého v nich nalezeno bude.“

František Palacký¹

1. Na křivolaké cestě k tématu

Mezi výjimečné události náboženských a kulturně-sociálních dějin Evropy pozdního středověku se řadí učená „hádání“ delegátů husitských svazů se zástupci basilejského koncilu o českém náboženském programu čtyř pražských artikulů. Udála se v Basileji, říšském městě nad Rýnem, mezi 4. lednem až 14. dubnem roku 1433. Možnost docenit jejich dějinný význam spočívá v rozpoznání jejich úlohy na cestě za náboženskou i politickou dohodou obou stran, která se vtělila do tzv. basilejských kompaktát.² Jaroslav Prokeš, přední předválečný znalec „basilejského období“ českých dějin, si plně uvědomoval, že takové poznání není možné bez adekvátní ideové analýzy textů, které z těchto polemik vzešly. Ačkoliv sám ohlásil odhodlání se jimi zabývat, nakonec své předsevzetí nenaplnil.³ Mohlo k tomu přispět i to, že uvedená literatura „je příliš četná a složitá“, jak ji později zhodnotil další český znalec husitství Jiří Kejř.⁴

Počtem popsanych folií soudobých rukopisů nad jiné vyniká spor o první z pražských článků, který požadoval přijímání svátosti oltární pod obojí způsobou chleba i vína pro všechny věřící bez rozdílu. Původně bylo našim záměrem dochovaný „basilejský“ materiál k tématu kalicha z let 1432–1433 shromáždit a analyzovat jej; a již heuristické práce naznačily slibné výsledky.

Základní korpus relevantních písemností tvoří texty čelního představitele husitského středu Jana Rokycany († 1471) a jeho koncilního odpůrce, dominikána a pařížského mistra, Jana Stojkoviče z Dubrovníku († 1443). Ze Stojkovičovy dílny máme dochovány jak jeho přípravné práce z podzimu 1432, tak jeho únorovou pozici a dubnovou repliku z roku 1433. Z textů Jana Rokycany bádání doposud registrovalo pouze jeho lednovou pozici a březnovou repliku. Nyní víme také o jeho přípravě. Zároveň bádáním nebylo

¹ Citujeme podle F. M. BARTOŠE, *Nález husitského pokladu*, s. 91–92 – Z důvodu úspornosti budeme od počátku uvádět bibliografické citace ve zkrácené podobě. Plné znění odkazu čtenář snadno dohledá v příloženém seznamu pramenů a literatury.

² Nověji se basilejskými kompaktáty především z hlediska jejich zlistinění zabýval F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*.

³ SROV. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 85, pozn. 356 a 373a.

⁴ J. KEJŘ, *Česká otázka*, s. 127.

doposud náležitě zdůrazněno a zhodnoceno, že hlavní proud diskuse mezi Stojkovičem a Rokycanou drobnějšími příspěvky obohatili ještě další katoličtí teologové přítomní v letech 1432–1433 v Basileji.⁵

Jakkoli je však shledávání pramenů záslužné, neméně důležitá je snaha adekvátně pochopit jejich obsah a srozumitelně jej přiblížit modernímu čtenáři. Nutnost rozpoznat ideovou podstatu sporu o kalich se stupňuje tím, že otázka laického přijímání podobojí nebyla na půdě koncilu vnímána pouze jako jeden z pražských článků, nýbrž byla považována za specifický bod celého jednání. Pregnantně to v březnu 1433 vyjádřil budoucí věhlasný filozof 15. věku Mikuláš Kusánský, který Janu Rokycanovi připomněl, že zatímco tři z pražských artikulů hledí k nápravě mravů, otázka přijímání podobojí je článkem víry.⁶ Proto také relevantní prameny z let 1432–1433 mluví v souvislosti s kontroverzí o kalich specificky o „disputaci víry“ (*disputatio fidei*), o „svatém“ či „zbožném klání“ (*divinum, pium certamen*) nebo případně o „válce víry“ (*bellum fidei*).⁷

Toto specifikum a orientační prostudování dotčených basilejských traktátů z let 1432–1433 nás navzdory jejich pokročilemu zpracování nakonec přivedlo k rozhodnutí na jejich popis a interpretaci prozatím rezignovat⁸ a s ohlednutím do minulosti nejprve monograficky objasnit následující dvě otázky: V čem byla právě látka laického přijímání z kalicha tak specifická, že v Basileji poutala zvláštní a zvýšenou pozornost teologů a kanonistů? A také – uvážíme-li, že k „turnaji víry“ heretiků s katolíky došlo na půdě pozdně středověkého koncilu – jakou shodou okolností a procesů k takovému nebývalému souboji mohlo dojít?

Protože hledání odpovědí na uvedené otázky v průběhu let 1414–1431 nás ve třech velkých kapitolách přivede nejenom do pracoven teologů a na půdu univerzit, ale i na dvory králů, do jednacích místností všeobecných koncilů prvních dvou desetiletí 15. století, anebo k římské kurii, budeme se opírat o různorodé spektrum pramenů a poznatků historických disciplín, které se jimi zabývají. Vstoupíme jak do sféry historické teologie, církevních a politických dějin, tak do hájemství dějin univerzit a zejména literární produkce jejich absolventů. Tím je zároveň dáno i spektrum badatelů, jejichž edice, zjištění a interpretace nás níže budou provázet a na příslušných místech se s nimi jmenovitě seznámíme. Jména alespoň tři z nich však musíme předeslat již zde.

Současnou přední znalkyní počátků utrakvismu v Čechách je brněnská historička a středolatinšská filoložka Helena Krmíčková, která do vínku bádání o husitském kalichu přispěla rovněž cennými edicemi a svou prací zřetelně ukázala jaké jsou možnosti a potřeby studia traktátové literatury, zvláště její chronologie. Všudypřítomné jsou na stránkách této práce příspěvky historika Františka Michálka Bartoše, jehož rozsáhlá

⁵ Protože tyto texty nejsou v tuto chvíli předmětem našeho zájmu, upouštíme od přehledu jejich dochování a literatury, která se jimi doposud zabývala. Vede nás k tomu i to, že u některých z nich je nejprve třeba analýzou dokázat, že náleží právě tomuto okamžiku; nověji přehledově o některých z nich P. SOUKUP, *Die Rolle*, s. 78–79. Na existenci Rokycanovy přípravy upozornil D. COUFAL, *Der Laienkelch*, s. 39–56.

⁶ *Liber diurnus*, s. 331: „Tunc sine deliberatione a se ipso Nicolaus doctor dixit: primus articulus, scilicet de communione utriusque speciei, est fidei articulus [...], sed alii tres spectant ad reformationem morum [...]“.

⁷ Viz *Concilium Basiliense II*, s. 62, ř. 33–35; IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio*, sl. 1013D a 1020E; *Liber diurnus*, s. 324–325. K tomu srov. J. HELMRATH, *Kommunikation*, s. 144.

⁸ Některé doposud získané poznatky přináší studie o problematice teologické autority v Rokycanových a Stojkovičových textech, D. COUFAL, *Ecclesia et Scriptura?* (v tisku).

heuristická práce napříč husitským a protihusitským písemnictvím bude sotva někdy překonána, třebaš je zatížena v nejednom případě až příliš rychlými závěry a soudy. A samostatně zmínit musíme také historického teologa a církevního historika Amedea Molnára, jehož smysl pro uvažování autorů námi zkoumané teologické literatury poprvé soustředěně naznačil, že existuje něco jako teologie kalicha. Jestliže dva naposled uvedení badatelé působili na stejné instituci a katedře, kde je předkládána tato práce, je asi přirozené, že její autor se neubráníl podvědomé potřebě, se s jejich badatelským dědictvím kriticky vyrovnat přede vším. Zda se tak stalo náležitě, nechť posoudí sám čtenář.

2. Traktát v pozdním středověku

Protože při sledování teologického aspektu polemiky, který prostupuje celou naší prací, dominuje však její první kapitole, je stěžejním pramenem učené pojednání univerzitního vzdělance, považujeme za přínosné o něm předeslat několik poznámek obecného rázu.

Učený ideový spor je samozřejmě mnohem starší než instituce univerzity. Veřejné výměny názorů s věroučným podtextem jsou známé již z patristických dob a objevovaly se i v raném středověku. Za všechny lze zmínit kupříkladu eucharistickou polemiku 11. století mezi Lanfrakem a Berengarem.⁹ Spíše z mocenské oblasti připadají v úvahu střety o investituru, které provázely tzv. *Libelli de lite*.¹⁰ Avšak výrazně nový rozměr dal učené disputaci až vznik univerzity. Je to především kvestie, která je vlastním symbolem zrození univerzitního intelektuála se svou dialektickou strukturou argumentů *pro et contra*. V průběhu 12. století se z *lectio*, z komentáře, vyvíjí *quaestio*, která jej dialekticky přesahuje. Lapidárně řečeno slovy Jacquesa Le Goffa, univerzitní mistr přestává být výhradně exegetou, stává se myslitelem. Od 13. století se kvestie od komentované předlohy postupně odpoutává a začíná existovat samostatně. Stává se předmětem diskuse, mění se na *disputatio*. Jejím výsledkem je však opět text. Přináší její řešení (*determinatio*), písemně zpracované buď mistrem nebo některým z posluchačů. Souhrnně se tyto prameny nazývají *quaestiones disputatae*.¹¹

Takové disputace a z nich vzešlé texty jsou klasickým projevem scholastické univerzitní vzdělanosti. Známé jsou především slavnostní kvodlibetní disputace, s nimiž se v Praze ve zvýšené míře setkáváme od konce 14. století.¹² V té době ale již klasická forma kvestie vázaná na disputaci, vzdělavcům plně nevyhovuje. Na scénu v dosud nebyvalé míře vstupuje z ní odvozený a často o poznání stručnější *tractatus* – traktát.

⁹ Srov. např. Ch. M. RADDING – F. NEWTON, *Theology, rhetoric, and politics*, zvl. s. 1–32; s dalšími příklady přichází heslo L. HÖDL – P. WEIMAR – L. MILLER, *Disputatio(n)*, s. 1116–1120.

¹⁰ *Libelli de lite I–III*. V této souvislosti na ně upozornil I. HLAVÁČEK, *K dochování*, s. 29–36, zde 29.

¹¹ Základní struktury vývoje nastínil J. LE GOFF, *Intelektuálové*, s. 84–86; dále srov. J. STOCES, *Disputace*, s. 384–395, kde podrobněji k dějinám kvestie a formální struktuře. K emanaci kvestie z biblické exegetické literatury např. J. R. GINTHER, *There is a text*, s. 31–51, zde zvl. 39–40; k proměně výkladu Lombardových Sentencí ve prospěch formulování kvestií na univerzitách v Oxfordu a Paříži a ke vztahu ústního a písemného projevu v univerzitní teologické produkci 14. stol. W. J. COURTENAY, *Programmes*, s. 325–380, zde zvl. 338–350. Do terminologie uvádí O. WEIJERS, *Terminologie des universités*; srov. také sborník *Terminologie de la vie intellectuelle* a F. ŠMAHEL, *Středověká scholastika*, s. 86–120.

¹² Srov. J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*.

Tento posun od kvestie k traktátu se nověji pokusil zachytit a popsat americký badatel Daniel Hobbins. I když jeho závěry budou muset být doplněny o další srovnávací studie, v mnohém jsou inspirativní již nyní. Podle něj v průběhu 14. století vzdělanci v jistou chvíli začínají užívat kvestie stále více jako samostatného literárního projevu bez přímého vztahu k prostředí orální výuky, k posluchárně. A právě výsledkem tohoto procesu je podle Hobbinsse stručnější *tractatus*. I když traktát vyšel z předešlých školských žánrů, nově oproti nim dovoľoval autorovi pojednat aktuální a diskutované téma formou přijatelnou i pro neakademické publikum. Typická je pro něj volnější a zběžnější kompozice, která i když odráží některé formální vzory školské produkce, není jimi nikterak vázána. Například může chybět již zmíněná typická argumentační struktura kvestií *pro et contra*.¹³

S tím souvisí podle Hobbinsse i proměna v distribuci a multiplikaci těchto písemností. Důležitou roli při tom hrála stručnost, neboť takový text nebyl primárně určen ke svázání a uchovávání, ale pokud možno k co nejširší cirkulaci. Hobbins zde dokonce vidí i jistý náběh k letáku, což jistě není bez významu s ohledem na husitské manifesty 20. a 30. let. Pozoruhodné je také jeho zjištění, že alespoň ve Francii 15. století dochází k proměně v předmětu opisovačské činnosti, která v případě klasických textů středověké vzdělanosti – kupříkladu *Sentenci* Petra Lombardského, bible či *Školské historie* Petra Comestora – ochabuje ve prospěch textů nových; studenti nejspíše pracovali s početnými exempláři 13. či 14. století.¹⁴

Za příklonem vzdělanců k traktátu stojí podle Hobbinsse proměny společnosti a jejich potřeb. Pozdně středověký učenec byl daleko více veřejnou osobou a srozumitelný traktát byl nutnou podmínkou jeho efektivního působení.¹⁵ Nejenom nové problémy společnosti v desetiletích kolem přelomu 14. a 15. století jako bylo papežské schisma, konciliarismus či problém wyclifsko-husitské hereze, ale i běžná témata jako právo, lichva, pověra či magie si žádaly nové přístupy intelektuálů. Byl zvýšen tlak, aby se pozdně středověká univerzita stala skutečně dynamickou institucí, jejíž fakulty a mistři svedou pohotově zareagovat na problémy vnějšího světa, ať již právní, medicínské, morální či přímo doktrinální.¹⁶ Náznorným příkladem je právě protihusitská odborná, celoevropsky založená polemika první třetiny 15. století.¹⁷

To vše ale znamená, že traktátovou, popřípadě kvestiovou literaturu nelze vnímat pouze jako zdroj myšlenek. Tyto texty mají autory, kteří píší v určitém čase a na konkrétním místě, často v zájmu nějaké instituce či autority – ať již univerzity nebo světské či duchovní vrchnosti. A právě společné zkušenosti těchto autorů, jejich vzájemné vztahy a konečně i jejich společné či protichůdné zájmy jsou zejména u katolických mistrů důležitým prosopografickým předpokladem basilejských jednání. Více o tom napoví následující řádky.

¹³ Srov. D. HOBBS, *Authorship*, s. 128–152.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 142–143.

¹⁵ Tamtéž, s. 129, kde v pozn. 7, uvedena další literatura; srov. také E. POTKOWSKI, *Kirchliche Publizistik*, s. 301–302.

¹⁶ Tamtéž, s. 146; W. EBERHARD, *Konrad Koler*, s. 96.

¹⁷ Srov. alespoň internetovou databázi protihusitské literatury P. SOUKUPA, *Repertorium*, a práci téhož autora, *Die Rolle*, s. 71–80.

Odvrácenou stranou mince u těchto textů je jejich neuspokojivé ediční zpřístupnění a jejich chybějící zařazení do širších souvislostí ideových a chronologických. Některé doposud nevydané texty nám zůstaly nedostupné a pouze je registrujeme, u jiných vycházíme z jednoho rukopisného exempláře. Na některých místech se čtenář také setká s konstatováním, že je možné ještě hlubší poznání daného literárního díla. Tyto nedokonalosti jsou nutnou daní, kterou musíme zaplatit, abychom mohli získat alespoň nějakou konzistentní a srozumitelnou odpověď na obě výše položené otázky a neutopili se v literárním moři polemiky o kalich zvolených let hned poté, co se vnoříme do jejich dílčích argumentů a dějinných zvrátů s ní souvisejících. Kromě rezignace ovšem nevidíme jiného východiska: Chceme-li pochopit dílčí text, potřebujeme znát jeho interpretační rámec, usilujeme-li o interpretační rámec, musíme mít sumu znalostí dílčích textů. Jakkoli se tato práce vychyluje z naznačené oscilace podle potřeby jedním nebo druhým směrem, přece jen v důsledku cílí na onen interpretační rámec. Zdokonalování a konečně i přetváření jeho poznání dalším studiem se nejenom předpokládá, nýbrž považuje za nevyhnutelné.

I.

MEZI PRAHOU A KOSTNICÍ: V HÁJEMSTVÍ TEOLOGŮ

1. „Zapomenutí“ kalicha ve víru středověku

Jedním z úhelných kamenů husitské obhajoby laického kalicha při basilejských disputacích byla jeho starobylost. Husitští vzdělanci od samých počátků utrakvistické teorie a praxe usilovně pátrali nejenom po důvodech, proč se od kalicha upustilo, ale také po době, kdy k tomu došlo. Výmluvně to dosvědčuje anonymní a doposud nestudovaný husitský traktátek, dochovaný v rukopise Rakouské národní knihovny 4488, v němž se neznámý autor pokouší stopovat dějiny laického kalicha od Krista až po dobu jeho „zapomnění“.¹⁸ Nepřekvapí nás proto, že také Jan Rokycana se 19. ledna 1433 na samý závěr své obhajoby utrakvismu dotazoval protistrany, zda bylo nějakým koncilem – s výjimkou kostnického – přijímají podobojí zrušeno, čemuž prý nevěří.¹⁹

Husité byli nepochybně na koncilu tímto svým pátráním v církevních dějinách proslulí. Dosvědčil to přední učenec 15. století Mikuláš Kusánský († 1464), který v *De usu communionis*, v hlavním ze svých protihusitských spisů z doby koncilu, zmiňuje, že husité pečlivě („curiose“) po tomto údaji pátrají. A i když sám považoval takové hledání za nadbytečné, protože o církevní autoritě se nemělo pochybovat, neváhal se předvést svými historiografickými znalostmi. Na dálku Rokycanovi odpověděl, že subunitní praxi pro dospělé schválil a eucharistii pro maličké zapověděl IV. lateránský koncil roku 1215 za pontifikátu papeže Innocence III. († 1216) slavným kánonem *Omnis utriusque sexus*.²⁰ Kusánský byl sice právem Enášem Silviem Piccolominim († 1464) označen za předního znalce církevních dějin na basilejském koncilu,²¹ třebaže byl však vzděláním kanonista, v prvním případě nelze jeho interpretaci dotčeného kánonu ve smyslu výslovného schválení (*approbatio*) subunitní praxe přijmout; a to i přesto že kánon mohl takovou praxi již předpokládat. Historické bádání naopak zastává názor (a dává tím vlastně Rokycanovi za pravdu), že od laického kalicha nebylo v počátcích vrcholného středověku upuštěno jednorázově z důvodu nějakého církevního nařízení. Docházelo k tomu postupně a z různých příčin v „dlouhém“ vývoji 12.–13. století. V Basileji o tom byl přesvědčen i Jan Stojković.²²

¹⁸ Viz rkp. Wien, ÖNB, 4488, ff. 254r–257v, s incipitem „Unde post Salvator noster“. Analýzu tohoto textu přenecháme jiné příležitosti.

¹⁹ *Liber diurnus*, s. 293, k 19. lednu: „Item optamus scire, si in aliquo concilio generali sit deposita [tj. communio sub utraque specie, pozn. DC], quod non credimus demto concilio Constantiensi.“

²⁰ Srov. NICOLAUS DE CUSA, *De usu communionis*, f. 13v, zvl. „Solet etiam a vobis curiose superflue tamen quaeri, quis Romanus pontifex aut quale concilium ritui unius speciei auctoritatem primo praestitit. Et licet infallibilis nostrae salutis regula, in istis per Augustinum [...] conscripta, merito sufficeret, tamen ut curiositati etiam superfluae satisfiat, dico, quod magna et plenaria totius orbis et universae ecclesiae synodus anno Christi 1215 in ecclesia Lateranensi, Romae, Innocentio illo tertio, literatissimo divinae et humanae legis peritissimo praesidente, hunc ritum non communicandi infantes et sub una specie fideles per cap<itulum> *Omnis utriusque sexus* [viz *Corpus iuris canonici*, X (Liber Extra) 5. 38. 12., ed. FRIEDBERG, II, s. 887–888] approbavit, quo ad infantes in verbo: ‚postquam ad discretionis annos‘, quo ad unam speciem ibi: ‚eucharistiae sacramentum‘.“ Kusánský, jak tamtéž dále rozvádí, vychází z toho, že se zde objevuje singulár *sacramentum* nikoliv plurál *sacramenta*, což má ukazovat na potvrzení praxe podjednou. Dále také konstatuje, že po tomto koncilu nelze dohledat žádného doktora, který by zavazoval laiky k přijímání podobojí.

²¹ AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI, *Libellus Dialogorum*, sl. 706A. K tomu srov. E. MEUTHEN, *Nikolaus von Kues*, s. 234–252, kde podrobněji jednak ke Kusánského praktickému vztahu k historii a také k jeho pojetí dějinnosti právě i v konfrontaci s husitským kalichem; dále také M. RIEDENAUER, *Geschichtliche und kulturelle Relativierung*, s. 35–50, zde 37–38.

²² Srov. IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio*, sl. 1057A–C, zvl.: „Clarum autem est, quod haec consuetudo non fuit

Jak doložil Dieter Girgensohn, laický kalich mizel zhruba od poloviny 12. století, přičemž od 50. let 13. století zaznamenáváme čtenější výskyt výslovných teoretických pojednání, proč by laici měli přijímat pouze pod jednou způsobou. První takový výklad se nalézá již ve sbírce sentencí oxfordského teologa Roberta Pullena († 1146), nejspíše z let 1142–1144, kde se již kupodivu subunitní praxe označuje za chvályhodný zvyk církve a odůvodňuje se zejména nebezpečím vylití Kristovy krve při přijímání a učením o konkomitanci. Podle této nauky se Kristus dává pod každou ze způsobů cele, takže v hostii je po konsekraci přítomno a laiky přijímáno nejenom Kristovo tělo, ale i krev. Na druhou stranu ještě v roce 1287 se na synodě v taktéž anglickém Exetru počítalo se starším předpisem, který předpokládal laické přijímání podobojí, a sami husité citovali ve prospěch své utrakvistické praxe ještě dílo 14. století z pera Viléma z Montlazuunu († 1343). Jak naznačil Pullenův výklad, hlavními důvody změny ritu byly nejspíše proměny v eucharistické zbožnosti, které působily v interakci s vývojem středověkého učení o eucharistii. Katoličtí apologeti subunitní praxe v pozdním středověku uvádějí také snahu církve takto vyzdvihnout úlohu a postavení kněze vůči laikům. Protože však musíme pracovat pouze s dílčími svědectvími z různých lokalit, při jakékoli generalizaci o době a důvodech změny ritu je na místě opatrnost.²³

Samozřejmě i v raně středověkých Čechách se původně přijímalo podobojí. Dosvědčuje to hned několik druhů pramenů. Obecnou eucharistickou praxi *sub utraque* zaznamenávají svatováclavské a ludmilské legendy či ještě tzv. *Homilář opatovický* z pol. 12. století. Jiným dokladem jsou zmínky o liturgickém náčiní, které se při takovém vysluhování eucharistie používalo. Ještě kolem poloviny 14. století se připomínaly v soupisech pokladů pražského svatovítského kostela jak trubičky (*calami*), užívané k přijímání Kristovy krve, tak i veliký eucharistický kalich se dvěma uchy (tzv. *calix ansatus*) určený ke stejné věci. V této době ale již nic z toho nesloužilo k původnímu účelu.²⁴ A konečně Jakoubek ze Stříbra cituje ve svých traktátech staré misály pražské diecéze („*staří mšálové*“), v nichž byla ještě zachycena praxe podobojí.²⁵ Ačkoliv se doposud žádnou takovou bohemikální agendu, respektive její utrakvistickou část

uno die, aut uno mense, seu uno anno in ecclesiis universaliter introducta, imo nullus doctorum ipsam laudantium et approbantium potuit aut scivit assignare temporis originem, quo haec consuetudo universaliter ortum habuerit, propter antiquitatem suam. [...] communionem unius speciei, cuius consuetudinis principium aut initium, nec in memoriis hominum, nec in scriptis doctorum, aut in annalibus scribentium reperitur.“

²³ Doposud nejpodrobněji o této problematice D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 84–120; o Vilémovi z Montlazuunu tamtéž, s. 160; dále viz lexikální hesla M. GERWING, *Kelchkommunion*, s. 1096–1097; R. BERGER, *Přijímání kalicha. Přijímání podobojí*, s. 398–399. Podle JANA STOJKOVIČE, *Positio*, sl. 1073C–E, subunitní praxi církev zavedla a udržuje mj. „propter honorem et dignitatem sacerdotalis officii“. V této souvislosti se dovolává i staršího názoru augustiniánského kazatele Alberta z Padovy († 1323/8), podle něhož pokud by se v přijímání setřel rozdíl mezi kněžími a laiky, laici a „mulierculae“ by se mohli domnívat, že mohou dokonce i posvěcovat. Také IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 63, kritizuje husitskou praxi i proto, že svádí k názoru, že „tanta esset dignitas laicorum circa sumptionem corporis Christi sicut et sacerdotum“. Obecně k eucharistii ve středověku srov. alespoň dvě základní práce B. NEUNHEUSER, *Eucharistie*; P. BROWE, *Die Eucharistie*; v druhém případě se jedná o soubor starších studií z 20. a 30. let 20. století.

²⁴ O tom podrobněji i s citacemi ze zmíněných pramenů P. SOMMER, *Calami argentei*, s. 162–165.

²⁵ Viz JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *O Boží krvi*, s. 80–81, zejm. 81, ř. 1647–1650 a ř. 1657–1658. Editoři tohoto Jakoubkova díla v aparátu rovněž citují (k ř. 1642) paralelu z jeho staršího latinského traktátu *Quod non solum sacerdotes*.

nepodařilo dohledat,²⁶ její existenci v Basileji obecně připustil Jan Stojkovič²⁷ a v Magdeburku v roce 1556 dokonce jednu podobnou prastarou agendu chlubně ukázal přednímu vzdělanci Jednoty bratrské Janu Blahoslavovi († 1571) vášnivý sběratel starých rukopisů a zarputilý luterán Matěj Vlačič neboli Matthias Flacius Illyricus († 1575).²⁸

²⁶ Viz M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 17.

²⁷ IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio*, sl. 1142E–1143A.

²⁸ Srov. Blahoslavovo vlastní vyprávění, které naposledy otiskl T. Č. ZELINKA, in: *Cesty Českých bratří*, s. 161–162.

2. „Objev“ kalicha v Čechách a zahájení polemiky (1414–1415)

I když nevíme, kdy a jak přesně bylo v českých zemích od laického kalicha upuštěno (zřejmě jako jinde v průběhu 12. a 13. století), je dnes již o poznání zřetelnější, kdy a kým byl v Čechách opět zaveden. V průběhu staletí se objevilo hned několik teorií o počátcích obnoveného českého utrakvismu, ale jen jediná z nich obstála při posledním kritickém přezkoumání Helenou Krmíčkovou. Ta navázala na průkopnické studie Jana Sedláka, F. M. Bartoše a Dietra Girgensohna a na základě rozboru dostupných pramenů potvrdila za objevitele myšlenky a praxe husitského kalicha pražského bakaláře teologie a Husova přítele Jakoubka ze Stříbra († 1429).²⁹

Byla to zřejmě provázanost Jakoubkova eucharistického myšlení s dílem Matěje z Janova († 1393) a také časový odstup, co přivedlo Jana Rokycanu, aby v Basileji 1433 přisoudil zavedení kalicha již pařížskému mistru Matějovi a nikoliv svému učiteli Jakoubkovi. V tom na straně koncilu narazil. Přední koncilní teologové v čele s Rokycanovým přímým odpůrcem Janem Stojkovičem byli hluboce přesvědčeni, že kalich troufale a neslýchaně zavedl až Jakoubek. Proto se také Stojkovič dokonce odhodlal Rokycanovo přesvědčení vyvrátit na základě analýzy starších bohemikálních pramenů, které se mu mezitím dostaly do ruky.³⁰ Nepřímo tak dal za pravdu starší praxi protihusitské polemiky nazývat stoupence či obhájce laického kalicha právě po

²⁹ Srov. J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1911, s. 97–105, 244–250, 397–401, 496–501, 583–587, 703–708, 786–791; 1913, s. 226–232, 275–278, 404–410, 465–470, 708–713; 1914, s. 75–84, 113–120, 315–322; F. M. BARTOŠ, *Počátky kalicha*, 1922, s. 43–51, 157–173; 1923, s. 34–51; druhé, drobně upravené vydání in: *týž, Husitství a cizina*, s. 59–112; P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 122–142; D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 128–148; H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*; práce je doplněna o cenné edice (některých) traktátů Jakoubka ze Stříbra, Mikuláše z Drážďan, Petra Payna a betlémského kazatele Havlíka z let 1414–1415. K Jakoubkově postavě a dílu je k dispozici klasická, byť interpretačně chudá práce P. DE VOOGHTA, *Jacobellus de Stříbro*; nověji zvl. sborník *Jakoubek ze Stříbra*; dále J. MAREK, *Jakoubek ze Stříbra*; P. SOUKUP, *Reformní kazatelství*, zde také uvedena starší literatura.

³⁰ Přesvědčení JANA STOJKOVIČE o Jakoubkově autorství se objevuje napříč jeho basilejskou polemickou tvorbou: Viz *Studia praeliminaria*, f. 222r: „[...] Iacobellus quidem, seductor Bohemorum et primus contra ritum ecclesie inductor communionis utriusque speciei in regno Bohemie [...]“; dále *týž, Positio*, sl. 1066D–1067A, 1123DE. Že si temperamentní Dubrovničan nebral žádné servítky, ukazuje jeho *Replica*, f. 205r: „[...] et est consuetudo in comunione laicali sub una specie, que tanto tempore universaliter et generaliter in ecclesia perduravit nemine contradicente aut dictam universalis ecclesie consuetudinem impugnante usque ad tempora dampnate memorie sepe dicti Iacobelli magistri in artibus, cuius hic adversarius noster erroris existat discipulus et imitator [...]. Tu vero Iacobelle templum Domini, sponsam Cristi ecclesiam catholicam, quantum in te fuit, succendisti, ex quo eam nephario ore iam per tot annorum centena errasse asseris et Cristi deseruisse mandata.“ K tomu srov. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 60, pozn. 240; ale také s. 26, pozn. 64, kde další podobný citát. Viz i IOHANNES DE RAGUSIO, *Tractatus de ecclesia*, s. 254–255, kde v překladu A. MOLNÁRA, *Za církev*, s. 138, čteme: „Na jejich svůdce a vynálezce zmíněné novoty, na Jakoubka prokleté paměti, se hodí to, co se říká proti vynálezčům takových novot: Kdo tě, starče a vzpurný kacíři, zavolal?“ O právě dotčené Stojkovičově literární produkci A. KRCHNÁK, *De vita et operibus*, č. 20 a 23–25, s. 59–65. Na diskusi mezi Rokycanou a Stojkovičem o Matějově údajném utrakvismu upozorňuje J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 26; srov. také H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 8. Nověji uvažuje přinejmenším o diskusi o laickém přijímání podobojí v Čechách již počátkem 90. let 14. století H. BEIFUSS, *Die Forderung*, s. 451–473, který tak činí na základě (filologického) rozboru německého laického překladu latinského spisu Matouše z Krakova *Dialogus rationis et conscientiae de comunione sive de crebra celebratione missae*. Avšak protože jeho argumentaci považujeme právě v tom, zda jím analyzovaný pramen (rkp. Praha, APH–KMK, D 70) skutečně mluví o laickém přijímání podobojí, za málo zdůvodněnou, spočívá pro nás v tomto ohledu nad jeho příspěvkem nemalý otazník.

Jakoubkovi jako *iacobite*³¹ a mohl jí zároveň prodloužit i život, jestliže ještě roku 1452 mluví výše zmíněný Mikuláš Kusánský v jednom ze svých bohemik podobným způsobem o *iacobelliani*.³²

Oč přesvědčivěji se můžeme dopátrat autora české novoty, tím hůře jsme na tom při více než zběžném datování počátku utrakvistické teorie a praxe. Klíčové je pro ně zjištění Heleny Krmíčkové, že Jan Hus ve své kostnické kvestii *De sanguine Christi sub specie vini*, která musela vzniknout ještě před jeho uvězněním 28. listopadu 1414, čerpal jak ze sbírky utrakvistických autorit *Collecta* svého přítele Mikuláše z Drážďan († 1417), tak především z Jakoubkovy zásadní utrakvistické kvestie *Quia heu in templis*, z k ní připojené sbírky autorit *Auctoritates*, podobné sbírky *Quod non solum sacerdotes*, ale i z Jakoubkova drobnějšího spisu *Pius Iesus*. Ten již polemizoval s odpůrcem kalicha, pražským doktorem teologie, Ondřejem z Brodu († 1427).³³ Protože přeprava těchto děl z Prahy do Kostnice, ale i Husova příprava si žádaly jistý čas, musely tyto práce spatřit světlo světa nejpozději počátkem listopadu. A protože ani kvestie *Quia heu in templis*, ani *Auctoritates* ještě necitují církevního otce Cypriána (na rozdíl od ostatních dotčených děl), k jehož „objevení“ tak došlo o něco později, považuje je H. Krmíčková za nejstarší Jakoubkovy práce vůbec.³⁴ K nim musíme přiřadit ještě jedno doposud nezmíněné dílko zvané *Articulus pro communione sub utraque specie*, které rovněž také Cypriána nezná, ale nadto jeho argumentace ještě není plně vypracována tak jako v *Quia heu in templis*. Jestliže dochování a umístění *Articulus* v jediném známém rukopise mezi přesně datovatelná Jakoubkova kázání naznačuje jeho dataci do prvních srpnových týdnů 1414, dobře to odpovídá vývoji v Jakoubkově utrakvistické literární tvorbě, která se musela rozběhnout nejpozději již během srpna, naplno pak jistě během září 1414, kdy také Jakoubek musel nejpozději vystoupit se svou univerzitní kvestií.³⁵

Tento závěr můžeme oprít ještě o jiné, byť nepřímé důkazy. Již Jan Sedlák upozornil, že v poučení pro kouřimského děkana Pavla – je nazýváno *Responsa* – vystoupil proti kalichu ještě před svým odjezdem do Kostnice Štěpán z Pálče († 1423), mimo jiné farář v Kouřimi.³⁶ Ten se v roce 1414 nacházel z důvodu králova vypovězení v exilu, neznámo kde, přičemž literatura uvažuje o jeho přebývání pod ochranou litomyšlského biskupa Jan IV. Železného († 1430) ve východních Čechách.³⁷ To ale znamená, že když nejpozději

³¹ Srov. F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 188, a F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 62, kde příslušné citace textů Jana Hoffmanna ze Svidnice a Jana Nidera. O nich podrobněji níže.

³² Srov. jeho *Epistola III*, ff. 13v–14r, zde 14r a *Epistola VII*, ff. 16v–22r, zde 17r. Ve skutečnosti se jedná o jeden list českým stavům, odeslaný z Brixenu 11. října 1452, viz H. HALLAUER, *Glaubensgespräch*, č. V, s. 73.

³³ Srov. H. KRMÍČKOVÁ, *K pramenům*, s. 79–102; táž, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 173–174; M. ČEJKA – táž, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 7; v těchto studiích čtenář dohledá další údaje k uvedeným textům.

³⁴ Táž, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 174–175. Citace z Cypriánova díla považuje za leitmotiv Jakoubkových děl P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 124.

³⁵ O *Articulus*, jeho dochování, dataci a obsahu J. MAREK, *Jakoubek ze Stříbra*, s. 205–207 a H. KRMÍČKOVÁ, *Articulus*, s. 73–88, kde také jeho edice. K dataci *Quia heu in templis* podrobněji táž, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 174 a 176, a M. ČEJKA – táž, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 7–8, kde rovněž o tom, že disputaci dokládá také letopisec, byť s mylnou datací. P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 123–129, za první Jakoubkovo dílo považuje ovšem *Pius Iesus* a kvestie podle něj vznikla až později.

³⁶ Pálčovo dílko vydal J. SEDLÁK, *Pálčovy informace*, s. 8–10, 69–72; nověji si ho povšiml P. BAR, *M. Štěpán z Pálče*, s. 15, a do odborné diskuse k počátkům kalicha je vrátila H. KRMÍČKOVÁ, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 180; M. ČEJKA – táž, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 8.

³⁷ Podle R. PALACZE, *Stefan Palecz*, s. 97, odešel Husův bývalý přítel poté, co musel opustit Prahu, do Litomyšle, kde pobýval do počátku roku 1414. Týž autor potom již mluví o Pálčově rychlém odchodu na

v říjnu 1414 mohl proti kalichu polemizovat člověk nacházející se mimo Prahu na vzdálenějším venkově, v Praze musela být tou dobou polemika na stejné téma již v plném proudu.

Páleč skutečně musel do Kostnice odjet nedlouho po Husovi, neboť se zde podílel na jeho zatčení. Zda tam však dorazil v průvodu již zmíněného biskupa Jana, jak bez udání pramene usuzují František Palacký s Janem Sedlákem, je nanejvýš sporné. Podobně nepodložená je Sedláková domněnka, že ve stejném biskupově průvodu byli další pražští mistři a teologové Mařík Rvačka, Jan z Hradce (Králové) a Petr z Uničova, kteří se v Kostnici dříve či později skutečně dosvědčují. Pro nás je však zajímavé, že alespoň naposled jmenovaný dominikán Petr z Uničova se v Kostnici připomíná již zhruba ve stejné době jako Páleč, jestliže i on svědčil v Kostnici proti Husovi nedlouho po jeho zatčení. O něm, ale i o Janovi z Hradce máme totiž také indicie, že ještě před svým odjezdem do Kostnice mohli či alespoň hodlali proti kalichu vystoupit.³⁸

Připočteme-li tak k uvedeným třem odpůrcům kalicha již zmíněného Ondřeje z Brodu, nejpozději na přelomu září a října 1414 musíme, a to nejenom v Praze, velmi vážně počítat s poměrně již intenzivním odporem proti Jakoubkově novotě. I z tohoto důvodu se připojujeme k předpokladu Heleny Krmíčkové, že raná Jakoubkova práce, kvestie *Quia heu in templis*, mohla být na univerzitě přednesena dokonce již na sklonku první poloviny roku 1414, ještě před univerzitními prázdninami.³⁹ Tím spíše, když na utrakvistické učení mohla již 15. června jedním ze svých statut reagovat svatovítská synoda.⁴⁰ A protože výše dotčená sbírka autorit *Collecta*, kterou měl Hus v listopadu k dispozici v Kostnici také, je připojena k Mikulášovu plamennému kázání ke kléru *Nisi manducaveritis*, kde již kazatel u tématu utrakvistické praxe není ochoten otálet ani chvíli („[...] *non resistamus, sed pareamus et incipiamus*“ říká přímo), nelze vyloučit, že také na praktický utrakvismus mohlo dojít ještě před tím, než Hus odjel 11. října do Kostnice.⁴¹

Naznačenou symbiózu univerzitní katedry s kazatelským pulťkem ve službách utrakvistů a zároveň okamžitý nesouhlas jejich prvních odpůrců postihuje i bádáním

koncil; viz také J. FIKRLE, *Čechové*, s. 191; S. MATYÁŠ, *M. Štěpán z Pálče*, s. 348. K jeho postavě a dílu srov. nověji sborník *M. Jan Hus a M. Štěpán z Pálče*, J. KADLEC, *Husovi odpůrci*, s. 330–332 a P. BAR, *Štěpán z Pálče*, s. 7–31. Pálčovo dílo naposledy seznámenal P. SPUNAR, *Repertorium I*, s. 326–340, k *Responsa* viz č. 922, s. 331.

³⁸ K Pálčovým protihusovským aktivitám v Kostnici P. BAR, *Štěpán z Pálče*, s. 15–18, kde i prameny. O Železného průvodu F. PALACKÝ, *Dějiny III/1*, s. 182 a J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 314. Na absenci pramene si stěžoval již V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 370, pozn. 4. To, že přinejmenším Páleč s Petrem z Uničova přijeli do Kostnice s Janem Železným, je sporné zejména proto, že budoucí olomoucký biskup, se zde poprvé dosvědčuje až v dubnu 1415. Proto také Th. KRZENEC, *Prelát táhne do války*, s. 129–153, zde 139, soudí, že Železný „dorazil na místo koncilu pravděpodobně až počátkem roku 1415“. O stopách protiutrakvistické literární činnosti dotčených dvou mistrů před jejich odjezdem do Kostnice D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 128 a 131–133; k Petrovi z Uničova a jeho kostnickému pobytu nověji V. BOK – F. LÖSER, *Der Widerruf*, s. 231–250, zde 234.

³⁹ H. KRMÍČKOVÁ, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 179–180.

⁴⁰ O tom M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 20, kteří v této souvislosti konstatují: „Myšlenka podávání z kalicha laikům tedy už v červnu 1414 měla takovou podobu, že vzbudila obavu místní církve.“

⁴¹ Srov. H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 31 a 39; též, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 176–177, kde také určení citace; M. ČEJKA – též, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 8; o zavedení utrakvismu v říjnu uvažuje J. MAREK, *Jakoubek ze Stříbra*, s. 70, zvl. pozn. 79.

doposud nezohledněný analistický záznam v jednom z rozšíření málo probádané tzv. *Chronica (Chronicon) Bohemorum*, kde k roku 1414 stojí: „*Anno Domini M^oCCCXIII^o insurrexerunt quidam, ut puta magister Iacobellus de Misa cum aliis, qui predicaverunt communionem utriusque speciei esse laicis catholicam defensantes in cathedra magistrali oppositum dicentibus.*“⁴² Spolu s Jakoubkovou univerzitní kvestií také tato formulace dává tušit, že český utrakvismus nebyl jen prostým historizujícím návratem k opuštěnému eucharistickému ritu,⁴³ nýbrž především akademicko-teologickou „herezí“. Protože bádání se kupodivu zatím ostýchalo k tomuto kardinálnímu rozměru husitského kalicha něco zásadnějšího povědět, věnujeme mu nyní zvláštní pozornost.⁴⁴

⁴² Praha, NK ČR, XIX B 26 (původně Děčín, zámecká knihovna Thun-Hohensteinů, MS 116), f. 248v^{ab}. K tomu srov. D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 137, pozn. 54, a M. BLÁHOVÁ, *Annales*, s. 91, pozn. 12, která upozorňuje na nedostatečnou probádanost *Chronica Bohemorum*. O dalších (málo spolehlivých) narativních pramenech svědčících o zahájení praxe H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 25–26; táž, *Articulus*, s. 6–7.

⁴³ Takto úzce pozitivisticky vnímal zavedení kalicha jinak vynikající historik V. V. TOMEK, *Dejepis III*, s. 614: „Přijímání pod obojí způsobou, jakkoli zavedení jeho beze vší pochybnosti pocházelo z pohnútek zbožných, bylo však nicméně chybným krokem, kterým se strana Husova ze snah o opravu církve uchýlila k novotám nepotřebným v řádech kostelních“; podobně J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 70. Ani F. M. BARTOŠ, srov. jeho *Počátky kalicha*, 1931, s. 61–74, zvl. 63, nebyl schopen vnímat při zavedení kalicha v Čechách jiný než historický argument. Nověji např. Z. WŁODEK, *Stanislas de Skalbimierz*, s. 496: „Le demande de la communion sous le deux espèces pour les laïcs avait une importance surtout pratique, et non pas théologique.“

⁴⁴ Do těchto kalných vod se zkusmo pustili zatím jen A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 1–8, zvl. s. 3–6; D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 159–161; P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 138–142, a v přehledné zkratce také P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 177–181.

3. *Dogma salvificum*? Jakoubkova teologie kalicha a její první kritici

Když se Mikuláš z Drážďan v létě 1415 rozpomínal na okolnosti, za nichž bylo v Čechách zahájeno vysluhování laikům z kalicha, hájil se, že to bylo učiněno „*secundum primitivam institutionem Filii Dei*“ a že se tak stalo po dlouhých a zralých úvahách „*cum magistris et aliis legem Cristi diligentibus*“.⁴⁵ Znovu nás tak v souvislosti s kalichem uvádí do prostředí univerzitních mistrů, ale zároveň i výslovně upozorňuje, že pro utrakvistickou praxi byl konstitutivní příklad Kristův a prvotní církve. Pokud se však jednalo o teorii utrakvismu, musel být při dotčených poradách záběr témat a diskutovaných textů mnohem širší.

Z Jakoubkovy teologické dílny

V jednom ze svých raných děl *Pius Iesus* Jakoubek ze Stříbra nejpozději v říjnu 1414 argumentoval, že ačkoliv bylo z Božího slitování zjeveno, že přijímání podobojí je pro laiky užitečné a nezbytné, někteří tomu odmítají uvěřit.⁴⁶ Později vysvětlil, že zjevením (*revelatio*) mínil *modus cognoscendi*, spočívající ve studiu bible a spisů patristických i středověkých autorů – výslovně zmiňuje Augustina, Cypriána, Bernarda z Clairvaux a Jana Zlatoústého.⁴⁷ Již Amedeo Molnár v této souvislosti upozornil na pozoruhodné místo v jedné z husitských radikálních postil, připsané F. M. Bartošem zčásti Jakoubkovi, kde se autor velmi kriticky pozastavuje nad tím, že v kláštorech je uchováváno mnoho starých knih, v nichž je uloženo či přímo řetězy spoutáno mnoho pravd, „*kteří Pán Bůh ještě zjeví svým věrným*“.⁴⁸ Snad se nebudeme mýlit příliš, když připustíme, že v některé z takových knih Jakoubek mohl „objevit“ pro utrakvismus i dílo biskupa v Kartágu a zdejšího martyra Cypriána. Pro nás je však rozhodující, že touto cestou – studiem patristické literatury a středověkých teologů – dospěl k přesvědčení, že přijímání podobojí je pro všechny věřící užitečné (*utile*) a nezbytné (*necessarium*). Že máme co do činění s dvěma nosnými pilíři Jakoubkova utrakvistického myšlení, odhaluje jeho velmi

⁴⁵ NICOLAUS DE DRESDA, *Apologia*, ed. H. VON DER HARDT, sl. 617; ed. P. MUTLOVÁ, s. 118. K tomu srov. H. KRMÍČKOVÁ, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 172, která řadí porady (ale i Jakoubkovo zjevení, o němž níže) na základě utrakvisticky laděné pasáže z Jakoubkovy *Evangelijní postily* před duben 1414. Nicméně důkladná analýza této kazatelské sbírky přivedla nověji J. MARKA, *Jakoubek ze Stříbra*, zvl. s. 209–210, k závěru, že se na tomto a dalších podobných místech v postile jedná až o mladší redakci (interpolaci) starších Jakoubkových neutrakvistických kázání.

⁴⁶ IACOBELLUS DE MISA, *Pius Iesus*, s. 81: „[...] facta iam misericorditer divina ex miseratione de hoc revelatione nec credunt aut credere volunt, quod hoc esset valde utile et necessarium Christi fidelibus laicis [...]“.

⁴⁷ Týž, *Responsio*, sl. 566: „[...] generaliter vocando revelationem modum cognoscendi venientem ex scrutinio legis Domini et ex solidis expositionibus et auctoritatibus antiquorum sanctorum, ut Augustini, Cypriani, Bernhardi, Chrysostomi et aliorum [...]. Quia habeo cognitionem ex lege et scriptis authenticis.“ K tomu srov. H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 16, a P. de VOOGHT, *Jacobellus*, s. 126, kde starší literatura. A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 4, soudí, že se již zde setkáváme s předběžnou formulací husitského autoritativního principiu, který později na sebe vezme podobu tzv. Chebského soudece.

⁴⁸ A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 5, pozn. 32; F. M. BARTOŠ, *Sborník*, s. 21. Jedná se o rkp. původně nalezený po druhé světové válce ve Stříbře, dnes Praha, NK ČR, VI E 24, zde zvl. f. 112r: „Ita et hodie heu reperitur, quod multi sunt libri in claustris absconditi, in quibus multe continentur veritates, quas adhuc Dominus Deus suis fidelibus revelabit.“ Bartoš zde slyší promlouvat právě Jakoubka. O ne zcela jasném charakteru celé sbírky a jejím autorovi/autorech nověji J. MAREK, *Jakoubek ze Stříbra*, s. 97–98, kde starší literatura.

raná univerzitní kvestie *Quia heu in templis*, protože již zde si Jakoubek položil otázku „*Utrum expediens sit et necessarium ex institutione Cristi, quod communitas fidelium laicorum sumet sepius corpus et sanguinem Cristi sub duplici forma sacramentali*“.⁴⁹ Jejím prostřednictvím, ale i dalších Jakoubkových spisů, se nyní pokusíme alespoň v hrubých obrysech vstoupit do ideového světa českého utrakvismu.

Badatelé, kteří se kvestií *Quia heu in templis* zabývali, již dostatečně zřetelně doložili, že Jakoubek se neváhal při promýšlení otázky kalicha obsáhle opřít o myšlenkový kvas *Regulí Starého a Nového zákona* Matěje z Janova († 1393).⁵⁰ Jakoubek navázal především na Matějovu typologii různých podob přijímání Krista laiky, kterou ale neváhal domýšlet po svém.⁵¹ Citátem z díla Pseudo-Dionysia Areopagity dal explicitně najevo, jak mu je blízké novoplatonské nazírání skutečnosti, neboť podle něj pouze skrze znamení pochytilná smysly, o nichž se můžeme domnívat, že jsou obrazem „*nebeské krásy*“, může naše omezená mysl dosáti duchovních skutečností.⁵² Novoplatonismus byl blízký již Matějovi, který s jeho pomocí domyslel své pojetí eucharistie i do eklesiologických důsledků, přesto to byl až Jakoubek, kdo při uplatnění toho úhlu pohledu na eucharistické myšlení Mistra pařížského „objevil“ nutnost laického kalicha.⁵³

Pro Jakoubka pouze dokonalí křesťané, kteří více než v pozemské realitě žijí již v nebeské vlasti („*in patria*“), jsou schopni duchovního přijímání svátostné milosti „*modo angelico*“ bez zprostředkující svátosti jako takové (nazývá to „*manducatio spiritualis tantum*“). A protože běžná obec křesťanů, žijící v pozemském těle, není takového neviditelného a neuchopitelného přijímání Krista schopna, potřebuje jiný, adekvátnější způsob, jak ho dosáhnout.⁵⁴ Ten Jakoubek ve stopách Matějových spatřuje v tzv. přijímání duchovním a svátostným zároveň, což není než kombinace duchovní přípravy k hodnému přijímání jako je zbožnost, pokání apod. s fyzickým svátostným přijímáním.⁵⁵ Jestliže však Kristus, jak to podle Jakoubka dosvědčují evangelisté spolu s apoštolem Pavlem (zvl. 1 Cor. 11, 28), ustanovil svátostné přijímání eucharistie pro všechny bez rozdílu („*sine acceptione personarum*“) pod obojí způsobou, je tato podoba komunie

⁴⁹ Kvestie nevydána. K dochování F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 33, s. 33–34; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 567, s. 261–217. Z literatury srov. zvl. P. de VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 129–132; H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 17, 31, 86–113.

⁵⁰ Nověji zejm. H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 86–119; táž, *Jakoubkova kvestie*, s. 15–34. V širších souvislostech táž, *Vliv Matěje z Janova*, s. 78–88.

⁵¹ O recepci této typologie v Jakoubkových raných textech táž, *Articulus*, s. 77–78.

⁵² Viz IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, ff. 108v–109r. Citaci i s glosou uvádí H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 118–119. Na druhou stranu Jakoubek neváhal vystoupit proti novoplatonsky a Pseudo-Dionysiem hájené – avšak Kristem neustanovené – účtě k obrazům, srov. J. KRÁSA, *Studie o rukopisech*, s. 18. K recepci Pseudo-Dionysia v pozdním středověku ve středoevropském prostoru i s přihlédnutím k husitství přehledově D. E. LUSCOMBE, *Denis the Pseudo-Areopagite*, s. 45–64, k husitství s. 53–56.

⁵³ Toho si je vědoma již H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 118–119 a 123. O (novo)platonismu u Janova J. NECHUTOVÁ, *Filosofické zdroje*, s. 1014–1015; E. WERNER, *Jan Hus*, s. 66–67. O provázanosti s eklesiologií J. NECHUTOVÁ, *K charakteru eucharistie*, s. 33–34. Jinak podle F. ŠMAHELA, *Husitská revoluce II*, s. 216, je zatím těžké posoudit, do jaké míry domácí novoplatonské myšlení uspíšilo recepci díla Jana Wyclifa v Čechách koncem 14. století.

⁵⁴ IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, f. 108v: „*Nichil enim scit sentire communitas de illa spirituali et abscondita manducacione, quia communitas fidelium, quamdiu hic est in carne et in humanis, non potest illam manducacionem et bibicionem spiritualem invisibilem sibi eligere vel exercere.*“

⁵⁵ Tamtéž, f. 107r–v. Příslušné pasáže z děl obou autorů ve vzájemné komparaci cituje H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 92.

podle něj adekvátní cestou pro nedokonalé křesťany, jak dosáhnout plodů pro ně jinak nedostupného přijímání „*modo angelico*“.⁵⁶ Takto se pro Jakoubka stává přijímání eucharistie „*in vita*“ skutečným obrazem plné účasti na Kristu, k níž dochází v nebesích, a je pro obyčejné křesťany přístupná pouze ve smysly vnímatelných znameních, o nichž se píše v Písmech.⁵⁷

V opačném případě hrozí, že dojde k porušení smlouvy (*pactum*), kterou podle Jakoubka Kristus ve slovech ustanovení mezi sebou a svou církví uzavřel; došlo by k porušení Kristem ustanoveného obecného zákona (*lex communis*).⁵⁸ A proto také podle Jakoubka jedině řádným přijímáním pod obojí způsobou podle uzavřené smlouvy může být svátost přijímajícímu prospěšná, protože takto přijímající dosáhne podle svých schopností eucharistické milosti, která je nutná k uchování křesťanova života bez smrtelných hříchů.⁵⁹ Pro Jakoubka je odebrání jedné svátostné způsoby neslýchaná svatokrádež (*sacrilegium*), která tím, že porušuje Boží řád daný člověku na cestě k duchovní realitě, jej připravuje o spásonosné účinky, které by jinak z jeho správného naplnění věřícímu plynuly.⁶⁰ Takže i když Jakoubek nepopírá, že pod každou ze způsobů je Kristus nejenom přítomen reálně, ale i cele, přesto každá představuje specifický *modus figurandi*, a nebyla tudíž pro smysly zatíženého člověka ustanovena Kristem zbytečně.⁶¹

⁵⁶ K biblickým důkazům ustanovení podobojí IACOBELLUS DE MISA, tamtéž, f. 110v–111r; k druhé části zvl., f. 109v: „Magis autem iste modus spiritualis et sacramentalis enigmaticus est via ad modum spiritualem proprie dictum manducandi et bibendi corpus et sanguinem Cristi in spiritu solum et veritate modo angelico celesti“; srov. i H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 96–97.

⁵⁷ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, f. 108v: „Et assumptionem divinissime eucharistie in vita ista esse ymaginem plene participationis Iesu, que perficitur in patria, et similiter reputando de quibuslibet aliis, que celestibus substantiis supermundane conveniunt, nobis autem suis signis sensibilibus et sensitivis in Scripturis traduntur.“

⁵⁸ Tamtéž, f. 106v: „Et illud hic necessarium spiritualiter voco in proposito necessarium ex pacto vel statuto, quo Deus suam gratiam influit et dat fidelibus per sanctos suos vel sua sacramenta, ut est illud: ‚Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei [Ioh. 3,3].‘ Et de gracia eucharistie illud: ‚Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis [Ioh. 6,54].‘“ A také f. 111v, zvl.: „Tunc sequitur, quod quilibet fidelis ex statuto et pacto firmato huius vie et forme sacramentalis debet et tenetur necessario se disponere, et quantum est in eo, facere se capace ad suscipiendum communicabilitatem tante bonitatis sub tali duplici forma sacramentali a Domino Iesu omnibus fidelibus instituta etc.“ Později podobně Týž, *Pius Iesus*, s. 80: „Pius Iesus [...] ordinavit et instituit ipsis, [...], suum sacratissimum corpus in cibum, sub forma panis, et suum preciosissimum sanguinem in potum, sub forma vini, [...], fecitque cum eis pactum [...]“

⁵⁹ Týž, *Quia heu in templis*, f. 112r–v: „Sic quod quodcumque rite et debite quodcumque membrum ecclesie cuiuscumque status vel condicionis sumit hunc cibum et potum | sub specie panis et vini, hiis, que sunt in pacto observatis, semper accipit gratiam secundum mensuram capacitatis, quam gratiam continet sacramentum panis et vini a Cristo institutum. Et econtra nullus accipit gratiam sacramenti huius negligens vel non curans aut contempnens rite et debite suscipere corpus et sanguinem Cristi sub specie panis et vini secundum illud Iohannis VI: ‚Nisi manducaveritis [...]‘. Nam sicut ex institutione Cristi necesse est ad salutem, quod homini deleatur peccatum originale per gratiam baptismi ex Cristi institutione et de communi lege, sic ex Cristi institutione ad continuandam plebibus vitam sine peccato mortali necesse est ex Cristi institutione de communi lege plebes confortari et vivificari per gratiam corporis et sanguinis Cristi sub speciebus panis et vini, dum possunt habere.“

⁶⁰ Srov. tamtéž, ff. 114v–115r, kde Jakoubek mluví o svatokrádeži na základě kánonu papeže Gelasia *Comperimus*. K užívání této autority Jakoubkem zejm. H. KRMÍČKOVÁ, *Kanonické právo*, s. 145–150.

⁶¹ IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, f. 117r: „Quamvis sit utrumque, scilicet corpus et sanguis Cristi sub utraque forma sacramentali, tamen Cristus non gratis nec sine ratione instituit utrumque modum sacramentalem in communitatibus, sed ad magnum profectum spiritualem. Nam modus manducandi sacramentalis sub forma sacramentalis panis est specialis modus figurandi et excitandi efficaciter mentem ad manducationem spiritualem et modus sacramentalis bibendi est specialis efficacie ex Cristi institutione excitandi mentem ad gustandum suavitatem sub illa speciali forma sacramentali recondita.“ A srov. také

Na tomto pozadí snadno pochopíme, že takto komplexně založenou pravdu o nezbytnosti přijímání podobojí pro spásu věřících nalézá Jakoubek nejlépe vyjádřenou ve verši Ioh. 6, 54 a že tento *locus communis* české reformace⁶² nemohl vyložit jinak než o duchovním a svátostném přijímání zároveň, zatímco Jan Hus chápal jeho obsah spirituálně, jakož i většina reformátorů 16. století.⁶³

K dalšímu propracování své argumentace byl Jakoubek podnícen vlivem následné polemiky. O něco později než k *necessitas* dospěl k názoru, že přijímání podobojí způsobou Kristus přímo přikázal. Setkáváme se s ním v zárodku nejpozději již v říjnu 1414 v polemice s Ondřejem z Brodu.⁶⁴ V nový důraz své teologie kalicha jej však Jakoubek polemicky domyslel až v průběhu dalších měsíců, kdy jej samostatně rozpracoval – zřejmě kolem přelomu let 1414 a 1415 – do svého dalšího utrakvistického traktátu *Magna cena*; rovněž polemiky proti mistru Ondřejovi.⁶⁵ Jakoubkův důraz na *praeceptum* vyšel ze stejného ideového pozadí, jaké jsme poznali v jeho kvestii. I v *Magna cena* Jakoubek bere vážně slabost celé křesťanské obce, včetně kněží, její náchylnost k hříchu a potřebu přiměřeného, smysly pojmutelného a zároveň duchovního léku. Když pak v tomto kontextu četl znovu již dříve jím sebrané autority, které samy volí slovo *praeceptum*, došel k přesvědčení, že Kristus, „nejvyšší Lékař“ lidských duší, eucharistické přijímání podobojí nejenom ustanovil, ale přímo přikázal.⁶⁶

Ačkoliv jsme se vedle důrazů na *necessitas* a *praeceptum* již výše v Jakoubkově kvestii *Quia heu in templis* setkali také s třetím výrazným článkem jeho utrakvistického myšlení, důrazem na užitečnost (*utilitas*) či prospěšnost přijímání podobojí, stalo se tak zatím jen okrajově v souvislosti s *necessitas* kalicha. Jakoubek pod nápořem argumentů svých protivníků dále promýšlel i tento aspekt své utrakvistické teorie, který je v jádru teologický, a neváhal jej na základě studia autorit samostatně a do hloubky rozpracovat také. Stalo se tak především v nerozsáhlém traktátě s incipitem *Corde credendum*, který v jednom z opisů 15. věku nese příznačný nadpis „*De utilitatibus corporis et sanguinis*

JAKOUBKOVU pozdější práci, *Magna cena*, s. 133: „Oportebat ergo, quod communitas cristiana sic fragilis et infirma ac sic sensualitati dedita haberet sensibile sacramentum secundum duplicem formam, panis scilicet et vini, per quod vivam fidem retinens moveretur, ut in sacramentali manducatione et bibitione manducaret vere et realiter ac spiritualiter corpus Christi sub forma panis sensibili et biberet vere et spiritualiter et realiter sanguinem Christi, [...], sub forma vini sensibili.“

⁶² J. NECHUTOVÁ, *K charakteru eucharistie*, s. 42.

⁶³ K tomuto verši, jeho pochopení Jakoubkem a reformátory 16. stol. A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 4–6; P. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 146–147, který však mylně uvádí, že Matěj z Janova jej chápal čistě duchovně; zde také, v pozn. 367, odkazy na Husovu exegezi; H. KRMIČKOVÁ, *Articulus*, s. 80; M. ČEJKA – TÁŽ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 15. Podle Th. FUDGE, *Hussite Infant Communion*, s. 185, sloužila 6. kapitola Janova evangelia až do 12. stol. za normativní eucharistický text; během tohoto století ho jako *locus classicus* pro eucharistickou praxi nahradil výše dotčený text z 1 Cor. 11.

⁶⁴ IACOBELLUS DE MISA, *Pius Jesus*, s. 83, kde Jakoubek komentuje citát z sv. Bernarda takto: „Ex verbis istius sancti patet, quod iste modus sub precepto Domini debet observari.“

⁶⁵ Jako IACOBELLUS DE MISA, *Magna cena*, kriticky vydala H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 131–136. K obsahu díla a jeho dataci tamtéž, s. 19–25, kde také na s. 24–25 podrobněji o Jakoubkově posunu k *praeceptum*. K dataci rovněž TÁŽ, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 177–179.

⁶⁶ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Magna cena*, s. 131: „Sed plebes et sacerdotes Christi sine peccatis mortalibus existentes, adhuc in humanis fragiles, ex fomite peccati proni semper ad malum communiter sunt infirmi, secundum animam sanari cupientes, ergo plebes et sacerdotes Christi sine peccatis mortalibus, si sanari volunt, tenentur ex precepto Medici summi suscipere medicinam ab ipso traditam, scilicet Dominicam cenam sacramentalem factam ex cibo potuque sacramentalibus.“

Cristi sub utraque specie.⁶⁷ Již Václav Novotný jej přiřknul Jakoubkovi, ovšem bez přímého odůvodnění.⁶⁸ F. M. Bartoš má Jakoubkovo autorství za „svrchované pravděpodobné z celého ducha díla“.⁶⁹

V čele traktátu stojí námitka odpůrců kalicha, že přijímání pod obojí způsobou je podle obecně platné zásady „*peccatum est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora*“ pro laiky zbytečné, neboť jim neposkytuje nic navíc než přijímání podjednou.⁷⁰ Středověk tuto zásadu odvozoval od Aristotela a ve svém myšlení ji vydatně využil nominalista Vilém Ockham († 1347), u něhož ji nalezneme mimo jiné ve znění „*frustra est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora*“; proto je s ním také od 17. století spojována a mluví se o tzv. Ockhamově břitvě či o principu úspornosti.⁷¹ Protože můžeme předpokládat, že s tímto principem byl obeznámen každý pozdně středověký student Aristotela – každý student svobodných umění – je přirozené, že v polemice o kalich se objevuje od samých počátků a opakovaně. V kvestii *Quia heu in templis* jej Jakoubek uvádí v argumentech *contra* a také na něj odpovídá.⁷² Opět na něj polemicky reaguje v *Pius Iesus*.⁷³ Později, na počátku roku 1417, jej užil proti kalichu Jan z Hradce ve své polemické kvestii *Hic in presenti protestor*,⁷⁴ nalezneme jej i v anonymním traktátu *Sunt nonnulli*, který je spojován s Maříkem Rvačkou († 1418?)⁷⁵ a konečně v Basileji jej roku 1433 neváhal použít i Jan Stojkovič.⁷⁶ Princip úspornosti byl tedy v polemice o kalich všudypřítomné téma a bylo jen otázkou času, kdy se s ním Jakoubek vypořádá samostatně a detailně doloží, jak je prospěšné pro lidskou spásu zvláště přijímání z kalicha.⁷⁷

⁶⁷ Traktát nevydán. K dochování F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 50, s. 41; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 613, s. 230. K zde uvedeným opisům přidej ještě rkp. Praha, KNM, XVI G 1, ff. 1r–11r, a Wien, ÖNB, 4488, ff. 87r–89v. Citovaný nadpis v rkp. Bautzen, StadtB, 4° 22, f. 79v. Žádný ze známých opisů není datován.

⁶⁸ M. JANA HUSI *Korespondence*, s. XXXV, v rámci popisu výše uvedeného budyšínského rkp.

⁶⁹ F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 50, s. 41.

⁷⁰ IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, f. 79v: „Videtur tamen quibusdam preclare communionis sacramenti ad vulgus adversariis, quod nichil operationis in sacramento habet potus sanguinis Cristi sub specie vini amplius quam sub panis specie, dicentes, quia omnimode de tantum sumunt sub una quantum sub specie utraque, et deducunt sic: Peccatum est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora.“

⁷¹ Srov. např. P. FLOSS, *Architekti*, s. 331–332; R. WOOD, *Ockham*, s. 20–22, kde k atribuci toho principu Ockhamovi a také odkazy na příslušná místa v Ockhamových spisech. Jakoubkovu formulaci výroku nalézáme již v oblíbeném středověkém florilegiu *Auctoritates Aristotelis* JANA DE FONTE z přelomu 13. a 14. století, ed. J. HAMESSE, in: *Les auctoritates Aristotelis*, s. 141 (26): „Melius est ponere principia finita quam infinita, ex quo habetur quod peccatum est fieri per plura quod potest fieri per pauciora.“ K určení autora sbírky J. HAMESSE, *Johannes de Fonte*, s. 515–531.

⁷² IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, f. 106v: „Item secundum generalem regulam peccatum est fieri per plura, quod eque bene potest fieri per pauciora.“ K řešení této námitky srov. ff. 117r–118r.

⁷³ Týž, *Pius Iesus*, s. 86.

⁷⁴ IOHANNES DE GRECZ, *Hic in presenti protestor*, ff. 21r–v, zvl.: „Item septima ratio. Non est necesse fieri per plura, quod eque salvati potest per pauciora. Sed tota laica communio eque bene potest salvati per unam speciem cum reverencia et cautela sicut sub duabus cum irreverencia et sine cautela. Igitur non est necesse fieri per duas species, | cum eque salvati potest per unam.“ K tomuto nevydanému dílu a jeho dataci D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 130–133 a 138; s nepravděpodobnou datací 1415 registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁷⁵ Traktát nevydán. Poprvé na něj upozornil J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 113–114, a klade jej jako anonymní do r. 1416. Za Maříkovo dubium jej pokládá P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 891, s. 321–322; nověji jako Maříkův text registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. Viz rkp. Wien, ÖNB, 4180, f. 146v: „Et hoc propter diversa pericula evitanda, cum non minus bonus laycus sub una specie recipit quam sacerdos offerens sub duabus, cum peccatum fieri potest per plura, quod ad salutem eque bene potest fieri per pauciora.“

⁷⁶ IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio*, sl. 1067D.

⁷⁷ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, f. 79v: „Sed ut luculenter utilitas appareat communionis

Základem jeho argumentace je teze opřená o výrok Alberta Velikého († 1280), že Kristova svátostná krev má odlišné působení od jeho svátostného těla. Zatímco Kristus vydal své tělo *in communionem*, krev dal *in redemptionem*. Pod první způsobou se tak hodně přijímajícímu dostává účast na mystickém těle Kristově a jeho dobrech, pod druhou účast na milosti vykoupení. Proto Bůh ustanovil více svátostí, jimiž dává své dary, své milosti.⁷⁸ Jakoubek to osvětluje na příkladu, vypůjčeném od Tomáše Akvinského († 1274): Jako jeden a týž řemeslník pomocí různých nástrojů koná různé úkony, tak jeden a týž Kristus pod způsobou chleba i vína působí skrze tyto dvě svátosti různá „díla“.⁷⁹ Takto kalich, resp. v něm obsažená Kristova krev, působí v duších věřících zmnožení milosti (*augmentum gratiae*), protože se jedná o jinou milost, než plyne věřícímu z přijímání Kristova těla.⁸⁰ A Jakoubek hledá oporu u vážených doktorů církve, kteří podle něj přisuzují člověku různé milosti, dané jeho tělu a duši pod obojí způsobou.⁸¹ Již slova posvěcení či ustanovení Večeře Páně vyjadřují, jak užitečné a sobě vlastní účinky, vhodné pro spásu věřících, má svátost kalicha. Jakoubek prostřednictvím *Teologické sumy* Tomáše Akvinského dovozuje, že hodně přijímající získávají tři účinky: odpuštění hříchů, věčnost slávy a zásluhu víry.⁸² Jakoubek dovozuje účinky Kristovy krve i z dalších autorit a opět nechybí Tomáš Akvinský, podle něhož krev „*lavat, calefacit, letificat*“.⁸³ Jakoubek je totiž zároveň přesvědčen, a opět na základě *Sumy* Tomáše Akvinského, že smyslově vnímatelné svátosti z nadbytku milosti (*ex redundancia graciaram*) v nich obsažené, milost nejenom znamenají (*significant*), ale přímo i působí (*causant*).⁸⁴ Po těchto argumentech se Jakoubek vrací k prvotní námitce svých odpůrců a odpovídá na ni, že pouze pod jednou způsobou se nepřijímá stejně dobře (*eque bene*) jako

divinissime sub utraque specie, et quam sit expediens hominum saluti presertim autem ipsa communio divinissimi calicis, pro qua hiis diebus labores et plurime difficultates emergerunt, est pensandum [...].“

⁷⁸ Tamtéž, ff. 79v–80r, zvl. „Dicit Albertus Magnus libro suo De officio misse: ‚Sanguis Christi divisam habet operationem a corpore. Corpus enim dedit Cristus in communionem sui et membrorum, sanguinem autem dedit in redemptionem. Iste autem sunt divise operationes [ALBERTUS MAGNUS, *Liber de sacramento eucharistiae*, d. III, tr. II, c. V, s. 289b]‘. Et infra: ‚Divise esencialiter ad[!] invicem sunt gracia communionis, scilicet in specie panis, et gracia redempcionis in specie vini [srov. tamtéž, 299a].‘ Hec ille. Patet ergo, quod digne manducans sub specie prima corpus Christi ex Maria natum particeps fit bonorum corporis Christi mistici, hoc est fide|lium cristianorum, qui sunt membra Christi [...]. Sanguinem autem bibens de calice gratiam accipit redempcionis; et ille sunt graciae divise. Unde quare Deus ordinaverit plura sacramenta, sub quibus seipsum dat, sua dona et gracias.“

⁷⁹ Tamtéž, f. 80r, zvl. „Sic Cristus per diversa sacramenta, licet idem sit sub specie panis, qui et sub specie vini, diversa opera operatur per diversa sacramenta.“ Srov. THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae III*, q. 65, a. 1 ad 1.

⁸⁰ Tamtéž, ff. 80r–80v, zvl. 80r: „Ipse eciam calix, id est sanguis Christi sub specie 2^a, augmentum graciae in animabus fidelium facit.“ K tomu srov. výklad P. DE VOOGHTA, *Jacobellus de Stribro*, s. 138–139.

⁸¹ Tamtéž, ff. 80v–81r, zvl. 80v: „Atribuunt gracias varias sancti doctores, que dantur sub utraque specie corpori et anime, homini datas, ut puta, quod caro Christi sub specie panis pro salute corporis, sanguis vero sub specie vini pro salute anime confertur.“

⁸² Tamtéž, ff. 81r–81v: „Quam autem utiles et sibi proprios effectus habet sacramentum calicis et Christi sanguis, saluti fidelium multum acomodis, per formam consecracionis calicis exprimuntur. [...] Patent tres notabiles effectus, fideles quod assecuntur digne Domini calicem bibentes, ut puta remissionem peccatorum, eternitatem glorie, fidei meritum.“ Srov. THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae III*, q. 78, a. 3, Respondeo.

⁸³ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, ff. 81v–82r. Ps.-THOMAS DE AQUINO, *De venerabili sacramento altaris*, c. 30, s. 274.

⁸⁴ IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, ff. 82v–83r, zvl. 82v: „Adhuc et hoc notandum, quod ipsa sacramenta sensibilia ex redundancia graciaram, que in eis continentur, causant gratiam.“ Srov. THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae III*, q. 62, a. 1.

pod oběma způsoby, protože těm, kteří přistupují s čistým svědomím, přijímání z kalicha přináší z moci svátosti a Kristova ustanovení drahé a vznešené účinky, nezbytné pro jejich spasení. Proto Jakoubek na závěr vyzývá věřící, aby nestrpěli odnětí kalicha, když uváží, jaké účinky jim byly dány „*kvůli smrti, moru a ohni*“.⁸⁵

Autor o okolnostech vzniku díla prozrazuje pouze to, že bylo napsáno ve dnech, v nichž se kvůli kalichu objevily nejenom „*labores*“, ale i četné obtíže.⁸⁶ S nimi zřejmě souvisí i Jakoubkova výzva, aby si věřící kalich s jeho účinky nenechali vzít. F. M. Bartoš se rozhodl traktát položit „*spíše v léta dvacátá, snad v dobu reakce korybutovské*“.⁸⁷ Ačkoliv s tímto chronologickým zařazením nejsme srozuměni, zde není vhodné místo pouštět se do složité analýzy, která by uvážila ještě jiné možnosti datace díla.⁸⁸ Nelze však již teď přehlédnout, že Jakoubek v *Corde credendum* zachovává ideovou kontinuitu se svou ranou kvestií. Svorníkem obou děl není pouze formule úspornosti, jejíž uplatnění v otázce kalicha Jakoubek považuje za nemístné, ale i zaměření autora na duchovně nedokonalé křesťany, pro něž Kristus zvláště ustanovil smysly vnímatelnou svátost pod obojí způsobou, aby jim takto názorně a zároveň účinně dal návod a prostředek, jak *in vita* dosáhnout duchovních hodnot: skrze tělo účast na Kristově mystickém těle (jeho církvi) a skrze krev spásu vlastní duše.

Je zcela přirozené, že hloubka této utrakvistické víry k nám promlouvá i z hmotné kultury své doby.⁸⁹ Augustiniánský opat ve Slezské Zaháni (Žagaň) a bývalý pražský student Ludolf († 1422) si již před rokem 1422 všiml, že víra ve spásonosnost eucharistického kalicha se u husitů záhy projevila také na poli jejich ikonografie. Podle něj si táborité spolu se Žižkou nechali na své pečeti a válečné korouhvi vyobrazit kalich, aby tak ostatním národům naznačili, že všichni křesťané jsou zavázáni přijímat pod obojí způsobou z nutnosti spasení.⁹⁰ Husitský kalich nicméně nenacházíme toliko na erbech, pečetích či korouhvích, ale i na soudobých kachlích; zde především ve společnosti anděla či dvou andělů, kteří mezi sebou drží kalich často spolu s hostií.⁹¹ To nás přivádí zpět k Jakoubkovu traktátu *Corde credendum*.

⁸⁵ IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, f. 83r, zvl. „Ideo universi fideles, considerantes tam preciosos effectus dari sibi in sacramento calicis propter mortem, pestem et ignem, non deberent quidem quovismodo pati se abduci a comunione calicis sacratissimi.“

⁸⁶ Tamtéž, f. 79v: „[...] ipsa communio divinissimi calicis, pro qua hiis diebus labores et plurime difficultates emeruerunt [...]“

⁸⁷ F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 50, s. 41; podobně P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 613, s. 230 a také P. de VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 142, pozn. 366, který dílo bez udání důvodu klade přímo do roku 1420.

⁸⁸ Jeden nový dílčí poznatek k dataci textu přinášíme níže, na s. 76–77.

⁸⁹ K tomu srov. zvl. M. BARTLOVÁ, *Původ*, s. 167–183, též, *Ikonografie kalicha*, s. 453–487.

⁹⁰ LUDOLPHUS DE SAGANO, *Tractatus*, s. 533–534, zvl.: „Communitas igitur horum hominum [...] una cum suo memorato capitaneo sigillum quoddam fabricantes in eo calicis imaginem exsculpi fecerunt, quem calicem eciam in eorum vexillo bellico depinxerunt. Dederunt eciam intelligere diversis nacionum populis se propter hoc in suo signeto calicis uti figura, quod secundum impiam et mendosam assercionem eorum omnes fideles populi tenerentur ex necessitate salutis communicare sub utraque specie [...]“ K tomu srov. M. BARTLOVÁ, *Původ*, s. 177.

⁹¹ Nejstarší dochované husitské památky s kalichem, počínaje rokem 1420, seznamenává též, *Původ*, s. 177–179, a též, *Ikonografie kalicha*, s. 453–454. Její pozornost nicméně poutá především motiv andělů, kteří chytají do kalichů Kristovu krev, srov. *Původ*, s. 168–169; *Ikonografie kalicha*, s. 456. Vyobrazení čtyř kachlů s naším motivem přináší Č. PAVLÍK – M. VITANOVSKÝ, *Encyklopedie kachlů*, č. 356–359, s. 223; komentář viz na s. 57, kde také o nálezu některých z nich na místech se vztahem k silné husitské tradici.

Nejdelší a nejpozoruhodnější citát do něj Jakoubek přebírá z výkladu Jana Zlatoústého na evangelium Janovo, kde podle něj tento řecký otec – Jakoubek ho vzpomněl i v souvislosti se svým zjevením – obzvláště znamenitě (*egregie*) ukazuje, jak vznešené a ke spáse nezbytné jsou účinky Kristovy krve. V českém překladu z něj odcitujeme alespoň část: „*Tato krev nám poskytuje zdobný vzhled králů. Ta nezhotovitelná krása, ta nedovolí, aby ochabla vznešenost duše [...]. Tato mystická krev zahání démony a drží je daleko. Volá k nám zato anděly a Pána andělů. Kdekoliv by totiž démoni spatřili krev Páně, utečou, seběhnou se však andělé. [...] Toto je pramen vysílající paprsky pravdy, jemuž napomáhají i vyšší mocnosti, které hledí na krásu paprsků, protože zřetelněji než my rozpoznají jejich moc a nepřístupný trpyt [...]. Ti, kdo mají účast na krvi, důstojně stojí s anděly, archanděly a vyššími mocnostmi, oblečení v Kristovu královskou stólu, majíce všechny duchovní zbraně. Ale to jsem ještě nic neřekl, oni totiž oblékli samého krále.*“⁹² Nemohl být tento text v Jakoubkově podání jedním ze zdrojů husitského zobrazování onoho motivu? Nepřipomínal takto vyobrazený kalich s anděly utrakvistům především to, do jak vznešené společnosti se přijímáním jeho obsahu dostávají a jakých všech milostiplných účinků a duchovních zbraní se jim dostává, když jeho prostřednictvím „oblékají samého krále“, Krista?

Ať tomu bylo jakkoli, byl to motiv oblíbený napříč husitskou společností. Nacházíme jej na kachli z hradu Sión Jan Roháče z Dubé († 1437), doplněný o jeho erb.⁹³ Ale také již zmíněný humanista a papež v jedné osobě Eneáš Silvius vzpomínal, jak Táborští, kteří prý jinak neoblubují obrazy, nad městskou bránou vymalovali Žižku spolu s andělem, který drží kalich, což ještě kolem roku 1669 zřejmě spatřil Bohuslav Balbín († 1688).⁹⁴ Podobný motiv se se vši pravděpodobností nacházel i na kazatelně kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře, kde kromě kalicha se dvěma anděly měly být také dvě vlající pásky s příznačnými biblickými citáty z Janova evangelia (Ioh. 6, 55–56) „*Caro mea est vere cibus et Sanguis meus est vere potus. Qui manducat Car<n>em meam vivet in Aeternum*“ a letopočet 1471.⁹⁵ A dokonce podle barokního svědectví Jana Beckovského († 1725) stavěli utrakvisté do svých kostelů figuru anděla nesoucího kalich.⁹⁶ Nastal čas shrnout zjištěné skutečnosti.

⁹² IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, ff. 82r–82v, zde zvl.: „Quam nobiles autem et quam necessarie salutis sunt sanguinis sacratissimi efficacie, egregie declarat eas Crisostomus super Iohanne Morali 46 dicens: ‚Hic sanguis ymaginem nobis floridam operatur regalem, hic pulcritudo inconstructibilis, hic marcescere anime nobilitatem non dimittit [...]. Hic sanguis mysticus abigit quidem demones et alonge esse facit. Vocat autem angelos ad nos et angelorum dominatorem. Ubi cumque enim viderint sanguinem Dominicum, fugiunt quidem demones, concurrunt autem angeli. Hic sanguis effusus omnem terrarum orbem lavit. [...] Hic fons emittens veritatis radios, huic et superiores virtutes assistunt ad pulcritudinem inspicientes rivorum, quia et manifestius nobis ille propositorum considerant virtutem et micaciones inaccessibiles. [...] Qui hoc participant sanguine, digne cum angelis et archangelis et superioribus virtutibus stant, hanc induti Christi regalem stolam arma habentes queque spiritualia. Sed nichil adhuc dixi. Ipsum enim induti sunt regem [...]‘. Hec Crisostomus per totum [srov. IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Commentarius*, hom. 46, s. 314–315].“ K motivu andělů a eucharistického Krista srov. také PETRUS DE PULKAU, *Confutatio*, s. 238, a k tomu výklad editora v pozn. 103 a 104 s odkazem na *Missale Romanum*.

⁹³ Srov. E. JANSKÁ, *Archeologický výzkum*, s. 220–247, zde 238 a 245, obr. č. 82.

⁹⁴ AENEAE SILVII *Historia Bohemica*, s. 138. K Balbínovi R. URBÁNEK, *Žižka v památkách*, s. 7, pozn. 1, kde odkaz na pramen a shrnutí diskuse k tomuto výjevu; srov. také M. BARTLOVÁ, *Původ*, s. 177, kde datace.

⁹⁵ Reliéf, objevený roku 1801, se nedochoval. Údaje přebíráme z publikace *Nápisy města Kutné Hory*, č. 5, s. 75; srov. také komentář na s. 33.

⁹⁶ Pramen cituje J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 35; srov. také M. BARTLOVÁ, *Ikonografie kalicha*, s. 454.

Tři základní pilíře Jakoubkova utrakvistického myšlení, které jsme alespoň v hrubých obrysech nastínili – *necessitas, praeceptum* a *utilitas* –, se jeví fungovat jako systém spojených nádob. Všechny vyplňuje společný ideový obsah, který je v každém z případů domyšlen s jiným důrazem. Jakoubkova teologie kalicha vyrůstá na jedné straně z četby *Regulí* Matěje z Janova a zde položeného důrazu na důstojné duchovně-svátostné přijímání eucharistického Krista jako způsob obnovy církve zezdola, na straně druhé z novoplatonsky podmíněného poznání, že svátostné přijímání podobojí má své hluboké opodstatnění v tom, že představuje zvláštní Kristem ustanovený řád pro každého nedokonalého a smyslově zatíženého křesťana na cestě *in patriam*.⁹⁷ Podvojně zacílení Jakoubkových utrakvistických úvah na koinonii a na spásu individua tak přímo koresponduje s podvojností Kristovy oběti, jak to Jakoubek četl u Alberta Velikého: Zatímco Kristus vydal své tělo *in communionem*, krev dal *in redemptionem*.

Že Jakoubek „*nacházet své nejlepší teologické argumenty*“ u Alberta, si všiml již Paul de Vooght, ačkoliv paradoxně Albert sám nezastával praxi podobojí, jak si Jakoubek zřejmě myslel.⁹⁸ To ale nemění nic na tom, že pražský hloubavý duch rád hledal argumenty pro své teologické zdůvodnění laického kalicha právě u sloupů vrcholné scholasticky 13. století – vedle již zmíněného Alberta Velikého také u Tomáše Akvinského, kteří v pozdním středověku představovali tzv. *via antiqua*.⁹⁹ Zda má tato náklonnost nějaké hlubší kořeny a kde je případně máme hledat, si však dovolíme ponechat otevřené.¹⁰⁰ Avšak i patristika sehrála v Jakoubkově myšlení nemalou roli. Připomeňme alespoň mysticky laděná slova Jana Zlatoústého o účincích Boží krve či přesvědčení, že přijímání z kalicha je posilou Kristových rytířů („*milites Christi*“) v boji s Antikristem, které Jakoubek našel vyjádřené u dalšího ze starých učitelů církve, martyra Cypriána, a v jehož recepci Amedeo Molnár dokonce shledával důkaz, že požadavek kalicha vyrůstá „*z potřeby duchovní výzbroje v nastalé eschatologické tísní*“.¹⁰¹ To nelze zcela popřít. Na základě výše představených Jakoubkových myšlenek přesto dospíváme k přesvědčení, že se jedná pouze o jeden z výhonků široce založené a po několik let soustavně, nikoliv jen svépomocí budované Jakoubkovy teologie kalicha.

Její rozvržení bylo již patrné v druhé polovině roku 1415, kdy po vyhlášení kostnického dekretu proti kalichu Jakoubek usiloval pregnantně doložit své přesvědčení o nutnosti eucharistie podobojí, její příkazanosti Kristem a jejich účincích ve sbírce autorit *Salvator noster*, která se záhy dostala na zdi Betlémské kaple a dříve či později

⁹⁷ K tomu srov. slova A. MOLNÁRA, *Theologie*, s. 1: „[...] do podávání večeře Páně pod obojí způsobou vyústilo jako ve výmluvnou zkratku všechno křesťansky obnovné úsilí první reformace [...]“.

⁹⁸ Srov. P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 125–126 a 130–131; o tom, že Albert nezastával přijímání podobojí, na s. 131, v pozn. 302.

⁹⁹ Z nepřeborné literatury k tomuto tématu srov. zvl. podnětnou studii M. J. F. M. HOENENA, *Zurück zu Autorität*, s. 133–146.

¹⁰⁰ Např. v případě již zmiňovaného Ondřeje z Brodu má J. KADLEC, *Studien*, s. 15, za to, že ačkoliv nedostatek pramenů nedovoluje jasně říci, k jakému teologickému směru se hlásil, zdá se, že se držel „an die Richtung des Thomas von Aquin“.

¹⁰¹ A. MOLNÁR, *Eschatologická naděje*, s. 26–27; též, *Theologie*, s. 5–6, kde také citát. Srov. ale i M. BARTLOVÁ, *Původ*, s. 173–175 a 179–180. Dotčený a Jakoubkem opakovaně citovaný Cypriánův výrok z jeho čtrnáctého listu „ad Tibarianos“ viz např. v IACOBELLUS DE MISA, *Salvator noster*, s. 120–121 a 232, kde jeho určení a také odkaz ještě na jiný Jakoubkův traktát.

byla přeložena do staré češtiny.¹⁰² A bylo to nasnadě. I když utrakvistické učení bylo původně univerzitní látkou, kvůli jejímu zacílení na laiky bylo otázkou času, kdy se také oni začnou ve vzdouvajících vodách utrakvistické polemiky výrazněji angažovat. Stalo se tak nejpozději koncem roku 1414 nebo na počátku roku následujícího, kam spadá česky psaná skladba pozdějšího táborského kněze a poety Jana Čapka *Otázka nyníie taková běží*, která je toho dokladem. Není proto divu, že Jakoubek především pro laiky sepsal v prvních měsících roku 1415 česky psaný traktát *O Boží krvi*, kde jim ke své obhajobě nabídl celou řadu argumentů.¹⁰³ To je zároveň podnět pro nás, abychom se ve zkratce podívali také do tábora těch, kteří s Jakoubkem buď zcela a otevřeně, nebo jen částečně a nepřímou nesouhlasili.

Z druhého břehu

Je velmi pravděpodobné, že již první Jakoubkovy úvahy o zavedení kalicha, které postupně pronikaly v průběhu léta 1414 na veřejnost, vzbudily okamžitý odpor. Jakoubek uvádí ve své rané kvestii *Quia heu in templis* v argumentech *contra* několik důvodů, proč laikům z kalicha nevysluhovat. Všechny ústí do přesvědčení, že je to zbytečné. Výše jsme zmínili, že se zde proti laickému kalichu namítá tzv. princip úspornosti neboli Ockhamova břitva. Zazní také argument, že praxe podjednou je chvályhodným zvykem církve, protože o těch, co takto doposud přijímali, se věří, že dosáhli spasení.¹⁰⁴ Jestliže podobná tvrzení vzápětí nacházíme přímo v textech Jakoubkových odpůrců, byla pravděpodobně více než jen hypotetická. Dokonalý rozruch způsobilo nejspíše ovšem až přednesení kvestie na půdě univerzity.

Ještě před svým odjezdem do Kostnice viděl v požadavku laického kalicha z nutnosti spasení zásadní problém Štěpán z Pálče, neboť podle něj se takto zpochybňuje spasitelná role křtu. Klíčový verš utrakvistů Ioh. 6, 54 vykládal spirituálně.¹⁰⁵ Zatímco však Páleč spolu s dalšími předpokládanými odpůrci kalicha Petrem z Uničova a snad i Janem z Hradce odjel záhy do Kostnice, zdá se, že tíha polemiky spadla na straně českých katolíků zejména na bedra doktora Ondřeje z Brodu, člověka pohnutého osudu, který se aktivně zapojil do jednání o Kutnohorském dekretu, ale po roce 1420 sám okusil trpkou úlohu

¹⁰² IACOBELLUS DE MISA, *Salvator noster / Spasitel náš*, s. 105–139, 209–218, 231–234. K české mutaci, známé ve znění z 16. století, tamtéž, s. 25–29. Na další, B. Rybou nezohledněný rkp. původního latinského znění upozorňuje ve svém soupisu P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 608, s. 227–228. K obsahu srov. zvl. J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1913, s. 467–468.

¹⁰³ Vycházíme zde z výkladu M. ČEJKY – H. KRMÍČKOVÉ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 13–14; nověji Čapkovu biografii shrnul D. PAPAŽÍK, *Jan Čapek*, s. 32–34.

¹⁰⁴ IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, f. 106r–v: „Et arguitur, quod non, quia consuetudo est antiqua ecclesie laudabilis currens usque modo, quod fideles communiter, layci scilicet et mulieres, sumant sub uno sacramento utrumque, scilicet tam corpus quam sanguinem Cristi. Et creditur, quod magna multitudo fidelium mandata Dei custodiens et digne sumens corpus et sanguinem Cristi tantum sub forma sacramentali panis, decidens de hoc seculo transit de morte ad vitam. Ergo adhuc non est mutanda ista consuetudo, sed tenenda continue et per consequens non oportet personas laycales corpus et sanguinem Cristi sumere in sacramento calicis presertim, cum sic populum obligare ad communicandum de calice esset onerare ecclesiam novis et superfluis | ritibus. Item secundum generalem regulam peccatum est fieri per plura, quod eque bene potest fieri per pauciora. Sed sumcio corporis et sanguinis Cristi a plebibus tantum sub forma sacramentali panis eque tantum facit, sicut faceret sub utraque specie. Ergo superfluum esset statuere illam sumpcionem per plures species, cum una sufficeret etc.“

¹⁰⁵ STEPHANUS DE PALE CZ, *Responsa*, s. 69–70.

exulanta. Mezi ním a Jakoubkem se v roce 1414 rozpoutala intenzivní polemika, kterou z Ondřejovy strany podrobně vypsal již Jaroslav Kadlec, a my zde proto připomene jenom zásadní z Brodových tezí. V kwestii *Utrum licitum sit*, nejspíše z počátku podzimu 1414, reagující na Jakoubkovo ztracené dílko *Remissius fiet Sodomitis*, český mistr teologie podtrhl, že přijímání podobojí je pro laiky zbytečné a že církev již dlouho vysluhuje pod jednou. Namítl také, že Kristus ustanovil budoucí apoštoly za kněze, a nebyli to tudíž laici, k nimž Ježíš při poslední večeři promlouval a s nimiž stoloval. Také Ondřej z Brodu chápe zvěst verše Ioh. 6, 54 duchovně, nikoli svátostně, a rozepisuje se o tom především v pozdější polemice *De sumpcione*. Biblické i pobiblické autority utrakvistů vykládá převážně tak, že těmi, kdo mají přijímat podobojí, se nemíní laici, nýbrž kněží. Má za to, že církev měla právo ritus změnit, aby předešla různým nebezpečím při zacházení se svátostí; a také aby bránila herezím, zvláště názoru, že pod jednou způsobou není přítomen celý Kristus.¹⁰⁶ V traktátu *De obediencia* z roku 1415, doposud připisovaném rovněž mistru Ondřejovi, i když možná mylně, nalezneme zároveň námitku, že také Jan Hus zastával ve svém výkladu Lombardových *Sentencí* učení o konkomitanci. Ačkoliv tento šleh u Jakoubka mnoho nezmohl a odmítl jej poukazem na Husovu omylnost, stěžl mohl popřít nejednotnost reformního tábora v otázce kalicha.¹⁰⁷

Podle vzpomínky Jana Želivského († 1422), kterou nacházíme v jednom z jeho plamenných kázání z října 1419, se měl proti kalichu dokonce jako první postavit Husův advokát Jan z Jesenice († 1420?), i když v době, kdy onemocněl, údajně obrátil. Jiří Kejř, přední znalec Jesenicovy osobnosti, připouští pravdivost tohoto tvrzení a Želivským dosvědčené dění klade ještě před sklonek roku 1414.¹⁰⁸ Právník Jesenic, který se Husa usilovně snažil vybavit před jeho odjezdem vším, co by dosvědčovalo jeho pravověrnost, musel dobře vědět, že Jakoubkova novota Husově kauze v Kostnici rozhodně neprospěje, a snad proto se jí bránil. Bádání je také dobře známé Rokycanovo tvrzení z jeho české postily, spadající ovšem až do 60. let 15. století, podle něhož Hus před svým odjezdem Jakoubka brzdil v zavádění kalicha slovy: „*Milí Kubo, nekvap tím, když t' se bóhdá vrátím, chci t' <toho> věrně pomoci!*“¹⁰⁹ A dokonce Jan Stojkovič v Basileji 1433

¹⁰⁶ Srov. přehledně J. KADLEC, *Literární polemika*, s. 71–79, a především týž, *Studien*, s. 34–47; v této práci také vypsal biografie Ondřeje z Brodu a uveřejněny edice dotčených děl. Jeho díla proti kalichu nověji registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. K Ondřejově roli při jednání o Kutnohorském dekretu nověji M. NODL, *Dekret*, zvl. s. 241–243 a 252–253. Jakoubkovým prvním odpůrcům věnuje pozornost P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stríbro*, s. 132–133, který v pozn. 137 podává jakousi konkordanci společných myšlenek prvních antiutrakvistů z let 1414–1415. K traktátu dalšího českého mistra, který se do polemiky zapojil, k Brikcímu ze Žatce († 1414), srov. H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 17, kde uvedení pramene a starší literatury.

¹⁰⁷ Srov. ANDREAS DE BRODA, *De obediencia*, s. 245–246. Tohoto místa si všiml již J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1911, s. 104; viz také A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 2. O jiném, nám blíže neznámém autorovi *De obediencia* uvažuje na základě nedochovaného rkp. P 4 katalogu koleje Českého národa, H. KRMIČKOVÁ, *Paběrky*, s. 193–194. Místo o Husovi z Jakoubkovy dlouho hledané odpovědi cituje podle varšavského rkp. její objevitel J. KADLEC, *Literární polemika*, s. 79, pozn. 26.

¹⁰⁸ IOHANNES SILOENSIS, *Sermones de tempore*, f. 199r^b: „Cur non nominaretur Gessenycz doctor, qui primus fuit contra communionem calicis, sed in infirmitate fuit conversus, qui postmodum appostotavit iterum primus contra communionem parvulorum.“ Tato, třetí část Želivského sbírky kázání nebyla doposud vydána, srov. P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 25, s. 48. Ke spolehlivosti výroku a dataci J. KEJŘ, *Husitský právník*, s. 90, zvl. pozn. 24; v souvislosti s kalichem výrok nověji připomněla H. KRMIČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 34.

¹⁰⁹ Srov. celý oddíl JAN ROKYCANA, *Postilla česká I*, s. 692–693. Obsáhle kriticky se o něm vyjádřila H.

Rokycanovi neváhal připomenout, že na koncile jsou ještě přítomni někteří svědci, kteří údajně při Husově výslechu slyšeli přímo z jeho úst, že Jakoubek špatně učinil, když v Čechách kalich zavedl.¹¹⁰ Ačkoliv spolehlivost všech těchto retrospektivních vzpomínek dnes nedokážeme bezpečně ověřit, pravděpodobně mnoho nepochybně, vyvodíme-li z nich přinejmenším závěr, že v českém reformním táboře právě v souvislosti s Husovým odjezdem do Kostnice panovala kolem zahájení utrakvistické praxe ne-li přímo otevřená roztržka, tak alespoň tenze.¹¹¹ Jan Hus sám, jak jsme uvedli, sice kalichu v Kostnici přitakal ve své kvestii *De sanguine Christi* ještě před svým zatčením 28. listopadu, avšak k Jakoubkovu filozoficko-teologickému zdůvodnění nezbytnosti přijímání podobojí se nepřipojil a přestal na tom, že to je podle evangelia, apoštola Pavla a dalších učitelů církve přijímání dovolené a prospěšné.¹¹²

Méně vstřícný byl Husův nástupce v Betlémské kapli Havlík. Ten, ač zpočátku asi utrakvista, v prvních měsících roku 1415 explicitně odmítl Jakoubkovo tvrzení z *Magna cena*, že kalich je Božím příkazem a svátostnému přijímání pro spásu křesťana obecně nepřikládal takovou důležitost a nezbytnost jako mistr Jakoubek.¹¹³ To jen potvrzuje, jak hluboce vězela Jakoubkova novota v jeho svébytných filozoficko-teologických úvahách o eucharistii, které nejenom že doplňovaly jeho vědomí starobylosti laického kalicha, ale staly se v podstatě jeho hnací silou. A to tak nespoutanou, že zatímco Jan Hus 4. ledna 1415 nepochybně i s ohledem na svou složitou situaci vyzval po Janovi z Chlumu domácí,

KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 28–29. Za pravdivý, protože korespondující s Husovým postojem, považuje výrok P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 178–181.

¹¹⁰ IOHANNES DE RAGUSIO, *Replica*, f. 228r: „Et hic sunt, qui ab ore ipsius Iohannis Huss in examine suo in Constancia audierunt, quod Iacobellus male faciebat inducendo talem novitatem in regno Bohemie.“ Jak vzápětí poznáme, v úvahu přicházejí zejména dva svědci původem z Čech: Michal z Německého Brodu a Jan Náz († 1440). Zatímco první z nich zemřel přímo v Basileji v červenci 1432 – k jeho tamnímu působení nověji Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 17–18 und 39–40 – druhý jmenovaný, později biskup v Churu, byl koncilu přítel 24. března 1433 (viz *Concilium Basiliense II*, s. 373) čili osm dní před tím, než Stojkovič začal se svou replikou. O špatně doložených Husových výsleších v Kostnici J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 158.

¹¹¹ Napětí nad tématem kalicha se odráží také v kostnickém rozhovoru Jana Kardinála z Rejnštějna s jeho přítelem Janem Husem ještě před jeho zatčením v podání anonymního *Vypravování o smrti Husově*, viz *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, s. 222–227, zde 222. Vydavatel tohoto díla V. NOVOTNÝ je tamtéž, s. lxvi–lxviii, zhodnotil jako pro Husův životopis bezcennou mystifikaci z 30. let 15. stol., jejíž smysl podle něj spočíval v beletrizaci Husova dramatu, takže i rozmlouvání obou mistrů má za „naveskrz nehistorické“. Proti tomu se ohradil F. M. BARTOŠ, *Husův ctitel*, s. 39–41, který v autorovi díla přece jen hledá očitého svědka Jana Bradáčka z Krumlova, rozhovor vztahuje k Husově kostnické kvestii, poukazuje na Kardinálovu zdrženlivost (srov. týž, *Zástupci*, s. 8) a domnívá se navíc, že to mohl být právě Bradáček, kdo přinesl Husovu kališnickou kvestii Jakoubkovi do Čech. Ač naposled řečené je Bartošova čirá spekulace, předchozí výklad se nejvíce zdá zcela bezdůvodným, a to i vzhledem k tomu, že Kardinál byl podobně jako Jan z Jesenice právník. Ke Kardinálovi ještě níže, pozn. 166.

¹¹² IOHANNES HUS, *De sanguine Christi sub specie vini*, ff. 42r–44r, zde zvl. 43v: „Ex iam dictis uidetur, quod licet et expedit laicis fidelibus sumere sanguinem Christi sub specie uini.“ O Husově postoji zvl. A. MOLNÁR, *Theologie*, s. 2–3; v širším kontextu Husova díla hodnotí H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 33–34; M. ČEJKA – táž, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 17. Podle E. WERNERA, *Wort*, s. 9, byla pro Husa idea kalicha „außerhalb seiner religiösen Intentionen“. A. FRENKEN, *Die Erforschung*, s. 294, pozn. 191, vidí v Husově zdrženlivosti spíše taktizování než ideové přesvědčení. Zatím však nebylo uspokojivě objasněno, jak se k těmto všem úvahám má Husův pozoruhodný list neznámému českému knězi, v němž ho podle editora V. Novotného snad ještě před svým uvězněním (uvažuje o 3.–4. listopadu!) přímo nabádá k častému přijímání podobojí, viz M. JANA HUSI *Korespondence*, č. 95, s. 214–216, zde 215; k tomu srov. i J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 149, pozn. 86.

¹¹³ Srov. GALLUS, *Asserunt quidam*, s. 137–147. Havlíkovou postavou se zabývala a traktát rozebrala H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 31–33, 43; k pravděpodobné dataci tamtéž, s. 20; srov. také W. R. COOK, *The Eucharist*, s. 25–27.

aby se pokusili pro utrakvismus zbožných laiků získat souhlas „*per bullam*“, Jakoubek pro své *revelatio* žádné svolení církevní autority, navíc podvrácené těžkým rozkolem, nepotřeboval.¹¹⁴ Proč, to zhruba ve stejné době, kdy Hus psal svou žádost do Čech, nepokrytě sdělil ve své nejdelší polemice proti Ondřejovi z Brodu, zvané *Responsio*: „*Mihi autem videtur, quod papa, cardinales, episcopi, praelati sunt homines valde fragiles et peccabiles. Possunt enim esse valde avari et simoniaci [...]. Et omnium talium congregationem vocando Romanam ecclesiam communiter dico, quod talis ecclesia potest sic peccare et errare in facto et in verbo dicendo bonum malum et lucem tenebras et e converso.*“¹¹⁵ Tato slova jsou zároveň předzvěstí, že polemika o kalich bude záhy obohacena o další výrazné a doposud pro ni neznámé téma – otázku učitelské autority církve a její (ne)omylnosti. Ačkoliv na lokální úrovni kalich zapověděla již před 18. říjnem 1414 mimořádná pražská diecézní synoda, hlavní roli zde sehrají zástupci římské církve, zasedající od listopadu 1414 na všeobecném koncilu v jihoněmeckém říšském městě Kostnici.¹¹⁶

¹¹⁴ M. JANA HUSI *Korespondence*, č. 106, s. 240. Pro to, že se jedná o žádost papeži, argumentují M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 18, pozn. 65; zato E. WERNER, *Wort*, s. 9, v tom viděl žádost určenou arcibiskupovi Konrádovi z Vechty.

¹¹⁵ IACOBELLUS DE MISA, *Responsio*, sl. 490. K tomu srov. D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 163–164; M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými*, s. 19.

¹¹⁶ K synodnímu zákazu M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, tamtéž, s. 20–21. Ke kostnickému koncilu nověji A. FRENKEN, *Die Erforschung*, s. 1–512, kde shrnutí staršího bádání; týž, *Die Quellen*, s. 416–439, kde k pramenným edicím ze 17. a 18. století; týž, *Gelehrte*, s. 107–147; týž, *Die Rolle der Kanonisten*, s. 398–417; Ph. H. STUMP, *The Council of Constance*, s. 395–442; M. PAPONOVÁ – F. ŠMAHEL – D. DVORÁKOVÁ, *Ulrich Richental*, zde zejm. srov. studii F. Šmahela (s. 11–37), kde mj. také o pramenné základně k dějinám koncilu.

4. Ve stínu kostnického dekretu (1415–1417)

V Kostnici

O kalichu se na koncile vědělo již od listopadu 1414, kdy tam nejpozději dorazil Štěpán z Pálče a zřejmě i někteří další výše zmínění mistři.¹¹⁷ Páleč se podílel na formulaci žalobních článků proti Husovi, které kolem přelomu listopadu a prosince 1414 předložil příslušným instancím Michal z Německého Brodu († 1432), řečený de Causis. Hned v prvním z nich se uvádí, že Jan Hus údajně přijímání podobojí kázal lidu a že jeho žáci již takto v Praze vysluhují.¹¹⁸ Husův žalobce a původně farář u sv. Vojtěcha v Praze měl prsty i v zatčení hvězdáře krále Václava a českého univerzitního mistra Křišťána z Prachatic († 1439), který do Kostnice dorazil někdy v průběhu prvních dvou měsíců roku 1415 v králově poselstvu. Vídeňský teolog Petr z Pulky zpravuje v jednom ze svých listů z koncilu své kolegy ve Vídni (list mohl být napsán nejdříve po 7. únoru), že se v Kostnici o Křišťánovi tvrdí, že je přívržencem těch, co v Čechách hereticky učí, že přijímání podobojí je nutné ke spáse podobně jako křest, a že proto také dovolil ve své (svatomichalské) farnosti vysluhovat podobojí.¹¹⁹

Kostnickým doktorům neuniklo, že živnou půdou české novoty je její – pro ně samozřejmě bludná – teologie. Nevíme však přesně, z jakých zdrojů o tom byli informováni. V zásadě museli čerpat z očitých svědectví lidí, příšlých – a stále přicházejících – ke koncilu z Čech a z jimi přinášovaných traktátů a písemností. Podle svědectví Vavřince z Březové měl Křišťánův staroměstský kostel sv. Michala patřit k prvním místům vůbec, kde se laikům začalo vysluhovat pod oběma způsoby. Proti přirovnání *necessitas* eucharistie (podobojí) k *necessitas* křtu vystoupil již v Čechách ve svém poučení pro kouřimského děkana, jak jsme uvedli, Štěpán z Pálče.¹²⁰ Jestliže ale také Pulka do Vídně psal, že tak utrakvisté učí proto, že vykládají Ioh. 6, 54 „*eque praeceptive*“ jako baptismální verš Ioh 3, 5, nelze vyloučit, že v této době již v Kostnici věděli také o

¹¹⁷ O problematice kalicha na kostnickém koncile v letech 1414–1415 především D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 148–154; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz I*, s. 360–370; A. FRENKEN, *Die Erforschung*, s. 292–296; B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 59–61; A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 373–376; P. MUTLOVÁ, *Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí*, s. 22–23; M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 21–22. Pokud není uvedeno jinak, na tuto literaturu již níže neodkazujeme.

¹¹⁸ Viz *Documenta*, č. 7, s. 194–199, zde 194. K tomu srov. J. KEJŘ, *M. Štěpán z Pálče*, s. 24; M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 21. K Michalovi alespoň nověji J. KADLEC, *Husovi odpůrci*, s. 332–333, kde starší literatura.

¹¹⁹ Pramenem jsou dvě svědectví. První, anonymní vydal F. PALACKÝ, in: *Documenta*, č. 69, s. 541–542, druhým, kde i zmínka o kalichu, je nedatovaný Pulkův list vídeňské univerzitě, ed. F. FIRNHABER, *Petrus de Pulka*, č. 2, s. 14–15, zde 15: „De isto [tj. o Křišťánovi, pozn. DC] asseritur quod novae faveno haeresi eorum qui in Bohemia docescunt, quod sicut baptismus est de necessitate salutis iuxta illud Joh 3¹⁰[5]: ‚Nisi quis creatus[!] fuerit etc.‘ ita omnibus fidelibus necessarium esse ad salutem sub utraque specie panis videlicet et vini eucharistiae sacramentum suscipere, quia eque praeceptive dicitur Joh. 16¹⁰ [6, 54]: ‚Nisi manducaveritis [...]‘ et ideo in sua parochia etiam laycy[!] sacramentum eucharistiae admittit sub utraque specie ministrare.“ Dotčený editor list tamtéž zařadil k 7. únoru 1415, nicméně V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 397, pozn. 1, jej řadí až k 1. březnu. K listu také D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 127 a 182, pozn. 39, kde o tom, že list mohl vzniknout nejdříve po 7. únoru. M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 21, se domnívají, že zde Pulka informuje o jistém traktátu, který byl přivezen z Čech do Kostnice. Ačkoliv to obecně vyloučit nelze (viz níže, pozn. 121), v listu pro takový závěr neshledáváme žádnou přímou oporu.

¹²⁰ LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica hussitarum*, s. 330. O Pálčově *Responsa* výše, pozn. 36 a 105.

Jakoubkově relativně novém důrazu na *praeceptum* kalicha.¹²¹

Mistr Křišťán byl nakonec z vězení podmínečně propuštěn, třebaže na mocnou přímluvu Václavova bratra krále Zikmunda, a dokonce se setkal s Husem a z Kostnice také v březnu odjel.¹²² Zdá se tak, že v prvních měsících nového roku koncilní teologové a právníci v otázce kalicha zatím ještě jen bedlivě sledovali vývoj v Čechách a pečlivě shromažďovali došlá svědectví. Pověstné ucho ze džbánu českého utrakvismu se zřejmě utrhlo až ve chvíli, kdy se v Kostnici rozneslo, že Jakoubek mezitím domyslel svou teologii kalicha do dalších, ještě pohoršlivějších důsledků, kdy stoupenci jeho novoty začali v Čechách nově vysluhovat podobojí také nemocným a v případě nouze při tom dokonce užívali nestandardní liturgické náčiní, popřípadě sloužili zkrácenou mši přímo u nemocného.

V Jakoubkově česky psaném traktátě *O Boží Krevi*, spadajícím do počátku roku 1415, se možnost vynášet svátost oltářní, včetně nádoby s krví Páně, mimo kostel k nemocným zatím jen zvažuje.¹²³ Záhy se však tato úvaha stala praxí, což nelibě a s velkým pohoršením bylo již na počátku dubna 1415 odsouzeno v Kostnici na zasedání *natio Germanica* českým doktorem dekretů a bývalým dvořanem Václava IV. Janem Názem († 1440). Náz se pohoršoval zejména nad tím, že se v Čechách svátostné živly proměňují mimo posvěcený prostor v jakékoli dřevěné nádobě („*in quocumque vase ligneo*“) a vyzval proto koncil k urychlenému zásahu.¹²⁴ Proti tomuto obvinění, totiž že se po Čechách nosí krev Páně v lahvích („*in flasculis*“), se jako proti lživému ohradili zvláště čeští páni 13. května.¹²⁵ To ale byla jen voda na mlýn litomyšlského biskupa Jana Železného, který si o tři dny později vynutil možnost se k tomu vyjádřit. Český prelát potvrdil pravdivost Názových slov a zároveň zdůraznil, že o šíření kalicha v Čechách již předtím podrobněji podal zprávu ve své *natio Germanica*, kde referoval nejenom o praxi, ale také o bludné teorii utrakvistů, podle níž kněží podávající pod jednou jsou svatokrádci. Dokládat to měly utrakvistické traktáty doručené a představené v Kostnici. Z toho plyne, že přinejmenším v německém národě byla otázka kalicha již delší dobu probírána a také studovány utrakvistické argumenty. Stvrzuje to fakt, že Železný údajné nošení krve v lahvích či jiných dehonestujících nádobách odůvodňoval husitskou teologií kalicha: Protože je přijímání pod obojí nutné ke spáse, musí se ho dostat i nemocným. Na závěr své řeči potom přímo vyzval koncil, aby v celé věci stanovil pravdu a určil, kdo zde pomlouvá.¹²⁶ A třebaže se páni čeští a polští znovu ohradili 31. května, nic nezmohli.¹²⁷

¹²¹ Petrově formulaci nápadně odpovídá věcně shodná argumentace ve spisu JAKOUBKA ZE STRÍBRA, *Magna cena*, viz s. 132–133, zda ale již tehdy mohl být tento traktát v Kostnici znám, si netroufáme hodnotit.

¹²² V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 397.

¹²³ M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 12. Zde také odkaz na Jakoubkovo dvoudílné dílo *De cerimoniis* věnované čistě této problematice, v němž se také poprvé mluví o dřevěných kališích, viz H. KRMÍČKOVÁ, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 179; srov. také J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, s. 465–467. Na jiný pramen nejspíše z roku 1415, o němž již výše v pozn. 48, poukázal F. M. BARTOŠ, *Sborník*, s. 18–19: „[...] sacerdos potest et debet communicare laicum vel illum infirmum et conficere sine illis orantis ut calice vel ornatu [...] in articulo necessitatis“; zmiňuje se zde i slavení eucharistie podobojí při sňatku, s. 29. K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 102; též, *Die vier Prager Artikel*, s. 333.

¹²⁴ IOHANNES NASO, *Avisamentum*, s. 487–488. Delegáti z českých zemí příslušeli k německému koncilnímu národu; k organizaci koncilu do čtyř „národů“ srov. H. FINKE, *Die Nation*, s. 323–338, zde zvl. 334–338.

¹²⁵ PETRI DE MLADONIOWICZ *Relatio*, s. 46.

¹²⁶ Tamtéž, s. 46–48.

¹²⁷ Srov. tamtéž, s. 51–53, ke kalichu s. 52. K polské šlechtě F. MACHILEK, *Böhmen*, s. 412; na pozadí

Koncil se skutečně již velmi vážně připravoval rozhodnout.

Žel nevíme, jaký byl obvyklý postup příslušných orgánů koncilu *in causa fidei* a jak bylo organizačně zajišťováno vyhotovování příslušných dobrozdání. Většinou známe jen výsledné texty konkrétních koncilních mistrů, pro jejichž souhrn literatura užívá i označení *facultas theologica*. Stejně tak se můžeme jen dohadovat, kdo referoval na koncile o utrakvistických traktátech zmíněných biskupem Janem a jakého byly obsahu.¹²⁸ Přesto do uvedených souvislostí dobře zapadá, že dobrozdání ke kalichu vypracoval člen německého koncilního národa a zástupce vídeňské univerzity, již zmíněný Petr z Pulky († 1425), který je formou vyvrácení Jakoubkova traktátu *Pius Iesu* dokončil 31. května. Od počátku svého působení na vídeňské teologické fakultě roku 1402 se ukazoval být obzvlášť horlivým strážcem čistoty víry a v roce 1410 nechyběl ani v tribunálu, který vedl proces proti Jeronýmovi Pražskému. Bylo proto přirozené, že se husitskou herezí zabýval i v Kostnici.¹²⁹

Připomeňme, že Jakoubkův traktát *Pius Iesus* vznikl ještě před Husovou kvestií, snad někdy koncem zří či během října 1414, a že se jedná o polemiku proti některým myšlenkám Ondřeje z Brodu, která je argumentací ještě blízká kvestii *Quia heu in templis*. I v *Pius Iesus* Jakoubek opakuje, že přijímání pod obojí způsobou je užitečné a nezbytné pro spásu věřících, protože takto Kristus podle smlouvy daruje všem věřícím bez rozdílu hojněji (duchovní) život a i zde to dokládá alespoň stručnými citáty z vybraných autorit. Jakoubek ale tentokrát na tomto ideovém pozadí usiluje polemicky proti Ondřejovi zdůraznit, že přijímání podobojí je jako *lex Christi* nařízené všem křesťanům, nejenom kněžím, a církev nemá právo ho měnit. Proto právě zde začíná mluvit o tom, že přijímání podobojí bylo Kristem přímo přikázáno. A aby Jakoubek zároveň zdůraznil, k jak velké svatokrádeži a újmě na duchovním životě laiků dochází upřením dokonalé formy svátosti podobojí, do centra pozornosti staví kánon papeže

myšlenky slovanské vzájemnosti F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 199–208, zde zvl. 202; o Polácích a kostnickém koncilu přehledově J. KRZYŻANIAKOWA – J. OCHMAŃSKI, *Władysław II Jagiełło*, s. 230–248.

¹²⁸ Obecně k takovým grémiím koncilu, jejich terminologii, doložení jejich práce a špatné pramenné situaci zvl. A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 365–383, zde 367–368. Tamtéž ohlášená práce *Die Arbeit von congregatio doctorum, facultas theologica und Glaubenskommision auf dem Konzil zu Konstanz (1414–1418)* nebyla zatím, zdá se, publikována; srov. dále J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1913, s. 276–277; D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 149. Podle W. BRANDMÜLLERA, *Fata libelli*, s. 287–288, který vychází z nadpisů v pozoruhodném neapolském bohemiku sg. VII D 9 (viz zvl. pozn. 46), spočívala práce členů teologické komise koncilu v tom, že jednu z již existujících prací k projednáváné věci si vybrali za dobrozdání. To by znamenalo, že níže dotčený traktát Petra z Pulky by byl nejprve jeho soukromou iniciativou a dobrozdáním by se stal teprve až ex post – po svém schválení výborem teologů. Tomu ale odporuje jeho pozdní datace. Nelze tak vyloučit, že dobrozdání mohla být přímo i zadávána, jak to ostatně potvrzuje kostnická literární produkce ke kalichu z roku 1417, o níž podrobněji níže.

¹²⁹ Jako PETRUS DE PULKAU, *Confutatio Iacobi de Misa*, vydal D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 217–250. K okolnostem vzniku spisu a tomu, že se nespíše jedná o dobrozdání, tamtéž, s. 152–153; k dochování a obsahu tamtéž, s. 206–216; srov. také J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1913, s. 277–278, a P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stríbro*, s. 161–62, který o spisu v širších souvislostech protikalíšnické polemiky; podle A. FRENKENA, *Theologischer Sachverstand*, s. 373–376, kostnická *facultas theologica* přímo pověřila Pulku „ein weiteres ‚abschließendes‘ Gutachten zu erstellen“. Tím předcházejícím mělo být *De sumpcione* Ondřeje z Brodu, o němž úvodní rubrika v dotčeném neapolském rukopise tvrdí, že byl „confirmatus in Constancia in concilio generali“, viz W. BRANDMÜLLER, *Fata libelli*, s. 287 a 300; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 752, s. 277–278. Že se tak stalo ještě před dokončením Pulkovy *Confutatio*, nelze sice vyloučit, nedá se to však ani přímo doložit; k dataci *De sumpcione* spíše do prvních měsíců r. 1415 nověji H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 44, pozn. 205; táž, *Jakoubkova utrakvistická díla*, s. 127. Biografii Petra z Pulky, včetně jeho angažmá při střežení čistoty víry v letech 1404–1421, vypsál D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, zde zvl. s. 43–47.

Gelasia *Comperimus*. Nejspíše tedy takto stupňovaným polemickým diskurzem k sobě Jakoubkův spis připoutal pozornost kostnických strážců pravověří.¹³⁰

Petr z Pulky jako bystrý a zkušený teolog samozřejmě ihned rozpoznal heretický rozměr Jakoubkovy teologie. Laický kalich je mu nejenom vzpourou proti církevní zvyklosti, ale svým teoretickým odůvodněním především proviněním proti víře, jež tuto zvyklost ospravedlňuje. Církev totiž věří, že laik přijímá *res sacramenti* (tzn. tělo a krev Páně) a milosti z ní plynoucí stejně hodnotně pod jednou jako pod obojí způsobou.¹³¹ Pulka správně poznal, že Jakoubkovi nestačí tvrdit, že přijímání podobojí je dovolené (*liceat*), ale že zastává, že se takto musí dít, „*aby nedošlo k strašlivě závažnému zločinu svatokrádeže*“.¹³² A především vyvrácení tohoto názoru se Pulka věnuje ve svém výkladu. Nejprve formou výtahu formuluje deset základních Jakoubkových tvrzení a proti nim klade svých dvanáct tezí (*conclusiones*). Na závěr ještě připojí stručné vyvrácení Jakoubkem uvedených autorit. Ačkoliv Pulka připouští, že v první církvi a v době církevních otců (v době Augustinově, Řehořově, Jeronýmově) se pod obojí podávalo,¹³³ jeho závěrům naprosto dominuje snaha obhájit právo církve změnit eucharistický ritus. To bylo podle něj možné, protože se z hlediska eucharistického učení nejedná o věc substanciální (jak tvrdí Jakoubek), nýbrž akcidentální. Tak církev mohla zavést třeba eucharistický půst, který se v první církvi, jak dokládá první epištola Korintským, nedržel. Na druhou stranu podle Petra z Pulky těžce hřeší kněz, který vysluhuje podobojí laikům, protože porušuje zvyklost církve, která byla při jejím zavedení řízena Duchem svatým.¹³⁴ Pulka také jednoznačně odmítl stavět nezbytnost eucharistie ke spáse na stejnou rovinu s nutností křtu, čímž také on dal najevo, že spor (s Jakoubkem) není jen o přijímání z kalicha, ale o významu eucharistie pro spásu křesťana vůbec.¹³⁵ Na pozadí takto zásadních témat jako konstituce církevní autority či soteriologie se potom Pulka krátce vyjadřuje i k vysluhování nemocným a přenášení a posvěcování vína v lahvích. Dosvědčuje tak, že i pro něj to byla jen špička ledovce z velmi nebezpečné ideové podstaty českého utrakvismu.¹³⁶

Poté, co Petr dopsal 31. května s narážkou na aktuálně diskutovaný problém své

¹³⁰ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Pius Iesus*, s. 80–87. Ke kánonu *Comperimus* již výše, v pozn. 60. Vzhledem k řečenému D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 153, právem připouští, že jedním z traktátů, o nichž mluvil Jan Železný v souvislosti se svatokrádeží, mohl být právě *Pius Iesus*.

¹³¹ PETRUS DE PULKAU, *Confutatio*, s. 218. Zároveň předesíláme, že na následujících řádcích usilujeme především o zachycení základních důrazů Petrovy argumentace, proto odkazujeme jen na vybrané úseky jeho díla.

¹³² Tamtéž: „[...] nec sufficit sibi asserere, quod hoc liceat, nisi etiam insanie sue augmentum addat, quod sic fieri oporteat, alioquin committatur immanis sacrilegii grande crimen.“

¹³³ Srov. tamtéž, s. 248–250.

¹³⁴ Viz pátou *conclusio*, tamtéž, s. 234.

¹³⁵ Tamtéž, s. 243.

¹³⁶ Srov. tamtéž, s. 238–239. Podle nás se tedy koncil začal zdánlivě okrajovou otázkou eucharistického ritu zabývat především proto, že Jakoubek svou teologií kalicha zásadně zpochybnil učitelský úřad církve a jeho neomylnost, zajištěnou vedením Ducha svatého. Jakoubek troufale připustil pochybení církve ve fundamentální otázce spásy křesťana, jestliže mohla dopustit a navíc ještě i obhajuje svatokrádež spásonosného kalicha. Na tento v zásadě eklesiologický aspekt upozornil již W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz I*, s. 367–368. Máme však za poněkud zavádějící spojovat přímo s otázkou kalicha problém popírání praktického i teoretického kněžství – srov. tamtéž, s. 360 a 363 a na tomto základě ještě soustředěněji A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 373 –, třebaže dubnové žaloby Jana Náze si na oba údajné nešvary stěžují pospolu.

stanovisko, měl již další vývoj rychlý spád. Pulkův traktát posloužil za základ diskuse komise koncilních doktorů (jednání dosvědčuje přední teolog koncilu Jan Gerson),¹³⁷ kteří nakonec nechali ve věci kalicha vypracovat a odůvodnit šest závěrů. Pera se chopil přední pařížský teolog Petr d'Ailly († 1420).¹³⁸ Jím zformulované *Conclusiones* sice také připouštějí, že Kristus po večeři ustanovil a vysluhoval svátost pod obojí způsobou a že to byla praxe prvotní církve, ale i ony zdůrazňují, že církev mohla v případě laiků podobu ritu pro různá nebezpečí změnit. Stávající podoba ritu podjednou má tak být považována za zákon („*habenda est pro lege*“), který nelze svévolně měnit. Pátá s šestou konkluzí potom výslovně zdůrazňují, že je bludné označovat dodržování této zvyklosti za svatokrádež a že kdo to zarytě popírá, má být považován za heretika, a takto s ním má být i nakládáno. V následném rozboru husitské argumentace pro kalich doktoři odmítají v souvislosti s Ioh. 6, 54 jak speciální užitek přijímání pod bojí (Kristus je cele pod jednou způsobou i pod obojí), tak nezbytnost duchovního a svátostného přijímání ke spáse. Z dikce textu je také snadno odvoditelné, proč se již výslovně nezmiňuje o údajném přenášení krve Páně v lahvích. *Conclusiones* se sice do velké míry opírají o Pulkův výklad, jsou ale výstižnější a mnohem autoritativnější. Zjevně jsou psány z pozice autority, která vůbec poprvé v dějinách západní církve definuje zvyklost laického přijímání podjednou jako zákon (*lex*) a ty, kdo ho přestupují a popírají, odsuzuje a zároveň navrhuje trestat jako kacíře.¹³⁹ Nyní již zbývalo stylisticky přeformulovat uvedené závěry spolu s jejich argumentací do závazného úředního znění. Dekret *Cum in nonnullis* byl zástupci čtyř koncilních národů schválen a vyhlášen na XIII. slavnostním zasedání koncilu 15. června 1415 za přítomnosti římského krále Zikmunda, který k němu připojil své *placet*. Ještě před tím sloužil litomyšlský biskup Jan mši svatou.¹⁴⁰

V souvislosti s *Conclusiones* jsme se zmínili o pařížském teologovi Petru d'Aillym a také o tom, že do jednání kolem přípravy koncilního dekretu byl nejspíše zasvěcen také jeho pařížský žák a kolega Jan Gerson († 1429).¹⁴¹ Při formulaci dekretu nelze ovšem

¹³⁷ Přesně řečeno, H. von der HARDT v *Magnum oecumenicum Constantiense concilium III-IV* (dále jen HARDT a číslo svazku), zde sv. IV, s. 331, tvrdí, že Gerson dosvědčuje, že *Conclusiones* předcházely „multi congressus et frequentes deliberationes“. Odkud tuto informaci čerpá nám však není známo. Již D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 153, pozn. 404, v této souvislosti odkázal na pozdější Gersonova slova z r. 1417, viz IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 62: „[...] sunt inducendae auctoritates doctorum sacrae theologiae qui scripserunt in hac materia; quas hic omittimus, partim quia fuerunt sufficienter allegatae in hoc sacro Concilio ante damnationem erroris praedicti, partim quia multae sunt vulgatae et notae.“ Týž badatel také ukázal na příbuznost Pulkova traktátu s *Conclusiones*, viz *Peter von Pulkau*, s. 211–214.

¹³⁸ Na jeho autorství upozornil na základě nadpisu v neapolském rkp. W. BRANDMÜLLER, *Fata libelli*, s. 287–288; nadpis otištěn tamtéž, č. 17, s. 300–301.

¹³⁹ PETRUS ALLIACUS, *Conclusiones*, vydal HARDT III, sl. 586–592, odtud přetiskl G. D. MANSI, in: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXVIII*, sl. 157–160. Registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. K textu srov. zejm. P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 160; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz I*, s. 368–369; A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 375. Srov. také hodnocení *Conclusiones* ve světle Pulkova *Confutatio* D. GIRGENSOHNEM, *Peter von Pulkau*, zvl. s. 214.

¹⁴⁰ Průběh vyhlášení dekretu viz např. klasické *Kompendium*, s. 1198–1199. K jeho obsahu i s odkazy na další edice D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 82–83, a literatura uvedená výše, v pozn. 117.

¹⁴¹ V Gersonově výše, pozn. 137, citovaném traktátě lze v této souvislosti odkázat ještě na jedno pozoruhodné místo, viz IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 59: „[...] quemadmodum fit nunc pro errorum confutatione praesens opusculum sub generalibus regulis, quae possunt latius trahi et particularius applicari per rationes deductas ante decretum dicti Concilii.“ Všiml si ho již J. SEDLÁK,

přehlédnout ani ideový podíl vídeňského teologa Petra z Pulky. Můžeme za vyhotovením dekretu proti kalichu spatřovat především kooperaci pařížských a vídeňských teologů? Do budoucna bude mít vzájemná a nápadná spolupráce zástupců obou univerzit ve věci husitské hereze nemalý význam.¹⁴²

V Čechách

Asi sotvakdo ze shromážděných koncilních otců by si počátkem léta 1415 dokázal představit, že jimi schválený dekret proti kalichu může být v budoucnu jednou z příčin krutých válek.¹⁴³ Přesto již tehdy museli počítat s tím, že uplatňování dekretu v Čechách nebude probíhat hladce, a pověřili tudíž samotného litomyšlského biskupa Jana Železného, aby se v Čechách a na Moravě postaral o řadné naplnění vůle koncilu jako jeho mimořádný legát. Protože biskup se vydal z Kostnice na zpáteční cestu nejspíše až na samém počátku září, zpráva o přijetí nového dekretu jej přirozeně předešla.¹⁴⁴ Již 5. září 1415 se vikáři pražského arcibiskupa Konráda z Vechty obracejí na plebány a místoplebány pražské diecéze, aby uváděli kostnický zákaz kalicha ve známost a bránili vysluhování laikům pod trestem klatby.¹⁴⁵ Železný se do Čech vrátil nejspíše někdy v říjnu. Třebaže se však pokusil získat slyšení u krále Václava, které také spolu s glejtem obdržel k 11. listopadu, není vůbec jisté, zda se k cestě z Litomyšle do Prahy nakonec rozhodl. Vývoj pokročil již tak daleko, že bylo zřejmé, že v Čechách již přímé katolické účastníky koncilu, angažované v protičeských procesech, nic dobrého nečeká. Biskup Jan snad i proto neváhal a 29. října 1415 vyhlásil v české církevní provincii (diecézích pražské, olomoucké a litomyšlské) kostnický dekret a všechny kněze podávající podobojí pohnal k soudu.¹⁴⁶

Dekret *Cum in nonnullis* samozřejmě znamenal těžkou ránu pro snahy utrakvistů přesvědčit zbytek společnosti o pravověrnosti jejich věci. Reakce ze strany stoupenců kalicha proto na sebe nenechala dlouho čekat. Jan Hus hned ve dvou listech do Čech z 20. a 21. června označil postup koncilu, který se postavil biblickým autoritám, za šílenství a byl to pro něj další důkaz, že Kostnický koncil není ve svých rozhodnutích neomylný.¹⁴⁷

Počátkové kalicha, 1913, s. 404, který na jeho základě připustil, že Gerson by mohl být přímo jedním z autorů *Konkluzí*.

¹⁴² O vřelých vztazích mezi Sorbonnou a vídeňskou univerzitou přehledově P. UIBLEIN, *Zu den Beziehungen*, s. 187–188.

¹⁴³ Přímo za příčinu válek označil dekret r. 1433 v Basileji Jan Rokycana, viz J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 60, pozn. 241, kde citace pramene.

¹⁴⁴ K odjezdu Jana Železného srov. dokumenty vydané nověji J. ERŠILEM, in: *Acta summorum pontificum II*, č. 1086–1088, s. 610–613, datované mezi 25. srpen a 2. září 1415.

¹⁴⁵ Srov. *Documenta*, č. 87, s. 595–596.

¹⁴⁶ O Janově návratu P. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 155–156; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 19–20; Th. KRZENCK, *Prelát táhne do války*, s. 141–142, podle něhož Jan sice do Prahy přijel, ale k jednáním s králem nedošlo. Výnos z 29. října vydal J. LOSERTH, in: *Beiträge V*, č. 16, s. 378–381, ovšem s mylným datem 1416, jak upozornil již BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 20, pozn. 12; do roku 1415 datuje i F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 287, kde také (zvl. od s. 282) k situaci a náladám v zemi ve sledované době. Některá novější literatura nicméně stále uvádí vročení výnosu 1416, viz V. BOK – F. LÖSER, *Der Widerruf*, s. 240; M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 27.

¹⁴⁷ Srov. latinský list Václavovi z Dubé a Janovi z Chlumu, M. JANA HUSI *Korespondence*, č. 139, s. 286–289, zvl. 289; a Havlíkovi tamtéž, č. 141, s. 294–295. K tomu srov. D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 73–76, která věnuje zvláštní pozornost Husově pohledu na autoritu koncilu, a také M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 23.

V Čechách se zákazu postavil zejména s kanonickoprávní výzbrojí nesmlouvavý Mikuláš z Drážďan snad již někdy mezi červencem a srpnem. Protože koncil spolu s dekretem do Čech poslal i zmíněné *Conclusiones* – zřejmě jako hlubší odůvodnění dekretu – Mikuláš svou *Apologii* věnoval zvláště jim. Temperamentní Němec měl ve sporné věci jasno: Kristovo ustanovení nesnese konkurenci a jestliže se mu koncil protíví, je Antikristem a neujde Božímu trestu. Také on neváhal při stejné příležitosti zpochybnit hodnověrnost a autoritu církevního sněmu.¹⁴⁸

Zticha nemohl zůstat ani Jakoubek ze Stříbra. Protože kostnický zákaz se týkal všech, neváhal se k němu, ale i ke *Konkluzím* kostnických doktorů vyjádřit v česky psaném traktátu *Zpráva, jak Sněm konstanský o svátosti večeře Kristovy nařídil*, který mohl „vzniknout hned v letních měsících roku 1415 nebo jen o něco málo později“ a byl určen nějakému nám blíže neznámému laiku urozeného původu. Jakoubek si také nebere servítky a koncil tvrdě odsuzuje. Zvláště za to, že dal na svědectví nedůvěryhodných svědků, kteří měli o utrakvistech šířit pomluvy.¹⁴⁹

V této souvislosti si v Jakoubkově argumentaci povšimneme jednoho důležitého detailu, který nám, zdá se, zároveň dovoluje nahlédnout do pozadí vzniku dekretu. Jakoubek se ve svém díle pohoršuje nad tím, že podle (dekretu) „konstanského sboru“ utrakvisté vysluhují bez eucharistického postu po běžné večeři, když on sám nic takového neučil.¹⁵⁰ Protože nemáme jiných zpráv, že by skutečně k něčemu takovému v Čechách docházelo, můžeme Jakoubkovi věřit. Jak ovšem autoři dekretu na takové obvinění přišli? Buď je to skutečně pomluva, kterou v Kostnici šířili čeští odpůrci wyclifitů, tehdy je ale zajímavé, proč se o tom nezmínili na počátku dubna Jan Náz a v průběhu května Jan Železný. Je totiž možné ještě i jiné vysvětlení. Výše jsme upozornili na genetickou příbuznost *Confutatio* Petra z Pulky, *Konkluzí* kostnických doktorů a vlastního dekretu. Zatímco vídeňský mistr obecně bez jakékoli souvislosti s Čechami zmiňuje zavedení eucharistického postu církví (proti praxi Kristově a církve prvotní) jako důkaz jejího práva měnit akcidentální aspekty eucharistie a *Conclusiones* toto výstižněji opakují, v dekretu se najednou setkáváme s tím, že někteří dokonce vysluhují proti církevní zvyklosti lidu nejenom podobojí, ale dokonce i po večeři nebo těm, kteří nadrželi půst.¹⁵¹ Jakoby autoři dekretu došli logickou úvahou k tomu, že když se

¹⁴⁸ NICOLAUS DE DRESDA, *Apologia*, ed. HARDT III, sl. 592–657, zde zvl. 642–645; kriticky ed. P. MUTLOVÁ ve své nepublikované dizertační práci *Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí kostnického sněmu*, s. 74–182. O textu J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1913, s. 405–408; o místě, kde se Mikuláš věnuje zpochybnění kredibility koncilu i v souvislosti s kauzou Jana XXIII. D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 72–73; přehledně o díle P. MUTLOVÁ, *Mikuláše z Drážďan Apologie: Kompozice*, s. 229–240, kde i k dataci; srov. také M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 23. Nejspíše na zaslání *Conclusiones* do Čech vzpomínal v Basileji v březnu 1433 IOHANNES ROKYCANA, *Replica*, f. 152v: „Ibi dico, quod, ut colligitur ex sententia et decreto concilii Constanciensis et eius articulis ex ea tractis et nobis missis [...]“.

¹⁴⁹ JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *Zpráva, jak Sněm konstanský*, edd. M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, in: *Dvě staročeská utrakvistická díla*, s. 89–108, zde srov. zvl. s. 93 a 107. K textu zejm. J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1913, s. 408–410, a obšírně M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 18–27; citovaná formulace s datací tamtéž, s. 24.

¹⁵⁰ JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *Zpráva, jak Sněm konstanský*, s. 93, ř. 68–72.

¹⁵¹ Srov. PETRUS DE PULKAU, *Confutatio*, s. 224–225: „[...] Chritus tunc dedit ipsum apostolis cenantibus iam soluto ieiunio [...] et illum ritum ministrandi sumptis aliis cibis aliquamdiu postea servavit ecclesia [...], et tamen talem usum et ritum utendi post rationabilissime ecclesia instinctu Spiritus sancti mutavit statuens, ut extra casum necessitatis a solis sumatur ieiunis [...]“ PETRUS DE ALLIACO, *Conclusiones*, sl. 586–587: „Prima conclusio. Christus post coenam instituit et ministravit sub utraque specie, panis et vini, sui sacratissimi

utrakvisté proti všeobecnému zvyku církve navracejí do minulosti, stejně to musí činit i v případě eucharistického (ne)postu.¹⁵²

V každém případě právě kvůli takovým sporným tvrzením, která zarezonují ještě roku 1433 v Basileji mezi Rokycanou a Stojkovičem, se Jakoubek připojil ke svým výše uvedeným přátelům a také on nevybíravě zpochybnil autoritu koncilu ve věroučných otázkách.¹⁵³ Celý spor o kalich tak získal nový zásadní rozměr. Jeho součástí se nyní stala polemika o autoritu církve, která dekret vyhlásila; nyní se muselo také zkoumat, jak se vlastně konstituuje neomylnost církve ve věcech víry.

Naplno novou rovinu sporu o kalich ukázala literární polemika Jakoubka ze Stříbra proti obhajobě koncilního dekretu z pera pražského profesora teologie a člena „saského“ univerzitního národa Jana (Hildesena) z Hildesheimu († 1418?). Ten vystoupil písemně neznámo kdy – nejspíše ještě v druhé polovině roku 1415 – proti snižování kostnického dekretu a jal se jeho autoritu hájit obecněji založenými argumenty.¹⁵⁴ Toho Jakoubek využil, aby vědecky formou kvestie *Utrum omnem sententiam cuiuslibet concilii ecclesiam catholicam representatis cristianus teneatur sub pena anathematis ratificare et approbare* pojednal o církvi, její autoritě a autoritě koncilů. Na církevní sněmy a jejich výnosy ve věcech víry, zvláště od doby císaře Konstantina, hledí s nedůvěrou a dochází svým způsobem k revolučnímu závěru, že „rozhodnutí takových sněmů není věřící pod trestem klatby povinen přijímat, nýbrž jen ta, jež jsou ve shodě se životem a naukou Páně“.¹⁵⁵ Jakoubkova kvestie je tak důležitým svědkem, jak především dekret kostnického

corporis sacramentum. Secunda conclusio. Non obstante hujusmodi institutione et ministracione, laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiae conservavit et servat, quod hujusmodi sacramentum non debet confici post coenam, nec recipi a fidelibus, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis mortem comminantis.“ Dekret *Cum in nonnullis*, viz *Kompendium*, s. 437: „[...] et non solum sub specie panis, sed etiam sub specie vini populum laicum passim communicent, etiam post coenam vel alias non ieiunum [...]“.

¹⁵² Později, v roce 1421, takto teoreticky uvažuje heidelberský mistr JAN Z FRANKFURTU ve svém *Contra Hussitas*, s. 111.

¹⁵³ JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *Zpráva, jak sněm konstanský*, s. 93 a 107. K polemice Rokycany se Stojkovičem o falešná svědectví v Kostnici i s citacemi příslušných pramenů D. COUFAL, *Ecclesia et Scriptura?* (v tisku).

¹⁵⁴ Stručný traktát s incipitem „Sacro concilio non est detrahendum“ nevydán. Co do argumentace jej zkoumal pohříchu zatím jen J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 75, který o něm soudí, že je cenný více autorem než obsahem; k jím seznamenáným třem rkp. přidej ještě rkp. Wien, ÖNB, 4941, ff. 166r–167v, 240r. O Hildesenově postavě a dílu v literatuře zatím spíše jen rozptýlené zmínky. Základní data k jeho působení na Karlově univerzitě postupně snášeli a doplňovali A. FRANZ, *Der Magister*, č. 17, s. 40; J. TRÍŠKA, *Literární činnost*, s. 115–116; zvl. pak týž, *Životopisný slovník*, s. 259, a v dobových souvislostech a zvratech nastínili F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 19, 59, 240 a nověji zvl. M. NODL, *Dekret* (podle rejstříku). Již V. V. TOMEK, *Dějepis III*, s. 609–610, oprávněně tvrdil, že Němec Hildesen Prahu po roce 1409 neopustil kvůli svým prebendám, neboť byl kanovníkem kapituly Všech svatých a kolegiátem stejnojmenné koleje. Po roce 1415 zůstávají však jeho osudy více méně nejasné. Podle J. KADLECE, *Husovi odpůrci*, s. 339, zůstal-li po roce 1415 na živu, „nepochybně z Prahy odešel“. Také tvrzení V. FLAJSHANSE, *Pražští theologové*, č. 9, s. 27, že Hildesen svou kvestii o věštbě napsal „později v Lipsku“, je jen pouhý dohad. Jisté je, že ještě 14. dubna 1418 byl naživu a v Praze, viz *Libri confirmationum VII*, s. 256. Proč však J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 259, uvažuje o intervalu jeho smrti v rozpětí let 1418–1425, nám není známo.

¹⁵⁵ Kvestie nevydána. K dochování F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 44, s. 38; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 568, s. 217; text poprvé a zatím naposledy podrobně rozebral opět J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 76–78, námi uvedenou citaci viz na s. 77; v dílčích úhlech pohledu také D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 80; J. KEJŘ, *Stát*, s. 13, 23; P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 175–177; H. KRMÍČKOVÁ, *Kanonické právo*, s. 150; M. ČEJKA – TÁŽ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 23. Není potřeba mnoho zdůrazňovat, že celá tato polemika by si zasloužila důkladného zpracování a vydání tiskem, a to i proto, že Jakoubkovu kvestii zužitkoval proti Stojkovičovi v Basileji ve své *Replíce* i Jan Rokycana; srov. doslovně shodnou citaci kvestie u J. SEDLÁKA, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 77, s citací z Rokycanova díla,

koncilu proti kalichu vyprovokoval husitské myslitele (opět v první řadě Jakoubka ze Stříbra), aby se odvážili nejenom promýšlet, ale později přímo i zformulovat novou věroučnou autoritu, nadřazenou magisteriu soudobé římské církve; je svědkem, jak je dekret podnítl k tomu, aby nakonec opustili středověký univerzalizmus a v důsledku nastoupili cestu k utvoření zemské utrakvistické církve.¹⁵⁶

Poprvé se naznačený odklon od tradiční autority ve věcech víry výrazněji projevil v celozemské rovině hned na počátku září 1415, kdy se uskutečnil sjezd české šlechty (spolu se dvěma zástupci moravské zemské obce), jehož účastníci zpečetili stížný list do Kostnice proti Husovu upálení. Ve svém usnesení páni a rytíři zároveň udělili univerzitě (rektorovi a profesorům teologie) právo posoudit při kněží, u nichž by jejich biskupové nepostupovali správně podle Písma. Tím se univerzita fakticky stala jakousi odvolací, vrcholnou instancí ve věcech víry v království. A jak upozornila Blanka Zilynská, dokud bude ve společnosti přetrvávat vědomí její prestiže, „*dává toto usnesení univerzitě možnost zapojit se do přetváření dosavadních struktur, pravidel a dogmat*“. Dobrozdání univerzitních mistrů, včetně Jakoubkových, získala rozhodnutím sněmu výrazně na váze, to ale ještě neznamená, že přívrženci Jana Husa a jeho nástupce v čele hnutí Jakoubka měli již tehdy dění na univerzitě zcela pod kontrolou; na rozhodný okamžik pro ovládnutí Karlova učení a kolegia jeho mistrů si museli ještě zhruba rok a půl počkat.¹⁵⁷ Přesto byl již počátkem podzimu 1415 jejich hlas nakolik silný, že dokázali zajistit, aby univerzita 11. září vydala osvědčení o bezúhonnosti Husově a Jeronýmově, o němž se tehdy věřilo, že je již mrtev. To přililo jen další olej do ohně a bylo zřejmé, že konflikt se bude dále stupňovat.

Po zostřujících se výnosech církevní hierarchie proti odpůrcům církevní autority v druhé polovině září, koncem října a na počátku listopadu, došlo v Praze k projevům velké lidové nevole spojené s vyháněním farářů a kněží z jejich far a kostelů. Král Václav to mlčky toleroval, a vlastně tím ještě více povolil reformistům.¹⁵⁸ Jestliže se tak dělo i po vyhlášení kostnického dekretu Janem Železným 29. října, začala se záhy ve vzduchu vznášet ožehavá otázka, zda se král svou nečinností nedopouští podpory církvi zavržené hereze a heretiků, respektive co je vlastně kacírství a kdo je kacír. Jakoubek ze Stříbra nezahlélel ani tentokrát. Živému tématu, co je v kauze kalicha hereze a heretické, se na pozadí kostnického výnosu proti kalichu věnoval v kvestii *Utrum sacerdos nolens populo ministrare corpus Christi sub duplici specie est seductor et hereticus*. Jak zjistil již F. M. Bartoš, disputovaná otázka náleží do ledna 1416, do vzrušeného kvodlibetního klání pod

otištěnou D. COUFALEM, *Ecclesia et Scriptura?*, pozn. 57 (v tisku).

¹⁵⁶ K tomu srov. již hodnocení M. ČEJKY – H. KRMÍČKOVÉ, *Nad dvěma utrakvistickými díly*, s. 26.

¹⁵⁷ Srov. J. KEJŘ, *Deklarace*, s. 134; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 282–285; B. ZILYNSKÁ, *Jakoubek ze Stříbra*, s. 31–32, kde uvedená citace.

¹⁵⁸ K univerzitnímu osvědčení J. KEJŘ, *Deklarace*, s. 134; k dušičkovému převratu srov. alespoň F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 487–488; týž, *Husitská revoluce I*, s. 20; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 287. U první uvedené Bartošovy práce je nutné učinit poznámku o okolnostech její publikace. Uznávaný husitolog ji napsal pro Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy (dále jen SPDHMP), č. V., práce však vyšla poprvé jako zvl. otisk z toho Sborníku v Praze 1925 v počtu 50 kusů. A právě na toto první, ale velmi skromné vydání reagoval J. PEKAR svou polemikou *Nový Bartoš* (viz ČČH 32, 1926, s. 342–376), o níž se pak svedlo mezi oběma autory ještě jedno polemické kolo (viz tamtéž, s. 671–688). Širšímu publiku se práce stala přístupnou až skutečným otištěním v uvedeném SPDHMP v roce 1932 a posléze, ale již bez cenných edičních příloh, v druhém separátním vydání 1940.

vedením stoupence Husovy strany mistra Šimona z Tišnova († 1432?). Jakoubek na ni odpověděl pochopitelně kladně, tak, že pokud kněz může, ale nechce vysluhovat lidu podobojí, je kacířem a svůdcem, jestliže je však zaneprázdněn například kázáním a jsou zde přítomni ještě jiní kněží, je naopak dobré a prospěšné, že na vysluhování rezignuje.¹⁵⁹

Zatímco však v Čechách bylo možné o podobných věcech otevřeně disputovat, kostnický koncil se nehodlal smířit s odporem žádného druhu a postupně zahájil několik soudních řízení bez ohledu na postavení dotčených osob. Koncem února pohnal do Kostnice k zodpovědnosti signatáře protestu proti Husovu upálení, počátkem června dokonce zahájil proces proti arcibiskupovi Konrádovi z Vechty. V druhé polovině roku 1416 se na koncile začalo ve výrazně nepříznivém světle přetřásat i jméno samotného českého krále, jeho manželky Žofie a členů korunní rady; zřejmě i proto, že 23. června Václav IV. spolu se svou radou vydal odvážný mandát, jenž kazatelům ukládal hlásat slovo Boží a řídit se výroky svatých Otců.¹⁶⁰ V Kostnici šířené žaloby, snad z počátku podzimu 1416, podezřívaly krále z hereze či z její podpory mimo jiné proto, že „*tolerat et fovet communionem eucharistie sub utraque specie [...] contra traditiones sanctorum patrum et observationes ecclesie generalis atque decreta huius sacri concilii*“.¹⁶¹

Známost o podobném nařčení v Kostnici se posléze dostala do Čech, kde proti němu vystoupil Jakoubek ze Stříbra ve své krátké *Defensio Wenceslai IV.* Jakoubek zde využil definice hereze, jak ji sestavil v lednu ve své kvodlibetní kvestii: Král není kacířem, protože přijímání podobojí je evangelijní pravdou, naopak kacíři jsou špatně žijící preláti, a zvláště svatokupci, proto je král povinen proti nim zakročít a „*eos ab ecclesia removeré*“. Ačkoliv Jakoubek výslovně nikoho nezmiňuje, mnoho se zřejmě nezmýlíme, vztáhneme-li jeho slova zejména na Jana Železného, jehož prokurátoři v Kostnici žaloby šířili.¹⁶²

¹⁵⁹ Srov. alespoň IACOBELLUS DE MISA, *Utrum sacerdos nolens populo*, f. 99r: „Ex quibus potest patere responsio ad quesitum, scilicet an sacerdos nolens ministrare sacramentum corporis et sanguinis populo sub utraque specie. Potest enim circa hoc notari, quod aliquando, cum essent sufficientes porrigentes integrum sacramentum plebibus, deficerent autem predicantes, tunc aliquis in tantum predicans, tunc nollet porrigere sacramentum sub utraque specie, ut supleret utilem predicacionem, non ex hoc esset hereticus, ymmo bene faceret. Sed si ex odio et contemptu atque pertinacia nollet desiderantibus ministrare et indigentibus secundum ewangelicam tradicionem et posset, hereticus videtur esse, et sic seductor, quia omnis hereticus animam suam seducit et post ea alios, quantum est in eo.“ Kvestie nevydána. K dochování F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 45, s. 38–39, kde o autorství a určení datace; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 569, s. 217. Hlavní myšlenky stručně představuje P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro*, s. 165–166. Ke kvodlibetu souhrnně J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 97–101, kde i starší literatura; Jakoubkovu kvestii ovšem nezmiňuje, zřejmě proto, že ji nenašel v přehledu kvestií podle kvodlibetářovy příručky, kde chybí, srov. tamtéž, s. 149–158. K jedné z tehdy disputovaných kvestií posléze J. NECHUTOVÁ, *M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda*, s. 101–123; ke kvestii *Utrum probari potest* s argumentací proti kalichu nověji H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 26, 45–46.

¹⁶⁰ K dotčeným událostem i s odkazy na prameny F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 289 a 291. K žalobám následující poznámka.

¹⁶¹ Nedatované kostnické žaloby vydal F. PALACKÝ, in: *Documenta*, č. 105, s. 638–642, citovaný text na s. 639. Jestliže se v nich Jeroným Pražský označuje jako „condemnatus et convictus haereticus“ (viz s. 641), vznikl nejspíše až v druhé polovině roku 1416; k tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 294, pozn. 263. V naší souvislosti na ně upozornil již J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 116.

¹⁶² Traktát neúplně, bez závěrečných autorit vydal z Jakoubkova vlastnoručního konceptu (srov. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 57, s. 45–46; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 657, s. 242) J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, 1914, s. 117–119. Protože o Jeronýmovi Pražském se zde mluví již jako o „sancte memorie“, *Defensio* zcela jistě vznikla až v průběhu druhé poloviny r. 1416. Vzhledem k alespoň hypotetickému chronologickému určení žalob ji snad můžeme vztáhnout k říjnu či listopadu 1416. To, že

Václav IV. však stále více naslouchal hrozbám z Kostnice a nabádání svého bratra než betlémskému kazateli, takže katolická strana se přece jen mohla ještě cítit dostatečně silná, aby se pokusila o zvrát poměrů. Zvýšená aktivita katolíků byla pochopitelně věnována pražské univerzitě, v této době fakticky již jen omezené na jedinou, artistickou fakultu. Zde sdružená většina utrakvistických mistrů představovala spolu s reformní šlechtou hlavní překážku na cestě k definitivnímu prosazení církevní autority v celém království.¹⁶³

Dochovaná korespondence představitelů univerzity s Lounskými a Příbramskými dokládá, že na Karlově učení byla v průběhu roku 1416 stále ještě skupina mistrů odpírajících kalichu. Na přelomu let 1416 a 1417 byla navíc výrazně posílena o dva další pražské absolventy, kteří se mezitím vrátili z Kostnice: o nám známé Petra z Uničova a Jana z Hradce. Oba se nejspíše někdy v lednu 1417 pokusili vystoupit nebo přímo vystoupili s kvestiemi, které se snažily obhájit kostnický dekret a jeho autoritu. Je pravděpodobné, že celá akce byla koordinována s arcibiskupem Konrádem, který se 10. ledna 1417 konečně odhodlal vyhlásit kostnický zákaz kalicha. A přestože si na obhajobu původní církevní zvyklosti přijímání podjednou za katedru stoupl i tehdejší děkan artistické fakulty Mikuláš z Pavlíkova († ca 1458), celá akce skončila krachem a zjevným ponížením všech tří mistrů. Oba prvně jmenovaní navíc na svém těle pocítili i jistou formu násilí. Za ním stala nepochybně jejich účast v Kostnici a vystupování proti reformní straně. Snad především oni se stali předmětem pomsty za údajné pomluvy, jejichž šíření v Kostnici jim mohlo být přičítáno. Za násilím proti nim můžeme dílem spatřovat i argumentaci, s níž byli nachystáni počátkem roku 1417 vystoupit. Těžko asi utrakvističtí mistři snášeli obvinění Jana z Hradce, že kněží vysluhování z kalicha laikům několikanásobně smrtelně hřeší, a to dokonce i hříchem pohanství, když pohrdají církví a jejím dekretem. Proto jsou podle Jana z Hradce bludaři a před Bohem zavržení a v církvi jsou exkomunikováni a exkomunikace hodní.¹⁶⁴ Jestliže ale i tato poměrně

Jakoubek při přípravě *Defensio* konzultoval svou podobně zaměřenou starší kvestii, se přímo nabízel; srov. alespoň IACOBELLUS DE MISA, *Utrum sacerdos nolens populo*, f. 97r: „Ex quibus patere videtur, quod prelati mali viventes eciam mutescendo sunt heresiarche [...], qui gracia glorie et principatus sui sentencias falsas gingnunt“ a k tomu takřka doslovně jeho *Defensio*, s. 118. Šíření žalob v Kostnici prokurátory biskupa Jana předpokládá F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 294.

¹⁶³ Odtud až do konce této kapitoly neuvádíme-li jinak, vycházíme z práce D. COUFALA, *Die katholischen Magister*, s. 127–141, zde zvl. 131–141, kde také podrobněji k dotčenému dění s odkazy na příslušné, v několika málo případech i doposud nezohledněné prameny a literaturu. S ohledem na téma kalicha se v zásadě jedná o doplnění, popř. upřesnění stále nepřekonané komplexní studie J. KEJŘE, *Deklarace*, s. 133–156.

¹⁶⁴ Srov. příznačně zvolenou kvestii JANA Z HRADCE, *Utrum illa, que fiunt in contrarium auctoritati ecclesie et prescripte laudabili consuetudini et observacioni sacrosancte Romane ecclesie atque concilio generali eiusdem, fieri possunt, ut sic absque peccato quemadmodum laicas personas sub utraque specie communicare s incipitem Hic in presenti protestor*; zde srov. ff. 35r–36r: „Sacerdotes sub utraque specie populum communicantes [...] sextupliciter mortaliter peccant [...]. Primo peccant mortaliter racione inobediencie [...]. Secundo [...] peccant [...] racione scismatis [...]. Tercio peccant peccato paganitatis, quod est gravius peccatum [...]. Quarto peccant mortaliter, qui contra auctoritatem, que est potestas ecclesie, agunt [...]. Quinto peccat talis sacerdos mortaliter dans sub utraque specie racione prescripte laudabilis consuetudinis sub una specie, quam talis sacerdos violat [...]. Sexto [...] peccant mortaliter, quia legem ecclesie infringunt et faciunt contra generalem observacionem ecclesie, que sub una specie laycam observat communionem [...]. Sed quod sit lex ecclesie, patet per decisionem et determinacionem concilii generalis Constanciensis [...]. Ecce, quod tales [...] sunt soli erronei et de dampnandis et coram Deo et in ecclesia Dei sunt excommunicati et excommunicandi.“

mohutná poslední ofenzíva katolických mistrů zkrachovala, arcibiskupovi zbývala proti jejich vzpurným kolegům ještě jedna, poměrně účinná zbraň: odmítnout udělit svolení ke konání pravidelných mistrovských zkoušek, a tím univerzitu ochromit alespoň zevnitř. S konečnou platností se tak stalo 20. ledna, a to i navzdory intervenci krále Václava.

V těchto rozhodujících okamžicích se obhajoby kalicha proti dotčeným mistrům nemohl chopit nikdo jiný než Jakoubek ze Stříbra. Své stanovisko zformuloval, jak se slušelo a očekávalo, opět do podoby univerzitní kvestie, která se ptala *Utrum communitates fidelium debeant divinissimam eucharistiam sumere sub utraque forma sacramentali tam panis quam vini*. Jak dává tušit poměrně obecně formulované zadání, Jakoubek zde proti autoritě kostnického koncilu, stíženému, jak soudil, kacírstvím simonie, postavil svou již několik let promyšlenou a tříbenou teologii kalicha o třech pilířích, z níž nyní vydával svým způsobem bilancující počet.¹⁶⁵ Ačkoliv se kvestie v jediném známém rukopise určuje pouze pro poučení dominikána Petra, od duchovního otce utrakvismu to jistě byla dostatečně generální odpověď na učený výpad všech jeho odpůrců, zvláště těch svázaných úzce s kostnickým koncilem. Petr z Uničova, poté co si vyslechl Jakoubkovo mínění, se sice ještě odvolal u rektora Jana Kardinála z Rejnštejna († ca 1429?)¹⁶⁶ od názoru jednoho mistra k mínění celého magisterského kolegia, ale vše bylo již marné. Dne 10. března 1417 právě toto kolegium dalo několikaletému úsilí Jakoubka a jeho přátel za pravdu a vyhlásilo prostřednictvím netrpělivě očekávaného úředního oznámení, že laické přijímání pod obojí způsobou je pravověrné a v souladu s Kristovým zákonem.

Protože se pražská univerzita tímto svým bezprecedentním krokem definitivně povýšila nad věroučnou autoritu kostnického koncilu,¹⁶⁷ zasluhuje její výnos více než zběžnou pozornost.¹⁶⁸ Tím spíše, že badatelé při hodnocení jeho tenoru zatím nedospěli k jednoznačnému stanovisku, nakolik vyjadřuje radikálnost Jakoubkovy utrakvistické teologie – *necessitas* kalicha.

O přítomnosti tohoto učení v univerzitním výnosu byl přesvědčen Jaroslav Prokeš, podle něhož deklarace byla ziskem pro husitskou stranu nejenom tím, že přinesla z různých stran požadované stanovisko, ale také tím, „že *nález university se ztotožnil úplně s Jakoubkovým přesvědčením o nutnosti kalicha ke spáse*“.¹⁶⁹ To, že univerzitní nález deklaroval eucharistické přijímání podobojí „*jako závaznou podmínku ke spasení*“,

¹⁶⁵ Srov. D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 139, zvl. pozn. 68, kde citace pramene.

¹⁶⁶ Není bez významu, že právě Jan Kardinál, jak jsme již mohli poznat, odjel spolu s Janem Husem v říjnu 1414 do Kostnice jako vyslanec pražské univerzity a vrátil se až po jeho upálení, takže mohl být přímým svědkem agitace odpůrců pražského reformního hnutí čili i Petra z Uničova, srov. F. M. BARTOŠ, *Reformní program*, s. 99–118, zde zvl. 113; a též, *Zástupci*, s. 7–8. V dubnu 1417 vystřídal Jana Kardinála v úřadu rektora pan Zdislav Vartenberk ze Zvířetic, srov. též, *Hus jako student*, s. 22.

¹⁶⁷ Srov. W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 143.

¹⁶⁸ Univerzitní deklaraci, jak o ní po vzoru J. Kejře budeme nadále hovořit, v latinském a staročeském znění kriticky vydal K. HRUZA, *Audite et cum speciali diligencia attendite*, s. 377–384 (níže pro přehlednost odkazujeme jako na *Confessio Universitatis Pragensis* a příslušnou stranu Hruzovy edice) a zařadil ji mezi husitské univerzitní manifesty. Na další opis latinského znění z konce 16. století podle originálu z univerzitního archivu poukazuje D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 127, pozn. 2. O vzniku deklarace také zpráva neznámého mistra z roku 1433, předložená při jednání husitů s legáty basilejského koncilu v Praze, viz AEGIDII CARLERII *Liber*, s. 386.

¹⁶⁹ J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 31. Podobně také již J. FIKRLE, *Čechové*, s. 415: „Univerzitní konfesse z 10. března vytýká přijímání pod obojí jakožto pro spasení nevyhnutelně potřebné [...]“.

zastává nověji i Petr Čornej.¹⁷⁰ A konečně tomuto stanovisku není příliš vzdálen ani závěr F. M. Bartoše, který v deklaraci spatřuje ovoce usilovné práce Jakoubka a jeho žáků a dokáže v ní zaslechnout přímo i „*ohlasy jeho projevů*“.¹⁷¹ Opačného mínění byl Howard Kaminsky, podle něhož sice mistři „*shrank from the radical position that utraquist communion was necessary to salvation*“, vykompenzovali to však květnatou řečí, již zřetelně zamaskovali rozdíly v této věci mezi radikály a umírněnými.¹⁷² V podobném duchu si František Šmahel všiml, že v deklaraci Jakoubek zapomenul na spásu, respektive přijímání dítek – další z radikálních praktických výhonků své teologie kalicha, k jehož zavedení se schylovalo právě v prvních měsících roku 1417 – a že dočasně srovnal krok s konzervativními kolegy.¹⁷³ Postoj uprostřed zaujal Walter Brandmüller, podle nějž byli autoři deklarace v otázce nutnosti přijímání podobojí ke spáse nerozhodní.¹⁷⁴ A spíše neutrálně hodnotí deklaraci i Jíří Kejř, podle něhož byla více dílem dohody utrakvistických mistrů a výsledkem historické nutnosti než výsledkem iniciativy jednotlivce, i když o aktivitě „*Jakoubkovy skupiny*“ při této dohodě nepochyboval.¹⁷⁵

Nelze popřít, že dotaz z úvodu deklarace, jímž se laici jakoby obracejí na na univerzitu – „*an id sub utraque specie a cunctis Christi fidelibus de lege ewangelica nostri Preceptoris velut saluti expediens licenter sumi possit*“ –, svou formulací daleko více připomíná opatrný postoj Jana Husa než Jakoubka ze Stříbra. Pokud však čteme pozorně dále, zjistíme, že deklarace přece jen poměrně věrně reprodukuje všechny tři pilíře Jakoubkovy teologie kalicha, včetně *necessitas*. Mistři po vzoru Jakoubkovy rané kvestie *Quia heu in templis* v deklaraci věří, že Kristus je sice cele přítomen pod oběma způsoby, Ježíš však i podle nich nepřenechal svátost pro všechny věřící pouze pod jednou způsobou, ale pro úplnost nasycení a rozmnožení jejich zásluh pod způsobou dvojí.¹⁷⁶ A jestliže se v deklaraci posléze výslovně uvádí, že v takovém přijímání je mimo jiné „*všechno to, co blaženě potěšuje a povyšuje duši a poskytuje jí nesmrtelnost*“, nemůžeme nezpomenout výše citovaných slov z *Corde credendum*, kde Jakoubek jasně sdělil, že kalich byl laikům dán „*kvůli smrti, moru a ohni*“, a tudíž si ho nemají nechat vzít.¹⁷⁷ V deklaraci nalezneme také zřejmý ozvuk Ioh. 6, 54 a z něho utrakvistům vyplývající nezbytnost přijímání podobojí ke spáse: „*A svou přísahou je [Spasitel, pozn. DC] pod trestem nedosažení života a ztráty nebeského království zavázal a pohnul k*

¹⁷⁰ P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 187: „[...] 10. března 1417 deklarovala pražská univerzita [...] laické přijímání z kalicha jako [...] závaznou podmínku ke spasení.“

¹⁷¹ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 38.

¹⁷² H. KAMINSKY, *A History*, s. 239.

¹⁷³ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 297. K problematice přijímání maličkových srov. alespoň D. R. HOLETON, *La Communion*.

¹⁷⁴ SROV. W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 142–143: „Verbirgt sich hinter der allzu frommen Rhetorik dieses Manifestes einerseits die Unentschiedenheit der Verfasser in der Frage der Heilsnotwendigkeit des Laienkelchs [...].“

¹⁷⁵ J. KEJŘ, *Deklarace*, s. 148, pozn. 75.

¹⁷⁶ *Confessio Universitatis Pragensis*, s. 380a: „[...] trandens illud [...] omnibus Christi fidelibus nedum sub una specie, quamvis totus Christus sub alterutra esse credatur, in refeccionem tamen cene sue magnifice plenitudinem augmentumque meriti sub utraque pro loco et tempore assumendum [...].“ Věcně podobnou argumentaci z Jakoubkovy kvestie citujeme výše, v pozn. 61.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 381a: [...] ad hoc vivificum duplicis speciei, unius tamen fidei sacramentum, in quo omnis anime spiritualis frugalitas et omnis prerogativa gratie augmentumque fidei cum omni eo, quod animam beatifice delectat aut immortalitatem prestans edificat [...]. Příslušnou pasáž z *Corde credendum* viz výše, v pozn. 85.

důstojnému požívání svátosti.“ A nechybí ani narážka na *praeceptum* kalicha: „*A svým příkazujícím slovem učedníkům řekl, aby ji jako služebníci rozdávali [...]*.“¹⁷⁸ Docházíme tak k závěru, že ačkoliv deklarace pracuje s květnatou terminologií, pro Jakoubkovo vyjadřování nezvyklou, přesto věcně vychází z jeho teologických pozic. Zvláště když také v samém závěru stanoví, že nikdo nemá právo měnit Kristovo ustanovení, jehož pravda přesahuje všechny lidské zvyklosti a nálezky.¹⁷⁹

Nejspíše někdy v průběhu ledna 1417 se Jan z Hradce ve své kvestii na přítomné auditorium obrátil mimo jiné s pozoruhodnou dedukcí, podle níž přijímání pod obojí způsobou zavádí do církve schisma, protože je v husitské podobně nedrží ani římská, ani řecká církev, leda by snad někdo předpokládal existenci církve třetí. A mistr Jan se neváhal zeptat: Pokud tomu tak je, „*jak se má nazývat*“?¹⁸⁰ Tehdy zřejmě ještě netušil, jak blízko se svou rétorickou otázkou přiblížil budoucí realitě. Březnovou oficiální vzpourou proti výnosu kostnického koncilu se v dějinách Karlova učení a celé české společnosti začala psát nová, konfesijně vymezená kapitola utrakvistických Čech. Současně však utrakvisté podnikli ještě jeden pokus o dohodu s koncilem.

¹⁷⁸ *Confessio Universitatis Pragensis*, s. 378a: [...] *Salvator noster [...]; tradens illud sua liberalissima munificencia omnibus Christi fidelibus [...] sub utraque specie panis et vini [...] ipsos suo adstringens iuramento sub pena non habende vite regnique celestis digne impulit ad fruendum. Imperiali quoque verbo suis discipulis dixit ministerialiter dividendum [...]*.

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 381a–382a.

¹⁸⁰ IOHANNES DE GRECZ, *Hic in presenti protestor*, ff. 26v–27r: „*Et cum hec moderna duplicis speciei communio nec est de observatione et consuetudine Romane ecclesie nec Grece ecclesie, cum Greca ecclesia hunc modum hodie sic non observat, igitur videtur, quod iste modus sit extra omnem ecclesiam fidelium, nisi quis velle<t> ponere terciam ecclesiam, in qua iste modus observaretur. Tunc queritur de titulo illius tercię ecclesie, quomodo debeat appellari?*“

5. Válka traktátů (1417–1418)

Auctoritates a zmařený pokus o slyšení

Po vydání březnové deklarace utrakvističtí mistři pod vedením Jana z Jesenice sestavili ve prospěch kalicha ještě soubor podpůrných citátů z děl uznávaných autorit křesťanského starověkého a středověkého myšlení. Citované *auctoritates* rozdělili do dvou věcně odlišně zaměřených sbírek. Prvním okruhem citátů usilovali dokázat, že všem věřícím se má vysluhovat podobojí, neboť je to „*zákon, pravda, ustanovení a evangelium*“ Ježíše Krista, druhým okruhem, že žádný zvyk římské církve či papeže, ani výnos nebo dekret jakéhokoli koncilu nemůže toto přijímání zrušit či anulovat.¹⁸¹

Za vznikem sbírky stojí nejspíše společné velmi sebevědomé úsilí univerzity a husitské šlechty¹⁸² vymoci si na koncilu jejím prostřednictvím přezkoumání dekretu *Cum in nonnullis* z roku 1415, o němž měli čeští mistři za to, že vznikl na základě nepravdivých nebo zkreslených informací. Podle kolofonu jednoho z dochovaných opisů díla, byly *Auctoritates* do Kostnice odeslány (jistě nedlouho) po Letnicích, připadajících v roce 1417 na neděli 30. května.¹⁸³ A protože právě v prvním červnovém týdnu v Praze zasedal zemský soud, je to další indicie, že zde přítomný okruh kališnických pánů a rytířů měl dobrou příležitost se k *Auctoritates* přihlásit, nepochybně k nim připojit průvodní dopis, který se žel nedochoval, a odeslat je vzápětí svým jménem spolu s březnovou univerzitní deklarací do Kostnice.¹⁸⁴ Jak nás informuje pražský husitský

¹⁸¹ IOHANNES DE IESENICZ, *Auctoritates*, sl. 805–827, zde zvl. 820–821: „Ex praemissis sacris scripturis, sanctorum Doctorum, sacrorum canonum et ecclesiae universalis institutis et decretis, patet luce clarius, quod communio venerabilis sacramenti corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi sub utraque specie panis et vini cunctis Christi fidelibus ministrata est. Verbum est, lex, veritas, institutio ac evangelium Domini nostri Jesu Christi suorum Apostolorum et ecclesiae primitivae, quod per nullam ecclesiae Romanae consuetudinem quantumcunque vetustam vel cujuscunque Romani Pontificis seu concilii et synodi constitutionem, sententiam vel decretum, potest infringi, tolli, vel quovis modo cassari et annullari. Ut constat ex fide catholica et auctoritatibus infra [supra] dictis etc.“ Pod celým názvem, dochovaným v mnohých rkp.: *Auctoritates ewangelii, doctorum, canonum et ecclesie pro communione corporis et sanguinis Domini nostri Ihesu Cristi omnibus Cristi fidelibus sub utraque specie panis et vini usque diem iudicii ministranda*. Srov. P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 710, s. 255–257. O nich především J. KEJŘ, *O některých spisech*, s. 218–224, který poukazuje na dochování ve dvou verzích; původnější je podle něj varianta s incipitem „Augustinus, De videndo Deo“, až druhotná je varianta počínající se „Matthei XXVI: Cenantibus autem illis“; četné další rukopisné varianty a odchylky také ukazují, že se základním tělem traktátu bylo uživateli dále pracováno (srov. tamtéž, s. 223–224; na komplikovanost textové tradice upozornil již J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 31, pozn. 95). K přednostnímu podílu Jana z Jesenice na vzniku celé sbírky i s prameny tamtéž, s. 220–221; srov. také F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 32, pozn. 59.

¹⁸² Srov. záznam na předním předešlé rkp. Praha, NK ČR, V F 24: „Responsio Dingespuhel ad auctoritates directas per Pragenses magistros Constanciam pro communionem utriusque speciei“; kodex nalézel mistru Pavlovi ze Slavíkovíc. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 167v: „Quamvis pridem magnifici et nobiles cristianissimi regni Bohemie et marchionatus Moravie magnates, barones, nobiles et proceres [...] fulcimenta [...] decreta et documenta pro materia venerabilis sacramenti eukaristie sub utraque specie [...] transmiserint et porrexerint concilio Constanciensi [...]“. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 33: „Barones regni Bohemie serenissimo Domino Principi, Domino Sigismundo, Romanorum, Ungarorum etcetera, Regi miserunt quemdam libellum, continentem multas auctoritates.“ Na to, že oba naposled uvedení autoři se neshodují, zda text byl odeslán jen českými, nebo i moravskými pány, upozornil již J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 98. O obou spisech podrobněji níže.

¹⁸³ Srov. rkp. Praha, NK ČR, VII E 27, f. 72r: „Auctoritates collecte Prage a magistris et ad concilium Constanciense directe anno Domini M^oCCCXVII post festum Pentocostes.“ K tomu J. KEJŘ, *O některých spisech*, s. 221, který uvažuje o odeslání počátkem června.

¹⁸⁴ Dříve často uváděný zemský sněm (srov. ale i J. KEJŘ, *Dekret*, s. 45) nahrazuje setkáním u příležitosti

manifest z 8. února 1421,¹⁸⁵ stalo se tak po Zikmundově dvořanu a někdejším Husově příteli Václavovi z Dubé na Leštně, který písemnosti do Kostnice mohl doručit již 20. června, kdy tam přijelo poselstvo Václava IV. se zprávami pro jeho bratra Zikmunda.¹⁸⁶ Je tak nanejvýš pravděpodobné, že ve snaze české strany o navázání kontaktu s koncilium sehrál roli prostředníka právě král Zikmund.¹⁸⁷

Z uvedeného husitského manifestu také vyplývá, co se vší pravděpodobností bylo obsaženo v onom předpokládaném a postrádaném průvodním dopise do Kostnice. Autor manifestu sděluje, že jako již tehdy, tj. v roce 1417, husité v souvislosti s odesláním *Auctoritates* do Kostnice žádali pod podmínkou zaručení bezpečnosti života možnost přijít dokázat přijímání podobojí osobně, tak tomu je i nyní, v roce 1421.¹⁸⁸ A skutečně. Jan Rokycana později v Basileji v březnu 1433 vzpomínal, že svého času byly nachystáni někteří mistři k návštěvě kostnického koncilu, kteří před ním chtěli látku přijímání podobojí vyložit na základě písemných dokladů, když ale spatřili „*hrozný výrok*“, který

zasedání soudu F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 298–299. Doklad, že do Kostnice byla poslána i univerzitní deklarace, přinesl J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 96.

¹⁸⁵ Podle rukopisu Berlin, SB–PK, Ms. lat. quart. 654, ff. 195r–199v, manifest vydal (ovšem s nepřesným uvedením signatury) F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 285–290, zde 290: „[...] allegaciones, nude et succincte commassatas pro materia supradicte communionis contestanda, dudum per Wenczslaum de Lestna in concilium Constanciense direximus et loci congruitate et vite impunitate habita, quod predicta communitio sit veritas divino ore sancita et precepta venire optavimus et sicut tunc ita nunc probare exoptamus, [...], ita tamen, ut in adveniendo sit nostre vite impunitas [...]“. O berlínském rkp. nověji P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 231–243, k manifestu s. 254. Podle ještě jiného, italského rukopisu manifest vydal J. KADLEC, *Magister Martin*, s. 291–297, zde 297, bez zásadnějších odchylek. Tato edice ale nebyla zatím, zdá se, literaturou zaregistrována, srov. např. P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 254, pozn. 100.

¹⁸⁶ To připustil již F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 298, kde také, v pozn. 272, odkaz na pramen. První doklad doručení *Auctoritates* do Kostnice se podle všeho váže k 20. srpnu 1417, kam se datuje traktát JANA GERSONA, *De necessaria communione*, srov. s. 61: „In expungnatione tali respondendum est ad auctoritates adversariorum inductas“. K zaslání autorit do Kostnice srov. také pozdější vzpomínku z r. 1430 v jednom z manifestů města Prahy, ed. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 302–303: „Quapropter ipsa salutaria Christi [tj. anachronicky čtyři pražské artikuly, pozn. DC] Jesu eiusque discipulorum fidelium, auctoritatibus veteris et novi testamenti ac sanctorum doctorum ecclesie fulcita, in scriptis palam fecimus, ad Constanciense concilium et alias per certos nuncios transmittentes [...]“, a ještě mladší výrok Václava Korandy ml. z r. 1462, který cituje J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 97.

¹⁸⁷ Zikmunda za adresáta autorit označil výše, pozn. 182, Mikuláš z Dinkelsbühlu. Opakovaně zmiňuje jeho jméno i později ve své kvestii *De sub utraque* v rámci výkladu Lombardových Sentencí z počátku 20. let, viz R. DAMERAU, *Der Laienkelch*, s. 18, pozn. 2 a s. 23, pozn. 20, kde citace pramene. Na základě čeho ale tento badatel soudí, že *Auctoritates* čeští „barones“ Zikmundovi do Kostnice zaslali v roce 1416! s 54 podpisy a pečetěmi, nám není známo, viz tamtéž, s. 18. Nepřímo o prostřednictví římského a uherského krále svědčí i tzv. Zikmundův „list Čechům“ z 4. září 1417, o němž podrobněji níže. Nejblíže historické pravdě se tak zdá být úvodní rubrika k *Auctoritates* v rkp. Wien, ÖNB, 4524, f. 26r: „Serenissimo principi et domino, domino Sigismundo, Romanorum et Ungarorum etc. regi presencia scripta pro comunione calicis ex parte baronum regni Boemie Constanciensi concilio ad dissolvendum presentanda diriguntur.“

¹⁸⁸ Citaci pramene viz výše, v pozn. 185. Na to, že manifest přímo mluví o ochotě či přímo přání husitů jet 1417 do Kostnice, upozornil již J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32–33, pozn. 107. Toto místo z manifestu navíc cituje v *Planctus super civitatem Pragensem* neznámý český exulant, zřejmě Ondřej z Brodu; upozornil na to již J. SEDLÁK, *Počátkové kalicha*, s. 116, pozn. 187 (udává však mylné číslo svazku Höflerovy edice a *Planctus* přisuzuje Pálčovi), nicméně poslední kritický editor díla J. KADLEC, *Planctus*, s. 60, původ citace nerozpoznal, viz tamtéž s. 72, pozn. b. Na tomto základě mluví o žádosti univerzity mít možnost svobodné disputace na koncile také J. PEKAR, *Žižka I*, s. 27, pozn. 2 (datuje do r. 1416 nebo poč. 1417), *Planctus* ale pro změnu přisuzuje Šimonovi z Tišnova. Také proto máme překlad dotčeného místa manifestu A. MOLNÁREM, *Husitské manifesty*, s. 118: „[...] a žádali jsme, aby se mu dostalo souhlasu a beztrestnosti, protože řečené přijímání je pravda posvěcená a přikázaná božími ústy [...]“ za zavádějící a příslušné místo manifestu překládáme: „[...] a za předpokladu vhodnosti místa a beztrestnosti života jsme si přáli přijít <dokázat>, že výše řečené přijímání je pravda posvěcená a přikázaná božími ústy [...]“.

byl proti nim vyneseno, od záměru upustili.¹⁸⁹ Tohoto blíže nedatovaného Rokycanova tvrzení, byť v obsáhlejší podání Stojkovičově, si poprvé všiml již Jaroslav Prokeš, který je vztahuje k počátku roku 1415, respektive k vyhlášení dekretu 15. června.¹⁹⁰ To není pravděpodobné. Víme totiž, že kancelář koncilu nechala přesně o dva roky později, 15. června 1417, opět rozeslat text dekretu do českých zemí, takže Rokycana mohl dobře mít jeho druhé, výroční vydání.¹⁹¹ K roku 1417 vztáhl Rokycanovu zprávu ostatně již F. M. Bartoš, který zároveň upozornil na tvrzení luterského historika a teologa Zachariáše Theobalda († 1627), který ve svém díle *Hussitenkrieg* z roku 1609 (latinsky 1621) uvádí, že koncil spolu se Zikmundem vystavil Čechům 11. července 1417 bezpečný glejt, aby se dostavili do Kostnice.¹⁹² Ačkoliv nelze Theobaldovo tvrzení nijak ověřit a Jiří Kejř namítl hned několik důvodů, proč je považovat za matoucí, kupodivu dobře zapadá do vylíčené situace.¹⁹³

Můžeme shrnout, že někdy počátkem června kališnická univerzita odeslala jménem šlechty do Kostnice soubor písemností s průvodním dopisem. Ačkoliv jeho obsah bezpečně neznáme, máme poměrně spolehlivé indicie, že v něm byla vyjádřena ochota husitské strany za předem daných podmínek a zaručení beztrestnosti přijet do Kostnice dokázat oprávněnost laického kalicha. Lze se domnívat, že Václav z Dubé mohl písemnosti na koncil doručit kolem 20. června. To byl již několik dní na cestě do českých zemí znovu vydaný a nově odůvodněný dekret proti kalichu *Cum in nonnullis*. Poté, co se král Zikmund obeznámil s poselstvím z Čech, mohlo pod jeho tlakem na koncile převážít přesvědčení, že není zcela od věci pokusit se dostat husitské mistry a šlechtice do Kostnice, takže koncil spolu s římským králem vydal 11. července Čechům zmíněný a blíže nespecifikovaný glejt. I když o jeho případné velkorysosti si iluze dělat nemusíme,

¹⁸⁹ IOHANNES ROKYCANA, *Replica*, f. 153r: „Fuerunt namque et tunc temporis aliquot magistri dispositi et deprecati ad concilium Constanciense aggreendum et visitandum materiam communionis cum scripturarum fulcimentis exponere coram prefato concilio cupientes, sed videntes sententiam contra se latam diram a proposito desierunt etc.“ A také IOHANNES DE RAGUSIO, *Replica*, f. 203r: „Ymo, ut inquit, eramus in proposito eundi ad dictum concilium ad explicandum rationes nostras, motiva et allegaciones atque auctoritates, sed audita celeri sententia contra nos dire lata destituimus et dimisimus venire, et sic remansimus et exinde atque extunc secuta sunt multa mala occasiones bella et multa alia [...].“

¹⁹⁰ Srov. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 27, pozn. 71. Podnětem iniciativy mu je lednová Husova žádost do Čech získat povolení kalicha „per bullam“.

¹⁹¹ Vydal J. ERŠIL, in: *Acta summorum pontificum II*, č. 1100, s. 630–632, podle originálu, uloženého v SOA Třeboň. Opis listiny z r. 1417 se dochoval také v rkp. Praha, APH–KMK, K 13, ff. 269r–270r. Na něj upozornil již F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 42, pozn. 75, mylně jej však pokládal pouze za návrh koncilního dekretu, který prý nebyl nakonec vydán, a přisoudil jej opatrně Maříku Rvačkovi podle dílčí textové shody úvodu dokumentu s úvodem jeho traktátu *Apostolica docet* (podobně J. KADLEC, *Literární činnost*, č. 33, s. 158–159 = č. 35, s. 160–161(!); P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 890, s. 321, kde navíc mylné vročení 1415; J. KADLEC, *Mistr Mařík*, s. 386). K této shodě a Maříkovu traktátu podrobněji níže. K druhému vydání dekretu také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 300; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 143–144; A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 376, pozn. 27.

¹⁹² O Rokycanovi a Theobaldovi F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 42, pozn. 73; srov. i týž, *Do čtyř*, 1940, s. 28, pozn. 65, kde o Theobaldovi poprvé (uvádí omylen s. 136 jeho díla) a kde konstatuje, že si netroufá posoudit pravdivost jeho tvrzení; ZACHARIAS THEOBALD, *Hussiten Krieg*, s. 186: „Als die Väter auff dem Concilio den zustand des Böhmerlandes vernommen [...], Sendeten sie den Böhmen den 11. Julii ein frey sicher Geleit neben des Keysers auff das Concilium zukommen. Aber sie wendeten den unschuldigen Tod M. Johan Hussens für, und schlugen es kurtz ab“ (viz také poněkud uhlazenější formulaci v 2. vyd., 1750, s. 182). Theobald nepovažuje za příčinu udělení glejtu k citaci do Kostnice kalich, ale podle zprávy Piccolominiho (viz jeho *Historia Bohemica*, s. 102) zvl. počátek slavení Husova a Jeronýmova kultu. K Theobaldově osobnosti R. KLIER, *Mag. Zacharias Theobald*, s. 246–273.

¹⁹³ Srov. J. KEJŘ, *Deklarace*, s. 151–152.

Zikmund by jím navázal na svou nabídku z konce roku 1416, danou koncilu, že do Kostnice přivede některé přední husitské pány, prokáží-li trvalou ochotu k obratu a koncil je suspenduje od svých výnosů.¹⁹⁴ Nic z toho ale již nemohlo zlomit nedůvěru husitů. Z jejich úhlu pohledu se koncil nebývale rychle opět přihlásil ke svému dekretu, takže jeho obnovené vyhlášení nejenom znamenalo v Čechách definitivní konec nadějí na přímé jednání, nýbrž jak doložil v Basileji Rokycana, bylo to později vnímáno i za příčinu všeho nadcházejícího zla.¹⁹⁵

Ačkoliv se zdá, že husitský pokus získat na koncile svobodné slyšení ztroskotal shodou okolností rychleji, než bylo druhou stranou zamýšleno, neznamená to, že by koncilní *facultas theologica* hodlala husitské písemnosti, došlé do Kostnice, ponechat bez povšimnutí. Zamýšlenou disputaci tváří v tváří nahradila intenzivní literární polemika. A protože o ní v literatuře panují spíše kusé soudy, které pokud by se měly sladit dohromady, poskytly by velmi neharmonický obraz, bude vhodné, ba přímo nutné, abychom na následujících řádcích opět nasadili o něco ostřejší optiku.¹⁹⁶

V Kostnici: Jan z Roque, Mikuláš z Dinkelsbühlu, Jan Gerson a Mařík Rvačka

Za jednoho z bohoslovců, kteří se v této době v Kostnici angažovali proti kalichu, literatura pokládá františkána a mistra regenta na škole sv. Saturnina v Toulouse **Jana z Roque** (latinsky *Johannes Roca* nebo *Rocanus*). Na koncilu působil především jako vikář generála svého řádu a již v procesu s Jeronýmem Pražským vystupoval jako hlavní promotor ve věcech víry. Aktivním byl i v roce 1417.¹⁹⁷ V pozdně středověkých kodexech s texty z kostnického koncilu se mu připisují jisté *Allegationes*, v jejichž předmluvě Rocanus cenným způsobem prozrazuje, že na téma kalicha napsal již mnoho („*plura scripsi*“) a že vlastnoručně vyhotovil nejenom vyvrácení („*impugnatio*“) březnové univerzitní deklarace, ale i odpověď na husitské *Auctoritates*. V nynější práci se chce omezit na postulování několika „*conclusiones*“, do nichž obsáhne argumentaci ze svých předchozích děl. Protože ani jedna z původních Rocanových polemik nebyla doposud nalezena či identifikována, pokusíme se alespoň objasnit, jaký vývoj v Kostnici přiměl toulouského profesora, aby po peru a papíru sáhl znovu.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Srov. *Documenta*, č. 109, s. 652–654, zde 653. K souvislostem a dataci dokumentu viz J. KEJŘ, *Husitský právník*, s. 103–105, zde zvl. 105, pozn. 51.

¹⁹⁵ Viz výše, pozn. 189. O tom, že si v Čechách vyslechly „rychlý výrok“ koncilu („*audita celeri sententia*“), Rokycana tamtéž v podání Stojkovičově.

¹⁹⁶ Problematice kalicha v Kostnici r. 1417 bylo věnováno souhrnně zatím jen málo pozornosti, ačkoliv uvidíme, že zde vedená diskuse byla daleko masivnější než v roce 1415; zatím nejobsažnější je příspěvek W. BRANDMÜLLERA, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 139–149, okrajově A. FRENKEN, *Die Erforschung*, s. 297; B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 62; A. FRENKEN, *Theologischer Sachverstand*, s. 376–377. U jednotlivých autorů a jejich děl uvádíme další literaturu níže.

¹⁹⁷ Srov. alespoň J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 96; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, podle rejstříku; N. H. MINNICH, *The Role of Schools*, s. 67, kde také o tom, že se v Kostnici angažoval na straně Jana Petita v kauze tzv. francouzské tyranovraždy; dále F. ŠMAHEL, *Život a dílo*, s. 82–83, 206.

¹⁹⁸ Text s incipitem „*Super materia communionis vulgaris populi*“ je nám znám ze tří rkp.: Klosterneuburg, Stiftsb, 356, ff. 71r–74r; Vaticano, BAV, Vat. lat. 4063, ff. 80v–84r a Wien, ÖNB, 4131, ff. 82v–85v; ve všech je nadepsán jako „*Allegaciones fratris Iohannis Rocani*“. V budoucnu bude muset být prověřen také rkp. Wolfenbüttel, HAB, Helmst. 473. P. SOUKUP, *Repertorium*, neregistruje. Předmluvu *Allegationes* otiskl podle vídeňského a vatikánského rkp. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 96, který však místo „*conclusiones*“ nesprávně četl „*questiones*“; z literatury srov. také týž, *Husitika*, s. 21, a J. KEJŘ, *Zur*

Jan z Roque v předmluvě k *Allegationes* neříká, co ho přimělo, aby se oběma husitskými písemnostmi zabýval v dnes nezvěstných pojednáních; neříká, zda to byla jeho osobní iniciativa či jednal na něčí žádost. Jinak tomu je v případě fundované a detailní odpovědi na husitské *Auctoritates*, kterou vypracoval další významný člen vídeňské univerzity v Kostnici **Mikuláš z Dinkelsbühlu** († 1433).¹⁹⁹ Ve svém *Tractatus contra errores hussitarum* nejprve přináší výslovné svědectví, že *Auctoritates* byly „barony českého království“ do Kostnice zaslány králi Zikmundovi s tím, že čeští páni si přáli vědět, co o nich soudí „moudří“, kteří „tehdy v Kostnici přebývali u krále“.²⁰⁰ Mikuláš byl tedy vybrán z okruhu králových poradců, aby pro ně (a Zikmunda) takové dobrozdání vypracoval.

Nebyla to volba náhodná. Mikuláš z Dinkelsbühlu do Kostnice odjel na podzim roku 1414 jako jeden ze dvou zástupců rakouského vévody Albrechta V. Z jeho pověření měl na koncilu vystupovat v součinnosti se svou vídeňskou alma mater, což mu vzhledem k osobě jejího vyslance, nám již známého Petra z Pulky, jistě nebylo zatěžko. Podobně jako Petr, také Mikuláš se cítil být povolán k potírání hereze. Ještě za teologických studií roku 1404 podezřívali spolu s Pulkou z kacírství dva řeholníky. Jejich obvinění ale nebylo příslušnými instancemi akceptováno. Protože doktorem teologie se Mikuláš stal již roku 1409, mohl o rok později zasednou po boku Petra z Pulky v tribunálu, který vedl proces s Jeronýmem Pražským. V Kostnici byl jedním z jeho žalobců. Ještě předtím, v roce 1412, byl jako kanovník u sv. Štěpána opět se svým kolegou Petrem pověřen dohledem nad čistotou víry jistého Šimona, který svými kázáními vzbudil pozornost teologické fakulty.

Entstehungsgeschichte, s. 59. Dotčené čtyři kodexy jsou nápadné množstvím kostnických traktátů k otázce kalicha z roku 1417 (klosterneuburgský rozepsali H. PFEIFFER – B. O. ČERNÍK, *Catalogus II*, s. 118–121; vatikánský podrobně J. PROKEŠ, *Husitika*, s. 20–35; vídeňský *Tabulae III*, s. 174; wolfenbüttelský jen velmi zběžně O. VON HEINEMANN, *Die Handschriften I/1*, č. 507, s. 366), a to tak, že podle J. PROKEŠE, *Husitika*, s. 10, vyšly vídeňský, vatikánský a klosterneuburský rkp. „nepochybně z téže předlohy“. F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 500, pozn. 69, ohlásil, že se hodlá „ke vši této polemice“ vrátit ve zpracování několika Maříkových projevů na koncile, k tomu však, zdá se, nedošlo.

¹⁹⁹ Traktát s incipitem „Barones regni Bohemie“ kriticky vydal R. DAMERAU, *Texte*, s. 33–225; opíral se ovšem pouze o pět z devatenácti nám dnes známých rukopisů; k deseti rkp., sepsaným A. MADREM, *Nikolaus von Dinkelsbühl*, č. 3, s. 254–257, přidej rkp. Basel, UB, A IX 18, ff. 112r–148v; Berlin, SB-PK, Ms. lat. quart. 654, ff. 148r–180v; Brno, MZA, fond G 10, sg. 339, ff. 193v^a–215v^a; Praha, APH-KMK, A 79/5, ff. 222v–237r; D 109/2, ff. 74r–106r; Praha, NK ČR, I F 45, ff. 8r–23v; Napoli, BN, VII D 9, ff. 236r–259v; Rajhrad, MB-KBO, R 395, ff. 73r–97v. Na basilejský, berlínský a rajhradský rkp. upozorňuje také P. SOUKUP, *Repertorium*. Za zvýšenou pozornost stojí i výše dotčený rkp. Klosterneuburg, StiftsB, 356, zde ff. 91v–105r, s úvodní rubrikou „Incipiunt allegationes sive responsiones magistrorum et doctorum studii Viennensis de contrario facto in concilio Constanciensi“ a incipitem „Cesaree maiestati serenissimi ac invictissimi“; podle H. PFEIFFERA – B. O. ČERNÍKA, *Catalogus II*, s. 120, se jedná o náš *Tractatus*, vydaný již HARDTEM III, sl. 826–883, ovšem bez zde přítomné a zdá se doposud neznámé předmluvy. Zda tomu tak skutečně je a zda je věnována králi Zikmundovi, jak se jeví, jsme zatím nemohli ověřit. I když HARDT III, sl. 826, připsal traktát Maříku Rvačkovi, Dinkelsbühlovo autorství bezpečně dosvědčují úvodní, popř. závěrečné rubriky tří rukopisů a později také Ondřej z Řezna (viz jeho *Concilium Constantiense*, s. 262) a Jan Rokycana (pramen cituje D. COUFAL, *Ecclesia et Scriptura?*, pozn. 44); na Hardtův omyl upozornil již J. FIKRLE, *Čechové*, s. 428, kde také o jeho možné příčině. Text se dochoval ve dvou redakcích, přičemž hlavním rozdílem je způsob práce s husitskými autoritami; verzi zastoupenou většinou rukopisů vydal R. DAMERAU, druhou méně často vydal Hardt. Obě srovnal R. DAMERAU, *Texte*, s. 17–19, který nevyklučuje, že Mařík mohl eventuelně později původní redakci interpolovat. O díle nověji W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148, a B. STUDD, *Papst Martin V.*, s. 61, pozn. 13.

²⁰⁰ NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 33: „Barones regni Bohemie serenissimo Domino Principi, Domino Sigismundo, Romanorum, Ungarorum etcetera Regi miserunt quendam libellum, continentem multas auctoritates. De quarum solutione per sapientes, qui apud predictum principem tunc Constantie morabantur, cupiebant clarius informari.“

Po útěku Jana XXIII. z Kostnice v březnu 1415 se se svými kolegy z Vídně a v koordinaci s pařížskou Sorbonnou zejména zasazoval za pokračování koncilu a od toho se nejspíše odvíjela i jeho aktuální vazba k Zikmundovu dvoru.²⁰¹

Ačkoliv nemáme žádný přímý pramen, který by dosvědčoval zapojení Mikuláše z Dinkelsbühlu do starší kostnické diskuse o kalichu, jeho zájem o tuto látku před rokem 1417 je nasnadě a nasvědčuje tomu také jeho *Tractatus*.²⁰² Mikuláš v jeho úvodu upozorňuje, že husité v *Auctoritates* k citacím připojují ještě stručný shrnující komentář, o němž jsme se zmínili již výše, a rozeznává v něm dvě konkluze. Zatímco druhou z nich tlumočí podle husitského textu (přijímání podobojí nemůže zrušit žádné nařízení církevní autority, ani církevní zvyklost), první formuluje nezávisle tak, že laické přijímání podobojí je „*de necessitate salutis et de precepto Christi*“. Ačkoliv takto explicitně o nutnosti kalicha ke spáse a jeho přikázanosti Kristem *Auctoritates* nikde nemluví, Mikuláš se svým pregnantním postupem proti jejich duchu nikterak neproviňuje. Dává jím naopak najevo hlubší obeznámenost s Jakoubkovým myšlením a také potřebu je přehledně strukturovat. To však nemění nic tom, že obě konkluze považuje za bludné („*erronee*“) a odporující jak učení svatých doktorů, tak rozhodnutí koncilu.²⁰³

V centru Mikulášovy pozornosti stojí vlastní sbírka zkompileovaných citátů. Podle svých slov se je rozhodl osvětlit proto, aby se takto vykládanými autoritami nenakazili prostí lidé či méně učení. Potvrzuje tak, že nepíše přednostně pro zkušené teology, ale spíše pro laiky. Mikuláš prochází autoritu po autoritě a připojuje ke každé katolický výklad. Tím nezanedbatelně přispěl do reservoiru argumentace protikalíšnické polemiky. Na jeho metodě je pozoruhodné, že Mikuláš před tím, než přistupuje k osvětlení citátů, formuluje nejprve pět obecných řešení (*solutiones*) – pravidel, která si podle něj neodporují a zároveň odpovídají na téměř všechny husity uváděné autority ve prospěch kalicha. Dokázat se to snaží při jejich následném rozkladu. Víme-li, že náš autor myslí zejména na méně vzdělané, je pochopitelné, že přichází i s takto jednoduše účinným návodem.²⁰⁴

Rozbor husitských autorit k první konkluzi zabírá většinu textu a stranou nezůstaly ani některé pozoruhodné detaily. O ne zcela optimálních podmínkách při vzniku díla svědčí Mikulášova opakovaná omluva, že v některých případech neměl k ruce originální spis dané autority. Zaujme také, jak opakovaně na několika místech připouští, že ve starověké církvi byla praxe podobojí běžná. Podle Mikuláše – a konečně již podle dekretu

²⁰¹ Mikulášovým životem a dílem se zatím nejpodrobněji zabýval A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl*; k dotčené spolupráci s Petrem z Pulky srov. zvl. s. 19–24; doplňuje P. UIBLEIN, *Zur Lebensgeschichte*, s. 100–107; k Jeronýmovi opět F. ŠMAHEL, *Život a dílo*, s. 49 a 81–82; o vztahu Rakous ke kostnickému koncilu přehledově R. BÄUMER, *Österreich*, s. 17–38, v naší souvislosti zvl. 24–28.

²⁰² H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 18, má za to, že se Mikuláš v této věci angažoval spolu s Petrem z Pulky již v roce 1415. Jedná se ale zřejmě jen o recepci nejednoznačného, a tak i do jisté míry zavádějícího výkladu A. MADREHO, *Nikolaus*, s. 28–29, v němž události let 1415 a 1417 splývají. Ke stavu diskuse o údajném Mikulášově autorství jednoho z protihusitských „bestsellerů“ *Eloquenti viro*, kde i o kalichu, srov. H. KRMÍČKOVÁ, tamtéž, s. 44, pozn. 204.

²⁰³ Srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 33–34.

²⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 34–55 a 57–102; pravidla na s. 55–57, zde zvl. s. 55: „Ad auctoritates sequentes omnes possunt dari plures solutiones in communi ad invicem non repugnantes, per quas fere ad omnes esset sufficienter responsum, ut patebit in processu.“ K tomu srov. D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 161–162.

Cum in nonnullis – to však nemění nic na právu církve ritus změnit.²⁰⁵

Samostatně se na téma pravomoci církve vyjadřuje na závěr svého pojednání v souvislosti s druhou husitskou konkluzí. Dinkelsbühl již jednotlivě neprobírá příslušné autority, neboť je považuje za autentické, protože skutečně prý nic, co je z pravdy Písem a příkazu Kristova, nemůže být zrušeno zvyklostí církve, papeže ani koncilu. Husité se však podle Albrechtova vyslance mylí v tom, že tyto autority dávají do souvislosti s otázkou laického přijímání podobojí, o němž výše ukázal, že nebylo přikázané Kristem, a církev tudíž v tomto případě ritus změnit mohla. Dinkelsbühl tak obšírným vyvrácením první konkluze zároveň nápaditě odmítl i konkluzi druhou.²⁰⁶ Na konec proto již jen připojil, jaká všechna nebezpečí a bludy vyplývají z hlásání nutnosti kalicha ke spáse a jeho přikázanosti Kristem pro církev a jednotlivé věřící. Vídeňský teolog tak ani zde neztratil z očí *populum vulgare*.²⁰⁷

Ačkoliv Mikuláš z Dinkelsbühlu husitský kalich a s ním spojené učení vehementně odmítl, jeho argumentace je věcná a nelibuje si v kaceřování druhé strany za každou cenu.²⁰⁸ Naopak, usiluje o přístupný a strukturovaný výklad, a zřejmě také proto mu jeho kostnické dílo přineslo oblíbenost a posmrtnou slávu. V březnu 1433 je v pohřebním kázání nad Mikulášovou rakví výslovně zmínil jeho vídeňský žák Petr Reicher z Pirawarthu († 1436).²⁰⁹

Zatímco již tušíme, že ke sdílnějšímu podání Mikuláše vedla jeho cílová skupina, doposud jsme se přímo nezmninili o tom, kdy se mohl chopit pera. Protože žádný přesný údaj z pramenů znám není, badatelé dobu sepsání odhadovali pouze z historických souvislostí a argumentace textu. Alois Madre ji přísně vzato vymezuje 15. červnem 1415 až 22. únorem 1418.²¹⁰ Z výše uvedeného je ale zřejmé, že termínem post quem je doručení *Auctoritates* Zikmundovi do Kostnice, což se nejdříve mohlo stát někdy v druhé polovině června 1417, snad 20. června. A protože nic nebrání logické úvaze, že Mikuláš byl o dobrozdání požádán relativně brzo po jejich doručení, můžeme hypoteticky předpokládat, že snad již v červenci připravoval svou odpověď. Tomuto závěru brání tvrzení Rudolfa Dameraua, podle něhož traktát vznikl až po 20. srpnu 1417, kdy se dosvědčuje dokončení jiného kostnického díla k otázce kalicha z pera nám již známého kancléře pařížské Sorbonny **Jana Gersona**. Z jeho *De necessaria communione laicorum sub utraque specie* měl prý Dinkelsbühl přímo čerpat.²¹¹ Základ tohoto tvrzení není ovšem tak neochvějný, jak by se mohlo zdát. Abychom to dokázali, musíme si nejprve

²⁰⁵ K absenci knih NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 66 a 95; k praxi starověké církve tamtéž, s. 65–66 a 70–71.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 103–104.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 104–110, zvl. 107–110.

²⁰⁸ Na jeho umírněnost poukazují H. FINKE v *Acta concilii IV*, s. 498 a A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl*, s. 256. Mikuláš se nicméně svým dílem mohl cíleně přihlásit k znovu vydanému dekretu 15. června 1417, jestliže svůj traktát uzavírá citátem z Augustinových *Confessiones*, jehož poslední větu: „Turpis enim est omnis pars universo suo non congruens“, nacházíme současně zapracovanou v naráci listiny s inserovaným dekretem, srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 111, a k tomu *Acta summorum pontificum II*, č. 1100, s. 630. K tomu srov. W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 144, pozn. 337, kde také určení Augustinova citátu.

²⁰⁹ O oblíbenosti svědčí hojný počet výše zmíněných opisů. O kázání Petra Reichera R. DAMERAU, *Texte*, s. 13 a 112, kde také citace pramene.

²¹⁰ A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl*, s. 257.

²¹¹ Viz níže, pozn. 229, kde o Damerauově argumentaci podrobněji.

představit Gersonův text.²¹²

Kancléř vyšel vstříc, jak píše v úvodu, všeobecné výzvě starších koncili („*seniorum*“) a k otázce, zda je laické přijímání podobojí nutné ke spasení, sepsal dvě desítky pravidel, které mají, řečeno slovy Lukášova evangelia, posloužit jako dva denáry, které Samařan dal hostinskému, aby zraněnému poskytl náležitou péči. Již tato alegorická slovní hříčka naznačuje, že se v první řadě jedná o interní dokument concilu, který přehledně představuje jádro sporu a zároveň přináší návod či soubor doporučení, jak utrakvistickou herezi vykořenit. Vzhledem k výstižnosti díla je přirozené, že se počtem dochovaných opisů stalo jednou z nejoblíbenějších prací protihusitské polemiky vůbec.²¹³

Prvním Gersonovým denárem je desítka spekulativních pravidel, jak správně chápat bibli a její autoritu (*regulae speculativae*). Kancléř spolu s husity ještě připouští, že Písmo svaté je pravidlem víry („*regula fidei*“), proti němuž dobře vyloženému, nelze stavět žádnou lidskou tradici ani rozhodnutí. Důrazem na Písmo „*správně vyložené*“ ovšem zřetelně naznačuje, že autorita bible je ve skutečnosti přímo úměrná schopnosti exegeta zaručit jeho správný výklad. A protože podle Gersona autentický výklad bible nakonec splývá s učením církve, jíž asistuje Duch svatý, není možné, aby církví praktikované a rozumně odůvodněné přijímání pod jednou způsobou bylo v rozporu s evangeliem. Gerson tak v traktátové válce o kalich otevírá v pořadí již třetí – hermeneutickou – frontu, která ještě více prohloubí ideový rozkol husitských intelektuálů s římskou církví.

²¹⁴

Teprve až v druhém sledu přicházejí Gersonova „praktická pravidla“, jimiž již přímo cílí proti kalichu. Kancléř se na úvod neurčitě hlásí k jistým „*rationes deductas ante decretum dicti concilii*“ – tedy zřejmě ke *Conclusiones* z roku 1415 – a doporučuje je jako komplementární dílo ke svému „*opusculum*“. V jejich duchu nejprve připouští, že laici kdysi mohli bez hříchu, ba dokonce s užitkem přijímat podobojí,²¹⁵ to však nemůže říci o českých utrakvistech. Jako precizní teolog výstižně shrnuje proč a rozlišuje při tom názory radikálního Jakoubka a umírněného Husa: Přijímání podobojí způsobou není

²¹² Naposledy nekriticky vydal P. GLORIEUX, in: JEAN GERSON, *Œuvres complètes X*, s. 55–68, č. 498, kde také s. XII, č. 498, uvedeno 38 z dochovaných rkp. a starší edice; tři vřatislavské rkp. připojuje W. SEŇKO – Z. WŁODEK, *Dzieła Gersona*, č. 44, s. 108; nověji soupis doplňuje P. SOUKUP, *Repertorium*. Zvláště musíme upozornit na rkp. Praha, NK ČR, VIII E 7, ff. 53r–59v, s nímž přímo pracoval Jakoubek ze Stříbra, neboť obsahuje jeho vlastnoruční marginálie; ke sborníku srov. např. E. URBÁNKOVÁ, *Rukopisy*, s. 37. Obsah traktátu reprodukuje W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 144–148. K Gersonově životu a dílu, kde i starší literatura, přehledně Ch. BURGER, *Jean Gerson*, s. 532–538; nověji zvl. *A Companion to Jean Gerson*.

²¹³ SROV. IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 55: „Oblaturus juxta seniorum hujus sacri Concilii Constanciensis monitionem generalem, nonnulla quae concernunt expugnationem haeresum et haeticorum nostri temporis, nominatim sectae noviter exortae ac protinus judicialiter damnatae, de necessitate communicandi laicos sub utraque specie, scilicet panis et vini, profero cum evangelica pauperula duo minuta, quae dici possunt duplex ille denarius, quem Samaritanus protulit et dedit stabulario pro cura vulnerati [srov. Lc. 10, 35]: unus denarius decem regulas speculativas, alter decem practicas habet inscriptas.“ W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 144, pozn. 338, má uvedenou alegorii za topos, neboť ji nachází i v jiných textech concilu, a to i v obnoveném výročním vydání dekretu *Cum in nonnullis*.

²¹⁴ Nověji se Gersonovou teorií biblické hermeneutiky zabývali D. Z. FLANAGIN, *Making Sense*, s. 133–177, a D. COUFAL, *Výklad*, s. 45–72.

²¹⁵ SROV. IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 59–60, zde zvl. 59: [...] quemadmodum fit nunc pro errorum confutatione praesens opusculum sub generalibus regulis, quae possunt latius trahi et particularius applicari per rationes deductas ante decretum dicti Concilii.“

nutné ke spáse stejně jako křest (druhé pravidlo), ani nebylo přikázáno Kristem (třetí pravidlo), ani není dovolené a užitečné (čtvrté pravidlo). Avšak podle kancléře lidé, kteří tvrdí, že kalich je nutný ke spasení a z nutnosti božského příkazu, jsou horší než ti, kteří tvrdí, že je dovolený a užitečný. Kněze, kteří nechtějí laikům vysluhovat, totiž zatracují jako kacíře a stavějí je mimo církev, takže mají za to, že všeobecná církev je pouze u nich.²¹⁶ Jestliže v těchto slovech rezonuje zvláště determinace Jakoubkovy kvodlibetní kvestie z roku 1416, mohla snad také ona spočívat na Gersonově stole při sestavování jeho regulí.²¹⁷ Snaživců, kteří by její pohoršlivý obsah poskytli během roku 1416 ke zkoumání do Kostnice, by se tehdy na pražské univerzitě našlo stále ještě dost. V pátém praktickém pravidle se Gerson konečně dotýká husity uváděných *auctoritates* a formuluje několik obecných myšlenek, jak s nimi správně nakládat. Nejspíše se jedná o obecná doporučení na pozadí konkrétních a aktuálních *Auctoritates* Jana z Jesenice.²¹⁸

Jinak ale již Gersonovi došla s utrakvisty trpělivost. Ačkoliv další učenou polemiku nezavrhuje, s ohledem na jednu vyhlášený dekret nabádá koncil, aby k zásahu proti zatvrzelým kacířům povolal světskou moc. Pařížskému kancléři se zdá být, využijeme-li jeho přirovnání, nejvhodnějším „hostinským“, který poskytne z vůle koncilu „zraněnému“ efektivní „léčebnou kúru“, král Zikmund. Byl účasten vyhlášení koncilního dekretu a je především následníkem trůnu v Čechách.²¹⁹ Gerson také vyzývá, aby koncil dal skutky najevo, že si na Čechy osobně nezasedl a že podobně chce zasáhnout i proti jiným kacířům (osmé pravidlo). Uzavírá, že k doktrinní polemice se zdají být povolání teologové těch univerzit, jež čeští páni nepodezírají z nenávisti a u nichž je zřejmé, že i v jiných případech rozhodli bez známky hereze. Ačkoliv při tom myslí především na pařížské teology, přítomné na koncile v hojném počtu, neměli bychom zapomínat, že i jejich vídeňští kolegové se již významně přihlásili o své místo na slunci.²²⁰ Úplně na závěr Gerson uvádí šest bludných utrakvistických tvrzení a jaká z nich případně vyplývají nebezpečí. Nejenom tím opět vyzývá krále Zikmunda k urychlenému zásahu, ale svým

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 60–61, zde zvl. „In expugnatione hujusmodi principale illud circa quod versatur difficultas, sicut in puncto, centro vel cardine, est: si communicatio talis sub utraque specie sit iussa generaliter a Christo sub debito salutis aeternae [...]“ „In expugnatione tali dicendum est quod asserentes talem sumptionem esse licitam et utilem laicis sub utraque specie, non tantum errant, licet errent quantum illi qui dicunt eam esse necessariam de necessitate praecepti divini et juris indispensabilis quasi sacramenti. Patet: quoniam illi secundi damnant apertissime de haeresi omnes et singulos qui non volunt laicos taliter esse communicandos et ponunt eos extra Ecclesiam; et ita consequenter reputant quod sola generalis Ecclesia sit apud eos [...]“

²¹⁷ O Jakoubkově kvestii výše, s. 45–46.

²¹⁸ IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 61, zvl. „In expugnatione tali respondendum est ad auctoritates adversariorum inductas.“

²¹⁹ Tamtéž, s. 59: „[...] debet potius hoc sacrum generale Concilium invocare auxilium brachii saecularis si opus fuerit, quam per ratiocinationes contendere contra tales, attenta sua determinatione quae jam transiit in rem iudicatam.“ A s. 62, tj. sedmé pravidlo: „In expugnatione tali proficere videtur quod serenissimus Rex Romanorum, invocatus a sacro Concilio, acciperet factum illud prosequendum et terminandum, sicut et alias haereses in Bohemia, cum potentia etiam brachii saecularis, attento praecipue, quod praesens fuit et est in Concilio ubi facta sunt decreta in hac parte; attento praeterea quod in regno fratris sui cuius est successor, haec haeresis habet exordium, et nisi provideatur serpet in longinquum.“

²²⁰ Tamtéž, s. 63: „In expugnatione tali viderentur idonei esse quantum ad expugnationem doctrinalem, theologi Universitatum illarum quae non debent a dominis Bohemis de odio vel invidia haberi rationabiliter suspecti et quos constare potest in aliis materiis sinceriter et veraciter et constanter hactenus decertasse sine nota haeresis vel erroris in aliis materiis; et ad hoc non dubium est parati sunt inter ceteros, theologi de alma Universitate Parisiensi qui magno in numero praesentes sunt in hoc Concilio.“

způsobem již také budoucím inkvizitorům doporučuje, na co by se měli při své misi do Čech zaměřit. Situace je vážná: Pokud se včas nezasáhne, kvůli rozkolu ve víře hrozí roztržka duchovní i světská.²²¹

A skutečně. Oslovený král Zikmund nechal 4. září vyhotovit varovný „list Čechům“ (z příjemců jsou bezpečně známi jen Lounští), v němž se vyjádřil nejenom k vývoji během uplynulého roku v Čechách, nýbrž reagoval také na bezprostřední dění v Kostnici.²²² Světský ochránce koncilu na úvod svého psaní uvádí, že jeho bratr a někteří čeští páni a šlechtici jej po různých poslech a listech, týkajících se církvi zvržených bludů, intenzivně žádali, aby se u koncilu zasadil za zastavení „*tolika pohoršlivých zef*“, která kvůli tomu byla na concilu „*nešťastně zasetá*“.²²³ Zikmund oznamuje, že prosby vyslyšel a že vynaložil velké úsilí, aby krále i království ochránil před následky soudního řízení koncilu. Zatímco se však konala dotčená poselstva, pokračuje římský král, a také navzdory ujišťování Václavových poslů, že se v Čechách nebude urážet klérus, ani se nebudou provozovat žádné protiprávní novoty, se ke concilu donesly zprávy, dokládající opak. Jestliže Zikmund mezi jinými také uvádí, že dokonce někteří mistři byli nuceni násilím odvolat katolickou víru, kterou kázali a učili, mohl tím přímo narážet přinejmenším na osud bývalých účastníků koncilu, nám již známých mistrů Petra z Uničova a Jana z Hradce. Zikmund dále zmiňuje vyhlášení univerzitní deklarace o pravověrnosti kalicha a také, že někteří byli světskou mocí nuceni přijímat podobojí.²²⁴ Římský a uherský král proto informuje, že concil se pod dojmem uvedených stížností z Čech rozhodl „*v těchto dnech*“ proti českému králi nově tvrdě zakročit.²²⁵ To se mu ještě podařilo odvrátit. Protože však nebezpečí takového procesu trvá takřka přes tři roky, vícekrát to již možné nebude. Lucemburk varuje příjemce listu, že pokud nedojde k

²²¹ Tamtéž, s. 63–64, zvl.: „Quae seditio nedum ad spirituale sed ad temporale dissipationem, nisi Dei providentia et Regis Romanorum prudentia provideant, praedisponit.“

²²² Nejprve viz list neznámému členu Václavova dvora, datovaný do 24. srpna 1417, *Documenta*, č. 111, s. 656–658, zde zvl. 657, kde Zikmund zmiňuje, že Václavovi píše něco o tom, „aby stawil tu dvojici w jeho zemi“. A dodává: „A tyto listy, ježto jemu a jeho pánóm slušejí, ty jemu dodaj.“ Zda se jimi míní ještě jiné, dnes neznámé písemnosti než „list Čechům“ z 4. září, nelze rozhodnout, je to však pravděpodobné. Zikmundův list kriticky vydal, rozebral a vlastně i poprvé zásadním způsobem do literatury uvedl až P. ELBEL, *Neznámý list*, s. 515–534; edice č. 2, na s. 528–533. Okrajově si ho všiml také již F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 49, pozn. 3, který upozorňuje ještě na další, P. Elbelem nezohledněný opis v rkp. Wien, ÖNB, 5073, ff. 208v–209r, který je zajímavý tím, že podle popisu v katalogu, *Tabulae IV*, s. 13, se za jeho příjemce označují Krakovští: „Epistola ad magistrum[!] nec non consules civitatis Cracoviae de obedientia concilio Constantiensi praestanda.“ Zda toto znění listu obsahuje nějaké věcné zaměření odchylky, jsme neměli příležitost ověřit.

²²³ Srov. P. ELBEL (ed.), *Neznámý list*, s. 530: „Quia [...] Wenceslaus, rex etc., ac nonnulli barones et nobiles regni Boemie per varios nuncios et litteras suas super illa dolorosa materia erroreum, dudum ab universali ecclesia dampnatorum [...], serenitatem nostram satis pulsavere, ut apud sacrum concilium Constanciense pro sedandis tot et tantis malis contumeliosis, que occasione premissorum ibidem infeliciter seminata sunt, partes nostras adiutrices interponere dignaremur.“

²²⁴ Srov. tamtéž, s. 531: „[...] predicatorum catholicorum et eorum certi magistri fidem catholicam predicantes et docentes per cruciatum et tormenta Neronica persecutione fidem catholicam, quam predicaverunt et docuerunt, abire coguntur, constitutiones friolle contra determinationem et decreta sancte matris ecclesie et huius sacri concilii presertim super communione sub utraque specie temerarie promulgantur [...]“ K násilí na obou mistrech srov. D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, zvl. s. 128–130; k odvolání Petra z Uničova V. BOK – F. LÖSER, *Der Widerruf*, zvl. s. 236–250.

²²⁵ Srov. P. ELBEL (ed.), *Neznámý list*, s. 531–532, zvl. 531: „Talibus ergo et tam horrendis querelis et clamoribus lacrimosis cleri et populi sic afflicti hoc sacrum concilium excitatum decreverat hiis diebus contra prefatum fratrem nostrum veluti dissimulantem predicta [...] denovo durius procedere [...]“

jednoznačné nápravě ve všech ohledech a k projevu katolického smýšlení, předem se ospravedlňuje, pokud si koncil v horlení pro víru případně přivolá ještě jinou pomoc než jen nedostačující církevní tresty. Naléhavost situace umocňuje další Zikmundův list, položený taktéž do 4. září, který na stejném základě povzbuzoval Jana Železného, aby neochaboval v boji s kacířstvím.²²⁶ A varování, zdá se, nebyla ušetřena ani královna Žofie.²²⁷ Zikmundovy důležité listy tak představují spolu s Gersonovým traktátem různé strany téže mince. Nejpozději mezi 20. srpnem a 4. zářím začal koncil ve věci české hereze opět jednat. Zůstaňme však ještě na chvíli u Gersonova textu.

Vyjdeme-li z poslední edice *De necessaria communione*, kterou připravil Palémon Glorieux, měli bychom vzít v potaz dalších sedm pravidel, která jsou v ní součástí Gersonova pojednání a která poskytují podobně jako pět výše dotčených *solutiones* Dinkelsbühlových, byť obsáhleji, paušální návod, jak s utrakvistickými autoritami naložit.²²⁸ Podobnost zde není náhodná. Již Rudolf Damerau zjistil někde i doslovnou shodu obou sbírek, což mu posloužilo za důkaz, že Dinkelsbühlův traktát vznikl až po 20. srpnu 1417. Bylo by prý urážkou předsedy teologického výboru koncilu a kancléře přední evropské univerzity, kdyby Mikuláš publikoval společnou práci dříve.²²⁹ Tato argumentace odumírá zjištěním, že zmíněných sedm pravidel (vedle původních dvaceti) je mnohem mladšího data a do edice Gersonova díla se dostala omylem. Genetická závislost obou sbírek je právě opačná: Mikulášem položený základ o pěti pravidlech byl v průběhu let a pokračující polemiky postupně rozpracováván. Mezičlánky se jeví být traktát Jana Hoffmanna ze Svídnice z roku 1421 se šesti a traktát Jana Nidera zřejmě z roku 1430 se sedmi pravidly. V této podobě je proti Rokycanovi v Basileji roku 1433 použil v závěru své pozice Jan Stojkovič.²³⁰ Jestliže Glorieuxem otištěný text se sedmi pravidly je takřka doslovně shodný se závěrem Stojkovičovy řeči, takže odpovídající pasáže mají shodné incipity a explicity, jsme přesvědčeni, že editorem *De necessaria communione* byla Gersonovi omylem přisouzena právě část Stojkovičova textu.²³¹

²²⁶ Nepovšimnutý list pro bádání objevil P. ELBEL, viz tamtéž, s. 515–534; edice na s. 526–528, č. 1.

²²⁷ Nedatovaný list vydal J. CARO, in: *Aus der Kanzlei*, č. 14, s. 55–58. Do stejné situace jej kladl již F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 500, pozn. 67, a též, *Husitská revoluce I*, s. 49, pozn. 3, a svědčí pro to jednak to, že se v něm také mluví o množících se pohoršlivých zprávách z Čech (s. 56–57), ale především že Zikmund Žofii podobně upozorňuje, že již dále nemůže bránit procesu a tuší také již volbu nového papeže, srov. s. 57, kde v překladu: „Vězte, že jestliže by se, což nevěříme, jednalo se zpožděním, obáváme se, že trest svatého koncilu, u něhož jsme až doposud mnohými zásahy neustále horlivě žádali za zrušení procesu, ale již dále nejsme s to pomoci, hrozí tamtéž posloužit apoštolskému stolci.“

²²⁸ IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 64–68.

²²⁹ Srov. R. DAMERAU, *Der Laienkelch*, s. 60–62, kde komparace (v případě Mikulášově je ovšem srovnávána jeho pozdější kwestie *De sub utraque*, do níž svá pravidla převzal), a též, *Texte*, s. 19: „Es wäre wohl eine Brüsquierung des Vorsitzenden des Theologischen Ausschusses, des Kanzlers der ersten europäischen Universität gewesen, wenn N[ikolaus] v[on] D[inkesbühl] u. a. die Ergebnisse gemeinsamer theologischer Überlegungen vor Gersons Traktat veröffentlicht hätte.“ Také podle W. BRANDMÜLLERA, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148, vzniklo Mikulášovo dílo až později, neboť bylo „gewiß inspiriert von Gersons Argumentationsprogramm“, důkazy ale neuvádí. Nověji podle Dameraua datuje i P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 251.

²³⁰ Viz IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio*, s. 1155–1158. O příslušném místě v HOFFMANNOVĚ *Debemus invicem diligere* podrobněji níže, s. 118–119. Na přítomnost sedmi regulí v NIDEROVĚ *Attendite a falsis prophetis* (viz níže, pozn. 879) upozornil a se Stojkovičovou replikou je spojil F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 60.

²³¹ Pravděpodobně k tomu došlo takto: Jsou nám známy alespoň dva rukopisy, kde se sedm závěrečných pravidel ze Stojkovičovy řeči dochovalo jako samostatný text (viz rkp. Basel, UB, A IV 15, ff. 183r–185r: „Regule quedam in materia communionis sub utraque specie facte per M. Iohannem de Ragusio [...]“ a

Není příliš překvapivé, že doposud uvažované přímé pouto mezi Dinkelsbühlovým a Gersonovým dobrozdáním zaniklo. Poznali jsme, že oba texty, jakkoli mají společné téma, vykazují zásadní odlišnosti. Zatímco Mikuláš napsal poměrně nevzrušené dobrozdání k *Auctoritates* zřejmě z popudu krále Zikmunda, Gerson vypracoval pro starší koncilu výstižnou, přesto široce rozkročenou zprávu o podobě a závažnosti utrakvistické hereze s rázným a tvrdým doporučením, jak proti ní dále postupovat. Nelze tak vyloučit, že Mikuláš z Dinkelsbühlu se chopil pera ještě před Gersonem, nezávisle na přímé vůli představitelů koncilu.²³² Na druhou stranu níže ukážeme, že Mikulášův *Tractatus* se do Čech dostal pravděpodobně nejdříve až počátkem následujícího roku, jistě ne však před druhým prosincem roku 1418. To by nepřímě svědčilo spíše pro jeho vznik pozdější.

Ať tomu bylo jakkoli, vedle Jana z Roque a Mikuláše z Dinkelsbühlu se na koncilu husitskými *Auctoritates* přímo zabýval rovněž bratr z řádu cyriaků, doktor *bullatus* a inkvizitor, **Mařík Rvačka z Prahy** († 1418?).²³³ O charakteru jeho díla vypovídá již to, že jeho úvod je vystavěn pomocí často doslovných citací z narace koncilní listiny z 15. června 1417, která znovu vyhlašuje dekret *Cum in nonnullis*. Sousedí „*Apostolica docet sententia [...]*“, které v Maříkově traktátu následuje hned po invocaci a po němž je v literatuře také někdy zván, je původně incipitem uvedené listiny.²³⁴ Proč se k ní Mařík takto okatě hlásí, vzápětí vysvětluje následující úvahou. V duchu koncilního dekretu připouští, že klérus prvotní církve dovolil přijímání pod obojí způsobou všem věřícím podle Kristova ustanovení. Ale jako tehdy klérus zároveň zapověděl přijímat podobojí po večeři, třebaže takto Kristus vysluhoval, podobně prý „*clerus subsequens*“ měl právo zapovědět kalich. Stejnou autoritou kostnický koncil stvrdil subunitní zvyk dekretem. Podle Maříka se však objevili někteří, kteří tuto autoritu snižují. Koho tím míní, dává

Berlin, SB-PK, Ms. theol. lat. fol. 252, ff. 23r–24v). Je potom dobře možné, že v předloze edice mohla být Stojkovičova pravidla takto zapsána za Gersonovým dílem. Editor je ovšem nedokázal od Gersonova traktátu odlišit a vydal je rovněž pod kancléřovým jménem. Oním editorem byl, zdá se, L. ELLIES DU PIN, v jehož edici (JOANNIS GERSONII *Doctoris Theologi et Cancellarii Parisiensis Opera omnia I*, s. 457–467) je sedm Stojkovičových pravidel vřazeno mezi první a druhou desítku Gersonových regulí s vysvětlujícím nadpisem, že následující text velké závažnosti (tj. sedm regulí) se nově objevuje v rkp. francouzského královského knihovníka 17. stol. opata Ludvíka z Targny (viz tamtéž, s. 460: „*Sequentia magni momenti de novo prodeunt ex MS. Codice M. Targny*“). Novodobý editor P. Glorieux, který ač tušil nesnáze takto zachycené textové tradice (srov. JEAN GERSON, *Œuvres complètes X*, s. 64, pozn. 1), situaci „vyřešil“ tak, že oněch sedm pravidel alespoň přesunul na konec traktátu; ve skutečnosti ale umožnil Du Pinově omylu další život. Způsobení omylu L. E. Du Pinem může potvrdit jiná, ještě starší klasická edice E. RICHERA (JOANNIS GERSONII *doctoris et cancellarij Parisiensis opera I*, s. 514–529), která nám však zůstala nedostupná.

²³² Nezávislý vznik Mikulášova díla naznačuje i skutečnost, že vídeňský mistr se k látce kalicha a svému traktátu v dalších letech vracel, zvl. v kwestii *De sub utraque* své *Lectura Mellicensis* z počátku 20. let, kde ale již podle R. DAMERAUA, *Der Laienkelch*, s. 62, do svého výkladu Gersonovy argumenty zapracoval. Kwestii vydal týž, *Texte*, s. 226–353; k ní srov. jeho komentář tamtéž, s. 20–24.

²³³ MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, ed. HARDT III, sl. 779–804, podle rkp. Wien, ÖNB, 4945, ff. 1r–13r, a dnes neznámého berlínského rkp. K dochování textu s více jak 30 dnes známými rkp. viz J. FIKRLE, *Čechové*, č. 13, s. 427–428; J. KADLEC, *Literární činnost*, č. 28, s. 156–157, P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 859, s. 310–311; P. SOUKUP, *Repertorium*; k obsahu zvl. J. KADLEC, *Mistr Mařík*, s. 385–386; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148–149. Adekvátní monografické zpracování Maříkova života a díla chybí; k biografii nověji J. KADLEC, *Mistr Mařík*, s. 381–390; týž, *Husovi odpůrci*, s. 339–340 a ne příliš šťastně J. FRÝZEK, *Mistr Mařík*, s. 16–34; zde starší literatura. K ještě jiné jeho literární činnosti nověji W. BRANDMÜLLER, *Martin V. und die Griechenunion*, s. 133–148; Z. UHLÍŘ, *Determinace*, s. 177–193.

²³⁴ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 779–780, a k tomu *Acta summorum pontificum II*, č. 1100, s. 630.

najevo citací dvou nám již známých tezí z husitských *Auctoritates*. Podobně jako Mikuláš z Dinkelsbühlu také Mařík z nich dovozuje, že husité jimi zjevně dávají najevo („*ex his palam praeferentes*“), že laické přijímání podobojí je z nutnosti spasení a že je jako nařízení Kristovo nemůže žádná církevní autorita změnit.²³⁵ Toto bezpráví ale již nehodlali snášet koncilem ustanovení „*iudices fidei*“ a Maříkovi jako znalému české hereze přikázali, aby podle svých schopností zakročil pomocí argumentů, které jednak dosvědčí „*postestas*“ církve a jeho dekretu, ale také zničí dotčenou husitskou nauku.²³⁶

Pokračující revolta utrakvistů proti koncilnímu dekretu znovu připomněla její závažné eklesiologické důsledky, a protože v Kostnici je nehodlali podcenit, setkáváme se opět s plnou hloubkou celého sporu. Mařík se nejprve věnuje zdrojům církevní autority. Využívá obrazu otce a matky, Krista a církve, jimž oběma jsou věřící povinováni poslušností.²³⁷ Na obhajobu jejich rodičovské důstojnosti Rvačka formuluje proti husitským závěrům dvě protikonkluze. První se týká matky, církve: Především v pravidlech víry má každý křesťan věřit a držet to, co věří a zachovává katolická církev, i kdyby o opaku přesvědčovali tisíce mistrů.²³⁸ Kdyby platila nutnost přijímání podobojí ke spáse, církev by tím, že kalich odepřela, smrtelně zhřešila, a popřela by svou podstatu, když by ohrožovala spásu svých věřících již několik set let. Církev se ale podle Maříka nemůže v otázkách víry mýlit a snáší argumenty, proč tomu tak je.²³⁹

Jestliže odůvodnění první (proti)konkluze poskytlo Maříkovovi prostor k rozvinutí spíše obecně eklesiologického diskurzu, odůvodnění druhé názorně ukazuje, jak nutnost obhájit koncilní dekret a jeho autoritu Maříka nakonec přivedla dokonce i k reflexi aktuální podoby církevní ústavy – ke konciliarismu.²⁴⁰ Protože podle Maříka je nemožné, aby se katolická církev, rozšířená po celém světě, mohla kvůli schvalování církevních ustanovení („*pro concedendis constitutionibus*“) shromáždit, mají se sejít pouze jednotliví otcové rodin, kteří by ji zastupovali („*solum patresfamilias singuli proprias repraesentates*“). Mařík tak volně naplňuje zvolený obraz a „*ex parte patris*“ formuluje svou druhou (proti)konkluzi: Ve víře a mravech je nutné pevně věřit a zastávat to, co věří a tvrdí svatý všeobecný koncil. To proto, že jako bludům nepodléhá všeobecná církev („*est indeviabilis*“), tak ani všeobecný koncil, který ji reprezentuje.²⁴¹ A proto také

²³⁵ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 781–782, zvl: „Ex his palam praeferentes, quod sit de necessitate salutis, laicos sacramentum eucharistiae sumere sub utraque specie, quodque praedictus sumtionis ritus per nullam auctoritatem ecclesiae valeat mutari, ex eo, quod sic est per Christum servari mandatus.“ K tomu srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 33–34. O tom, co tato paralela může znamenat pro chronologii Maříkova díla, podrobněji níže.

²³⁶ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 782: „Itaque tantam non ferentes injuriam Patres sanctissimi, per sacrum constantiense Concilium iudices fidei deputati [...] mihi Professoři S. S. Theologiae minimo, Fratri Mauritio de Praga, ubi praefatum dogma vomuit, tanquam magis de materia conscio, praeceperunt [...], ut occurrerem pro posse, ex rationibus, potestatis ecclesiasticae atque sui decreti declarativis, et praefati dogmatis destructivis.“ V souvislosti s jinou kauzou mluví o „iudices fidei“ např. i retrospektivní list Mikuláše z Dinkelsbühlu, převzatý ONDŘEJEM Z ŘEZNA, *Concilium Constantiense*, s. 263–264.

²³⁷ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 783–784.

²³⁸ Tamtéž, sl. 785.

²³⁹ Tamtéž, sl. 787–789.

²⁴⁰ Všiml si toho pochopitelně již W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 149, který to ale podrobněji nerozvádí.

²⁴¹ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 789–790, zvl. „[...] quod firmissime credendum et tenendum est, in fide et moribus ecclesiae, quicquid credit et asserit sacrum generale concilium. Ex eo, quia

kostnický koncil, „*maje důvěru v moc svého neomylného předsedání, jíž je řízen*“, se písemně rozhodl kalich zrušit.²⁴²

Z bohaté Rvačkovy argumentace se nyní zastavme alespoň u jednoho podle nás důležitého aspektu. Jako jiní katoličtí mistři i Mařík zastává nesvátočný, duchovní výklad Ioh. 6, 54.²⁴³ Odkaz na bibli je však pro něj zároveň můstkem, po němž lze opět přejít od vlastního kalicha k tématu koncilu a jeho autority. Mařík sice pokládá autoritu Písma („*auctoritas bibliae*“) za „*fundamentum totius disciplinae ecclesticae*“, je ale přesvědčen, že autorita bible svou sílu („*robur*“) přijímá od všeobecných koncilů.²⁴⁴ Spolu s Gersonem tak i on vnáší do polemiky o kalich novou teoretickou rovinu sporu, když naznačuje, že biblická exegeze nemůže být v rozporu s učením církve, neboť zdrojem autority Písma je zase jen *ecclesia*.

Již naše zhuštěné představení ústředních linií Maříkovy argumentace částečně naznačilo, jaké jsou zhruba situační a chronologické souřadnice jeho díla. Bádání klade dokončení traktátu buď přímo k 8. prosinci 1417, nebo opatrněji k přelomu listopadu a prosince. Činí tak na základě zcela konkrétních údajů z některých závěrečných rubrik dochovaných opisů, které nejsou ovšem jednotné.²⁴⁵ Údaj o dokončení Maříkovy kompilace zde kolísá v intervalu od 22. listopadu do 15. prosince 1417.²⁴⁶ Situace je ale ještě o něco složitější. Druhou mez stanoví závěrečná rubrika brněnského rukopisu Moravského zemského archivu. Ještě v jiném rukopise ze stejného fondu se táž rubrika objevuje s dodatkem, že traktát byl „*per me Michaelem de Broda Theutonicali [...]* *correctus*“, a teprve až poté následuje „*die vero quartadecima mensis Decembris*“.²⁴⁷ Walter Brandmüller, aby zachoval logickou následnost, datuje dokončení díla k osmému a Michalovu korekci, nejspíše podle naposled uvedeného rukopisu, k čtrnáctému

ratione repraesentationis universalis ecclesiae, quae ex praemissis est indeviabilis, ipsum etiam generale concilium est indeviabile.“ Jen velmi volnou a vlastně nepřímou návaznost Maříkova obrazu v případě „otce“ (Kristus – koncil) lze snad o něco utužit jeho naznačeným, ale přímo nevyřčeným závěrem, že když otec, Kristus, zaručil neomylnost učení matky, církve, v důsledku na ni a ji zastupující „hlavy rodin“ přenesl i povinný respekt k otci, srov. tamtéž, sl. 785–786.

²⁴² Tamtéž, s. 793–794, zvl. 793: „Talibus inquam, sacra synodus permota considerationibus, communionem de calice, olim laicis oblatam, scripto frangere decrevit, potestate indeviabilis praesidentiae, qua regitur, subnixa.“

²⁴³ Srov. tamtéž, sl. 799–800.

²⁴⁴ Srov. tamtéž, sl. 801–802, zvl. 801: „Verum et auctoritas bibliae, quae est fundamentum totius disciplinae ecclesiasticae, robur sumit a generalibus conciliis [...]“

²⁴⁵ Srov. J. FIKRLE, *Čechové*, s. 415, pozn. 8; J. KEJŘ, *O některých spisech*, s. 219, pozn. 56; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 42, pozn. 75; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148. Cenné rubriky, námi níže citované, uvádí ve svém soupise P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 859, s. 310–311.

²⁴⁶ Viz rkp. Wien, ÖNB, 4176, f. 92r: „Explicit tractatus Magistri Mauricii [...] anno Domini M°CCCC°XVII° die XXII in mense Novembris [...]“ a Brno, MZA, fond G 12, Cerr. II, 303, f. 352v: „Explicit tractatus contra viklephistas sub utraque specie laicalem populum communicantes per magistrum Mauricium de Praga, professorem sacre pagine, compilatus anno Domini M°CCCC°XVII, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Martini, pape V., die vero quintadecima mensis Decembris etc.“ HARDT III, sl. 780, který vycházel zřejmě ještě z nějakého dnes neznámého vídeňského, popř. berlínského rkp., uvádí 8. prosinec.

²⁴⁷ Brno, MZA, fond G 12, Cerr. II, 363, f. 295r: „Explicit tractatus contra Wyklefistas sub utraque specie communicantes per Magistrum Mauricium de Praga professorem Sacre Pagine compilatus et per me Michaelem de Broda Theutonicali plebanum sancti Adalberti sub Sderaz Pragensi correctus anno Domini M°CCCC°XVII, pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri, domini Martini pape V°, die vero quartadecima mensis Decembris etc.“

prosinci.²⁴⁸ To ale není jediné možné řešení.

Již situace v brněnských rukopisech naznačuje, že datace se mohla vztahovat původně jen ke korekci, o níž se za Maříkovým dílem v originálu zmínil zřejmě i s datací Michal sám, jak napovídá formulace „*per me*“. Při opisování rubriky mohlo potom snadno dojít k vypuštění údaje o vlastní korekci, takže poté datace odkazovala jen na vznik samotného díla. Podobnými svědky se zdají být na straně jedné rubrika jednoho z vřatislavských rukopisů, v níž se objevuje podobný údaj o Michalově korekci a datace k 22. listopadu, na straně druhé závěrečná rubrika jednoho z vídeňských rukopisů, v němž se stejným datem určuje pouze vznik traktátu, zatímco údaj o Michalově korekci chybí.²⁴⁹ Navíc tehdy byl již 11 dní zvolen nový papež Martin V., který, jak níže ještě osvětlíme, si vyžádal vlastní dobrozdání k celé věci, takže Mařík byl koncilem pověřen nejspíše ještě před touto volbou. A protože se o novém papeži nikde ani slovem nezmiňuje, snad svůj úkol splnil také ještě před ní.²⁵⁰

Na druhou stranu není to pouze velmi podobné vyvození dvou konkluzí z *Auctoritates*, co napovídá, že Mařík psal již s vědomím dobrozdání Mikuláše z Dinkelsbühlu. Především se nápadně nezdržuje vyvrácením jednotlivých autorit k první konkluzi jako Mikuláš, ale na přání concilu přešel přímo k tomu, čemu Mikuláš věnoval nepoměrně menší pozornost, k široce pojatému vyvrácení konkluze druhé. Mohl mít navíc před očima také již Gersonova pravidla, jestliže v duchu jednoho z nich, jak jsme si mohli všimnout, autoritu biblického textu výslovně podřizuje církvi, respektive všeobecným koncilům.

Uznávaný Jan Gerson sice ve svém rychle načrtnutém *tractatulus* neviděl velký důvod k otálení a otevřeně již proti husitům žádal zásah světské moci, přesto kostniční soudcové víry, zdá se, považovali za vhodné vyzvat Maříka Rvačku, aby doplnil spektrum vyhotovených dobrozdání proti kalichu explicitní obhajobou autority concilu a jeho dekretu. Vše tak nasvědčuje tomu, že Mařík se zadaného úkolu zhostil a apologii concilního dekretu vypracoval někdy v období mezi koncem srpna a počátkem listopadu 1417. Poté byl zřejmě jeho traktát „*coram generali concilio predicatus et pronunciatu*s“,²⁵¹ a nakonec snad kolem přelomu listopadu a prosince zkorigován promotorem ve věci víry Michalem de Causis; i když vyloučit si netroufáme ani postup opačný. Vzhledem k závažnosti pojednávané materie byla finální korekce a confirmace textu na místě a v

²⁴⁸ W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148.

²⁴⁹ Wrocław, BU, I F 707, f. 164v: „Explicit tractatus [...] correctus per me M[ichaelem] de Broda Theutonicali promotorem in causa fidei et procuratorem contra perfidos Wiclefistas et Husitas de anno Domini MCCCCXVII die XII mensis Novembris [...]“. Ačkoliv jsme si vědomi, že se v této podobě datace z gramatického hlediska nemůže vztahovat na korekci, přítomnost předložky „de“ působí v rubrice přinejmenším nezvykle. Wien, ÖNB, 4176, f. 92r: „Explicit tractatus Magistri Mauricii contra Wiclefistas et Hussitas anno Domini M°CCCC°XVII° die XXII in mense Novembris pontificis sanctissimi etc. domini Martini pape quinti anno primo etc.“ O korekci Michalem se zmiňují také ještě další rkp., viz P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 859, s. 310–311, zde ale již bez udání konkrétního dne.

²⁵⁰ O dobrozdáních pro papeže podrobněji níže, kde také další důvody, proč není pravděpodobné, aby jedním z nich byl Maříkův text, jak výslovně připustil J. KEJŘ, *Zur Entstehungsgeschichte*, s. 59; srov. i J. KADLEC, *Mistr Mařík*, s. 385.

²⁵¹ Informuje nás o tom opět výše dotčený dobře informovaný vřatislavský rukopis BU, I F 707, f. 156v: „Incipit tractatus Magistri Mauricii contra Wiglefistas in Constanciensi synodo coram generali concilio predicatus et pronunciatus.“ Všiml si ho již W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 148.

podobných případech byla běžnou praxí.²⁵² Maříkův traktát tak vhodně doplnil spektrum reakcí koncilních teologů, a již koncem listopadu mohl být připraven, aby byl odeslán do Čech. Podle záznamu v jednom z rukopisů pražské metropolitní kapituly se tam traktát dostal 25. ledna 1418.²⁵³ Ačkoliv nedokážeme ověřit, zda to bylo právě v tento den poprvé, níže alespoň ukážeme, že v Čechách byl Maříkův traktát znám pravděpodobně o něco dříve než polemika Mikuláše z Dinkelsbühlu.

Ještě před tím než však naši pozornost zcela přesuneme do Prahy, všimněme si, že zatímco výše studované koncilní traktáty z roku 1417 otevřeně polemizují proti husitským *Auctoritates*, nenacházíme v nich třeba jen narážku na univerzitní deklaraci; ačkoliv dnes neznámá polemika Jana z Roque, namířená pro ní, dosvědčuje, že tehdy byla v Kostnici k dispozici také.²⁵⁴ Toto mlčení snad můžeme přičítat tomu, že troufalý a protiprávní výnos univerzity, vyvyšující se nad autoritu koncilu, byl vesměs prostě ignorován. Neznamená to však, že by koncil proti pražské univerzitě nijak z pozice práva nevystoupil. Ačkoliv nevíme, kdy přesně koncil vydal další ze svých dekretů, jímž tentokrát zbavoval pražskou univerzitu všech jejích práv k pedagogické činnosti a fakticky ji vlastně zrušil, v době, kdy Gerson v Kostnici seznamoval se svými doporučeními své kolegy, nemohlo být k zaujetí rozhodnutí již daleko. Jiří Kejř má za jisté, že ještě 6. září 1417 nebyl dekret v Praze znám. Představitelé univerzity tehdy rozhodli ve sporu mezi Šimonem z Tišnova a Pavlem z Prahy o predestinačním učení, byť jen na základě formálních důvodů, protože naposled jmenovaný katolický mistr se k disputaci nedostavil. Je však otázkou, zda by některý z utrakvistických mistrů dekret koncilu vůbec respektoval. Zažehnutý oheň se již nedal uhasit.²⁵⁵

V Čechách: Jakoubek ze Stříbra a Jan z Příbrami

Zda se nový dekret koncilu, suspendující pražskou univerzitu, mohl dostat do Čech spolu s Gersonovým traktátem *De necessaria communione*, můžeme jen spekulovat. Je ale jisté, že kancléřovo dílko bylo v Praze známo již před 2. prosincem 1417, kdy na něj se vši pravděpodobností dokončil svou repliku **Jakoubek ze Stříbra**. Jeho polemiku budeme níže zvat *Contra Gerson*, a to i přesto, že Jakoubek ve skutečnosti neznal pravou identitu autora kostnického traktátu.²⁵⁶ Poradil si s tím po svém a svého neznámého

²⁵² Srov. W. BRANDMÜLLER, *Fata libelli*, s. 288, pozn. 46.

²⁵³ Praha, APH-KMK, D 51, f. 189r: „Explicit tractatus communioni calicis contradicens editus in Constancia per Magistrum Mauricium sacre theologie professorem anno Domini 1418 vicesima quinta die mensis Januarii Boemiam allatus.“ Citujeme podle P. SPUNARA, *Repertorium I*, č. 859, s. 310.

²⁵⁴ Viz J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 32, pozn. 96.

²⁵⁵ Suspenzi vydal K. A. K. HÖFLER jako *Revocatio*, s. 237–239. Obsáhle k otázkám spojeným s tímto textem nověji J. KEJŘ, *Dekret*, s. 43–48, o disputaci Šimona s Pavlem tamtéž, s. 46; Jestliže J. KEJŘ, tamtéž, s. 47, datuje dekret „do léta nebo nejpozději do časného podzimu r. 1417“, potvrzuje svou již dříve zastávanou dataci, srov. týž, *Deklarace*, s. 152–154.

²⁵⁶ Traktát nevydán. K dochování F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 47, s. 39–40; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 610, s. 228–229; P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 250, pozn. 90; excerptum z druhé části traktátu viz také v rkp. Wien, ÖNB, 4488, ff. 166v–167r. U některých z rukopisů, seznámených P. Spunarem, se objevuje závěrečná rubrika s údajem: „Scriptum Prage celeriter anno 1417 die secunda mensis Decembris“. Ačkoliv jméno autora nemáme v opisech přímo dosvědčeno, na základě charakteru díla pro Jakoubka ze Stříbra argumentuje F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka*, č. 47, s. 39–40 (podobně i J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 33, pozn. 108, a Jakoubkovo autorství přijímá i P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 610, s. 228). Na druhou stranu J. PEKAŘ, *Nový Bartoš*, s. 348, uvažuje spíše o Janovi z

odpůrce v narážce na jeho pravidla nejčastěji nazýval „*irregulista*“ nebo také „*irregularis regulista*“.²⁵⁷ Protože tento důležitý Jakoubkův traktát nebyl doposud vydán, bude vhodné se nejprve seznámit s jeho ústředními myšlenkami.

Jakoubkovo dílko má tři části. Proti dvaceti pravidlům kancléře Sorbonny pražský bakalář teologie postuluje nejprve čtyři pravidla vlastní. První z nich je převzatá, námi již výše citovaná první Gersonova „spekulativní“ regule, podle níž je Písmo pravidlem víry („*regula fidei*“), proti němuž dobře vyloženému, nelze stavět žádnou lidskou tradici ani rozhodnutí. Jakoubek tedy akceptuje Gersonovu podmínkou adekvátně interpretovaného biblického textu a svá zbylá tři pravidla věnuje tomu, jak Písmo správně vyložit. Podle Jakoubkova druhého pravidla, nakolik to postačuje k lidské spáse, nejvěrněji, nejpravdivěji, nejspolehlivěji a nejzřetelněji („*propinquissime, verissime, securissime et patentissime*“) bibli vykládá život Kristův („*vita practica Iesu Cristi*“), jeho apoštolů a dalších jeho následovníků. Podle třetího pravidla není žádné vyložení Písma užitečné, účinné a živé, pokud nevzniklo především působením Ducha svatého, a za čtvrté přede všemi jinými a zvláště moderními vykladači je potřeba dát přednost zejména čtyřem svatým církevním otcům: Jeronýmovi, Ambrožovi, Augustinovi a Řehořovi (Velikému), zejména v tom, v čem se shodují. Jakoubek vzápětí těmito čtyřmi principy nahlíží laické přijímání z kalicha a zjišťuje, že je s nimi v souladu, a proto je podle něj oprávněné.²⁵⁸

Opět jsme přímými svědky, jak problematika kalicha v letech 1415–1417 přiváděla obě strany k obecnějším, a tím i závažnějším teologickým tématům, která jen přilávala další olej do ohně. Jestliže předtím Jan Hildessen podnítil Jakoubka dotknout se v souvislosti s kalichem pojetí církve a zdrojů její autority, Jan Gerson nyní Jakoubka nepřímou pobídl, aby se teoretičtěji zamyslel nad adekvátním způsobem biblické exegeze, a v důsledku i nad nezpochybnitelnou autoritou v oblasti teologie a víry. Husův přítel dospěl pochopitelně k jiným závěrům než Husův kostnický soudce. Jestliže Gerson nakonec konstatoval, že záruka správné interpretace bible leží mimo ni samu, v Kristem a Duchem svatým nadané učitelské autoritě církve, učinil autoritu Písma v jeho

Příbrami (a zřejmě podle něj i R. URBÁNEK, *Mařík Rvačka*, s. 7, pozn. 36, a nedávno i D. HOBBS, *Authorship*, zvl. s. 140, pozn. 63). Oba badatelé se totiž nedokáží shodnout, jak vyložit poznámku v rkp. Praha, APH-KMK, D 118, f. 284v: „Iacobus de Misa in tractatu suo contra cancellarium Parisiensem post principium dicit: ‚Doctor vacillando non habens scripturam solidam [...] femineus non deberet accedere.‘ Sed ut hereticus evadit non capiens informari. Et subdit ibidem hereticus ille: ‚Sed si fit negligencia circa pueros per sacerdotes, sacerdos ille in eternum [...] debent vel possunt ipsum obmittere sine peccato.‘ Ecce quomodo priores heretici tamquam hereticorum presencium patres aliter senciunt quam moderni stulciores et insipientiores eis etc.“ Oba historici se ještě shodují, že uvedené citace nepocházejí z *Contra Gerson*, ale z jiného Jakoubkova neznámého traktátu (srov. P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 682, s. 248). Zatímco však F. M. Bartoš v tom spatřoval (nepřímé) potvrzení uvažovaného Jakoubkova autorství *Contra Gerson*, J. Pekař naopak důkaz, že samotné *Contra Gerson* napsal někdo jiný – spíše Příbram. Ve skutečnosti zde neznámý katolík cituje dobře známé JAKOUBKOVO, *Responsio*, sl. 431–432, sepsané proti Ondřejovi z Brodu (on je onen „doctor“) asi zhruba někdy na přelomu let 1414 a 1415, a na jeho pozadí poukazuje na vývoj či změnu v utrakvistické argumentaci. Jakoubek tak se vši pravděpodobností napsal pouze jediný polemický spis proti Gersonovi, naše *Contra Gerson*, o němž měl onen katolík povědomí, i když mu nakonec omylem přisoudil pasáže ze staršího *Responsio*. Dalším nepřímým důkazem Jakoubkova autorství *Contra Gerson* je opis kancléřova dobrozdání s Jakoubkovými vlastnoručnými margináliem, o němž již výše, pozn. 212.

²⁵⁷ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 175r: „[...] quorum pars peior est presens irregularis regulista [...]“.

²⁵⁸ Srov. tamtéž, f. 168r–v. Nověji o této části Jakoubkova traktátu i s citacemi dotčených pravidel D. COUFAL, *Výklad*, zvl. s. 54–62.

autentickém smyslu přímo odvislou od kvality a autority jeho výkladu a vykladače. To Jakoubek nepřijal. Protože pro něho byla zárukou autentické interpretace Písma bible sama, respektive v ní popsany životní sloh Krista, apoštolů a prvotní církve („*plus probant facta quam verba*“), mohla mu být sebevykládající bible zároveň nezávislým měřítkem církevní teorie i praxe, zvláště té „moderní“, středověké. Proto také Jakoubek výslovně dával přednost církevním výnosům a výkladům, které podle něj učí v souladu s Písmem – doslova se v něm zakládají.²⁵⁹

Ačkoliv Jakoubkova pravidla měla za cíl polemicky obhajit teorii a praxi husitského kalicha, byla po vzoru Gersonově formulována natolik obecně, že jejich potenciál byl samozřejmě mnohem větší. Zejména v druhé části naší práce ukážeme, jak v průběhu let a pokračující polemiky z podhoubí myšlenek a formulací, sestavených Jakoubkem již v *Contra Gerson*, nakonec dorostl skutečně pozoruhodný plod husitského myšlení – všem jeho hlavním proudům společný věroučný princip, tzv. chebský soudce.²⁶⁰ Bylo to možné i proto, že právě v tresti těchto Jakoubkových (a paradoxně i Gersonových) zásad nacházel oporu pro domýšlení svého pojetí křesťanské víry a praxe – své *Confessio* – také přední bohoslovec pozdějších táboritů Mikuláš z Pelhřimova († 1460).²⁶¹ To, že však plody jeho žně byly pro Jakoubka samého někdy až příliš trpké a přinesly mu nemalé rozčarování, je ještě jiná otázka, jejíž sledování by nás již definitivně odvedlo od Jakoubkova díla a tématu kalicha, což nechceme.

Protože pařížský kancléř v druhé desítce svých pravidlech popřel, že by přijímání podobojí bylo z Božího příkazu a nezbytné ke spasení, v druhé části *Contra Gerson* se Jakoubek relativně stručně pomocí vybraných autorit pokusil dokázat opak. V zásadě tak přistoupil na kostnické strukturování teologie kalicha a otevřeněji a pregnantněji než univerzitní deklarace a *Auctoritates* dal průchod obhajobě dotčených dvou aspektů své teorie utrakvismu.²⁶² Ve třetí, poslední části svého výkladu nakonec ještě stručně

²⁵⁹ O tom podrobněji opět i s citacemi pramene D. COUFAL, tamtéž.

²⁶⁰ To naznačil již A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 27.

²⁶¹ Srov. IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 55: „Scriptura Sacra est fidei regula, contra quam bene intellectam non est admittenda auctoritas vel ratio hominis cuiuscumque; nec aliqua consuetudo, nec constitutio nec observatio valet, si contra Sacram Scripturam militare convincatur.“ IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 168r: „Scriptura sacra est fidei regula, contra quam bene intellectam non est admittenda auctoritas vel ratio hominis cuiuscumque vel aliqua constitutio, nec consuetudo nec observatio valet, si contra Sacram scripturam militare conatur [...]. Secunda regula. Vita practica Iesu Cristi et suorum apostolorum aliorumque sequacium suorum sanctorum in ecclesia approbatorum propinquissime, verissime, securissime et patentissime exponit et interpretatur sacram Scripturam, quantum sufficit ad salutem generis humani.“ NICOLAUS DE PILGRAM, *Confessio taboritarum*, s. 151: „Ex istis omnibus auctoritatibus sequitur, quod Scriptura sacra est fidei regula, ex qua bene intellecta omnis probatio efficax capi debet, et ad quam omnis controversia in fide vel moribus finaliter resolvi debet tamquam in primum et universalissimum doctrine et sciencie fidei principium; preter quam nulla alia scriptura ad auctoritatem debet suscipi nec contra illa est admittenda auctoritas vel ratio hominis cuiuscumque, vel constitutio nec consuetudo nec observatio valet. Et quam vita practica Iesu Cristi et suorum apostolorum aliorumque sequacium suorum in lege canonisatorum propinquissime, verissime, securissime et potentissime exponit et interpretatur, quantum sufficit ad humani generis salutem.“ Ve světle těchto juxtapozic je sporné, zda citovaný Biskupcův text skutečně poukazuje proti Jakoubkovu myšlení na exkluzivní postavení bible u táboritů, jak soudí A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 27–28, jestliže Biskupec čerpá právě z Jakoubka.

²⁶² Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, ff. 169r–171v, zvl. 171r–v: „Ex quibus omnibus aliisque pluribus sanctorum doctorum sentenciis et canonicis scripturis, ad presens causa brevitatis obmissis, patet manifeste, quod communio eukaristie [...] est de necessitate salutis et de precepto divino a fidei populo humiliter, prout ex superioribus declaratum est, suscipienda, acceptanda et fideliter amplexanda. Nec ex hoc sequitur, prout adversarius crudeliter deducere conatur, quod omnes aliter facientes et docentes vel qui

jednotlivě pojednává či přímo vyvrací Gersonova pravidla, přičemž pochopitelně nemůže skrýt maximální rozhořčení nad jeho výzvou, aby král Zikmund zasáhl proti utrakvistům světskou mocí.²⁶³

Ačkoliv Jakoubek ze Stříbra jistě nemohl během roku 1417 propadat falešným očekáváním, že obě husitské písemnosti naleznou v Kostnici mnoho pochopení, hned několik míst v *Contra Gerson* nasvědčuje, že ho (a nejenom jeho) Gersonův kostnický traktát stále ještě dokázal zklamat. Z toho, jak zcela na úvod dává husitské *Auctoritates* (u nichž výslovně připomíná, že je do Kostnice zaslali „*magnates, barones, nobiles et proceres*“ Českého království a Moravského markrabství) do přímé souvislosti s Gersonovým dobrozdáním, zřetelně vyplývá, že právě v něm spatřoval odpověď koncilu na husitskou sbírku autorit. A skutečně. Když Gerson ve svém desátém praktickém pravidle doporučoval, aby se doktrinárnímu vyvrácení utrakvismu věnovali teologové předních univerzit, zvláště Sorbonny, kteří prý nemohou být podezřelí ze zaujatosti vůči českým pánům, Jakoubek k tomu poznamenal, že jeho protivník zde pouze předstírá (přání), aby českým pánům byly v lásce a bez nenávisti zaslány „*auctoritates et scripture doctorum sacre theologie*“, které by je poučily ve věci kalicha a na něž prý dlouho a toužebně čekají. Naopak, je k tomu skeptický a s jistou dávkou sarkasmu uzavírá, že nedoufá, že se toho dočká dříve, než Kristus zasedne k Poslednímu soudu, kdy bude „*nostrum irregulistarum cum suis complicibus iuste et infallibiliter regulando*“.²⁶⁴ Z toho je patrné, že ještě 2. prosince v Čechách rozhodně nemohl být znám fundovaný *Tractatus* Mikuláše z Dinkelsbühlu a zřejmě ani jiné další reakce kostnických mistrů, speciálně určené husitským autoritám. Tím spíše zkratkovitost Gersonova dobrozdání, které bylo původně interním dokumentem koncilu, muselo na své české recipienty, kteří neznali ani jeho skutečného autora, působit velmi přehlíživým dojmem.²⁶⁵ Husitskému panstvu tak nezbylo, než v souvislosti s jejich jarní iniciativou vzít na vědomí zatím jediný neúřední, avšak neméně ostrý text, přišlý z Kostnice, a jak se výslovně v *Contra Gerson* dočteme, objednat si jeho stejně pohotové a relativně stručné vyvrácení.²⁶⁶ Jakoubek se však ve svém odhadu zmýlil. Na vyhlášené fundované teologické poučení z Kostnice až do Soudného dne rozhodně čekat nemusel.

aliter docuerunt vel fecerunt, sint dampnandi.“

²⁶³ Za vše odcitujme alespoň, tamtéž, f. 175r: „Hii sunt veritatem ewangelicam nuda tyrrannide opprimere consulentes, quorum pars peior est presens irregularis regulista, qui circa istam regulam decimam in tantam ebullivit rabiem, ut velud alter Achitofel contra humilem et pacificum David inhumana strueret consilia, swadens et exhortans se et suam stultam sentenciam debere defendi magis iudiciali severitate et exequione punitiva quam racionacione cinerosa per scripturas aut verba, pro qua denarium regularum practicarum veritatis Cristi expungnativarum crudeli pietate insulse congesit.“

²⁶⁴ Srov. Tamtéž, f. 176r: „In expungnacione autem septima et nona et decima ex sinderesi adhuc in eo scintillante bene pretendit quantum ad hoc, ut auctoritates et scripture doctorum sacre theologie in caritate semotis odio et invidia dominis Bohemis pro informacione predicte materie transmittantur, quas diu et desideranter prestolantur. Verumtamen non estimo me hoc visurum, donec angelus tuba cecinerit et Iesus Kristus, huius comunionis institutor, iudicio presederit nostrum irregulistarum cum suis complicibus iuste et infallibiliter regulando.“

²⁶⁵ Podle F. M. BARTOŠE, *Do čtyř*, s. 499, se Gersonův traktát do Čech dostal jako polouřední odpověď, protože oficiálně koncil odpovídat prý vlastně ani nemohl.

²⁶⁶ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 167v: „[...] ad premissorum dominorum, magnatum, baronum et nobilium monicionem specialem, et ut dicta cathena cum suis denariis confringatur et destruat sibi presentibus, compendiose duxi respondendum.“ K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 499; H. KAMINSKY, *A History*, s. 246.

Josef Truhlář ve svém nedocenitelném katalogu rukopisů Pražské univerzitní knihovny upozornil na pozoruhodný kodex VIII G 35 (původní signatura z 15. století A 21), který na samém konci obsahuje dva traktáty proti kalichu. První z nich s incipitem *Quia emergente patula* (ff. 135r–189v) autor katalogu nadepsal „*M. Johannis de Przibram Tractatus de communione sub utraque adversus tractatum Nicolai de Dinkelspuehl*“, druhý s incipem *Quia plurimi adversarii* (ff. 190r–241v) nepřisoudil nikomu, ale nadepsal jej podobně „*Tractatus de communione sub utraque adversus Nicolaum de Dinkelspuehl*“.²⁶⁷

Truhlářovy atribuce *Quia emergente patula* **Janovi z Příbrami** († 1448) se při sepisování jeho literární činnosti chytil F. M. Bartoš, který na základě vlastního studia textu a dalších nepřímých důkazů označil Příbramovo autorství skutečně za „*svrchovaně pravděpodobně*“.²⁶⁸ Za bernou minci mu posloužil především popis dnes bohužel neznámého rkp. P 4 v katalogu rukopisů univerzitní koleje Českého národa z počátku druhé poloviny 15. století, kde stojí: „*Tractatus de Constancia portatus contra calicem. Replica magistri Przibram contra easdem[!]*“.²⁶⁹ Ačkoliv z tohoto záznamu není zřejmé, proti jakému spisu přinesenému z Kostnice Příbram vystoupil, na základě výslovného zmínění Dinkelsbühlova jména v *Quia emergente patula* jej bádání přisoudilo právě vídeňskému mistru.²⁷⁰ Všimněme si ovšem, že středověký katalogizátor uvádí, že Příbram replikoval nikoliv „*contra eundem*“, jak bychom očekávali, ale gramaticky nesprávně, a tak nesrozumitelně „*contra easdem*“. Obsah Příbramova traktátu napovídá, že i takový popis může mít nějaký reálný základ.

Dříve, než však obrátíme pozornost k argumentaci díla, musíme se zastavit u důležité otázky jeho dochování. F. M. Bartoš měl to štěstí, že uvedený klementinský rukopis mohl ještě studovat.²⁷¹ Patrně někdy roku 1918 došlo k jeho zcizení spolu s dalšími dvěma kodexy Pražské univerzitní knihovny. Zatímco však ty byly po druhé světové válce objeveny ve sbírce jistého německého advokáta v Kralovicích u Rakovníka, náš rukopis se postrádá dodnes.²⁷² Bádání tak přišlo o jednoho z klíčových svědků Příbramova textu. F. M. Bartoš (a po něm i P. Spunar) sice ve svém soupise registruje další čtyři rukopisy, u tří z nich, dochovaných v Čechách, musíme ovšem konstatovat, že zachovaly pouze fragment Příbramova traktátu; měřeno podle Bartošova popisu, zřejmě jen jednu třetinu původního rozsahu. Zbývá tedy jen čtvrtý, vídeňský rukopis. Zda obsahuje celý text díla, jak napovídá jeho odlišný explicit a jeho uvedení v Bartošově soupise na prvním místě,

²⁶⁷ J. TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, č. 1618, s. 601–602. Podle tohoto popisu si rkp. všiml v souvislosti s Mikulášem z Dinkelsbühlu i A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl*, s. 256, pozn. 13. Korekci rozsahu folií druhého traktátu provedl F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 62–63.

²⁶⁸ Traktát nevydán. K dochování a autorství F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 62–63; P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 293, s. 155–156. K Příbramově biografii J. PEKAŘ, *Žižka I*, s. 139–148, zde zvl. 139; nověji, ale jen přehledově J. BOUBÍN, *Jan z Příbramě*, s. 7–9.

²⁶⁹ Srov. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 62–63; katalog se dochoval v rkp. Nelahozeves, Roudnická lobkovičká knihovna, VI E f 8, sl. 157; formou faksimile otiskli J. BEČKA – E. URBÁNKOVÁ, *Katalogy knihoven*, s. 73a. Díla v rkp. se pokusila identifikovat H. KRMIČKOVÁ, *Paběrky*, s. 193–194. Ke katalogu a jeho dataci F. ŠMAHEL, *Die Bücherkataloge*, s. 405–439, zvl. 430.

²⁷⁰ Srov. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 62; týž, *Do čtyř*, s. 499; nověji i H. KRMIČKOVÁ, *Paběrky*, s. 193.

²⁷¹ Srov. F. M. BARTOŠ, *Počátky kalicha*, 1922, s. 160, pozn. 34, kde další důkaz, že tento badatel měl ještě náš rukopis v ruce.

²⁷² E. URBÁNKOVÁ, *Přírůstky*, s. 43.

jsme však zatím nemohli ověřit a ponecháváme to dalšímu bádání.²⁷³ Ze stejného důvodu zde také rezignujeme na komplexní obsahovou analýzu textu a dovolíme si v tomto ohledu pouze několik poznámek.

Z nástinu obsahu, který načrtl na základě citací klíčových míst z traktátu F. M. Bartoš, vyplývá, že v první třetině své polemiky Příbram nejprve shromažďuje argumenty odpůrců kalicha a posléze je „rozbíjí“ svými odpověďmi. Tuto úvodní část díla nacházíme i v českých rukopisech. V nich ovšem absentují zbylé dvě třetiny textu, oddělené od úvodní části patrným švem. Jak sděluje sám autor, poté co probral a vyřešil obecné argumenty svých odpůrců („*discussis et solutis motivis et instanciis generalibus adversariorum*“), obrací pozornost k jednomu konkrétnímu „*tractatulus*“, který se prý „*mezitím objevil*“, a jehož autora, jak Příbram píše, neznal, ale podle ne příliš spolehlivé relace se mělo za to, že se jmenuje Dinkelsbühl („*interea prorupit quidam tractatulus, cuius auctor a me ingnorabatur [...] cuius nomen fertur fuisse Dingelspanhel, ut dubia relazione suscepti*“). F. M. Bartoš poté skutečně tento spis ztotožnil s Mikulášovým kostnickým dobrozdáním.²⁷⁴ Co však bylo předlohou oněch Příbramem nejprve probraných obecných argumentů proti kalichu? A kdo byli jejich autoři, oni *adversarii*?

Těmito otázkami chceme naznačit, že Příbramova polemika nemusí cílit pouze proti Mikulášovu *Tractatus*, který se navíc Jakoubkovu pomocníkovi dostal do ruky zřejmě až v druhém sledu a jakoby dodatečně. Materiál, proti němuž Příbram v první třetině svého díla polemizuje, tvoří třicet poměrně obsáhlých tvrzení odpůrců kalicha, k nimž postupně český husita připojuje svou reakci. Rozsah a struktura argumentace odpůrců naznačuje, že se jedná o citáty a Příbram je vybral z nějakých blíže neurčených předloh. Sonda do toho materiálu takový předpoklad potvrdila. Za desátý argument svých odpůrců Příbram zcela jednoznačně vybral velmi nevěšdní tvrzení Maříka Rvačky z jeho *Apostolica docet sententia*, které hledá oporu u Alberta Velikého a postuluje, že moc církve je taková, že v oblastech, kde není víno, by církev dokonce mohla povolit konsekraci eucharistie pouze pod způsobou chleba.²⁷⁵

²⁷³ Odkazy na soupisy viz výše, v pozn. 268. Dodatečné prohlédnutí vídeňského rukopisu 4334, původně české provenience, nakonec ukázalo, že i on obsahuje pouze úvodní část díla ve shodném rozsahu jako české rukopisy. Níže dotčená Příbramova polemika proti Mikulášovu dobrozdání je tak bohužel dnes neznámá a jedinou oporou jsou zde výpisky F. M. Bartoše.

²⁷⁴ Citujeme podle F. M. BARTOŠE, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 62.

²⁷⁵ Srov. MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, sl. 803: „Qua potestate etiam hodie posset statuere, ut in certis regionibus, ubi est vini carentia, sacerdotes missas celebrando conficerent sacramentum eucharistiae tantum sub panis specie. Et plane Magnus Albertus fatetur in tractatu de missarum celebritate finaliter concludens: Propter intolerabile damnum, quod incurrunt communicantes in terris, ubi non habetur vinum, expediret, quod dispensaretur, ut corpus Christi conficere possent sine calice. Subdit causam: Corpus enim non est sine sanguine, anima et deitate. Si ergo sacerdotibus in certis regionibus potest indulgeri consecratio panis sine calice, cur non laicis sumtio?“ K tomu srov. IOHANNES DE PRZIBRAM, *Quia emergente patula*, f. 239v: „Decimo arguitur sic: Ecclesia hodie potest dispensare et statuere, ut sub una specie celebraretur hoc venerabile sacramentum presertim in istis regionibus, ubi est carencia vini, ergo posset eadem licentia et consimilibus causis, ymo potuit 2^{am} speciem a populis amovere. Assumptum per Albertum de missarum celebritate dicentem, quod propter intolerabile dampnum, quod incurrunt habitatores in terris, ubi non habetur vinum, expediret, quod dispensaretur, ut posset conficere corpus Cristi sine calice. Et subdit causam: Corpus enim non est sine sanguine, anima et deitate. Respondetur, quod [...]“. K tomuto argumentu u Maříka É. AMANN, *Jacobel*, s. 386–387, který jej hodnotí jako teologickou kuriozitu; podobně také J. KADLEC, *Mistr Mařík*, s. 386, který se zároveň některé krajnosti Maříkovy argumentace snaží vysvětlit tím, že se jedná o jednu z prvních polemik svého druhu.

Až úzce zacílené úsilí o identifikaci zbylých tvrzení, vybraných Příbramem, bude moci rozhodnout zda vedle Maříkova kostnického traktátu připadají v úvahu ještě jiná tamtéž vzniklá díla a jaká to případně jsou. Již teď je ale zřejmé, že replika *Quia emergente patula* vlastně až v druhém sledu zacílila proti *Tractatus* Mikuláše z Dinkelsbühlu, ačkoliv původně mířila ještě proti jiným kostnickým odpovědím na husitské autority. Tato skutečnost snad také stojí za dotčenou neobratnou formulací v katalogu rukopisů koleje Českého národa: „*Replica magistri Przibram contra easdem*“.²⁷⁶

Neméně důležitý je rovněž fakt, že výsledek sondy již v této podobě přinesl také důležitý posun ve snaze o dataci díla. F. M. Bartoš ji hypoteticky stanovil „*asi na sklonek r. 1417*“ podle odhadu datace Mikulášovy polemiky proti *Auctoritates*.²⁷⁷ Výše jsme však upozornili, že jeden z opisů Maříkova textu z knihovny pražské metropolitní kapituly obsahuje v kolofonu sdělení, že do Čech byl přinesen (až) 25. ledna 1418.²⁷⁸ Pokud připustíme, že se to tehdy stalo vůbec poprvé, představuje toto datum pravděpodobný terminus post quem pro celou Příbramovu polemiku *Quia emergente patula*. A protože již víme, že přinejmenším Jan z Příbrami se s dobrozdáním Mikuláše z Dinkelsbühlu seznámil ještě o něco později, můžeme zároveň předpokládat, že ani ono nebylo v Čechách známo před koncem ledna 1418.

Přední znalec husitské literatury F. M. Bartoš přiřknul Janovi z Příbrami i druhý text proti kalichu, který po *Quia emergente patula* v dnes nezvěstném klementinském rukopise VIII G 35 následuje a který se počíná *Quia plurimi adversarii*.²⁷⁹ Ačkoliv i tentokrát má Bartoš Příbramovo autorství „*za svrchovaně pravděpodobně*“ a odkazuje přitom na argumentaci, na jejímž základě přiřknul Příbramovi předchozí pojednání, v tomto případě měl pro své tvrzení k dispozici již jen velmi nepřímé indicie: pouze charakter argumentace a zmínění jména Mikuláše z Dinkelsbühlu. F. M. Bartoš musel navíc u takové atribuce nutně čelit logické otázce, proč se Příbram k tématu vrátil a napsal druhý podobný traktát. Přední český husitolog ji nepřímou zodpověděl tak, že podnět pro vznik *Quia plurimi adversarii* spatřoval ještě v jiném katolickém traktátu, který podle něj Jan z Příbrami rovněž připisoval Mikulášovi z Dinkelsbühlu. O jaký traktát se mělo jednat, ale uvedený badatel již nerozvádí.²⁸⁰

Šroubovanost Bartošovy argumentace naznačuje, že otázka autorství není ani

²⁷⁶ Nahlédneme-li navíc kontext, v němž se citovaný záznam v popisu rkp. P 4 objevuje, „*contra easdem*“ by se, pravda poněkud krkolomně, mohlo vztahovat také ke dvěma zde následujícím položkám, srov. „*Tractatus de Constancia portatus contra calicem. Replica Magistri Przibram contra easdem. Responsio Magistri cuiusdam in Constancia ad auctoritates de Praga directas pro calice. Monachi cuiusdam replica contra calicem*“, viz *Katalogy knihoven*, s. 73a. H. KRMÍČKOVÁ, *Paběrky*, s. 194, u „*Responsio Magistri [...]*“ poměrně jednoznačně odkazuje na Gersonovo dobrozdání a u „*Monachi cuiusdam replica [...]*“ hypoteticky ponechává ve hře buď Maříka Rvačku nebo také Petra z Uničova. My však víme, že v Kostnici psal proti kalichu rovněž františkán Jan z Roque. Protože ale jeho dílo neznáme, rozbor první části *Quia emergente patula* nám přímo neodhalí, zda i on mohl být jedním z Příbramových odpůrců.

²⁷⁷ F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 1, s. 63.

²⁷⁸ Viz výše, pozn. 253.

²⁷⁹ Traktát nevydán. Viz F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 2, s. 63, a stejně P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 294, s. 156. Přidej také neúplné opisy v rkp. Wien, ÖNB, 4488, ff. 75r–81v, a Praha, APH–KMK, D 109/2, ff. 187r–194v, o nichž podrobněji níže.

²⁸⁰ Srov. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 2, s. 63, kde nejprve obecně, že i tentokrát dal podnět k sepsání traktátu Mikuláš z Dinkelsbühlu; později týž, *Do čtyř*, s. 499, pozn. 66 (stejně 1940, s. 29, pozn. 66), a týž, *Husitská revoluce I*, s. 42, pozn. 75, upřesňuje, že Příbram si myslí, že polemizuje ještě proti jinému Mikulášovu spisu.

zdaleka tak jasná, jak by se mohlo zdát, proto ji zatím ponechme otevřenou a podívejme se blíže, co nám o ní napoví traktát sám. Proti F. M. Bartošovi máme však jednu výraznou nevýhodu. Ta souvisí se změnou v dochování *Quia plurimi adversarii*, k níž od doby, kdy se uvedený badatel textem zabýval, došlo. Poté, co se stal dotčený klementinský rukopis nezvěstným, podle soupisu stejného autora máme mít dnes k dispozici již jen „výtah“ z uvedeného traktátu v rukopisu Národního muzea XVI G 1. A ačkoliv se nám podařilo dohledat další dva rukopisy – pražský kapitulní D 109/2 a vídeňský ÖNB 4488 – s částmi našeho díla, ani ony nám výrazně nepomohou.

Aby bylo zřejmé, co dnes z *Quia plurimi adversarii* známe, načrtněme si nejprve obsah traktátu tak, jak jej ještě na základě klementinského rukopisu podal F. M. Bartoš: „Obsahem obrany je důkaz, že kalich není pure et libere voluntatis, nýbrž necessitatis et precepti. Spisovatel činí tak I. autoritami, II. důvody (od f. 212v), III. vyvracením nodosorum argumentorum (od f. 230)“.²⁸¹ Na tomto pozadí můžeme říci, že nejúplněji text uchoval muzejní rukopis. Přísně vzato se v jeho případě nejedná o excerpta („výtah“), ale o fragment, protože souvisle reprodukuje první dvě části *Quia plurimi adversarii* čili „authority“ a také to, co Bartoš nazývá „důvody“ (latinsky *rationes*). Přesně řečeno se jedná o sbírku 44 sylogismů, dosvědčující nutnost a přikázanost kalicha, a právě tuto sbírku samostatně přináší nově identifikovaný kapitulní rukopis. Vídeňský rukopis obsahuje místy neúplný opis zase jen první a druhé části.

Třetí část traktátu, která byla v kodexu VIII G 35 zapsána na ff. 230r–241v a obsahovala vyvrácení „spletitých argumentů“ („*nodosorum argumentorum*“) proti teologii kalicha, včetně výslovné narážky na Mikuláše z Dinkelsbühlu, je tedy dnes neznámá. Přesto právě z citace, kterou F. M. Bartoš uvedl z této třetí části na důkaz Příbramova autorství (srov. „*quidam pericior, ut reor Dingesphuel [...] volens satisfacere auctoritatibus ad concilium Constanciense per nos directis [...]*“),²⁸² nikterak nevyplývá, že autor díla údajně polemizoval proti nějakému dalšímu spisu Mikuláše z Dinkelsbühlu. Naopak, jedná se o jasnou narážku na Mikulášův *Tractatus*, který čelil husitským *Auctoritates* právě v souvislosti s otázkou nutnosti a přikázanosti přijímání podobojí.

Vraťme se nyní k těm částem díla, které jsou dnes bezpečně známé. Autor traktátu na úvod nejprve jakoby shrnuje celou uplynulou diskusi mezi husity a koncilem z roku 1417, když uvádí, že se sice mnozí odpůrci protiví tolika autoritám svatých, ale není jim to nic platné, protože sama Kristova pravda nad nimi zvítězila, když je donutila připustit, že samo o sobě laické přijímání podobojí je dovolené a katolické. Přesto ale tvrdí, že eucharistické přijímání je jen jedno z nerozdílných dober, a je proto volitelné, přidatelné a odebratelné, a ne přikázané Kristem či Božím zákonem. Podle našeho autora se tak nakonec všichni uchylují k jednomu společnému tvrzení jako záštitě, totiž že ani svátost eucharistie, ani její přijímání není nezbytné a z Kristova příkazu, ale je svobodným aktem vůle.²⁸³ Z toho, co v traktátu následuje, vyplývá, že autor se rozhodl právě toto

²⁸¹ Týž, *Literární činnost M. Jana*, č. 2, s. 63.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Srov. IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, f. 271v: „*Quia plurimi adversarii divinissime communionis laycalis sub utraque specie tot sanctorum auctoritatibus testimoniisque eorum luculentissimisque obiciuntur, non valent ullatenus resistere, sed veritate Cristi in eos triumfante compelluntur dicere et concedere, quod ipsa communio benedictae eucharistie sub utraque specie ad laicos*

tvrzení svých odpůrců vyvrátit a různými způsoby naopak dokázat, že přijímání eucharistie (podobojí) je nezbytné a Kristem přikázané. Nejprve si stanovuje tři předpoklady (*suppositiones*). Podle prvního je něco nutné dvojím způsobem: buď absolutně v každé chvíli, anebo podmíněně podle toho, jak to dovolí vnější okolnosti jako místo, čas apod. Podle druhého předpokladu je stejně tak něco přikázáno dvojím způsobem: absolutně, anebo podmíněně podle okolností. Podle našeho autora přijímání eucharistie spadá do druhého pojetí nutnosti a přikázanosti, tedy podmíněného podle toho, zda je umožňují aktuální okolnosti („*Et isto modo capiendo preceptum sive necessitatem, scilicet pro loco et tempore oportunis dicimus sacramentum eucharistie esse necessitatis et precepti*“). A konečně třetí předpoklad praví, že jestliže je svátost eucharistie spolu se svým přijímáním takto nutná, potom je nutná pro každého stejně pod jednou i pod druhou způsobou.²⁸⁴

Jestliže první dva předpoklady, stručněji zformulované, nacházíme již v Jakoubkově prosincové polemice proti Gersonovu dobrozdání, nabízí se předpokládat, že autor *Quia plurimi adversarii* čerpal inspiraci pro svůj výklad právě odtud.²⁸⁵ A tím návaznost našeho díla na druhou část *Contra Gerson* nekončí. Připomeňme, že Jakoubek ve své prosincové polemice po uvedení oněch dvou supozic na závěr svého dokazování nutnosti a přikázanosti kalicha upozornil, že mnohé autority, které pro to svědčí, pro stručnost vynechal.²⁸⁶ Dostatečně to napravil autor *Quia plurimi adversarii* v první rozsáhlé části svého spisu, v níž na základě výroků Starého a Nového zákona, osvětlených výklady svatých doktorů, rovněž dokazuje, že svátostné přijímání podobojí bylo ustanoveno a přikázáno Kristem (a že je nutné ke spasení).²⁸⁷ Ačkoliv by bylo užitečné provést analýzu

fideles, quantum est in se et de se, est licita et catholica, quia a Cristo instituta et ab apostolis et ecclesia primitiva eidem ratione practisata. Respondentes tamen et asserentes insuper ipsam communionem esse bonum unum de indifferentibus, et sic voluntarium ponibile vel deponibile et ullomodo precepta a Cristo vel lege divina. Et in hoc latibulum omnes adversarii pariter et finaliter confugiunt, primum quod et ultimum, ymmo finale et totum in hoc suum refugium et presidium ponunt dicentes sacramentum eucharistie non esse necessitatis et precepti Christi nec eius communionem, sed pure et libere voluntatis.“

²⁸⁴ Tamtéž, f. 271v–272v: „Pro evulsionem ergo illius pono primo duas suppositiones. Prima, quod duplex est necessitas, scilicet simplex et inevitabilis, que non potest non esse vel cuius contradictum est simpliciter impossibile | [...]. Alia est necessitas condicionata et non inevitabilis [...]. Secunda suppositio, quod precepta divina sunt duplicia: Quedam obligant ad semper, id est omni tempore et pro semper, id est pro qualibet parte temporis, et alia sunt, de quibus supra, scilicet predicare, elemosinari, confiteri etc. et communicare, que habent obiecta extrinseca contingencia multipliciter variabilia. [...] Et isto modo capiendo preceptum sive necessitatem, scilicet pro loco et tempore oportunis dicimus sacramentum eucharistie esse necessitatis et precepti. Tercio modo supponitur pro presenti, quod si sacramentum eucharistie cum sua communionem sit sacramentum necessitatis, tunc cuicumque sub una specie est necessitatis, est necessitatis et sub altera, ut patebit.“

²⁸⁵ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 169r: [...] quantum ad 2^m est notandum, quod duplex est necessitas, videlicet simplex seu simpliciter dicta, ut est omnes homines mori, et ista est inevitabilis. Alia est condicionis, ut cum, quis ambulat, necesse est eum ambulare. [...] Secundo noto, quod precepta sunt duplicia: Quedam obligant ad semper et pro semper, hoc est omni tempore et pro qualibet parte temporis eius, cui precipiuntur, ut est diligere Deum. Alia sunt precepta, que obligant semper, id est omni tempore, sed non pro semper, id est non pro qualibet parte temporis, ut est predicare, elemosinare, confiteri, communicare, et sic de aliis quibuscumque, que habent obiecta extrinseca contingencia.“

²⁸⁶ Viz výše, pozn. 262.

²⁸⁷ Viz IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, ff. 272v–287v, zvl. 272v: „Quantum ergo ad propositum primo pensandi et discutiendi sunt textus Sacre scripture Novi et Veteris testamenti et hoc iuxta expositionem sanctorum doctorum antiquorum et modernorum, ex quibus irrefragabiliter concludetur propositum nostrum, scilicet quod manducatio et bibicio sacramentalis, que est usus sacramenti, est a Cristo instituta et precepta.“

této sbírky autorit právě s ohledem na Jakoubkův traktát, ponecháme to dalšímu specializovanému studiu a přejdeme nyní k druhé části *Quia plurimi adversarii*, ve světle utrakvistické argumentace mnohem neobvyklejší.

Autor s odkazem, že v předcházející části dovedl svou tezi pomocí výroků svatých, nyní upozorňuje, že všechny tyto výroky jsou racionální povahy, a proto se jim také kvůli jejich racionalitě či logičnosti věří („*ex ratione enim dicta sunt et ex ratione fundata sunt et propter rationem eis creditur atque statur*“). V druhém sledu chce tedy na základě uvedených výroků formulovat logicky vystavěné argumenty (*rationes*), jejichž prostřednictvím prostí lidé (*simplices*) zřetelněji výrokům svatých porozumí a budou prý moci živěji odolávat nepřátelům a bránit Kristovu pravdu.²⁸⁸ Jinak řečeno autor chce na základě napřed uvedených výroků formulovat sbírku 44 jednoduchých sylogismů, jejichž závěry mají názorně dokazovat, proč je přijímání pod obojí způsobou přikázané a nutné ke spáse. Abychom si ozřejmili způsob této argumentace, uveďme si na příklad čtyřicátý sylogistický důvod (*ratio*).

„40 arguitur: [A=] *Illud sacramentum est de necessitate salutis*, [=B] *quod inducit omnem suavitatem spiritualem*. [C=] *Sed eucharistia est* [=B] *huiusmodi*. [C=A] *Igitur*. [AB] *Maior nota*. [CB] *Probat minor* *Spiencie XV°* [cfr 16, 20]: *Panem de celo dedisti eis habentem omne delectamentum et omnem saporem suavitatis*.“²⁸⁹

Argumentace je zřejmá: Taková svátost je nutná ke spáse, která přivozuje všechnu duchovní sladkost. Eucharistie přivozuje všechnu duchovní sladkost. Eucharistie je tedy nutná ke spáse, přičemž tento závěr autor naznačuje pouze pomocí „*Igitur*“. První, „větší“ teze AB (*maior*) je zjevná sama o sobě (*nota*). Druhá, „menší“ teze CB (*minor*) se dokazuje citátem z biblické knihy Moudrosti. Tímto způsobem se postupuje i v případě ostatních důvodů.

Jestliže uvážíme, že osvojení sylogistické argumentace bylo povinnou součástí studia aristotelské logiky v rámci trivie na artistické fakultě, je přirozené, že husitští mistři neváhali dialektiku uplatnit také v boji o kalich, zvláště pokud v ní viděli způsob, jak svou argumentaci efektivněji zprostředkovat *simplicibus*.²⁹⁰ Sbíрка sylogismů v *Quia plurimi adversarii* není ovšem z hlediska utrakvistické literární produkce nikterak ojedinělá. Podobná sbírka třinácti sylogistických důvodů (opět *rationes*) ve prospěch

²⁸⁸ Srov. tamtéž, ff. 287v–288r: „Expedito primo, videlicet auctoritatibus Sacre scripture et dictis sanctorum prefatam communionem laicorum sub utraque specie esse plebibus Cristi et eorum saluti necessariam et non solum ab ecclesia, sed a Cristo et Scriptura preceptam | plane contestantibus. Et quia omnia dicta sanctorum et prudentium ex ratione dependent – ex ratione enim dicta sunt et ex ratione fundata sunt et propter rationem eis creditur atque statur – ideo nunc ad secundum accedendo ipsas rationes ex dictis sanctorum equaliter prefatam communionem necessitantes in medium ducimus proponendas, quibus simplices dicta sanctorum poterunt clarius intelligere vivaciusque adversariis resistere et veritatem Cristi expeditius defensare.“

²⁸⁹ Tamtéž, f. 298v.

²⁹⁰ Srov. např. IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, f. 173r: „[...] ad intelligenciam ergo Scripture sacre tradicionibus et iuribus humanis et canonibus ac decretis et glosis sanctorum de tanto, et non amplius, est utendum et fides adhibenda, de quanto fundantur in Sacra scriptura vel probantur ratione vivaci.“ O kategorii rozumu také níže v souvislosti s husitským manifestem z února 1421. K středověké sylogistice srov. např. P. THOM, *Syllogismus*, s. 695–699.

kalicha se v pražském kapitulní rukopise A 163 nachází hned po Jakoubkově prvním známém zásadním pojednání z roku 1414, po kvestii *Quia heu in templis*.²⁹¹ Až pečlivý rozbor argumentace a terminologie ukáže, jak se mají tyto sylogismy k Jakoubkově kvestii. I když leccos o jejich autorovi a době jejich vzniku vypovídá již to, že tři z těchto sylogismů Jakoubek uvádí s nevýznamnými formulačními odchylkami ve své kvodlibetní kvestii z ledna 1416 *Utrum sacerdos noles populo*, na konci první části, kde dokazoval, že kalich je z ustanovení evangelia a příkazu Kristova.²⁹² Vedle samostatných sbírek citátů z biblických a jiných autorit byly tedy uvedené sbírky dalším užitečným nástrojem argumentační výzbroje českých reformátorů, který cílil spíše na laické publikum.

Zastavme se však ještě na chvíli u jednoho z výše uvedených 44 sylogismů. V *Quia plurimi adversarii* je téma účinků podobojí pojednáno spíše druhotně a jen ve velmi omezeném rozsahu. Děje se tak ve 42 důvodu – sylogismu, jímž se autor snaží na základě citátu z *Teologické sumy* Tomáše Akvinského dokázat, že přijímání podobojí je lepší, protože přináší více duchovního ovoce. V paralele ke křestní vodě má za to, že svátostný kalich působí z moci svátosti sobě vlastní účinky, které nemá žádná jiná svátost. Říká přímo: „*Sacramentum autem calicis habet istos effectus, qui per formam sue consecrationis exprimuntur, scilicet remissionem peccatorum, novitatem gratie, eternitatem glorie, meritum fidei, effectum immortalitatis, per quem corpus de veteri Adam in immortalitatem renovatur.*“ Na podporu svého tvrzení, že to jsou skutečně substanciální účinky svátosti kalicha, se obrací opět k dílu Tomáše Akvinského. Poté však konstatuje, že o těchto věcech je rozsáhle pojednáno jinde, kde má být také další, zde jen naznačený citát z Tomášovy *Teologické sumy*.²⁹³ A skutečně. V plném znění jej

²⁹¹ Text nevydán. Viz rkp. Praha, AHP–KMK, A 163, ff. 255v–256v: „Tredicim rationes: Prima ratio est: Omne illud est certissimum et securum [...] × [...] plebi quam sub una tantum etc. Laus terre.“ Za pozornost stojí i na f. 256v připojená rubrika: „Tredicim rationes de comunione utriusque speciei et utiles“, k níž blíže neznámý katolík později připsal „et vere contra salutem divinitus ordinatam militantes, simplices illudentes et decipientes“. Znovu tak upozornil, že byly určeny zvláště k přesvědčení laiků.

²⁹² Srov. první, třetí a čtvrtý důvod z IACOBELLUS DE MISA?, *Tredicim rationes*, ff. 255v–256r s IACOBELLUS DE MISA, *Utrum sacerdos nolens populo*, ff. 94v–95r. Čtvrtý, poslední sylogismus z USNP jsme v *Tredicim rationes* nenalezli.

²⁹³ Srov. IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, ff. 298v–300r: „42 arguitur: ‚Sicut se habet virtus Spiritus sancti ad aquam baptismi, ita se habet corpus Christi | verum ad species panis et vini.‘ Hanc in forma ponit Thomas parte 3 quescione 73, articulo primo [*Summa theologiae III*, q. 73 a. 1 ad 2.]. Ex qua arguitur ulterius, quod virtus Spiritus sancti de necessitate presupponit elementum aque ad baptismum et eius efficaciam. Ergo verum corpus Christi de necessitate requirit elementum duplicis speciei ad comunione et graciaram operacionem seu efficaciam. Sed sic est de aqua, quod si ex negligencia vel contemptu non sumatur, Spiritus sanctus in eo non operatur. Ergo a simili sic est de eukaristia et comunione sub utraque specie, quod si utraque species negligitur vel contempnitur, corpus Christi verum in tali non operatur. Et per consequens utraque species est de necessitate salutis. Et confirmatur sic: ‚Omne illud, quod est fructuosius, est melius.‘ Hec propositio est Thome [*Scriptum super Sentenciis*, l. IV, d. 13, q. 1, a. 1, quaest. 5]. Sed comunio sub duplici specie est fructuosior. Ergo comunio sub utraque specie fidelibus est melior. Minor patet per multos effectus sacri calicis proprios, quos a proprietate facit ex vi sacramenti, quos sic nullum aliud sacramentum facit. Sacramentum autem calicis habet istos effectus, qui per formam sue consecrationis exprimuntur, scilicet remissionem | peccatorum, novitatem gratie, eternitatem glorie, meritum fidei, effectum immortalitatis, per quem corpus de veteri Adam in immortalitatem renovatur. Quod autem illi effectus sint per se et substanciales sacramenti calicis, patet hoc per Thomam super III° suis quescionibus quescione 43 dicentem: ‚Consecrando Christi sanguinem proprietates, que secuntur, cum dicitur: Novi et eterni testamenti misterium fidei etc., quantum ad substanciam sanguinis sunt ei accidentales, sed quantum ad sanguinis sui efficaciam et consecracionem materie sacramenti sunt ei substanciales, quia faciunt eternitatem glorie et novitatem gratie. Et ideo hec duo coniunguntur et misterium fidei per quod pervenitur ad premium glorie. Et ideo seorsum sanguis

nacházíme ve výše zmíněné Jakoubkově speciální práci k tomuto tématu *Corde credendum*.²⁹⁴ Protože zde Jakoubek ještě v podobné souvislosti explicitně nemluví o účinku nesmrtelnosti jako autor *Quia plurimi adversarii*, anebo třeba již březnová univerzitní deklarace z roku 1417,²⁹⁵ zdá se být velmi pravděpodobné, že náš autor anticipuje právě Jakoubkovo *Corde credendum*, a nepřímo tím naznačuje i jeho nový terminus ante quem.

Jak jsme již zmínili, uvedenými sylogismy končí dnes dostupný rozsah *Quia plurimi adversarii*. Jaké „spletité argumenty“ náš autor vyvracel v třetí části svého díla, nevíme, ale podle výše uvedené narážky na *Tractatus* Mikuláše z Dinkelsbühlu a na protivníky, polemizující proti husitským *Auctoritates*, v úvodu díla, můžeme předpokládat, že byly i ony vybrány z kostnických traktátů zaslaných do Čech.

Dovolíme-li si již v této fázi poznání alespoň nějaké zhodnocení úrovně argumentace *Quia plurimi adversarii* s ohledem na vývoj utrakvistické teologie, je zřejmé, že traktát přináší svým způsobem její vyvrcholení a zafixování. Očividně právě v reakci na kostnická dobrozdání ke kalichu se zde již naplno mluví o přikázanosti eucharistie pod obojí způsobou Kristem a její, okolnostmi podmíněné, nezbytnosti ke spasení všech věřících. Nechybí ani explicitní odkaz na třetí pilíř Jakoubkovy teologie kalicha, na speciální milostiplné účinky. Ačkoliv se tak děje jen okrajově, jedná se pro našeho autora o nedílnou součást jeho teorie utrakvismu. Názorně to dokládá závěrečné shrnutí druhé části *Quia plurimi adversarii*, kde autor ostře kritizuje smělost svých protivníků z Kostnice, že věc tak drahocennou, tak vznešenou a tak oplývající všemi milostmi, totiž božskou svátost eucharistie považují za *sacramentum voluntatis*, ačkoliv prý mezi všemi svátostmi je to svátost nejúčinnější. A příznačně se na ně obrací: „*A jaká, ptám se, bylina či jiná věc, která by měla tolik účinků, kolik jich má dobrořečená eucharistie, by nebyla nezbytná pro strádající tělo? Ale obávám se, že pro takové jsou nezbytnější peníze než božská eucharistie.*“²⁹⁶ S komplexním přístupem autora k teologii kalicha jde navíc ruku v ruce nejenom reprezentativní výběr autorit, ale i obsáhlá sbírka sylogistických důvodů, a konečně v dnes neznámé části zřejmě i rozbor argumentů protistrany s jejich vyvrácením

consecratur a corpore, et ideo sequitur: ‚Hoc quocienscumque feceritis, in mei memoriam facietis.‘ Hec ille. De hiis autem patet alibi late. Et ibidem probat, quare dicitur: ‚Novi et eterni‘, propter effectum immortalitatis, per quod corpus de veteri Adam in immortalitatem renovatur. Et ibidem dicit, quod in sacra eukaristia datur remissio peccatorum, quibus | effectibus populos fideles expoliant, qui eis sacramentum calicis detractant, unde Thomas parte 3 quescione 78 dicens, quod per verba: Hic calix sanguinis mei [Summa theologiae III, q. 78, a. 3, Contra], ut patet alibi etc.“

²⁹⁴ Srov. IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, f. 81r–v: „Quam autem utiles et sibi proprios effectus habet sacramentum calicis et Cristi sanguis, saluti fidelium multum acomodos, per formam consecracionis calicis exprimuntur. De illo loquitur Thomas parte 3, quescione 78, articulo 3, quod ‚per verba hec: Hic calix sanguinis mei significatur ipsa conversio vini in sanguinem [...]‘. Patent tres notabiles effectus, fideles quod assecuntur digne Domini calicem bibentes, ut puta remissionem peccatorum, eternitatem glorie et fidei meritum.“ Viz také již výše, s. 29 (pozn. 82).

²⁹⁵ Viz výše, pozn. 177, kde citace pramene.

²⁹⁶ Srov. IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, ff. 300v–301r: „Mira ergo temeritas adversariorum, quod rem tam preciosam, tam nobilem et tam omnium graciaram efficacem, videlicet divinissimum eukaristie sacramentum, quod omnes sancti doctores laudare deficiunt, | parvipendendo dicunt sacramentum voluntatis, cum inter omnia sacramenta sit efficacissimum omnem necessitudinem salutis nostre iam in reficiendo, illuminando, inflamando, delectando. Et que, rogo, herba aut res alia, que haberet tot virtutes, non esset necessaria corpori indigentis, quot habet benedicta eukaristia? Sed revera timeo, ne aput tales sit maoiris necessitatis peccunia quam divinissima eukaristia etc.“

(podle stavu diskuse v Kostnici 1417). Není proto náhodou, že z *Quia plurimi adversarii* později vydatně čerpal při přípravě své basilejské obhajoby kalicha Jakoubkův žák Jan Rokycana a že tímto způsobem dílo nepřímo označil za orientační pro husitské utrakvistické dogma.²⁹⁷

Na základě uvedených skutečností se potom musíme ptát, zda spíše než začínající Příbram se v *Quia plurimi adversarii* neozval přímo Jakoubek ze Stříbra, který by tak sám přivedl k úplnosti, co rozpracoval již v odpovědi na Gersonovo dobrozdání. Jak jsme mohli číst v *Contra Gerson*, Jakoubek netrpělivě vyhlížel z Kostnice nějaká podrobná odborná vyjádření k *Auctoritates*. Nechal by si ujit příležitost se k nim vyjádřit, když se konečně počátkem roku 1418 objevila v Čechách, a mezi nimi zejména stanovisko – jak sám autor *Quia plurimi adversarii* poznamenal – „znalého“ Mikuláše z Dinkelsbühlu? Navíc by bylo logické, aby si stejně jako mistři v Kostnici při posuzování došlých písemností rozdělili práci i mistři v Čechách. Zatímco však Příbramův text *Quia emergente patula* se jeví být bezprostředně reagující polemikou tak, jak se mu texty z Kostnice dostávaly postupně pod ruku, *Quia plurimi adversarii* dosahuje již zřetelně vyšších ambicí a je to skutečně adekvátní tečka za celou diskusí o kalich desátých let, jak se jí náš text zdá být i z hlediska známé traktátové literární produkce ve prospěch kalicha. Mohl ji učinit někdo jiný než právě Jakoubek? Na druhou stranu poznání obou husitských traktátů je možné opřít ještě o hlubší analýzu, než jsem zde provedli my. Proto se v tuto chvíli musíme spokojit s oním otazníkem.

Stoupenci Příbramova autorství *Quia plurimi adversarii* vznik traktátu kladou až do doby, kdy již měl údajně napsáno *Quia emergente patula*.²⁹⁸ Protože uvažujeme ještě o jiném autorovi, nechceme vyloučit ani paralelní vznik obou děl, ačkoliv se skutečně jeví být pravděpodobnější, že *Quia plurimi adversarii* vzniklo o něco později. Také proto, že na rozdíl od Příbrama náš autor znal *Tractatus* Mikuláše z Dinkelsbühlu zřejmě již od počátku své práce; nakolik tedy můžeme soudit alespoň z charakteru dnes známého textu díla a jedné věty v podání F. M. Bartoše z jeho pohřešované závěrečné části. Vzhledem k výše uvažované dataci Příbramovy polemiky je tak velmi pravděpodobné, že *Quia plurimi adversarii* vzniklo nejdříve až počátkem roku 1418, snad až někdy během února či března. To ale také již v Kostnici došlo na definitivní lámání chleba, kde události nabraly od léta 1417 poměrně rychlý spád.

Dvě dobrozdání pro nového papeže?

Třetí den po zasednutí volební konkláve 11. listopadu 1417 v Kostnici zaznělo dlouho očekávané *Habemus papam!* a Petrova stolce se ujal kardinál Oddo Colonna jako nový

²⁹⁷ Na recepci některých sylogismů Rokycanou upozorňuje D. COUFAL, *Der Laienkelch*, s. 49–50. K recepci jiných míst uvedeme pro stručnost alespoň příznačné místo: SFOV. IOHANNES ROKYCANA, *Positio*, sl. 290–291: „Cum autem plurimi adversariorum divinissimae communioni sub utraque specie quoad laicos, propter tot testimonia et sanctorum auctoritates resistere non valentes, ipsam communionem benedictae eucharistiae sub utraque specie ad laicos fideles concedunt, quantum in se et de se esse licitam et catholicam, quia a Christo institutam et ab apostolis et ecclesia primitiva practicatam, et haec eorum concessio patet per eorum plurima scripta, sed in hoc latibulum omnes confugiunt, dicentes: Quod ipsa communicio utriusque speciei non sit de praecepto“ a k tomu IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, f. 271v; v plném znění citujeme výše, v pozn. 283.

²⁹⁸ F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, č. 2, s. 63; P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 294, s. 156.

papež Martin V. († 1431).²⁹⁹ Přestože česká strana se opakovaně dovolávala v letech 1415–1416 ve věci kalicha rozhodnutí budoucího papeže, nevíme nic o tom, že by se utrakvisté snažili Martina V. jakkoli ovlivnit ať již přímo, anebo alespoň zprostředkovaně přes krále Zikmunda. Jestliže se tedy nový pontifik pustil energicky do práce a vyžádal si nejenom dobrozdání jednotlivých koncilních národů k zatím nenaplněné církevní reformě (výsledky mu byly předloženy v lednu 1418),³⁰⁰ nýbrž i stanovisko k problematice kalicha, není potřeba za tím vidět více než obvyklý formální postup.³⁰¹

F. M. Bartoš upozornil v této souvislosti na dobrozdání s incipitem „*Beatissime pater et domine*“,³⁰² které vyhotovil k otázce kalicha znalec církevního práva, titulární antiochejský patriarcha a opakovaný předseda francouzského koncilního národa Jan Mauroux († 1437).³⁰³ Jeho autorství dosvědčují shodné nadpisy v dochovaných rukopisech: „*Allegaciones reverendi patris, domini patriarche Anthioceni contra communicantes sub utraque specie*.“³⁰⁴ Ačkoliv v něm není papežovo jméno nikde přímo uvedeno, z obsahu dílka je zřejmé, že je určeno jemu. Mauroux na úvod konstatuje, že dekret, na nějž se ho papež dotazoval v jisté *cedula*, nikdy nečetl, ani se nepodílel na jeho přípravě, neboť k tomu prý nebyl delegován. Nemůže k němu tedy nic říci, dokud jej neuvidí. Protože mu Martin V. ale zároveň přikázal, aby mu něco k dané látce (tj. kalicha) napsal, to málo, co našel v knihách mu posílá.³⁰⁵ Janovo stanovisko se dotýká pouze eucharistické praxe a vychází z výkladu zvláště dvou kánonů církevního práva *Deus qui* a *Comperimus*, doplněné o komentář právní autority přelomu 12. a 13. století Huguccia. Mauroux místa z obou kánonů, která mluví o praxi podobojí, vykládá tradičně jen o celebrujících kněžích, anebo, pokud se to může dít „*sine periculo versimili seu dubitabili effusionis*“, i o kněžích neposvěcujících či pomocnících s nižším svěcením (*ministri*). Z

²⁹⁹ O volbě W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, s. 358–370; nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 32.

³⁰⁰ B. STUDDT, tamtéž, s. 33.

³⁰¹ Tím polemizujeme proti nepodloženému názoru J. PROKEŠE, *M. Prokop z Plzně*, s. 33, že papež mohl jednat na popud Zikmunda a že snad i v této souvislosti vznikl Jakoubův traktát *Contra Gerson*, který prý do Kostnice nepochybně doručilo české poselstvo. Podobný tlak z Čech připouští i F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 500, ačkoliv zároveň dodává, že papež si dobré zdání objednal jen pro forma; později o něm ale již mlčí, srov. týž, *Husitská revoluce I*, s. 48–49. Za pouhou formalitu má papežovu iniciativu F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 300.

³⁰² F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 500, pozn. 69; srov. také *Acta concilii IV*, s. 499, pozn. 1, a J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 33, pozn. 112.

³⁰³ K jeho biografii a působení v Kostnici H. FINKE, *Zur Charakteristik*, s. 165–174; W. HASENOHR, *Patriarch Johannes*; nověji Ph. STUMP, *Reform of Papal Taxation*, s. 90, pozn. 60, kde mj. o tom, že byl také papežským komorníkem, spravujícím v Kostnici jeho finance; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II*, podle rejstříku. Vystupoval i v Husově kauze, srov. F. M. BARTOŠ, *Čechy*, s. 444, a posléze se angažoval i na koncile v Basileji, srov. J. HELMRATH, *Das Konzil als Behörde*, s. 96, pozn. 18, kde další literatura.

³⁰⁴ Traktát nevydán. Jsou nám známy tyto rukopisy: Klosterneuburg, StiftsB, 356, ff. 70r–71r; Vaticano, BAV, Vat. lat. 4063, ff. 79r–80v; Wien, ÖNB, 4131, ff. 81v–82r (f. 81v: „*Allegaciones reverendi patris domini patriarche Anthioceni contra communicantes sub utraque specie*“); Wolfenbütel, HAB, Helmst. 473, ff. 7rseq; k nadpisům ve zbylých rkp. viz katalogy, uvedené výše, v pozn. 198. Zda je text dochován také v rkp. Wien, ÖNB, 4414, f. 237r, jak uvádí P. GLORIEUX, viz JEAN GERSON, *Œuvres complètes X*, s. 53, jsme zatím nemohli ověřit. P. SOUKUP, *Repertorium*, neregistruje.

³⁰⁵ SROV. IOHANNES MAUROSII, *Allegaciones*, f. 81v: „*Beatissime pater et domine mi! Decretum, super quo Paternitas Vestra misit mihi cedulam, nunquam legi nec in deliberacione illius fui, quia ad hoc vocatus non fui, ob quam causam nescirem dicere circa illud aliquid, nisi illo prius viso. Quia tamen precepistis, quod vobis scribam in materia, que mihi occurrunt, scribo hic aliqua pauca, que in libris reperio et que determinacioni ecclesie ac Vestre submitto omnia intendens ista asserere, nisi si est, in quantum per ecclesiam sacrosanctam approbata essent et asserenda.*“

hlediska práva platí podle něj stejná podmínka i pro přijímání podobojí laiků. Teoreticky tak Mauroux laikům kalich neupírá. Protože však implicitně předpokládá, že obecný lid dotčenou podmínku splnit nemůže a přímo také tvrdí, že zvyklost musí být s právem v souladu, v důsledku tak činí.³⁰⁶ V závěrečné protestaci Mauroux podřizuje svůj výklad korekci svého zadavatele a „jiných pánů soudců“, jejichž jménem mu papež onen listek zaslal.³⁰⁷

Jaroslav Prokeš na základě naposled uvedené citace usoudil, že Martin V. k otázce kalicha zřídil přímo komisi.³⁰⁸ Zda tomu tak skutečně bylo a zda oni soudci byli ještě jiní než ti, z jejichž pověření psal Mařík Rvačka, zjistíme z takto stručné zprávy jen těžko. Stejně tak je otázkou, zda oním dekretem, mohl být dekret *Cum in nonnullis*. Ačkoliv může vyznít poněkud překvapivě, že by jej Mauroux skutečně nikdy nečetl, nasvědčuje tomu vzhledem k době i situaci velmi umírněný tón jeho právního rozboru. Navíc by bylo logické, aby se jednalo právě o tento dekret, jestliže v Kostnici se nepochybně očekávalo, že Martin V. se k němu přizná, což se posléze i stalo.

Můžeme se také jenom dohadovat, kolik dobrozdání si papež k otázce kalicha prostřednictvím svého aparátu vyžádal. Je nanejvýš pravděpodobné, že pouze s jedním se nespokojil, neboť druhým takovým textem se zdají být výše dotčené a námi načas opuštěné *Allegaciones* profesora teologie v Toulouse, františkána Jana z Roque. K tomuto závěru nás vede hned několik důvodů. Připomeňme, že se Rocanus ve svých *Allegaciones* k tématu kalicha vrací poté, co již dříve napsal polemiku proti pražské univerzitní deklaraci a *Auctoritates*.³⁰⁹ Až do skončení koncilu 22. dubna 1418 nenalezneme kromě naznačené souvislosti vhodnější důvod, proč by to měl udělat.³¹⁰ Na rozdíl od Maurouxa byl navíc s problematikou husitského kalicha dobře obeznámen, takže vyhotovit takové dobrozdání bylo pro něj snadné. Učinil tak poměrně stručně formou šestnácti závěrů – *conclusiones*, vyvozených, jak zmiňuje, z oněch dvou svých starších děl, dnes pohříchu neznámých. Tím, jak přehledně v několika bodech vystihl podstatu sporu a formuloval zároveň pregnantní obhajobu katolického stanoviska, svým čtenářům nejenom poskytl poměrně výstižné shrnutí celé kauzy, ale i důkaz, že se v ní výborně orientuje. Toulouský profesor si byl vědom nejenom všech tří pilířů Jakoubkovy teorie utrakvismu, ale stejně jako jiní věci znalí teologové také toho, že pokračující spor s pražskými mistry s sebou nese velmi závažnou otázku definice nesporné autority ve věcech víry.³¹¹ Samostatně se k

³⁰⁶ Srov. tamtéž, ff. 81v–82r. Protože bychom zde museli citovat převážnou část nevydaného dobrozdání, jsme nuceni od toho upustit. Srov. alespoň zajímavé příklady z praxe, které autor uvádí na doklad, že přijímat podobojí mohou i pomocníci při sloužení mše, viz f. 82r: „Et sic servatur in ecclesia Magolonensi[!; jedná se nejspíše o jihofrancouzské město Maguelon, pozn. DC] quoad ministros maioris altaris, quando post sacerdotem ibidem celebrantem ibi communicant, et ita audivi servari in ministris pape, quando celebrat somlepmniter.“ Kánon *Deus qui* viz in: *Corpus iuris canonici*, IX. 5. 38. 8., ed. FRIEDBERG I, s. 886; kánon *Comperimus*, tamtéž, De consecr. D. 2. c. 12, ed. FRIEDBERG I, s. 1318.

³⁰⁷ IOHANNES MAUROSII, *Allegaciones*, f. 82r: „Et hec dico posse dici secundum dicta Hugucii iam supra recitata non asserendo ea verba nec tenenda, nisi si et in quantum sacrosancta mater ecclesia illa vera asserat seu teneat et non alias submittendo omnia correccioni V<estre> P<aternitati> r<everende> et aliorum dominorum iudicium, quorum nomine cedulam mihi misistis.“

³⁰⁸ J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 33, podobně také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 300.

³⁰⁹ K Rocanovým *Allegaciones* výše, s. 54.

³¹⁰ Srov. také *Acta concilii IV*, s. 499, pozn. 1.

³¹¹ Srov. IOHANNES ROCANUS, *Allegaciones*, f. 85r: „Cum sit controversia inter Pragenses et alios cristianos, an secundum ewangelium teneantur omnes fideles sub utraque specie recipere eukaristie sacramentum de

tomu vyjádřil ve své jedenácté konkluzi, podle níž je v případě sporu mezi dvěma teology potřeba se uchýlit k Apoštolskému stolci nebo všeobecnému koncilu a z nutnosti spasení setrvat na jejich rozhodnutí. Jestliže Rocanus opatřil tento svůj závěr zdaleka nejjobsáhlejším zdůvodněním, také on tím naznačil, k jak závažným tématům roztržka s utrakvisty mezitím dospěla.³¹²

Ačkoliv Jan z Roque na rozdíl od Maurouxa podřídil své teze pouze „*determinacioni sacri concilii*“ a rozhodnutí všech lépe smýšlejících,³¹³ poznali jsme, že autoritu Apoštolského stolce nikterak nepopírá a explicitně ji zmiňuje. Musíme si být navíc vědomi, že jeden z klíčových dekretů kostnického koncilu *Haec sancta* z roku 1415 definoval, že každý, včetně papeže, má být všeobecnému koncilu poslušen v první řadě v otázkách víry.³¹⁴ Rocanova protestace tak může odkazovat na kontinuitu s dobou před volbou nového papeže, jíž snad mohli ztělesňovat i oni soudci, kteří z papežova pověření oslovili Maurouxa a můžeme předpokládat, že i Rocana. Všimněme si, že zatímco Maurox psal z pozice znalce církevního práva, Rocanus o kalichu pojednal jako teolog, takže obě dobrozdání se svou argumentací věcně doplňují. Na blízký vztah obou děl v neposlední řadě odkazuje i to, že takřka ve všech dochovaných rukopisech vystupují jako soubor dvou po sobě následujících textů, které spojuje i společné označení v nadpisech *Allegationes*.³¹⁵

Omezený rozsah obou dobrozdání výmluvně napovídá, že nebylo již potřeba (a snad ani žádoucí) velké úsilí k formulaci doporučení, jaké stanovisko má nový papež v otázce kalicha zaujmout. Ačkoliv nevíme, kdy přesně byla uvedena dobrozdání pro papeže a jeho poradce vyhotovena, došlo k tomu bezpečně před 22. únorem 1418. Tehdy Martin V. formou dvou bul ve věci wyclifsko-husitské hereze definitivně rozhodl. Bula *In eminentis* potvrzovala všechna odsouzení Wyclifa a Husa Janem XXIII., a stejně tak i podobné dekry a výnosy kostnického koncilu, včetně dekretu *Cum in nonnullis* proti kalichu z června 1415.³¹⁶ Bula *Inter cunctas* potom již dávala konkrétní instrukce inkvizitorům a církevní správě, jak husitskou herezi identifikovat a jak proti ní zakročit. Z našeho úhlu pohledu se vyplatí v paměti podržet zvláště fakt, že usvědčit případné heretiky měly také čtyři otázky, týkající se autority kostnického koncilu a jeho výnosů. Inkvizitoři měli

necessitate salutis; an e contra recurrendum fuit ad Sedem apostolicam vel concilium generale et illius determinacioni fuit insistendum sub pena dampnacionis eterne.“ K *utilitas* kalicha srov. desátý závěr, tamtéž, f. 83v: „Postquam non est necesse recipi a cunctis fidelibus sub utraque specie eucharistie sacramentum ad efficienciam vel gracie causalitatem sufficientem, ut est dictum, sed nec ad significanciam, potuit et debuit universalis ecclesia ordinare aut laudabilem consuetudinem approbare ad cautelam et multiplex periculum evitandum, quod a laicis tantum sub altera specie summeretur.“ A k *praeceptum* kalicha patnáctou konkluzi, tamtéž, f. 85v: „Non precepit Christus sub utraque specie recipi per omnes cristianos eucharistie sacramentum, quamvis precepit confici sub utraque specie per sacerdotes missarum solempnia celebrantes.“

³¹² Srov. tamtéž, ff. 84r–85r, zde zvl. 84r: „Quando inter aliquos in Scripturis edoctos est altercacio, an aliquid sit secundum fidem vel econtrario, recurrendum est ad Sedem apostolicam vel ad concilium generale et illius determinacioni insistendum est de necessitate salutis.“

³¹³ Tamtéž, f. 85v: „Prefata autem omnia submitto determinacioni sacri concilii et emendacioni cuiuslibet in predictis melius sencientis.“

³¹⁴ K *Haec sancta* obsáhle W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz I*, s. 239–261, k dotčenému ustanovení zvl. 253–256.

³¹⁵ Srov. výše, pozn. 198 a 304.

³¹⁶ Naposledy vydal J. ERŠIL, in: *Acta Martini V. I*, č. 217, s. 96–98. K tomu srov. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 62.

během případného výslechu zjistit, zda dotyčný věří a zastává, že jakýkoli všeobecný koncil, včetně kostnického, reprezentuje všeobecnou církev a zda také věří, že to, co koncil schválil, má být schváleno, a že to, co zavrhl, má být zavrženo. Poté měl být zjištěn postoj podezřelého k zcela konkrétním rozsudkům nad Wyclifem, Husem, Jeronýmem a kalichem. V bule se také již zavrhuje principy ostatních tří budoucích pražských artikulů. Nešlo tedy jen o bludné články, ale také o jejich původce a autoritu těch, co je zavrhli.³¹⁷

Jak ukazuje bula *In eminentis* a husitský traktát *Quia plurimi adversarii*, obě strany se zhruba ve stejnou dobu počátkem roku 1418 rozešly fixací svých nesmiřitelných stanovisek, jejichž sladění se v danou chvíli rovnalo nemožnému. Papež 25. března adresoval české šlechtě zvláštní důraznou výzvu, aby dále netolerovala utlačování katolické víry v Čechách a navrátila se k poslušnosti církve, jinak bude muset k zjednání nápravy sáhnout po světské moci.³¹⁸ Před tím, než se koncil 22. dubna formálně rozešel, Martin V. spolu s ním také ještě ultimativně nadiktoval českému králi 24 článků s návodem, jak se navrátit do starých poměrů. Jestliže se zde mimo jiné požadovalo spálení všech Jakoubkových utrakvistických traktátů a „objevitel“ laického kalicha byl spolu s dalšími devíti pražskými mistry pohnán k římské kurii, bylo nad slunce jasnější, že ideová výměna názorů obou stran se dostala do bodu mrazu.³¹⁹ Ačkoliv teplota měla ještě klesnout, papež se v červenci prozatím spokojil s odesláním svého legáta, dominikána Jana Dominici († 1419) do Čech a Uher a sám se soustředil na úspěšný přesun do Itálie, kam z Kostnice vyrazil na svatodušní pondělí 16. května.³²⁰ Kardinál Dominici, čekaje na Zikmunda v Pasově, se sice sám počátkem září snažil proniknout bezpečně do Čech, avšak ani zaklínání se památkou sv. Václava a Karla IV. mu nepomohlo, a zřejmě pro nezáměr v Praze se mu to nepodařilo. V červnu následujícího roku zemřel bez výrazného úspěchu na Zikmundově dvoře v Budíně.³²¹

V Čechách a na Moravě se mezitím naplno rozhořel boj o fary. V průběhu let 1417 a 1418 se začala konstituovat utrakvistická farní síť, čemuž se alespoň na Moravě v rámci svých možností snažil bránit Jan Železný. Ačkoliv jej král Zikmund počátkem září 1417 z Kostnice vyzýval, aby v potírání kacířství neustával, jeho pozice byla stížená zápasem o olomoucký biskupský stolec s Václavovým chráněncem Alešem z Březí († ca 1438). Ačkoliv Jan rozhodnutím církevních soudů a nového papeže v první polovině roku 1418 právně zvítězil, zdaleka to ještě neznamenalo faktické ovládnutí diecéze.³²² V Praze měl

³¹⁷ Naposledy vydal J. ERŠIL, in: *Acta Martini V. I*, č. 218, s. 98–108, zde zvl. 104–105. D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 81, spatřuje v oněch čtyřech otázkách, týkajících se autority koncilu, vzor pro vedení procesu a odsouzení Jana Krávy ve Vratislavi 1420, o němž níže. Na přítomnost pražských artikulů v bule upozornil F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 184. A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl*, s. 29 a 257, sice opakovaně tvrdí, že Mikulášův *Tractatus* mohl rozhodujícím způsobem ovlivnit definitivní zavržení kalicha Martinem V., jak to prý dává tušit jeho bula, konkrétní důkazy ale neuvádí.

³¹⁸ List otiskl J. COCHLAEUS, *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 173–174.

³¹⁹ Společné ustanovení koncilu a papeže vydal K. A. K. HÖFLER, *Geschitschreiber II*, č. 6, s. 240–243.

³²⁰ O odjezdu papeže referuje např. ULRICHS VON RICHENTHAL *Chronik*, s. 149. K vyslání Dominiciho A. RÖSLER, *Cardinal*, s. 176–180; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 51; nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 435–440, kde detailní rozbor jeho jmenovacího dekretu, a táz. *Obrana víry*, s. 69.

³²¹ Kardinálův list Václavovi IV. z 3. září 1418 vydal H. FINKE, *Acta concilii IV*, č. 545, s. 751–753. K němu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 51–52; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 308–309. Cenný dokument se vztahem k Dominicimu, pobývajícimu u Zikmunda, vydal J. SEDLÁK, *Studie a texty III/1*, s. 86–89, zde zvl. 87. K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Vznik a osudy*, s. 60, pozn. 25.

³²² K zápasu o fary F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 301–304; k Železnému a sporu o olomoucké biskupství

kalich svobodu z dobré vůle panovníka, který se děsil lidových bouří. Král Zikmund na přelomu let 1418 a 1419 nicméně vystupňoval tlak na svého královského bratra natolik, že Václav ještě v zimě přehodnotil svůj pasivní postoj k náboženským otázkám a začal aktivněji jednat ve prospěch církve. To byla další voda na mlýn městských a venkovských radikálů, kteří se červencovou defenestrací novoměstských konšelů rozhodli Václavovu úsilí rázně postavit. Král se z utrpěného šoku již nevzpamatoval a jeho smrtí 16. srpna 1419 dosáhla politická destabilizace v zemi vrcholu.³²³

i s edicemi pramenů nověji P. ELBEL, *Dvě neznámé listiny*, s. 103–117, a T. BALETKA – P. ELBEL – A. KALOUS, *Církev a biskupství*, s. 218–221; k dalším osudům Jana Železného srov. i strany tamtéž následující.

³²³ K naznačenému vývoji srov. alespoň F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 307–318; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 202–215 a týž, 30. 7. 1419. *První pražská defenestrace*.

II.

O KALICH A TRŮN: „RYŠAVÝ DRAK“ V ČECHÁCH

1. Ab libellis ad bella (1419–1420)

Po smrti Václava IV. nebylo možné dlouho otálet. Husitské elity se záhy sešly k vzájemným poradám a již před 26. srpnem zformulovaly za nebyvalé účasti pražské staroměstské rady seznam požadavků na nástupce trůnu římského a uherského krále Zikmunda. Nechyběly ani požadavky náboženského rázu. I když v dokumentu je již přítomen étos všech čtyř pozdějších husitských artikulů, na čele stojí kalich. Strůjci dohody si trpění kalicha zemřelým králem účelově vykládali jako jeho souhlas a hned v prvním bodě podobně od Zikmunda požadovali svobodu pro Boží zákon, zvláště pro přijímání podobojí. Dále jako prý Václav vyznával, že přijímání Boží krve je zákonem Páně, totéž měl učinit Zikmund, a očekávalo se, že zajistí, „*aby též nižádný toho kusu nekaceřowal ani haněť*“. Až poté měl nový král s pány a zemany na straně jedné, s arcibiskupem a kapitulou na straně druhé usilovat o legalizaci kalicha v církvi a dopsat papeži, „*aby pro boží krew králewstwie nebylo haněno, ale aby ten kus byl dopuštěn, anebo aby papež dopustil odwołanie k budúciemu konciliu*“.³²⁴

Uvedené požadavky byly pro římskou církev a krále Zikmunda mimo myslitelnou realitu jednoduše proto, že v podstatě předpokládaly království dvojího lidu. Nebylo na místě očekávat, že by římský král kvůli dědičné české koruně radikálně otočil a aktivně se postavil autoritě kostnického dekretu a papežských bul a učinil ze sebe třeba jen ochránce kacírů. Snažme se však pochopit i druhou stranu. Pro stoupence Husova a Jakoubkova učení byla vzpoura proti církvi žitou realitou a jestliže se k ní v červencové Praze připojil i otevřený konflikt s královským majestátem, zvláště pro obyvatele české metropole platilo, že bez risku není zisku, natož naděje na milost dalšího z Lucemburků.

Zikmund byl koncem léta a v průběhu podzimu 1419 zaměstnán obranou proti Turkům na Balkáně a nemohl se zatím do Čech dostavit osobně.³²⁵ Po Václavově manželce, královně Žofii, nejspíše někdy v první polovině října do Prahy vzkázal, aby se v otázce kalicha zachoval status quo, s tím, že až přijede do země „*ty kusy wážiti miení s biskupy, s preláty, s mistry, s kniežaty, s pány i s wámi městy; a to což řádného bude podlé rady a naučení, při tom milostiwě ostawiti*“.³²⁶ Král tedy zatím nic nepovolil, ani nezakázal. Jestliže však další jednání o náboženských „kusech“ podmínil, jak se slušelo, na prvním místě poradou s církevní hierarchií, mnohé již o jeho výsledku napověděl předem. Zemi zatím spravovala královna-vdova Žofie Bavorská († 1425) spolu s regentskou vládou z řad panstva. Ta byla stále více paralizována nástupem radikálů, takže počátkem listopadu došlo v Praze dokonce již k ozbrojenému měření sil. Záhy se

³²⁴ Jsou známy dvě verze úmluvy: viz *Archiv český* (ále jen AČ) III, č. 13, s. 206–208, zde s. 206–207, a EBERHART WINDECKES *Denkwürdigkeiten*, s. 121–124, zde 121–122. K tomu srov. J. MEZNIK, *Praha*, s. 218, F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 9–10; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 28–29; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 215–218, kde starší literatura.

³²⁵ J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 283–284.

³²⁶ AČ III, č. 15, s. 209–210, zde s. 209. Podobně o Zikmundově postoji retrospektivně zpravoval neznámý mistr roku 1433 při jednání husitů s basilejským koncilem, viz AEGIDI CARLERII *Liber*, č. 169, s. 387: „Interim Rex Sigismudus, quia longe versus Turcos expeditionem fecerat, direxit Pragam suos ambasiatores, hortans eos ad pacem et eis offerens, ut stent in talibus limitibus in communione calicis, in qualibus rex Wenceslaus moriens eos dereliquit; et quia voluit pacifice regnum ingredi, et magnam sinodum secularium et spiritualium conuocare, et consiliis super hoc habitis mutuis, ad sedem apostolicam talia voluit deferre.“

však stoupenci královské strany s odbojnými venkovany a Pražany dohodli na příměří do sv. Jiří následujícího roku. Bezkráloví umožnilo husitským obcím udržet radnice i kostely zhruba v jedné třetině královských měst.³²⁷

Zikmund si konečně v Uhrách uvolnil ruce pětiletým příměřím s Turky a zamířil do moravského Brna, kde ho již očekávala královna Žofie s regentskou vládou a také zástupci moravských a českých stavů. Do Brna přibyl se svým dvorem 25. prosince 1419. Vyslanci Prahy dorazili až po vánočních svátcích o dva dny později. V případě utrakvismu Zikmund zaujal vůči kališnické šlechtě i královské Praze stejný postoj, jaký již dříve oznámil do Čech. Kalich ani výslovně nepovolil, ani nezakázal a i tentokrát jen neurčitě připustil možnost dalšího jednání. Naším pramen je husitská odpověď na posměšný ironický list bývalého registrátora Václavovy kanceláře Kašpara z Lewbicz. Pražané v ní vzpomínali, že na Zikmundovi v Brně žádali, aby jim ve věci jejich náboženských požadavků zjednal „*důstojné a čestné veřejné slyšení*“ tak, aby jim bylo povoleno, co budou při něm schopni dokázat z Písma. Zikmund to údajně přislíbil, požadoval však odstranění všech zátaras, které byly zatím v Praze nadělaný.³²⁸ Kromě toho měl žádat i možnost návratu uprchlých katolických duchovních a měšťanů do města.³²⁹

Vzhledem k Zikmundovým možnostem byl tentokrát požadavek Pražanů formulován

³²⁷ Podrobněji a v širších souvislostech z různých úhlů pohledu J. MEZNIK, *Praha*, s. 218–232; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 11–20; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 29–37; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 218–225.

³²⁸ Cennou husitskou odpověď vydal podle jediného známého rkp. Praha, APH–KMK, O 39, ff. 128r–129v, F. PALACKÝ in: *Urkundliche Beiträge* (dále jen UB) II, č. 3–B, s. 525–527, zde s. 526: [...] gratiam ejus precari volentes, ut [...] decentem horificamque[!] audientiam publicam dignaretur nobis ad hoc procurare, ut quidquid ex sacra scriptura deducere possemus, hoc nobis concedatur et admittatur; si vero aliquid contra sacram scripturam duceremus aut teneremus, libenter emendare vellemus. Et hoc nobis promisit [...]. A s. 527: „Imo et audientia publica et pacifica, quam nobis disponere promisit postea (?) Brunnae, in plenna congregatione, ubi cum eo convenire debuimus, et quam nobis instituit per principes et per archiepiscopum Mayburgensem aliosque sui consilii legatos, nobis est finaliter denegata, dicentium[!]: nec vobis aliqua dabitur, quia hi articuli, quos vos tenere profitemini, sunt per sacrum concilium Constantiense abjudicati tamquam erronei, falsi et suspecti.“ Datace textu se v literatuře odvíjí od toho, jak který badatel naposled citovanou pasáž interpretuje. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 258, má za to, že se zde popisují události do srpna 1420, kam opatrně klade i vznik husitské odpovědi. Proti tomu vystoupil J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 23, pozn. 3 (= IV, s. 17–18), který druhou zmínku o Brně vztahuje „snad až k r. 1425“, kvůli uvedení arcibiskupa Günthera; nověji se Pekařova soudu a r. 1425 drží J. MEZNIK, *Praha*, s. 246, pozn. 114. Takové vročení je ale nepravděpodobné. Především, proč by se autor obšírně nejprve zabýval událostmi r. 1420 a pak by náhle skočil až do r. 1425, takže by na ironický list Kašpara z Lewbicz odpověděl až po šesti letech! J. PEKAŘ se snažil, zdá se, tuto skutečnost oslabit nepodloženou domněnkou, že známé znění husitské reakce neobsahuje odpověď celou. Navíc k tomu, co víme o jednání v Brně v květnu 1425 (srov. níže, s. 155–156), nelze nikterak vztáhnout slova „promisit [...] in plenna congregatione“, jak se však stalo koncem r. 1419. Hlavně se ale s magdeburským arcibiskupem Güntherem setkáváme již v lednu 1420 na říšském sněmu ve Vratislavi (viz *Deutsche Reichstagsakten* (dále jen DRTA) VII, s. 387, kde odkaz na pramen), takže je dobře možné, že se i poté zdržoval na Zikmundově dvoře při jeho tažení do Čech jako jiná knížata. Podle nás tak nic nebrání tomu, klást vznik odpovědi již do roku 1420, nejdříve však do doby po odtrhnutí Zikmunda od Prahy (srov. UB II, s. 527: „[...] sed nos de manibus suis eripuit et liberavit“), tj. po 30. červenci. Je zde ale ještě jedna nejasnost: K jaké příležitosti klást obsah věty: „et quam nobis instituit per principes et per archiepiscopum Mayburgensem aliosque sui consilii legatos“? Z logiky textu vyplývá, že tato nabídka slyšení se musela odehrát až po schůzce v Brně, jestliže k tomu byli potřeba vyslanci, ale ještě dříve, než slyšení definitivně padlo ze stolu. Navíc se za ni zaručila i knížata a arcibiskup Günther. Známe nějakou takovou situaci ve vytčeném intervalu r. 1420? Níže ukážeme, že ano. O listě Kašpara z Lewbicz, F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 46, kde datace do 5. září 1419, a nověji J. E. GRANT, *Rejecting an Emperor*, s. 460.

³²⁹ Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 353–354.

realističtěji. Od panovníka neočekávali nemyslitelné povolení kalicha, ale „pouze“ zprostředkování slyšení o něm. Nebylo to však málo. Zikmundovo nástupnictví na český trůn jim umožnilo dostat požadavek slyšení zpět a ještě intenzivněji do hry. Pro církev i krále to bylo ovšem stále příliš. Zikmund samozřejmě nemohl nikdy zajistit, aby církevní představitelé na základě takové audience husitům cokoliv povolili. Již jen představa slyšení jednou odsouzených heretiků, zaštitěného nadto římským králem, neměla zatím v církevních dějinách latinského Západu žádný precedens. Nikdo také nevěděl, jak by takové slyšení mělo procedurálně vypadat.

Takto však zatím nikdo neuvažoval. Zikmund pochopitelně Pražanům přislíbil slyšení zajistit, aby snáze získal od panstva i královských měst slib věrnosti, ale i další čas, aby mezitím mohl otázku husitské hereze, jak doufal, vyřídit jednou provždy a bez jakýchkoli disputací. Již tehdy byl rozhodnut vymoci si poslušnost vzpurných Čechů a Moravanů silou, anebo alespoň demonstrací síly.

Počátkem ledna odjel z Brna do Vratislavi, kam již v říjnu 1419 svolal říšský sněm, na němž si hodlal mimo jiné zajistit vojenskou pomoc proti husitům.³³⁰ Nejpozději z Vratislavi nechal dopsat papeži Martinu V., aby jeho vojenské úsilí posvětil a podpořil vydáním buly s oficiálním vyhlášením křížové výpravy. Martin V. poté, co se konečně dostal z Kostnice do Itálie, mu vyšel vstříc a 1. března ve Florencii vydal křížovou bulu *Omnium plasmatoris Domini*.³³¹ Zmiňuje v ní Zikmundovy plány zasáhnout proti wyclifitům a husitům mocí a obrací se jak na duchovní, tak světské elity s výzvou o podporu králova podniku. Nechybí samozřejmě ani prováděcí instrukce k nezbytnému hlásání kříže tam, kde to bude vhodné. Šíření buly se ujal papežský nuncius, doktor dekretů a biskup ve španělském Lugo (latinsky *Lucen*) Fernando († 1434/5?). Nevíme přesně, jak se dostal ke králi Zikmundovi, ale již 20. února 1419 se uvádí jako „*in Hungarie et Bohemie regnis ceterisque terris atque dominiis eiusdem regnis (!) suppositis apostolice Sedis nuncius*“, když v hornouherské Skalici vydával pŕuhon na královnu Žofii.³³² Zdá se tak, že pomáhal stárnoucímu legátovi Janu Dominici (bylo mu již 62 let) s vyřizováním jeho protihusitské agendy a po jeho smrti v červnu 1419 se jí sám ujal.³³³

Fernando vyhlásil papežovu bulu ve Vratislavi slavnostně již v neděli 17. března.³³⁴

³³⁰ Prameny k říšskému sněmu ve Vratislavi shromáždil D. KERLER, in: DRTA VII, s. 385–420, kde také na s. 385–386 o tom, že Zikmund již v říjnu 1419 sněm svolal se záměrem v létě podniknout tažení, ač blíže nespecifikované. Ke sněmu nověji např. J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 287–291.

³³¹ Buly naposledy vydal J. ERSIL in: *Acta Martini V. I*, č. 565, s. 247–249. Obsah nověji rozebrala B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 440–442; na politickém pozadí F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 46. Papežovu cestu z Kostnice do Itálie zmapoval F. MILTENBERGER, *Das Itinerarium*, s. 661–664, zde 664.

³³² Viz A. NEUMANN (ed.), *Nové prameny*, č. 4, s. 48–50, zde 48.

³³³ K Fernandově postavě stručně F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 54; B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 442–443, zvl. pozn. 94, kde pozoruhodná informace o tom, že počátkem února 1419 byl papežem spolu s biskupem ve Spoletu zároveň jmenován jako smírčí nuncius do Polska a území řádu. Někdy bývá mylně označován za biskupa v italské Lucce; na to upozornil již D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 46, pozn. 257.

³³⁴ LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 359. Obsáhlý výklad F. KAVKY, *Poslední Lucemburk*, s. 46–48, 53, o pozadí buly a její promulgace, který se přiklání spíše k názoru, že vznik buly byl dílem Fernandovým a údajně snad dalších prelátů jako Jana Železného než Zikmundovým, se nám jeví být poněkud jednostranným, zvláště když proti pramenům z r. 1420 staví až pozdější zprávu z r. 1433, viz AEGIDII CARLERII *Liber*, č. 169, s. 387. O Zikmundově iniciativě mluví také, jakkoli zaujatá, husitská skladba *Audite, celi*, s. 170, ř. 130–132.

Ještě dříve tamtéž vedl vyšetřující inkviziční soud s novoměstským měšťanem Janem Krásou, který byl konfrontován s některými články starší papežovy buly *Inter cunctas* z roku 1418, které se dotazovaly na autoritu kostnického koncilu a na závaznost jeho výnosů. Protože Krása je odmítl zastávat, byl shledán vinným a 15. března byl se souhlasem Zikmunda mučen a upálen.³³⁵ Celý proces byl výmluvnou zprávou do Čech, že církevní právo mluví jasně a že český král se mu rozhodně nebude protivit.

V Praze nečekali na Zikmundova vojska se založenýma rukama a odhodlali se k otevřené vzpouře. Již 3. dubna se z podnětu Jana Želivského a dalších duchovních sešli husité z obou pražských větších měst na staroměstské radnici, aby provedli volbu vojenských hejtmanů a zavázali se hájit kalich i za cenu svých životů a statků.³³⁶ Z náboženských požadavků kalich dominuje také v pražském manifestu z 20. dubna, kde se zástupci husitského panstva a některých měst obrací k „*pánóm, rytieřóm, panošiem, miešťánóm y wssie obcy králewstwie Czeského y markrabstwie Morawského*“ s výzvou, aby doposud nezvoleného a nekorunovaného krále Zikmunda neposlouchali. Uvedená koalice Lucemburkovi na prvním místě vyčítá, že je zejména pro kalich pohaněl kacířstvím a dal proti nim vyhlásit kříž. Kontinuita s podmínkami Zikmundova přijetí za českého krále ze srpna loňského roku se odráží v tom, že i zde nacházíme na samý závěr vedle požadavku kalicha protoformulaci dalších dvou budoucích pražských artikulů, tj. požadavek řádného a svobodného kázání Božího slova a řádného života kněžstva podle vzoru Krista, apoštolů a první církve.³³⁷

Rychlý postup Zikmundova křížáckého tažení do Čech, který se zastavil až 13. května v Kutné Hoře, nevěstil ani pro takto umírněný program husitského středu nic dobrého. Předák husitské šlechty Čeněk z Vartemberka nadto předvedl další ze svých veletů a 7. května Zikmundovým lidem vydal Pražský hrad.³³⁸ Protože součástí toho zvratu byla otázka kalicha, krátce se u něj zastavme.

Král Zikmund se na počátku května při svém postupu východními Čechami rozhodl získat další čas a vyslal do Prahy dva své ambasadory z řad českého panstva Viléma Zajíce z Házmburka a Arnošta Flašku z Pardubic a z Rychmburka s žádostí o nové příměří na dva týdny (připomeňme, že předešlé z listopadu 1419 skončilo na sv. Jiří, 23. dubna). Pražané se nedokázali dohodnout na odpovědi, takže oba královští vyjednávači přešli k separátnímu jednání s panem Čeněkem. Ten nakonec přislíbil vydat Pražský hrad mimo jiné za to, že Zikmund nebude bránit na jeho statcích přijímání z kalicha až do rozhodnutí této záležitosti pro celé království („[...] *communione calicis in bonis suis non impedire usque ad diffinitionem tocius regni in materia prefata communione calicis*“). Protože mu král dal po uvedených poslech na srozuměnou, že s jeho

³³⁵ O Krásovi LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 358; na aplikaci buly *Inter cunctas*, jak bylo již výše řečeno, upozornila D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 81.

³³⁶ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 37. Nově manifest z 3. dubna vydal i s paralelním německým překladem K. HRUZA, *Die hussitischen Manifeste*, č. 1, s. 162–166, komentář tamtéž, s. 123–132; dále srov. P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 208, s. 116–117.

³³⁷ České znění manifestu z 20. dubna s dvěma německými, ne zcela shodnými vyhotoveními z 18.–19. dubna, nově rovněž vydal K. HRUZA, *Die hussitischen Manifeste*, č. 2, s. 166–177, citace s. 168; k textu srov. komentář tamtéž, s. 132–154. Registruje P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 209, s. 117.

³³⁸ Chronologii stanovil V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 54, pozn. 24.

podmínkami souhlasí, Čeněk svůj slib dodržel a hrad vydal.³³⁹ Zikmund s papežským nunciem za zády samozřejmě ani v případě jednotlivce nemohl žádnou herezi povolit, ale to, že bude nějakou chvíli dělat, že ji nevidí, slíbit mohl.³⁴⁰ Zvláště když šlo o slib, daný kacíři. A král v politice planých slibů, na něž tísněná druhá strana slyší, pokračoval i nadále.

Když oba páni nedokázali získat vyjádření Pražanů k nabídce dalšího příměří, král se rozhodl získat požadovaný čas nabídkou plného slyšení ve věci kalicha, s tím, že nebude bránit tomu, co bude z Božího zákona dovozeno, ale spíše to podporovat.³⁴¹ Sám od sebe tak sliboval, co od něho poslové pražského souměstí žádali již kolem Nového roku 1420 v Brně. Zikmundova nabídka padla pravděpodobně 5. května a zaručila se za ni knížata, přítomná na Zikmundově dvoře, včetně magdeburského arcibiskupa Günthra ze Schwarzburgu († 1445).³⁴² Ačkoliv i tentokrát byli nepochybně ve městě lidé, kteří další jednání se Zikmundem odmítali, Čeněkův náhlý obrat a jeho odchod z Prahy o dva dny později přispěl k rozhodnutí umírněných zástupců obou velkých pražských obcí a univerzitních mistrů přece jen s králem smírná jednání uskutečnit.³⁴³

Pražské poselstvo zamířilo za panovníkem do Kutné Hory asi 15. května.³⁴⁴ O průběhu jednání mnoho nevíme. Vypravováním kroniky Vavřince z Březové máme doloženu scénu, jak Zikmund klečícím konšelům, žádajícím o povolení kalicha, „*zpyšnělý jako druhý Lucifer*“, diktuje podmínky kapitulace a slibuje po svém příjezdu do Prahy „*nějakou milost*“.³⁴⁵ Podle blíže nedatovaného líčení pozdějšího pražského manifestu do Benátek z 10. července 1420, jež někteří badatelé přisuzují stejné situaci, se měl tehdy Zikmund navíc zavázat přísahou, že bude přijímající z kalicha hubit mečem i ohněm, ať by ho to stálo cokoliv, a že toto své rozhodnutí nezmění a neodvolá. Tím však manifest nekončí a pokračuje, že ačkoliv se Pražané odvážili Zikmunda požádat, aby obyvatelům

³³⁹ Jediným pramenem je zde LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 366.

³⁴⁰ Později Zikmund zcela otevřeně mluvil o své nekompetentnosti ve věcech víry, viz níže pozn. 634. Tolik k výkladu F. KAVKY, *Poslední Lucemburk*, s. 52, a J. MEZNIKA, *Praha*, s. 244 a 248, pozn. 120. Církevně-právních souvislostí Zikmundova slibu si byl však vědom F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 40, podle nějž Zikmund „Čeněkovi zaručil milost i papežským souhlasem podmíněnou svobodu kalicha na jeho statcích“; o zvažování papežského souhlasu není ovšem žádných zpráv.

³⁴¹ LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 366: „Domino ergo Arnesto Flasska cum aliis a rege in castrum Pragense die Gothardi revertente, in crastino ibidem domino Czenkoni et quibusdam ex consulibus et communitate proposuit, qualiter rex Hungarie Sigismundus velit plenam dare audienciam super materia communionis calicis et, quidquid fuerit ex lege dei ostensum et deductum, illud non impedire, sed potius promovere.“

³⁴² O tom nás zpravuje, jak se snažíme odůvodnit výše, pozn. 328, husitská odpověď na ironický list Kašpara z Lewbic.

³⁴³ LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 366–367: „Super cuius quidem legacionis facte, ut presumitur, subter colore et fraude responsione tractanda communitas Antique quam Nove civitatum die VI mensis Mai in pretorio congregatur, et placuit communitati, quod rex assecuret aliquos de communitate, ut possent salvi ad eum eire et redire et cum eodem super prefata materi tractare. Hiis non plene terminatis in crastino, die scilicet VII Maii [...]“ Jak dosvědčuje Vavřincova formulace, dříve či později byla Zikmundova nabídka považována za lest. O tom ještě podrobněji níže.

³⁴⁴ K dataci srov. V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 54, pozn. 24.

³⁴⁵ Srov. LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 369: „Dum ergo Pragensium ambasiatores flexis coram rege genibus ipsium a communitate Pragensi salutassent et, quatenus communionem calicis ipsis admittere dignetur, supplicassent, quodque eorum graciosus dominus omnes parcendo excessus velit esse, et Pragam non solum valvis sibi apertis, sed et muris ruptis venire optassent, in superbiam velut alter elatus Lucifer hoc Pragensibus se sibi nimis humiliantibus dedit mandatam [...], et tunc veniendo Pragam gratiam aliqualem ipsis, ut dicebat, se facturum asseruit.“

království alespoň spravedlivě dopřál svobodné slyšení („*audienciam expeditam*“), zatvrdnul jako ocel a propadl záchvatu zuřivosti.³⁴⁶

Navzdory nejistotě při chronologickém zařazení se toto podání kutnohorské audience zdá být alespoň v otázce kalicha věrohodnější než líčení kroniky Vavřince z Březové. Nejenom že bylo neadekvátní žádat povolení kalicha přímo od Zikmunda (ostatně od toho bylo upuštěno již v Brně), ale neodpovídalo to ani jeho nabídce. Proto i když panovník, jak se zdá, pražské ambasatory hned zkraje zpražil svou nevraživostí, poslové se právem mohli domáhat jeho slibu a požadovat v dané věci slyšení. O tom však již Zikmund nechtěl nic vědět a začal údajně „*řádit huř než tyran*“.

Ani není nutné si odmýšlet barvitost podání obou našich pramenů, vycházející nejenom ze Zikmundovy horkokrevnosti, nýbrž i z jejich zaujatosti, abychom uvěřili, že ze slibovaného slyšení o kalich tehdy skutečně sešlo. O tom, že z katolické strany k němu nebyl důvod ani připravený prostor, dostatečně jasně svědčí literární polemika, která se hlásí do stejné situace. Bádání je již delší dobu znám traktát, nadepsaný v jednom z opisů „*Scriptum doctorum regis Ungarie de Montibus Cuthinis contra communionem calicis*“,³⁴⁷ na nějž ve dvou známých dochovaných rukopisech bezprostředně navazuje husitská replika, tamtéž připsaná Petru Paynovi († 1456). Ačkoliv oba texty snesou ještě detailnější analýzu, než doposud poskytlo kritické bádání, jejich poznání přineslo již v této fázi cenná zjištění.

Jestliže Zikmundovi doktoři, jejichž bližší identitu neznáme,³⁴⁸ nejprve obecně obhajovali závaznost předpisů kanonického práva a poté ve třech bodech vyvraceli, že svátost eucharistie není nezbytná ke spáse, ani není nutné, aby kojenci bezprostředně po křtu přijímali, a konečně že laické přijímání z kalicha není Kristovým příkazem, fundovaně tím připomněli, v čem spočívá kámen úrazu husitského přijímání pod obojí způsobou: v jeho teologii. Ve světle poslední traktátové polemiky z let 1417 a 1418 se zřetelně ukazuje, že katoličtí teologové navázali na aktuální stav diskuse, jak jej na

³⁴⁶ Manifest podle jediného dnes známého rkp. Budapest, Országos Széchényi könyvtár, Clmae 260, ff. 16v–18r, vydal F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, č. 2, s. 278–282, zde 280: „Qui necdum existens rex Boemie electus aut coronatus, sed dumtaxat per quosdam postulatus, [...], se omnes fideles regnicolas, venerabilem communionem eukaristie sub utraque specie amplexantes et sibi de contrario errore non consencientes, permisit, ymmo gravi sacramento se astrinxit igne et gladio perimere, eciam, ut coram aliquibus ex nostris proprio ore fassus est, si deberet totum regnum Boemie penitus destruere et in flammis convertere et alienigenas in loca predictorum superinducere et omnia regna, que acquisivit, una cum corpore et anima perdere, nec hoc se velle aut posse ullatenus aliter immutare aut retractare. Contra quas crudeles insolencias nobis ipsum pie alloquentibus et omni subiecta humilitate deprecantibus, ut saltim aliis obmissis ante iusticiam ministraret ac prestaret regnicolis audienciam expeditam, sed ipse, cum sic a nobis humiliter et modeste peteretur, factus adamantus durior et Domiciano ac Dyoniosio inexorabilior [...]“ Tuto pasáž vztáhnul ke kutnohorskému jednání již V. V. TOMĚK, *Dějepis IV*, s. 53, pozn. 22, a v jeho stopách F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 258 a J. MEZNIK, *Praha*, s. 246. Text registruje P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 210, s. 117–118, kde odkazy na jeho další zpřístupnění tiskem.

³⁴⁷ Traktát s incipitem „Violatores canonum graviter“ nevydán; je znám ze dvou rkp.: Praha, APH–KMK, D 109/2, ff. 167r–170v (f. 166v: „Sequitur iterum scriptum doctorum regis Ungarie de Montibus Cuthinis contra communionem calicis“) a Praha, NK ČR, VIII F 13, ff. 237r–240r (na předním předešlé kodexu stojí: „Scriptum doctorum ex Ungaria contra communionem utriusque speciei cuius initium: Violatores“). Neúplně registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. Na literaturu k tomuto textu odkazujeme níže, v pozn. 349.

³⁴⁸ W. COOK, *The Kutná Hora Meeting*, s. 187, uvažuje o vídeňských teoložích, to je však jen nepodložená hypotéza; spíše bychom očekávali, že již zde přišli ke slovu lidé, kteří se zhruba o dva měsíce později posléze objevují při jednání na Malé Straně. Více snad napoví budoucí diachronní analýza argumentace textu.

katolické straně nastolilo především dobrozdání Mikuláše z Dinkelsbühlu a na husitské zejména traktát *Quia plurimi adversarii*, snad z dílny Jakoubka ze Stříbra.³⁴⁹ Novinkou byla reflexe posunu v utrakvistickém myšlení, který vedl v Čechách v průběhu let 1417–1418 k zahájení vysluhování podobojí rovněž nerozumným dětem po jejich křtu.³⁵⁰ Z hlediska katolických mistrů, pobývajících v květnu u Zikmunda v Kutné Hoře, byl laický kalich v husitském pojetí i nadále zjevnou a již jednou církví odsouzenou herezí, a nebylo na místě o něm otevírat diskusi. Král Zikmund, zdá se, tak celou záležitost se slibovaným slyšením odbyl (a nemohl ani jinak) předáním předem připraveného odmítavého stanoviska svých teologických rádců, aniž odborníky druhé strany pustil výrazněji ke slovu.³⁵¹

Proti nějakému zvláštnímu jednání teologů v Kutné Hoře na téma kalicha svědčí i zmíněná Paynova replika.³⁵² Jestliže její autor postupně polemizuje proti argumentům sebraným v *Scriptum doctorum Regis Ungarie*, naznačuje, že se s nimi seznámil v písemné podobě. Paynovi se sice text mohl dostat do rukou již přímo v Kutné Hoře, jestliže ze Starých letopisů víme, že členy pražského poselstva byli – nepochybně kvůli

³⁴⁹ Hlavní tématické okruhy vypsaly již F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Petra*, č. 8, s. 99: „1. sacramentum dominicum non est sacramentum necessitatis; 2. pueri immediate post baptismum non sunt communicandi; 3. non est preceptum Christi nec evangelii communem populum sub utraque specie communicare.“ Naproti tomu W. R. COOK, *The Kutná Hora Meeting*, s. 187–189, který pojednal obsah obou textů polemiky současně, rozlišuje v textu katolických doktorů až pět tématických okruhů: závaznost kanonického práva, nezbytnost svátosti, přijímání maličkých, utrakvismus a výklad Ioh. 6, 54 (poslední dva body odpovídají Bartošovu třetímu okruhu). Již tím ale naznačuje, že utrakvismus je schopen vnímat velmi úzce jen jako liturgickou praxi, a protože o ní ke svému překvapení mnoho v celé polemice nenašel (Payne se pochopitelně řídil tématy své předlohy), došel k závěru, že (s. 187) „differences were not just over the practice of utraquism but about the nature of the eucharist“. Kalich prý byl symbol různic s Římem, které se však týkaly eucharistie spíše než jeho samého (s. 188). To ale není adekvátní závěr. Teologům šlo skutečně o více než jen o liturgickou praxi, jak Cook zjistil. Jestliže však psali zdánlivě obecně o pojetí eucharistie, ve skutečnosti jim šlo právě o teologii přijímání podobojí způsobou. Jak jsme poznali výše, Jakoubek by kvůli svému novoplatonskému důrazu na propojenost nebeského ideálu a jeho dokonalého hmotného obrazu nikdy nemohl tvrdit, že za příhodných okolností je nutné ke spasení přijímání eucharistie pouze pod jednou způsobou; *necessitas* eucharistie a její dvě způsoby byly pro něj neoddelitelné. Protože však Zikmundovi doktoři spolu s Paynem toto jen předpokládají, zatímco se pomocí vybraných klíčových témat zabývají aktuálním stavem diskuse, W. R. COOK to snadno mohlo svést k neadekvátnímu oddělování diskuse o utrakvismus od diskuse o eucharistii jako takové. Též se dopouští ve své o rok starší studii, *The Eucharist*, s. 23–35, zvl. s. 25–28. K tomu srov. i H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 32.

³⁵⁰ O tom již výše, s. 49.

³⁵¹ Podle výše citované, viz pozn. 328, husitské odpovědi na list Kašpara z Lewbic bylo Pražanům slyšení odepřeno se slovy: „nec vobis aliqua dabitur, quia hi articuli, quos vos tenere profitemini, sunt per sacrum concilium Constantiense abjudicati tamquam erronei, falsi et suspecti.“ Zda se tak stalo již v Kutné Hoře (jak míní F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 258; též, *Husitská revoluce I*, s. 92–93, a podle něj i W. R. COOK, *The Kutná Hora Meeting*, s. 187), anebo až v červenci na Malé Straně nelze bezpečně rozhodnout. Přesto vzhledem k argumentům, které padnou na Malé Straně, kdy teprve bylo husitům slyšení definitivně v roce 1420 odepřeno, a také vzhledem k výše dotčenému vzniku odpovědi až po 30. červenci, se kloníme ke druhé z uvedených možností.

³⁵² Nevydána. Dochována v rkp. Praha, APH–KMK, D 109/2, ff. 170v–177r (f. 170v: „Sequitur replicatio magistri Petri Anglici contra doctores prefatos regis Ungarie“); Praha, NK ČR, VIII F 13, ff. 240v–245r (na předním přidešti: „Replica [opraveno nad linkou na „Defensa“] contra hanc positionem magistri Petri Anglici“; f. 240v: „Replica contra Ungarum insulsum“). Registruje již F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Petra*, č. 8, s. 99. Jinak Payne vystoupil na obranu kalicha již v roce 1415 proti betlémskému kazateli Havlíkovi; o tom i s edicí díla H. KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty*, s. 35–38, 148–164. K Paynově biografii nověji F. ŠMAHEL, *Magistri Petri*, s. 241–260, zde zvl. 247, jehož interpretaci Paynova vystoupení v Kutné Hoře ovšem nesdílíme.

domnělému slyšení – i dva nejmenovaní univerzitní mistři,³⁵³ těžko by ale tamtéž našel klid, čas a možnosti vypracovat adekvátní odpověď; ta vznikla se vsí pravděpodobností až v Praze.³⁵⁴

Zázrak se nekonal a kutnohorské jednání skončilo nutným krachem, protože ani jedna ze stran neměla kam ustoupit. Nepřekonatelným problémem v náboženské oblasti byla i nadále husitská teologie kalicha.³⁵⁵ Zikmund svou politikou planých slibů získal sice kýžený čas, Pražský hrad a zahnal vzdorující Prahu do kouta, zůstává však otázkou, nakolik si vůbec připouštěl, že nutný zápas o holý život a efektivně živené náboženské nadšení může být mocnou zbraní na straně jeho odpůrců. Avšak ani vyhrocená situace v Kutné Hoře v polovině května 1420 zdaleka neznamenal, že v následujících vzrušených událostech myšlenka nenaplněného slyšení definitivně zanikla. Pouze se poněkud ztrácí z dohledu v onom nebývalém pnutí před Prahou a v Praze počátkem léta 1420, které dnes můžeme vnímat skrze dochované narativní zprávy, listy, manifesty, veršované i prozaické sklady a učená dobrozdání, jejichž nezřetelná chronologie představuje nemalou překážku při jejich adekvátní interpretaci. Nezbývá, než hledat vhodné a třeba i nové cesty, jak se s touto situací vyrovnat. Bude žádoucí si nasadit opět o něco jemnější optiku.

³⁵³ Srov. podle rkp. L. *Starší letopisové čeští*, s. 36. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 258, pozn. 13, hypoteticky odhaduje, že druhým byl Jan Kardinál z Rejnštejna.

³⁵⁴ K tomu se kloní i F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Petra*, č. 8, s. 99, podle nějž Payne snad odpovídal jménem husitské konsistoře, protože chvílemi píše v plurálu.

³⁵⁵ V hodnocení schůzky dáváme za pravdu J. MEZNÍKOVI, *Praha*, s. 247–248 a F. KAVKOVI, *Poslední Lucemburk*, s. 58–59, ovšem s tím, že vedle světských záležitostí při ní nešlo ani tak o povolení kalicha jako o svobodné slyšení o něm, což byla věc, jak jsme již uvedli a ještě uvedeme, neméně závažná.

2. Husitský požadavek slyšení a obléhání Prahy roku 1420

Do bitvy na Vítkově

Vavřincova kronika nás informuje, že Zikmund od 22. května objížděl Prahu a nevynechal přitom kromě Václavových hradů ani královská města.³⁵⁶ Zároveň se stále ještě shromažďovalo královo vojsko. Příchod důležitých rakouských houfů Albrechta V. a Arnošta Habsburských se protáhl až do 9. července, a to jistě Zikmunda nemohlo nechat klidným.³⁵⁷ Tehdy ale již několik dní do ležení křížáckých vojsk a také za hranice odcházely husitské manifesty, obsahující čtyři pražské artikuly s poměrně důkladným odůvodněním.

Bádání dnes registruje tři různé jazykové mutace – latinskou, českou a německou – těchto manifestů, které byly opakovaně vydávány nejspíše staroměstskou kanceláří od počátku července 1420.³⁵⁸ Zatímco v nich přítomné čtyři pražské artikuly, požadující svobodné kázání Božího slova, přijímání z kalicha pro všechny, chudobu kněžstva a trestání smrtelných hříchů se i s jejich odůvodněním výrazně nemění a tvoří tzv. oficiální červencovou podobu husitských článků, úvody a doslovy k nim již ano. A právě z rozdílů mezi nimi pro nás vyplývají důležité a dílem doposud bádáním nezohledněné skutečnosti.

Nejstarší známý datovaný takový manifest je „*littera missa in universum mundum*“ z 3. července, na niž upozornil podle exempláře, chovaného svého času v Královci (Kaliningrad), již František Palacký.³⁵⁹ Avšak nejstarším známým červencovým manifestem, který dosvědčuje, že artikuly byly poslány Zikmundovu vojsku, je leták, který byl doručen míšeňským markrabatům Fridrichovi Bojovnému († 1428) a jeho mladšímu bratru Vilémovi II. Bohatému († 1425) do jejich vojenského ležení před Prahou. Protože křížácká armáda Prahu svírala přibližně od 28. června,³⁶⁰ nemohl být jeho obsah, který známe v německé a částečně i v latinské podobě, sepsán o mnoho později; úplné německé znění je nedatované (F. M. Bartoš je položil odhadem k 1. červenci),³⁶¹ latinský zlomek textu formou insertu uchoval lipský mistr Jan Hoffmann ze Svídnice, podle něhož byl manifest doručen Míšňanům 6. července, kdy Pražané mohutně oslavovali svátek

³⁵⁶ STOV. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 373–374 a 375–376.

³⁵⁷ Rakouské vojsko se zdrželo neúspěšným pokusem o dobytí Tábora (o tom nověji R. NOVOTNÝ, „*Sloup království*“, s. 60–72, zde zvl. s. 63–66) a 6. července bylo teprve u Miličína, viz LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 385. O příjezdu ku Praze 9. července THOMAS EBENDORFER, *Chronica Austriae*, s. 368.

³⁵⁸ K dochování viz P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 206, s. 114–115, který ovšem pro četnost rkp. více méně rezignoval na jejich soupis. K nim nověji K. HRUZA, *Schrift*, s. 99–100, zvl. s. 99, pozn. 60; před ním zvl. F. M. BARTOŠ, *Do čtyř*, s. 549–553; J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 63–65, o jejichž interpretaci okolností, za nichž manifest vznikl, kriticky níže. Obecně ke vzniku pražských artikulů nověji F. ŠMAHEL, *Die vier Prager Artikel*, s. 329–339.

³⁵⁹ F. PALACKÝ, *Dějiny III/1*, s. 398, pozn. 465, mluví hned o několika exemplářích s tímto datem (klade k němu i české znění, vydané v *AC III*, s. 213–216 „z několika starých rukopisův“), poukazuje však pouze na ten v Královci. O něm i s citacemi F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 261, pozn. 25.

³⁶⁰ P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 115.

³⁶¹ Německé znění podle rkp. Berlin, SB-PK, Ms. lat. quart. 654, ff. 141v–147r, kde nadpis „*Articuli sectatorum Hussitarum, missi per ipsos marchioni Missensi in exercitum ante Pragam*“, vydal F. M. Bartoš, *Manifesty*, č. 1, s. 275–278; k dataci tamtéž, s. 259, pozn. 19, a s. 275. O rukopisné předloze P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, zvl. s. 250–251. Na další rkp. zlomek manifestu upozornil P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 206, s. 115.

Jana Husa.³⁶² Z narace manifestu vyplývá, že ho husité vydali proto, aby velitelům nepřátelských vojsk osvětlili pravou příčinu války: Zikmund odmítl dát svobodu jejich čtyřem článkům, a oni jej proto nemohou přijmout za krále. Zároveň dodávají, že král by to učinil, kdyby ho od toho neodradili někteří biskupové a lakotní kněží.³⁶³

Známe ovšem ještě jeden text, rovněž adresovaný jednomu z míšeňských markrabat, kde jsou pražské články uvedeny ještě jiným způsobem. Samostatně stojící korpus čtyř artikulů takřka ve shodné podobě, jak jej nacházíme v *Husitské kronice*, je zde uveden zvláštním průvodním listem, který nese datum 8. července.³⁶⁴ Také v něm husité markraběte vyzývají, aby si dříve, než proti nim vytáhne, vyslechl pravou příčinu jejich ozbrojeného vzdoru, o níž prý ještě není pravdivě informován. Žádají ho navíc („*adhuc*“), aby o nich neuvěřil žádné jiné zprávě, než té, že to byl sám král Zikmund, kdo je poté, co jim odepřel slyšení, vyhledal kvůli čtyřem pražským článkům – kvůli „*svaté Boží ústavě*“. Markraběti je příkládají níže a jsou odhodláni bránit je i mečem, což jim prý ne nadarmo bylo dovoleno shůry. Jestli markrabě nechce být účasten věčného zatracení, k němuž údajně směřuje Zikmund, ať tedy raději stáhne svou vojenskou pomoc a upustí od devastace české země.³⁶⁵

³⁶² Srov. IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, f. 24v^{ab}: „Primo premittende sunt declarationes quatuor articulorum reverendi in Cristo patris ac domini domini Fernandi, Lucensis episcopi, Sedis apostolice legati, quos articulos ipsi adversarii illustribus ac orthodoxis principibus Frederico et Wilhelmo lantgraviis Thurnigie et marchionibus Misne fratribus pluribusque aliis principibus atque Cristi fidelibus ad exercitum ante Pragam transmiserunt.“ A tamtéž, ff. 24v^b–25r^b: „Circa primum, quod predicti adversarii et presumptores anno Domini M^oCCCC^o XX° sexta die mensis Iulii – aput eos multum celebri et festivo in recordacionem dampnate memorie quondam Iohannis Hus, hersiarche et seductoris ipsorum, cuis memoria in malediccione est et finis sine honore – quandam epistolam Mysnam antedictis marchionibus et principibus direxerunt perswadentes in eadem et desiderantes, ut invictissimo principi ac domino domino Sigismundo, Romanorum, Ungarie, Bohemie etc. regi, semper augusto contra eos non assisterent cum gente armorum, eo quod propter traditiones divinas et ewangelicas eos invadere et penitus exterminare niteretur reducentes prenarratas traditiones ad quatuor articulos, ipsos eidem Mysne in cartula quadam includentes.“ Poté následuje narace manifestu a ze čtyř artikulů pouze druhý článek o kalichu i s odůvodněním. Otázku, zda zde Hoffmann pracoval s překladem původního německého znění (sám se o tom výslovně nezmiňuje), ponecháváme dalšímu studiu. O celém jeho díle podrobněji níže.

³⁶³ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 275; latinsky IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, f. 25r^b: „Hinc est, quod universi Cristi fideles, ymmo cristiani regni Bohemie predicti, divino intuitu largiente pretacto regi Unigarie Sigismundo Romanorumque adiutorio Dei ob articulorum subsequencium veritatem viriliter recalcitrare conantur, quoniam prenominati Cristi fideles libertatem predictorum articulorum cupientes sibi dari per regnum Bohemie ab antedicto rege Ungarie Sigismundo instanter deprecabantur et affectabant. Quibus si consensum preberet, ipsum pro domino ac rege sepredicti regni Bohemie proponerent captare. Quibus [cum] articulis utique, nostro ut intonuit auditui, [quibus] datur episcopis ac prelatis reliquisque cupidinosis[?] sacerdotibus non impedientibus, consensisset.“

³⁶⁴ Vydal JOHANNES COCHLAEUS, *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 198–199, kde průvodní list s datací „feria secunda post festum S. Procopij. Anno Domini M.CCCCXXI“, a s. 199–201, kde čtyři pražské artikuly s vročením „Datum Pragae Anno Domini M.CCCCXXI.“ Ačkoliv v případě artikulů se se stejným vročením 1421 setkáváme mj. v *Husitské kronice* (viz LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 391–395, zde 395), v případě průvodního listu musíme zcela jistě uvažovat již o roce 1420, a tedy i 8. červenci, jak to činí J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 63, pozn. 1, a s. 65, pozn. 3, kde navíc domněnka, že se jedná o překlad z němčiny. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 261, pozn. 25, míní, že dokument se dobře hodí do roku 1420, „ale neméně i do r. 1421“. Proto to však již neuvádí žádné argumenty.

³⁶⁵ JOHANNES COCHLAEUS (ed.), *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 198: „Cum tamen nondum sitis ueraciter informati, quam ob causam nos ex necessitate contra crudelitatem et furemtem insaniam eius manu armata resistere oportuerit, idcirco bene decuisset illustrissimam Dignitatem uestram prius cognouisse causam ueritatis, quam per uolatilem famam inconsyderato consilio contra nos tanquam contra eos, qui demeruerint, uos cum uestris profecti essetis. Quod adhuc petimus illustrissimam Dignitatem uestram clare cognoscere, ne ullam aliam famam de nobis credatis, nisi quod a praedicto rege propter sanctam constitutionem Dei (quae comprehensa est praecipue quatuor articulis per Sacram scripturam probatis et a

Je zřejmé, že ačkoliv oba texty míří na stejného adresáta a sledují i shodný cíl, je mezi nimi citelný rozdíl. Jestliže starší manifest nesvaluje krach jednání o náboženských požadavcích husitů přímo na Zikmunda, ale na „některé biskupy a lakotné kněze“, odráží zkušenost Pražanů z kutnohorského jednání, kde se jim prostřednictvím učeného dobrozdání Zikmundových teologů dostalo v klíčové otázce kalicha rozhodného ne, které král respektoval. O něco mladší list markrabímu reflektuje novou situaci. Král Zikmund mezitím, čili nejspíše nedlouho před 8. červencem, učinil vzdorující Praze ve věci pražských artikulů novou nabídku. Ta se však již na straně určení nesetkala s velkým pochopením, jestliže ji husité, jak dosvědčuje náš list, obratem neváhali zužítkovat proti králi samému. Máme za to, že o ní markraběte dodatečně informovali právě proto, aby mu naznačili, že Zikmund hraje (nejenom s nimi, nýbrž i) se svými spojenci dvojí hru: Na jedné straně sbírá proti heretikům vojska, na straně druhé kacírům sám nabízí o jejich víře jednání, ačkoliv je již jednou odepřel. Tuto interpretaci hlavního poslání průvodního listu z 8. července potvrzuje i jeho závěr, kde husité míšeňského markrabího nakonec varují, že Zikmund se s ním usmířil čistě účelově kvůli válce proti nim, jinak by se prý nikdy jeho přítelem nestal.³⁶⁶

Nebyli to jen husitští stratégové, kdo se pomocí nových informací z druhé strany i ze strany svých zpravodajů snažili rozklížit svornost šiku svých odpůrců, a získat tak pomocí propagandy ve vypjatých chvílích rozehrané partie navrch. S podobnými šlehy a postupy přichází i nedatovaný katolický list biskupa Fernanda *Nuper in regnum Bohemie*, jehož pozoruhodný obsah zároveň napovídá, že Zikmundova nová nabídka husitům nejenom že skutečně padla, nýbrž že mohla být více, než jen nástrojem taktické hry.³⁶⁷

Fernando, který se v listu tituluje jako papežský legát v Zikmundových zemích, se v něm snaží vrazit klín mezi radikály a umírněné husity, na něž se přímo obrací. Hned z počátku barvitě líčí řádění husitských radikálů. Zmiňuje, že pobývají v Praze, a vyčítá Pražanům, že spoléhají na jejich vojenskou pomoc. Zároveň doufá, že tací prý poznají, že něco jiného je bojovat s lidmi než s obrazy.³⁶⁸ K požadavkům umírněných husitů je však o poznání shovívavější. Jestliže legát výslovně ponechává stranou záležitost přijímání dítek a „jiné mnohé nehoráznosti“ a přejde přímo ke čtyřem artikulům, zřetelně naznačí, že situace se na jeho straně od jednání v Kutné Hoře změnila.³⁶⁹ Zatímco tam neváhali

nobis constanter assertis, quos illustrissimae Dignitati uestrae in his praesentibus literis transmittimus) post denegatam audientiam, quam saepe humiliter ab eo petiuimus, requirimini. [...] Quare rogamus illustris<simam> Pietatem uestram, ut auxilium potentiae uestrae a tali persecutore Christianae fidei ac terrae nostrae subtrahatis ac uos ipsos retrahatis a deuastatione eiusmodi terrae Bohemiae, si non uultis esse particeps aeternae damnationis, ad quam praedictus Rex declinat.“ K motivu dovolené či svaté války, který se zde objevuje, srov. nověji P. SOUKUP, *Bible a násilí*, s. 78–89.

³⁶⁶ Srov. JOHANNES COCHLAEUS (ed.), *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 198–199.

³⁶⁷ Podle excerpta v rkp. Třeboň, SOA, A 16, f. 233r–v, z traktátu JANA HOFFMANNNA *Debemus invicem diligere*, kam byl Fernandův list inserován, vydal F. PALACKÝ in: UB I, č. 34, s. 33–37. K dochování textu v samostatné podobě srov. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 259, pozn. 20; s recentní literaturou a korekcemi registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. J. PEKAR, *Žižka III*, s. 62, pozn. 3, usuzoval, že Palacký mohl mít k ruce „i starý český překlad listu legátova“, to je však jen dohad. Obsah velmi podrobně, takřka formou překladu reprodukován tamtéž, s. 59–62.

³⁶⁸ Srov. FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, s. 33–34, zvl. „Harum autem rerum auctores dicuntur esse apud vos vobiscumque commorari vosque eorum viribus et audacia speratis posse defendi.“

³⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 34: „Omittimus autem communicationem infantium sub utraque specie, et alia multa

katoličtí teologové tento problém využít k odůvodnění, proč s husity nemá smysl jednat, tentokrát legát hledá spíše styčné plochy. Ukazuje to také jeho krátký rozbor čtyř husitských článků, které legát nejprve reprodukuje slovo od slova na základě jisté *cedula* i se stručným zdůvodněním v pořadí a podobě, která je bližší květnovému znění než červencové oficiální verzi.³⁷⁰ Je příznačné, že nejspornější první článek o přijímání podobojí si Fernando ponechal až na závěr své analýzy a nejprve probral zbylé artikuly. Z jejich krátkého rozboru vyplývá, že s nimi kupodivu nemá zásadní problém za předpokladu, že jim bude rozuměno tak, jak jim rozumí on.³⁷¹ V případě kalicha, o němž prý jediný usiluje husitská většina, je ale již méně vstřícný. I když po vzoru kostnických dobrozdání z let 1415–1417 přiznává, že v prvotní církvi se podobojí přijímalo, jedním dechem odmítá dva z pilířů Jakoubkovy teologie, totiž, že by Kristus přijímání kalicha pro všechny přikázal a že je takto nutné ke spasení. Na druhou stranu, když legát nahlédne laický kalich v čistě liturgické rovině, zbavený jeho husitského teologického pojetí, nepokládá tuto praxi za zcela nemožnou a nezvykle vstřícně konstatuje: „*Ačkoliv i u nás v mnohých kostelech a kláštorech laikové přijímají buď ze starého obyčeje nebo privilegia podobojí, nikdo nevěří, že je to nutné ke spáse.*“ Fernando dokonce dokáže připustit, že utrakvismus může snad mít i jisté výhody, v cestě mu však stojí rozhodnutí církevní autority: „*Ačkoliv snad je přijímání podobojí, jak někteří doktoři ujišťují, dokonalejší a záslužnější, přesto je vhodnější rozmnožit svou zásluhu prostřednictvím pokory a zřeknout se přijímání z kalicha, protože je proti tomu z rozumných důvodů zvyklost všeobecné církve a povstal kvůli tomu i dekret kostnického koncilu.*“³⁷² Podle legáta tak i v případě utrakvistické praxe (nikoliv teologie) existuje možné východisko. Husité se musí obrátit, jak říká, na toho, kdo ji může povolit a kdo spravuje církevní věci

enormia, quae facta fuisse et cottidie fieri divulgantur.“

³⁷⁰ Tamtéž, s. 34–35, zvl.: „Verum quia non omnes ita sentiunt, et si ita sentiunt, plerique tamen sub specie magis apparenti honestare se moliantur, inseruimus tenorem cujusdam cedulae, quae a vobis dicitur prodiisse, quatuor capitula continentis. Cujus tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis: Inprimis instamus pro perceptione corporis et sanguinis domini sub utraque specie communi populo ministranda, cum sumus integre ex evangelio et novo testamento informati, quod sic dominus Christus instituit et praecepit, et sic distribuit, et apostoli primi et primitiva ecclesia sancta sic tenuit et porrexit, sicut et Constantiense concilium nobis recognovit.“ Toto odůvodnění kalicha odpovídá argumentaci výše zmíněných Jakoubkových (či jeho myšlení blízkých) traktátů z let 1417–1418. K diskusi literatury o dataci redakce článků, uvedených v *cedula*, podrobněji níže, v pozn. 380.

³⁷¹ Srov. FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, s. 35.

³⁷² Srov. tamtéž, s. 35–36: „Ad primum autem venientes, de communionem corporis et sanguinis domini sub utraque specie [...], in quo solo plerique vestrum instare et persistere se dicunt, fatemur vobis, ita fuisse hoc sacramentum a Christo institutum ac sub utraque specie apostolis ministratum, et primitivam ecclesiam ita observasse. Verum hoc negamus, hoc fuisse Christi generale praeceptum, aut esse de lege evangelica, quae obligat contrafacientem ad poenam dampnationis aeternae. Quamvis enim doctores sacrae scripturae varie in hoc senserunt, tamen auctoritas universalis ecclesiae, quae major est omnibus, et quae deficere non potest usque in finem seculi, ita interpretata est et ita recepit, ut non sit necessaria ad salutem in laico communio sub utraque specie. [...] Quamvis autem et apud nos in pluribus ecclesiis sive monasteriis ex privilegio vel consuetudine servetur, ut non solum conficiens, sed etiam alii sub utraque specie communicent: tamen nemo sentit, hoc esse de necessitate salutis; [...]. Et quamvis communio sub utraque specie esset forsitan perfecior magisque meritoria, prout quidam doctores asseruerunt, tamen eligibilis est, per humilitatem augere meritum, abstinendo a communionem calicis, ex quo consuetudo universalis ecclesiae ex rationabilibus causis est in contrarium et decretum insuper Constantiensis concilii super hoc emenavit [...].“ Legát v naposled citovaném mohl vyjít i z *Conclusiones* PETRA D'AILLYHO, SROV. sl. 591: „Respondetur, quod licet staret, sumptionem sub utraque specie, esse majoris meriti, ratione augmentaionis devotionis, tamen videtur, quod sumere sub specie tantum, obediendo in hoc laudabili et approbatae consuetudini Ecclesiae, sit in laicis majoris meriti, quam exigere vel sumere sub utraque specie.“

– v danou chvíli k Apoštolskému stolci do Říma.³⁷³

Takto formulovaný postoj k husitským požadavkům, i když vědomě cílí pouze na umírně pražské utrakvisty, je ve světle jednání v Kutné Hoře zásadním posunem. Je to historicky první věcně formulovaný vzkaz z katolické strany, že jednání o pražských člancích včetně kalicha, je za určitých podmínek možné. A Fernando jde ještě dál. Vykládá karty na stůl a vůbec poprvé za uplynulé měsíce otevřeně sděluje, že sám Zikmund jim nic z jejich náboženských požadavků nepovolí, protože mu něco takového jako světské autoritě prostě nepřísluší. Legát tak zároveň nepřímo přiznal, že Zikmund svými nesplnitelnými sliby doposud husity vodil za nos. Nic na tom nezměnilo ani to, že papežský vyslanec vzal při tom vinu na sebe: „*když jste to od krále žádali, nechtěl se bez nás v záležitostech, jež se týkají víry, dát k slyšení pohnout*“.³⁷⁴ Nyní došlo ovšem na straně legáta ke změně. Manipulativně ji odůvodnil tím, že když se tedy zdá, že adresáti jeho psaní, umírnění husité, trvají pouze na těch člancích, které mají zdání počestnosti, je připraven je vyslechnout. Pokud to budou požadovat, král prý s jeho souhlasem vydá k žádanému slyšení glejt všem zainteresovaným osobám.³⁷⁵ „*A budete-li chtít v čem dobře a zdrženlivě smýšlet*“, uzavírá legát a zároveň tím opět naznačuje, že pokud umírnění Pražané přistoupí na jeho výklad čtyř artikulů, k nimž ve svém listu v podstatě formuloval jakousi prováděcí vyhlášku, „*bude dána příležitost nejenom odpuštění, ale i milosti*“. V opačném případě prý bude postupováno tím tvrději, čím více se doposud jednalo s trpělivostí a přehlížením, ano s přetvářkou (legát užívá slova *dissimulatio*).³⁷⁶

Náležitěmu zhodnocení Fernandova nebývale sdílného, přesto výhružného listu, může výrazně napomoci jeho přesné chronologické zařazení. Bezpečný terminus post quem pro jeho vznik stanovuje příchod táboritů do Prahy 20. května.³⁷⁷ Lze se však odvážit ještě přesnějšiho určení. Když Fernando Pražanům vyčítal, že se neadekvátně ve věcech víry obracejí na krále, narážel na zcela konkrétní událost: „*Neboť jak jsme nedávno četli ve vašich listech k markrabství a městu budyšínskému, ztvrzených vaší pečeti, vyznáváte, že on je dědičným nástupcem českého království, popíráte však, že mu budete poddáni, leda že vám povolí tento artikul [kalicha, pozn. DC]*“.³⁷⁸ Zatímco takový list do Budyšína se nám nedochoval, listem „*k markrabství*“ se pravděpodobně míní výše

³⁷³ Srov. FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, s. 36: „Aut si majus meritum ea via consequi omnino velletis, exorandus esset ille, qui potest hoc concedere et habet res ecclesiae dispensare, non a serenissimo rege Sigismundo petendo, qui habet temporalia ministrare.“

³⁷⁴ Viz předcházející pozn. a tamtéž, s. 37: „Nam cum ab eodem serenissimo rege petieritis, ille noluit in hiis causis, quae causae sunt fidei, sine nobis se ad audientiam exhibere.“

³⁷⁵ Tamtéž: „Quoniam [zde emendujeme podle JANA HOFFMANNNA, *Debemus invicem diligere*, f. 26v^a] autem hiis solis insistere videmini, quae honestatis faciem praetendunt: nos super eis et aliis, quaecumque proponere volueritis, vos paratis sumus audire. [...] Significamus igitur vobis, quod de nostro consensu idem serenissimus rex praestabit, si petieritis, salvum conductum pro sufficienti tempore hiis personis, quas pro ista causa duxeritis destinandas.“

³⁷⁶ Srov. FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, s. 37: „Et si quid sentire bene et sobrie volueritis, non solum veniae, sed etiam gratiae locus erit. Si in contumacia autem perstiteritis, nolueritisque viam amplecti salutis, tanto gravius vobiscum procedetur, quanto amplior fuit hucusque patientia et dissimulatio erga vos habita.“

³⁷⁷ Dosvědčuje LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 371.

³⁷⁸ FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, s. 36–37: „Nam ut in quibusdam vestris literis ad marchionatum et civitatem Budissinensem vestro sigillo sigillatis nuper legimus, ut illum fateamini hereditarium regni Boemiae successorem, negatis tamen vos ei parituros, nisi hunc articulum vobis concesserit.“

dotčený manifest míšeňským markrabatům, který byl podle Jana Hofmanna do jejich ležení před Prahou doručen 6. července. Tam totiž, jak jsme již uvedli, nacházíme podobně formulovanou podmínku Zikmundova přijetí za krále.³⁷⁹ To znamená, že legátův list musel vzniknout nejdříve až po 28. červnu, po zahájení obléhání Prahy, zároveň však (nedlouho) před druhým z manifestů míšeňskému markrabímu z 8. července, který novou nabídku slyšení od krále explicitně zmiňuje a snaží se jí formou propagandy náležitě zužítkovat.

Takovému chronologickému určení nebrání ani názor některých badatelů, kteří Fernandův list kladou ještě před obležení Prahy s tím, že redakce v něm obsažených pražských artikulů ještě neodpovídá oficiálnímu červencovému znění, nýbrž více situaci na konci května či na počátku června.³⁸⁰ Jestliže pražský manifest do Benátek z 10. července přichází s podobou artikulů, které se podle J. Lancingera „vrací až k neurčité povšechnosti a mírnosti manifestu z 20. dubna“ a kde jak dodáváme, dokonce postrádáme požadavek trestání smrtelných hříchů, který je již ve Fernandově předloze přítomen, bylo počátkem července pořadí i znění článků stále ještě fakultativní.³⁸¹ Nelze také přehlédnout, že přinejmenším Fernandem citované husitské odůvodnění kalicha je svým explicitním zmíněním dvou Jakoubkových teologických pilířů a odkazem na argumentaci kostnického koncilu v husitských manifestech této doby naprosto ojedinělé; v nich se setkáváme v nejlepším případě pouze s výčtem prostých citátů z bible, kanonického práva a teologické literatury. Legát tak měl při psaní svého listu před očima teologicky vydatnější text, který navíc nemusel tlumočit celý. Jedna ze zpráv z *Husitské kroniky* rozlišuje na jedné straně mezi čtyřmi artikuly, zaslanými veřejně královu vojsku, a čtyřmi články, které pražští mistři poslali prelátům, doktorům a mistrům královny strany, dobře odůvodněné nejenom „*scripturis*“, ale i „*rationibus*“. A snad právě takový dnes neznámý text, určený odborníkům na Zikmundově dvoře, měl nejspíše počátkem července před očima i legát Fernando.³⁸²

Legátův list, od něž si zřejmě nejvíce sliboval král Zikmund, se však minul účinkem. Snad právě proto, jak s odhalenými kartami a mohutným vojskem v pozadí usiloval efektivně načasovanou nabídkou přijatelného východiska pro „rozumné“ husity prolomit jednotu vzbouřených rebelů, a tím i pražské hradby.³⁸³ Nyní mohli zapůsobit již jen čeští

³⁷⁹ Citaci viz výše, v pozn. 363. Vzájemný vztah mezi touto legátovou narážkou a obsahem listu do ležení Míšňanů spatřoval již J. PEKAR, *Žižka III*, s. 62, pozn. 1, který také v této souvislosti upozornil na záznam ve zhořeleckých účtech, viz *Urkunden des Oberlausitzer Hussitenkrieges I*, s. 26, kde k 6. červenci čteme: „Einen zu den unsern in das her vor Proge mit der Proge brife us der grosen stat 74 gr.“ K tomu srov. R. JECHT, *Der Oberlausitzer Hussitenkrieg I*, s. 28.

³⁸⁰ Ačkoliv J. PEKAR, *Žižka III*, s. 59, pozn. 1, se snaží na tomto základě položit legátův list těsně před obležení Prahy, není si tím vůbec jist, srov. také tamtéž, s. 62, pozn. 1; nověji k redakci článků J. LANCINGER, *Čtyři artikuly*, s. 17–18, zvl. pozn. 87.

³⁸¹ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 281. J. LANCINGER, *Čtyři artikuly*, s. 21.

³⁸² Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 429: [...] prout Pragenses magistri eis [tj. prelatis, doctoribus ac magistris, pozn. DC] prefatos IV articulos rationibus et scripturis bene fulcitos assignassent, ymmo et toti regis exercitui palam direxissent. O celé této pozoruhodné zprávě „O hněvech krále Zikmunda“ podrobněji níže.

³⁸³ Srov. hodnocení J. PEKARE, *Žižka III*, s. 58–59, k němuž se na základě naší analýzy připojujeme: „Ze všeho hlásí se krátce jako nejpravděpodobnější ten dohad, že Zikmund přitřhl k Praze nemaje vůbec úmyslu zmocnit se města násilím, nýbrž užití síly a hrůzy svých vojsk jako nátlaku na povolnost Prahy v jednání o dohodu, v jednání, jež zahájil snad ještě dříve než se před Prahou položil.“

a moravští páni, věrní Zikmundovi, mezi nimiž nechyběli ani stoupenci kalicha. O tom, že i oni nabízeli husitům z popudu krále bezpečné slyšení mluví již několikrát citovaný pražský manifest z 8. února 1421. Jeho autor poté, co připomněl legátův vstřícný list *Nuper in regnum Bohemie*, uvádí, že stejně husitům slyšení nabídlo jménem svým i krále 24 pánů. Z následující nejasné formulace manifestu přímo nevyplývá, zda se tak stalo až pod dojmem katolického neúspěchu 14. července, takže nelze vyloučit, že páni se k legátovi připojili také již před tímto datem.³⁸⁴ I kdyby tomu tak bylo, ani oni nedokázali husitskou nedůvěru překonat. O její intenzitě v daném okamžiku vypovídá husitský manifest benátskému dóžeti z 10. července. Zikmundovu poslední nabídku slyšení zcela ignoruje a krále označuje nejenom za člověka nejsvéhlavějšího v mravech, ale i za nejlstivějšího ve slibech, „*který v poslední době proti nám ničeho nedosáhl mečem, mnohého však podvodem, úskoky, paděláním listin, lživými sliby, jimiž svedl již mnohé pány a mnohá města našeho království.*“³⁸⁵ Tísňení husité nejspíše tedy odpověděli mlčením a zároveň snad i naznačili, že by se v danou chvíli spokojili s důkladnou písemnou odpovědí protistrany na jimi šířené znění čtyř článků s jejich odůvodněním.³⁸⁶

Zatímco vycházelo najevo, že král s legátem u obránců Prahy definitivně vyčerpali svůj kredit, byl na tahu opět Zikmund. Již s kompletní armádou otestoval 10. července vojenskou schopnost pražských obránců na Špitálském poli a o čtyři dny později usiloval

³⁸⁴ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 288: „Hic ergo datus iudex [tj. Fernando, pozn. DC], a quo ius et fas exulant, postquam iniuriis fidelium durissimis est ad nauseam satiatus, post tot iniurias, offensas et cruentas sententias tactus perturbata consciencia, que semper seva presumit, cordeque compunctus et in se reversus, nobis sub sigillo scripsit, tardam et intempestivam asserens se et promittens nobis iam audienciam exhibere. Fecerunt, i. e. fecerunt idem nomine regis atque suo viginti quatuor barones; qui cum se inferiores cernerent Deumque plus posse in togatis quam regem in armatis conspicerent et effectum probarent, mox audienciam, quam a multis annis nobis, licet ardentem petentibus, iniuste denegabant, necessitati offerebant, non voluntati, falsitati pocius, quam promovende veritati.“

³⁸⁵ Tamtéž, s. 282: „[...] hominemque moribus pervicacissimum et promissis dolosissimum, qui noviter erga nos nulla gladio, plura fraude obtinuit, dolis, falsariis literarum promissionumque figmentis, quibus iam plures seduxit barones et urbes regni nostri [...]“

³⁸⁶ O mlčení Prahy na legátův list, resp. nabídku, mluví F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 261; P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 136. Přesto postoj prvního ze znalců není jednoznačný. Dává totiž úvodní vlnu červencových manifestů (tj. z 3.–8. července) do přímé souvislosti s legátovým listem. Na místě je však diferencovanější přístup. Přinejmenším velmi rané červencové manifesty míšeňským markrabím a Budyšínským zcela jistě nevznikly z popudu legátova listu, jestliže ten o nich ví. Nicméně poté, co se Pražané s legátovou nabídkou seznámili (tedy nedlouho před 8. červencem), zaznamenáváme ve znění manifestů se čtyřmi artikuly drobné změny. Všimněme si, že v německy psaném manifestu, určenému míšeňskému vojsku, husité ještě nedeklarují odhodlání se nechat poučit o lepším stanovisku ve věci svých článků na základě Písma. Setkáváme se s tím ovšem již v samém závěru druhého manifestu míšeňskému markrabímu z 8. července (viz JOHANNES COCHLAEUS (ed.), *Historiae Hvssitarvm libri*, s. 201: „Verumtamen protestamur, quod in his omnibus, si cuique in uobis quaevis etiam species mali appareat, semper nos de scripturae sacrae informatione parati sumus exhibere“). Podobné tvrzení se zde objevuje také již v úvodní protestaci, předcházející bezprostředně čtyřem artikulům, kde se oznamuje, že věrní v Českém království budou na níže uvedených člancích trvat v životě i ve smrti, „nisi de opposito per sacram scripturam ac rationem uiuacem erunt edocti“; tamtéž, s. 199 (stejně definoval rozhodčí autoritu ve věcech víry již v prosinci 1417 Jakoubek ze Stříbra, viz výše, pozn. 290). Zde tedy již pražské artikuly neslouží jen jako součást odůvodnění vzpoury proti legitimnímu panovníkovi vojskům před Prahou, ale nově, dobře odůvodněné, se nabízejí ke kritickému písemnému posouzení druhé straně tak, že manifest zároveň definuje, na čem má taková katolická kritika stavět, aby byla husity akceptována. Na specifičnost tohoto důrazu, regulující literární polemiku právě v době kolem 8. července, ukazuje to, že v mladších manifestech s červencovou redakcí čtyř artikulů se již s uvedeným jakoubkovským normativním dodatkem nesetkáváme a zůstává jen vyjádření ochoty k poučení podle Písma svatého, srov. LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 391, 395; AČ III, s. 214, 216; F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 285.

ještě více dotáhnout obléhací šroub kolem Prahy získáním husitských pozic na Vítkově hoře, z nichž byly střeženy dvě důležité zásobovací tepny na východ. Rozprášení spojeného křížáckého oddílu Míšňanů a Rakušanů, který se o to pokusil, vnesl do celé situace nový rozměr. Rozhodující význam této epizodické bitvy docházel ovšem oběma stranám postupně.³⁸⁷

Další vhled do postojů rebelující Prahy v červnu a červenci 1420 nám umožňují dva doposud nezmíněné pozoruhodné plody husitské publicistiky. Jedná se o dvě redakce téhož textu. Starší z nich, staročeská skladba *Slyšte, nebesa*, se v originále datuje již k 20. červnu,³⁸⁸ mladší latinské znění *Audite, celi* bylo husitskými vydavateli vztaženo k 20. červenci.³⁸⁹ Podle současného stavu bádání předpokládají oba texty ještě starší společnou latinskou předlohu. O textu *Slyšte, nebesa* se však má za to, že není jejím překladem, ale v podstatě její přepracovanou staročeskou redakcí.³⁹⁰

Také tato skladba je v obou svých redakcích podobně jako manifest do Benátek jednou velkou obžalobou krále Zikmunda, která mu v souvislosti s křížovým tažením do Čech podobně vytýká jeho údajné úklady a lstivost. Zároveň však zdůrazňuje, že král takto proti Českému království robotuje, „[...] přezlostného podněcovače Fernanda [...] falešnými sliby jsa omámen a ústavné sočby rozličným ostnem nabádán. [...]. Toho nedužitedlného ne posla, ale osla a klamaře jsa učiněn v zlosti posluhovatel [...]“³⁹¹ Výpověď citovaných slov nejenom barvitě dokresluje míru husitské nedůvěry k Fernandovi a Zikmundovi, nýbrž do jisté míry asociuje, vzpomeňme, i naraci manifestu do ležení míšeňských markrabat, podle níž by údajně Zikmund na čtyři husitské kusy kývl, nebýt „některých biskupů a lakotných kněží“. Jestliže se tedy již 20. června setkáváme v husitském textu s přesvědčením, že Zikmund byl očarován Fernandovou politikou falešných slibů,³⁹² je nyní ještě zřetelnější, proč legátův taktizující list *Nuper in regnum Bohemie* byl pověstnou kosou, která narazila na kámen.

Německý historik Ferdinand Seibt, který obě redakce skladby podrobil srovnávací analýze, došel k závěru, že starší staročeské znění je v osobním útoku na Zikmunda i v záležitostech dogmatu ostřejší. V případě *Audite, celi* zjišťuje, že z původního husitského kréda v latinském textu zbyl pouze kalich, což považuje za stejně „*versöhnungsbereit*“ jako zde obsažený postoj k Zikmundovi.³⁹³

S tímto závěrem v případě kalicha souhlasit nelze, neboť obě znění přicházejí s

³⁸⁷ K vojenským operacím mezi 10.–15. červencem podrobně P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 124–134, a populárnější formou týž, *Proti všem*, s. 138–143.

³⁸⁸ Jako *Žalobu Koruny české k Bohu na krále uherského a sbor kostnický* vydal J. DAŇHELKA, in: *Husitské skladby*, s. 23–31.

³⁸⁹ Naposledy jako *Satira Regni Bohemie in regem Hungarie Sigismundum* vydáno tamtéž, s. 167–173.

³⁹⁰ Srov. F. SEIBT, *Slyšte nebesa*, s. 19; K. HRUZA, *Audite, celi!*, s. 133–134.

³⁹¹ *Slyšte, nebesa*, s. 28; za pozornost stojí celý oddíl, ř. 199–214, kde se Fernando líčí ve velmi temných barvách. Neméně shovívavě později zúčtoval s Fernandem i únorový manifest 1421, srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 286–287. K tomu nověji K. HRUZA, *Audite, celi!*, s. 137; P. ČORNEJ, *Husitské skladby*, s. 31.

³⁹² V latinské redakci, *Audite celi*, s. 170–171, jednoznačněji čteme: „Fernandi [...] falso promissorum prestigatus specimine“ neboli „okouzlen Fernandovým falešným modelem slibů“.

³⁹³ Srov. F. SEIBT, *Slyšte nebesa*, s. 17–25, zde zvl. 23: „Übrig bleibt demnach – was auch wörtlich dargelegt ist – vom hussitischen Credo im Lateinischen nur der Kelch. Und das ist gradeso versöhnungsbereit wie die Haltung des lateinischen Manifestes gegen Sigmund persönlich, ist aber politisch von viel größerer Tragweite.“ Podobně F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 181–182.

výstižným kompendiem Jakoubkovy teologie přijímání podobojí.³⁹⁴ Jejich autoři si shodně stěžují, že král pálí, plení a vraždí zvláště proto, že synové a dcery „České koruny“ jsou poslušni Kristova „*spasitedlného prikázanie*“ („*salutaribus [...] preceptis*“) přijímat svátost podobojí. Tím, že to Kristus takto učil i vlastnoručně činil, dal podle nich svým věrným „*neporušitelný zákon*“ („*sic sumendi legem infringibilem*“); dal ho na památku svého umučení, na znamení své nezměrné lásky a také za „*nejvzácnější základ nám skrze tě dobytého spasenie*“.³⁹⁵ A nechybí ani třetí teologický pilíř utrakvismu – speciální duchovní užitky.³⁹⁶ A ani to není vše. Přichází také původní mysticko-eucharistický důraz Matěje z Janova, preferující (časté) přijímání eucharistie proto, že: „*Per hoc quoque ineffabili unionis amorose mysterio tui tibi incorporantur fideles et in membra tua mistica stupenda transmutacione formantur.*“³⁹⁷ Utrakvisté takto zdůrazňovali především nezbytnost přijímání svátosti, jak dokládá výše rozebraný husitský traktát *Quia plurimi adversarii* z roku 1418, snad z pera Jakoubkova, kde se setkáváme s podobnou argumentací.³⁹⁸ Celou sumu o kalichu uzavírá klasické historizující konstatování, že přijímání podobojí přejala prvotní církev a skutkem i Písmem je zůstavila „*zákonu křesťanskému*“ za pravý příklad k následování.³⁹⁹

Mezi oběma redakcemi lze také v pasáži o kalichu postřehnout několik odchylek. Pomineme-li, že české znění je na jednom místě o něco popisnější – nechybí ani níže pojednaný motiv andělů –, v ostatních případech se jedná spíše o drobnosti.⁴⁰⁰ Pro nás mají ovšem nemalou hodnotu. Tam, kde se v obou verzích mluví o prikázanosti kalicha, je to v *Audite, celi* navíc ještě zdůrazněno tím, že se na příslušném místě mluví o Kristu jako nejvyšším prikazovateli: „*o totius mundi unica salus ac summe preceptor*“, zatímco v *Slyšte, nebesa* stojí pouze: „*ó všeho světa jediný Spasitel*“.⁴⁰¹ Podobně Kristus, učící a vysluhující podobojí, je v *Audite, celi* označen za „*fons veritatis*“, kdežto v *Slyšte, nebesa* nazván spíše pastorálně jako „*studnice milosrdenstvie*“.⁴⁰²

Autor či redaktor *Audite, celi* z 20. července 1420 tak nejenom nadále zastává heretickou teologii kalicha v její úplnosti (snad jen vypouští nepřímou narážku na přijímání dítek)⁴⁰³, ale oproti českému znění z 20. června mluví o *praeceptum* kalicha ještě

³⁹⁴ Za „katolické“ a „připravené ke smíru“ nepovažuje latinské znění ani K. HRUZA, *Audite, celi!*, s. 148.

³⁹⁵ *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 220–230 = *Audite, celi*, s. 171, ř. 163–172.

³⁹⁶ *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 233–236 = *Audite, celi*, s. 171, ř. 172–174.

³⁹⁷ *Audite, celi*, s. 171, ř. 174–176 = *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 236–238. K tomu srov. výklad V. KYBALA, *M. Matěj z Janova*, zvl. s. 96–97, 312–314.

³⁹⁸ Srov. IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, f. 298r: „Illud est sacramentum necessitatis, quod proprie est ex ordinatione Cristi unire hominem Deo et transmutare hominem in Deum. Sed eukaristia est huiusmodi. Igitur.“

³⁹⁹ *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 238–241 = *Audite, celi*, s. 171, ř. 176–179.

⁴⁰⁰ V latinském *Audite, celi* již nenalezneme následující větu, *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 230–233: „V nížto jistě ty jsi krmitel i krmě, darovatel i dar, chléb i nápoj andělů svatých v nebeské vlasti bydlících a tvých zvolených na této púšti smrtné putujících.“ Opět – Boží tělo a krev je pojátkem mezi anděly a lidmi.

⁴⁰¹ Srov. *Audite, celi*, s. 171, ř. 163–165 a k tomu *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 220–222.

⁴⁰² Srov. *Audite, celi*, s. 171, ř. 167–168 a k tomu *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 224–225.

⁴⁰³ Srov. *Audite, celi*, s. 171, ř. 165–166: „[...] divinissimum sacramentum, omnium charismatum donis refertum“ a k tomu odchylně *Slyšte, nebesa*, s. 29, ř. 222–223: „[...] důstojnou svátost, všech svátostí svrchování i skonání“. Slova v českém znění jsou nejspíše narážkou na přesvědčení Jakoubkova oblíbenice, Pseudo-Dionysia Areopagity, že všechny svátosti závisí na Večeři Páně a dosahují v ní svého vrcholu, což byl důležitý argument pro Jakoubkův požadavek přijímání dítek po křtu, srov. Th. FUDGE, *Hussite Infant Communion*, s. 185–186, kde i pramen.

o něco soustředěněji. Byl k tomu vyprovokován novou královou nabídkou slyšení, respektive Fernandovým listem? Vedle neměnné kritiky Fernandovy falešné politiky slibů a jí naslouchajícího krále Zikmunda se to zdá být pravděpodobné i proto, že upravené latinské znění se snáze mohlo dostat do rukou církevním činitelům a doktorům na Zikmundově dvoře; nebylo-li jim určeno přednostně.⁴⁰⁴ I kdyby však ne, tím, jak výpověď *Audite, celi* stojí v otázce kalicha v přímém rozporu s tenorem Fernandova listu, dává zřetelně najevo, že „Česká koruna“ v otázce kalicha ke smíru ochotná není. Přesto obě strany velmi záhy po 20. červenci nakonec za jednací stůl zasedly.

Setkání „u mostu blízko Prahy“

Přední znalec červencových událostí roku 1420 Petr Čornej usuzuje, že po neúspěchu na Vítkově byl uherský a římský panovník v dvojím ohni. Zahraniční velitelé na něj s vidinou kořisti naléhali, aby svolil ke generálnímu útoku. České panstvo zase Zikmunda tlačilo k politickému řešení a nabízelo se za prostředníka.⁴⁰⁵ Pramenem pro naléhání šlechty je mu vypravování z kroniky Vavřince z Březové o jednání pánů královny strany s Pražany o podmínkách slyšení „*po nenadálém pobití Němců*“ čili po 14. červenci.⁴⁰⁶ Protože se podle stejného zdroje jednalo o slyšení „*a legato et baronibus literis et sigillis promissam*“, můžeme usuzovat, že se jednalo o tutéž nabídku, která, jak jsme poznali, alespoň ze strany legátovy padla již nedlouho před 8. červencem a můžeme předpokládat, že současně či nedlouho poté totéž učinilo svrchu řečených 24 pánů jménem svým i krále.⁴⁰⁷ V tom případě po 14. červenci páni i nadále usilovali naplnit především Zikmundovu vůli, ačkoliv bylo také v jejich zájmu, aby zemi nepustošila cizí vojska, jak jejich iniciativu odůvodňuje Vavřinec.⁴⁰⁸ Podle něj páni nabízeli Pražanům vedle slyšení i příměří. Ačkoliv se o něm legát ve svém listu nezmiňoval, bylo součástí již květnové královny nabídky, neřku-li, že u takového jednání se příměří předpokládalo z jeho samé podstaty (jednání o slyšení v následujících letech to potvrzují). Požadavek příměří tudíž také vytvářel kontinuitu s dobou před 14. červencem. Podle Vavřince z Březové Pražané dohodu o příměří sice podmínili souhlasem svých spojenců, o nabízené slyšení ale projevíli zájem; doslova o něj snažně prosili („*supplicant*“). Proč však husité o slyšení prosili, když věděli, že ho mají již delší dobu slíbené legátem a pány?

Hned ze tří na sobě nezávislých pramenů vyplývá, že na jednání o slyšení Praha nakonec přistoupila proto, že po vojenském neúspěchu krále a bezvýsledném obléhání vycítila příležitost, pokusit se z nové situace vytěžit maximum. Podle Vavřince z Březové husité prostřednictvím panstva nepožadovali již jen možnost obhájit svůj program latinsky před královskými teology, ale nově jej chtěli při té příležitosti osvětlit také v národních jazycích vybraným laikům z králova vojska.⁴⁰⁹ V podobném duchu se vyjadřuje

⁴⁰⁴ K tomu srov. K. HRUZA, *Audite, celi!*, s. 148.

⁴⁰⁵ P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 134.

⁴⁰⁶ Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 390–391.

⁴⁰⁷ Proti tomu J. KEJŘ, *Čtyři pražské artikuly*, s. 14, pozn. 3; P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 135, soudí, že legát učinil husitům nabídky dvě: před bitvou na Vítkově a po ní.

⁴⁰⁸ O jménech některých z pánů hypoteticky F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 102, pozn. 19; srov. také P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 149, pozn. 256.

⁴⁰⁹ Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Historia*, s. 390: „[...] sed supplicant, quatenus propter ipsorum et regni

i dobře informovaný manifest z 8. února 1421. Jeho autor upozorňuje, že přijmout králem, legátem a pány nabízené slyšení si nežádal prospěch Pražanů, chtěli tak učinit pouze kvůli tomu, aby prospěli shromážděnému množství nepřátel, zda by se v nich – doslova muž proti muži – neujala pravda.⁴¹⁰ A podobné svědectví máme i z katolické strany. V berlínském rukopise únorového manifestu po něm následuje ještě přípisek, v němž neznámý autor považoval za nutné uvést referát husitského zpravodaje na pravou míru podle vyprávění přímého katolického účastníka popisované jednání, jistého mistra Pavla. Podle něj prý husité nejenom, že nikdy nechtěli, aby se o artikulech jednalo pod dohledem ustanovených rozhodčích, ale dožadovali se disputace pouze „*in vulgari*“ před pány a laiky.⁴¹¹

Nemůže být pochyb, že husité nově vycítili příležitost vtáhnout do slyšení především laiky obou stran.⁴¹² Ačkoliv Vavřinec tvrdí, že Pražané takto usilovali veřejně obhájit sebe i království, dalším z hlavních motivů byla příležitost k misii. Jak jsme slyšeli, nepokrytě o ní mluví manifest z února 1421. Neznámý katolík naznačil ovšem ještě jeden důvod, proč husité stáli o přítomnost laiků při vyjednáváním slyšení. Urození laici mohli mít na výsledku jednání ještě jiný zájem než do sebe zaklesnutí, neústupní bohoslovci. Navíc pražská umírněná koalice univerzitních mistrů, staroměstských měšťanů a šlechty jen těžko mohla v rozhodnutí vyjednávat odsunout na vedlejší kolej radikály, jimž byla v mnohém zavázána. Právě uvedené důvody je mohly přesvědčit, aby k tomu dali souhlas.

413

Protože Pražané nechtěli uzavřít příměří bez souhlasu svých spojenců, na řadu přišlo jednání o zajištění bezpečnosti případných vyslanců prostřednictvím rukojmí. Podle *Husitské kroniky* měli původně husitští mistři přijít jednat na katolický Pražský hrad a za to požadovali jako rukojmí vévody („*duces*“), kteří se Zikmundem oblehli Prahu. To královští vyjednávači odmítli s tím, že se Pražané budou muset spokojit pouze s pány a rytíři. Podle líčení Vavřincovy kroniky s tím husité souhlasili, jak se ovšem vyjednávání odvíjelo dál se z ní již nedozvíme. Po zatím poměrně spolehlivém a přesvědčivém výkladu přichází v půli věty nečekaný radikální obrat: Po uvedeném souhlasu Prahy uvedení páni již prý dále o slyšení nejednali, a proto husitští mistři vydali a královu vojsku poslali čtyři artikuly s jejich odůvodněním, kterýžto text také následuje s vročením 1421.

Nechceme zde spekulovat, co mohlo stát za takto náhlým a krkolomným zlomem v dnes známé textové tradici sledovaného oddílu *Husitské kroniky*.⁴¹⁴ Jisté je pouze to, že

tocius honorem apud regem publicam magistris et presbiteris obtineant audienciam, ut quatuor linguis, boemico, theutonico, hungarico et latino, valeant aperte veritates quatuor articulorum, pro quibus se Pragenses cum sibi adherentibus regi opponunt, lucide et aperte scripturis toti exercitui declarare, innocenciam suam propalare ac tocius regni gravem et sinistram infamiam de cordibus hostium evellere et, si opus fuerit, doctoribus regis ad cuncta eorum obiecta respondere.“

⁴¹⁰ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 288 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 294: „Et quamvis ipsam obalatam nobis, sicut premittitur, audienciam, quam nostra utilitas non exegi, cum periclitacione vite ob nil aliud quam ob prodesse eteroclitie multitudini, ex adverso congregate, si cominus cepisset in eis veritas et errantibus succurisset, voluimus suscipere caritative [...].“

⁴¹¹ Přípisek otiskl pouze F. PALACKÝ in: *UB II*, s. 493–494, zde: [...] quod numquam cum eis volebant conferre ita, ut iudices audiendorum constituerentur et quaelibet pars motiva sua proponeret libere, sed solum in vulgari coram baronibus et laicis volebant disputare [...]. O něm nověji P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 254.

⁴¹² Srov. také J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 66–67.

⁴¹³ K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 48.

⁴¹⁴ J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 66–67, je k námi sledovanému podání Vavřincovy *Husitské kroniky* neadekvátně

tímto způsobem smlouvání s pány o podmínkách slyšení neskončilo. Podle autora únorového manifestu, který nyní bude naším hlavním zpravodajem, se sice Pražané mohli v jeho závěru doslova nasytit nečistou hrou a úskoky druhé strany,⁴¹⁵ přesto jejich všudypřítomná nedůvěra byla zárukami z mnoha stran nakonec překonána. O tom, že husité jednání protahovali zejména ke škodě krále, kdy obrovské vojsko muselo ležet ladem, není třeba pochybovat. K překonání husitské nedůvěry zřejmě přispělo i to, že obě strany se nakonec setkaly k přímému jednání o pražských člancích „*u mostu blízko Prahy*“. Za daných okolností tedy na „neutrálním“ území vypálené Malé Strany.⁴¹⁶ Stalo se tak nejspíše 25. července.⁴¹⁷

Jak nás informují naše prameny, z Pražského hradu sestoupili někteří Zikmundovi muži jako akvilejský patriarcha Ludvík (II.) z Tecku († 1439),⁴¹⁸ biskup v dalmatském Trogiru Šimon Dominis z Dubrovníku († ca 1420)⁴¹⁹ a pochopitelně katoličtí teologové a právníci jako Martin Talayero z Tortosy († 1425)⁴²⁰, humanista Petr Pavel Vergerio st. († 1444)⁴²¹ a další⁴²², aby s husity podstoupili „*humanos tractatus collacionesque magistrales*“

kriticky právě proto, že není schopen vnímat působení různých faktorů na originál během jeho tradování, a porušené znění textu tak, jak ho máme dnes před očima, přisuzuje již Vavřincovi samému. Ze stejného důvodu potom dokonce F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 266, pozn. 37, přišel s teorií, že Vavřinec zde nelíčí přípravu malostranského jednání, nýbrž až další po něm následující druhý pokus o slyšení na Pražském hradě, k jehož realizaci ale prý již nedošlo. Tím jen, ve snaze Vavřince obhájit, červencové události v Praze 1420 ještě více zatemnil a J. PEKAR, *Žižka III*, s. 66, pozn. 1, ho za to právem zkritizoval. Posléze se přerývaným výkladem *Husitské kroniky* zabýval J. KEJŘ, *Čtyři pražské artikuly*, s. 13–18. Přišel s několika cennými postřehy, ovšem opět ve snaze Vavřince obhájit ve stopách Bartošových proti Pekařovi. I když jeho přínos v několika dílčích skutečnostech zůstává, ani on nepřinesl žádný skutečný důkaz, že by Vavřinec poté, co údajně smlčel o malostranském jednání pro jeho předběžnost, explicitně navázal popisem přípravy jakési další následné schůzky na Pražském hradě.

⁴¹⁵ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 288 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 294: „[...] in terminis placitacionis, in quibus colludiis eorum saturati sumus et figmentis [...]“

⁴¹⁶ Citace pochází z retrospektivního listu Zikmundových rádců do Krakova z jara 1424, viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 460–466, zde 460–461: „Primo enim habuerunt [tj. audientiam, pozn. DC] in Bohemia ad pacem[!] prope Pragam, cum serenissimus dominus noster Romanorum rex misit reuerendum patrem dominum patriarcham Aquiliensem et venerabiles dominos Petrum Paulum sacre pagine magistrum ac iuris vtriusque doctorem et magistrum Martinum etc. et alios plures, a quibus habuerunt audientiam quantam voluerunt.“ Ještě později – v roce 1430 – vzpomínal na tato jednání Jindřich Kalteisen takto: „Secundo in exercitu presente rege Romanorum et Bohemie in obsidione civitatis Pragensis, in quo simul nostri doctores katholici cum litteratis Hussitarum se audiverunt“; cituje Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 60, pozn. 40. O obou pramenech podrobněji níže. O malostranském spálení mluví již V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 83; nověji o situaci na Malé Straně P. ČORNEJ, *Šest statečných?*, s. 94 a 96, kde doklad, že ne všechny tamní domy byly zničeny.

⁴¹⁷ K dataci, kterou je nutné odvozovat z dalších souvislostí, J. KEJŘ, *Čtyři pražské artikuly*, s. 17; P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 136.

⁴¹⁸ K němu nověji H. SCHMIDINGER, *Ludwig Herzog*, s. 348–349; Ch. DOMENIG, *Ludwig von Teck*, s. 150–157. Od roku 1433 se účastnil basilejského koncilu, kde také zemřel.

⁴¹⁹ V době kostnického koncilu působil v Zikmundových diplomatických službách. V letech 1417–1418 ho nacházíme v Kostnici. Za jeho služby ho král jmenoval svým rádcem (*consiliarius*). Německý koncilní národ ho na podzim 1417 delegoval jako člena konkláve volícího papeže; konkláve sám zahájil slavnostní mší svatou. Po skončení koncilu ho Zikmund ponechal ve vlastním zájmu u nově zvoleného papeže a Šimon 30. srpna 1418 odjel s Martinem V. do Ženevy. Tyto informace přebíráme ed A. BĀRĀNYHO, *Sigismund király*, s. 5–30, zde 20, kde odkazy na prameny. Za překlad textu jsem zavázán Kornélii Takacs Kolářové.

⁴²⁰ O něm podrobněji níže.

⁴²¹ Zikmund ho přijal do svých služeb také již v Kostnici. O něm G. BEINHOF, *Die Italiener*, s. 229–233; Zs. KISÁRY, *Vergerio und Sigismund*, s. 292–294.

⁴²² Srov. vidimus papežské křížové buly, vystavený 16. května 1420 v Kutné Hoře, UB I, č. 41, s. 46–48, kde se z učenců přítomných na Zikmundově dvoře uvádějí vedle Vergeria a Talayera ještě doktoři dekretů pražský Mikuláš Zeiselmeister († 1435) a Ital Jakub de Spinolis. Zda i oni byli na Malé Straně se můžeme jen dohadovat. Zda se jednání mohl zúčastnit také Jan Stojkovič, jak na základě Příbramovy poněkud

o čtyřech artikulech. Jednání započala svižně. Husitští mistři, z nichž jménem známe pouze Jana z Příbrami, nejprve přečetli a posléze druhé straně i písemně předložili pražské články v podobě, která odpovídala jejich oficiální redakci z počátku července.⁴²³ Poté dostala slovo druhá strana. Jak dílem doplňuje a dílem opakuje podle vzpomínek mistra Pavla výše dotčený katolický glosátor únorového manifestu, husitští mistři se o artikuly nehodlali přít dlouho. Poté, co jejich články byly předneseny i s doklady („*cum ceteris*“), týž mistr Pavel je i za cenu škrtnů opravil („*reformavit*“) podle katolické víry do náležité podoby. Jeho zásahy byly ale husity odmítnuty.⁴²⁴ Jinak to viděl autor únorového manifestu. Korekci článků zatajuje a až příliš zjednodušeně líčí, jak podle něj katoličtí mistři předložené artikuly naprosto schválili a dokonce prý k nemalé radosti husitů nabádali nejenom k jejich zastávání jako katolických artikulů, ale přímo i k jejich uskutečňování. Zároveň nás však podrobněji informuje, v čem přesně se obě strany neshodly. Katolíci údajně kývli na vše s výjimkou jednoho místa z dokladové části k druhému artikulu o přijímání podobojí, kde šlo o to, „*an communio sit precepta*“.⁴²⁵

Naštěstí se nám dochoval dokument, s jehož pomocí můžeme nejasná či konfliktní místa obou konzultovaných pramenů nejenom lépe pochopit, ale i doplnit.⁴²⁶ Jedná se se vsí pravděpodobností o jakýsi protokolární zápis katolické strany z dotčené rozpravy nad artikuly. V něm po každém z husitských článků, jejichž přítomné znění je zestručněnou podobou oficiální redakce, následuje katolický výklad (*responsiones*) a zcela na závěr se připojuje poznámka, zda s touto interpretací husité souhlasili. Články tak skutečně nejprve byly podrobeny korekci, ovšem v tom smyslu, že oprava se týkala nikoliv znění pražských artikulů, ale jejich husitského písemného odůvodnění, což v případě kalicha ostatně dosvědčilo již podání únorového manifestu. Jestliže víme, že korekci, respektive interpretaci provedl účastník schůzky, jistý mistr Pavel, můžeme se skutečně domnívat, že jím byl právě onen věhlasný Petr Pavel Vergerio, který snad měl i hlavní zásluhu na vyhotovení protokolárních *Responsiones*.⁴²⁷ Je nápadné, že v nich přítomná posloupnost diskutovaných pražských článků – tj. svobodné kázání, stavení světského panování kněží, trestání smrtelných hříchů a kalich – odpovídá pořadí, v jakém se je o několik týdnů předtím rozhodl pro své potřeby osvětlit legát Fernando. Z toho můžeme usuzovat, že v tomto pracovním pořadí byly články diskutovány také na Malé Straně, přičemž i tentokrát byl nejspornější z nich logicky ponechán až na konec. Jak legát požadoval již ve

záhadné zmínky usuzuje F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jana*, s. 70, si zasluhuje zvláštní pojednání, od něhož na tomto místě upouštíme. K celému srov. J. PEKAR, *Žižka III*, s. 69, pozn. 2.

⁴²³ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 288 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 294–295.

⁴²⁴ UB II, s. 494: „Nec diu contulerunt simul de articulis, sed postquam propositi fuerunt cum ceteris, idem magister totus fidelis secundum fidem Romanae ecclesiae articulos reformavit et in debitam formam posuit, quae necessario apponenda erant apposuit secundum veram fidem Romanae ecclesiae, quae omnia isti haeretici obmiserunt.“

⁴²⁵ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 288–289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 295: „Quo facto viris doctis et maturis recte visum est et placitum ipsos oblatos articulos prorsus aprobare et omnino preter partem unius in quodam adiacenti ipsi articulo, scilicet an communio sit precepta, prorsus nobiscum concordare. Nec ad tenendum eos ut catholicos dumtaxat monendos, sed cogendos ad exequendum in gaudia nostra non modica ceperunt asseverare.“

⁴²⁶ Jako *Responsiones facte ad quatuor articulos datos per illos de Praga* jej vydal P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 255–256. K okolnostem vzniku textu a jeho dochování tamtéž, s. 246–248. Registruje týž, *Repertorium*.

⁴²⁷ Srov. tamtéž, s. 247–248.

svém listu, husitští mistři na Malé Straně „počestně a zdrženlivě“ smýšleli při interpretaci alespoň tří článků, jestliže zjevně kývli na jejich katolický výklad, jak nás informují *Responsiones* a poněkud zkresleně i únorový manifest.⁴²⁸ V případě teologického odůvodnění laického kalicha si však říci nedali a došlo opět k otevřenému střetu.

Obsah patrně nejvzrušenější diskuse o kalichu můžeme z kusých zpráv zrekonstruovat alespoň v hrubých obrysech. Jestliže se podle únorového manifestu v diskutovaném dokladovém materiálu k článku o přijímání eucharistie podobojí tvrdilo, že je přikázané, je možné, že se pracovalo s husitskou argumentací, jak ji měl před sebou již legát Fernando.⁴²⁹ Obě strany mohly ovšem vyjít i ze souboru autorit, připojených k husitskému artikulu v rozšířené červencové redakci, protože všem jen trochu znalým věci bylo zřejmé, že odkazují na mohutnou polemiku kolem *Auctoritates* s kostnickým koncilem v letech 1417–1418, kde šlo právě o to, zda tyto autority dokazují přikázanost kalicha a jeho nutnost ke spáse.⁴³⁰ Další cenné detaily z proběhlé diskuse přináší svědectví únorového manifestu, podle něhož Petr Pavel Vergerio bezprostředně po jednání zpravil převážně urozenou laickou „veřejnost“ obou stran před třemi notáři takto: „*Avšak v druhém bodu, [...], jsme se částečně shodli, částečně neshodli. Sjednotili jsme se na tom, že uvedené přijímání se může a nemusí dít dovoleně a záslužně. Ale v tom, že je příkazem Páně, jsme se neshodli. S pomocí Pána doufáme ovšem, že i v tom nalezneme shodu.*“⁴³¹ Nelze vyloučit, že neznámý husitský autor manifestu se zde přímo opírá o záznam dotčených notářů. Uvedená slova totiž opět odkazují na argumentaci listu legáta-nuncia Fernanda. Jako již dříve Fernando také katoličtí hodnostáři a mistři na Malé Straně nejspíše dokázali připustit, že eucharistická praxe podobojí může být za jistých okolností dovolená a záslužná i pro laiky. Ani oni však nechtěli přistoupit na husitskou teologii takového přijímání.⁴³² Na složitost jednání naráží katolický glosátor únorového manifestu. Podle sdělení mistra Pavla si stěžoval, že husité se byli ochotni držet Písma jen tam, kde se jim to hodilo. Na námitky katolíků neodpovídali a uváděli dokola pouze známou utrakvistickou autoritu Ioh. 6, 54.⁴³³ Přesto všechno zúčastněné strany, můžeme-li věřit Vergeriovým slovům, neviděly zbývající spor beznadějně.

Již jsme naznačili, že po skončení uzavřeného jednání prelátů a mistrů došlo k informování laické „veřejnosti“. Na jedné straně ji tvořili páni, věrní králi, na druhé

⁴²⁸ O Fernandově listu výše, s. 98.

⁴²⁹ Husitskou argumentaci citujeme výše, v pozn. 370.

⁴³⁰ Mezi znalé jistě patřili Talayero, Vergerio i Šimon Dominis, kteří v letech 1417–1418 v Kostnici pobývali.

⁴³¹ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 295: „Sed in secundo, qui est de communionem eukaristie omnibus Christi fidelibus porrigenda, partim sumus concordem et partim discordem. Concordem quidem, quod predicta communio potest quidem licite et meritorie fieri et non fieri. Sed in hoc, quod sit preceptum Domini, ibi discordamus, sed Domino iuvante speramus, quod et in hoc erimus concordem.“ Srov. také PETRUS PAULUS VERGERIUS?, *Responsiones*, s. 256: „Respondimus, quod si intelligatur, quod hoc sacramentum sic sumere sit de necessitate salutis, sine quo nemo potest salvari, nos non sumus cum eis neque ecclesia Dei. Et in hoc remansimus discordes, quia communicare hoc sacramentum potest bene et male fieri, ut dicit Augustinus. Et sic recessimus ab invicem.“

⁴³² Argumentaci Fernandova listu viz výše, v pozn. 372.

⁴³³ UB II, s. 494: „Et plura alia me praesente retulit, quomodo solum sacram scripturam et evangelia tenerent in his, quae sunt pro eis, quae autem sunt contra eos, cum eis objiciuntur, non respondent adeo, sed dicunt: ecce hoc est in evangelio scriptum, puta Amen Amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem etc. ecce lege etc. etc. (sic) Communiter objiciunt cetera quae pro eis sunt, nec respondent ad objecta contra eos.“

husitští hejtmani a pražští *seniores*, kteří svorně čekali na výsledek jednání vně jednacích místností či budovy. O výsledku učených porad je česky informoval děkan artistické fakulty a Jakoubkův pomocník Jan z Příbrami.⁴³⁴ Jeho řeč do latiny pro kontrolu katolíkům překládal mistr Pavel z Prahy († 1441), se vši pravděpodobností onen zarytý odpůrce husitů, který se již v roce 1417 literárně potýkal s Šimonem z Tišnova.⁴³⁵ Latinsky o výsledku debat referoval citovaný humanista Vergerio.⁴³⁶ Husité nechtěli ponechat nic náhodě a usilovali jím vyslovenou naději bezprostředně naplnit. Podle svědectví únorového manifestu katolické straně obratem navrhli, aby zbývající sporné téma, zda je kalich přikázáný, rozhodla učená disputace (*disputatio*). Představovali si ji tak, že když katolickou stranu přesvědčí „*evidentissimis racionibus et scripturis*“, bude povinna s nimi souhlasit. V opačném případě husité přijmou stanovisko katolické.⁴³⁷ Katoličtí mistři to rázně odmítli. Podle husitského zpravodaje to odůvodňovali tím, že jim nepřísluší konat takovou disputaci, protože není možné disputovat o něčem, co již rozhodl svým dekretem kostnický koncil.⁴³⁸

Husitskému návrhu, jak dosáhnout smíru, se královi vyslanci mohli vzpírat také proto, že husité údajně nechtěli, jak jsme již slyšeli, aby byli ustanoveni „*judices audiendorum*“, ale dožadovali se disputace „*in vulgari*“ před pány a laiky.⁴³⁹ Ve vyprávění únorového manifestu si skutečně nelze nevšimnout, jak husité doufali, že zdánlivě spravedlivé a rychlé východisko disputace pomůže druhé straně vnutit především panstvo. Všimněme si, že husitští mistři se údajně obrátili se svým návrhem na své katolické protějšky nejenom „*se souhlasem pánuů*“, ale také, že královi mistři návrh odmítli, „*ačkoliv to všichni schvalovali a prohlašovali to za správné a spravedlivé*“.⁴⁴⁰ Bylo tak na snadě, že členové husitské delegace budou nadále tlačit, aby především urození

⁴³⁴ O jeho pozici v rámci hnutí v této době P. ČORNEJ, *Bitva na Vítkově*, s. 137.

⁴³⁵ Proti P. ČORNEJOVI, tamtéž, na jeho katolické vyznání poukazuje F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 48, pozn. 89. V této době patřil již k blízkým spolupracovníkům Jana Železného a pro nás není bez významu, že se jako jeho prokurátor roku 1416 zúčastnil kostnického concilu. O něm nověji P. ELBEL, *Knihovna*, s. 595–610, zvl. 597–599; týž, *Testament*, s. 3–46, zvl. 5–7.

⁴³⁶ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 295.

⁴³⁷ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 296, zvl.: [...] *ideo pro illo residuo, quod in partem dubiam retorsistis, videlicet an communio supra dicta sit precepta, vestras desuper reverencias ad disputandum povocamus [...], ante omnia hoc presupponentes, ut nobis modo sitis obligati, quatenus, si nos vobis irrefragabiliter probaremus evidentissimis racionibus et scripturis, ut vos nobis, ymmo veritati probate ex debito teneamini consentire. Quodsi dubia sorte contingat vos nobis oppositum probare, extunc parati erimus et vobis obligati a nostris discedere et vestrum oppositum doccius amplexari.*“

⁴³⁸ Srov. tamtéž: „[...] *heu magistri nobis responderunt: ‚Non expedit nobis vobis in hac materia, a concilio iam determinata, disputare, cum unum super omnia sit argumenta: Concilium sic decrevit, ergo sic est tenendum. Ac si eciam vestris vinceremur argumentis in tantum, ut consciencia nostra immobiliter dictaret, quod plene probastis, contra tamen ecclesiam non auderemus consentire.‘*“

⁴³⁹ Alespoň si na to stěžuje katolický glosátor manifestu, srov. UB II, s. 493–494, zde: „[...] *quod numquam cum eis volebant conferre ita, ut iudices audiendorum constituerentur et quaelibet pars motiva sua proponeret libere, sed solum in vulgari coram baronibus et laicis volebant disputare [...]; etiam nullius studii praesidentem volebant recipere.*“ Nelze vyloučit, že neznámý katolík zde přímo polemicky naráží na tvrzení únorového manifestu, že Pražané jsou i v únoru 1421 připraveni ke slyšení za předpokladu spravedlivého předsedajícího, srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 290 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 297: „[...] *in presidente inobliqua et indifferens equitas conservata*“. K tomu srov. pozoruhodnou diskusi mezi Šimonem z Tišnova a Jakoubkem ze Stříbra nejspíše z roku 1417 o rozhodčích jejich chystané disputace o přijímání maličkých, *Documenta*, č. 116, s. 673–675.

⁴⁴⁰ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 295–296.

laici obou stran v překladu dozorovali výsledky následné disputace. Snažili se tak zužitkovat především zájem českomoravské šlechty na rychlé dohodě, která samozřejmě nedokázala nebo nechtěla domyslet všechny dopady a souvislosti zdánlivě přijatelného husitského návrhu.

Ve skutečnosti husitští mistři žádali z hlediska soudobé eklesiologie naprosto revoluční věc. Legitimní přesvědčení o neomylnosti církevního magisteria ve věcech víry, které navíc ve sporné otázce rozhodlo koncilním dekretem a confirmující papežskou bulou, hodlali nahradit vírou, že sama učená disputace – původně nástroj univerzitní výuky⁴⁴¹ – může přinést závazné poznání teologické pravdy, podle toho, cí sylogismy a doklady z Písma budou průkaznější.⁴⁴² Takovou interpretaci výše citovaného husitského normativu „*evidentissimis racionibus et scripturis*“ naznačil sám autor únorového manifestu. V kratším teologickém rozboru s odstupem několika měsíců zpochybňuje argumenty katolických doktorů, odmítající disputaci na sporné téma. Podivuje se, že jednájí naprosto v rozporu se svou stavovskou důstojností mistrů a kritizuje je, že proti logické dedukci (*illatio*) – Kristus, pravý Bůh a člověk, takto ustanovil, proto se to má takto zachovávat a věřit – přisuzují „*smrtnému koncilu nesmrtelnou nutnost správně jednat*“ a jeho skutky mají jakoby za neomylnou premisu. Podivuje se také, že raději než tomuto nejprůkaznějšímu sylogismu („*evidentissime racioni*“), který je prý pevnější než kostnické rozhodnutí a spolehlivější a učenější než všichni doktoři světa a kvůli němuž jedině lze přitakat všeobecné církvi, chtějí raději přináležet „*errabili ecclesie, que sola fallitur et alios falit et fallere facit*“. A aby náš autor svůj závěr dokázal, neváhá ho opřít o několik dokladů z kanonického práva, z nichž má vyplývat, že logická argumentace je spolehlivější než jakákoli jiná.⁴⁴³

Podle našeho autora tak skutečně neomylnou kategorií ve věcech víry není ani církev či její koncil, ale Písmo a rozum.⁴⁴⁴ Setkáváme se opět s argumentací, kterou zastával Jakoubek ze Stříbra v prosinci 1417 v *Contra Gerson* a o málo měsíců později ji rozvinul na něj navazující autor *Quia plurimi adversarii*. Ten, vzpomeňme, zastával názor, že výroky svatých se věří kvůli jejich racionalitě, a proto z nich neváhal sestavit 44 sylogistických důvodů pro *praeceptum* a *necessitas* kalicha.⁴⁴⁵ Odpověď na čtyři

⁴⁴¹ K tomu srov. např. J. STOČES, *Disputace*, s. 384–395.

⁴⁴² Srov. husitskou argumentaci ve prospěch navrhované disputace, F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 295–296, zvl. „Reverendi domini! Cum singula dubia argute racioni sunt pervia et disputantes facile inveniunt, quod imperiti non attingunt [...]“. K tomu srov. v širších souvislostech A. MOLNÁR, *Zur hermeneutischen Problematik*, s. 93–110, zde zvl. 93–97, anebo J. HELMRATH, *Kommunikation*, s. 143–144.

⁴⁴³ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 289–290 = J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 296: „Quibus auditis vidit, qui corda novit, quam valide et late duo responsa, etati et magistrali eorum dignitati prorsus incongrua mirabamur. <Primo> quod concilio mortali immortalem necessitudinem recte agendi adhibebant et opera eius quasi ex indefectibili antecedente formaliter inferebant, quasi non sit illacio solidior per nos illata et ab eis confutata: Christus, verus Deus et verus homo, sic instituit et sic teneri voluit, ergo sic est tenendum et credendum. Secundo mirabamur, quod pocius contra conscienciam edificantes ad gehenam adherere vellent errabili ecclesie, que sola fallitur et alios falit et fallere facit, quam evidentissime racioni, que toto iudicio Constanciensi est constancior et universis mundi doctoribus solidior er doccior, propter quam solam universe ecclesie creditur consentire, contradicentes in hoc ecclesie decreto et consequenter sibi ipsis [...]“. Poté následují důkazy z kanonického práva.

⁴⁴⁴ Jinak tomuto místu rozumí J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 70.

⁴⁴⁵ Příslušnou citaci z *Contra Gerson* viz výše, v pozn. 290; citaci z *Quia plurimi adversarii* výše, v pozn. 288.

artikuly podle normativu Písma a živého rozumu žádal také husitský manifest míšeňskému markrabímu z 8. července 1420.⁴⁴⁶ Nyní se měl stát základem přímé disputace obou stran, měl být zárukou skutečně svobodného, protože od církevní autority emancipovaného slyšení (*audientia expedita*), které dá ve sporné věci průchod pravdě. Nejspíše proto také při jednání o podmínkách disputace na Malé straně husitští mistři odmítali přijmout jakékoli personifikované soudce, jak si opakovaně stěžoval podle informací mistra Pavla katolický glosátor husitského manifestu. Další zárukou svobodného slyšení měli být disputaci přítomní páni a další laici obou stran, kteří nemuseli být pouze bezduchou nátlakovou skupinou. Vzpomeňme na Jakoubkovy česky psané odborné traktáty *O Boží Krví* a *Zpráva, jak sněm konstanský o svátosti večeře Kristovy nařídil* z roku 1415, ale především na ony sbírky sylogismů, jejichž účelem bylo názorně zprostředkovat odbornou argumentaci o tajích kalicha *simplicibus*. Že se tak dělo, dosvědčili i katolíci.⁴⁴⁷ Takovou bezprecedentní revoluci v definici dogmatu, opírající se o laiky a pomíjející jak teologickou autoritu koncilu, tak papeže museli Zikmundovi biskupové a doktoři pochopitelně kategoricky odmítnout.

Než se definitivně odpoutáme od Zikmundovy neúspěšně protihusitské kruciáty, zastavme se ještě u „mediálního“ ohlasu malostranské schůzky. Tím, jak univerzitně vzdělaný autor manifestu z 8. února 1421 napadl autoritu kostnického koncilu v souvislosti s malostranskou schůzí, nám zároveň poskytl vysvětlení, proč se toto staronové téma s novou razancí objevuje v husitské agitační publicistice z doby po krachu jednání na Malé Straně. Zcela konkrétně lze uvedený posun k (staro)novému tématu doložit opět na skladbách tzv. Budyšínského rukopisu. Zatímco v námi výše diskutované prozaické skladbě *Audite, celi* uvedený motiv ještě nepřichází,⁴⁴⁸ jinak tomu je v jiném prozaickém textu z dílny téhož autora *Nuper coram* (ve staročeském znění *Nedávno před*), který na *Audite celi* explicitně navazuje.⁴⁴⁹ Není ještě nic nového, že zde personifikovaná Koruna česká v reakci na aktuální dění Zikmundovi vytýká, že se 28. července 1420 nechal korunovat českým králem neprávem mimo jiné proto, že nenaplnuje Boží přikázání přijímat podobojí, má je dokonce za kacířství a jeho stoupence hubí.⁴⁵⁰ Nově mu však do úst vkládá apologii, která nápadně připomíná argumentaci katolických doktorů z klíčového jednání na Malé straně: „*Svatý sbor Konstanský to jest za blud a za kacieřstvo otsúdil a mně to vyplěnití kázal.*“ Autor si tak připravil půdu, aby odůvodnil omylnost kostnického koncilu a vypsál jeho pravou povahu. Zbloudilost koncilu opírá především o kauzu Jana XXIII. a kostnický sbor líčí jako doupě neřesti, lakoty a pýchy.⁴⁵¹ Na závěr se Zikmundovi diví, proč vůbec takový koncil poslouchá,

⁴⁴⁶ Viz výše, pozn. 386.

⁴⁴⁷ Viz výše, pozn. 291, a níže, pozn. 482, formulaci z traktátu Jana Hoffmanna.

⁴⁴⁸ Podobně tomu je i v manifestu do Benátek z 10. července 1420. Zde se sice kostnický koncil zmiňuje, nikoliv však v souvislosti s otázkou jeho autority, srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 278–282, zde zvl. 278.

⁴⁴⁹ Latinské znění pod názvem *Corone regni Boemie satira in regem Hungarie Sigismundum* vydal J. Daňhelka, *Husitské skladby*, s. 173–178; české znění pod názvem *Porok České koruny králi uherskému, že neřádně korunu přijal a v Království české se násilím tiskne* vydal týž in: *Husitské skladby*, s. 32–40. K těmto textům nověji P. ČORNEJ, *Husitské skladby*, s. 25–57, zvl. 25–35.

⁴⁵⁰ K tématu korunovace srov. P. ČORNEJ, tamtéž, s. 34–35.

⁴⁵¹ Součástí argumentace je tvrzení, srov. *Nedávno před*, s. 36, ř. 156–157 = *Nuper coram*, s. 175, ř. 108, že do Kostnice ke koncilu „mnoho set pustých a nestydatých zběhlo se nevěstek“. LAURENTIUS DE BRZEWOWA,

když papeži a dalším kněžím byla jejich moc dána jeho předchůdcem, císařem Konstantinem.⁴⁵² S podobným diskurzem se setkáváme také v rozsáhlém dialogu o autoritě kostnického koncilu ve veršovaném *Hádání Prahy s Kutnou Horou* z počátku listopadu 1420⁴⁵³ a ve stručnější podobě i ve *Veršované žalobě Koruny české* snad již ze srpna téhož roku. Tím, že se jedná o aktualizované přebásnění skladby *Slyšte nebesa – Audite celi*, získáváme další důkaz, že se téma autority kostnického koncilu s novým důrazem objevilo až po krachu na Malé Straně.⁴⁵⁴ Zapomenout nelze ani na tzv. Leningradský zlomek, který celý pojednává o autoritě kostnického koncilu. Vzhledem k výše řečenému máme za velmi pravděpodobné, že i on vznikl nejspíše až po 25. červenci 1420 v reakci na malostranská jednání.⁴⁵⁵ Podle rozboru Dagmar Marečkové jej měl ovšem již k dispozici autor *Hádání Prahy s Kutnou Horou*. Česky mluvící šlechtické a měšťanské prostředí, do něhož uvedené skladby směřují, mělo být tedy i pod tímto „mediálním“ ohlasem malostranských jednání opět přivedeno k poznání, že dekret omylného koncilu nemůže mít ve věci kalicha poslední slovo.⁴⁵⁶

S odstupem můžeme uzavřít, že malostranská schůzka nebyla jen předběžným jednáním, ale ani nebyla slyšením, jak si je představovali pražští diplomaté a mistři. Z jejich strany to byl velmi vážný pokus o ně. Pokus o disputaci nad již jednou zavrženou herezí.⁴⁵⁷ Tento pokus ukázal, že do budoucna nemusí být při dobré vůli rokujících nepřekonatelnou překážkou tři ze čtyř pražských artikulů a kupodivu za jistých okolností ani samotný eucharistický ritus podobojí pro dospělé laiky. Kamenem úrazu zůstala ovšem nadále jeho husitská teologie se svými třemi pilíři. V tom žádné kompromisní řešení po ruce nebylo. Pokud chtěl Zikmund vstoupit do Prahy, nezbývalo mu než válčit, protože spor o kalich a jeho teologii ležel mimo jeho kompetenci a on to respektoval. Ani jeho biskupové, teologové a kanonisté neměli z hlediska kanonického práva kompetenci husitům cokoliv povolit. Na druhou stranu přesvědčení utrakvisté se kalicha nehodlali vzdát ani za cenu smrti ve víře, že jeho přijímáním plní Kristovo přikázání a pijí z něj ke své spáse. Zároveň byli odkázáni na politiku možného. Jestliže se jim z následníka trůnu, krále Zikmunda, ochránce kacířů učinit nepodařilo, bylo by pro ně cenným úspěchem již to, kdyby se jim prosazením disputace podařilo na Malé Straně prolomit doktrínu, vyhlášenou v srpnu 1417 v Kostnici Janem Gersonem, že s jednou

Chronica, s. 331, ví v Kostnici o 718 „veřejných pannách“, přičemž ULRICH VON RICHENTHAL, *Chronik*, s. 183, který dostal sčítání kostnických prostitutek příkazem od saského kurfiřta Rudolfa III., udává souhrnně kolem sedmi set žen.

⁴⁵² Srov. *Nedávno před*, s. 34–36 = *Nuper coram*, s. 174–175, kde celý oddíl o kalichu a koncilu.

⁴⁵³ Vydal J. DAÑHELKA in: *Husitské skladby*, s. 80–165, zde viz s. 84–95. Ke skladbě nověji P. ČORNEJ, *Husitské skladby*, s. 40–50.

⁴⁵⁴ Skladba postrádá v Budyšínském rkp. nadpis; pod názvem *Veršovaná žaloba Koruny české* vydal J. DAÑHELKA in: *Husitské skladby*, s. 43–60, zde viz 54–55. K textu opět nověji P. ČORNEJ, *Husitské skladby*, zvl. s. 36–38. Uvedeným způsobem datuje F. SEIBT, *Vom Vítkov*, s. 198, podle něhož zde motiv koncilu přichází „ganz unvermittelt“.

⁴⁵⁵ Srov. D. MAREČKOVÁ, *Leningradský zlomek*, s. 65–83; edice na s. 67–68; k mezníkům datace tamtéž, s. 81.

⁴⁵⁶ K recipientům skladeb tamtéž, s. 70, kde k zájmu společnosti na aktuálních teologických otázkách doby; dále F. SEIBT, *Vom Vítkov*, s. 199–200; K. HRUZA, *Audite, celi!*, s. 147–149; P. ČORNEJ, *Husitské skladby*, s. 33–34, 37, 52, kde také k autorskému okruhu „tvořeném univerzitně vzdělanými muži“.

⁴⁵⁷ Nesdílíme tudíž názor J. KEJŘE, *Čtyři pražské artikuly*, s. 15, že se jednalo jen o přípravné setkání ke slyšení v následujících dnech.

odsouzenými kacíři, popírajícími teologické axiomy, se nediskutuje.⁴⁵⁸ Tabu zůstalo nedotčeno a obě strany se s tím musely vyrovnat po svém.

Partie v patu

Jestliže se již 26. července obě velká pražská města rozhodla úředně zabavit majetek uprchlých odpůrců kalicha, o výsledku rokování bylo tehdy nejspíše již rozhodnuto.⁴⁵⁹ A protože poté již svrchu uvedení páni neměli důvod konat další jednání o slyšení – jak nyní můžeme navázat oním nesourodým závěrem z vypravování *Husitské kroniky* –, pražští mistři mohli znovu vyhotovit své čtyři artikuly i s jejich odůvodněním a poslat je královu vojsku. I kdyby se tak stalo jen v latině, je to pravděpodobné i proto, že obdobná bezprostřední reakce husitů na neúspěšná rokování o slyšení se počátkem 30. let stane dobrou tradicí.⁴⁶⁰ Avšak ani král Zikmund již neměl dlouhého stání. Neváhal a o dva dny později, jak jsme již naznačili, se nechal na Pražském hradě za přítomnosti vysokého kléru, říšských knížat a českomoravské šlechty korunovat od arcibiskupa Konráda z Vechty českým králem. Nato rozpustil vojsko a záhy i on sám odjel přes Kolín do Kutné Hory.

Jeho prostor k diplomatickému taktizování se nyní výrazně zmenšil. Svědčí o tom následující vyprávění Vavřincovy kroniky „o hněvech krále Zikmunda“ (J. Pekař): Král „*toho času, nemaje lidí*“, objížděl i s dvorem Kutnou Horu, Čáslav, Kolín, Nymburk, Litoměřice a další města, která ho přijala za krále a při tom si stěžoval na Pražany, že nechtějí přijmout „*poklidné, bezpečné a mírumilovné slyšení*“, které je pro ně ochoten zajistit, protože hledají příležitosti k přijetí jiného krále. Zikmund proto dopsal papeži i do říše o (vojenskou) pomoc, současně ale podněcoval české a moravské pány, aby Pražany přiměli nabízené slyšení přijmout. Král dokonce nabízel glejt pro bezpečný návrat delegace a potvrzení oboustranného příměří. Pražští mistři tentokrát slyšení, o něž doposud usilovali a které jim král odpíral, přijmout nechtěli, protože se báli lsti. Od věrohodných lidí se totiž dozvěděli, že legát Fernando králi radil, aby Pražanům „*mnoho slíbil, ale nic nedodržel, protože nikdo není zavázán dodržet slovo dané kacířům*“, a tak máje s Pražany a jejich přívrženci příměří „*do polovice postu*“, mezitím mohl sbírat vojsko k válce. To Pražané nehodlali připustit a dopsali pánům Zikmundovy strany, zda nemohou zařídit, aby král nařídil svým teologickým poradcům, aby na místo slyšení dali mistrům a Praze „*důkladná písma proti čtyřem artikulům*“, které jim již dříve, „*dobře podepřené důvody a Písmy*“ poskytl i také i veřejně poslali všemu královu vojsku. A

⁴⁵⁸ Srov. IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 58, deváté spekulativní pravidlo.

⁴⁵⁹ O konfiskačních dekrettech z tohoto dne nověji J. KEJŘ, *Konfiskace*, s. 9–57, zde 16–17.

⁴⁶⁰ J. KEJŘ, *Čtyři pražské artikuly*, s. 13–18, se snažil odůvodnit, že závěr dotčeného Vavřincova vypravování s textem čtyř artikulů (*Chronica*, s. 493–494), odráží právě tuto situaci. Nicméně za skutečný text, který mohl být tehdy, koncem července šířen, považuje manifest se čtyřmi artikuly s jejich nejrozsáhlejším známým odůvodněním, který neúplně otiskl a odhadem již k 20. červenci datoval F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, č. 3, s. 282–285. V obou známých rkp. Praha, APh–KMK, D 53, ff. 361r–371r a Bautzen, StadtB, 8° 9, ff. 123r–130v, samotným artikulům předchází nezvyklý úvod, glorifikující husitské vítězství nad Němci a v obou rkp. poté následuje traktát JANA Z PŘÍBRAMI *De bello*, z července 1420, srov. P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 315, s. 164–165. J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 64, pozn. 1, nicméně namítá, že onen netradiční úvod k artikulům nepatří a je až z r. 1421. Přesvědčivý důkaz však neuvádí.

kronika uzavírá: „*Na tu odpověď čekáme dodnes*“.⁴⁶¹

Z uvedeného vypravování je opět na jednu stranu cítit maximální dlouhodobá nedůvěra Pražanů a jejich spojenců k Zikmundovým nabídkám, za nimiž přinejmenším od jednání v Kutné Hoře tušili nekalou hru legáta Fernanda, který se k ní v červenci ostatně do jisté míry sám přiznal. Navíc v této době skutečně již začali hledat jiného krále východním směrem.⁴⁶² Zároveň je z něj však cítit i Zikmundova bezradnost, neboť po krachu jednání na Malé Straně musel dobře vědět, že diplomatický potenciál slyšení byl v danou chvíli vyčerpán, a tím také možnost získat jeho prostřednictvím oboustranné příměří.⁴⁶³

Názorně o tom svědčí pokus „hradecké obce šlechticů a panošů“ zprostředkovat počátkem druhé poloviny října právě prostřednictvím slyšení smír mezi králem a Pražany. Protože pražští mistři žádali přinejmenším totéž, co na Malé Straně, a Zikmundovy možnosti se od té doby nijak nezměnily, bylo to jen plácnutí do vody. Král situaci alespoň využil, jak bylo jeho dobrým zvykem, k taktizování, když možnost slyšení podmínil ukončením obléhání vyšehradské pevnosti. Když mu však nepochybně pro nedůvěru bylo odpovězeno stupňováním požadavků, propadl hněvu a odhalil, jaké je jeho skutečné přesvědčení: „*Naseruť jim dříve do rypáků, než bych jim z Vyšehradu ustoupil; ať mně ti selští chlapi postoupí město Hradec, které získali podvodem.*“ Na pokusu Hradeckých ve Vavřincově podání je tak nejzajímavější, kdo měli být podle husitských představ oni důvěryhodní „*prudentes et homines sapientes*“, kteří měli rozhodnout, kdo by měl na základě disputace o pražských člancích pravdu.⁴⁶⁴ Následná katastrofa králi věrného českomoravského panstva pod Vyšehradem a husitský manifest z 5. listopadu znovu potvrdily, že rozehraná partie mezi Zikmundem a husitskou Prahou i nadále vězí v patu.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 428–429, tj. oddíl začínající „Rex vero eo tempore gentibus carens“ a končící „Horum responsum adhuc hodie expectamus.“

⁴⁶² K misi jediného panského obránce Prahy Hynka Koldštejnského z Valdštejna, který se k polskému dvoru vypravil někdy v druhé polovině července 1420, nověji obšírně J. NIKODEM, *Polska*, s. 210–218.

⁴⁶³ Pokud bychom chtěli uvedenou zprávu blíže chronologicky zařadit pouze podle umístění ve sledu Vavřincovy kroniky, k ničemu věrohodnému nedospějeme. Daný úsek je totiž kupodivu součástí rozsáhlého svěbytného celku *O táborech* (tamtéž, s. 400–431), který má formu polemického traktátu a do *Husitské kroniky* byl poněkud neuhlazeně vložen na místě, kde se líčí odchod táboritů z Prahy 22. srpna 1420. Z dějinných souvislostí se však dá odhadnout, že text spadá do období srpen až první polovina října 1420. Toho, že uvedená zpráva narušuje logiku okolního textu, si všiml již P. ČORNEJ, *Vavřincova vylidněná Praha*, s. 64, pozn. 33, a náš text popisuje jako zprávu „o počínání Zikmunda Lucemburského na podzim 1420“. J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 72, vyprávění „o hněvech krále Zikmunda“ položil podle sledu kroniky do srpna 1420, měl však problémy s jeho interpretací a jednou se musel uchýlit i k obvinění našeho zpravodaje ze lži. To však považujeme za neadekvátní.

⁴⁶⁴ Srov. LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 434–435. K tomu srov. J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 72, pozn. 3.

⁴⁶⁵ Text manifestu cituje LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 445. K němu F. SEIBT, *Vom Vítkov*, s. 203.

3. Vybraná literární polemika proti čtyřem artikulům z let 1420–1421

Výše tlumočené vypravování „o hněvech krále Zikmunda“ z *Husitské kroniky* je zakončeno stížností, že pražští mistři „*dodnes*“ čekají na odpověď na své důkladně odůvodněné čtyři pražské články.⁴⁶⁶ Ač nedokážeme bezpečně určit, k jaké konkrétní době se ono „*dodnes*“ vztahuje, máme indicie, že husité ani tentokrát nemuseli čekat na reakci druhé strany až do Soudného dne, jak se před třemi lety ironicky strachoval Jakoubek ze Stříbra. Katolická odborná literární polemika proti pražským artikulům se rozpoutala poměrně záhy. Některé z jejích plodů a výrazných postav si nyní přiblížíme podrobněji. Ohled na basilejskou disputaci nás při tom bude provázet i tentokrát.⁴⁶⁷

Vídeňští mistři: První při díle?

F. M. Bartoš připustil, že dokonce již 9. července 1420 rakouský vévoda Albrecht V. Habsburský dorazil ku Praze s prvním podrobnějším dobrozdáním k pražským artikulům z dílny svých vídeňských mistrů. Alespoň takto blíže určil text, který je v jediném známém rukopise nadepsán „*Responsiones ad quatuor articulos datos domino duci Austrie per illos de Praga*“ a jemuž zde předcházejí pražské články v oficiální červencové redakci.⁴⁶⁸ V jednom z jeho autorů tuší dominikána a vídeňského profesora teologie Františka z Retzu († 1427). Český husitolog shledává totiž podobnost mezi vídeňským dobrozdáním a Františkovým samostatným stanoviskem k artikulu o trestání smrtelných hříchů, které se v jeho olomouckém opise končí „*Hec colligit venerabilis magister Franciscus de Retza, dum debuit facere collacionem contra hussitas et specialiter contra <unum> articulorum eorum, quo dicunt ecclesiam catholicam in hoc errare, quod admittit meretricia etc.*“⁴⁶⁹ Podle této závěrečné rubriky týž badatel neváhá spekulovat, že František mohl asi s touto *collatio* přímo vystoupit při malostranských jednáních. Nicméně na stejném místě jedním dechem sám sobě namítá, že vzhledem k Františkově vysokému věku 77 let je jeho osobní účast nepravděpodobná a je tak prý „*dosti možné*“,

⁴⁶⁶ LAURENTIUS DE BRZEZOWA, *Chronica*, s. 429.

⁴⁶⁷ O známé polemické katolické literatuře tohoto období přehledově doposud F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 268–269, F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 186–192 a také P. SOUKUP, *Repertorium*. O traktátech sepsaných v Polsku se zmíníme níže.

⁴⁶⁸ Traktát nevydán. Na jediný známý rkp. Vaticano, BAV, Barb. lat. 663, ff. 21nn upozornil poprvé B. JENŠOVSKÝ, *Knihovna*, s. 15, zvl. pozn. 23, kde citace úvodu k artikulům, a pozn. 24, kde citovaný nadpis odpovědi vídeňské univerzity. Neúplně registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁴⁶⁹ Text s incipitem „*Articulus michi assignatus*“ nevydán. Dochován v rkp. Olomouc, VK, M II 55, ff 81r–82v; München, BSB, Clm 18294 (původně Tegernsee, StiftsB, 294), ff. 260r–261r; Wien, ÖNB, 4487, ff. 63v–65v(?). Registruje Th. KAEPPELI, *Scriptores I*, č. 1136, s. 399–400, bez vídeňského rkp.; částečně také P. SOUKUP, *Repertorium*. V olomouckém (ff. 82v–83r) a vídeňském (f. 65v?) rkp. poté ještě následuje „*Nota circa predicta, quod ecclesia meretrices sustinet, licet publice peccent. Ad malum evitandum [...] × [...] quia est preceptum affirmatum, quod obligat semper, si non ad semper, sed pro loco et tempore etc. Scriptum per Iohannem de Bzenecz*“. Cituji podle M. BOHÁČEK – F. ČÁDA, *Beschreibung II*, č. 203, s. 391–392. Bude záležitostí dalšího bádání, zda se jedná o husitu Jana Vavřincova z Bzence či Račic (viz J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 269–270) a zda toto jeho psaní nějakým způsobem souvisí s jeho sporem s již zmíněným mistrem Pavlem z Prahy, který vedli před mistry vídeňské univerzity v letech 1421–1422; k němu srov. alespoň *Ein Kopialbuch*, č. 3, s. 73–74, kde další literatura.

že své stanovisko psal ve Vídni, kde vzniklo i uvedené votum zdejších teologů.⁴⁷⁰

Není pochyb, že Bartošovy odvážné spekulace musí být podrobeny kritice na základě pečlivého prostudování obou uvedených textů a jejich zařazení do protihusitské polemiky. Avšak i při stávajícím neúplném stavu poznání máme za nereálné, aby vévoda měl uvedené vídeňské dobrozdání v ruce již 9. července. Vzhledem k tomu, že vůbec první datovaný podobný manifest připadá až k 3. červenci, máme za pravděpodobnější, že teprve až po Albrechtově příchodu k české metropoli se mu dostal do ruky některý z manifestů se čtyřmi články, který dříve či později předal k posouzení do Vídně.⁴⁷¹ Ačkoliv již tehdy se František z Retzu mohl chopit pera, jeho *collatio* nejspíše vzniklo až po 16. květnu 1421. Teprve tehdy se obec vídeňské univerzity na přání vévody Albrechta usnesla, že teologové budou vyzváni, aby v dominikánském konvetu pravidelně konali „*breves collaciones*“ ke kléru i lidu na téma husitské hereze.⁴⁷²

Polemika Jana Hoffmanna na univerzitě v Lipsku

Předpoklad, že vídeňští mistři vystoupili proti manifestu, zaslanému původně do Albrechtova vojska před Prahou, je pravděpodobný také proto, že podobně bylo naloženo s husitským manifestem, doručeným již dříve míšeňskému vojsku. Rovněž na univerzitním založení míšeňských markrabat z rodu Wettinů, na půdě lipské univerzity,⁴⁷³ byly husitské články podrobeny učené kritice; přesně řečeno ten nejspornější z nich. V rozsáhlém traktátu s incipitem „*Debemus invicem diligere*“ zaujal kritické stanovisko ke kalichu tamní profesor teologie a bývalý pražský student Jan Hoffmann ze Svídnice († 1451).⁴⁷⁴ Podle kolofonu jednoho z dochovaných opisů byl traktát dokončen 19. července 1421. Protože není jednoznačně zřejmé, zda se tímto datem naznačuje dokončení

⁴⁷⁰ K celému srov. F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 265, pozn. 35 a 36. Podle něj později F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 186, který již otevřeně mluví o tom, že František se nejprve podílel ve Vídni na vypracování dobrozdání a poté odjel s Albrechtem do Prahy, kde se zúčastnil jednání. Na to, že týž badatel ve své pozdější práci *Johannes Hoffmann*, s. 105, tyto vídeňské *Responsiones* mylně ztotožnil s retrospektivním zápisem z jednání na Malé Straně, snad z pera Vergeriova, upozornil již P. SOUKUP, *Zur Verbreitung*, s. 248, pozn. 79.

⁴⁷¹ O tom, že podobný manifest byl zaslán nejenom duryňským lantkrabatům a míšeňským markrabatům, bratřím Fridrichovi a Vilémovi, nýbrž i mnohým jiným *principibus*, mluví lipský profesor Jan Hoffmann, viz níže, pozn. 482.

⁴⁷² Tuto souvislost, ovšem bez znalosti olomoucké rubriky, naznačil již G. M. HÄFELE, *Franz von Retz*, s. 117–118, který v pozn. 2, otiskuje zmíněné důležité univerzitní usnesení, srov. zvl.: „Et placuit maiori eciam parti, quod domini theologi ad hoc hortarentur, ut disponerent se ad breves collaciones faciendas de materia nephandissimi Hussitarum erroris nunc currentis exhortativas cleri et populi christiani.“ K obsahu Františkova *collatio* stručně podle mnichovského rkp. tamtéž.

⁴⁷³ O zeměpanském založení univerzity roku 1409 v návaznost na Kutnohorský dekret např. Th. LANG, *Die Universität*, s. 88–97.

⁴⁷⁴ Text vydán v 16. století: JOHANNES HOFFMANN, *Tractatus de communione sub utraque specie*, Venetiis: Apud Dominicum Nicolinum 1571. Jeden exemplář vzácně dochovaného tisku, uchovávaný v Arcibiskupském semináři v Ravenně, sg. V D 15, registruje Z. ZINARDI, *Gli incunaboli*, č. 143, s. 183. K hojněmu rkp. dochování J. TRÍŠKA, *Literární činnost*, č. 13, s. 126–127; F. MACHILEK, *Johannes Hoffmann*, s. 120–123; P. SOUKUP, *Repertorium*. K zde seznamovaným 33 úplným opisům přidej ještě rkp. Brno, Městský Archiv, Fond–Sbírka rukopisů, sg. 31/98a, ff. 152r^a–244v^a (viz S. PETR, *Soupis*, s. 168). K Hoffmannově biografii nověji F. MACHILEK, tamtéž, s. 96–114, a B. ZILYNSKÁ, *Johann Hoffmann*, s. 81–98, kde starší literatura. Pro nedostupnost tisku níže vycházíme z opisu Praha, NK ČR, IX D 10, ff. 1r^a–78v^b z roku 1444; srov. f. 78v^b: „Anno Domini M^o CCCC^o XLIII et finitus est tractatus ille per me Johannem Schorner de Czwickavia“.

vlastního díla či jeho opisu, představuje 19. červenec přísně vzato terminus post quem non pro vznik celého díla.⁴⁷⁵ Z oslovení blíže nepopsaného publika na úvod textu zřetelně vyplývá, že dílo bylo původně určeno k přednesu. Kolofony hned dvou rukopisů máme dosvědčeno, že bylo představeno na půdě (lipské) univerzity, kam text patří také svým odborným charakterem.⁴⁷⁶ Načrtněme si nejprve jeho základní strukturu.⁴⁷⁷

Hoffmann začíná úvahou, opřenou o verš z 1 Ioh. 4, 7nn, o podstatě církevní jednoty, která je přímo úměrná intenzitě vzájemné lásky. Z této jednoty se podle něj vydělují lidé, co podávají laikům podobojí a učí, že takové vysluhování je Božím zákonem a že je nutné ke spasení. To Hoffmann odmítá a uvádí pro to dvanáct důvodů.⁴⁷⁸ Dostal tím do centra pozornosti oba pilíře Jakoubkovy teologie kalicha, jimž se následně věnuje v pěti hlavních částech svého výkladu.

První část tvoří „*aliqua notabilia*“, jimiž Hoffmann vymezuje adekvátní pojetí církve, správné učení o eucharistii a nevyhýbá se ani problematice remanence.⁴⁷⁹ V druhé části osvětluje a dedukuje výše uvedených dvanáct důvodů, jimiž odmítá, že kalich je přikázaný a nutný ke spáse.⁴⁸⁰ V třetí části Hoffmann uvádí některé důvody, proč církev ritus změnila.⁴⁸¹ Předposlední, čtvrtá část je nejobsáhlejší a věnuje se objasnění autorit, které husité ve prospěch kalicha uvádějí. Řeší také „*rationes sophisticæ*“, tedy nám již známé sylogisticky vystavěné argumenty, jimiž husité, jak Hoffmann píše, „*fideles simplices et minus intelligentes decipiunt et deceperunt*“.⁴⁸² Pro přehlednost rozdělil

⁴⁷⁵ Z rkp. Wien, ÖNB, 4151, f. 146r, cituje F. MACHILEK, *Johannes Hoffmann*, s. 103, pozn. 38. Tamtéž, s. 119, traktát řadí do let 1420/21; týž, *Ludolf von Sagan*, uvádí: „Wohl noch 1420 verfaßte Johannes Hoffmann [...]“. Rok 1421 viz také v následující pozn.

⁴⁷⁶ Srov. rkp. Nürnberg, StadtB, Cent I 78, f. 67v^a: „Tractatus contra Hussitas [...] compilatus per venerabilem virum M. Joh. Hoffmann [...] et reportatus in studio Lipczensi per quendam baccalarium ab ipso protunc deputatum a. d. 1421“; citujeme podle F. M. BARTOŠE, *Husitika*, s. 8. A také rkp. Merseburg, DomstiftsB, 29, 187v: „Et sic finit tractatus [...] per magistrum Johannem Hofeman [...] in studio Lipczensi primo pronunciatum anno domini M^oCCCC primo [...]“. Citujeme podle I. HLAVÁČKA, *Z merseurských bohemik*, s. 93.

⁴⁷⁷ Srov. také F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 187–188; podrobněji týž, *Johannes Hoffmann*, s. 106–107, a 115–119, na základě registru obsahu v mnichovském rkp. Clm. 14232.

⁴⁷⁸ Srov. IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, zvl. f. 3r^b: „A qua tamen ecclesiastica unitate quidam moderni temporis homines [...] recedunt [...] signanter laycos sub duplici specie, scilicet panis et vini, communicando dogmatizantes hanc communionem esse iuris divini indispensabilis et de necessitate salutis puram multorum ac sinceram fidem multipliciter turbando.“ Ony důvody viz tamtéž, f. 3v^a: „[...] communicacio simplex seu layca sub duplici specie, scilicet panis et vini, non est de necessitate precepti divini et iuris indispensabili seu ad salutem necessaria, sed asserere sic ipsam necessariam esse est contra Scripturam, contra figuram, contra aliquorum hominum naturam, contra ecclesiam non errantem, contra sanctorum attestacionem, contra approbatam consuetudinem, contra sanctorum canonum sanccionem, contra doctorum catholicorum intencionem, contra cristianam unitatem, contra Cristi voluntatem, contra argumentorum sumptorum ex suppositione fidei et ecclesie et doctrine sanctorum evidentem perswabilitatem, contra fraternitatem, qua debemus invicem diligere caritatem.“

⁴⁷⁹ Tamtéž, ff. 3v^b–11r^a. K tomu srov. F. MACHILEK, *Polemiky*, s. 357.

⁴⁸⁰ Tamtéž, ff. 11r^a–22r^a.

⁴⁸¹ Tamtéž, ff. 22r^a–24v^a, zde zvl. f. 22r^a: „Nunc in tercia parte principali ponende sunt alique congruencie et rationabiles cause, propter quas modum communicandi laycos sub utraque specie in unam mutavit Ramana ecclesia.“

⁴⁸² Tamtéž, ff. 24v^a–73v^a, zde zvl. 24v^{ab}: „Consequenter in quarta parte principali exponende sunt auctoritates et solvende rationes, quibus se munit pars adversa, ubi quatuor occurrunt exponenda. Primo premittende sunt declaraciones quatuor articulorum reverendi in Cristo patris ac domini domini Fernandi, Lucensis episcopi, Sedis apostolice legati, quos articulos ipsi adversarii illustribus ac orthodoxis principibus Frederico et Wilhelmo lantgraviis Thuringie et marchionibus Misne fratribus pluribusque aliis principibus atque Cristi fidelibus ad exercitum ante Pragam transmiserunt. 2° exponende sunt auctoritates canonis

lipský teolog tuto čtvrtou hlavní část svého díla do čtyř podčástí.

První kapitola přináší aktuální materiál k diskusi. Jedná se o nám dobře známé texty: Formou fragmentu (pouze prolog a druhý článek i s odůvodněním) nejprve přichází husitský manifest se čtyřmi artikuly, doručený podle Hoffmanna do míšeňského tábora v den svátku Jana Husa 6. července 1420, dále Fernandův list s rozbořením čtyř artikulů *Nuper in regnum Bohemie* a konečně patrně Vergeriův zápis o jednání na Malé Straně *Responsiones*. Z toho, jak lipský teolog tyto inserty uvádí, vyplývá, že nebyl přímým účastníkem malostranské schůzky.⁴⁸³ V druhé kapitole Hoffmann nejprve osvětluje husity citované biblické autority, které převzal z dotčeného manifestu a ještě jiných textů.⁴⁸⁴ V třetí kapitole navazuje osvětlením citátů z patristických a scholastických doktorů, výroků koncilů a kanonického práva.⁴⁸⁵ Dříve, než tak učiní, předesílá celkem šest zásad, jak k těmto autoritám přistoupit a jak je správně vyložit. Vzpomeňme, že podobně v roce 1417 postupoval nad husitskými *Auctoritates* ve svém kostnickém *Tractatus* již Mikuláš z Dinkelsbühlu, který formuloval takových pravidel pět.⁴⁸⁶ A právě v nich se zhlédl i Jan Hoffmann a v upravené podobě je převzal do svého spisu. Přidal k

biblie, quas in hiis et in allis scriptis eorum pro suo palliando errore allegant et allegaverunt. Tercio declarande sunt auctoritates sanctorum et scolasticorum doctorum, conciliorum et sacrorum cononum, quas sepius inepte et truncate pro se trahentes male intelligunt et intellexerunt. Et quarto solvende sunt rationes eorum sophisticæ, quibus fideles simplices et minus intelligentes decipiunt et decepturunt.“

⁴⁸³ Inserty v uvedeném pořadí tamtéž, ff. 24v^b–25r^b (úvod: „Circa primum, quod predicti adversarii et presumptores anno Domini M^oCCCC^o XX° sexta die mensis Iulii – aput eos multum celebri et festivo in recordacionem dampnate memorie quondam Iohannis Hus, hersiarche et seductoris ipsorum, cuius memoria in malediccionem est et finis sine honore – quandam epistolam Mysnam antedictis marchionibus et principibus direxerunt perswadentes in eadem et desiderantes, ut invictissimo principi ac domino domino Sigismundo, Romanorum, Ungarie, Bohemie etc. regi, semper augusto contra eos non assisterent cum gente armorum, eo quod propter traditiones divinas et ewangelicas eos invadere et penitus exterminare niteretur, reducentes prenarratas traditiones ad quatuor articulos, ipsos eidem Mysne in cartula quadam includentes. Et quoniam primus, tercius et quartus non deserviant proposito meo et postea compendiosius in scripto domini antedicti proponetur, ideo solum inicium eiusdem cedule incluse cum secundo articulo plus ad propositum deservienti volo recitare [...]“); 25r^b–26v^a (25r^b: úvod: „Declaracionem vere domini Fernandi quatuor articulorum antedictorum per modum epistole reperi scriptam hoc sub tenore: [...]“) a 26v^a–27r^a (f. 26v^a: „Quidam alii doctores, sub [v rkp. sine] predicto rege in eodem exercitu constituti, reperiuntur ad predictos articulos, licet sub alio ordine positus, taliter suis scriptis respondisse, cui quidem scripto talis premittitur tytulus: Responsiones [...]“). Z toho je zřejmé, že Hoffmann vycházel z textů a jejich nadpisů, nikoliv ze svých vlastních vzpomínek na jednání, jak na stejném základě zvažuje F. MACHILEK, *Johannes Hoffmann*, s. 104, a též *Die hussitische Forderung*, s. 512. Navíc to, že Hoffmann považoval za nutné upozornit, že v *Responsiones* je jiné pořadí artikulů než v manifestu Míšeňským, svědčí o tom, že netušil, že v prvním případě se jedná jen o pracovní verzi, zvolenou již Fernandem. To, že husité slavili 6. července svátek Jana Husa (v roce 1420 asi obzvláště intenzivně), se mohl dozvědět od míšeňských obléhatelů, nevěděl-li to již dříve. Viz např. Talayerův popis oslavy v řeči ke králi Vladislavovi z 22. dubna 1421, J. KADLEC (ed.), *Magister Martin*, s. 300.

⁴⁸⁴ IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, ff. 27r^a–40v^b, zde zvl. 27r^a: „In secunda parte huius quarte partis principalis iam consequenter adducende sunt et exponende sunt auctoritates cononis biblie, quas adversarii pro suo palliando errore allegant et allegaverunt.“

⁴⁸⁵ Tamtéž, ff. 40v^b–65v^b, zde zvl. ff. 40v^b–41r^a: „Iam in tercia parte quarte principalis declarande sunt auctoritates sanctorum ac scolasticorum doctorum atque conciliorum et sacrorum canonum, quas sepius inepte et truncate pro se trahentes adversarii male intelligunt | et intellexerunt.“

⁴⁸⁶ Tamtéž, ff. 41r^a–41v^a, zde zvl. f. 41r^a: „Et primo assignande sunt solutiones illarum auctoritatum generales ad invicem non repugnantes, per quas fere sufficienter ad omnes illas respondetur, ut in sequentibus patebit. Secundo adiungende sunt responsiones speciales ad quamlibet earum singillatim.“ K tomu srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 55–57, zde zvl. 55: „Ad auctoritates sequentes omnes possunt dari plures solutiones in communi ad invicem non repugnantes, per quas fere ad omnes esset sufficienter responsum, ut patebit in processu“; a s. 57: „Tamen, ut evidentius fiat, volo ad quamlibet in speciali, quanto brevius possum, respondere.“

nim navíc ještě jedno pravidlo – své první –, které postuluje, že takové autority neplatí, pokud je neschválila církev.⁴⁸⁷ Podle Mikulášova vzoru také Hoffmann konstatuje, že by bylo možné se spokojit s těmito „*generales soluciones*“. Aby však efektivněji poukázal na husitskou herezi, chce se i on husitským autoritám věnovat jednotlivě. Jak sděluje, bude na ně odpovídat v podobě, v jaké je našel v jistém husitském traktátě.⁴⁸⁸ Na konci rozboru konstatuje, že v onom traktátě, odkud čerpal, husité z uvedených autorit vyvozují závěr, který Hoffmann také cituje. Potvrdilo se, že lipský teolog cituje nám dvě známe konkluze z *Auctoritates* Jana z Jesenice z roku 1417. Ony byly tudíž oním husitským traktátem a předmětem jeho studia.⁴⁸⁹ Zcela jednoznačně to potvrzuje Hoffmannova dodatečná analýza dalších 22 autorit, které Jan z Jesenice v *Auctoritates* sebral na podporu tvrzení, že církev nemá právo měnit Kristův zákon.⁴⁹⁰ Jestliže však Hoffmann zmiňuje, že v Jesenicových *Auctoritates* jsou k nalezení „*téměř všechny*“ jím rozebrané autority, naznačuje, že nevycházel pouze z nich. A skutečně alespoň dvě z jeho autorit v husitské sbírce z roku 1417 nenalezneme. Setkáváme se s nimi ovšem v Jakoubkově podobné starší sbírce *Salvator noster* z roku 1415. Je tak pravděpodobné, že Jan Hoffmann mohl přihlédnout i k tomuto dílu.⁴⁹¹

Jak jsme již uvedli, lipský doktor se nespokojil pouze s útokem na husitské autority.

⁴⁸⁷ Srov. IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, f. 41r^a: „Quoad primum dico, quod auctoritates doctorum non sunt plus autentice nec valent ad probandum, nisi in quantum approbantur ab ecclesia.“ Poté následuje odůvodnění.

⁴⁸⁸ Tamtéž, f. 41v^a: „Licet autem per has generales soluciones sufficienter responsum sit fere ad omnes posteras auctoritates de communicacione laycorum sub utraque specie mencionem facientes, tamen ut error adversariorum efficacius confutetur ad singulas singulatim est respondendum [potud srov. podobnou formulaci NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 57] Et primo ponende sunt ille auctoritates divisim sub ea forma, qua ab ipsis in quodam tractatu proponuntur.“

⁴⁸⁹ Tamtéž, f. 62r^b–v^a: „Ex predictis auctoritatibus presumptionis prefati et ecclesie Romane adversarii in quodam suo tractatu, ubi fere omnes predictas ponunt auctoritates, quoddam inferunt correlarium falsum et erroneum sub hac forma verborum: ‚Ex premissis Sacre scripture [...] et ex auctoritatibus infra scriptis.‘ Hec ibi [jedná se o citát z IOHANNES DE IESSENICZ, *Auctoritates*, sl. 820–821]. Ubi advertendum, quod illud correlarium adversariorum tria continet. Primum est: Communicacio layca venerabilis sacramenti sub duplici specie, scilicet panis et vini, sit de necessitate salutis, veritas ewangelica, lex divina indispensabilis et preceptum Cristi. Sed illud est falsum et erroneum, ut patet ex antedictis et posterius patebit clarius in correlariis. Secundum, | quod tenet illud correlarium, est: Nil, quod est de veritate Sacre scripture, de lege divina indispensabili et de precepto Cristi, potest tolli per ecclesie consuetudinem aut per statuta papalia vel cuiuscumque concilii parcialis vel generalis. Quod quidem verum est, sicut sufficienter probant auctoritates, quas ipsi allegant post correlarium prescriptum, quod omnes ad illum sensum conceduntur. Tercium: Ritum communicandi sub utraque specie non potuit nec potest nec poterit quoad laycos tollere aut annullare seu cessare constitucio summi pontificis aut decretum concilii generalis vel consuetudo quecumque ecclesie universalis. Et licet hoc dictum tercium sit omnino falsum et erroneum, ipsi tamen nituntur illud probare multis auctoritatibus Sacre scripture, sacrorum canonum atque sanctorum doctorum, quod omnes in preallegato tractatu post predictum correlarium ponunt hoc ordine et sub illa forma [...]. K tomu srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 33–34.

⁴⁹⁰ Srov. IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, ff. 62r^b–65v^b, a k tomu IOHANNES DE IESSENICZ, *Auctoritates*, sl. 822–826.

⁴⁹¹ Srov. IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, f. 62r^a: „Item adducunt antiqua missalia, in quibus per modum note et rubrice scribitur, quod sacerdos communicando populum in ministracione corporis et sanguinis Cristi sub specie panis debet sic dicere: Percepicio corporis Domini [...]. Hec ibi“ a tamtéž, f. 60v^b: „Item arguitur auctoritate concilii Karthaginensis, et habetur in canone distincione XXVI, quescione VI, *Is, qui*, ubi sic dicit concilium: *Is, qui* [...].“ K tomu srov. IACOBELLUS DE MISA, *Salvator noster*, s. 126: „Unde in antiquo Canone misse ponitur sic: Communicans alios dicat: Percepicio corporis Domini [...].“ a tamtéž, s. 130: „Item causa XXVI^a ex concilio Carthaginensi quarto dicitur: *Is, qui* [...].“ Na druhou stranu u Hoffmanna chybí citáty z Augustina, Jeronýma, Řehoře a Ambrože, které v nalézáme v úvodu JESENICOVÝCH *Auctoritates*, sl. 806–810.

V poslední čtvrté kapitole čtvrté hlavní části svého spisu se neváhá opřít také do dalšího z nástrojů utrakvistické apologetiky – do sylogistických *rationes*. Cituje jich dohromady 16 a ke každému z argumentů připojuje odpověď. Z jakého husitského díla při tom vyšel, nám není známo; je možné, že se nedochovalo.⁴⁹²

Celý traktát Hoffmann uzavírá pátou hlavní částí, kde z výše uvedené argumentace vyvozuje ke zkoumané látce, zda je kalich přikázán Kristem a nutný ke spasení, 19 korelarií (*correlaria*). V posledním přináší osm důvodů, proč je toto učení pro věřící škodlivé, a nepřekvapí, že prvních šest v nepatrné úpravě opět přebírá z kostnického traktátu Mikuláše z Dinkelsbühlu.⁴⁹³

Náš nástin obsahu Hoffmannova pozoruhodného díla samozřejmě nemůže nahradit hlubší analýzu. Přesto již v této podobě potvrdil, že na počátku 20. let bylo ústředním tématem polemiky o kalich takřka výhradně Jakoubkovo učení o přikázanosti kalicha a jeho nutnosti ke spasení v podobě, jak je vymezila a svým způsobem zafixovala literární diskuse mezi husitskými mistry a kostnickými doktory z roku 1417–1418. Jestliže Hoffmann proti husitské teologii kalicha zároveň namítl, že je „*contra ecclesiam non errantem*“ a podrobněji se v díle věnoval i eklesiologii, i on připomněl, že takto postavená diskuse s sebou nutně nese i závažné téma eklesiologické. Na druhou stranu u zbylých pražských artikulů se spokojil odkazem na Fernandovo stanovisko. Naznačil tím, že pokud se „rozumně“ vyloží, ani on s nimi nemá nepřekonatelnou obtíž?⁴⁹⁴

Obsažnost a komplexnost Hoffmannova díla právem budila pozornost a respekt jeho katolických kolegů. Svědčí o tom četné opisy traktátu a pochvalná slova Hoffmannova současníka, zaháňského opata Ludolfa, který dílo považoval za nejlepší, jaké do té doby na dané téma četl.⁴⁹⁵ Jestliže jeden z dnes dochovaných opisů vznikl roku 1432 na basilejském koncilu, je to další důvod prověřit, zda tento traktát nekonzultoval při své přípravě na disputaci s Rokycanou také Jan Stojkovič.⁴⁹⁶

Martin Talayero a jeho traktát pro uherského magnáta

Na přelomu let 1420 a 1421 se do světa šířené husitské artikuly nediskutovaly pouze na univerzitách. Zájem o ně projeví i zvědaví a výše společensky postavení laici. Na žádost jednoho takového člověka, uherského magnáta a nejvyššího Zikmundova pokladníka Jana Rosgona přítomného v králově křižáckém vojsku, sepsal nejspíše někdy v této době obsáhlý rozbor husitských nauk přímý účastník malostranských jednání,

⁴⁹² IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, ff. 65v^b–73v^a.

⁴⁹³ Tamtéž, ff. 73v^a–78v^b; poslední *correlarium* s šesti důvody tamtéž, ff. 77v^a–78r^a, k nim srov. NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus*, s. 108–110.

⁴⁹⁴ Hoffmannův odkaz na Fernandův výklad viz výše, v pozn. 483.

⁴⁹⁵ O oblíbenosti traktátu a Ludolfově chvále F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 187, a též, *Johannes Hoffmann*, s. 107–108, kde také podrobněji o tom, že Hoffmann měl vzápětí podle Ludolfa psát odpověď na jiný, blíže neurčený husitský spis s novými argumenty, který byl zaslán jistému německému biskupovi německy i česky se třemi pečeti. Zda se jedná o některý ze známých textů, se nám na základě neúplné Loserthovy edice nepodařilo určit, srov. LUDOLPHUS DE SAGANO, *Tractatus*, s. 550–551.

⁴⁹⁶ Na opis v rkp. München, BSB, Clm 5835, ff. 260r–379r (původně Ebersberg, StiftsB, 35) upozornil F. MACHILEK, *Johannes Hoffmann*, s. 121. Tento rukopis je vůbec cenným a výmluvným svědectvím o tom, jaká všechna antihusitika byla tehdy na koncile k dispozici.

mistr teologie, Jan Talayero z Tortosy († 1422/5?).⁴⁹⁷ Je pozoruhodnou osobností v Zikmundových službách. V roce 1415 se stal rektorem pařížské Sorbonny a o rok později na ní získal doktorát z teologie. Jeho zájmy byly široké. Na seznamu jím zapůjčených knih z pařížské univerzitní knihovny v letech 1414–1416 nechybí díla v hebrejštině, klasici, ani astronomické spisy. Široké erudici odpovídá korespondence s pařížským kolegou, humanistou a vyhlášeným kazatelem Mikulášem z Clémanges († 1437). V letech 1416–1418 se připomíná na koncilu v Kostnici, odkud se zřejmě z politických důvodů (jako Jan Gerson) do Paříže nevrátil a zůstal v říši. Vstoupil nejspíše do služeb legáta Jana Dominici a později i do služeb jeho nástupce biskupa Fernanda. Spolu s nimi se dostává k Zikmundovu dvoru a roku 1420 i do Čech.⁴⁹⁸ Vzhledem ke svým znalostem a schopnostem se stal královým předním diplomatem, jehož zájmy hájil roku 1421 u polského dvora v Krakově stejně jako následujícího roku u papežské kurie v Římě.⁴⁹⁹ Datum jeho úmrtí není bezpečně známo.

Jak vyplývá z Talayerova pojednání, Rosgon mu kladl ohledně husitské praxe a teorie různorodé dotazy, které se netýkaly úzce jen problematiky čtyř artikulů. Například si přál vědět, proč si husité navzájem říkají bratře a sestry. Talayero rozdělil písemnou podobu svých odpovědí do tří částí, z nichž se nám v úplnosti dochovala pouze třetí. Ta nás však v tuto chvíli zajímá nejvíce, protože je věnována otázce kalicha. Jak vyplývá ze shrnutí obsahu této části, které vypracoval Jaroslav Kadlec, také pro Talayera bylo přednostně a zásadně nepřijatelné husitské učení, že přijímání podobojí je nutné ke spáse. Ačkoliv neváhal zmínit, že toto dogma již podrobně rozebrali otcové kostnického koncilu a mistři předních univerzit, pro Rosgona o této otázce pojednal znovu. Učinil tak ve třech kapitolách. V první nejprve uvádí hlavní utrakvistické autority, zmiňuje se o důvodech, proč římská církev již dlouho vysluhuje podjednou, a uvádí, že i ze spisů církevních otců je zřejmé, že kalich není nutný ke spasení. V druhé kapitole odpovídá na výše uvedené autority, jimiž se husité nutnost kalicha ke spáse snaží dokázat. Talayero zmiňuje také důvody, proč církev ritus změnila. V třetí části pojednává podobně jako Jan Hoffmann o církvi a dochází k závěru, že církev má od Krista plné oprávnění spravovat

⁴⁹⁷ Traktát nevydán. Dnes jsou známy dva jeho neúplné opisy. Na basilejský rkp. (Basel, UB, A VII 28, ff. 245r–276v) upozornil již F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 52–53, kde také drobné výpisky a návrhy na dataci. Druhý rukopis objevil v Turíně (Archivio di Stato, Protocollo ducale, Nr. 2 (rosso), ff. 10v–15v) W. Brandmüller a poskytl je ke zpracování J. KADLECOVI, srov. *Magister Martin*, s. 271, kde i popis rkp. Z obou rukopisů je dnes znám pouze úvod první části; její pokračování nově přináší turínský rkp. Zbytek první části a větší část druhé jsou ztraceny. V basilejském rkp. je dochován ještě závěr druhé části (ff. 249v–252v) a celá část třetí, věnovaná kalichu (ff. 253r–276v). Nicméně ještě F. MACHLEK, *Ludolf von Sagan*, s. 191, má celý traktát za nezvěstný. Registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 52, nedatovaný traktát položil do července 1421 a v jeho stopách do druhé poloviny téhož roku J. KADLEC, *Magister Martin*, s. 284. Naproti tomu J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 43, pozn. 3, odmítá datovat do r. 1421 a implicitně usuzuje spíše na poslední měsíce r. 1420. Ne příliš přesvědčivě odůvodněný terminus ante quem dila, uvedený Bartošem, zpochybňuje např. také pramen zmíněný a citovaný O. ODLOŽILIKEM, *Z počátků*, s. 153, pozn. 2 (zvl. text pod čarou na s. 155).

⁴⁹⁸ Základní data shrnul J. KADLEC, *Magister Martin*, s. 269–271; k jeho působení na Sorbonně a humanistickým zájmům J. VIELLIARD, *Martin Talayero*, s. 666–677; táž, *Instruments*, s. 598; Z. KALUZA, *Les débuts*, s. 257; a zvl. Th. SULLIVAN, *Parisien Licentiates II*, s. 513–514; o jeho vazbách k aragonskému dvoru J. PERARNAU ESPELT, *Mestre Martí Talayero*, s. 524–532.

⁴⁹⁹ Viz MARTINUS TALAYERO, *Oratio ad serenissimum Polonie regem*, s. 297–308; MARTINUS TALAYERO, *Oratio laudatoria pariter excusatoria*, s. 69–78. První z promluv registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. K oběma ještě níže.

nařízení a ceremonie, důležité pro spásu věřících. Na samý závěr svého výkladu se bývalý rektor Sorbonny ještě jednou vrací k některým z autorit uváděných husity.⁵⁰⁰

Nástin obsahu Jaroslava Kadlece, z něhož jsme zde vyšli, samozřejmě nemůže nahradit adekvátní rozbor nevydaného Talayerova spisu. Bylo by jistě přínosné, pokusit se zjistit, zda Aragonec při svém výkladu použil některý z oněch kostnických traktátů, o nichž ze zmiňuje. Anebo zda jedním ze spisů mistrů předních univerzit, na něž naráží, nemohlo být i Hoffmannovo dílo, jestliže s ním Talayerův výklad vykazuje shodné rysy. Na druhou stranu teolog s takovým rozhledem jako Talayero jistě neopakoval pouze starší argumenty a odvážil se i vlastní interpretace; u některých jeho argumentů na to upozorňuje Jaroslav Kadlec.⁵⁰¹ Talayerovo stanovisko k diskutované otázce tak nemuselo být bez zajímavosti pro jeho kolegy. Naznačuje to skutečnost, že právě jen třetí, utrakvistická část Talayerova spisu je dnes známa celá z basilejského rukopisu. Jestliže tento kodex kdysi vlastnil Jan Stojković, rýsuje se další střípek do barvitě mozaiky předpokladů basilejské polemiky.⁵⁰²

Konvertita Šimon z Tišnova

Pestrost námi sledovaných předpokladů dosvědčuje také dílo Šimona z Tišnova († asi 1432).⁵⁰³ Tento rozhodný přívrženec Husův a ještě roku 1417 stoupenec radikální predestinační eklesiologie z ne zcela jasných příčin přešel nejspíše již koncem desátých let zpět na katolickou stranu.⁵⁰⁴ Záhy se začal se svou starou vírou vyrovnávat a reflektovat také aktuální dění v zemi. Z Šimonovy vcelku bohaté literární činnosti poutají naši pozornost především dva traktáty z počátku 20. let, v nichž se rovněž vyjadřuje k otázce utrakvismu. Jako dílo konvertity texty nepostrádají emocionální náboj. Z jejich rozboru, který provedl Otakar Odložilík, jasně vyplývá, že Šimon k otázce kalicha přistupoval především z eklesiologických pozic.

Názorně nám Šimonovu argumentaci zpřístupňuje jeho první známý polemický spis, kvestie s příznačným tématem *Utrum laycalem populum communicare sacramentaliter sacramento sub utraque specie sit tibi necessarium ad salutem*, zřejmě z přelomu let 1419 a 1420.⁵⁰⁵ Autor zde nejprve definuje církev, jejímž podstatným znakem je jednota ve víře, takže jen ty nauky jsou pravé, které uznává celá církev. To však v případě husitské teologie kalicha neplatí, takže to není pravé, ale schismatické učení. Z této pozice Šimon letmo neváhá odsoudit i další husitské novoty, remanencí počínaje a odmítáním úcty k obrazům konče, podrobněji setrval pouze u otázky kněžského majetku.⁵⁰⁶ Proto nepřekvapuje, že v druhé části svého výkladu Šimon neváhá proti laickému utrakvismu postavit především masivní obhajobu církevní autority a práva církve měnit ritus i učení.

⁵⁰⁰ Srov. J. KADLEC, *Magister Martin*, s. 281–284.

⁵⁰¹ Viz tamtéž, zvl. s. 282.

⁵⁰² Za Stojkovićův kodex označil F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 51–53, kde také jeho rozpis.

⁵⁰³ Soupis jeho literární činnosti pořídil P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 951–977, s. 340–349. K jeho postavě a dílu J. LOSERTH, *Simon von Tischnow*, s. 221–245; nejdrobněji doposud O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 1–170.

⁵⁰⁴ K motivům jeho konverze srov. argumentaci O. ODLOŽILÍKA, *Z počátků*, s. 118–119, 125–126.

⁵⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 129–138; argumenty pro dataci do podzimu 1419 nebo počátku 1420 tamtéž, s. 129, pozn. 2; text dále registrují P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 961, s. 344, a P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁵⁰⁶ O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 129–133.

Uvádí čtyři skupiny příkladů, kdy k podobným změnám v církevních dějinách došlo.⁵⁰⁷

Podobné Šimonovo argumentační východisko nalezneme také v jeho reakci na usnesení čáslavského sněmu z června 1421, které mimo jiné zavazovalo i pod pečeti zde přítomných katolických pánů k podmíněnému dodržování programu čtyř artikulů.⁵⁰⁸ Šimon ve své reakci – ve své *Epistula publica* zřejmě z léta 1421 – nejprve kritizuje dvacet světských zemských správců, zvolených v Čáslavi, že si osobují právo v otázkách víry k čemukoli zavazovat a rozhořčeně toto privilegium pochopitelně upírá i husitským schismatickým kněžím. Při rozboru čtyř artikulů věnuje hlavní pozornost kalichu a podle Otakara Odložilíka volí podobně eklesiologicky zaměřenou argumentaci jako ve své kvestii.⁵⁰⁹ Šimon zřejmě v narážce na malostranská jednání z předešlého roku či snad na nedávné jednání české delegace v Krakově kritizuje husitské kněze a mistry také za to, že se neodvažují při veřejném slyšení nechat rozhodnout o své teologii kalicha zahraniční katolické učence a že argumentují, že není bezpečné nechat otázky víry rozsuzovat lidmi, zvláště nepřáteli.⁵¹⁰

Šimonova protihusitská literární činnost se uvedenými pracemi samozřejmě nevyčerpává a pokračuje i v následujících letech. Nadále zůstává zaměstnána tématy jako adekvátní pojetí církve, teologie kalicha a otázka majetku duchovních.⁵¹¹ Jako příklad uveďme alespoň Šimonovo pojednání *De ecclesie catholice unitate*, které Otakar Odložilík klade do druhé čtvrtiny 20. let.⁵¹² Ačkoliv podle něj tento spis „*myšlenkově nepřináší mnoho nového*“, nás zaujme především tím, že i tentokrát se jeden z opisů díla spolu s dalšími antihusitky dochoval v dalším z kodexů basilejské univerzitní knihovny, u něhož je pravděpodobná vazba ke koncilu.⁵¹³ Ostatně i v případě Šimonova *Veřejného listu* se do

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 135–136.

⁵⁰⁸ K dochování, různým redakcím a dataci tamtéž, s. 139, pozn 1; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 970, s. 347, kde seznámeny také částečné edice textu. Na doposud neuváděný rkp. Basel, UB, A VII 28, ff. 193v–207v, upozorňuje P. SOUKUP, *Repertorium*; F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 51, nerozepisuje. K obsahu O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 139–147; F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 188–189.

⁵⁰⁹ Srov. O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 139–140, 142; výklad o kalichu viz např. v rkp. Praha, NK ČR, I E 47, ff. 3v–8r.

⁵¹⁰ Srov. SIMON DE TISSNOW, *Epistola publica*, f. 11r: „Sapientes pertinenter hoc iudicare sciunt, quod ex quo Boemi non audent fidem suam dare ad cuiuscunque iudicium catholici iudicis extra regnum Boemie tenentis fidem cum communitate Cristi fidelium, quod tales Boemi sunt suspecti de heresi et scismate. [...]. Tercio, quia magistri et sacerdotes Boemi tenentes, quod communio sub utraque specie sit omnibus hominibus de necessitate salutis, dicunt, quod omnes extere gentes sunt fidei inimici[!], et ideo non audent consentire in magistrorum, doctorum et aliorum sanctificorum virorum de exteris gentibus publicam audienciam et informacionem dicentes astute more hereticorum, quod non est cautum dare causam Dei et fidem catholicam ad iudicium hominum et presertim inimicorum[!]“. S odchylkami vydal již J. LOSERTH in: *Urkunden und Traktate*, s. 341. K tomu srov. O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 143. O jednání v Krakově v této souvislosti níže, s. 132–133.

⁵¹¹ K pozadí výskytu uvedených témat v Šimonově díle O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, zvl. s. 158–159.

⁵¹² K dochování a dataci O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 147, pozn. 3; P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 965, s. 345–346; P. SOUKUP, *Repertorium*. O textu zatím nejpodrobněji O. ODLOŽILÍK, tamtéž, s. 147–153, o kalichu zvl. 150; v pozn 1 odkaz na příslušnou pasáž v rkp. Praha, NK ČR, XIII G 10, ff. 107v–110r. Za pozornost stojí i tématicky podobný traktát *Ad honorem Dei*, na nějž upozornil F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 19, který míní, že jej Šimon mohl přednést v exilu na nějaké zahraniční univerzitě; další rkp. našel P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 960, s. 344. K dalším dvěma Šimonovým polemickým textům první poloviny 20. let opět O. ODLOŽILÍK, tamtéž, s. 153–160.

⁵¹³ Viz rkp. Basel, UB, A II 29, ff. 115r–132r. Nástin obsahu u F. M. BARTOŠE, *Husitika*, s. 42–43. Provenienci stanovuje B. M. von SCARPATETTI, *Katalog I/1–2*, č. 62, s. 23–24, Abb. 191. Bezprostředně předcházející opis první části traktátu STANISLAVA ZE ZNOJMA/ŠTĚPÁNA Z PÁLČE?, *De ecclesia* nese datum 1431 a jak vyplývá ještě z jiných kolofonů dalších opisů díla, bylo hojně opisováno právě v letech 1431–1432 během koncilu v

budoucná nabízí prověřit jeho možný vliv na basilejskou disputaci o kalich, jestliže se s ním setkáváme ve stejném basilejském Stojkovičově kodexu, v němž se čte Talayerova polemika. Ale především Otakar Odložilík shledává hned na dvou místech Šimonovy na úvod zmíněné kvěstie podobnost v argumentaci se Stojkovičovou basilejskou *Positio*.⁵¹⁴ Získali jsme další sklíčko do připravované mozaiky.

Dva heidelberští teologové před Žatcem

Zvídavost uherského magnáta Jana Rosgona dosvědčila, že husité vzbuzovali svým učením u gramotných cizinců z řad křižáků pozornost a že jejich propaganda nebyla neúčinná. K ní se stoupenci kalicha uchýlili také v září 1421, v situaci, která nápadně připomínala obležení Prahy v červenci předchozího roku.

Po Zikmundově neúspěchu před Prahou se iniciativy v protihusitském tažení ujali v průběhu první poloviny roku 1421 porýnský kurfiřti. Koncem srpna vpadla jejich vojska od západu dvěma proudy do Čech a při svém postupu se zastavila před hradbami Žatce, který byl 10. září neprodyšně obležen. Falckrabě Ludvík III. Wittelsbašský († 1436) trval tvrdošíjně na dobytí města. Navzdory opakovaným pokusům se to nedařilo. Obléhání se postupem času stalo nesnesitelným a pod vlivem dalších nepříznivých okolností, jako bylo propuknutí požáru v ležení křižáků či rozšíření fámy o blížícím se husitském vojsku, se na počátku října definitivně rozpadlo.⁵¹⁵

Dochované prameny nasvědčují, že i tentokrát husité nelenili a na počátku obléhání doručili do nepřátelského ležení manifest se svým programem čtyř artikulů.⁵¹⁶ Ten byl obratem podroben kritice Ludvíkových teologických rádců. Jedním z nich byl Konrád Koler ze Soest († 1437), westfalský rodák, vzešlý nespíše z měšťanského prostředí, který svým studiem a působením na univerzitě v Heidelbergu spojil svůj společenský vzestup právě se dvorem zdejších falckrabat. Rektorem univerzity byl zvolen třikrát a k červnu 1410 se zmiňuje jako jeden ze tří profesorů bohoslovecké fakulty. To již také pomalu stoupal v církevní hierarchii a po úřadech a prebendách papežského subdiakona a bamberského kanovníka dosáhl v roce 1428 na stolec řezenského biskupa. Tato jeho kariéra je pozoruhodná tím, že jen málo nenobilitovaných teologů se domohlo takového postavení. Zisk vysokých církevních postů můžeme rovněž přičítat jeho působení na kostnickém a později i na pavjijsko-sienském koncile, kam přibyl v diplomatických službách Wittelsbachů.⁵¹⁷ Jako erudovaný poradce falckraběte Ludvíka III. se s jeho

Basileji, srov. např. rkp. Dijon, BM, 233 (195), ff. 1–142: „Scriptum Basilee, anno etc. XXXII, prima die Decembris, sacro concilio Basiliensi durante“; citujeme podle *Francouzská husitica II*, s. 6; dále viz P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 788, s. 291–292 s atribucí Stanislavovi; P. SOUKUP, *Repertorium* s atribucí Pálčovi.

⁵¹⁴ O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 132, pozn. 4 a s. 136, pozn. 1.

⁵¹⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 98–100. P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 303–304.

⁵¹⁶ Manifest s incipitem „Promptam in beneplacitis voluntatem“ a explicitem „quod breve tempus fuit ad talia colligenda“ doposud nevydán. Dochoval se ve dvou rkp.: Trier, StadtB, 743/1424, ff. 76r–77r a Trier, tamtéž, 1206/504, ff. 125–127. Úvod a závěr otiskl F. M. BARTOŠ in: *Manifesty*, s. 268, pozn. 269, stejně tak i nadviz prvního z rkp.: „Epistula directa a Hussitis ad Christi fideles a. 1421, intendentes expugnare eosdem propter heresim a. 1421, ubi erat congregatio multorum fidelium principum tam secularium quam spiritualium.“ Podle F. M. Bartoše je zde obsažené vyhlášení čtyř artikulů věcně shodné se zněním z roku 1420. V obou kodexech následuje níže zmíněná polemika Konráda ze Soest.

⁵¹⁷ Srov. W. EBERHARD, *Konrad Koler*, s. 93–123; k jeho působení na stolci řezenského biskupa J. STABER, *Kirchengeschichte*, s. 81–83 a zvl. H. MÜLLER, *Bayern*, s. 413–418.

vojskem dostal i koncem srpna 1421 do Čech a při zářijovém obléhání Žatce byl nejspíše svým ochráncem požádán, aby na jeho žádost vypracoval na výše dotčený manifest, respektive husitské artikuly odpověď. Podle nadpisu jednoho z rukopisů byl s dílem hotov 16. září.⁵¹⁸

Vedle Konráda Kolera se před Žatcem pera chopil také jeho heidelberský kolega a rovněž Ludvíkův rádce a diplomat, o něco mladší doktor teologie Jan Lagenator z Dyppurgu nebo také Jan z Frankfurtu († 1440). Nebylo to poprvé, co čelil nonkonformním názorům z Čech. Již roku 1406 vystoupil na půdě heidelberské alma mater proti Jeronýmovi Pražskému.⁵¹⁹ Se svou reakcí na husitský manifest byl hotov, zdá se, o něco rychleji. Její dokončení se v kolofonu jednoho z rukopisů datuje v den Povýšení sv. kříže čili v neděli 14. září.⁵²⁰

Současný stav poznání obou děl potvrzuje, že rozsah a hloubka jejich argumentace byla přímo úměrná tomu, v jakých podmínkách vznikala.⁵²¹ Protože odpověď Jana z Frankfurtu *Contra Hussitas* máme k dispozici v kritickém vydání, nahlédněme situaci před Žatcem jeho očima. I on mluví o jisté *cedula* se čtyřmi artikuly, na níž mu Ludvík III. kázal odpovědět. Jako u zbylých pražských článků, také v případě kalicha nejprve cituje husitskou předlohu. V zásadě odpovídá červencovému znění, i když podrobněji popisuje nároky na přijímajícího a přímo říká, že Kristus v evangeliích přikazuje přijímat podle své praxe.⁵²² Jan z Frankfurtu na úvod sděluje, že již od doby, kdy se husitská

⁵¹⁸ K zadavateli srov. úvodní slova textu: „Illustris princeps et excelse domine! Cupiens vestre celsitudinis et gracie parere mandatis, ea, que de quatuor articulis seu propositionibus pro parte nonnullorum de regno Bohemie [...]“. Nevydaný traktát je znám ze čtyř rkp., na něž upozornil již F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 191, pozn. 561, nověji seznamenává P. SOUKUP, *Repertorium*: München, BSB, Clm 5411, ff. 97v–104v (viz F. MACHILEK, tamtéž: „Tractatus contra Hussitas anno Domini 1421 16 mensis septembris in campo Bohemie prope Sacz ad unum miliare magistri Conradi de Sußato“); Trier, StadtB, 743/1424, ff. 77v–81r (viz. G. KENTENICH, *Beschreibendes Verzeichnis VI/2*, s. 76: „Conradus de Susato de articulis Hussitarum“); Trier, StadtB, 1206/504, ff. 127–137 (viz M. KEUFFER – G. KENTENICH, *Beschreibendes Verzeichnis VIII*, s. 239: „Epistula responsiva de articulis supra dictis“ a „Finitum a. d. 1421 prima octobris in obsidione Saycz terrae Bohemiae, collectum vero per honorabilem magistrum Conradum de Susato sacrae paginae doctorem et professorem in mense septembri a. praescripti in magno exercitu campestri regno in praescripto Bohemiae, quod a catholicis tradicionibus apostavit“); Wien, ÖNB, 4215, ff. 77v–82r. H. MÜLLER, *Bayern und Basel*, s. 415, pozn. 489, odkazuje ještě na rkp. München, BSB, Clm 11469, ff. 21r–54r, to je ale ve skutečnosti část polemiky proti čtyřem artikulům vídeňských teologů *Iussit reverendissima*, o níž podrobněji níže, srov. D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 178.

⁵¹⁹ Starší literaturu k jeho osobnosti uvádí F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 191, pozn. 562; nověji především M. L. BULST-THIELE, *Johannes von Frankfurt*, s. 136–161; D. WALZ, *Einleitung*, s. IX–XXIV, zde zvl. XXVII–XX. K polemice s Jeronýmem nověji F. ŠMAHEL, *Život a dílo*, podle rejstříku; na s. 32, v pozn. 124, přesvědčivě zpochybňuje jeho údajné studium v Praze. Někteří badatelé v něm hledají autora *Theologia Deutsch*, rezonující v počátku německé (i radikální) reformace, srov. M. WERNISCH, „*Theologia Deutsch*“, s. 32–33.

⁵²⁰ IOHANNES DE FRANCKFORDIA, *Contra Hussitas*, kriticky vydaly B. CALLSEN a A. HASE, s. 100–125. K zde uvedeným rkp. přidej ještě Wrocław, BU, Mil. II 90 (6142), ff. 168v^a–174r^a, na něž upozornil již J. TRÍŠKA, *Příspěvky II*, s. 26; s relevantní literaturou nověji registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁵²¹ Srov. F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan*, s. 191; M. L. BULST-THIELE, *Johannes von Frankfurt*, s. 140; W. EBERHARD, *Konrad Koler*, s. 101.

⁵²² IOHANNES DE FRANCKFORDIA, *Contra Hussitas*, s. 106–107: „Secundus articulus est: Vt venerabile sacramentum seu diuinissimum corporis et sanguinis Iesu Christi specie duplici panis et vini omnibus fidelibus christianis vere penitentibus, sincere optantibus scrupulo quouis mortalis peccati procul moto, impedimento omni excluso et sine omni contradictione detur iuxta praxim saluatoris, ut precepit Mathei 26 et Marci 14“; celá pasáž o kalichu na s. 106–113. Je zarážející, že v komentáři vydavatele, tamtéž, s. 102, pozn. 2, se dočteme, že se nedá zjistit, jakou redakci artikulů měl mistr Jan k dispozici, jestliže ve výše uvedených trevírských rkp. (viz pozn. 516) je se vši pravděpodobností tato redakce přítomna. Zda je s ní

novota objevila a kostnický koncil ji zavrhl, proti ní písemně vystoupili mnozí schopní doktoři a nevyvratitelnými důkazy doložili opak: Na žádné věhlasné univerzitě prý nebyl nikdo, kdo by učil, že přijímání podobojí je nutné ke spasení, ale všichni přitakali ritu římské církve a schválili jej na základě učení o konkomitanci. Heidelberský teolog dal tak najevo, že s podstatou sporu o kalich a jeho vývojem je dobře obeznámen.

Jeho vlastní argumentace proti husitské teologii kalicha je však stručná. V zásadě se točí kolem tří citátů z Augustina. Heidelberský mistr dvěma z nich zdůrazňuje, že přijímat lze i duchovně, vírou, a v této souvislosti doplňuje, že kněz přijímá podobojí i za laiky, neboť je jakoby ústy celého mystického těla. Třetím výrokem z Augustinova *Contra epistulam Manichei, quam vocant Fundamenti* dokládá, že „svatá církev má po Bohu nejvyšší autoritu“, a tudíž mohla ritus z rozumných důvodů změnit. Těmi miní různá nebezpečí, která při vysluhování podobojí hrozí.

Pokud čtenáři připadá, že to jsou argumenty klasické, není to náhodou. Jan z Frankfurtu je sestavil s pomocí kostnického dobrozdání Jana Gersona; na základě jeho dvaceti spekulativních a praktických pravidel.⁵²³ Užitelnost kostnického dílka a věhlas jeho autora dobře vysvětluje, proč právě ono se s heidelberským teologem vydalo na tažení do kacířských Čech. Ostatně Jan z Frankfurtu vzápětí doplňuje: „Cítoval bych doktory a důvody bych dokazoval, že přijímání podobojí není všemu křesťanskému lidu nezbytné ke spasení, ale dostatečně to již učinili jiní [...]“.⁵²⁴

Je pravděpodobné, že kdyby měl klid a po ruce knihy, že by se zachoval jinak. Takto se v dalším výkladu uchyluje k dalším klasickým námitkám protikalíšnické polemiky, k apelaci na bohemikální patriotické city, anebo k aktuálním postřehům, jež mu na mysl přivedlo znění článku v husitském manifestu. Erudici teologa přesto nezapřel, když rétoricky vyzývá scholastické autority 13. a 14. století Tomáše Akvinského, Alberta Velikého, Bonaventuru, Petra z Tarantaise, Alexandra z Hallesu a Mikuláše z Liry, aby povstali z prachu země a sami potřešli husitské spisy. Vzhledem k tomu, že Janova polemická odpověď byla určena Žateckým, závěrem svého výkladu o kalichu se obrací k laikům s výzvou, aby prohlédali, jak byli svedeni. Dává jim na vybranou: „*Bud' toto království bude železem a ohněm zničeno, nebo bude upřímně smýšlet s římskou církví a se zbylým zástupem křesťanstva.*“⁵²⁵ Zmýlil se. Nestalo se ani jedno. Přesto mise obou heidelberských teologů do Čech nebyla marná. Budoucí řezenský biskup Konrád ze Soest před Žatcem nasbíral alespoň cenné zkušenosti, které se mu budou hodit počátkem 30. let, kdy se zúčastní přímých jednání husitů s basilejským koncilem.

S ohledem na neutěšené zpřístupnění většiny námi pojednaných textů je předčasné

citovaný text shodný, jsme nemohli ověřit.

⁵²³ Srov. IOHANNES GERSON, *De necessaria communione*, s. 58, 62, 63, tj. 9. spekulativní a 5. a 10. praktické pravidlo, a s tím IOHANNES DE FRANCKFORDIA, *Contra Hussitas*, s. 108–109, zvl. „Et ergo sancta ecclesia, apud quam post deum est summa auctoritas secundum beatum Augustinum xj contra Faustum dicentem: Ewangelio non crederem, nisi me cogeret auctoritas ecclesie [...]“.

⁵²⁴ IOHANNES DE FRANCKFORDIA, *Contra Hussitas*, s. 110: „Allegassem doctores et rationibus probassem non esse necessariam sumpcionem corporis et sanguinis Christi specie sub utraque omni populo fideli? [!] – sed per alios satis sufficienter positum est et probatum ac scriptum et eciam aliquid iam tactum.“

⁵²⁵ Tamtéž, s. 110–113, zvl. 113: „Oportebit tamen finaliter, uel quod hoc regnum exterminabitur ferro et flamma uel quod sincere sapiat cum ecclesia Romana et cum reliquo cetu christianitatis.“

činit zásadní závěry o celkovém vyznění jejich polemiky proti kalichu. Naše ochutnávka přesto nebyla jen svědectvím o různorodosti situací, v nichž vznikly. Především důkladné pojednání Hoffmannovo naznačilo, že nadále byl určující stav diskuse, vzešlý z „války traktátů“ mezi Kostnicí a Prahou v letech 1417–1418. Zdá se však, že s přetrvávající roztržkou bylo katolickými mistry počátkem 20. let ještě více zdůrazňováno, že husitská teologie kalicha je nebezpečnou herezí právě proto, že tím, jak popírá neomylnost církevního magisteria ve věcech víry, bortí jednotu latinské církve.

III.

HUSITSKÝ POŽADAVEK SLYŠENÍ VE VÍRU VYSOKÉ POLITIKY

Průběh Zikmundova křížového tažení v Čechách roku 1420 dostatečně zřetelně naznačil, že každý církvi věrný katolík, který usiluje o českou korunu a nedokáže husity porazit mocí ani lstí, se dříve či později musí vypořádat s jejich požadavkem svobodného veřejného slyšení o pražských člancích. Připomeňme, že jeho prostřednictvím původně pražští mistři s podporou reformní šlechty usilovali zvrátit dekret kostnického koncilu proti kalichu, o němž měli za to, že byl vyhlášen na základě pomluv zvláště jejich českých odpůrců. Při bezpečném slyšení usilovali předložit pravé odůvodnění své nauky a praxe, jehož závdavkem byly do Kostnice poslané *Auctoritates* sestavené právníkem Janem z Jesenice. Když tato iniciativa v průběhu roku 1417 tvrdě narazila u koncilu i krále Zikmunda, umírněné husitské panstvo, pražští mistři a měšťané dostali požadavek slyšení zpět do hry až po smrti Václava IV., tím, že jej úzce spojili s nástupnictvím českého trůnu. Od té chvíle se z ožehavého náboženského požadavku stalo i výrazné politikum...

1. Slyšení a tzv. polsko-litevská kandidatura (1420–1423)

Protože vyjednávání stoupenců kalicha se Zikmundem v letech 1419–1420 nikam nevedla, husitská Praha s jí nakloněnou šlechtou vsadila při hledání nového krále na polsko-litevskou kartu. Na české straně hrálo nezanedbatelnou roli vědomí slovanské sounáležitosti, na straně pomazaných hlav unie se nabízel způsob, jak Zikmunda dostat pod tlak, poté, co Lucemburk ve sporu mezi unií a řádem německých rytířů vynesl v lednu 1420 ve Vratislavi rozsudek příznivější pro řád. Po předběžných jednáních vyrazilo husitské poselstvo do Polska s nabídkou české koruny o Vánocích 1420. V případě, že by polský král Vladislav II. Jagello († 1434) korunu nepřijal, měli poslové jednat i s jeho bratrancem, litevským velkoknížetem Vitoldem († 1430). Nejožehavější požadavek na budoucího krále – aktivní přijetí pražských článků – zůstával neměnným.⁵²⁶

Disputace teologů v Krakově?

Podle názoru některých badatelů došlo během jednání v Krakově k jisté teologické disputaci. Jejím charakterem se však zatím nikdo podrobněji nezabýval, i když je to důležité téma: Mohlo ve městě nad Vislou dojít k disputaci, o kterou husité marně žádali na Malé Straně?⁵²⁷ Ze vzpomínky nám již známého českého katolického exulanta Štěpána z Pálče víme, že husité měli v Krakově po velikonočním oktávu („*post conductum pasce*“), tedy nedlouho po 30. březnu, při veřejném slyšení („*in publica audientia*“) prohlásit, že nepřijeli, aby byli poučeni, ale aby poučili.⁵²⁸ Nenechme se zatím svést k interpretaci této zprávy a dejme sluchu ještě jiným pramenům.

⁵²⁶ K oběma vladařů a jejich české politice nověji J. KRZYŻANIAKOWA – J. OCHMAŃSKI, *Władysław II Jagiello*, s. 269–304, a zvl. J. NIKODEM, *Polska*, kde také na s. 210–243 obsáhle i s prameny k jednáním let 1420–1421; vybranou starší literaturu seznamenává P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 268, pozn. 36; k slovanské sounáležitosti F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 150.

⁵²⁷ Nověji např. J. NIKODEM, *Polska*, s. 229: „O tym, że Polacy byli doskonale poinformowani o żądaniach religijnych husytów, świadczy przeprowadzona wiosną 1421 r. w Krakowie dysputa teologiczna [...]“. K této stránce jednání husitů v Polsku zatím nejpodrobněji J. GARBACIK – A. STRZELECKA, *Uniwersytet*, s. 28–30; nověji F. MACHILEK, *Die hussitische Forderung*, s. 514–515.

⁵²⁸ Z třetí části – *De portis inferi* – Pálčovy nevydané rozsáhlé trilogie *Contra quattuor articulos Hussitarum* dotčenou pasáž do literatury uvedl J. BIDLO, *Čeští emigranti*, s. 450; citace v širším kontextu níže, v pozn. 535. V. NOVOTNÝ, *Několik příspěvků*, s. 113, pozn. 2, datuje hned již do povelikonočního týdne. K dochování trilogie i s literaturou P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 923, s. 331–333, a P. SOUKUP, *Repertorium*. Níže vycházíme z dosud neuváděného rkp. Seitenstetten, StiftsB, 280, ff. 161r–191r (Prolog a 1. část *De auctoritate Romanae ecclesiae*), 191r–219v (2. část *De clavibus ecclesiae*), 222r–242v (3. část *De portis inferi*).

Členy husitského poselstva byli vedle zástupců panstva, rytířstva a pražských měst i dva univerzitní mistři a zkušený diplomaté Jan Kardinál z Rejnštejna⁵²⁹ a Petr Payne. Ti se obrátili na rektora krakovského vysokého učení Jakuba ze Zaborowa, aby dal svolení k veřejnému slyšení („*ut publicum locum audiencie concedat*“), kde by mohli pražské artikuly obhájit scholastickým způsobem. Po konzultaci se čtyřmi polskými preláty to rektor striktně odmítl, s tím, že pražské artikuly obsahují herezi a všeobecná církev je zavrhlá. Zároveň husitské mistry odkázal ke kurii do Říma, aby tam poznali, že jejich učení bylo odsouzeno jako heretické.

Jaroslav Prokeš si povšiml, že po rektorově odpovědi následuje v dochovaných rukopisech poznámka, o níž má za to, že je „*nepochybně Pálčova*“. Glosa konstatuje: Jestliže by došlo k nějaké pochybnosti v otázce kalicha, nechť se „*od husitů a táboritů*“ zjistí, kdo o ní má rozhodnout (zda římská církev, nějaká univerzita, nebo alespoň koncil) a komu se v tom nakonec podřídí. A glosa pokračuje: Odpovídají („*respondent*“), že žádnému z nich, protože jsou odpůrci Kristova zákona, a říkají, že se chtějí podříditi rozhodnutí světské moci vlastního národa, totiž pánům, rytířům a slavným obcím Pražského města. Katolický autor se následně nad tímto postojem pohoršuje a vidí v něm záminku k šíření husitských „*hříchů*“.⁵³⁰ A skutečně. Štěpán z Pálče v *De auctoritate Romane ecclesie*, v první části své obsáhlé trilogie *Contra quattuor articulos Hussitarum*, po delším výkladu uzavírá, že husitští poslové Payne s Kardinálem nemají být vyslechnuti, ani jim nemá být dovoleno odpovídat, dokud se nenavrátí k poslušnosti římské církve a dokud se nepodřídí jejímu rozhodnutí, protože by bylo zbytečné se s nimi dohadovat bez kompetentního soudce, který by autoritativně rozhodl.⁵³¹ Pálec tak mohl být nejenom autorem uvedené glosy, ale svou erudicí a zaujetím mohl přispět k tomu, aby rektor pražským mistrům slyšení neudělil.⁵³² V tom případě se musíme ptát, na jaké veřejné slyšení vzpomínal výše?

Odpověď přináší soustředěnější prostudování žádosti husitských mistrů rektorovi. Oba mistři zde sdělují, že čtyři artikuly, které nyní uveřejňují na univerzitě, již před tím představili králi a pánům přítomným na jeho dvoře.⁵³³ A právě na tuto *presentatio* u Vladislavova dvora se vši pravděpodobností vzpomínal Pálec. Důvody, které ho k tomu vedly, to dosvědčují. S Pálčovou vzpomínkou se setkáváme v *De portis inferi*, v třetí části jeho již zmíněné obsáhlé trilogie, která již přímo polemizuje proti pražským článkům – proti údajným čtyřem branám pekel. Celé polemicke je logicky předesláno husitské znění čtyř artikulů s vročením 1420 a s následujícím nadpisem: „*Sequitur tractatus wyklefistarum et hussitarum per eos presentatus serenissimis principibus regi Polonie et magno duci Litffanie*“. Na textu husitského manifestu především zaujme, že se v jeho úvodu objevuje stejný jakoubkovský normativ jako ve znění článků, zaslaném

⁵²⁹ To je jasné svědectví, že Jan Kardinál tehdy nestál na straně odpůrců reformy, jak soudí na základě Želivského kázání z října 1419 O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 126.

⁵³⁰ Intimaci husitů s odpovědí rektora otiskl z vatikánského rkp. již F. PALACKÝ, *Italienische Reise*, č. 5, s. 108; další dva rkp. registruje J. PROKEŠ, *Husitika*, s. 24, který zároveň otiskl i dodatečnou poznámku („*Nota diligenter [...]*“) a přisoudil ji Pálčovi; jeho edice si nepovšiml M. MARKOWSKI, *Stanowisko*, s. 358–360, který celý soubor textů otiskl znovu podle klosterneuburského rkp.; viz také P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 917, s. 329, který ale jeho edici neuvádí.

⁵³¹ STEPHANUS DE PALEZ, *Tractatus I. De auctoritate Romane ecclesie*, f. 184v: „*Correlarium quartum: Nuncii wyklefistarum et hussitarum Petrus Peyn et Iohannes Cardinalis, magistri in aribus pretensi, non sunt audiendi nec ad replicandum admittendi, nisi prius redeant ad gremium et obedienciam sancte Romane ecclesie, diffinicioni et determinacioni se eiusdem submittentes, quia alias esset cum eis frustra cavillare non habito iudice competente, qui haberet inter partes auctoritative et iudicialiter diffinire etc.*“ Z vatikánského rkp. přetiskuje již J. PROKEŠ, *K Pálčově Replce*, s. 257, pozn. 8.

⁵³² Srov. také J. PROKEŠ, *K Pálčově Replce*, s. 257; K. VRÁNA, *Mistr Štěpán*, s. 211; J. KADLEC, *Katoličtí exulanti*, s. 14; P. BAR, *M. Štěpán z Pálče*, s. 19.

⁵³³ M. MARKOWSKI (ed.), *Stanowisko*, s. 358: „*[...] protestamur expresse publicantes quattuor articulos gloriosissimo regi ceterisque nobilibus regni Polonie presentatos et in hac preclara Universitate [...]*“

míšeňskému markrabímu již 8. července 1420. Také zde husité vyhlašují odhodlání hájit uvedené články životem i smrtí, leda by byli o opaku poučení „*per Scripturam sacram et rationem vivacem*“.⁵³⁴ Pálč tento normativ rozhodně nehodlal přejít mlčením. V průvodním slově k manifestu wyclifity a husity opět tvrdě kritizuje, že ve skutečnosti neusilují o to, aby byli poučeni, ale že se chtějí jen dohadovat, neboť neuznávají žádného kompetentního soudce kromě svých vlastních lidí („*preter suos sectatores*“). Podle něj husitští mistři nevyhledávají poučení, aby byl jejich blud poražen, ale hledají cesty, jak by jejich tvrzení dostalo přednost před tvrzením katolickým a posluchači jejich hádání mohli být svedeni. A tak podle Pálče lživě a pokrytecky usilují přemoci církve tím, že proti ní a kléru hledají pomoc u laiků, jimž ozřejmují své články špatně vyloženými texty. A právě v této souvislosti vzpomíná, jak husité v Krakově v rozporu se svým manifestem poučení výslovně odmítli, a naopak skutkem dosvědčili, že to jsou oni, kdo chtějí poučovat, jestliže své články, jak přímo říká, již představili „*nobilibus et clientibus*“ Polského království.⁵³⁵

Nyní je dostatečně zřejmé, že ani v jarním Krakově roku 1421 husitští mistři nezískali, o co usilovali již na Malé Straně. Ani v Krakově k žádné disputaci nedošlo. Po velikonočním oktávu jim bylo pouze umožněno předstoupit před krále a velkoknížete Vitolda, aby je podle svých instrukcí seznámili s husitským programem čtyř artikulů, což učinili na základě jednoho z upravených červencových manifestů. Této prezentaci byla přítomna šlechta, pobývající tehdy u dvora, a vedle vysokého kléru také vybraní mistři krakovské univerzity, včetně Štěpána z Pálče.⁵³⁶ Oba husité byli zřejmě již tehdy klérem a mistry vyzváni, aby se ve věcech víry bezpodmínečně podřídili poučení církve. Payne s Kardinálem to odmítli (snad skutečně oním Pálčem zaznamenaným a výše citovaným výrokem) a proti tomu žádali možnost předložené články veřejně, za přítomnosti laiků, obhájit obvyklým školským způsobem v přímé disputaci. Král nejspíše ožehavou situaci takticky vyřešil tím, že oba stoupence kalicha odkázal na kompetentní představitele univerzity, u nichž husité pochopitelně neuspěli. Rektor univerzity po konzultaci s polskými biskupy žádanou disputaci zavrhl z podobného důvodu jako již dříve Zikmundovi prelátí a mistři na Malé Straně – o jednu zavrženou herezi se nediskutuje.

⁵³⁴ STEPHANUS DE PALE CZ, *Tractatus III. De portis inferi*, ff. 219v–222r, zvl. 219v–220r: „Nos capitanei magistris civium, consules et scabini ceteraque communitas civitatis Pragensis, capitalis regni Boemie, nostro et aliorum fidelium huius regni nomine instituimus: Notum sit universis Cristi fidelibus, quod fideles in regno Boemie instant et Domino iuvante instare proponunt sive per mortem sive per vitam, quantum est possibile | pro articulis infra scriptis, nisi de opposito per Scripturam sacram et rationem vivacem erunt edocti etc.“ K tomu srov. J. COCHLAEUS (ed.), *Historiae Hvssitarum libri*, s. 199, a výklad výše, v pozn. 386. Ke znění artikulů podrobněji J. PROKEŠ, *K Pálčově Replíce*, s. 255–256, který ovšem nevěděl o podobnosti s exemplářem, vydaným Cochlaeem.

⁵³⁵ Srov. STEPHANUS DE PALE CZ, *Tractatus III. De portis inferi*, f. 223r–v: „Quid ergo isti heretici querunt per auctoritatem Sacre scripture et rationem vivacem? Ultra auctoritatem ecclesie et sanctorum patrum decreta informari? Revera, non querunt informari, sed cavillare, cum nullius iudicis competentis hic in terris diffinicionem se volunt submittere, qui partibus auditis aut visis scriptis partis utriusque habeant unius partis inter contradictoria veritatem declarare, sed totum mundum preter suos sectatores suspectum habent, sinistre autumantes per cavillationes suas et submissiones mendosas in suis erroribus se sustentant Deo permittente et dyabolo aperante. [...] qualiter ipsi querunt informari non ut error eorum vincatur, sed quomodo eorum assercio erronea assercioni catholicorum preferatur et audientes per eorum cavillationem seducantur, | sicque mendose et ypocritice prevalere adversus ecclesiam laborant laycos sibi contra clerum et ecclesiam adiuvantes et eis istas quatuor portas inferi, id est quatuor articulos erroneos et hereticos, late apperunt per falsas scripturas male intellectas, sed falluntur Veritate suprema dicente: Et porte inferi non prevalebunt adversus eam. Quid expresse ostenderunt in Cracovia anno Domini M° CCC° XXI post conductum pasce, dum informacionem repellentes, quam fecte postularunt, dixerunt verbo in publica audiencia, quod non venimus informari, sed informare. Et hoc idem facto iam practicant illos quatuor articulos cum allegacionibus male intellectis [...] nobilibus et clientibus huius regni presententes. Ideo ex professioni katholice veritatis teneor eis verbum respondere et ex adverso pauca colligere, ut fideles per eorum scripta multiplicata non fallantur.“

⁵³⁶ O audienci srov. také pozdější zprávu z r. 1424, *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461 a 463.

Svou roli při tom, zdá se, sehrála i obava, že husité nikam nevedoucím hádáním o pražských člancích jenom usilují o další příležitost k propagaci své víry a k šíření antiklerikálních nálad mezi laiky. A protože polským klérem a mistry bylo již tak nelibě vnímáno, že Kardinál s Paynem mohli oběma vladařům a šlechtě představit husitský program, krakovští učenci na něj obratem odpověděli intenzivní písemnou polemikou.

O Pálčově trilogii jsme se již zmínili. Proti husitskému manifestu se čtyřmi artikuly vystoupil i někdejší doktor dekretů pražské právnické univerzity a první rektor v Krakově Stanislav ze Skalbimierze († 1431), který věnoval zvláštní pozornost kalichu.⁵³⁷ O české novotě samostatně pojednal také další bývalý pražský mistr a od roku 1425 krakovský profesor teologie Ondřej z Kokorzyna († ca 1435). F. M. Bartoš jeho rozsáhlou práci, která je navíc ve známé podobě jen částí ještě objemnějšího díla, opatrně kladl do souvislosti s vystoupením husitů v Krakově roku 1421 a označil ji za „*největší výkon polské literatury protihusitské*“. Spíše než to nás zaujme jeho tvrzení, že si Ondřejovo dílo našlo cestu na koncil do Basileje. Výskyt traktátu ve všech třech známých opisech v sousedství basilejských textů k otázce kalicha takovému závěru skutečně nasvědčuje.⁵³⁸ O tom, že téma kalicha bylo mezi krakovskými vzdělanci obzvláště žhavé, svědčí i kvestie dalšího z původně pražských artistů a posléze krakovských doktorů teologie Františka z Břehu († 1432). Také v jejím případě Maria Kolwaczyk nově uvažuje o krakovském rokovaní roku 1421.⁵³⁹ Výrazný nepoměr mezi desítkami listů nevydaných traktátů a počtem řádků moderních publikací, které se o jejich obsahu zmiňují, je i tentokrát výmluvným svědectvím, že uvedená díla na své skutečné objevení teprve čekají. Na naší pomyslné mapě ohnisek odborné protihusitské polemiky 20. let nicméně již v této chvíli přibylo další významné místo.

Povelikonoční audience u krále nevzbudila pouze obavy u představitelů polské církve a krakovské univerzity. Nám již známý Zikmundův diplomat Martin Talayero se v zájmu svého chlebodárcce snažil již 22. dubna 1421 ve Skalbimierzi přesvědčit krále Vladislava, aby s husity veškerá jednání přerušil. Ve své květnaté řeči vznesl mimo jiné stížnost, že husité měli v Polsku příležitost „*kázat*“ své zavržené artikuly („*audivit insuper regia Serenitas viros illos perditissimos predicasse articulos condemnatos in hoc regno*“), ačkoliv vyjednávání s kacíři zakazují církevní výnosy. Talayero proto krále vyzval, aby nedával prostor větší disputaci („*ampliori disputacioni*“), protože by to znamenalo zpochybnění koncilních dekretů, zvláště když světské vrchnosti nepřisluší hájit víru disputací, ale železem.⁵⁴⁰

Alespoň v tomto ohledu mohli zůstat Talayero i Zikmund klidní. Diplomatická jednání v Polsku a na Litvě koncem zimy a na jaře roku 1421 zřetelně naznačila, že za cenu české koruny se polský král Vladislav, ani Vitold kacíři stát nehodlají. Jejich ohled na církve ale ještě neznamenal, že by ve hře se Zikmundem husitský trumf promárnili docela. Zatím se k nabídce české koruny definitivně nevyjádřili a iniciativy se ujal

⁵³⁷ Srov. F. M. BARTOŠ, *Veliké dílo*, s. 17; Th. WUNSCH, *Konziliarismus*, s. 41–42, kde v pozn. 36 odkaz na dochované rkp. jeho *Determinaciones* i s literaturou; nověji především Z. WŁODEK, *Stanislas de Skalbimierz*, s. 493–496, kde odkazy na cenné edice některých z nich. Stanislavovo polemické dílo proti husitům registruje také P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁵³⁸ K jeho postavě a dílu M. MARKOWSKI, *Poglądy filozoficzne*, s. 55–136; zajímavé postřehy k obsahu přinesl F. M. BARTOŠ, *Veliké dílo*, s. 17–19; rkp. i s novější literaturou registruje P. SOUKUP, *Repertorium*; přidej ještě rkp. Praha, NK ČR, IX D 10, ff. 253r–332v, na něj ovšem upozornil již Bartoš.

⁵³⁹ K jeho postavě a dílu nověji M. KOWALCZYK, *Franciszek z Bregu*, s. 99–145, zde zvl. s. 104 a 120–121, kde k autorství textu a také jeho dataci k r. 1421. Dochované rukopisy registruje i s další literaturou P. SOUKUP, *Repertorium*; přidej ještě rkp. Seitenstetten, StiftsB, 280, ff. 134r–160v (f. 134r: „Nota questiones de corpore Cristi compile per reverendum magistrum Franciscum de Brega professorem sacre theologie“; 160v: „Expliciunt questiones de corpore Cristi compile per magistrum Franciscum et sunt pronunciate per magistrum Conradum et finite per Gregorium filium Nicolai Rotificis de Oppavia sub anno Domini M° CCCC° LXII°, feria 4^a“).

⁵⁴⁰ MARTINUS TALAYERO, *Oratio ad serenissimum Polonie regem*, s. 302.

velkokníže Vitold.

Vitoldova licitace

Po příjezdu předvoje husitského poselstva zpět do Čech s Vitoldovým emisarem Vyškem Raczyńskim se již v červnu 1421 v Praze vědělo, že zemské správy se z Vitoldova určení nejspíše ujme jeho synovec, litevský kníže Zikmund Korybutovič († 1435).⁵⁴¹ Zbytek poselstva stále ještě v Polsku vyčkával na Vladislavovu a Vitoldovu konečnou odpověď k nabídce koruny. Polský kronikář Jan Długosz nás informuje, že král i s velkoknížetem se vyjádřili 15. srpna na sněmu v Lublině. Ačkoliv jejich odpověď byla v podstatě negativní, husitům přesto v jistém ohledu vyšli vstříc. Vedle ochoty pomoci nastolit řád v zemi především nabízeli pomoc zprostředkovat důstojný návrat husitů do církve a obnovení jednoty víry.⁵⁴² To byl totiž způsob, ať již upřímně myšlený, nebo ne, jak i nadále udržet vliv v Čechách a husitům se k ničemu nezavázat a zároveň jak udržet vliv Čechách a nebýt katolickým světem okamžitě nařčen z podpory kacírů. Alespoň takto rozumíme útržkovitě doloženým zprávám o zákrutách Vitoldovy politiky následujících měsíců.

Když se nejspíše 23. října spolu s velkým poselstvím Vitoldovým vrátili z Polska další čeští poslové, včetně obou mistrů, doputoval s nimi do Prahy i blíže neznámý Vitoldův návrh, jak by mohlo dojít k jednotě ve víře, který u pražských mistrů a kněží vzbuzoval naději na doposud odpírané svobodné slyšení-disputaci.⁵⁴³ Napovídá to obsah pozoruhodného listu pražských univerzitních mistrů a staroměstských kněží z 12. listopadu 1421, který nejspíše vzešel z jednání tehdy konané bouřlivé synody.⁵⁴⁴ Pražané děkují Vitoldovi, že jim nabídl „*in adopcionem audienciam generalem ad confferendum et tractandum super quattuor articulis*“, zvláště proto, že chce uvést ve skutek, o co žádají již dlouho a v čem jim nepřátelé brání. Pokorně žádají, aby slyšení zrealizoval ve vhodném čase a na příhodném místě buď ve svých zemích, buď v Čechách, anebo v Polském království a za dostatečné bezpečnosti pro jeho účastníky „*ad veniendum, commorandum, libere tranctandum et si opus fuerit probandum veritatem predictorum articulorum et ad reddendum abiectibus adversariorum*“. Dále žádají, aby při slyšení mohli svou víru svobodně a bezpečně „*publicare et tractare*“ a nemuseli se podříditi konečnému soudu či dekretu svých nepřátel. Jestliže dokáží, že artikuly jsou založeny v evangeliu a byly zachovávány v prvotní církvi, která je učitelkou církve moderní, potom nechť je Vitold zachovává a brání spolu s nimi. V opačném případě se podvolí evangelické pravdě. Věřící, že z tohoto slyšení může dojít k obnovení všeobecné církevní jednoty. Žádají Vitolda, aby v této věci nedal na pomluvy, ale nejprve je osobně vyslechl.

⁵⁴⁵

Jak na staronovou supliku pražských mistrů a kněží Vitold zareagoval nevíme, ale

⁵⁴¹ Pramenem je zde pražský list, který vydal J. CARO in: *Liber cancellariae*, 1874, č. 52, s. 95–96. K němu srov. V. NOVOTNÝ, *Několik příspěvků*, s. 114–116; J. NIKODEM, *Polska*, 243–245.

⁵⁴² Srov. IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 274–275, zvl. 274: „[...] vos et Regnum vestrum curabimus nostra solitudine ad bonum ordinem reducere, et ad pacem, servata vobis vestri honoris integritate, stabilire. Mitemusque ex hoc loco certos nuntios nostros ad Sigismundum Romanorum Regem, tractaturos secum modos et vias, quibus vos et Regnum vestrum ad fidem orthodoxam reduci, et optimis religionis catholicae moribus obtinebimus informari. Nec solum illic, sed et apud Sedem Apostolicam laborabimus pro vestra et Regni vestri honesta reductione, pace atque unione.“

⁵⁴³ O návratu V. NOVOTNÝ, *Několik příspěvků*, s. 124, zvl. pozn. 8; o Vitoldově písemně nedosvědčeném návrhu tamtéž, s. 127.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 127. O synodě LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 521–524, k ní srov. B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, č. 4, s. 17 a 45–46, bez uvedení listu.

⁵⁴⁵ Srov. *Liber cancellariae*, 1874, č. 54, s. 103–104. K listu a jeho pražskému pozadí zatím nejpodrobněji V. NOVOTNÝ, *Několik příspěvků*, s. 127–129, který naznačuje Jakoubkovo spoluautorství; z hlediska Vitolda nověji J. NIKODEM, *Polska*, s. 251–252.

nejspíše vyhýbavě. Současně totiž musil vzbudit dobré zdání v Římě. Podařilo se mu přesvědčit papežského nuncia Antonína Zeno, vyslaného původně koncem roku 1421 prostředkovat mezi řádem a unií, aby se pokusil papeži vysvětlit, co svým počínáním v Čechách sleduje.⁵⁴⁶ Sám o tom informoval Martina V. listem z 5. března 1422, kde mu zároveň ohlásil vyslání Zikmunda Korybutoviče do Čech. Tento krok alibisticky odůvodnil snahou o usmíření kacířů s církví, takže by husité nakonec „*kvůli přijetí poslušnosti*“ sami vyslali poselstvo ke kurii. A aby vzbudil v papežových očích dojem, že o to skutečně usiluje, žádal po něm dočasnou suspenzi jeho výnosů proti husitům a také aby zařídil u světských autorit bezpečnou cestu českého poselstva do Říma a zpět.⁵⁴⁷

Martin V. od počátku právem sledoval Vitoldovu českou politiku s velkým podezřením, protože byla v přímém rozporu s jeho plány na vojenskou porážku husitů. Novou energii protihusitskému tažení měl v dubnu 1421 vlít do žil další z jeho legátů a latere, kardinálkněz a doktor obojího práva Albert Branda da Castiglione († 1443). Poté co v květnu dorazil do říše, neprodleně začal udělovat pokyny k šíření papežových výzev k zahájení nové kruciáty. Jeho podrobné instrukce k podpoře křížových tažení a udělování odpustků později využívali ochotně i další legáti. Není bez významu, že tato antiheretická kampaň s cílem vést válku měla i svůj pastorální a církevně-reformní rozměr, jak nověji ukázala Birgit Studt.⁵⁴⁸

Navzdory intenzivním přípravám se ovšem i druhá kruciáta minula svým cílem. O její neúspěšné první fázi, kterou zajišťovali porýnští kurfiřti, jsme se již zmínili výše v souvislosti s heidelberskými teology. Podruhé své štěstí zkusil i král Zikmund. V průběhu podzimu 1421 měl ještě důvod doufat, že to bude on, kdo husity porazí na hlavu. Na zemský sněm, zasedající v červnu 1421 v Čáslavi, sice opět takticky sliboval další (nereálnou) možnost řádného slyšení o čtyřech artikulech,⁵⁴⁹ avšak tam, kde se cítil být pánem situace, jako na na podzim 1421 na Moravě, neváhal vůči husitské víře a jejím stoupencům projevit křížáckou tvrdost. Rozporuplný útěk Zikmundova vojska z pozic v Kutné Hoře počátkem ledna 1422 byl však dalším mementem, že vojenská tažení proti českým heretikům nepatří k silným stránkám římského a uherského krále.⁵⁵⁰ Odchod z království nebyl jedinou daní, kterou za to zaplatil. Jestliže již při rozpuštění ležení před Prahou v červenci 1420 musel Zikmund čelit těžce skrývanému podezření ze stranění kacířům, totéž se opakovalo počátkem roku 1422.⁵⁵¹ Tím spíše se hodilo, že zřejmě někdy na přelomu listopadu a prosince, kdy se Zikmund chystal táhnout z Moravy do Čech, si opět Martin Talayero sbalil kufry a odjel na diplomatickou misi tentokrát do Říma, kde se papežovi 17. ledna 1422 snažil ve dvanácti bodech – pravdách – dokázat, že římský král pro odstranění husitského kacířství dělá, co může.⁵⁵² To ještě netušil, jak celé tažení neslavně dopadlo. Ani tento neúspěch však Martina V. od cesty války neodradil.

O přetrvávajícím nesmlouvavém kurzu papeže vypovídá právě jeho květnová reakce na Vitoldův list: Vysláním Zikmunda Korybutoviče velkokníže jen potvrzuje pověsti, že je pomocníkem kacířů a že usiluje o ovládnutí Čech. Jeho odůvodnění, že usiluje o

⁵⁴⁶ J. GOLL, *König Sigismund*, 1894, s. 470.

⁵⁴⁷ Viz UB I, č. 172, s. 186–187. Zde také o tom, že nuncius bude papeže podrobněji informovat. K vyslání Zenona do Polska J. NIKODEM, *Polska*, s. 241–242, kde další literatura.

⁵⁴⁸ K němu a jeho legaci podrobně zvl. B. STUDT, *Papst Martin V.*, zvl. s. 499–512; k recepci Brandových instrukcí tamtéž, s. 516, pozn. 169; srov. také F. MACHILEK, *K zavedení*, s. 100–103, a B. STUDT, *Obrana víry*, s. 70–71.

⁵⁴⁹ Viz LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 488–489 a také 492, kde král totéž opakuje v reakci na usnesení sněmu.

⁵⁵⁰ K pacifikaci Moravy a druhé kruciátě F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 106–111; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 100–108; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 305–311.

⁵⁵¹ Ke ztrátě autority v říši a u kurie např. J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 303, 321; B. STUDT, *Papst Martin V.*, s. 519–520; k soudobému vnímání příčin krachu druhé kruciáty F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 106.

⁵⁵² Viz MARTINUS TALAYERO, *Oratio laudatoria pariter excusatoria*, s. 69–78.

obrácení kacířů nelze věřit, protože taková aktivita je možná pouze se souhlasem papeže, jeho legáta a dalších křesťanských knížat. Pokud tedy skutečně usiluje o návrat Čechů do církve, nechť se zřekne jejich ochrany a vyzve je, aby kontaktovali papežského legáta a pokorně se poddali jeho nařízením. Ten je případně může poslat dál do Říma. Jinak ale Martin V. sázel na sílu zbraní. Na závěr odmítl Vitoldem žádanou dočasnou suspenzi protihusitských výnosů s tím, že za obecného souhlasu kurfiřtů chystá k porážce husitské hereze nové vojsko.⁵⁵³ A skutečně. Legát Branda na svou druhou protihusitskou legaci vyrazil již v březnu 1422.⁵⁵⁴

Protože Vitoldova strojená představa o vyřešení schismatu byla nejenom v přímém rozporu s husitským očekáváním svobodného slyšení o víře, ale i s papežovými plány, jak husitskou kauzu vyřešit, očividně se svým počínáním snažil pouze taktizovat na hraně možného s cílem udržet Zikmunda pod tlakem co nejdéle. Nasvědčuje tomu samotné Korybutovičovo působení v Čechách, kam kníže přibyl v květnu 1422. Po krachu říšského tažení na podporu obléhaného Karlštejna, které legát Branda slavnostně zahájil v září v Norimberku, došlo počátkem listopadu v severozápadních Čechách k jednáním, která za pražský husitský svaz vedl jménem litevského knížete odpadlý arcibiskup Konrád z Vechty s vrchním velitelem tažení, kurfiřtem Fridrichem Braniborským z rodu Hohenzollernů. Meritem jednání bylo přistoupení katolíků na husity dlouhodobě žádané svobodné slyšení výměnou za roční příměří.⁵⁵⁵ Jako vždy i tentokrát se jeho prostřednictvím husité chtěli očistit z neřádných nařčení a pomocí Písma dokázat pravdivost svých článků. Ačkoliv Fridrich celou věc neshodil ze stolu hned a příměří chtěl omezit jen do Letnic, záhy jednání na ožehavé téma ustalo a 8. listopadu bylo uzavřeno pouze lokální roční příměří s posádkou Karlštejna. Nespadlo pochopitelně ani do Fridrichovy kompetence, aby v záležitostech víry přistupoval na jakékoli dohody s kacíři bez vědomí papeže nebo jeho legáta. A třebaže nevíme v jak úzkém kontaktu tehdy s Brandou byl, legátovo kategorické ne bylo nasnadě a upozaděný král Zikmund se mu jistě nebránil.⁵⁵⁶ Ačkoliv znalci Korybutovičovy osoby považují proběhlé negociace za nejvýraznější projev jeho prvního pobytu v Čechách,⁵⁵⁷ můžeme se jen dohadovat, zda alespoň tímto způsobem chtěl naplnit naděje pražských mistrů a kněžstva na svobodné slyšení, které v nich před rokem účelově vzbudil Vitold. Korybutovičova mise v Čechách se v každém případě pomalu naplnila.⁵⁵⁸

Na Štědrý den roku 1422 Vitold svého synovce odvolal z Prahy, protože po zářijové dohodě mezi unií a řádem u jezera Melno bylo obnovení přátelských styků se Zikmundem na spadnutí. Pozadu nechtěl zůstat ani Martin V., který v únoru 1423 udělil plnou moc svému nunciovi Fernandovi, aby odjel na chystanou schůzku Zikmunda s

⁵⁵³ *Liber cancellariae*, 1874, č. 109, s. 179–182; z jiné předlohy vydal F. PALACKÝ, in: UB I, č. 188, s. 206–209.

⁵⁵⁴ O ní B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 519–538.

⁵⁵⁵ Srov. např. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 130. Na dva nové prameny k obléhání Karlštejna upozornil i s edicí M. POLÍVKA, *Dva pramenné dodatky*, s. 35–43.

⁵⁵⁶ Tři listy arcibiskupa Konráda a jeho panského doprovodu ze 4. listopadu podle starší edice Bezoldovy otiskl F. PALACKÝ, in: AČ VI, č. 8, s. 403–405, zde zvl. A), s. 404: „[...] a do roka chciece w prawé křesťanské příměří wstúpiti, a zvláště proto, aťbychom w tom příměří řádné slyšení jměli, neřádných kusow a neřádného narčenie se zprawiti a wywesti mohli na očistěnie tohoto králowstwie Českého [...]“ a B), s. 404: „[...] a w tom příměří abychom sobě rok položili k slyšení swobodnému, mieníce, žeby nám to slyšení chtěli swobodné a bez utiščenie zjednati, w němžbychom swé sprawedlnosti mohli swobodně okázati: toho jsmy welmi od TMTi wděčni, nebo smy toho dáwno žádali i ješče žádámy, by nám pán buoh to ráčil dáti a kto nám to mohl zjednati, abychom swú prawdu písmem swatým mohli konečně okázati. Ale k takowému slyšení to jisté příměří do letnic pro rozličné věci byloby krátko.“ K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 129–130; z hlediska Zikmundových straníků a krále F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 123–124.

⁵⁵⁷ J. GRYGIEL – B. ZILYNSKYJ, *Kníže Zikmund*, s. 14–15.

⁵⁵⁸ Korybutovičův první pobyt vylíčen tamtéž, s. 8–16; nověji také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 120–131; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 316–320; J. NIKODEM, *Polska*, s. 264–285.

polsko-litevským duem a aby je přiměl i s ohledem na husitskou hrozbu ke smíru. Očekávání byla naplněna 31. března 1423 v Kežmarku, kde Zikmund mlčky schválil dohodu od Melna a slíbil nepodporovat řád proti unii. Vladislav se na oplátku i za Vitolda odřekl další pomoci husitům a slíbil podíl na chystané kruciátě. Tehdy se již kníže Korybutovič nacházel mimo České království.⁵⁵⁹

Epilogem jeho české mise bylo květnové poselství polského šlechtice Mikuláše Kornicze Siestrzeńce do Čech.⁵⁶⁰ V průvodním listu, který s sebou přivezl, král Vladislav Pražany a okruh jejich stoupenců zdvořile vyzval, aby se srovnali s církví a o svých mistrech a jejich výkladech nesmýšleli tak vysoko. V Kostnici podle něj zasedli přední světské i duchovní osobnosti křesťanstva a „*presens negocium*“ natolik prozkoumali, že o pravdivosti jejich rozhodnutí (doslova „*de veritate facti*“) není třeba pochybovat. Byli to oni, kdo z daru Ducha svatého odstranili schisma a obnovili církevní jednotu, a naopak je to České království, které je rozděleno, takže hrozí jeho zánik cizí mocí, což Vladislavovi působí nemalou bolest. Proto na závěr vyzývá své adresáty, aby obnovili mír a jednotu. Podobně jako v srpnu 1421 i tentokrát při tom nabídl pomoc: Husité mají vědět, že je s jejich radou ochoten ctít takové způsoby a cesty, aby „*s nimi ve všem bylo jednáno zbožně a milosrdně*“.⁵⁶¹ Protože někdy koncem května Siestrzeńec seznámil zástupce pražanů se svým poselstvím v jejich ležení před Konopištěm, byl požádán, aby odjel do Prahy, kde se mu po poradách mělo dostat odpovědi. Ačkoliv byl během několikadenního rokování dotazován, aby třeba jen sám zase naznačil, jakou cestou chce Vladislav napomoci dohodě (*concordia*), odmítl to s tím, že je pouhým poslem, nikoliv královým rádcem. Současně navrhl, aby spolu s ním pražané vyslali ke králi své ambasadory, kteří by se o tom informovali osobně. Doporučil také, aby uzavřeli se všemi svými nepřáteli roční příměří. Strůjci politiky pražského svazu příměří takticky odmítli s odůvodněním, že nechtějí konat nic bez souhlasu „*svého pána*“, velkoknížete Vitolda, poselstvo ovšem vyslali. Vedl je pan Vilém Kostka z Postupic a staroměstský soused Václav Štraboch. S sebou vezli také odpověď králi, kterou 6. června zformulovali mistři pražské univerzity, jmenovitě Křišťán z Prachatic.

Husité Vladislava žádali v podstatě o totéž, s čím se již v listopadu 1421 obrátili na Vitolda. Prosili ho, aby ukvapeně nevěřil jejich nepřítelům, dodržel sliby a nejprve je vyslechl na základě bezpečného slyšení-disputace, jež se jim doposud nepodařilo získat. Jeho oprávněnost odůvodňovali argumenty, s nimiž jsme se již setkali v manifestu z 8. února 1421: Ti, co bloudí, nemohou nabízet prostředky, jimiž může být zastávaná pravda ozřejmena a dokázána; nežádají slyšení, v němž obviněná strana může učinit zadost námitkám odpůrců a odpovědět na ně; tací nechtějí přijmout rozumější cestu a zřící se bludu, jestliže jej někdo autoritou účinného a nepřemožitelného rozumu vyjeví ze Svätých Písem („*errorem [...] ex scripturis sanctis auctoritate efficaci vel invincibili ratione si quis ostenderit*“). Mistři se také následně vyjadřují k otázce kalicha, k onomu *praesens negotium*, o němž bylo údajně pravdivě rozhodnuto v Kostnici. Dobře

⁵⁵⁹ Podrobněji o naznačených událostech J. GRYGIEL, *Życie i działalność*, s. 72–76; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 131–132; P. ČORNEJ, *České dějiny V*, s. 318–320; J. NIKODEM, *Polska*, s. 285–292. Pověření pro Fernanda in: *Acta Martini V. II*, č. 1020, s. 419–420.

⁵⁶⁰ Relevantní prameny podrobně prošel J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 189–193.

⁵⁶¹ *Liber cancellariae*, 1874, č. 57, s. 106–108, zde zvl. 106–107: „Sancte Romane vnice et indubitate ecclesie vos velitis confirmare, non presumentes, ad tantum de vestris uel vestrorum magistrorum interpretacionibus scripturarum et allegacionibus quibuscumque, etenim in sacro Constanciensi concilio vbi tocius Christianitatis primates doctoresque spirituales et seculares conuenerunt et magistri presens negocium tanto datum est examini ut non oporteat quemquam amplius de veritate facti dubitare [...]. Quapropter premissa omnia alia circa hec emergencia bene masticantes amantissi[!] misereamini vestri ipsius dimittentesque dissensiones et disturbia pacem et vnionem amplectari, et in casu quo de fide vobis seruanda aut securitate dubium haberetis sinceriter scitote nos fore dispositos tales vias et modos circa ea cum consiliis vestris obseruare, quod dante domino in omnibus pye et misericorditer vobiscum agetur neque pro eo aliquando periculum uel formidinem habebitis.“

mířenému výpadu králových rádců čelí v Jakoubkově duchu letitým protiargumentem, že to byl přece sám kostnický koncil, kdo (ve svém dekretu) přiznal, že přijímání podobojí ustanovil Kristus, vysluhoval takto apoštolům a že takto bylo laiky přijímáno v prvotní církvi.⁵⁶² Mluvčí pražské univerzity tak krále ujišťují, že všechny čtyři jimi zastávané články jsou připraveni dokázat a u všech jednotlivě se vystavit jakémukoli prostředku spravedlnosti. Nakonec krále žádají, aby jim zůstal i nadále přízniv, nezapojoval sebe ani své poddané do válčeného tažení proti nim, a také a především, aby jim, pokud možno, co nejrychleji sdělil, jak se k nim hodlá zachovat.⁵⁶³

Jakkoli se však Kostka se Štrabochem vydali v Sierstrzeńcově doprovodu k polskému dvoru plni očekávání, daleko za Prahu nedojeli. Po cestě se střetli s Vitoldovým poslem Wanglem, z jehož listů, které nesl, vyrozuměli, že Vladislav i Vitold dostali k probíhajícímu jednání Zikmundovo svolení a také že tři dny před Wanglem do Prahy vyrazil ještě jiný Vitoldův ambasador, jeho notář Bartoloměj, který byl podrobně seznámen s vůlí svého pána. Oba husité se rozhodli v cestě dále nepokračovat, dokud nezjistí, s čím Bartoloměj přijíždí. Ještě dříve, než se obrátili zpět ku Praze, Sierstrzeńce požádali, aby vyčkal jejich návratu, který odhadovali na 24.–28. červen. Protože se však Vladislavův posel jejich příjezdu nedočkal ještě ani 1. července, pokračoval ve zpáteční cestě sám. V Litomyšli se dozvěděl, že Bartoloměj se měl nacházet na hradě Sovinci a rychle se tam rozjel, aby ho popohnal do Prahy. Ani tam však Bartoloměje nezastihl, neboť ten již dříve odjel za olomouckým biskupem Janem Železným, pobývajícím s vojskem u Kroměříže. Sierstrzeńec se tedy Vitoldova posla alespoň písemně otázal, zda by se nemohli setkat k poradě, a na odpověď čekal až do následující soboty v Bruntále. Protože ani zde se ničeho nedočkal, na místě zanechal kvůli husitským poslům a dalším novinkám tři členy svého doprovodu a odjel dále na východ.⁵⁶⁴

Ačkoliv již zajiždka hlavního Vitoldova vyslance za nesmiřitelným olomouckým biskupem mohla být znamením, že litevský velkokníže se tentokrát dalšího nařčení z paktování s kacíři hodlá vyvarovat, obsah Bartolomějova a konečně i Wanglova poselství bezpečně neznáme a nevíme ani, jaké všechny informace o Vitoldových postojích pronikly v průběhu června do Prahy. Proto také nelze bezpečně rozhodnout, zda již tehdy bylo na světě jediné dnes známé Vitoldovo písemné stanovisko. V něm Vitold v reakci na blíže neznámý husitský list, dožadující se jeho osobní přítomnosti v Čechách, striktně popírá vůči husitům jakékoli závazky tohoto druhu. Vyslání Korybutoviče odůvodňuje podobně jako před rokem papeži, tak, že jednal v dobré víře, neboť mu husité údajně slíbili, že podle toho, jak rychle ho odešle, „*vše dospěje k jednotě, poslušnosti a dobrému konci*“. Přiznává, že knížete stáhl nejenom pro jejich zatvrzelost, ale také kvůli usmíření

⁵⁶² K Jakoubkově argumentaci srov. D. COUFAL, *Die katholischen Magister*, s. 139, zvl. pozn. 68.

⁵⁶³ Srov. *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1092, s. 594–596, zvl. 595: „Deviorum enim non est offerre media, quibus asserta veritas manifestari valeat et probari, audienciam denique securam exigere, qua veritas tenta christianis patesceret et pars inculcata obiectis et obiciendis ab adversariis satisfaceret respondendo, errorem, quoque ex scripturis sanctis auctoritate efficaci vel invincibili ratione si quis ostenderit, velle relinquere et viam apprehendere sanioem. Hec enim oblata media, illuminatis in christiana fide rationabilia, nondum valentes consequi, commisimus nos in manus dei [...]. Ipsa enim synodus Constanciensis, quid fatetur de communionem a nobis tenta sub specie duplici, vestra pietas audire non recuset. Sic enim manifeste scribit atque supponendo premitit, quod Christus post cenam instituerit et suis apostolis ministraverit sub utraque specie panis et vini hoc venerabile sacramentum, quodque in primitiva ecclesia huiusmodi sacramentum sub utraque specie a fidelibus reciperetur. Insuper celsitudo regia hoc inter cetera memorie si placeret commendare non differat, qualiter sua universitas ipsius nunc et in antea protectionem sperans, [...], parata est quatuor articulos quos tenet probare, iustificare et in singulos concernentibus eosdem exhibere se ad omne medium equitatis.“

⁵⁶⁴ S cennými detaily popsal průběh Sierstrzeńcova poselství král Vladislav v listě Vitoldovi, viz tamtéž, č. 1098, s. 600–603; nedatovaný list z formulářové sbírky editor klade do druhé poloviny července. O vyslání Bartoloměje také relace Zikmundových rádců, viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461, z níž rovněž vyplývá, že Vladislav s Vitoldem vyjednávali o návratu Čechů do církve se Zikmundovým vědomím.

se Zikmundem, kterého nazývá českým králem. S ním a církví chce nyní stát proti nim. Ani Vitold neláme ovšem ještě nad husity hůl docela: Pokud se budou chtít zřici svých bludných článků a smířit se s církví a budou-li o to stát, spolu s Vladislavem se zhostí zprostředkování dohody mezi nimi a Zikmundem.⁵⁶⁵

Také Vitold nakonec žádal po listu či poslech co nejrychlejší odpověď. Za jakých okolností se mu jí dostalo a jaká byla, se můžeme pouze dohadovat. I kdyby se pražané na něj obrátili alespoň s požadavkem svobodného slyšení-disputace, jisté je, že u diplomatictějšího Vladislava v tom narazili. Poté, co se polský král seznámil s písemnostmi, doručenými Sistrzeńcem, stěžoval si do Prahy, že si není vůbec jist aktuálním stanoviskem pražských mluvčích a že i nadále neví, co by pro ně mohl udělat, jestliže v došlé korespondenci našel neaktuální list z roku 1421.⁵⁶⁶ Již výše jsme zmínili, že červnový list pražských mistrů Vladislavovi svým obsahem nápadně koresponduje s listem Vitoldovi z listopadu 1421. A protože je v popisu husitské představy slyšení výstižnější, bylo nasnadě, aby se právě on stal vhodnou komplementární přílohou k červnovému listu stejného okruhu pisatelů.⁵⁶⁷ Jestliže však Vladislav na jasný a letitý požadavek pražských mluvčích odpověděl nechápavě, byl to další důvod, aby se jednání umírněných stoupenců kalicha s polsko-litevskou unií dostalo po letech – nejspíše v srpnu 1423 – do mrtvého bodu.

Argumenty Vladislavova listu, který Sistrzeńec koncem května donesl do Čech, nám opět živě připomněly, že nadále byl mezi umírněnou Prahou a katolickým světem nepřekonatelným jádrem náboženského sporu kalich, kostnický dekret, který jej odsoudil, a autorita koncilu, který tento dekret vyhlásil. Zatímco katoličtí teologové a právníci ve službách panovníků hájili – a nemohli ani jinak –, že koncil o celé kauze pravdivě rozhodl z autority Ducha svatého, a že se tudíž není, o čem bavit, husitští mistři měli za to, že se tak stalo na základě falešných svědectví a krivých nařčení a nejpозději od jara 1417 usilovali svou pravdu dokázat při svobodném slyšení podle normativu Písma a s ním pracujícího rozumu. Ani do srpna 1423 se jim to nepodařilo, ačkoliv aktivní politika umírněné Prahy a posléze jejího svazu hledala od roku 1420 různé cesty a příležitosti, jak toho dosáhnout. Konečnou jejich snah bylo především úsilí Martina V. a jeho legátů celou kauzu vyřešit jednou provždy silou. Nejvyšší pontifik nepokrytě vítal kežmarskou úmluvu mezi Zikmundem a polsko-litevskou unií s vědomím, že nyní je již porážka husitů jistá a gordický uzel bude konečně rozetnut.⁵⁶⁸ Nestalo se tak a pod ledovou krustou neústupnosti započalo pnutí, které hned na několika rovinách sbíralo síly k jejímu nenásilnému proražení.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Srov. UB I, č. 262, s. 286–288, O dataci tohoto i husitského listu, na nějž Vitold reaguje, se v literatuře vede spor. J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 191, pozn. 1, vznik Vitoldova listu klade již do května a jeho zaslání do Čech spojuje s Bartolomějovou misí. K pozdější dataci se ve stopách J. GOLLA, *König Sigismund*, 1895, s. 230, pozn. 1, přiklonil F. M. BARTOŠ, *Kníže Zikmund*, s. 190; týž, *Husitská revoluce II*, s. 183. Protože Vitold ve svém listu zmiňuje nejenom jistý husitský list s prosbou o jeho příjezd do Čech, ale i neuskutečněné české poselstvo k němu, Bartoš v něm vidí nepodařenou misi Kostkovu a Štrabochovu, a vznik Vitoldova listu tak může klást nejdříve až do července. To však připadá v úvahu pouze za předpokladu, že Bartoloměj do Prahy nakonec nedorazil a Wanglovy listy od Vitolda ještě neobsahovaly jeho jasné sdělení, že od husitů dává ruce pryč. J. NIKODEM, *Polska*, s. 302, se, zdá se, přiklání ke Gollově dataci.

⁵⁶⁶ *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1099, s. 603.

⁵⁶⁷ Na listopadový list upozornil v této souvislosti již J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 191. Protože F. M. BARTOŠ, *Kníže Zikmund*, s. 190; týž, *Husitská revoluce II*, s. 183, se domnívá, že v Praze se Sistrzeńcem rozmlouval hned celý sjezd, soudí, že do Polska nepsala pouze univerzita, a že tudíž Vladislav nemínil pouze její zastaralé psaní; proto obecně mluví o některé z odpovědí r. 1421; J. NIKODEM, *Polska*, s. 303, má dataci za chybnou, což máme za nejméně pravděpodobné.

⁵⁶⁸ Srov. *Liber cancellariae*, 1874, č. 130, s. 207–208.

⁵⁶⁹ O problémech s uspořádáním dalšího křížového tažení r. 1423 např. B. STUDT, *Papst Martin V.*, s. 529–530.

2. Pnutí pod hladinou: Mezi Brnem a Sienou (1423–1424)

Odchod Zikmunda Korybutoviče z Čech na počátku jara 1423 a Vitoldovo strohé popření jakýchkoli závazků k husitům s konečnou platností potvrdilo oslabení pražského svazu na domácím mocenském poli. Další ránu Praze a její straně vzápětí zasadil letní vzestup Žižkova východočeského bratrstva. Bylo tak otázkou času, kdy dojde k navázání užších styků pražských vládnoucích kruhů a jejich urozených spojenců se Zikmundovými domácími straníky a kdy se oba tábory v opozici proti radikálům pokusí nalézt společný a trvalejší *modus vivendi*.

Slyšení v Brně?

Protože si obě strany uvědomovaly, že nutným předpokladem jakékoli stabilizace poměrů je dosažení náboženského smíru, otázka slyšení se znovu dostala do popředí a byla od počátku součástí vzájemného vyjednávání.⁵⁷⁰ Bylo na co navazovat. Signatáři usnesení čáslavského sněmu, na němž pod tlakem participovali i někteří katoličtí šlechtici, včetně Oldřicha z Rožmberka, se již v červnu 1421 zavázali k dodržování a obraně programu čtyř artikulů s podmínkou, která alternativně připouštěla disputaci o daných artikulech: „*leč bychom lépe písmem svatým zpraveni byli, kterémuž by písmu mistři pražští a knězie odolati písmem svatým nikoli nemohli*“.⁵⁷¹

V roce 1423 se o podmínkách slyšení-disputace jednalo již na prvním nám známém setkání obou stran v Kolíně. Snad již tehdy (anebo spíše později v Praze) obě strany pro jistotu složily větší sumu peněz jako záruku, aby se křehká jednání snadno nerozbila.⁵⁷² Ve městě na Labi bylo snad ještě v září předběžně rozhodnuto, že slyšení by se mělo konat na sv. Martina (11. listopadu), anebo reálněji na sv. Ondřeje (30. listopadu). A zřejmě již tehdy k tomu byla k nelibosti husitů předurčena tři katolická města v rámci České koruny: Vratislav, Olomouc a Brno. Jestliže rozhodnutí o místě slyšení bylo svěřeno Zikmundovi, je to svědectví, že panovník nezůstal mimo hru a započatá jednání měl pod kontrolou. Neuznaného českého krále jeli o výsledcích kolínských rokování do Uher informovat jeho čeští straníci Půta z Častolovic a Jan Městecký z Opočna, s nimiž král nakonec zvolil za místo slyšení jihomoravskou metropoli.⁵⁷³ O Brně se také již

⁵⁷⁰ Z literatury o zahájení jednání a jeho průběhu zvl. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 186–189, který ojediněle iniciativu přisuzuje královské straně; F. MACHILEK, *Die hussitische Forderung*, s. 515–517; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 143–145; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 124–126, podle nějž není známo, jak byla královská strana pro jednání získána; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 331–333, má započítání jednání obou stran za přímý důsledek Žižkových akcí.

⁵⁷¹ LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica*, s. 486–487, a shodně AČ III, č. 24, s. 226–230, zde 227.

⁵⁷² Srov. pražské poselství k Vitoldovi z dubna 1424, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1141, s. 633–635, zde 633: „Unde scire dignetur S. V. quia barones regni Bohemie cum omnibus et singulis mitilibus et clientibus partis regis Hungarie diem et loca certa convencionis generalis noviter posuerant, quam convencionem, quod progressum inprotracte habere debuit, firmis condicionibus et magnis summis pecuni[e] mutuo vallaverant. In qua convencionem pariter existentes conclusum fuit, quod pars regis Hungarie, apud eundem regem efficere et disponere debuit, quod audientia amicabilem dari debuit parti nostre, ad quam nostrates ita benigniter erant acclinati et parati, quod sub salvis conductibus et assecurationibus eius ad certa tempora deputanda, ad castra et civitates eiusdem regis equitare[!] et intrare voluerunt.“

⁵⁷³ Důležitý pramen, nejspíše výtah z usnesení kolínského sněmu pro informaci Oldřicha z Rožmberka, vydal K. PLETZER, *Českokrumlovský záznam*, s. 180; zde také informace, že o místě slyšení rozhodne král; rovněž zaujmou opakované hrozby Žižkovi, jestliže na dohodu nepřistoupí. Dále o průběhu jednání srov. dílčí informace Zikmundových rádců, *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461: „Et postea venerunt duo barones Bohemie domini Johannes et Puotha pro audientia iterato habenda dantes spem, quod in festo sancti Martini aut ad plus sancti Andree dicta audientia fieret“; o volbě Brna tamtéž, s. 326–327: „Vnde ipsimet forte hoc alias considerantes petierunt dictam audientiam in altero de tribus locis, Voratis(lavia)[!] videlicet, Olomuncia aut Brunna, que sunt loca fidelium, et fuit conductum cum predictis duobus baronibus

zmiňují instrukce královského posla k plánovanému sněmu kurfiřtů do Bingen někdy z 11. až 16. října, které zároveň dokládají, jak intenzivně se Zikmund na nachystané slyšení připravoval.⁵⁷⁴ V té době ale již nejspíše oba čeští šlechtici směřovali se zprávou o volbě Brna zpět do Čech, protože další navazující sněm obou stran byl v Kolíně smluven do Prahy k 16. říjnu.

Tento tzv. svatohavelský sjezd, z katolické strany již podstatně lépe obeslaný, na konec došel 1. listopadu ke společnému usnesení, které si při konsolidaci zemské správy vytyčilo nemalé a ambiciózní cíle. Protože jejich naplnění bylo výslovně svázáno s uskutečněním brněnského slyšení, jednalo se zatím jen o vzdušné zámky. Z přijatého usnesení vyplývá, že Zikmundovu volbu Brna husité akceptovali, pro nedostatek času byl však posunut termín slyšení až na Nový rok 1424 nebo doprostřed postu. Čtyři neděle před dohodnutým termínem slyšení měla královská strana dodat glejty ve znění, v jakém je předtím vydá staroměstská kancelář pro pány, pražany, rytíře, panoše, města, mistry a kněze a jejich doprovod, k jejichž ochraně na cestě tam i zpět se jmenovitě zavázali Jan st. z Michalovic, Čeněk z Vartemberka, Aleš Holický ze Šternberka, Mikuláš z Házmburka a na Kosti a Fridrich z Kolovrat, tedy kromě pana Čenka čtyři přední páni Zikmundovy strany. Úhelným kamenem celého usnesení byla ovšem dohodnutá podoba slyšení, již shrnuje následující článek: „*Na kterémžto slyšení ty prawdy swaté mezi námi ohlášené aby mohly býti swobodně wyznány a písmem swatým stálejším doličeny a dokázány, páni obojie strany, k těm prawdám swatým přichylní i jim odporní, přijmúce sobě z měst, rytieřów i panoší, každá strana zvláště kohož ráčí, a to toliko z našich zemí České a Morawské, máme a mají býti a přiseděti, a dówodów stálejšieho písma swatého kteráž strana powede, máme a mají pochwáliti a jednostajně podlé swého řádu, a na tom má přestati a s obú stranú máme k tomu přístúpiti, to držeti, twrdtiti a wedle pochwálenie hájiti i brániti.*“⁵⁷⁵

Již při zaobírání se jednáními o slyšení na Malé Straně 1420 a v Krakově 1421 jsme se setkali s kusými obviněními z katolické strany, že husitští mistři a kněží ve skutečnosti usilují o disputaci o pražských člancích pouze před domácím laickým publikem sestávajícím z pánů, rytířů a měšťanů, jimž jedině jsou ochotni se podřídit.⁵⁷⁶ Nebyla to kritika planá, jestliže usnesení svatohavelského sněmu s touto ideální pražskou představou svobodného slyšení-disputace přichází také. Zde se již přímo a nepokrytě přisedícím laikům přiznává schopnost posuzovat a rozsuzovat přesvědčivost argumentů, vyvozených kompetentními znalci z Písma.

Můžeme se jen dohadovat, jakými cestami se husitům podařilo katolické straně plně vnutit jejich pojetí slyšení.⁵⁷⁷ Jisté je pouze to, že právě toho se obával král Zikmund. Ten byl samozřejmě svírán napětím, k jakému usnesení nakonec sněm dospěje. Dopsal proto 24. listopadu Oldřichovi z Rožmberka a nabádal ho, aby zatím k žádné úmluvě nepřistupoval, dokud ho jeho poslové, opět Půta s Janem Městeckým, neseznámí s jejím obsahem.⁵⁷⁸ Ti museli k Zikmundovi dorazit nedlouho potom, protože panovník již koncem listopadu k požadovanému slyšení veřejně zaujal stanovisko.

Husity požadovaná podoba slyšení, která jim měla být zaručena glejtem, Zikmunda

de Brunna, et illi heretici visi sunt remanere contenti, vt apparet ex forma saluiconductus, in quo ponebatur per expressum de accedendo ad Brunnam.“ K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 186, pozn. 11, který kolínský sněm datuje „někdy v září“. To je pravděpodobnější odhad, než domněnka V. V. TOMKA, *Dějepis IV*, s. 286, který uvažuje až o počátku října, jestliže uvážíme, že o výsledcích sněmu jelo do Uher Zikmunda informovat poselstvo a že do 16. října, do zahájení smluveného dalšího sněmu, mělo být zpět.

⁵⁷⁴ Viz *Deustsche Reichstagsakten* (dále jen DRTA) VIII, č. 291, s. 342–343, zde 343.

⁵⁷⁵ Zápis sněmu vydal F. PALACKÝ, in: *AČ III*, č. 31, s. 240–245, zde 241–242.

⁵⁷⁶ Viz výše, s. 132–133, ale také podobnou výtku Šimona z Tišnova, výše, s. 123, pozn. 510.

⁵⁷⁷ K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 188; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 124.

⁵⁷⁸ Viz *Listář a listinář I*, č. 80, s. 56–57.

samozřejmě zklamala. Panovník byl v otázce slyšení odkázán na stanovisko legáta Brandy, který pobýval stále ještě na své druhé protihusitské legaci za Alpami a od srpna 1423 přímo na Zikmundově dvoře v Uhrách,⁵⁷⁹ a Branda glejt v navržené podobě zavrhl. Zvláště nepřijatelný byl pochopitelně požadavek, aby o otázkách víry rozhodovali laici.⁵⁸⁰ Pokud by ke slyšení došlo tak, jak bylo v Praze dohodnuto, znamenalo by to, že by husité konečně prolomili tabu z Malé Strany a Krakova a s katolickou stranou by před laiky pod Zikmundovou ochranou disputovali o pravdách víry. To byla i nadále představa z říše snů a Zikmund z ní musel všechny zainteresované chtít nechtě vyvést. S vaničkou nehodlal ovšem vylít dlouho očekávané dítě.

Bylo především Zikmundovou zásluhou, že v dané chvíli jednání neusnula. Do Čech nechal obratem, nedlouho před 30. listopadem, odeslat upravený návrh glejtu, při jehož formulaci prý radou pomáhali i Půta s Janem Městeckým a další z Čechů na Zikmundově dvoře.⁵⁸¹ Můžeme pouze litovat, že v dochované podobě je z příjemců glejtu bezpečně znám pouze Aleš (Škopek) z Dubé a jistý Jindřich, jinak se musíme spokojit s obecnými formulacemi. Husité si mohli vzít doprovodem od 100 do 1000 osob. V klíčové otázce laiků glejt mlčí a pouze příjemcům zaručuje, že cokoliv budou chtít v Brně říkat, poslouchat, tvrdit, snášet a nahlížet po mistrovském a školském způsobu o svých artikulech a věcech, týkajících se stavu církevního i světského, budou tak moci učinit. Avšak, a to je nedůležitější, pouze formou poučení („*ratione informacionis*“).⁵⁸² Na místo dispute o víře tak Zikmund, respektive kardinál Branda, nabízel bezpečnou informativní schůzku bez jakýchkoli závazných důsledků.

Zikmund 30. listopadu o odeslání nového znění glejtu do Čech informoval Oldřicha z Rožmberka a sděloval mu, že husité mají čas se k němu vyjádřit do Nového roku a že termín slyšení byl přesunut na svátek Hromnic 2. února 1424. I když ze Zikmundových slov vyplývá, že sám byl o uskutečnění slyšení na pochybách („*jdi to jisté slyšení před se anebo nejdí*“),⁵⁸³ jeho skepse mu nezabránila, aby patrně ve stejné době napsal rovněž do Polska králi Vladislavovi, od něhož žádal, aby se i on husitům zaručil slibem, že glejt bude v nové formě zachován.⁵⁸⁴ Zároveň ho nejspíše požádal o vyslání krakovských teologů a kanonistů do Brna.

Zikmund již v říjnu plánoval dopsat Vladislavovi, aby k chystanému slyšení vyslal svou delegaci zahrnující jak učené, tak neučené („*gelert und ungelert*“).⁵⁸⁵ Nicméně v korespondenci došlé posléze z Krakova se nacházel list univerzity, v němž mistři Zikmundovi sdělovali, že do Brna na hromniční slyšení nedorazí. Víme o tom z

⁵⁷⁹ Srov. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 534.

⁵⁸⁰ Srov. pokračování již výše konzultovaného výkladu Zikmundových rádců, *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461: „Postea ad eorundem hereticorum instanciam fuit prorogata ad festum circumcisionis, racione cuius audiencie miserunt vnam formam saluiconductus, qui taliter ut petebatur nullo modo potuit concedi, quia volebant, quod layci iudicarent [v edici stojí nesmyslné indicarent; pozn. DC], et quod deterius est, quod laici ydiote in tam arduo negocio sicut est fidei.“

⁵⁸¹ Tamtéž: „Vnde fuit missa eis forma cuiusdam saluiconductus plenissimi [...], que fuit concepta eciam de consilio dictorum Johannis et Puothe et omnium Bohemorum et aliorum peritorum apud serenissimum dominum regem Romanorum tunc existencium [...].“ Datace je odvozena z toho, že odeslání nového znění glejtu do Čech zmiňuje Zikmund v listu Oldřichovi z Rožmberka z 30. listopadu, viz níže, pozn. 583.

⁵⁸² Důležitý dokument otiskl z formulářové sbírky polské dvorské kanceláře J. CARO, in: *Liber cancellariae*, 1871, č. 4, s. 343–345, zde zvl. 344: „Et mandamus eciam quod contumelia et detraccio quecunque a nulla persona ipsis inferatur, sed quod libere ad dictam ciuitatem Brunensem venire poterint ibique stare et super articulis et punctis concernentibus statum ecclesiasticum et secularem [...] quidquid voluerint pro ipsis articulis et punctis declarandis racione informacionis loqui, dicere, audire, allegare, conferre et videre eciam magistraliter et scolastice.“

⁵⁸³ *Listář a listinář I*, č. 81, s. 57.

⁵⁸⁴ Viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461: „[...] pro cuius saluiconductus promissione uel obseruacione fuit missum ad prefatum serenissimum dominum regem Polonie, qui predictum ex promissione in forma petita miserat.“

⁵⁸⁵ Srov. DRTA VIII, č. 291, s. 342–343, zde 343.

Lucemburkova bohužel nedatovaného listu Vladislavovi, v němž se římský král snažil přes polského krále krakovské učence přece jen přesvědčit, aby si svůj odmítavý postoj rozmysleli. Ze Zikmundovy argumentace vyplývá, že mistři nechtěli přijet do Brna z obavy, že se mají dostavit k disputaci o člancích, o jejichž pochybnosti již jednou rozhodla církev. Jejich stanovisko z roku 1421, že s kacíři se nedisputuje, tak zůstávalo neměnné. Zikmund je přesto ujišťoval, že v žádném případě nechce podkopávat pravomoc („*privilegium*“) Apoštolského stolce, ani všeobecného koncilu, jimž jediným přísluší rozhodnutí o víře – vždyť jako římský král je předním obhájcem a ochráncem církve –, touží však padlé přivést zpět („*optaremus lapsos fore reductos*“). Od krakovských doktorů pouze očekává, aby těm, kteří takto upadli, dali poučení, a takto poučení, se mohli vrátit k plné víře („*sed ad informacionem dandum hiis, qui lapsi sunt, ut infirmiores in fide ad fidem integram reducantur*“).⁵⁸⁶

Neexistuje žádný důvod Zikmundovi nevěřit, že ani tentokrát nechtěl překročit církví, respektive legátem Brandou, stanovené limity, které v danou chvíli připouštěly toliko poučení husitů, nikoli volnou disputaci. Král chtěl pouze zužítkovat maximum získaného prostoru.

Ačkoliv nevíme nic o tom, že by se Zikmundovi podařilo obavy krakovských mistrů rozptýlit a ti by nakonec k cestě do Brna svolili, přípravy legáta Brandy na chystané poučení husitů to neohrozilo. Máme hned dvě svědectví, že v Brně je zastoupila „*venerabilis caterva*“ vídeňských mistrů a doktorů, kteří se na schůzku důkladně připravovali.⁵⁸⁷ Když Branda v létě 1423 pobýval na své cestě z Bavorska do Uher nějaký čas ve Vídni, mohl se osobně přesvědčit, že vídeňští mistři od doby kostnického koncilu husitům v ničem nepolevili. Již tehdy se také mohli setkat tři doktoři teologie, kteří o několik měsíců později vypracovali na Brandovu žádost k husitským artikulům obsáhlé stanovisko. Splnění legátova úkolu si mezi sebe rozdělili Brandův italský sekretář, dominikán Jakub z Chiavari (latinsky de Clavaro; † před 1431) a dva vídeňští znalci husitské hereze a zdejší profesori, cisterciák Bartoloměj Fröwein, pozdější opat v Ebrachu († 1430), a nám již známý odborník na problematiku kalicha z kostnického koncilu Petr z Pulky.⁵⁸⁸ Po všem, co bylo doposud řečeno, snadno pochopíme, proč přibližně 63% z jejich společného díla tvoří polemika proti kalichu.⁵⁸⁹ Zda ji vypracoval Petr z Pulky a s jakými

⁵⁸⁶ Viz *Liber cancellariae*, 1874, č. 151, s. 230–231, zvl.: „Non enim dicimus nec petimus vt venirent tamquam disputaturi super articulis per ecclesiam determinatis tamquam dubiis, sed ad informacionem dandum hiis, qui lapsi sunt, ut infirmiores in fide ad fidem integram reducantur [...]. Non enim nos privilegium sedis apostolice uel concilii generalis et prelatorum ad quos pertinet de fide determinacio illo modo conamur infringere cum simus ipsius ecclesie precipui aduocati et tamquam Romanorum rex indubii defensores, verum optaremus lapsos fore reductos [...]“; editor, tamtéž, pozn. 2, datuje do listopadu 1423; to je však vzhledem k zmínce o hromničním termínu slyšení, s nímž se poprvé setkáváme až 30. listopadu, nemožné a list musel vzniknout až později. Viz také pozdější zprávu tamtéž, 1871, č. 77, 462: „[...] et prefatus serenissimus dominus rex Polonie fuit requisitus per prefatum serenissimum dominum regem Romanorum, quod aliquos magistros et doctores ad ipsam audienciam mitteret, super quo prebuit diligentem operam vt sibi constat“.

⁵⁸⁷ První svědectví z pera Tomáše Ebendorfera citujeme níže, v pozn. 595, druhé, společnou vzpomínku dominikánů Jana Nidera a Jindřicha Kalteisena z počátku 30. let, otiskl F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 61: „3° in Bruenna postmodum Hussitarum litteratis datus fuit salvus conductus tutus pro eorum audiencia in presencia doctorum universitatis Wiennensis“, resp. Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 60, pozn. 40. O zatím neobjasněné filiaci tohoto místa v dílech obou autorů podrobněji níže, zvl. v pozn. 868.

⁵⁸⁸ Traktát s incipitem „Iussit reverendissima“ nevydán. Základní informace a svědectví o autorech se soupísem rukopisů přináší D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 175–178; nověji registruje 52 rkp. P. SOUKUP, *Repertorium*, kde také vybraná literatura; k Fröweinovi nověji G. DENZLER, *Bartholomäus Fröwein*, s. 147–163. K Jakubovi z Chiavari na pozadí Brandovy legace B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 506–507, 532–533 a 534–536, kde k jednání v Brně, přičemž Jakubovu roli při vzniku traktátu vnímá jako podpůrnou; srov. také táž, *Obrana víry*, s. 72, kde již v této souvislosti o něm nemluví vůbec.

⁵⁸⁹ Vycházíme z proporcí zápisu v rkp. Wien, ÖNB, 4131, ff. 1r–55v, kde od f. 20r následuje poslední část díla o kalichu s incipitem „Recedite a tabernaculis“.

argumenty případně přišel tentokrát, musí být teprve důkladně prověřeno. Hojným počtem známých rukopisů, přesahujícím v současnosti půl sta, se v každém případě celé dílo řadí k jednomu z nejoblíbenějších počínů protihusitské polemiky 20. let a pochopitelně nechybělo ani v rukopisných fondech účastníků basilejského koncilu.⁵⁹⁰

Jakkoli však dotčení mistři vybrušovali s ohledem na brněnské slyšení své argumenty, pro papežského legáta nebyla tato cesta nápravy českých zbloudilců prioritou. Branda to naznačil ve svém poselství ke králi Vladislavovi, jež mu zřejmě kolem Nového roku 1424 tlumočil jistý doktor Julián, nejspíše Cesarini. Jeho prostřednictvím se legát na dálku omlouval, že nemohl přijet osobně, protože jej zaměstnala „*quedam audientia, causa pie informacionis hereticorum de Bohemia tenenda in Brunna*“. O tu však Brandovi nešlo. Jménem papeže kladl polskému králi na srdce, aby splnil svůj slib a v létě vytáhl s velkým vojskem proti husitům.⁵⁹¹

Zatímco letní kruciáta byla nejistou hudbou budoucnosti, nejenom polského krále jistě zajímalo, jestli se nakonec husité v Brně ve stanoveném termínu objeví. Ze Zikmundova listu Oldřichovi z Rožmberka z 20. ledna víme, že jihočeský magnát zřejmě nedlouho předtím dával králi do Uher vědět, že zatím neví nic o tom, že by pražané „*toho slyšenie nechtěli přijieti a také toho nedržeti, což jest mezi pány a jimi umluveno*“. Oldřich navíc Zikmundovi zaslal jistý „*artikul*“, který Zikmund vzápětí přeposlal do Budína Brandovi, „*aby k tomu poradil*“.⁵⁹² Zřejmě se jednalo o husitský protinávrh k podobě slyšení, které navrhl v listopadu Zikmund. Tomu by odpovídala relace ještě jiného zdroje blízkého králi, podle níž husité králův přepracovaný glejt nepřijali a předložili mu jinou formulaci, která však byla ještě horší („*sub deteriori forma*“). Zároveň žádali prodloužení doby uskutečnění slyšení až do Letnic, které v roce 1424 připadaly na neděli 11. června.⁵⁹³

I když Zikmund 20. ledna na Oldřicha apeloval, aby se ještě pokusil s pražany dále jednat,⁵⁹⁴ byla to doposud poslední zpráva, kterou bádání o chystaném slyšení v Brně znalo. Další cenné podrobnosti uchovala zatím bádáním nevyužitá řeč významného vídeňského teologa Tomáše Ebendorfera z Haselbachu († 1464), kterou pronesl k ambasadorům Sorbonny v březnu 1429 v předvečer bratislavské schůzky s husity. Právě od něho víme, že do Brna se dostavil „*ctihodný zástup*“ vídeňských mistrů a doktorů, ale také že jejich očekávání nebyla naplněna, neboť když nadešel (hromniční) termín schůzky, husité za sebe vyslali pouze „*clientes rusticos*“ čili nejspíše několik nevýznamných venkovských nižších šlechticů. To bylo jasné znamením, že za daných podmínek k žádnému slyšení nedojde a dotčení mistři se bez výsledku navrátili ke svým, jak uzavírá mistr Tomáš.⁵⁹⁵ Obě strany tak i nadále nedokázaly překonat svůj stín, když

⁵⁹⁰ Na Stojkovičův sborník upozornil již F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 51; opisování díla přímo v době jednání s husity dosvědčuje rkp. Lüneburg, Ratsbücherei, Hist C 2³⁴, f. 55v: „Tractatus iste conceptus est in studio vieniensi contra quattuor articulos bohemororum Et scriptus est in concilio basiliensi Anno 1433 finitusque ipso die ghertrudis uirginis qui erat xvij mensis Marcij [...]“; citujeme podle M. WIERSCHINA, *Handschriften I*, s. 179.

⁵⁹¹ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1122, s. 614–617, zde zvl. 614. Narážka na usmíření mezi Vladislavem a Zikmundem v Kežmarku, tamtéž, s. 615–616: [...] *attenta reconciliacione fraterni amoris hoc anno renovata inter S. V. et prefatum dominum Sigismundum [...]*“, nasvědčuje, že zmíněný doktor mluvil ještě v roce 1423. O Cesarinim a dalších podrobnostech B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 535, pozn. 251, a s. 685–686.

⁵⁹² *Listář a listinář I*, č. 83, s. 59; v jiné souvislosti k tomuto listu nověji M. ŠANDERA, *Hynce Ptáček*, s. 16–17.

⁵⁹³ Viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 461–462: „Postea ipsi heretici nullatenus ipsam formam acceptantes, remiserunt formam alterius saluiconductus, quam petebant eciam sub deteriori forma et vsque ad festum Pentecoste.“

⁵⁹⁴ Srov. *Listář a listinář I*, č. 83, s. 59.

⁵⁹⁵ THOMAS EBENDORFER, *Responsio*, s. 176: „Rursum et vice altera ad Brunna (!) transmissa est venerabilis caterva doctorum et magistrorum iuxta ipsorum vota et desideria ad idipsum peragendum, qui a pactis declinantes iterum minime comparuerunt, sed adveniente termino tamquam subdoli dumtaxat aliquos clientes rusticos destinare curaverunt, unde nostrates compulsi sunt ad propria sine fine remeare.“ Srov.

se jedna druhé snažila pod slyšením vnutit buď zavazující *disputatio*, anebo nezávaznou *informatio*. Maraton jednání o obsazení českého trůnu a slyšení tím však neskončil. Král Zikmund byl jen na čas opět donucen odevzdat štafetový kolík do Polska králi Vladislavovi.

Slyšení nebo požádaný král? Dvojaká mise do Polska a na Litvu

Podle kronikáře Jana Długsze se 25. března objevili na Vladislavově dvoře v polské Wiślici dva pražští husitští poslové Jan Vrbata z Orlice a Matěj z Hnátnice, řečený Engliš († 1440?). Od Vladislava žádali, aby husitům bylo dáno veřejné slyšení, které jim údajně odepřel král Zikmund, neboť jim odmítl do míst pod svou mocí vydat bezpečný a nutný glejt. Vladislavovi proto navrhli, aby se slyšení konalo v místech v husitské moci buď v Uničově, nebo Kroměříži. Všem, kdo by tam chtěli přijet, nabízeli glejty „*in quacunqve forma verborum*“ a pro větší bezpečnost dokonce i rukojmí. Při vlastním slyšení pražané deklarovali ochotu naslouchat mluvčím druhé strany a jestliže by bylo něco proti nim dovozeno z evangelia a písem svatých otců, chtěli zjednat náležitou nápravu („*si quid ex evangelio et scripturis sanctorum patrum contra eos [...] doctum seu diffinitum fuerit, emendacionem volunt accipere condignam*“). Zároveň ale požadovali, aby byli vyslechnuti i jejich mistři („*volunt tamen quod ipsorum magistri et alii viri docti in predicta audientia audiantur*“).⁵⁹⁶

Porovnáme-li takto formulovanou husitskou představu o slyšení, předloženou polskému králi, s usnesením svatohavelského sněmu z předcházejícího roku, jeví se být v několika ohledech ústupnější katolické straně. Postrádáme laické přísedící rozhodce, v normativu se kromě bible (evangelia) objevují i písmena svatých doktorů (v dochovaných písemnostech je to vůbec poprvé od roku 1420!) a mluvčím katolické strany se přiznává právo prvního projevu. Můžeme jen spekulovat, zda tato nová podoba slyšení, dokonce snad i s návrhem změny místa konání, nepadla již při předcházejících jednáních se Zikmundem. Jisté je, že římský král na nic podobného nekývl, a ani nemohl, jestliže i nadále husité požadovali v podstatě rovnoprávnou disputaci o svých člancích.

Král Vladislav zareagoval rychle, ale s rozvahou. Nejprve vyslal dva své ambasadory k Zikmundovi, nechal mu přetlumočit poselství pražských husitů a vyžádal si jeho stanovisko k celé věci. Poradci římského krále mu obratem vyhověli a v důkladném rozboru husitského požadavku s četnými exkurzy do vzdálenější i nedávné minulosti vyslovili v zásadě dvojí názor, proč by husitům takové slyšení uděleno být nemělo. Jednak namítli argument, s nímž v Krakově roku 1421 operoval již Štěpán z Pálče: Je to zbytečné, protože v podobě, v jaké husité slyšení žádají, by se jednalo jen o slovní souboj (*contencio*) bez užitku. Katolíci říkají jedno a heretici zase něco jiného a kdo bude soudce („*quis tunc erit iudex*“)? Oni nechtějí přijmout katolické soudce a katolíci zase jejich. Když husité říkají: „*jestliže to bude stanoveno proti nám*“, kdo to stanoví?⁵⁹⁷

Zároveň se Zikmundovi poradci obávali, že husitům v zásadě o žádné slyšení nejde a že sledují ještě jiný cíl („*petunt ipsam audientiam ad alium finem quam dicant*“). Podezírají je, že takto chtějí získat způsob, jak marnit čas, aby zabránili předpokládanému letnímu tažení. I kdyby šlo vše hladce, namítají Zikmundovi lidé, není

také list vídeňské univerzity Sorbonně z 16. dubna 1429, kde mistři stejnou událost připomínají znovu, s tím, že do Brna odjeli z pověření vévody Albrechta, viz *Ein Kopialbuch*, č. 34, s. 140–141.

⁵⁹⁶ Místo a datum setkání uvádí IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 323; jména obou poslů se opakovaně zmiňují ve Vladislavově a Vitoldově korespondenci, viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1138, s. 630; č. 1141, s. 633 a č. 1149, s. 642; k diskusi o identitě druhého z poslů F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 193, pozn. 30; o Matějovi týž, *Bojovníci*, s. 36–45. O předmětu jednání nás informuje list Zikmundových rádců, *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 460.

⁵⁹⁷ *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 460–465 (= UB I, č. 286, s. 324–329), zde zvl. s. 463.

možné takové slyšení uspořádat před svátkem Jana Křtitele (24. června 1424). V úvahu je nutno vzít, kolik času zabere cesta českých poslů do Polska a zpět; než husité uspořádají sněm všech stran království, které zastupují, protože takový sněm, dříve než odpoví, pokládají za nutný, jak tomu bylo v Kolíně a poté v Praze. Dále než připraví odpověď polskému králi a ten ji předá římskému panovníkovi; než se dohodne podoba slyšení, než se shromáždí doktoři a mistři obou stran – při jiné příležitosti požadovali čtyři týdny.⁵⁹⁸ Nutno uvážit čas, než se něco dohodne, přičemž co budou moci, to budou protahovat. Pomnětě, připomínají rádcí, jak uměli jednání protahovat minulý podzim a v zimě, ale hlavně, vrací se autoři listu opět k prvnímu argumentu, bez soudce to bude zbytečný souboj a ztráta času. Necht' to tedy král zváží!⁵⁹⁹

Ačkoliv se nelze ubránit dojmu, že poradci římského krále touto snůškou argumentů proti konání slyšení, která kontrastuje s nedávnou iniciativou jejich pána, chtěli Vladislava od dalšího konkurenčního angažmá v husitské kauze spíše odradit, přesto s ním nakonec vyslovili souhlas. Nechtějí bránit žádné cestě, jak by mohli být husité přivedeni zpět do církve a uznávají, že polský král je z mnoha důvodů, z nichž jedním je důvěra („*confidencia*“), již se u husitů těší, k tomuto úkolu vhodnější („*habilior esse censetur ad tractandam reduccionem ipsorum*“). Na samý závěr svého stanoviska proto vzkazují, že Zikmund i legát Branda Vladislavovi vyjadřují v této věci plnou důvěru a panovník dává souhlas s vystavením případných glejtů k cestě husitů do Krakova, anebo jinam, bude-li to na jeho území.⁶⁰⁰

Jestliže máme dosvědčeno, že Zikmund své svolení zároveň potvrdil zvláštní listinou, která se datuje již do 30. března 1424, můžeme se domnívat, že nejpozději k tomuto datu vzniklo také dobrozdání jeho rádců.⁶⁰¹ Tehdy je však takřka vyloučeno, aby byl Vladislav českými posly poprvé o jejich poslání informován jen o pět dnů dříve, až 25. března, jak míní Długosz.

Jakmile Vladislav získal Zikmundovo kladné vyjádření, začal neprodleně jednat. Vyplývá to z jeho listu Vitoldovi, v němž mu sděluje poslední vývoj „českých“ událostí. Informuje ho, že do Čech vyslal rychlého posla Mikuláše Zambu s nabídkou čtyř slezských měst (Vratislav, Lehnice, Svídnice nebo Kladsko), kde by se slyšení mohlo konat. Dal tak na Zikmundovy rady a možnost slyšení na území husitů zavrhl. Zamba měl v Čechách také vyzvědět „*modos et vias*“, jak by se měli katoličtí vyslanci k jednáním s husity o jejich návratu do církve postavit. Vladislav dále píše, že podle Zikmundovy vůle Čechům oznámil, že trvá na tom, aby se slyšení konalo již o Letnicích (11. června). Tomu odpovídal i kredenční list, který král Zambovi vystavil, kde se výslovně uvádí, že prodloužení letničního termínu není možné.⁶⁰² Stejně tak i následné Vladislavovy glejty, vydané husitům k chystanému slyšení, začaly platit právě o svatodušních svátcích.⁶⁰³ Král tímto svým ultimativním postupem zamýšlel zjistit, jaké je pravé smýšlení husitů – zda Češi svým požadavkem opravdu nesledují ještě jiný cíl, jak mu naznačovali Zikmundovi rádcí: „*Jestli budou chtít přijmout uvedený termín,*“ psal Vitoldovi, „*je naděje, že mají dobrou vůli a usilují o dobrý konec, pokud budou chtít prodloužení, jest se obávat, že usilují o průtahy, aby přešel nadcházející letní čas, v němž očekávají proti sobě chystané*

⁵⁹⁸ Toto je zjevná narážka na usnesení svatohavelského sněmu, viz výše, s. 142.

⁵⁹⁹ *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 463–464.

⁶⁰⁰ Tamtéž, s. 464–465.

⁶⁰¹ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1132, s. 622–623; viz také předchozí č. 1131 a *Liber cancellariae*, 1871, č. 78, s. 465.

⁶⁰² Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1138, s. 630–631: „[...] fiat hec audiencia in festo penthecosten, qui terminus ultra prorogari non potest, quomodo hoc negocium moram non requirit.“ I zde je Prochaskova datace okolo 16. května nepravděpodobná. Zamba musel odjet vzhledem k níže líčeným událostem nejpozději do poloviny dubna.

⁶⁰³ Tamtéž, č. 1136, s. 629. Také zde je odhadovaná datace 16. května nemožná a pravděpodobnější je údaj „post ramis Palmarum“, tj. nedlouho po květné neděli 16. dubna, viz tamtéž, pozn. 3.

tažení“.

Vladislav měl na srdci ale ještě jednu důležitou událost, které se tentokrát týkala přímo Vitolda. Polský král mu oznamoval, že Vrbata s Englišem odjeli s jeho svolením na otočku za ním na Litvu. Ti nejspíše o svolení k cestě Vladislava požádali již při své první audienci, král si však i tentokrát nejprve vyžádal Zikmundovo stanovisko. Vzhledem k Vitoldově kontroverzní minulosti byla opatrnost na místě. Proto také Vladislav svého bratrance ujišťoval, že sice zájezd husitů na Litvu není ani v jeho zájmu, ale protože se Zikmund nechal slyšet, že mu to nevádí, dovolil jim odjet. Alespoň je prý sám Vitold bude moci poučit, aby nezůstávali zatvrzelí a podřídili se církevní disciplíně; nebudou-li chtít, nechť jim Vitold dá vědět, že nemohou doufat ani v krále, ani v něho. V každém případě je má co nejrychleji poslat zpět, uzavřel celou věc Vladislav.⁶⁰⁴

Víme, že Vrbata s Englišem k Vitoldovi do Prelomu u Grodna dorazili v úterý večer po Velikonocích 25. dubna. Ten je přijal až druhý den před rozbřeskem – krátce a chladně. Husitští ambasadoři, vyslaní „*a baronibus et civitatibus Regni Bohemie*“, na úvod svého poselství nejprve ve zkratce vylíčili peripetie jednání se Zikmundem o slyšení v Brně. Po rozmanitých stížnostech na osobu neuznaného českého krále nakonec Vitoldovi sdělili, že Zikmunda i nadále za krále nechtějí a požádali ho o svolení, aby si za krále mohli zvolit – ostatně to prý již skutkem učinili – jeho synovce, knížete Zikmunda Korybutoviče („*decrevimus eligere et iam de facto elegimus et assumpsimus nobis regem, dominum et gubernatorem*“). Protože však v této době byla již pro Vitolda taková jednání velmi nepříjemná, oba husity rázně odbyl. Sdělil jim to samé, co již před rokem, že kdysi vysláním Korybuta a zajištěním jejich ochrany doufal, že je napraví a že je bez prolití krve přivede zpět do církve, protože ale nechtěli, odvolal ho z Čech a uzavřel se Zikmundem přátelství. Nyní stojí proti nim, a proto jim nařizuje, ať již k němu více nejedí. Dál se již Vitold s oběma posli odmítl bavit a ti se neúspěšně vrátili zpět k Vladislavovi.⁶⁰⁵

Kdyby Vladislav tušil, s čím hodlají oba poslové ve skutečnosti Vitolda oslovit, nepochybně by jim nedovolil (i se Zikmundovým souhlasem!) na Litvu odjet. Poté, co jejich doposud skrývaný záměr vyšel najevo, další události nabraly rychlý spád. Již 7. května předstoupil před Vladislava rychlý posel z Čech Jan Valkoun z Adlaru s reakcí na Zambovo poselství.⁶⁰⁶ Valkoun polskému králi vzkazoval, že pokud jde o podobu slyšení, husité jsou ochotni při něm poslouchat, přednášet a podříditi se evangelické pravdě a pravdě svatých doktorů („*audire et proponere et se evangelice et sanctorum patrum submittere veritati*“). Jejich kompromisnější představa o slyšení se tak od první audience u krále mnoho nezměnila. Po zkušenostech z předchozího jednání se Zikmundem pražští husité nicméně od Vladislava očekávali, že jim slyšení bude dáno „*sub cerciori modo et forma*“. Jestliže již to mohlo být pro krále znamení, že si budou i nadále „vymýšlet“, vzápětí musel nabýt jistoty. Přesně podle odhadu Zikmundových rádců se pražané Valkounovými ústy omluvili, že zatím ještě nemohou dát polskému králi odpověď na jeho nabídku místa slyšení a termínu jeho konání, protože o tom musí nejprve

⁶⁰⁴ Vladislavův list Vitoldovi obsahuje *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1135, s. 627–629; zde uvedená datace až kolem 15. května je opět nepravděpodobná.

⁶⁰⁵ O průběhu návštěvy obou husitských poslů Vitold shodně podrobně informoval jak Zikmunda, tamtéž, č. 1141, s. 633–635, tak Vladislava, tamtéž, č. 1142, s. 635–636. Jestliže již výše Zikmundovo korigované znění glejtu v Brně předpokládalo jednání také o světských záležitostech, Vrbata s Englišem to potvrdili, viz tamtéž, s. 633: „Ubi non solum audiencia fieri debuit, sed de aliis omnibus utriusque partis amfractibus, defectibus, controversiis et displicenciis universis in eadem convencione tractatus fieri debuerant speciales, pro facienda, habenda et concludenda concordia, pace et unione perfecta inter ipsum regem Hungarie et partem nostram, ut per amplius regnum Bohemie per insultus hostium non destrueretur.“ Tím spíše Zikmund usiloval o to, aby k jednání skutečně došlo.

⁶⁰⁶ Valkounův kredenční list, tamtéž, č. 1148, s. 640–641; k jeho postavě nověji P. ČORNEJ, *Šest statečných?*, s. 78–79.

rozhodnout sněm, který se měl, jak Valkoun uvedl, sejít v den, kdy o tom Vladislava zpravuje. A když nakonec elity pražského svazu po svém poslu krále žádaly, aby nebránil Korybutovi stát se jejich králem, Vladislav již neváhal ani chvíli.⁶⁰⁷

Snad ještě týž den po poradě s preláty a svými rádci po Valkounovi – a také již po Vrbatovi a Englišovi, kteří se mezi tím vrátili od Vitolda – do Prahy ostře vzkázal, že navzdory své dobré vůli poznal, že husité usilují jen o průtahy a že se jen stále více a více zatvrzují ve svých bludech, když se nechtějí nechat poučit církví a pokládají se za pravdivější. Je proto potřeba, aby se spolu s církví a Zikmundem postavil proti nim. Přesto husity vyzývá, aby ho zpravili o svém návratu do církve dříve, než vyprší čas k povelu vytáhnout. Pokud tak neučiní, je zbytečné, aby posílali další posly. Vladislav nakonec sdělil, že Korybutoviče ani jeho družinu do Čech nevyšle, a pokud by kníže odjel o své vůli, prohlašuje ho za svého největšího nepřítele.⁶⁰⁸

Králova obava nebyla nikterak lichá. Čeští poslové se i bez svolení na zpáteční cestě se Zikmundem Korybutovičem setkali a přesvědčili ho, aby jejich nabídku proti vůli svých příbuzných přijal. Kníže to podmínil písemným pozváním z Čech, na něž záhy došlo. Již 11. června se vydal na Moravu, v Uničově přijal na výslovnou žádost z kalicha a nejpozději 1. července vjel se svou družinou podruhé do Prahy.⁶⁰⁹ To ale již koncem května vyhlásil Vitold husitům válku a Vladislav vytáhl s vojskem v červnu na Moravu.⁶¹⁰

Takřka roční kontinuální vyjednání o slyšení v letech 1423–1424 nejprve s Vladislavem, poté se Zikmundem, a nakonec opět s Vladislavem znovu zřetelně ukázala, jak užitečným nástrojem alespoň v politické hře všech zúčastněných stran dokáže být husitský požadavek náboženského slyšení, jestliže zatím ani husitští bohoslovci, ani legát Branda neměli potřebu letitý náboženský pat skutečně mírotvorně řešit. Nezanedbatelnou roli zde sehrála také zakořeněná nedůvěra husitů vůči Zikmundovým slibům, jakož i podezřívavost královy strany k neustálému protahování dohodnutých termínů stoupenci kalicha. Jestliže však výše uvedení poslové pražského svazu v dubnu u Vitolda svalovali všechnu vinu za krach „brněnských“ jednání na Zikmunda⁶¹¹ a před Vitoldem ho vinili, že se je snaží s polsko-litevským duem rozeštvat, a měli to za důvod, proč ho stále nemohou přijmout za krále, byla to přinejmenším velmi účelová argumentace. Ve skutečnosti římskému a uherskému králi nešel upřít vážný a intenzivní zájem proměnit navázané kontakty, pokud možno, v přímé setkání. Jako zatím pokaždé, bylo i tentokrát jeho limitem stanovisko papežského legáta, který slyšení připouštěl pouze potud, pokud se bude jednat o poučení husitů o správné víře, nikoliv o volnou disputaci; a to navzdory všem drobným ústupkům, kterých byli husité v této věci schopni. Legátovou prioritou v přivedení husitů zpět do církve (*reductio*) navíc nebylo slyšení, ale i nadále příprava a realizace dalšího křížového tažení. Římský král a pretendent císařské koruny samozřejmě legátovu vůli, která mu ze strany husitů přinášela zase jen spršku obvinění z proradnosti, ctil, zároveň však již v této době, na přelomu let 1423–1424, dokázal dát najevo, že v kauze husitské hereze přinejmenším ví o možné alternativě k autoritě bojovného papeže a jeho kurie.

Sienské drama a první pokus o acceleratio concilii

Poznali jsme, že Zikmund ve svém listu Vladislavovi, v němž se snažil krakovské mistry přemluvit k účasti na plánovaném slyšení v Brně, přiznal privilegium rozhodovat

⁶⁰⁷ K celému srov. *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1149, s. 641–642.

⁶⁰⁸ Tamtéž, č. 1149, s. 642–643.

⁶⁰⁹ Dva důležité prameny české provenience o průběhu a závěru Vrbatova a Englišova poselstva vydal F. M. BARTOŠ, *Nové světlo*, s. 105–107.

⁶¹⁰ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1140, s. 632–633.

⁶¹¹ Tamtéž, č. 1141, s. 634.

o víře nejenom Apoštolskému stolci, nýbrž také všeobecnému koncilu. Uvedl pro to jeden zcela konkrétní důvod: „Kdyby se [...] sami husité chtěli dostavit ke všeobecnému koncilu, shromážděnému, jak se říká, v Sieně, nebylo by chystané slyšení dokonce vůbec potřeba. Na všeobecném koncilu by je sama matka církev přivedla k poznání stanovené pravdy.“⁶¹² Zikmundova úvaha o účasti husitů na koncile v Sieně byla čistě teoretická, neboť neznáme žádné prameny, které by dosvědčovaly něco jiného. A ani z ní neplyne, že by panovník od koncilu očekával vůči husitům smířlivější postoj. Je to však výmluvný doklad, že Zikmund již (a opět) na přelomu let 1423–1424 zastával přesvědčení o zvláštní úloze všeobecného koncilu při řešení husitské kauzy.

Zikmund měl za to, že by husity na koncilu přivedla k pravdě „sama matka církev“. Ačkoliv se můžeme jen dohadovat, zda tím panovník nepřimo také narážel na superioritu koncilu nad papežem zvláště v otázkách víry podle kostnického dekretu *Haec sancta*,⁶¹³ jisté je, že zhruba v době, kdy mohl vzniknout Zikmundův list, se právě v Sieně schylovalo k prvnímu zásadnímu střetu mezi stoupenci konciliarismu a vzrůstajícího se papežství od skončení kostnické synody. To nelze při sledování geneze basilejské disputace ponechat bez povšimnutí.

Ještě těsně před tím, než se kostnický koncil v dubnu 1418 rozešel, nový papež Martin V. spolu s ním ustanovil, že do pěti let má být svolán další koncil do italské Pavie, od něhož se očekával pokrok v zatím prodlévající reformě církve. Za pokračování a naplnění tohoto dědictví se cítila být zodpovědná především pařížská Sorbonna. Proto již koncem roku 1422 do Říma dorazil její posel Jan Stojković z Dubrovníku, aby papeže utvrdil ve svolání naplánované všeobecné synody. Ačkoliv byl koncil zahájen včas 23. dubna 1423, v červnu byl záhy, zvláště kvůli morové hrozbě, přeložen do Sieny. Nové místo zřejmě podle přání papeže vybrali jeho čtyři koncilní legáti.

Význam koncilu od počátku snižovala jeho malá obeslanost. A protože na účastníky nebylo možné čekat věčně, koncil 8. listopadu 1423 na svém prvním slavnostním zasedání (*sessio*) přijal čtyři dekry. První z nich schvaloval odsouzení „*heresum Wiclevistarum et Ussitarum*“ kostnickým koncilem a papežovy dosavadní kroky k jejímu potření, včetně dvou jím vyslaných legací a latere. Připojil také důrazný zákaz jakékoli pomoci husitům s pohrůžkou, že proti tomu, kdo neuposlechne, bude postupováno stejně jako proti českým heretikům. Proti husitům mířil také čtvrtý z dekretů, i když tentokrát spíše nepřimo. Kritizoval nedbalost představených a inkvizitorů při vyhledávání a potírání hereze všeho druhu. Vyzýval k nápravě a k jmenování dalších vhodných osob, nejlépe a pokud možno mistrů teologie. Za vzorový byl pokládán postup viennského koncilu (1311–1312) – první a zároveň poslední všeobecné synody 14. století.

Zvláště někteří členové francouzského koncilního národa si však byli vědomi, že tyto, ale ani zbylé dva dekry pro vlastní reformu církve zatím mnoho nepřinášejí. Proto v kuloárech uvedeného národa již nějakou dobu vznikal návrh řady skutečně reformních kroků, které sahaly od úpravy udělování beneficí po omezení počtu kardinálů, a tím i ovlivnění volby papeže. Všichni ovšem koncilním reformám nakloněni nebyli. Za delší konec provazu tahali především papežští legáti. Jim se navzdory lednovým vyhoceným diskusím o podstatě koncilu podařilo na svou stranu získat předsedu klíčového francouzského národa, rouenského arcibiskupa Jana z Rochetaillé († 1437), který byl do úřadu zvolen 16. února. Nyní se již nebáli nechat hlasovat o místě nového koncilu, čímž zároveň naznačili vůli sienský koncil co nejrychleji ukončit. Předsedové koncilních

⁶¹² *Liber cancellariae*, 1874, č. 151, s. 231: „Nam si ipsi Hussite vellent se ad generale concilium Senis vt dicitur congregatum transferre hec audientia non esset prorsus vlla necessitas. In generali enim concilio ipsa mater ecclesia ipsos ad veritatis cognicionem debitam inclinaret.“

⁶¹³ O dekretu již výše, s. 81, pozn. 314. K Zikmundově postoji ke koncilům a konciliarismu H. ANGERMEIER, *Das Reich*, zvl. s. 544–554, podle něhož Zikmundova nepochybná záliba v koncilech byla v podstatě utilitární a odvíjela se od jeho politických potřeb; otázka nadvlády v církvi byla pro něj vedlejší.

národů své *placet* k legáty navržené Basileji připojili již 19. února. Při interpelaci svého národa Rochetaillée sice 25. února popřel, že by usiloval o rozpuštění koncilu, nicméně jeho odjezd hned následujícího dne mluvil za vše. O dva roky později se mu Martin V. odvděčil kardinálským kloboukem. Ačkoliv francouzský národ 29. února podnikl novou volbu předsedy, prokoncilně naladěni účastníci církevního sněmu již situaci nezvrátili. Krátce na to, 7. března, z města tajně odjeli také papežští nunciové, kteří bulou datovanou již do 26. února 1424 koncil pod trestem exkomunikace při neuposlechnutí rozpustili.⁶¹⁴

Ačkoliv vzdorující koncilní otcové rozpuštění sněmu nakonec respektovali, jeho trpký závěr zřetelně ukázal, že papež má jinou představu, kdo má být vůdčí postavou církevní reformy a jakými cestami by se ji mělo dosáhnout. Součástí tohoto sporu byla i otázka husitské hereze. Zejména obě legace kardinála Brandy v letech 1421–1425 ukázaly, jak intenzivně si Martin V. uvědomoval vzájemnou souvislost *causa fidei* a *causa reformationis* v církvi. A podobně tomu bylo na straně sienského koncilu. Jestliže jeho dekret proti husitům byl schválen jako první v pořadí s odůvodněním, že koncil usilující o reformu, začíná od záležitosti víry jako základu,⁶¹⁵ je zřejmé, že dokud nebude *causa Bohemica* definitivně vyřešena, při úsilí o reformu církve zůstane prioritou také pro stoupence koncilu. Jejich názor na škodlivost husitské hereze a na její eliminaci pomocí křížových tažení se sice od papežova nelišil, při eskalaci vzájemného konfliktu se však nepokořený husitský vzdor mohl snadno stát rukojmím jejich sporu. Nyní však byl na tahu opět papež se svou kurií, který podle dekretu *Frequens* získal k uskutečnění reformy a vyřešení husitské kauzy dalších sedm let. Tedy v nejlepším případě. Stejný dekret papeži umožňoval, aby na radu svého kardinálského kolegia termín zkrátil (nikoliv však prodloužil)⁶¹⁶ a po debaklu v Sieně se našli tací, kteří toho k pontifikově nelibosti hodlali využít. Mezi ně náležel i král Zikmund.

Jakmile se římský král doslechl o dramatu v Sieně, začal jednat. Kladně zareagoval na výzvu anglické regentské vlády – král Jindřich VI. byl v té době dvouletý –, aby ve spojení s dalšími panovníky a světskými knížaty zakročili u papeže ve prospěch zkrácení sedmileté lhůty ke svolání dalšího koncilu. Angličané na přelomu července a srpna 1424 vyslali v této věci do různých koutů Evropy hned tři poselstva (požadím byl spor o obsazení yorského biskupství a zápas o církevní svobody), přičemž k Zikmundovi 2. srpna zamířil osvědčený anglický diplomat a právník, odpůrce Wyclifův a Husův, doktor Jan Stokes. Ještě před koncem září vyložil římskému králi své poslání.⁶¹⁷ Zikmund nato

⁶¹⁴ Základní práci zůstává W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Pavia-Siena*; dekrety kriticky vydány tamtéž, Bd. II, s. 20–28; prosincový návrh reformy francouzského národa s německým překladem vydali J. MIETHKE – L. WEINRICH, in: *Quellen zur Kirchenreform II*, s. 115–129. Nověji o průběhu koncilu s ohledem na problém konciliarismu Th. FERGUSON, *The Council*, s. 1–19, a s ohledem na postoj papeže B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 319–336, zvl. 333–336, zde také příslušné prameny. O Janovi z Rochetaillée samostatně H. MÜLLER, *Une carrière ecclésiastique*, s. 87–114; k církevní reformě J. MIETHKE, *Kirchenreform*, s. 13–42. Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, s. 73, má za to, že pařížské poselstvo r. 1422 mělo papeži spíše se zahájením koncilu pomoci, než že by na něj mělo v této věci tlačit; zde také o tom, zda poselstvo nejprve zamířilo ke králi Zikmundovi. K volbě Basileje zvl. P. LAZARUS, *Das Basler Konzil*, s. 22–23.

⁶¹⁵ Srov. W. BRANDMÜLLER (ed.), *Das Konzil von Pavia-Siena II*, s. 20: „[...] reformationem intendens, incipiens a fidei fundamento [...]“.

⁶¹⁶ Srov. např. HARDT IV, sl. 1435–1436.

⁶¹⁷ Z českých badatelů tuto iniciativu okrajově zmiňují J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 51, F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 42–43; týž, *An English Cardinal*, s. 50–51, přičemž za celou akci hledá anachronicky zvláště Jindřicha Beauforta. Ze zahraniční literatury srov. zvl. N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 84–85; o skutečné motivaci Angličanů dostat r. 1424 Martina V. pod tlak a osudech celé iniciativy J. FERGUSON, *English Diplomacy*, s. 111–112; M. M. HARVEY, *England, Rome*, s. 140–142, a zvl. táž, *Martin V.*, s. 68–79; z této naposled uvedené studie, v níž také odkazy na příslušné prameny, níže velkou měrou vycházíme. Pozoruhodné postavě Stoksově se zatím, pokud jen nám známo, nikdo samostatně nevěnoval; o jeho setkání s Husem V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 5–8; byl přítomen také na říšském sněmu ve Vratislavi počátkem roku 1420, viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 58, s. 420, pozn. 2, kde je však mylně ztotožněn s Janem Stojkovičem.

27. září v listu Vitoldovi neváhal vyjádřit své rozhořčení nad předčasným rozpuštěním koncilu v Sieně a protahování reformy označil za velikou škodu pro církev a celé křesťanstvo. Informoval ho o svém rozhodnutí odeslat s jinými králi a knížaty ke kurii poselství se žádostí, aby papež uskutečnění koncilu urychlil a do roka od vznesení jejich požadavku jej svolal a zúčastnil se ho i s kolegiem kardinálů. Vitolda Zikmund vyzval, aby se připojil a své poselstvo vyslal tak, aby v dubnu 1425 mohla být žádost papeži předložena.⁶¹⁸ Totéž Zikmund žádal od Vitolda i koncem listopadu, ovšem s tím, aby se jeho poslové nejprve zastavili ve Vídni na říšském sněmu, kde bude sladěn požadavek termínu svolání nového koncilu.⁶¹⁹ Podobně Zikmund upomenul aragonského krále, který mu slíbil, že své poselstvo do Říma vyšle k dubnu 1425.⁶²⁰

Římský král tedy zjevně přijal anglickou iniciativu za vlastní a 26. března 1425 poslal papežovi list, kde se ho poté, co vylíčil škody, plynoucí z prodlévání reformního koncilu, již tímto způsobem snažil přesvědčit, aby svolal všeobecný koncil dříve, než bylo plánováno. Poukazoval při tom na husitské nebezpečí a pontifikovi sdělil, že od Stokse ví, že Anglie s tím souhlasí.⁶²¹ Poselstva z jednotlivých zemí se do Říma sjížděla během celého roku 1425, takže až koncem listopadu oslovili vybraní zástupci papeže.⁶²² Anglo-francouzsko-burgundská delegace vystoupila 27. listopadu. Cisterciácký opat v Ourscamp a doktor teologie Jan Picart († 1440) odůvodnil časnější svolání koncilu mimo jiné nadějí, že pokud bude slaven koncil, nejenom Řekové, ale snad i husité se zřeknou svých bludů. Podle něj je na koncile o pravdě poučí Duch svatý, takže přemožení ne lidmi, ale Duchem, poznají, jak hanebně se mýlili. Zato Vilém ze Sulbury přímo pohrozil, že pokud papež nevyhoví, reformy se chopí světská moc.⁶²³ Zikmundovi zástupci byli vyslechnuti o několik dnů později.⁶²⁴ Martin V. si dal se svým stanoviskem na čas a teprve 17. prosince odpověděl, že až uplyne stanovená lhůta, splní svou povinnost.⁶²⁵ Odolat intenzivnímu tlaku mu mohlo usnadnit vědomí, že ne všichni Anglií oslovení panovníci se k iniciativě připojili. O několik málo dní předtím papež radostně děkoval do Polska králi

⁶¹⁸ DRTA VIII, č. 322, s. 385–387.

⁶¹⁹ List z 25. listopadu 1424, tamtéž, č. 332, s. 392–393, zde 393. Zaujetí stanoviska urgovala u Vitolda 20. července 1425 také Anglie, viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 47, s. 404.

⁶²⁰ Viz K. A. FINK, *König Sigmund*, s. 151, pozn. 3, kde datace Alfonsovy odpovědi k 26. únoru 1425; dále M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 68.

⁶²¹ List nevydán. Vycházíme z dílčích informací. O. SCHIFFA, *König Sigmunds*, s. 89–90; H. KOEPPENA, in: *Die Berichte III/2*, s. 495, pozn. 13, a M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 72 (pozn. 85), kteří upozorňují na dva dochované opisy listu v Berlíně a Uppsale.

⁶²² Zikmundovy zájmy v Itálii hájili Artaud, opat kláštera St. Antoine ve Vienne, uherský vicekancléř a probošt v Budíně János Szászi a diplomat Giovanni Milanesi da Prato, srov. ne vždy shodně *Die Berichte III/2*, s. 495, pozn. 13; M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 73; W. BAUM, *Císař Zikmund*, s. 230; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 336–337.

⁶²³ Soubor dokumentů k poselstvu, včetně dvou Picartových řečí (tj. *Propositio super acceleratione generalis Concilii pro Reformatione a Collatio ejusdem Abbatis habita ad Collegium Cardinalium*) a projevu Viléma ze Sulbury, vydal E. BROWN, in: *Fasciculus rerum*, s. V–XXI. K zde tlumočené Picartově argumentaci srov. s. XIII, k Sulburyho, s. XX. K celému srov. J. HALLER, *England und Rom*, s. 267–269, kde rovněž k motivaci anglo-francouzské delegace; *Die Berichte III/2*, s. 495, pozn. 12; M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 78, pozn. 120 a 124, kde k rkp. dochování uvedených projevů; na ještě jiný rkp. upozornil H. MÜLLER, *Die Franzosen*, s. 100, pozn. 26.

⁶²⁴ Podle zprávy Florentánů z 1. prosince 1425, viz *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi II*, č. 906, s. 494, obdrželi Zikmundovi poslové slyšení v pondělí ráno („lunedì mattina“), tedy snad 4. prosince; znění jejich řeči není známo. K tomu srov. O. SCHIFF, *König Sigmunds*, s. 90; *Die Berichte III/2*, č. 251, s. 495, pozn. 13; č. 298, s. 566; M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 78, pozn. 121.

⁶²⁵ Viz relaci do Florencie, *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi II*, č. 926, s. 515. K tomu L. PASTOR, *Geschichte*, s. 291; *Die Berichte III/2*, s. 494, pozn. 12 a s. 566, pozn. 30; M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 78, pozn. 122. Srov. také pozdější hodnocení, IOHANNES DE RAGUSIO, *Initium et prosecutio*, s. 65: „Post dictam vero Senensis concilii dissolutionem, non completo biennio, Henricus modernus rex Angliae solemnem misit ambasiatam ad dictum dominum Martinum pro acceleratione concilii Baiiliensis: sed ipse more solito ambasiatores demulciens, eos vacuos quoad intentionem principalem ad dominum eorum remisit.“

Vladislavovi, jak se k anglickému podniku postavil.⁶²⁶ Avšak i samotní Angličané a jejich strana se s papežovým ne, zdá se, nakonec lehce smířili. Mezitím u Martina V. dosáhli svých postranních cílů, které se svoláním koncilu přímo nesouvisely.⁶²⁷ Jinak to viděl Zikmund. Pro něj musel být výsledek celého podniku skutečným zklamáním, jestliže padla bezprostřední naděje, že by mu „sama matka církev“ na koncilu v dohledné době uvolnila cestu k českému trůnu. Z jeho pohledu to byla ovšem jen první bitva dlouhé diplomatické války.

⁶²⁶ Viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 88, s. 480. K listu srov. *Die Berichte III/2*, s. 494, pozn. 12 (H. KOEPPEN datuje do 13. prosince); J. DRABINA, *Kontakty*, s. 12–13 (datuje do 11. prosince); týž, *Papiestwo*, s. 86–87, a J. NIKODEM, *Polska*, s. 333.

⁶²⁷ Srov. M. M. HARVEY, *Martin V*, s. 75–79.

3. Zdlouhavé hledání východisek (1424–1427)

V Čechách zatím vývoj v průběhu první poloviny roku 1424 směřoval k situaci, s níž jsme se do velké míry setkali již v září předchozího roku. Nespoutaný Žižka se svým bratrstvem svorně a ještě intenzivněji ohrožoval obě strany původní svatohavelské koalice, čehož vrcholem bylo ohrožení Prahy v září 1424 jeho polní armádou. I když hrozba konfliktu byla nakonec zažehnána smírem na Špitálském poli a přibližně o dva týdny později na Albrechtovu Moravu dokonce vytáhlo Korybutovičovo a Žižkovo vojsko, na dalším účelovém sblížení exponentů umírněných husitů s domácím katolickým panstvem to již žádný vliv nemělo. Zvláště když smířlivě byla naladěna i část táboritů. Počátkem října bylo vzájemné sblížení obou stran ve snaze urovnat vnitrozemské poměry posvěceno úmluvou ve Zdicích.⁶²⁸

Uzavřené příměří a naplnění světských článků dohody bylo i tentokrát podmíněno úspěšným slyšením o věcech víry, k němuž mělo dojít na obecném sněmu „*wšie České zemi*“ v Kouřimi 15. února 1425. Protože se jednalo o město v Žižkově držení, stárnoucí válečník musel být nyní již s jednáním srozuměn. Již jen z toho důvodu, že navrhovaná podoba slyšení byla jen nepatrnou obměnou příslušného usnesení svatohavelského sněmu z listopadu 1423, včetně principu laických přísedících rozhodců (mělo jich být padesát z každé strany), královi stranici ve Zdicích očividně jednali na vlastní pěst bez dorozumění se Zikmundem.⁶²⁹ Ještě v říjnu je také panovník neváhal za takovou dohodu ostře zkritizovat a podobně jako před třemi lety Šimon z Tišnova jim vyčetl závažné provinění proti církevní disciplíně, jestliže se jako laici zavázali stát soudci víry. Zároveň se podivil, že by pánům vzhledem k jejich stavovskému postavení nevadilo, že by je mohli soudit „*měšťané a chlapi*“. A naivitu svých straníků Zikmund podtrhl otázkou, kde si myslí, že seženou katolické mistry, kteří by se s nimi odvážili odjet jednat o víře do města v moci heretiků.⁶³⁰ Nehledě na to, že tací klerici by se tímto svévolným postupem vystavili možnosti církevního postihu. K Zikmundově kritice se totiž počátkem listopadu připojil i legát Branda, který podle částečně známého obsahu listu Oldřichovi z Rožmberka přinejmenším napadl přistoupení katolíků na příměří s heretiky.⁶³¹

Zdická snaha o uklidnění a uspořádání zemských poměrů zevnitř se tak záhy ukázala

⁶²⁸ K politické situaci kolem zdických úmluv a k důvodům jejich nenaplnění F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 154–157; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 126–127; P. ČORNEJ, *Velké Dějiny V*, s. 336–340, s odkazy na starší literaturu.

⁶²⁹ České znění úmluvy vydal F. PALACKÝ, in: *AČ III*, č. 33, s. 248–251, zde zvl. s. 248: „[...] na kterémžto sněmu ohlášení a slyšení swobodné, pokojné, bezpečné, bez podstrkuow, bez hanění i bez všelikakého utištění má býti [...]; tak, že čtenie swaté a zákon boží toho ohlášení a slyšení i odpieranie má rozdielce býti. Dále také k takowému ohlášení a slyšení i odpierani s strany naší má vydáno býti osob bohobojných, múdрых a rozumných padesáte, z pánów, rytieřów, panoší, měst i obcí rovným počtem; a druhá strana také padesáte osob [...]. A ti všichni společně [...] mají přiseděti, a vážně s pilností poslušati, a dówody i odpory obojje strany znamenati a wážiti, a dówoduow stálejších písma swatého wedle zákona božíeho a čtenie swatého mají, kteráž strana powede pochwálití [...].“ A načem by se nedohodli, to měl rozhodnout užší paritní výbor o 48 členech, který mohl rozhodovat již jen prostou většinou. Rozšířený německý překlad textu vydal K. SIEGL, in: *Briefe und Urkunden*, s. 56–58.

⁶³⁰ List Oldřichovi z Rožmberka z 28. října 1424, daný v Tatě, vydala B. RYNEŠOVÁ, in: *Listář a listinář I*, č. 97, s. 68–70, zde s. 69: „Item že ste položili sněm v jich moc do Kúřima na středopostie a sami ste se udělali súdci viery křesťanské, kterážto vám nepřileží, aniž moci ani práva máte, byste písma swaté dělili, jsúce laikové, než že ste to sobě k větčie potupě učinili. [...] a také kde ty mistry vezmete, aby tam s vámi jeli, neb jest nepodobná věc, aby kto tam jeti měl a rokovati o vieru křesťanskú v moci kacieřské. A divíme se tomu, že tak z vašich práv dáte se vyvésti, aby vás měšťané a chlapi súdili. [...] Tomu móžeš rozuměti, že ten zápis a ty úmluvy jsú úplně proti nám, proti všem našim služebníkóm, věrným křesťanóm a proti všemu křesťanství.“

⁶³¹ Tamtéž, č. 99, s. 71. Dnes ztracený list z 8. listopadu měl ještě v ruce F. PALACKÝ, viz *Dějiny III/2*, s. 225, pozn. 253.

být, a nejenom ze strany katolíků, navýsost krátkodechým podnikem. Na straně husitů k opuštění smluvené cesty smíru zřejmě přispěla zejména Žižkova říjnová smrt u Příbyslavi, listopadová zásadní roztržka pražských a tábořských bohoslovců nad dílčími články „husitské konfese“ a také opětovné vojenské ohrožení pražského svazu radikály, výrazněji od konce zimy 1425.⁶³² Ať tomu bylo jakkoli, rok se sešel s rokem, a navzdory Korybutovičově přítomnosti v Čechách se opět do hry vrátil král Zikmund, když mu z husitských řad začaly docházet obnovené žádosti o povolení náboženského slyšení.

Jednání o slyšení v Uhrách a Korybutovičův pád

První známé oslovení krále přišlo v době a ze strany, z níž bychom to nečekali. Kupodivu již před 10. říjnem 1424 – tedy zhruba paralelně s domlouváním zdické schůzky – žádali Zikmunda o povolení slyšení-disputace o člancích víry táborité. Ať je k tomu vedlo cokoliv, je to známka, že Zikmund na českém trůně přestával být za jistých podmínek alespoň pro část táboritů nepřekonatelným tabu. Jinak by ho jistě současně nežádali, aby jim do uskutečnění žádaného slyšení povolil praxi čtyř pražských článků.⁶³³ Panovník po Oldřichovi vzkázal, že k tomu není kompetentní a že to může povolit jen papež nebo jím pověřený legát Branda. Všimněme si, že Zikmund již definitivně opustil v otázce slyšení politiku účelově planých slibů a zjevně se snažil (jako již před rokem) takové slyšení, pokud možno na reálném základu, dojednat. Proto také naléhavě nabádal Oldřicha, aby – stojí-li skutečně táborité o smír s „*costelem svatým*“ – aby s nimi ve věci slyšení dále jednal a „*jestliže by sobú dali hnúti*“, neprodleně ho o tom „*dnem i nocí*“ informoval.⁶³⁴ Ačkoliv nevíme, jak se celá věc dále vyvíjela, jisté je, že alespoň část táboritů dala své mírotvorné smýšlení najevo i o několik měsíců později, počátkem roku 1425, kdy Zikmunda v podobné věci oslovil pro změnu pražský svaz.

Z kusých zpráv víme, že panovník po poradě s Brandou vystavil nejspíše již v únoru pražské husitské delegaci glejty na schůzku do Brna ke dni sv. Jiří, kam také poslal jednat „*cum pleno mandato*“ magdeburského arcibiskupa Günthera (v podobné situaci jsme se ním setkali již v první polovině roku 1420), Oldřicha z Rožmberka, Jana Švihovského z Rýzemberka, řečeného Krk, a další. Podle stejného pramene sem pražané v doprovodu některých svých pánů, z nichž se připomíná Čeněk z Vartemberka, dorazili s jistým zpožděním 6. května, avšak téměř nic prý dohodnuto nebylo.⁶³⁵

V Brně však započaté jednání rozhodně neskončilo. Z Korybutovičových pozdějších vzpomínek víme, že Zikmundovi zmocněnci zde husity pohnuli, aby odjeli jednat o slyšení přímo za římským králem mimo české země. Motivací jim měl být příslib krále, že slyšení umožní. Když ale delegace k Zikmundovi do Uher dorazila, panovník ji zde údajně nechal nějaký čas v nejistotě čekat, aby jí nakonec sdělil, že povolení takového slyšení nespadá do jeho kompetence, ale přísluší pouze papeži.⁶³⁶ Cestu pražského

⁶³² Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 161–162; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 127.

⁶³³ Učinili tak prostřednictvím Oldřicha z Rožmberka, který o jejich žádosti informoval Zikmunda, z jehož odpovědi zde vycházíme, viz *Listář a listinář I*, č. 92, s. 65–66. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 155, žádost označuje za záhadu svého druhu; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V.*, s. 338, ji spojuje s mírotvorným píseckým centrem táboritů a přisuzuje ji ohrožení Žižkou.

⁶³⁴ *Listář a listinář I*, č. 92, s. 65–66, zvl.: „Však sám vieš, že sme k tomu slyšení vždy povolovali a nikdy sme proti tomu nebyli a k tomu i bezpečensťvie sme podávali [...]. Než o to, abychom k tomu povolili, aby při těch kusiech ostali do té chvíle slyšenie, o to my moci nemáme, jakož sám tomu dobře rozumíš: neb jest to duchovní věc a ta na nás nesluší, než na papeže, a k tomu ten svú moc dává, jakož to cardinalovi poručil; a ten ješe u Viedni jest.“

⁶³⁵ O glejtech se zmiňuje Zikmund v březnovém listu králi Vladislavovi, viz *Liber cancellariae*, 1871, č. 67, s. 426–429 (= UB I, č. 328, s. 381–383), zde 428. O členech Zikmundova poselstva a datu 6. května informuje stručná zpráva, kterou přetiskl F. M. BARTOŠ, *Kníže Zikmund*, s. 203, pozn. 109.

⁶³⁶ Viz Korybutovičův list Vitoldovi z 26. března 1425, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1218, s. 717–718: „[...] verum eciam pridem solempnes nostros oratores et nuncios in comicias magnificatorum (sic) et

poselstva z Brna do Uher dosvědčuje také relace vévody Viléma Bavorského, který 2. července informoval svého bratra Arnošta, že Pražané dorazili 24. června do uherského Vyšehradu (Visegrád), kde prý stále ještě se Zikmundem jednají o náboženských otázkách. Vévoda zároveň nechápal, proč Zikmund tato jednání protahuje a neudělá s nimi rychlý konec.⁶³⁷ Neudělal to proto, že bylo o čem jednat. Můžeme pouze spekulovat, zda již tehdy nesondoval postoj pražanů k případnému předložení jejich pře budoucímu koncilu, o jehož předčasné svolání se ve stejné době právě i s ohledem na husity zasazoval. Jistě víme pouze to, že sám o něco později vzpomínal, jak „*pod Vyšehradem*“ českým kacířům nabízel (zajistit) „*prátelecké slyšení*“.⁶³⁸ Posečkejme zatím s interpretací tohoto nejednoznačného obratu a sledujme ještě chvíli další vývoj událostí.

Kupodivu ani to, že se poselstvo bez dosažené dohody vracelo z Uher zpět do Prahy za velkých obtíží,⁶³⁹ neodradilo pražany obrátit se Rožmberkovým prostřednictvím na Zikmunda se stejnou věcí znovu, a sice poměrně záhy ještě na podzim téhož roku. Víme o tom ze Zikmundovy odpovědi z 3. prosince 1425, v níž nejprve po Oldřichovi z Rožmberka vzkazoval, že pokud by pražané přistoupili na „*prátelecké slyšení*“, které jim v Uhrách nabízel, necht' přijedou do Vídně nebo do nedalekého Kornneuburka. Tam slyšení umožní on nebo jeho zeť, vévoda Albrecht, a to v následující podobě: „*A mistři s obú stranú ať s sobú mluvie a prátelecky každý svú při povie, neb je tu u Viedni mistróv dosti; a my, neb ktož tu bude, budeme práteleckí smluvce*“.⁶⁴⁰ Zikmundovu návrhu můžeme nejspíše rozumět tak, že bohoslovci obou stran mají dostat možnost nezávazně vyložit své stanovisko, přičemž role prostředníka mezi nimi měla připadnout samému králi či jinému vysoce postavenému laikovi.

Těžko říci, zda v uvedené formulaci můžeme tušit nějaký ústupek z katolické strany. Legát Branda doposud připouštěl slyšení výhradně jen formou poučení husitů o správné víře a s takto vymezenými mantinely se zřejmě i se Zikmundem počátkem jara 1425 rozloučil, neboť již 3. května se po třech letech vrátil ze své druhé legace zpět Říma.⁶⁴¹ To ale neznamená, že Zikmund nehledal ve svém mandátu další skuliny, jak záležitost slyšení dostat z mrtvého bodu. To, že husitům udělil možnost prezentovat jejich při a sám se nabídl za prostředníka, by jistému posunu nasvědčovalo. I tak ale takové prátelecké slyšení bylo nahony vzdáleno husitské představě o svobodné disputaci na základě bible a

streunorum militum regni Bohemie et dominorum Pragensium nobilium fidelium nostrorum dilectorum ad regem Ungarie versus Brunam dictam audienciam nobis dari petentibus transmiserimus. Qui huiusmodi nostros oratores suis tenuerit coloribus promittens illam dare, quos eciam in terram Torram[!] sue dicioni subiectam abduxerat et tenuerat sua occasione et colore. Preterea servata in omnibus conclusione respondit, non ea[!] posse dare sed sedi apostolice dixit hoc licere. Et sic nostri oratores vacui et sine fine, maximis dediti difficultatibus, nisi concomitante eos pacis angelo, sunt reversi.“ Je pozoruhodné, že navazující jednání v Uhrách bádání doposud v zásadě unikalo, ačkoliv podle dotčeného listu na ně stručně upozornil již J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 237, pozn. 1. F. M. BARTOŠ (*Kníže Zikmund*, s. 203, pozn. 109, a s. 209) si toho byl vědom, přesto se o něm v této své práci, ani v *Husitské revoluci I*, s. 208, nezmiňuje. Z pozdějších badatelů, zdá se, jen polští autoři beze slova odkazují na Vitoldův list, aniž by však uvedli, že husité z Brna odjeli do Uher, srov. J. GRYGIEL, *Życie i działalność*, s. 95; J. NIKODEM, *Polska*, s. 330.

⁶³⁷ Zprávu formou kombinovaného regestu a přepisu otiskl původně z pozůstalosti Žofie Bavorské F. M. BARTOŠ, *Česká královna*, s. 28; nově B. KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl*, č. 25, s. 130.

⁶³⁸ Viz králův list z 3. prosince 1425, *Listář a listinář I*, č. 115, s. 77–78. Podle datace králem vydaných listin, se Zikmund ve Vyšehradu připomíná od 25. června, kam přijel z Budína, do 9. července. Poté jej 20. července zastihujeme ve Vacově (Vác) a 25. v Ostrihomi (Esztergom); viz *Regesta imperii* (dále jen RI) XI/2, č. 6327–6349. Jestliže pražané skutečně vyslechli v Budíně v Zikmundově přítomnosti řeč francouzského vyslance Alaina Chartiera, jak se domnívá F. M. BARTOŠ, *Poslání francouzského básníka*, s. 169, stalo se tak pravděpodobně před 24. červnem a do Vyšehradu nejspíše poté dorazili v králově doprovodu. Na pozadí královny italské politiky o francouzském poselstvu, jehož byl Chartier členem, O. SCHIFF, *König Sigismunds*, s. 90–91.

⁶³⁹ Viz výše, v pozn. 636, citaci z Korybutovičova listu.

⁶⁴⁰ *Listář a listinář I*, č. 115, s. 78.

⁶⁴¹ B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 538.

spisů svatých otců, která jediná mohla podle nich vyjevit pravdu. Zikmund si toho byl vědom, a proto po Oldřichovi dále vzkazoval, že podobu slyšení, již pražané žádají, zajistit nemůže, protože to přísluší pouze papeži. O Zikmundově neutuchajícím zájmu na celé věci nicméně svědčí jeho slib, že do Říma rád napíše a zasadí se, aby husitům takové slyšení „u Viedni dáno bylo“.⁶⁴²

Zikmund nenabízel v prosinci pražanům možnost „přátelského“ slyšení u Vídně náhodou. Záhy po zpečetění listu Rožmberkovi svolal právě do rakouské metropole k 9. únoru 1426 říšský sněm. A zdá se, že pražané spolu s Korybutovičem v nějaké podobě Zikmundovy nabídky využili. V době konání sněmu totiž do Vídně vyslali ve věci slyšení „solempnem ambassiatam“.⁶⁴³ A jestliže zhruba ve stejné době 6. února 1426 vyhlášovala zájem o slyšení ve věci pražských a jiných článků na základě Kristova zákona a písem svatých doktorů také písecká západní část táborského svazu, nelze vyloučit, že pražané jeli k Zikmundovi jednat i s podporou těchto táboritů.⁶⁴⁴ Jak u něj poselstvo pořídilo, nevíme. Je však podivuhodné, že Zikmund 28. května 1426 v listě Oldřichovi z Rožmberka opět zmiňuje jistý list pražanů ve věci slyšení. Král nepokrytě sdělil, že má svázané ruce a bezmocně vzkazoval, že to je výhradně záležitost papeže a církve. Pasivním však ve vlastním zájmu nezůstal. Tehdy již věděl, že Martin V. v únoru pověřil novou protihusitskou legací dalšího ze svých legátů a latere, italského kardinála Jordána Orsiniho († 1438). Ten se již od poloviny května nacházel na říšském sněmu v Norimberku a sem mu také Zikmund neváhal přeposlat žádost pražanů s prosbou o jeho stanovisko.⁶⁴⁵

Legát odpověděl 13. června, tak, že podobná mírová jednání s husity nepřimo zakázal. Jejich žádost zhodnotil jako ďábelskou lest a králi znovu připomněl právně podloženou maximu, že o jednu rozhodnutých článkách víry se již nedisputuje. Orsini velmi dobře rozuměl podstatě sporu a zvláště zdůraznil závaznost kostnických dekretů, které prý vynesli a v Duchu svatém schválili nejdůstojnější otcové a ctihodní muži, ozdobení vším věděním a moudrostí. Tím, že se dovolával Zikmundova koncilního závazku tyto výnosy dodržovat „ad mortem“, mu zároveň obratně naznačil, že husity žádaná disputatione, relativizující jím stvrzenou „víru“ v Kostnici, by zároveň zpochybnila i jeho majestát. Legát tak i tentokrát neviděl pro krále jiné východisko, než aby celou kauzu vyřídil zbraněmi.⁶⁴⁶

⁶⁴² *Listář a listinář I*, č. 115, s. 78.

⁶⁴³ Také o tom Vitolda v březnu zpravoval Korybutovič, viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1218, s. 718: „[...] pro ostendenda consciencie nostre puritate et petenda audiencia quam semper petivimus, solempnem ambassiatam versus Wyennam in convencionem hactenus celebrandam, ubi electores imperii cum ceteris principibus ecclesiasticis et secularibus, magnificis, prelatibus, baronibus, militibus et nobilibus Bohemie convenerunt, dirigimus [...]“. K tomu srov. J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 237, pozn. 1, a F. M. BARTOŠ, *Kníže Zikmund*, s. 208–209, zvl. pozn. 128, kde návrh změny Prochaskovy emendace „dirigimus“ na „direximus“.

⁶⁴⁴ Viz *AČ III*, č. 36, zde s. 257–258: „Najprw tu při i ty čtyři artikule, [...], i wšecy jiné božie prawdy k lidskému spasení potřebné, ty twrditi, hájiti a brániti mienie s boží pomocí a chtie, napřed čtením pána Krista a jeho zákonem i písmys swatých doktorów prwotnie cierkwe swaté. Dále o slyšenie řádné, poctiwé, pokojné a křesťanské wedle čtenie a zákona božieho mienie a chtie se všemi wěrnými k zákonu božiemu přichylnými společně státi, jakož sú na počátku o ně stáli, hotowi bywše tu při a ty prawdy swaté, [...], čtením Kristowým a zákonem jeho swatým i doktorów swatých písmys okázati a powesti [...]“. K tomu v širších souvislostech F. ŠMAHEL, *Dějiny tábora I/2*, s. 379, a též, *Husitská revoluce III*, s. 176–177.

⁶⁴⁵ Zikmundův list vydala B. RYNEŠOVÁ, in: *Listář a listinář I*, č. 125, s. 84. Ke kardinálově postavě a legaci nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 621–635. Papež zároveň Orsiniho na cestu vybavil první částí rozsáhlé trilogie *Doctrinale antiquitatum fidei catholicae adversus Wiclevitas et Hussitas* anglického karmelitána a antiwyclifity Tomáše Nettera z Walden († 1430). Pontifik ji předtím dostal darem od Netterova představeného, provinciála anglických karmelitánů, Jana Kenynghala. Netterovo dílo roku 1433 sehraje svou roli při basilejské disputaci mezi Rokycanou a Stojkovičem; k celému srov. M. M. HARVEY, *The Diffusion*, s. 281–283.

⁶⁴⁶ Srov. *DRTA VIII*, č. 406, s. 491–492. K tomu zvl. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 627–628.

Alespoň Martin V. pro to dělal zvláště v prvních měsících roku 1426 – hned poté, co se mu podařilo odbýt zastánce urychleného koncilu! –, co mohl. Již 2. ledna konečně exkomunikoval odpadnuvšího pražského arcibiskupa Konráda z Vechty.⁶⁴⁷ O čtrnáct dní později pověřil Orsiniho již zmíněnou legací a současně znovu zakázal jakýkoli obchod s husity a speciálně kvůli tomu dopsal do Olomouce Janu Železnému.⁶⁴⁸ Tomu posléze v květnu za jeho neochvějný protihusitský postoj udělil hodnost kardinála.⁶⁴⁹ A jestliže ještě v lednu také na žádost nám již dobře známého prokurátora ve věcech víry Michala z Německého Brodu znovu potvrdil planost kostnického dekretu proti kalichu,⁶⁵⁰ Orsiniho červnová odpověď Zikmundovi byla více než konsekventní.

Mezitím však již kníže Korybutovič a jeho nejbližší kousli do kyselého jablka a přiznali si, že kýžené slyšení může povolit skutečně jen sám papež. Proto se Korybutovič se sebezapřením obrátil 26. března 1426 listem na svého strýce Vitolda, zda by žádané slyšení nepomohl u papeže zprostředkovat. Aby ukázal počestnost svých úmyslů, vyličil mu výše dotčené pokusy kontaktovat v této věci Zikmunda a stejně tak i jeho stanovisko, že nezbývá než jednat s papežem.⁶⁵¹ S jakým přijetím se list setkal u Korybutovičova strýce, u něhož byl v nemilosti, nevíme. Jisté ale je, že apel listu, zastavit prolévání krve cestou slyšení, nebyl oslyšen docela. Místo Vitolda se do hry vrátil Vladislav. Zřejmě někdy koncem září ambasador polského krále papežovi v Římě zdvořile naznačil, že by dlouhotrvající hrůzy války mohly být ukončeny a čeští kacíři by se mohli navrátit do církve, neboť k Vladislavovi se dostavili husitští poslové s prosbou, aby král papeži osvětlil, že za jistých podmínek žádají mír a odpuštění.⁶⁵² Martin V. ve své odpovědi z 4. října nejprve Vladislavovi potvrdil, že se k němu Korybutovičova žádost dostala i s informací o králově prostřednictví a odpověděl, že sice záležitost zjevné hereze není hodna slyšení, aby však husité neřekli, že jim církev nechce dopřát návratu, slyšení jim neodepře. Vladislav měl ovšem zajistit, aby se do Říma dostavili husitští poslové s dostatečným mandátem a plnou mocí podrobit se jménem všech Čechů papežově rozhodnutí, které by po poradě s preláty a teology zaujal.⁶⁵³

⁶⁴⁷ *Acta Martini V. II*, č. 1510, s. 601–603, a viz také číslo následující.

⁶⁴⁸ Tamtéž, č. 1513 a 1514, s. 604–605.

⁶⁴⁹ Tamtéž, č. 1580, s. 623; a také č. 1594, s. 627, kde ho papež vyzývá, aby zůstal kvůli jeho zájmům tam, kde je, tedy za Alpami.

⁶⁵⁰ Vydáno tamtéž, č. 1523, s. 607, avšak bez vědomí opisu v rkp. Opava, ZA–pobočka Olomouc, Kapitulní knihovna, CO 410, ff. 145r–145v, na něj upozornil již F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, s. 42, pozn. 75. O tom, že Michal byl v tomto ohledu velmi aktivní, svědčí jeho starší podobná žádost, aby papež potvrdil platnost bul Jan XXIII., odsuzujících Wyclifovy knihy a články z roku 1413; Martin V. mu vyhověl 1. září 1425, viz *Acta Martini V. II*, č. 1461, s. 584, ale i č. 1566, s. 620.

⁶⁵¹ Srov. již několikrát konzultovaný list, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1218, s. 717–718.

⁶⁵² Nedatovanou řeč blíže neznámého posla k papeži vydal A. LEWICKI, in: *Codex epistolaris saeculi II*, č. 155, s. 200–202, zde zvl. 202: „Nosti iam diu et doliusti, scio, corruptas Bohemorum mentes a fide Christi vehementer errasse. Intellexi (sic) bella asperrima, audivisti optimorum hominum neces, multas anima illorum exinde demissas orcho, urbes eversas, virgines deo dicatas stupratas [...]. Horum legati ad regem nostrum venere pacem veniamque petentes sub certis modis et forma, ut tue sanctitati ad partem per nos exponeretur; quos si ad fidem catholicam reverti et pravos eorum errores deponere contingerit, quid tibi beatissime pater carius esse possit, cuius potissimum est terrarum orbem ex hac turbulentissima tempestate ad summam pacem et tranquillitatem redigere, quod sane efficies, spero, hac in re et ceteris omnibus.“

⁶⁵³ Papežův list vydal J. CARO, in: *Liber cancellariae*, 1871, č. 104, 503–504 (= UB I, č. 419, s. 474). Nověji J. NIKODEM, *Polska*, s. 334–335, zastává ve stopách J. GRYGIELA, *Życie i działalność*, s. 99–100, a nevědomky vlastně již J. GOLLA, *König Sigismund*, 1895, s. 239, názor, že Vladislav se do jednání zapojil až na základě papežovy výzvy ze 4. října, zatímco Vitold žádost husitů ignoroval docela. Dotčenou audienci Vladislavova posla u papeže tedy oproti českým badatelům (viz F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 16; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 184; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 148) klade až na konec r. 1426 nebo do doby pozdější. Podle nás však Vladislavovo poselství není průběžným sdělením o papežem iniciovaných a Vladislavem již započatých jednáních, jak míní J. Nikodem, neboť teprve pod dojmem válečných hrůz papeže usiluje získat k mírovým jednáním (takto ostatně argumentoval již Korybutovič). Také nelze nijak doložit, že již přímo Korybutovič papežovi navrhol za prostředníka Vladislava, jak míní týž autor nebo J.

Protože takto ultimativní diktát, jehož kopii Martin V. zaslal také Vitoldovi, se dal předem tušit, nemálo by nás zajímalo, zda litevský kníže Zikmund jednal na vlastní pěst, anebo s vědomím širšího kruhu světských a intelektuálních elit pražského svazu.⁶⁵⁴ Nesmíme zapomínat, že římský pontifik byl s oblibou a dlouhodobě v husitské, ale již i předhusitské reformní exegezi obsazován do role Antikrista, anebo byl vnímán jako přední úd Antikristova těla a jeho křížové buly proti všem husitům bez rozdílu musely v Čechách tyto názory jen přiživovat.⁶⁵⁵ Přistoupit na jednání s papežem tak mohl jen někdo, kdo se cítil být pod velmi silným tlakem a hledal za každou cenu alespoň nějaké přijatelné řešení. A pokud se snad jal i papežovu ultimativní vůli naplňovat, jeho osud musel být dříve či později zpečetěn. V dubnu 1427 byl Korybut zatčen a v září padla i jeho panská strana. Ve hře o český trůn zůstal Zikmund sám a Praha se po letech kolísání opět těsněji přimkla na stranu radikálů, což přineslo utlumení vzájemných vojenských střetů a předznamenalo rozmach spojené husitské ofenzivy.⁶⁵⁶

Ačkoliv pro Martina V. musela být Korybutovičova iniciativa v jeho protihusitské politice pouze okrajovou epizodou, stačila na to, aby papežův postup vzbudil u krále Zikmunda nemalé rozladění. Panovník se na něj vyčítavě obrátil, proč jedná o možnosti pokojného návratu husitů do církve s polsko-litevským duem, a ne s ním. Papež mu 10. září 1427 stroze připomněl, že ve snaze husity přivést zpět do církve, anebo je vyhladit, vyslal do říše již několik legátů a z králů se obrátil především na něho. Protože však neví nic o tom, že by Zikmund něco v této věci udělal a sám nevládne vojskem, jednal, když se dozvěděl, že heretici touží přijít ke kurii do Říma (doslova „*cupiebant redire ad gremium sancte matris Ecclesiae*“) a žádají být vyslechnuti přímo Apoštolským stolcem. Papež navíc krále upozornil, že husitům nebylo povoleno slyšení kvůli diskuzi nebo disputaci („*discussionis et disputationis gratia*“), ale kvůli poučení („*sed informationis et instructionis eorum*“), a také proto, aby se ještě více nezatvrdili. Důvodem proč se na Zikmunda neobrátil, ač by se to slušelo, bylo, že husité, jak se doslechl, s ním odmítají buď ze strachu, nebo z nenávisti jednat („*sed quia nobis extitit intimatum, quod vel timore vel odio ita erant Bohemi a tua celsitudine alienati, quod abhorebant ab omni opera et intercessione sublimitatis tuae*“). A protože papež nevěřil, že by mu polské prostřednictví mohlo vadit, chtěl využít nastalé příležitosti, jak husity přivést zpět do

Goll. Korybutovič takto o polském králi ve své žádosti Vitoldovi nehovoří a ono „ut te mediatore per hunc modum imponatur tandem finis tot bellicis cladibus et errori“ v papežově listu se dá dobře vysvětlit právě jako reminiscence na obsah Vladislavova poselství. V mlze však zůstávají okolnosti, za jakých se Korybutovičova žádost dostala k Vladislavovi. Stejně tak není zcela jasné, o čem mělo jednat spojené poselstvo Korybutoviče, pražanů a „velkého“ Tábora, které podle Vitoldovy zprávy Vladislav očekával v létě 1427 navzdory Korybutovičově zatčení, viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1290, s. 773. Pokud vůbec k jednání došlo a týkalo se slyšení, jak usuzuje J. GOLL, *König Sigismund*, s. 239–240, byla by to jediná známá reakce husitů na Korybutovičovu iniciativu.

⁶⁵⁴ Podle J. GRYGIELA, *Życie i działalność*, s. 100, který se opírá o J. PROKEŠE, *M. Prokop z Plzně*, s. 48, byli do jednání zasvěceni konzervativní mistři jako Jan z Příbrami, Křišťán z Prachatic, Prokop z Plzně a Petr z Mladoňovic. Je pravdou, že tito „svatomichalští“ byli na jaře 1427 v souvislosti s Korybutovičovým zatčením nejspíše uvězněni také a následně vyhnáni z Prahy (dostupné prameny k tomu seznávají J. KEJŘ, *Mistři*, s. 70, pozn. 337), přímý důkaz o jejich zapojení do vyjednávání s Vladislavem ovšem nemáme. Pouze Jakoubek ze Stříbra ve své rokem neurčené *Apologii* z 22. prosince zmiňuje: „Inde male occasione accepta iam nec deo nec suo ewangelio obediunt, et alii adhuc trahunt ad obedienciam cecam pape [...]“, viz J. SEDLÁK (ed.), *Studie a texty II*, s. 164. Narážel tím Husův druh na uvedené mistry a jejich zapojení do jednání o slyšení u papeže? Pokud ano, potom by jeho slova skutečně spíše náležela již r. 1426 (a ne až r. 1428), jak míní F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 189, pozn. 359. Avšak jaké husitské poselstvo potom v létě 1427 očekával Vladislav?

⁶⁵⁵ Srov. alespoň J. SKALICKÝ, *Církev Kristova*, s. 57–58, 62; P. CERMANOVÁ, *Jakoubkův a Biskupcův Výklad*, s. 222.

⁶⁵⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 184–189, 199–200; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 357–360, 490–491; J. NIKODEM, *Polska*, s. 335–338.

církve.⁶⁵⁷ Ve skutečnost Martin V. především využil příležitost, jak Zikmunda dostat pod tlak a jasně mu naznačit, že dokud se nepostará o úspěšné křížové tažení a místo toho bude tlačít na svolání předčasného koncilu, nemůže od něj očekávat pochopení.⁶⁵⁸ O tom, že otázka koncilu byla pro krále i nadále živá, svědčí návrh spojenecké smlouvy mezi Zikmundem, aragonským králem Alfonsem a milánským vévodou Viscontim z července 1427.⁶⁵⁹

V každém případě sedmiletá lhůta ke svolání dalšího koncilu se nezadržitelně krátila a ani papež se v této době skutečně již předem nezříkal možnosti mírového řešení husitské kauzy. Na jaře 1427 vystřídal za Alpami legáta Orsiniho winchesterský biskup a kardinál Jindřich Beaufort († 1448), o němž se Martin V. domníval, že do zatím bezvýsledných legací vnese nového ducha. Jako člen anglické královské rodiny budil Beaufort přirozený respekt a nechyběly mu ani cenné zkušenosti z mezinárodní politiky. Zároveň Martin V. očekával, že husité na něj při případných mírových jednáních nebudou hledět tak podezřívavě! Ze stejných důvodů se ale zároveň dalo očekávat, že Beaufort nebude pouze nástrojem v papežových rukou a při plnění svého úkolu si povede samostatně.⁶⁶⁰

Právo prvního slova: Schůzka na Žebráku

Jako již několikrát před tím Martin V. spolu s Beaufortovým jmenovacím dekretem vydal 18. března další křížovou bulu *Salvatoris omnium*. A protože jsme již slyšeli, že papež si o tom, zda Zikmund ještě vůbec někdy proti husitům vytáhne, po letech myslel své – král byl navíc od podzimu 1426 opět zaměstnán bojem s Turky –, válečné tažení spadlo opět na bedra zvláště říšským knížatům. Jeho úspěch však nezaručil ani pečlivě namíchaný koktejl diplomacie a vojenské síly a kruciáta se v létě 1427 v západních Čechách rozpadla.⁶⁶¹ Povzbuzená polní vojska táboritů a sirotků se rozhodla využít situace a hodlala změřit síly s úmluvci Plzeňského landfrýdu, včetně samotné Plzně. Ke střetu nakonec nedošlo, protože přednost dostala jednání.⁶⁶²

Ke smíru měly obě strany (včetně posádky Karlštejna) dospět úmluvou, jíž v zásadě dominovaly dva body. Především v zájmu oslabených českých katolíků bylo příměří smlouvené až do 23. dubna příštího roku. Jako již mnohokrát předtím bylo úzce svázáno s uskutečněním slyšení o sporných otázkách víry, což zase byl požadavek husitů. Avšak vzhledem k tomu, že úmluva ani zdaleka neměla celozemský rozměr, natož mezinárodní, muselo se také ze strany táboritů a sirotků jednat o více méně utilitární a situačně podmíněný záměr. Nabízí se předpoklad, že když nic jiného, táborité a sirotci shledávali v takovém slyšení alespoň příležitost k šíření svých idejí. O partikulárnosti sjednávané schůzky svědčí již to, že ke slyšení nemělo dojít na zemském či obecném sněmu, ale při zvláštním sjetí obou stran na katolickém hradě Žebráce 25. prosince. S ohledem na místo konání měli husité dostat za každého svého delegáta dvě rukojmí z katolické strany.

⁶⁵⁷ Papežův list, z něhož vyplývá jinak neznámý obsah Zikmundova psaní, nově vydal J. ERŠIL, in: *Acta Martini V. II*, č. 1856, s. 712–713.

⁶⁵⁸ Na téma koncilu v této souvislosti upozornil již J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 241.

⁶⁵⁹ Viz K. A. FINK (ed.), *König Sigismund*, s. 149–171, zde 166: „Item quod pro bono Christianitatis et s. matris ecclesie astringatur omnibus modis possibilibus sanctissimus dominus noster papa per ambos istos dominos reges ad veniendum ad concilium ut promisit.“

⁶⁶⁰ Vysoké mínění papeže o Beaufortovi a také jeho očekávání vyjadřuje list, který vydal J. ERŠIL, in: *Acta Martini V. II*, č. 1757, srov. zvl. s. 680: „Adde etiam, quod is es, quem illi heretici et ad tractandum pacem ac reductionem eorum suspectum non habebunt [...]“. K tomu srov. G. A. HOLMES, *Cardinal*, s. 722–723. Beaufortovou legací se opět podrobně zabývala B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 636–681, kde také starší literatura.

⁶⁶¹ K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 190–198; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 484–489.

⁶⁶² F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 199.

Vzhledem k zúčastněným stranám bylo přirozené, že slyšení mělo i tentokrát proběhnout čistě v domácí české režii. Nepřekvapí nás proto, že vedle duchovních se slyšení měli účastnit i laici: „*A tu se sjedúce, máme swé mistry a kněží a některé ze starších na Žebráce hradu postawiti; a oni swchupsaní hauptmané obce Tábořské, Sirotčie, páni, panoše, města, také swé mistry a kněží tudiež na Žebráce hradě s některými staršími, kteříž se jim zdáti budú hodní k tomu, mají postawiti.*“ Vybraní zástupci obou stran měli na základě Písma hledat možnosti („*bratrsky z písma swatého mluwiti*“), jak vzájemné rozpory překonat a to, na čem by se jednoznačně shodli, se světští úmluvci zavázali přijmout. Z toho, v čem by shoda nalezena nebyla, se úmluvci zavázali přijmout pouze to, co by kněží, mistři a další účastníci jednání „*dowedli písmem zákona božieho starého nebo nowého.*“ Ale nejenom to: „*Pakliby se komu zdálo z nás, žeby dówod, kterýmžby dowodili, nebyl w pravém rozumu powěděn: tehdy mají nám k tomu dowesti doktory prwotnie církwie swaté i jinými doktory swatými, kteříby písmem swým nebyli otporní písmu zákona božieho starého neb nowého.*“⁶⁶³

Ačkoliv i tentokrát byly za bernou minci přednostně považovány argumenty vystavené na základě Písma, také radikálněji ladění bohoslovci táboritů si uvědomovali, že biblický text může mít několik významů a že autentická církevní tradice může pomoci odhalit ten správný. Jestliže jsme výše uvedli, že Mikuláš z Pelhřimova se při vymezení teologického normativu ve své *Confessio* zjevně inspiroval v polemice Jakoubka ze Stříbra s Janem Gersonem, zde je přítomen ozvuk stejného dědictví.⁶⁶⁴ Zatímco však v předcházejících vyjednáváních svatohavelské koalice o slyšení a smír v letech 1423–1424 mělo rozhodčí slovo připadnout laikům, zde se měl, zdá se, uplatnit spíše nadosobní soudce víry, jak jsme si ho právě představili. Zda se tak stalo z přesvědčení, nebo pod tlakem okolností, nedokážeme rozhodnout.

I když pro katolíky byla dohoda s nadějí na pokračování příměří jistě úlevou, dalo se čekat, že církevní autority ji vzhledem k jejímu prohusitskému vyznění ani tentokrát neumožní naplnit. Beaufort však kupodivu z Frankfurtu 21. září 1427 jistou formu slyšení povolil. Vyplývá to z jeho listu dvěma českým katolickým mistrům Šimonovi z Tišnova a Prokopovi z Kladrub. Legát jim píše, že se od jistých spolehlivých lidí převážně z Čech dozvěděl, že husité mohou být snadno bez vojenské porážky a krveprolití přivedeni zpět do církve, jestliže s jejich kněžími bude přátelsky a laskavě jednáno („*communicare*“) na téma víry. A protože se také dozvěděl, že právě Šimon s Prokopem jsou k tomu vhodné osoby, pověřil je splněním tohoto úkolu k 25. prosinci v Plzni(!). Celou věc si představoval tak, že jestliže bude možné husity jakýmkoli způsobem přivést zpět k víře, mají je oba mistři v tomto ohledu poučit („*informetis*“), přičemž legát měl důvod doufat („*prout speramus et intelleximus*“), že to možné bude.⁶⁶⁵

Na argumentaci Beaufortova listu zaujme hned několik skutečností. Především se zdá, jakoby v něm jeho informátoři úspěšně vyvolali dojem, že husité snadno opustí své bludy a vrátí se do církve, pokud si s nimi konečně někdo důstojně na téma víry promluví. Navíc pro to, že Beaufort byl skutečně odkázán pouze na zprostředkované informace, svědčí fakt, že slyšení neočekával na Žebráce, ale v katolické baště Plzni. Na doporučení pověřil také dotčené dva české mistry. Ačkoliv oba podtrhují výhradně český charakter jednání, o jejich odporu k husitství nemohlo být pochyb. O Šimonovi z Tišnova (pobýval tehdy v Plzni?), jsme se již zmínili výše. U mistra Prokopa z Kladrub, který žil ve dvacátých letech v plzeňském exilu a poté odešel studovat teologii do Lipska, je pozoruhodné, že byl „*pražskými heretiky*“ vyzván k blíže neznámé disputaci v Praze nebo

⁶⁶³ Úmluvu podle dnes nezvěstného rkp. Praha, APH-KMK, O 37 (srov. B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 62, pozn. 42) vydal F. PALACKÝ, in: *AČ III*, č. 39, s. 264–267, zde zvl. 265–266.

⁶⁶⁴ Viz výše, s. 68. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 33, vyslovil domněnku, že o znění úmluvy rozhodl Prokop Holý; o jeho určujícím podílu uvažuje také A. MOLNÁR, *Chebský soudce*, s. 27.

⁶⁶⁵ Viz UB I, č. 476, s. 545–546.

Plzni již v průběhu roku 1424 a byl k ní dokonce svolný a činil k ní přípravy. Jaké však bylo pozadí této iniciativy a jaký byl její osud, nelze při současném stavu poznání říci. Na podzim roku 1427 získal příležitost na uvedené přípravy přinejmenším navázat.⁶⁶⁶

Bylo by však omylem si myslet, že legát zaujal ve věci slyšení nějaké zvlášť vstřícné stanovisko. Podobně jako před ním Branada, ani Beaufort svým listem nepřipouštěl, aby o víře rozhodovala disputace. Také podle anglického kardinála mělo jednání (slovo *audientia* vůbec nezmiňuje) posloužit především k poučení husitů o správné víře, zvláště když měl za to, že se k němu zdají být svolní; navíc, že se Beaufort zapojí do zcela konkrétních mírových jednání s husity, předznamenal již sám papež při jeho jmenování legátem.⁶⁶⁷

Beaufortův postup tak více než o jeho „*otevřenosti pro věcný spor s husitským učením*“⁶⁶⁸ svědčí o jeho špatné informovanosti až nedůslednosti a o jeho pragmatismu. Třebaže se zdá být k nevíře, že by se legát v tak důležité věci rozhodoval bez znalosti závazného znění uzavřené úmluvy, neboť ta samozřejmě předpokládala *disputatio*.

Ačkoliv Martin V. Beauforta za jeho protihusitské angažmá v říši a Čechách koncem září pochválil a poskytl mu velký prostor k dalšímu jednání podle vlastního uvážení,⁶⁶⁹ zřejmě ještě netušil, k čemu dal jeho legát svolení. O úmluvě katolíků s husity papeže během podzimu podrobně informoval jeho „detašovaný“ kardinál Jan Železný – zda mu tehdy psal také o Beaufortově svolení, není jasné⁶⁷⁰ – a věci znalý římský pontifik ji pochopitelně odsoudil. V jeden den, tj. 11. listopadu, nechal vyhotovit list jak pro katolické úmluvce (tzn. do Plzně, šlechtě plzeňského kraje a posádce Kralštejna), tak i odpověď Železnému. Vyjednávající katolíky nepřímou označil za naivky, jestliže neprohlédli, že husité usilují disputovat o víře jenom proto, aby dostali příležitost k šíření svých myšlenek. Protože podle papeže křesťanská víra byla již dostatečně jasně vyložena církevní tradicí, mimo jiné i četnými koncily, žádných takových disputací není třeba a podobné debaty jsou neúčinné a zvrácené („*inutiles et perverse*“). V rozporu se svým poněkud lehkovážným legátem proto Martin V. nabádá Jana Železného, aby setkání zabránil a pokud by to snad již nešlo, doporučuje mu, aby k němu zjednal některé vídeňské doktory a mistry, kteří by postranní úmysly husitů prohlédli a náležitě by na ně odpověděli. V každém případě Plzeňskému landfrýdu i Janu Železnému slibuje brzkou (vojenskou) pomoc.⁶⁷¹

Martin V. mohl ovšem zůstat klidným. Ačkoliv olomouckému biskupovi se již

⁶⁶⁶ O pražské výzvě z r. 1424 nás informuje list dalšího katolického exulanta, bývalého pražského kazatele u sv. Jiljí a Husova odpůrce, Jana Pekla, datovaný nedlouho po 15. září 1424 (po oktávu svátku Narození Panny Marie). Tento jeho list Prokopovi, v souvislosti s jednáním o slyšení doposud nepovšimnutý, vydal J. SEDLÁK, *Po stopách*, s. 155–159; nověji na něj upozornil J. KADLEC, *Mistr Prokop*, s. 91–110, zde 96–97; viz také P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 394, s. 195. Uvedená datace listu naznačuje, že pražská iniciativa zřejmě předcházela zdickým úmluvám.

⁶⁶⁷ Viz výše, pozn. 660. Ve stejném duchu je psána také jeho norimberská výzva z 18. července 1427 do Čech, která ještě před vlastním tažením pražany zvala k jednotě s církví a zároveň přiznávala nutnost církevní reformy; vydal F. M. BARTOŠ, *An English Cardinal*, s. 52–54; k textu tamtéž, s. 49; smířlivý tón vyzdvihuje i G. A. HOLMES, *Cardinal*, s. 723; nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 642–643.

⁶⁶⁸ F. MACHILEK, *K zavedení*, s. 104; opatrněji hodnotí týž, *Die hussitische Forderung*, s. 517–518, kde si všimá, že legát při pověření Šimona s Prokopem pomíjí slovo *audientia*. Nověji Beaufortův souhlas snad až příliš vyzdvihuje B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 645–646.

⁶⁶⁹ Papežův list z 30. září vydal J. ERŠIL, in: *Acta Martini V. II*, č. 1875, s. 719–720, zde zvl. „*Prudentia tua permagna est, non es instruendus particulatim, quid sit agendum.*“ K němu srov. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 643–645, která zdůrazňuje, že papež zároveň na Beauforta (marně) tlačil, aby se v říši angažoval také v otázkách reformy, a že tak poprvé připustil příčinnou souvislost mezi husitskou herezí a neuspokojivým stavem německého kléru.

⁶⁷⁰ B. STUDDT, tamtéž, s. 645, soudí, že Železný papeže o Beaufortových diplomatických aktivitách informoval.

⁶⁷¹ Oba listy edičně zpřístupňují *Acta Martini V. II*, č. 1895, s. 725 (= UB I, č. 484, s. 555–556) a č. 1896, s. 726. Do té doby nevydaný papežův list katolickým úmluvcům do literatury, pokud víme, explicitně uvedla až B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 646, pozn. 40.

nepodařilo jeho instrukce uplatnit a zástupci obou stran se na smluveném místě 29. prosince setkali, čeští katoličtí mistři se osvědčili a jednání, zdá se, daleko nepokročila. Podle neznámého soudobého zpravodaje byli ještě z obojí strany bez problému zvoleni dva nobilitovaní předsedající diskuse („*moderatores*“), kteří měli právo mírnit neuctivé řeči a uložit ticho. Ačkoliv je neznáme jménem, můžeme předpokládat, že to byli laici, nejspíše páni. Stejně role se zřejmě chtěl ujmout Zikmund, když husity v prosinci 1425 zval k „přátelskému slyšení“ u Vídně.⁶⁷² Když ale vzápětí husité začali trvat na tom, aby jim bylo přiznáno právo první promluvy, došlo k zásadnímu sporu. Katolíci na to nechtěli přistoupit a navrhli, aby byli zvoleni dva soudci z každé strany, kteří by o tom rozhodli. Ačkoliv tyto osoby byly jmenovány – za katolíky Jan z Valdeka, za husity Smil Holický ze Šternberka –, husité vzápětí svůj souhlas s tímto řešením odvolali. Na to katolíci navrhli metat o právo prvního slova los. Ani na to však husité nepřistoupili. Nakonec tedy katolíci přišli s pozoruhodným návrhem, aby ta strana, která bude moci promluvit jako první, umožnila té druhé podle svého záměru stanovit „*suppositiones et fundamenta*“ diskuse z bible, z (Gratianova) dekretu a z výroků svatých doktorů prvotní církve. Mělo se ovšem jednat o takové předpoklady, které by již nevyžadovaly dokazování. Zástupci husitů mistr Petr Payne a Jan Štěpanovec z Vrtby na to kývli s tím, že první mohou promluvit katolíci.⁶⁷³ Když ale Šimon z Tišnova okamžitě odvětil, že začne promlouvat ke sporným otázkám, husité prý opět něco namítli. Katolíci tedy nabídli, že jestliže jim bude dáno první slovo, husité si budou moci zvolit artikul (nejspíše jeden ze čtyř pražských) podle své vůle, a totéž mělo platit i naopak. Ale ani tentokrát s tím husité neměli být podle našeho zdroje srozuměni. A to je také vše, co o jednání víme.

⁶⁷⁴

Ačkoliv máme k dispozici pouze katolické podání průběhu jednání, nic nenasvědčuje tomu, že by jeho věcná podstata byla zásadně zkreslena. Naopak, že se jednání nakonec zřejmě rozbilo právě na procedurálních záležitostech, je zcela pochopitelné, neboť se jednalo o naprosto zásadní věc pro obě strany. Kdo získal právo první promluvy, určoval tón diskuse; stával se tím, kdo první poučí druhou stranu. A jestliže právě takto znělo legátovo zadání pro oba jmenované katolické mistry, je zcela na místě, že nehodlali nechat husity promluvit jako první.⁶⁷⁵ Ti si toho byli dobře vědomi. Vzpomeňme, že již v Krakově 1421 měli Payne s Kardinálem prohlásit, že nepřijeli, aby byli poučeni, ale aby poučili, a že tento výrok ještě po (třech) letech králi Vladislavovi připomínali Zikmundovi rádci. Zároveň jsme ale také poznali, že Vladislavovi v březnu 1424 Jan Vrbata s Matějem Englišem předložili návrh slyšení, kde výslovně stálo, že pražané

⁶⁷² Viz výše, s. 156.

⁶⁷³ Ze zápisu vyplývá, že Štěpanovec stál na straně husitů. V říjnu 1426 se však ještě připomíná mezi aktivními činovníky Plzeňského landfrýdu, viz V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 373, a v dubnu 1429 byl už zase jedním ze Zikmundových posílů k pražskému květnovému sněmu, viz H. HERRE (ed.), *Die Husitenverhandlungen*, s. 315. K Paynovi nověji F. ŠMAHEL, *Magister Peter*, s. 249; v podobné situaci se se Smilem Holickým na straně Prahy setkal již při hádání s tábority na Konopišti r. 1423, viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 49; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 138.

⁶⁷⁴ Referát pražského kanovníka, generálního vikáře a exulanta Jana Johánka z Dubé (viz P. SPUNAR, *Repertorium II*, s. 190–191) otiskl F. PALACKÝ, in: UB I, č. 476, s. 546–547.

⁶⁷⁵ Znalec díla Šimona z Tišnova O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 162–164, usuzuje, že Šimon ještě před chystanou schůzí „na podzim r. 1427“ své mínění o ní vyložil v jinak nedatovaném anonymním traktátu, který se dochoval v rkp. Praha, APH-KMK, N 50, ff. 2r–20r; viz také P. SPUNAR, *Repertorium I*, č. 974, s. 348; P. SOUKUP, *Repertorium*. Z Odložilíkova rozboru tohoto díla vyplývá, že Šimon vlastně umluvenou podobu schůzky odmítal a stavěl se zvláště proti tomu, aby laici obou stran byli rozhodčími ve věcech víry; podle něj to nepřísluší ani katolickým kněžím, ale pouze Apoštolskému stolci. Protože v úmluvě husitů s katolíky z r. 1427 přímo o laických rozhodčích nečteme, nabízí se prověřit, zda zde Šimon spíše nekritizoval některou z úmluv z let 1423–1424. I kdyby však ne, i tento text je svědectvím, že alespoň pro Šimona měla schůzka na Žebráku smysl a oprávnění pouze v případě, že bude poučením husitů o již stanovené víře, a toho se, zdá se, podle Beaufortovy instrukce také snažil dosáhnout.

nechají katolickou stranu promluvit jako první. A jestliže jsme výše tento návrh označili za kompromisní, jednání na Žebrácké 1427 to jenom potvrzuje. Nyní ovšem bohoslovci táboritů a sirotků necítili potřebu ustupovat. Proto také katolíci, jak jsme slyšeli, přišli s pozoruhodným návrhem, aby ta strana, která bude moci promluvit jako první, umožnila té druhé podle svého záměru stanovit „*suppositiones et fundamenta*“ diskuse. To byl velmi chytrý tah. Stanovení supozic náleželo do každého vypracovanějšího scholastického traktátu a katoličtí mistři v nich například v případě polemiky proti kalichu s oblibou definovali pojem církve a církevní autority, která má právo měnit církevní zvyklosti.⁶⁷⁶ V případě, že by druhá strana, v tomto případě tedy husité, musela na takovou definici brát ohled – a jen tak dává onen návrh smysl –, potom by se katolíkům podařilo vnést do polemiky další významné téma, a odvést tak vlastně pozornost od samotného sporného článku. Právo stanovit supozice nebylo tedy zanedbatelné a Payne se Štepanovcem si toho byli vědomi, když mu dali – alespoň tedy na chvíli – přednost.

Žebrácká schůzka tak vyniká nad průměr předchozích jednání o slyšení pouze holou skutečností, že k ní vůbec došlo. Stála za tím jakkoli pragmatická lehkovážnost až nedůslednost legáta Beauforta, který ovšem jen umožnil, aby se nevyhnutelná předběžná jednání o charakteru schůzky (*disputatio*, nebo *informatio*) přesunula již přímo na Žebrák. A tam také, jako již mnohokrát předtím, celé jednání, zdá se, ztroskotalo, aniž se husitům podařilo prolomit letité tabu, že s kacíři se o víře nedisputuje, a katolíkům husity náležitě poučit. Situačně podmíněné jednání tak alespoň poskytlo prostor k precizaci a praktickému vyzkoušení teoretických principů obou stran, za nichž byly ochotny slyšení realizovat. Avšak zatímco letitý pat v otázce slyšení nadále přetrvával, papež i král Zikmund si byli stále více vědomi, že pro jednoho obávaná, pro jiného vyhlášená doba svolání basilejského koncilu se nezadržitelně blíží a s ní i další hráč do hry o způsob řešení husitské kauzy.

⁶⁷⁶ Ostatně téma církve a její moci zahajuje výše dotčený Šimonův traktát, srov. O. ODLOŽILÍK, *Z počátků*, s. 162–163. A stejně tak i zahajuje rozsáhlou polemiku proti kalichu a neúctě k obrazům Prokopa z Kladruhu, sepsanou zřejmě v jeho plzeňském exilu, srov. J. KADLEC, *Mistr Prokop*, s. 97–100. Prokopovu přípravu na žebrácké jednání navíc týž badatel hypoteticky spatřuje v souhrnu autorit, jejichž tematické členění mluví za vše: „De summo pontifice, De ecclesia Romana, De decretalibus, De ecclesia catholica, Intincta hostia non debet dari populo.“

4. Okamžik obratu: Bratislavská jednání a jejich pozadí (1429)

Za bod zlomu v dlouholetých jednáních krále Zikmunda s husitskými svazy se v odborné literatuře považuje bratislavská schůzka na jaře roku 1429. I když toto hodnocení nechceme v žádném případě zpochybňovat, je až s podivem, jak málo spolehlivých a nesporných pramenů dnes o této klíčové události máme. Stále však existují dobové dokumenty, které nebyly badateli buď vůbec, anebo náležitě využity. S jejich pomocí se nyní pokusíme vnést do klíčové schůzky husitské revoluce o něco více světla. Začít musíme u jejích nezbytných a málo čitelných předpokladů.⁶⁷⁷

Výzva Sorbonny a vídeňská univerzita

F. M. Bartoš ve své *Husitské revoluci* stručně upozornil na doposud nevydané svolání Sorbonny z 14. prosince 1428, které je v jediném známém opise nadepsáno „*Epistola universitatis Parisiensis exhortatoria cristiani populi*“.⁶⁷⁸ Text naléhavě vyzývá katolické muže (*virii catholicii*) k urychlenému zásahu proti husitské herezi, která hrozí v opačném případě přerůst do velkých rozměrů, podobně jako se to kdysi stalo s islámem, který ovládl velké části Afriky a Asie. Zároveň je nabádá, aby dbali na neposkrvněný život, neboť přetrvávání hereze pařížští mistři přičítají Božímu hněvu nad stavem křesťanstva. Ten však podle nich nebude trvat věčně, neboť slavení svatých synod, které mohou přinést nápravu, nikdy nechybí asistence Ducha svatého. Aby byly nalezeny účinné léky proti „husitské pýše“, je zvláště nutné, aby bylo urychleno svolání všeobecného koncilu. Z historie je známo dostatek příkladů, kdy koncil pomohl. Sorbonna proto adresáty listu vyzývá, aby prosili papeže za jeho urychlené svolání. Pokud se to nepodaří, musí alespoň dojít ke svolání v řádném termínu, jak k tomu zavazují kostnické dekry. Do té doby se má přemýšlet o tom, jakými cestami bude možné církev před husity uchovat pevnou.⁶⁷⁹

Univerzita se nespokojila pouze s listem a ve stejné věci začala chystat také poselstvo. Jeho vedením byli pověřeni tři doktoři teologie Robert Piri, Jakub Textoris, Mikuláš Midi a doktor práv Filip z Franchelains.⁶⁸⁰ Protože dochované instrukce, jimiž je univerzita 10. února 1429 slavnostně na cestu vybavila, nás seznamují s dalšími cennými podrobnostmi o pozadí celé iniciativy, bude nejprve vhodné věnovat náležitou pozornost jejich obsahu. Tím spíše, že historiky, kteří se zabývali bratislavskou schůzkou, nebyly doposud vzaty v potaz.⁶⁸¹

⁶⁷⁷ Z literatury srov. především F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 46–51; J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 189–207; F. MACHILEK, *Die hussitische Forderung*, s. 506, 518–520; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 211–212; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 158–159; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V.*, s. 506–509. Bádáním nebyli dosud zohledněny cenné dílčí poznatky a edice, jimiž k bratislavské schůzce a jejímu pozadí přispěl P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 42–51, 137–142, 174–177. O nich podrobněji níže.

⁶⁷⁸ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 47, pozn. 4. F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 94, pozn. 14, naznačuje, že Bartoš mohl vycházet z práce N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 87–88. Ta však na tento dokument neodkazuje a český husitolog byl tak, zdá se, vůbec prvním, kdo si této výzvy letmo povšiml.

⁶⁷⁹ List nevydán; srov. jediný doposud známý rkp. Wien, ÖNB, 4576, ff. 331r–332r. Protože o tomto zatím neprávem přehlíženém textu připravujeme samostatnou studii s kritickou edicí, na tomto místě rezignujeme na uvádění citací, a to i proto, že čtení textu je částečně znesnadněno jeho stářím a žádá si zvýšené úsilí při přípravě náležitěho zpřístupnění.

⁶⁸⁰ Biogramy teologů nověji sestavil Th. SULLIVAN, *Parisian licentiates I*, s. 342–344 (Textoris); a *II*, s. 368–370 (Midi); 431–432 (Piri); ke všem uvedeným srov. také Y. LACAZE, *Philippe le Bon*, s. 90 a *Ein Kopialbuch*, s. 44–45.

⁶⁸¹ Instrukce vydal již roku 1670, ačkoliv s mylným vročením 1414, C. E. DU BOULAY, *Historia V*, s. 268–269. Na špatné vročení upozornil ovšem již N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 87, pozn. 3; další poznatky k dochování textu a také odkaz na jeho ještě jinou edici uvádí Y. LACAZE, *Philippe le Bon*, s. 90, pozn. 3.

Vyslanci dostali za úkol, poté, co dorazí na blíže nespecifikované místo jednání („*in loco conuentionis*“), navštívit zde přítomné preláty a knížata (nebo jejich zástupce), doporučit jim svou univerzitu a seznámit je s dvojím účelem svého poselství.

Nejprve se měli pokusit husity přivést zpět k jednotě a poslušnosti církve, nebo je alespoň přimět, aby své názory podřídili rozhodnutí budoucího koncilu. Měli tak učinit pouze „*via charitativa et doctrinali tantum*“, neboť si měli být vědomi, že přivádět heretiky zpět do církve přísluší pouze autoritě papeže. Druhým jejich úkolem bylo přimět všechny preláty a knížata, k nimž byli vysláni, aby podpořili urychlené svolání koncilu a aby se připravili na něm zasednout. O totéž se měli pokusit u burgundského vévody, pokud se podaří, že zrovna budou projíždět místem jeho pobytu. Jestliže v místě *conventio* bude osobně přítomen král Zikmund, což se očekávalo („*ut speratur*“), měli ho navštívit jako prvního, poblahopřát mu *k jeho záměru* a ještě více ho podnítit, aby ho naplnil, zatímco mu vyloží oba body svého poselství.⁶⁸² Poté se měli dotázat na cíl schůzky („*de fine Conuentionis*“) a na intenci přítomných prelátů a knížat a pokud budou souhlasit se záměrem univerzity, mají s nimi jednat o způsobu, jak husity přivést zpět. Opět měli pochválit „*sanctum propositum*“ uvedených biskupů, knížat a zvláště krále a ještě více je pohnout k jeho naplnění.

Uvedení poslové se dále měli pečlivě seznámit s hlavními husitskými články a stejně pečlivě se na ně připravit, aby husité mohli být cestou rozumu, pokud možno ještě při té příležitosti („*via rationis illico*“), přivedeni zpět k pravdě. Měli je vyzvat, aby se v nejlepším případě prostě a hned („*plane et prompte*“) připojili ke katolickému učení. K tomu jim měli pařížští mistři dopomoci argumenty, že Sorbonna vždy usilovala o pokoj a svornost v církvi, o nápravu v hlavě a údech a také že se vždy řádně informuje a nespokojí se s fámami. Měli jim také dát najevo, že francouzská církev a celé Francouzské království bylo vždy spojencem („*confoederatum*“) Království českého. Pokud by však husité váhali, poslové měli docílit alespoň toho, aby byli ochotní se podříditi rozhodnutí budoucího koncilu. Kývnou-li na to, poslové měli s radou a souhlasem přítomných biskupů a knížat jejich přitakání pojistit vyhotovením veřejného zápisu („*scriptura publica et authentica*“). Pokud by se však husité nechtěli sjednotit, ani podříditi koncilu, měli být pečlivě vyslechnuti a mělo se jim dostat náležité odpovědi, která by je v důsledku opět vyzvala k těmž.

Nehledě na to, jaký postoj by husité zaujali, poslové měli shromážděné preláty a knížata seznámit také s druhým cílem svého poselstva. Měli je vyzvat, aby podpořili slavení koncilu podle termínu stanoveného v Kostnici a bude-li to třeba i jeho uspíšení. Měli jim osvětlit nutnost uspořádání koncilu jak pro vykořenění hereze, tak pro reformu církve v hlavě i údech a přimět je, aby kvůli tomu byli ochotni dopsat papeži. Také je měli pohnout k slavení provinciálních synod, aby se tak předešlo budoucím herezím a porušení mravů. Podpořit to měli tvrzením, že podobná opatření se s podporou univerzity chystají ve Francii. Na konec byli ještě instruováni, aby často psali o novinkách a nekonali nic proti autoritě papeže a záměrům univerzity. Cenné je také sdělení, že listy univerzity, jimiž byli na cestu vybaveni kvůli urychlení koncilu, měli šířit podle uvážení.

Na základě těchto instrukcí je patrné, že Sorbonna nedospěla k vyhotovení dotčené výzvy a vyslání poselstva sama od sebe. Potvrzují to dva kredenční listy, jimiž univerzita své posli rovněž 10. února vybavila. Jeden z nich se obrací na Zikmunda a druhý na představitele vídeňské univerzity a sděluje jim, že Sorbonna se rozhodla jednat „*pro*

⁶⁸² Srov. C. E. DU BOULAY (ed.), *Historia V*, s. 268: „Si vero D. Imperator ibidem personaliter conueniat, vt speratur, suam Serenitatem primitus visitabunt, suae intentioni congratulantes et ipsum per amplius inducentes ad eam conducendam ad effectum, ostendentes quanta macula suae Coronae Imperiali, quantaque plaga suo Imperio relinquatur, nisi hoc scandalum de medio suae Ditionis celerius tollatur. Exponentes etiam intentionem et finem suae Ambaxiatae, vt supra.“

vestra vocacione.⁶⁸³ Zdá se tak, že pařížská Sorbonna byla na podzim roku 1428 vyzvána králem Zikmundem a vídeňským učením, aby svou autoritou přední evropské univerzity zaštitila jejich *záměr* řešit kauzu husitské hereze mírnou cestou s pomocí reformního koncilu, a aby k naplnění tohoto předsevzetí sama přispěla na zamýšlené reprezentativní *conventio*, jíž se zjevně měli účastnit i husitští mluvčí.

Podnícení univerzity zvenčí podporuje skutečnost, že pařížská teologická fakulta se ve 20. letech nijak výrazně v protihusitské polemice neangažovala.⁶⁸⁴ Na druhou stranu souvislost mezi husitskou herezí a reformou církve probleskovala v jejich dokumentech již v době příprav pavijsko-sienského koncilu, takže Zikmundova iniciativa jí nemohla být nikterak cizí. A jestliže to byla právě Sorbonna, kdo před svoláním posledního koncilu vyslala na jeho podporu poselstvo nejenom k papeži, ale se vši pravděpodobností také k římskému králi, univerzita i Zikmund měli pro své konání dobrý precedens.⁶⁸⁵ Univerzitní poselstvo k papeži bylo přinejmenším připravováno v průběhu první poloviny roku 1429 a Sorbonna při tom postupovala kupodivu v dorozumění s kardinálem Beaufortem.⁶⁸⁶ Nová ovšem nebyla ani výzva ke svolávání přípravných provinciálních synod. Před pavijsko-sienským koncilem stejně postupoval již Martin V., který nebyl ovšem s jejich průběhem vždy spokojen, neboť například v Mohuči dostaly tímto způsobem prostor i konciliaristické názory na realizaci reformy.⁶⁸⁷ Posléze, koncem 20. let, papež omezil přípravu témat koncilu pouze na diskuse v rámci kurie.⁶⁸⁸

Prameny nás bohužel přímo neinformují, zda se pařížští mistři na své cestě k oné *conventio*, kterou v únoru nastoupili, nakonec setkali i s burgundským vévodou Filipem Dobrým. Je to však pravděpodobné, protože v Bratislavě se posléze burgundské poselstvo dosvědčuje.⁶⁸⁹ Jinak se nezdá, že by činili nějaké delší zastávky, neboť již 28. března byli ve Vídni, kde ve shromáždění zdejší univerzity předložili výzvu Sorbonny z 14. prosince 1428 spolu s kredenčním listem (*littera exhortatoria et credencie*) a františkán Jakub Textoris shromáždění krátce oslovil. Za vídeňské je oficiálně přivítal doktor teologie Petr z Pirawarthu.⁶⁹⁰ Je pravděpodobné, že při stejné příležitosti byl Robertem Pirim osloven

⁶⁸³ Z vídeňského univerzitního kopiáře, chovaného dnes v archivu benediktinského opatství v Seitenstetten, vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, č. 33, s. 137–138, zde zvl. 138: „Nos igitur pro vestra vocacione tantis perturbacionibus remedia cupientes ex totis precordiis adhiberi digesto consilio et deliberacione diuturna decrevimus per universon orbem Christianitatis epistolatas exhortatorias transmittere ac ambasiatores nostros [...] ad partes Germanie destinare diligenter instuctos, qui nostra ex parte coram serenissimi regis Romanorum semper Augusti imperatoria celsitudine ceterisque principibus ac prelatibus, communitatibus precipuis nostrarum exhortacionum sentencias fideliter aperiant et declarent.“ Kredenční list obdobného znění určený Zikmundovi vydal již dříve G. WILLIAMS, in: *Memorials II*, č. 250, s. 124–125.

⁶⁸⁴ Y. LACAZE, *Philippe le Bon*, s. 89.

⁶⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 89–90. K poselstvu Jana Stojkoviče k papeži i Zikmundovi před pavijsko-sienským koncilem nověji Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, s. 73–76; W. BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Pavia-Siena*, s. 59.

⁶⁸⁶ O Beaufortovi N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 87–88. Ani příspěvek M. WATANABEHO, *Henry Beaufort*, s. 65–76, podle nás zatím nenaplnil opakované volání po studii o kardinálově církevní politice, zvl. o jeho postoji ke konciliarismu, srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 42, pozn. 47, J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 194, pozn. 38.

⁶⁸⁷ Srov. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 322–333. V souvislosti s opatřením proti husitům B. ZILYNSKÁ, *Synodální opatření*, s. 280–282.

⁶⁸⁸ Svědectví o poradách kardinálů na téma koncilu a reformy v prosinci 1429 otiskl L. PASTOR, in: *Ungedruckte Akten*, s. 19; k tomu srov. Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, s. 101, 116, a B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 337–338.

⁶⁸⁹ K tomu srov. Y. LACANZE, *Philippe le Bon*, s. 75 a 87, pozn. 5, kde také podrobněji o zprávě Guilleberta de Lannoy, která údajně směřuje jeho dvě pravděpodobná poselstva k Zikmundovi z let 1428 a 1429; nověji a do jisté míry jinak J. SVÁTEK, *Životní dráha*, s. 92; týž, *Návod jak vést válku*, s. 97–98.

⁶⁹⁰ Pramenem je zde zápis v děkanské knize vídeňské artistické fakulty, který naposledy vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 43, pozn. 95. K tomu srov. J. ASCHBACH, *Geschichte I*, s. 262; A. LHOTSKY, *Thomas Ebendorfer*, s. 15. Ačkoliv na to, že pařížští mistři do Bratislavy dorazili z Vídně, upozornil již P. UIBLEIN,

rovněž rakouský vévoda Albrecht V., jak o tom svědčí bádáním doposud nevyužitá „*puncta proposita*“, která jsou v dochovaném prameni adresována Albrechtovi a připsána uvedenému pařížskému mistru. Piri vévodovi nejprve vylíčil neutěšený stav církve, povinnosti duchovních i světských autorit vykořenit současnou herezi a konečně jej podle obdržných instrukcí vyzval, aby jednak přispěl k navrácení husitů do církve přímo nebo prostřednictvím koncilu, pracoval zvláště Zikmundovým prostřednictvím pro urychlení nebo řádné svolání koncilu, obeslal papeže listem nebo poselstvím a aby přiměl své preláty ke konání provinciálních synod, kde by se předjednaly návrhy pro zasedání koncilu. Nad rámec výše vyložených instrukcí Piri od Albrechta žádal, aby vyzval představené řádů na svém teritoriu, aby dbali na odesílání dorostu na řádová studia, neboť zvláště „*tempore hereticorum*“ je prý třeba se vyvarovat neznalosti. A také, aby dbal o to, aby v hlavních kostelích jeho dominia byli ustanoveni vzdělaní a mravně neporušení správci s horlivostí k Panně Marii. Vévoda byl nakonec požádán, aby listem dosvědčil univerzitě, že mu poselstvo bylo tlumočeno, což přislíbil.⁶⁹¹

Ze zápisu děkanské knihy vídeňské artistické fakulty dále víme, že po audienci na univerzitě bylo domluveno, aby pařížské ambasadory v jejich příbytcích navštívila užší pětičlenná deputace univerzity v čele s děkanem teologické fakulty Tomášem Ebendorferem z Haselbachu, který je sám ještě jednou oslovil.⁶⁹² Již z nadpisu Ebendorferova projevu v jeho dochovaném vlastnoručním konceptu – *Responsio ad ambasiatorum universitatis Parysiensis propositioem 1429 feria 2^a post festum Pasche* – vyplývá, že tehdy pařížským mistrům odpověděl na jejich posláni, a také, že tak učinil ještě týž den 28. března. Vzápětí se vysvětlí, proč měl tak naspěch.

Ebendorfer i jménem vévody s vděčností ujistil pařížské kolegy, že na takové poselství již dlouho čekali a že se konečně nadáli proti husitům rady a pomoci. V protihusitském boji neváhal ovšem připomenout také zásluhy Rakušanů. Vedle Albrechtova vojenského nasazení vyzdvihl především zásluhy vídeňské univerzity z doby kostnického koncilu a let následujících. Výslovně připomněl angažmá v kdysi chystaném brněnském slyšení a obecně se dotkl také univerzitou porízených četných traktátů a uskutečněných disputací. Sdělil také, že opakovaně ústně i písemně vyzývali k zásahu papeže a jiná knížata, ale zatím nic nezmohli. Aktuálně navázal tím, že vídeňská univerzita vysílá v diskutované záležitosti své zástupce za králem Zikmundem, a protože věděl, že k němu spěchají i pařížští mistři, jménem vídeňských kolegů jim nabídl spolupráci (*cooperatio*).⁶⁹³ Jestliže Ebendorfer uzavřel svůj projev přáním, aby jim Bůh dopřál úspěšnou cestu, spojená poselstva musela za králem odjet nejpozději následujícího dne. Lucemburk je také již netrpělivě očekával.

Král Zikmund

Ačkoliv jsme výše poznali, že výzva i poselství Sorbonny se vši pravděpodobností reagovaly na podnět krále Zikmunda, o jeho načasování a podobě si můžeme činit jen nepřímé představy. Jakkoli si Zikmund během roku 1428 uvolňoval ruce příměřím s Turky a Benátkami a byl pod tlakem milánského vévody, aby se věnoval italské politice, na podzim roku 1428 ho muselo zaměstnat ještě jiné důležité dění, které žádalo rychlou

Thomas Ebendorfer, s. 21, předním historiografům bratislavských jednání tato souvislost zatím unikla či alespoň o ni mlčí.

⁶⁹¹ Z rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 311r, opět vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 46–47.

⁶⁹² *Ein Kopialbuch*, s. 43, pozn. 95. K tomu srov. tamtéž, s. 45.

⁶⁹³ Pouze podle Ebendorferova autografu z rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 307r–v, který obsahuje četné korekce a doplňky, vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, č. A 2, s. 174–177; obsah představen tamtéž, s. 45–46. Další, kotvický rkp. registruje s mylnou datací A. LHOTSKY, *Thomas Ebendorfer*, č. 139, s. 87. Nakolik je nám známo, českým bádáním nebyl tento text doposud využit.

reakci.⁶⁹⁴ Již výše jsme popsali, jak v říjnu 1426 papež svolil k tomu, aby se polský král Vladislav ujal mírových jednání s husity iniciovaných Korybutovičem, která měla vyústit v římskou audienci. Nejspíše 1. října 1428 se Martin V. na Vladislava (ale i Vitolda) obrátil prostřednictvím svého nuncia Ondřeje z Konstantinopole znovu a tentokrát již nechal zcela na něm, jak by přivedl husity do církve zpět.⁶⁹⁵ Jestliže Zikmund papeži polské prostřednictví vyčetl již v roce 1427, neměl ani tentokrát důvod zůstat pasivním a zjevně hledal cesty a spojence, s jejichž pomocí by se opět dostal do hry o pokojnou pacifikaci husitských Čech. Zatímco jeho záměr v očích papeže a veřejnosti měla legalizovat chystaná reprezentativní *conventio* prelátů, knížat a mistrů v čele s vyslanci staroslavné Sorbonny (H. Herre dokonce pomýšlel na říšský sněm)⁶⁹⁶, na níž by tématem byla česká hereze, reformy a s nimi související naléhavá potřeba koncilu, o osud polského prostřednictví se král alespoň načas postaral sám. Během setkání „tří korunovaných starců“ (F. Šmahel) ve volyňském Lucku Zikmund koncem ledna 1429 rozhádal obě hlavy unie nabídkou královské koruny Vitoldovi a až do smrti litevského velkoknížete tím polského krále ze hry o *reductio Bohemorum* fakticky vyřadil.⁶⁹⁷ Bádání je také dobře známé vypravování Jana Długosze, podle něhož Zikmund během uvedeného kongresu prohlásil, že pokud papež kvůli husitské herezi a církevním reformám koncil nesvolá, učiní tak sám ze své autority.⁶⁹⁸ Zatím však nebylo zdůrazněno, že v podobném duchu papeži hrozil již Jan ze Sulbury v listopadu 1425, takže Zikmund i v tomto případě, zdá se, navazoval na již prošlapaný úsek cesty.⁶⁹⁹ Králova mistrně rozehraná partie měla přesto jednu velkou neznámou. Zikmund zatím nevěděl, zda se do hry zapojí husitské svazy.

Odezva v Čechách

Podle soudobého katolického kronikáře Bartoška z Drahonic táhl po obléhání Bechyně Prokop Holý s tábory do Rakous, kde se prý „do věci vložil“ čeští a moravští páni v čele s Menhartem z Hradce a Prokopa přivedli ke schůzce s králem Zikmundem a slezskými knížaty, jejichž sjezd se uskutečnil 29. března v Bratislavě.⁷⁰⁰ Protože máme

⁶⁹⁴ K Zikmundově politice r. 1428 srov. H. HERRE, *Die Husitenverhandlungen*, s. 307–309 a 205–207; J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 189–195, zvl. 194 a zvl. studie F. KAVKY, *Zikmundova politika*, s. 93–94; týž *Bemerkungen*, s. 89–91; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 340–345, F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 157–158; P. ČORNEJ, *Velké Dějiny V.*, s. 506–507.

⁶⁹⁵ Papežovu bulu s průvodním listem uchoval IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 375–378, zde 377: „Tuam igitur Excellentiam hortamur [...], quatenus in hac extrema necessitate, huiusmodi sanctam causam fidei contra huiusmodi haereticos defendendam alacri et forti corde suscipias, [...], eosdem vel reducendo pacifice ad gremium sanctae matris Ecclesiae, omni errore dimisso, vel pertinaces in eo hostiliter confundendo [...]. Nos enim Celstitudini tuae eosdem haereticos reducendi, et pro hac causa duntaxat audiendi, cum eisdem colloquendi, conferendi et practicandi, vel alios tibi fidos praticari faciendi, ipsisque promittendi securitatem, et veniam pro commissis concedendam, per nos eis, vel per virum aliquem ecclesiasticum deputandum a nobis, ratum et gratum habituri, quicquid feceris et promiseris in praemissis, dummodo nihil eis repugnans fidei catholicae et Sanctorum Patrum decretis ac institutis Ecclesiae, per te vel alios concedatur aut promittatur.“ Literaturoou je vesměs přijímána datace dokumentů, kterou odůvodnil J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 243. K papežovu kroku srov. nověji J. DRABINA, *Papiestwo*, s. 90–91; J. NIKODEM, *Polska*, s. 354–356.

⁶⁹⁶ H. HERRE, *Die Husitenverhandlungen*, s. 307; výslovně to odmítl J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 197.

⁶⁹⁷ O tom podrobněji níže, s. 210.

⁶⁹⁸ Srov. IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 368: „[...] Sigismundus Rex ita orsus est: Solicito, inquit, Summum Pontificem, ut Concilium pro reductione Bohemorum et reformatione ecclesiae faciat, iturus ad illud si consenserit; si dissenserit, autoritate mea illud congregaturus.“ K tomu srov. F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 93–94.

⁶⁹⁹ Viz výše, s. 152 (pozn. 623).

⁷⁰⁰ BARTOSSEK DE DRAHONICZ, *Chronicon*, s. 599a: „Anno eodem, videlicet MCCCCXXIX, presbiter Procopius et secta Taboriensium comisso castro Bechina Johanni dicto Bleh se cum comitatu suo versus et in Austriam transsumpsit et equitavit, ibique dominus Menhart de Nova domo cum aliis baronibus Boemie et Moravie se interposuerunt et ipsum presbiterum Procopium cum serenissimo domino Sigismundo rege suprascripto

doloženo, že obléhání Bechyně skončilo v polovině října 1428 a táborité poté na přelomu listopadu a prosince do dolních Rakous skutečně menší výpravu podnikli, informace o panském zprostředkování se zdají mít reálný základ.⁷⁰¹

Aby však tato iniciativa mohla být naplněna, podle husitských zvyklostí musela být posvěcena společným sněmem. O něm máme dvě kusé zprávy v listech dolnolužického fojta Hanuše z Polence z konce roku 1428.⁷⁰² Hanuš v listu z 26. prosince informuje braniborského markrabího Fridricha, že Praha a další husitská města by ráda učinila konec anarchii a smírně se dohodla s králem a kurfiřty, a to i navzdory odporu radikálů (*pořel*), které by v případě potřeby vyslali na celou zimu do Horní Lužice. Začít se mělo jednat v Německém Brodě i za účasti Prokopa Holého a šlechty. Protože však objevitel tohoto nevydaného listu Friedrich von Bezold, z jehož práce zde vycházíme, z něho cituje jen část a zbytek parafrázuje, musí být tyto již tak zprostředkované informace brány s rezervou.⁷⁰³ Jistou korekci by mohl nabízet jiný Hanušův dopis z téhož dne, kde tentokrát do lužického Šestiměstí dával vědět, že Prokop obeslal „*dy Landlute vnd dy Stete*“ ke společnému sněmu do Českého Brodu. Nevýhodou zase tohoto pramene je, že jej známe až v opise ze 17. století, takže nelze bezpečně rozhodnout, v kterém z obou Brodů se měl sněm konat.⁷⁰⁴ Bádání se kloní, počínaje Josefem Mackem, k druhé variantě, to s sebou ovšem nese nemalé interpretační problémy, neboť Český Brod byl jednou ze sirotčích bašt a sirotci spolu s novoměstskými Pražany tradičně jednáním se Zikmundem nepřáli.

⁷⁰⁵

Vůbec první bezpečnou zprávu o jednání husitů se Zikmundem tak máme až z 6. února, kdy ho v jihopolském Łańcutu zastihly listy jeho českých straníků, kteří krále informovali, že „*di Thaborner und ketzer us Behemen*“ se rozhodli schůzku s ním uskutečnit a přislíbili, že k němu („*czu uns*“) přijedou v neděli 6. března s plnou mocí. Zikmund o tom psal velmistrovovi řádu německých rytířů a připojil, že proto kvůli tomu co nejrychleji vyrazí přes Košice do Budína, neboť při schůzce očekával také mnohé kurfiřty, knížata a pány.⁷⁰⁶ Budín však nemohl být plánovaným místem sjezdu, jestliže již 28. února v Miláně zdejší vévoda Filip Maria Visconti označil za místo schůzky Bratislavu. Králi se tehdy po svém muži u Zikmundova dvora omlouval, že jeho zástupce, jehož účast na schůzce Zikmund žádal, tam k středopostí nedorazí, neboť došlo ke zdržení posla, který nesl královu výzvu.⁷⁰⁷

Zatímco však Zikmund v únoru svolával katolický svět k 6. březnu do Bratislavy, poměrně reprezentativní husitské poselstvo s plnými mocemi na Zikmunda čekalo mezi 4.–22. březnem v Moravském Krumlově. Málo významné městečko na říčce Rokytne, kde

et cum ducibus Slesie ad terminum et tractatus conduxit, qui in civitate Prespurk feria III in festo Pasce [29. III.] convenerunt.“ K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 43–44; roli Menharta z Hradce oslabuje F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 207, pozn. 399. O údajné zářijové Zikmundově iniciativě podle dnes neznámých pramenů B. BALBÍN, *Epitome*, s. 473–474.

⁷⁰¹ O obléhání Bechyně i s prameny F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, s. 409, pozn. 12; srov. také týž, *Husitská revoluce III*, s. 205. K podzimnímu tažení do Rakous, tamtéž, s. 208.

⁷⁰² Viz I. HLAVÁČEK, *Husitské sněmy*, s. 91, pozn. 2.

⁷⁰³ F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 5, citace v pozn. 4. Tento badatel list našel ve Státním archivu v Norimberku, ve fondu Fürstentum Ansbach, fascikly Ansbacher Kriegsakten I–II. K tomuto významnému souboru pramenů M. POLÍVKA, *Znovu ad fontes*, s. 30–31.

⁷⁰⁴ Viz UB II, č. 555, s. 538.

⁷⁰⁵ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 207–209, kde nověji shrnuty nejasnosti kolem konání sněmu.

⁷⁰⁶ Zikmundův list vydal A. PROCHASKA, in: *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1143, s. 812–813, zvl. 813: „[...] begegneten uns boten von unsirn getruwen usz Behemen, die uns in eren briffen schreiben, wie di Thaborner und ketzer us Behemen nu den tag mit uns czu leisten ufgenommen, und uns czugesagt haben, das sie uff den sonntag letare [6. III.] in der neesten fasten czu uns kommen wollen mit voller macht.“

⁷⁰⁷ Viz *Documenti diplomatici II*, č. 271, s. 403, zvl.: „Requisiverat serenissimus dominus noster, dominus Romanorum rex per egregium familiarem suum Bertholameum Muscam quem novissime ad nos misit, ut unum ex nostris Posonium mitterem, ubi persona regia et plerique principes, ac domini sacri Imperii debent medio nunc presentis quadragemise convenire [...].“

již několik let pobývala tábořská posádka pod velením hejtmana Diviše z Přehořova, těžko mohlo hostit Zikmundem zamýšlenou schůzku evropského formátu.⁷⁰⁸ Navíc jsme již poznali, že král v únoru oznamoval, že husité přijedou „k němu“, ale také, jak jeho rádci v roce 1424 příkře odmítali jednání ve městech v husitské moci.⁷⁰⁹ Ačkoliv nemůžeme vyloučit Zikmundovo dvojnásobné taktizování, Krumlov měl být spíše místem nějakých králem předem odsouhlasených předběžných jednání. K nim však pro Zikmundovo zdržení při návratu z Polska v původním termínu (kolem 6. března) nedošlo, takže zřejmě větší část zástupců husitských svazů se z Krumlova asi krátce po 22. březnu vrátila zpět do Čech. Přesto měli i nadále zájem jednat. Ještě před tím, než se stoupenci kalicha rozdělili, odsouhlasili, že když Zikmund projeví vůli, aby k němu zbylí husité odeslali své plnomocné vyslance, že tak učiní. Tak se také stalo.⁷¹⁰

Tváří v tvář: První jednání v Bratislavě

Průběh jednání v Bratislavě nám kromě důležitého projevu husitského vyslance v zásadě přibližují tři základní prameny.⁷¹¹ Modernímu bádání je nejdéle známa německy psaná relace, kterou formou insertu do své *Chronica Husitarum* převzal bavorský historiograf Ondřej z Řezna († 1438)⁷¹² a v latinské podobě ji také zapracoval do svého *Dialogus de haeresi Bohemica*.⁷¹³ Podle F. M. Bartoše je to úřední zpráva, vyšlá z dvorských kruhů, snad z pera Zikmundova kancléře Kašpara Šlika, která vznikla snad již 8. dubna po skončení jednání.⁷¹⁴ Týž badatel v roce 1925 upozornil na další zásadní pramen – soubor zápisků z pozůstalosti vídeňského teologa Tomáše Ebendorfera z Haselbachu v rukopisu Vídeňské národní knihovny 4680, které svým charakterem nejvíce připomínají stručné protokoly z dílčích jednání Zikmundových univerzitních poradců. Dbají na terminologii a u některých textů nechybí chronologické zařazení. Pro přehlednost je budeme zvat Ebendorferovou sbírkou či Ebendorferovými akty.⁷¹⁵ Posledním významným pramenem je list tří husitských hejtmanů z 6. dubna, který objevil a vydal ještě před koncem 19. století Anton Chroust.⁷¹⁶

Pro nás je výhodou, že uvedené prameny se obsahově převážně překrývají nebo doplňují. Je tak málo pravděpodobné, že by nám zůstala zatajena nějaká skutečně zásadní informace z průběhu jednání. Pojivo dílčích událostí a textů není však husté a to je nepříjemné především proto, že uvedené prameny nejsou za jedno v chronologii průběhu jednání. Již F. M. Bartoš pocítil, že v tomto ohledu nelze v podstatě smířit Úřední zprávu s Ebendorferovou sbírkou a sám se spíše, nikoliv však výhradně, klonil k chronologii

⁷⁰⁸ Podle zmínky v postile Martina Lupáče pobyt husitů datuje F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 44, pozn. 52. Diviš z Přehořova se v Krumlově připomíná 11. října 1428, viz A. NEUMANN, *K válečnictví*, s. 14–16; ale ještě i 23. září 1429, viz týž (ed.), *Nové prameny*, č. 34, s. 74. Krumlov původně náležel Janovi VI. z Kravař, který se ho až jako husita opět ujal někdy r. 1431. K tomu srov. přehledově D. HODEČEK, *Doba husitská*, s. 77–78, který však chybně udává, že husité Zikmunda v Krumlově očekávali 6. května 1429.

⁷⁰⁹ K prvnímu viz výše, citaci v pozn. 706, k druhému *Liber cancellariae*, 1871, č. 77, s. 462, vzl. „Item nemo catholicus valet sub saluoconductu hereticorum accedere in manus ipsorum [...]“.

⁷¹⁰ Viz A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 369–370. Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 44, k jehož výkladu je však třeba přistupovat kriticky.

⁷¹¹ Známé prameny zatím nejlépe obsáhl F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 46, pozn. 1.

⁷¹² Vydal F. PALACKÝ, in: UB II, č. 574, s. 22–25; na tuto edici potom již jen odkazuje vydavatel Ondřejova díla G. Leidinger, viz ANDREAS RATISPONENSIS, *Chronica Husitarum*, (č. 90) s. 458; srov. také RI XI/2, č. 7191a.

⁷¹³ ANDREAS RATISPONENSIS, *Dialogus de haeresi Bohemica*, s. 675–677; dílo registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁷¹⁴ F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 172, a týž, *Husitská revoluce II*, s. 46, pozn. 1, kde o Šlikovi.

⁷¹⁵ Viz rkp. Wien, ÖNB, 4680, ff. 309v–310v; vydal F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 191–193; srov. také P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 48, zvl. pozn. 108, a týž, *Thomas Ebendorfer*, s. 21, který mluví o dílem vlastnoručně zpsané Ebendorferově zprávě o jednání během 30. března až 7. dubna.

⁷¹⁶ A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 369–371, podle rkp. Wien, ÖNB, 4971, f. 128r–v.

Zprávy.⁷¹⁷ Za méně spolehlivou označil chronologii Ebendorferovy sbírky také František Šmahel a ve svém výkladu se rovněž přidržel Úřední zprávy.⁷¹⁸ Následující výklad, který se nově opírá o doposud nevyužitě instrukce Sorbonny, dospívá k jinému závěru.

Z listu bratislavského rychtáře Ondřeje Perenhärtla do Šopronu (Sopron) víme, že král i s královnou do Bratislavy přijeli 28. března a že ve stejný den zde byli spatřeni Prokop Holý a jiní husité.⁷¹⁹ Vůdce táboritů by se těžko po městě procházel bez bezpečného glejtu a s vydáním několika katolických pánů jako rukojmí se také stěží mohlo otálet, jestliže obojím husité svůj příjezd podmiňovali.⁷²⁰ Na doladění podmínek zbývalo však ještě trochu času, neboť jsme poznali, že Albrecht V. spolu s vídeňskými mistry v týž den teprve ve Vídni přijímali pařížské poselstvo, chvátající za Zikmundem. Máme dosvědčeno, že do relativně blízké Bratislavy spojené delegace z Vídně dorazily den to 29. března.⁷²¹ Charakter schůzky a přítomnost vídeňských a pařížských mistrů dobře koresponduje s tím, že tři nám blíže neznáme mistry měl ve svém doprovodu v Bratislavě i vévoda Vilém Bavorský a také že členem poselstva burgundského vévody byl další absolvent Sorbonny a děkan v Cambrai Jiljí Charlier. Zda již tehdy byl v Bratislavě, nedokážeme ověřit.⁷²² Další jménem známé světské i duchovní účastníky schůzky seznamenali již badatelé před námi.⁷²³

Podle instrukcí Sorbonny měli mistři po svém příjezdu na *conventio* navštívit preláty a knížata, doporučit jim svou univerzitu a seznámit je s obsahem svého poselství. Tím se vysvětluje, proč den po příjezdu spojené delegace 30. března oslovil děkan vídeňské teologické fakulty Tomáš Ebendorfer jménem svých vídeňských a pařížských kolegů olomouckého biskupa a „detašovaného“ kardinála Jana Železného. Ten již roku 1426 odešel z Moravy do uherského exilu ke králi Zikmundovi a při tak důležitých jednáních, týkajících se církve, nemohl chybět. Ebendorfer na pozadí vzrůstající husitské hrozby s využitím verše Ioh. 21, 6 Jana Železného vyzval, aby se oddal hledání vhodných způsobů a cest, jak utišit husitské zlo, lid podřídit Bohu a jeho představeným a jak církev v míru přivést k rozkvětu, přičemž mu nabídl radu a pomoc přítomných mistrů. Můžeme se pouze dohadovat, zda do těchto cest Ebendorfer implicitně zahrnoval také možnost předčasného svolání koncilu, jisté však je, že v psané předloze jeho řeči o koncilu nečteme ani slovo.⁷²⁴ A nebyl ani důvod papežova spolehlivého kardinála na Zikmundově

⁷¹⁷ Srov. F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 193–195. Bartošova nejistota se posléze v jeho *Husitské revoluci II*, s. 46, projevila tím, že počátek jednání kladl nikoliv do 4., ale podle Ebendorferovy sbírky již do 3. dubna.

⁷¹⁸ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 211, pozn. 406.

⁷¹⁹ Viz B. VARISK, *Husitské revoluční hnutí*, s. 40, pozn. 112, kde citace pramene. Srov. také údaj v DRTA IX, č. 226, s. 303: „[...] als die Hussen nechst nach ostern alhie bei unserm herrn geweszt sein [...]“, přičemž velikonoční neděle připadla na 27. března.

⁷²⁰ O požadavku rukojmí Úřední zpráva, UB II, s. 22. Kromě datace, kterou z níže uvedených důvodů nesdílíme, nevidíme žádný důvod, proč zde popsany příjezd husitského poselstva do města v počtu až 200 koní nevztahovat již k této příležitosti.

⁷²¹ Příjezd Albrechta i jeho manželky zaznamenal opět rychtář Perenhärtl, viz B. VARISK, *Husitské revoluční hnutí*, s. 40. Bartošek se tak datací, kterou uvedl, nemýlil a zjevně měl v tomto případě dobrého informátora, viz výše, pozn. 700. Pro 29. březen jako den příjezdu spojeného poselstva z Vídně argumentuje také P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 47, pozn. 106.

⁷²² Dosvědčuje se jako svědek na Zikmundem vydané listině 26. dubna v Bratislavě, viz RI XI/2, č. 7255. Y. LACAZE, *Philippe le Bon*, s. 87, pozn. 5, má za to, že burgundské poselstvo se rozdělilo a Guillebert de Lannoy odjel zpět dříve. Podle soudobé zprávy vídeňskou univerzitní delegaci tvořili čtyři teologové a čtyři kanonisté, viz *Ein Kopialbuch*, s. 49, pozn. 109.

⁷²³ Základní soupis účastníků uvádí Úřední zpráva, viz UB II, s. 22; zvláště české katolické pány zmiňuje BARTOSSEK DE DRAHONICZ, *Chronicon*, s. 599; dále srov. *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1348, s. 821; doplňují zvl. H. HERRE, *Die Hussitenverhandlungen*, s. 310–311, a F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 46–47. Týž, *Z bratislavské schůzky*, s. 177, pozn. 3, vzpomíná také basilejskou reminiscenci Viléma Kostky, která se může ovšem vztahovat již k pražskému poselstvu do Uher z r. 1425.

⁷²⁴ Řeč nevydána; srov. jediný známý rkp. Wien. ÖNB, 4680, ff. 308r–309r, zde zvl. 308v: „Mittite demum

dvoře jítřit předčasně.

Zdá se, že pařížští a vídeňští mistři si své úkoly rozdělili. Vyjdeme-li opět z instrukcí Sorbonny, nabízí se, aby zhruba ve stejnou dobu, kdy Ebendorfer promlouval k Železnému, pařížští mistři seznámili s obsahem svého poselství krále Zikmunda. Slyšeli jsme, že ho měli navštívit přednostně. Hned poté nastal čas splnit další bod instrukcí. Za předpokladu, že budou přítomní souhlasit se záměrem univerzity, mělo dojít na úvodní poradu o způsobu, jak husity navrátit do církve. Aby tato předem zamýšlená porada byla aktuální, předpokládáme, že snad již před ní (nebo alespoň ještě před oznámením jejích výsledků) promluvil k přítomným účastníkům schůzky také zástupce husitů.⁷²⁵

Tiha tohoto úkolu spadla nejspíše na bedra ostříleného husitského diplomata Petra Payna, který se ani tentokrát nezalekl a k Zikmundovi pronesl sebevědomou řeč. Měla jediný cíl, přesvědčit ho, aby přijal čtyř artikuly a stal se českým a zároveň husitským králem. Payne vyjádřil s notnou dávkou eschatologicky podbarveného mesianismu přesvědčení, že když husité trvají na základě Božího zákona na čtyřech pražských člancích, neusilují o nic menšího než o Kristovu pravdu, a Kristus sám je tudíž jedním z bojovníků v jejich řadách, který však válčí nikoliv mečem, ale slovem. A protože podle proroka Ezdráše tuto pravdu nelze porazit, jak údajně dosvědčují i husitská vítězství, Zikmund podle Payna nemá jinou možnost, než to vzít na vědomí, dostát ideálu starozákonního panovníka, který ctí Boží zákon, a husitské články přijmout. Tehdy získá Prahu i své dědictví – nejkřesťanštější České království. A by husitský mistr doložil, že pražské artikuly jsou zákonem Páně a nejčistší pravdou Ježíše Krista („*lex Domini et purissima veritas Jesu Christi*“), na závěr svého projevu je zopakoval a stručně odůvodnil.⁷²⁶

Projev anglického husity je vedle vlastní nabídky koruny pozoruhodný zejména tím, jak se v něm vůči první polovině 20. let proměnilo vnímání Zikmundovy postavy. Dobře to je patrné právě v otázce husity žádaného slyšení, o němž se Payne, byť okrajově také zmínil. Učinil tak v pasáži, kde barvitě apokalypticky líčí zpronevěřilou církev jako „ženu opilou krví svatých“ (Apoc. 17, 6), která vztyčila nikoli laskavý kříž Kristův, ale Antikristův a povolala do boje mnohé národy. Obviňuje ji, že husity odsoudila bez spravedlivého procesu a že jim dodnes nebylo uděleno spravedlivé slyšení („*audientia legitima*“).⁷²⁷ Všimněme si, že zatímco v husitských manifestech z počátku 20. let byl v podobném kontextu kritizován na prvním místě především diabolický ryšavec, král Zikmund, nyní jsou to preláti, kněží, legáti, mistři a doktoři, zaslepující krále.⁷²⁸

Zikmund na Paynovy rady očividně nedal a s uvedenými se poradil. O úvodní poradě nás informuje jak Ebendorferova sbírka, tak Úřední zpráva. Ta poměrně stručně shrnuje, že král svolal poradu duchovních i světských knížat a univerzitních mistrů, jak nejlépe

reverendissime pater mentem et animum ad cogitandum modos opportunos et vias congruas, sicud semper fidelissime reverendissima vestra paternitas fecisse non dubitamus, quibus presens malum sopiatur, populus fidelis Deo et suis prepositis humiliter subiciatur et ecclesia sancta Dei tranquilla pace perfruatur. Ad que magistri nostri hic presentes, si quid consiliis et auxiliis efficere poterunt, se offerunt vestre reverendissime paternitati promptos et paratos sicud et se fidei fatentur obligari [...].“ Text registruje jako Ebendorferův autograf A. LHOTSKÝ, *Thomas Ebendorfer*, č. 178, s. 91. Srov. také *Ein Kopiaibuch*, s. 47, a F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 195, kde stanovení datace.

⁷²⁵ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 47, a po něm i F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 211, a *Magister Peter*, s. 249–250, ovšem soudí, že první se slova ujal král, oznámil výsledky porady, a až poté hypoteticky krátce promluvil Prokop Holý a po něm Petr Payne.

⁷²⁶ PETRUS PAYNE?, *Oratio ad Sigismundum regem*, nekriticky vydal F. M. BARTOŠ, in: *Petri Payne Anglici Positio*, s. 81–90. K dataci a autorství této jinak neurčené řeči týž, *Z bratislavské schůzky*, s. 173–176. Velmi podnětnou ideově-politickou analýzu provedl J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 198–205, srov. také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 207, pozn. 407. Podle F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 47, byl Payne za mluvčího určen lednovým českobrodským sněmem, to je však jen domněnka, jakkoli možná.

⁷²⁷ PETRUS PAYNE?, *Oratio ad Sigismundum regem*, s. 84–85.

⁷²⁸ Srov. tamtéž, s. 88.

celou věc s husity vyřešit, přičemž bylo usneseno, že se jim má sdělit, že na rozdíl od svých otců bloudí ve víře, ale pokud přijmou poučení („*vnderweysung auffnemen*“), mají být vyslechnuti.⁷²⁹ Ačkoliv snad takto přibližně mohlo vypadat konečné stanovisko, tlumočené husitům, mnohem plastičtější obraz o poradě nám poskytují Ebendorferova akta.

Z jejich zápisu vyplývá, že panovník se 30. března na doktory obrátil s blíže nespecifikovanou otázkou, která se však musela týkat podoby husity žádaného slyšení. Při té příležitosti byl totiž čten jistý list kardinála Jordána Orsiniho na totéž téma. Zcela jasně to naznačuje odpověď doktorů. Podle nich nemohou v souladu s kanonickým právem ani oni, ani král husitům dopřát veřejné slyšení formou polemiky. V soukromí je však možné s nimi uspořádat *collatio* formou přátelského poučení („*per modum amicabilem informationis*“), aby si nemysleli, že žádný doktor se jim netroufá postavit. Slyšení mělo vypadat tak, že husité by písemně předložily své argumenty („*motiva sua in scriptis assignent*“) a písemně by jim také byla dána odpověď na základě spolehlivých spisů církve. Zároveň se mělo husitům sdělit, že žádné církevní ustanovení ani zvyklost neumožňuje, aby si každý vykládal Písmo podle sebe, ale že se tak má dít jen podle rozhodnutí církve („*secundum determinationem ecclesie*“).⁷³⁰

F. M. Bartoš nebude daleko od pravdy, když v onom Orsiniho listu spatřuje kardinálovo přísné doporučení z 13. června 1426, v němž legát tehdy králi sdělil, že s husity o víře, jak to žádají, disputovat nelze, protože to zakazují císařské i církevní zákony.⁷³¹ Nyní si k němu Zikmund zřejmě vyžádal stanovisko od shromážděných mistrů. Ti ale zase jen připustili uspořádání neveřejného „přátelského“ slyšení s cílem husity poučit o pravověrném učení. Tento postoj odpovídal instrukcím pařížských mistrů, kteří se měli pokusit husity přivést zpět do církve nejprve prostě a hned pomocí autority své univerzity. Zikmund tak poté, co nabídku české koruny za husitských podmínek shodil ze stolu,⁷³² ani v Bratislavě husitům na úvod jednání nemohl nabídnout více než při předchozích rokováních o slyšení v letech 1423–1426, takže kupříkladu Jan Železný mohl být jistě s výsledkem porady spokojen. Přesto se stojaté vody daly po letech do pohybu.

Podle Úřední zprávy husité na královu nabídku reagovali žádostí slyšení před celou obcí a možností rokovat o víře „*s křesťanstvem*“ („*vnd mit der Cristenhait ainen hinderganck tuen von dez glauben wege*“).⁷³³ Zůstaňme nejprve u prvního požadavku. Podle stejného pramene katoličtí rádci slyšení před prostým a nechápavým lidem zavrhli s tím, že husitskou herezi odsoudil papež s kostnickým koncilem. Slyšení před doktory a duchovními a světskými knížaty však i nadále připouštěli. Nicméně stejně jako v předchozích letech i tentokrát mluvčí husitských svazu takové informativní slyšení, zdá

⁷²⁹ UB II, č. 574, s. 22–23 (k 5. dubnu), a ANDREAS RATISPONENSIS, *Dialogus*, s. 675.

⁷³⁰ Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310r vydal F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, č. 1, s. 191. Z rkp. vyplývá, že dataci („1429 feria 4^a in festis pasche“) do textu, zapsaného jinou rukou, doplnil až očitý svědek Ebendorfer. P. UIBLEIN navrhuje Bartošovo úvodní „decretum“ emendovat na „dubium“, viz *Ein Kopialbuch*, s. 48, pozn. 108.

⁷³¹ F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 191, pozn. 2. Srov. také výše, s. 157.

⁷³² Již tím, že oba dotčené katolické prameny ať již úmyslně či z nezájmu o projevu husitského zástupce a jeho nabídky králi svorně mlčí, dostatečně zřetelně naznačují, že česká koruna byla za uvedených podmínek pro krále nadále tabu. Nepřipadalo tudíž ani úvahu, aby se král zabýval třeba jen modifikací husitského návrhu, na niž podle všeho při jednání došlo a která spočívala v tom, že když by se Zikmundovi zdálo přijetí pražských článků příliš, měl alespoň svolit, aby se s husity na základě čtyř artikulů na zkoušku spojily královské a Albrechtovy posádky českých a moravských hradů. O nabídce koruny Zikmundovi za přistoupení na čtyři artikuly a také o posádkách hradů se retrospektivně 6. dubna zmiňuje list tří husitských hejtmanů, viz A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 370. To je také jediný přímý důkaz, že nejspíše někdy mezi 29. březnem–3. dubnem ze strany husitů nabídka koruny padla a také důležitá indicie, že uvedený Paynův projev skutečně spadá právě do těchto jednání.

⁷³³ UB II, č. 574, s. 23.

se, pokládali za zbytečné, a jak naznačují „Ebendorferova akta“, v sobotu 2. dubna se spokojili s návrhem, že ve věci pražských artikulů si obě strany vymění pouze písemně formulovaná stanoviska.⁷³⁴ O nechuti husitů se tímto tématem dále zabývat svědčí, jakkoli zkráceně, také Úřední zpráva. I když se prý čekalo dva dny, zda husité k nabízenému slyšení dorazí a budou se chtít nechat vyslechnout, ani je to nenapadlo a celou věc přešli mlčením: „Vnd hat also zwen tag gewert, wann sy fürkommen vnd sich verhören wolten lassen, daz In aber niendert ein gieng, vnd des gänzlich geswigen“.⁷³⁵ Poté, co tedy ze hry dříve či později vypadlo „přátelské“ slyšení, na stole zůstalo k diskusi již jen jedno téma, touha husitů sejít se kvůli víře „s křesťanstvem“.⁷³⁶

Adekvátně rozšířovat tento nejednoznačný obrat nám pomohou Ebendorferova akta. V nich nacházíme chronologicky jako druhý v pořadí (za výše vylíčenou poradou) text, který je v rukopise nadepsán „*Přání husitů 1. dubna 1429*“ a přináší následující formuli: „*Si ex sacra scriptura aut sententia sanctorum doctorum veraciter et inevitabiliter fundancium se in eadem, aliquid probatum et deductum fuerit in concilio generali proxime celebrando, volo, quod id acceptetur. Et si, quod absit, aliquis, cuiuscunque status fuerit aut dignitatis, illud, ut premittitur, sic probatum et deductum acceptare noluerit, promitto nos contra ipsum velle agere toto posse.*“⁷³⁷ Na základě tohoto textu nemůže být pochyb, že schůzkou s křesťanstvem se ve skutečnosti míní jednání husitů za předem daných podmínek na všeobecném koncilu. A to je vskutku přelomový požadavek. Zastavme se nejprve u obsahu formule a začněme od konce.

S její druhou částí, která usiluje zaručit, aby to, co bude dokázáno, bylo také naplněno, jsme se již v jiné podobě setkali výše; v textech, které vznikly při podobných předchozích jednáních o slyšení. Protože jako tehdy i nyní se vznesený požadavek týká světských autorit, v kontextu bratislavských jednání především krále Zikmunda, nepřímou se tím naznačuje, že husité na koncile požadovali účast exekutivně oprávněných laiků. Neméně pozoruhodná je ovšem i první část předložené formule. Ve světle podobných dochovaných husitských artikulů či normativních formulí z předchozích let je zřejmé, že zde uvedené znění je nejbližší zápisu o zamýšleném hádání na Žebráku o Vánocích 1427.⁷³⁸ Tentokrát se však ještě ostražitěji a terminologicky pečlivěji vymezuje, o jaké výroky svatých doktorů se může jednat, přičemž nelze přehlédnout ještě užší návaznost na

⁷³⁴ Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310v, vydal F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193: „Offerebant se eciam die sabbati precedenti [2. IV.], quod articulos suos quatuor cum motivis vellent dare d. Regi et nobis in scriptis; et nos obtulimus eis ad respondendum et satisfaciendum motivis eorumdem.“ K tomuto požadavku došla již úvodní porada krále a mistrů, přičemž toto rozhodnutí mohlo být opět předznamenáno instrukcemi Sorbonny, podle nichž se její mistři měli důkladně obeznámit s učením husitů. Čtyři artikuly stručně odůvodnil, zdá se, již Petr Payne ve svém projevu, druhá strana však žádala důkladnější text. Ten jim byl podle dohody předán 7. dubna i s omluvou za jeho nedokonalost (důvodem byl nedostatek knih) a s žádostí o odpověď, viz A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 371. Ačkoliv F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, s. 190, naznačuje, že fragmentární obhajoba čtyř husitských článků, zapsaná Ebendorferem za sbírkou dokumentů z Bratislavy (viz rkp. Wien, ÖNB, 4680, ff. 311v–314v), byla původně součástí Paynovy řeči, ve skutečnosti se jedná až o naposled uvedený, husity dodatečně do Bratislavy zasláný text. Upozornil na to sám Ebendorfer, viz F. M. BARTOŠ (ed.), *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193. O dalších, úplných rukopisech husitské obhajoby ze 7. dubna se zmiňujeme níže, v pozn. 757.

⁷³⁵ UB II, č. 574, s. 23. Jak ukazujeme níže, dva dny husitské absence se nejspíše vztahují až k období 4.–6. dubna, a to již otázka soukromého „přátelského slyšení“ nebyla na pořadu dne.

⁷³⁶ V souvislosti s odmítnutím „přátelského“ slyšení stojí také za pozornost, že heidelberský teolog a bývalý pražský student Mikuláš Magni z Jawora vzpomíná ve své polemice proti manifestu tzv. pěti tábořských hejtmanů z r. 1430 bratislavské schůzky s tím, že zkrachovala, neboť husité prohlásili „se non venisse informari, sed informare“ (citujeme podle F. X. BANTLEHO, *Nikolaus Magni*, s. 547). Je otázkou, zda má tato výpověď nějakou historickou relevanci, anebo se jedná o již dobře zavedený topos. Neboť jak jsem již poznali výše, podobný výrok se husitům přisuzoval přinejmenším od krakovských jednáních r. 1421.

⁷³⁷ Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 309v, vydal F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, č. 2, s. 191–192. Dataci „feria 6^a ante Quasimodo 1429“ opět dodatečně připsal, zdá se, až Tomáš Ebendorfer.

⁷³⁸ Viz výše, s. 161.

formulaci, která se objevuje v klíčovém Jakoubkově *Contra Gerson* z roku 1417.⁷³⁹ Uvážíme-li navíc, že tato inovativní část formule bude husity předložena s drobnými modifikacemi zástupcům basilejského koncilu i v květnu 1432, vede nás to k závěru, že nemohla být připravena ad hoc v Bratislavě, ale musela být odsouhlasena již v Čechách či nejpozději v Moravském Krumlově během porad husitských bohoslovců.⁷⁴⁰ Zároveň to znamená, že husité do Bratislavy odjízděli již po zvážení své případné účasti na chystaném koncilu,⁷⁴¹ a zároveň se také vysvětluje, proč to byli oni, kdo jako první – alespoň podle dochovaných pramenů – bezprostředně vnesl do bratislavských jednání myšlenku koncilu. To však bylo to nejlepší (byl to sladký plod Zikmundovy zákulisní diplomacie?), co za daných okolností krále a jeho poradce mohlo potkat. I takový Jan Železný musel nyní uznat, že s koncilem počítají samotní čeští kacíři.

Husitská formule byla obratem podrobena kritice kompetentních Zikmundových mistrů. Podrobněji jsme o tom informováni z Ebendorferových akt, v nichž vedle stručného dílčího dobrozdání k formuli z pera vídeňských mistrů a mistrů Viléma Bavorského, nacházíme text, který máme nejspíše považovat za formulování závěrečného doporučení Zikmundovi, jak za nových okolností dále postupovat: „*Consilium doctorum, utrum vel qualiter Hussones sint recipiendi vel an sint*“. Podle toho, že se v něm Zikmund nazývá císařem, spolu s F. M. Bartošem usuzujeme, že byl formulován některým z pařížských mistrů.⁷⁴²

V dochovaném zápise sice mistři na prvním místě ideálně požadovali, aby husité odvolali své bludy a podřídili se církvi a jejím nařízením, a pokud nebudou chtít, tak aby je k tomu zbraněmi donutila světská moc v čele s císařem, byli si ale vědomi, že realita je jiná. Výslovně připustili, že husité nebudou respektovat ani definici kostnického koncilu (o kalichu), ani náležité poučení církve („*nec sequi informationes autenticas ecclesie orthodoxe*“), nýbrž měli za to, že budou poslušni jen výnosu budoucího všeobecného koncilu („*non volunt stare diffinitioni concilii Constanciensis [...], sed tantum diffinitioni concilii generalis de proximo celebrandi*“). A protože se obávali, že když čeští heretici nedosáhnou svého cíle, jsou připraveni „*ad invasionem christianorum*“ a k rozmetání jejich kostelů a majetku, navrhli je do svolání budoucího koncilu strpět a uzavřít s nimi příměří. Morálně a právně to odůvodnili tím, že v opačném případě by to mohlo otrástit pokojem v církvi, a také tím, že zlí, pokud nemohou být napraveni, mají být dobrými trpěni, zvláště když se v tomto případě v jejich nápravu doufá.⁷⁴³

Ačkoliv o tomto poraženeckém a smířlivém tónu si exponenti papeže, přítomní v Bratislavě, museli myslet své, Zikmund se rozhodně nezlobil. Alespoň Úřední zpráva (na místě, kde jsme ji výše opustili, navazuje obdobnými radami Zikmundových doktorů) konstatuje, že králi, knížatům a pánům se tyto rady velmi zamlouvaly. A není divu. Dotázaní znalci králi údajně doporučovali umožnit husitům slyšení na budoucím koncile také proto, že by takto mohlo dojít k jejich nevratnému rozkolu! Kromě vidiny brzkého příměří tak v něm i tímto způsobem živili skutečnou naději, že náprava (alespoň části) husitů koncilem není tak mlhavá.⁷⁴⁴ Přestože však vyžádání mistrů Sorbonny konali svou

⁷³⁹ Viz výše, citaci v pozn. 290.

⁷⁴⁰ Proto také stěží mohl být autorem formule toliko Payne, jak se bez jakýchkoli důkazů domnívá F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 49. Nicméně i on soudí, že husité do Bratislavy již se zněním formule přijeli.

⁷⁴¹ To připustil již J. MACEK, *Die Versammlung*, s. 204–205, nicméně jeho odkaz až na dubnové instrukce Zikmundových vyslanců k pražskému sněmu nemá v tomto ohledu relevanci. Husitská formule je také důkazem, že husité se slovu koncil nevyhýbali, jak míní týž autor.

⁷⁴² Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 49, pozn. 8.

⁷⁴³ Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, ff. 309v–310r, vydal. F. M. BARTOŠ, in: *Z bratislavské schůzky*, č. 4, s. 192.

⁷⁴⁴ Srov. UB II, č. 574, s. 23–24, zvl.: „[...] wann damit die pübrey zü Peheim ertrennt würd, vnd wär vorsehenlich, sy komen als gancz nymmer ze samm, vnd sich würd vil leicht da zwischen vnder In selbs vil sachh machen. damit das zü güten dingen köm. Solich ratslagen hat vnserm hern dem König vnd allen andern fürsten vnd herren wol gefallen, vnd ward an dy hussen gepracht“.

práci dobře, Zikmund euforii ještě rozhodně propadnout nemohl.

Výše vyslovený názor doktorů v Ebendorferových aktech, že husité chtějí respektovat ve věci čtyř artikulů definici budoucího koncilu, rozhodně není vyjádřením toho, o co usilovala husitská formule; spíše je to jejich, a to i v pravém slova smyslu, zbožné přání. Názorně nám to přibližuje výše zmíněné, ale zatím nediskutované stručné dobrozdání z dílny vídeňských doktorů a mistrů bavorského vévody. Ti samozřejmě okamžitě museli konstatovat, že husitská formule odporuje závěrům předchozí porady z 30. března. Ačkoliv to v Ebendorferově materiálu explicitně nestojí, mohli zejména narážet na to, že formule přinejmenším předpokládá disputaci ve věcech víry. A protože uvedení mistři zároveň naznali, že formule omezuje autoritu koncilu, a tak přesahuje jejich kompetenci, souhlasili, aby se husité prostě podřídili rozhodnutí budoucího všeobecného koncilu („*se submittant simpliciter determinationi*“) a zároveň žádali, aby se dostatečně zaručili, že tak učiní. Teprve pokud na to přistoupí, má se pečlivě a obezřetně uvážit, jaký bude zvláště v duchovních otázkách („*in spritualibus*“) vztah obou stran v době do svolání koncilu, aby se tak předešlo špatnostem („*mala*“) a porušování příměří („*ne treuge irritentur*“).⁷⁴⁵

Přestože nevíme nic o tom, že by se na tomto dobrozdání podíleli mistři Sorbonny, zajistit případné podřízení husitů koncilu, stvrzené veřejným zápisem, bylo již součástí jejich únorových instrukcí, takže se zdá, že se jim stále ještě dařilo zadání z Paříže plnit. A nic na tom nemění skutečnost, že uvedené dobrozdání nám opět naznačuje, jak myšlenka koncilu a příměří s husity bezprostředně vyplynuly až z úvah konaných nad jimi předloženou formulí. Naznačuje ale také, jak úzce a neúprosně byla v hlavách kleriků otázka příměří podmíněna závazkem husitů, že se prostě podřídí koncilu. A právě v tomto duchu také došlo k přepracování husitské formule do katolicky přijatelné podoby, jejíž nové znění nám opět uchovala Ebendorferova akta v následující podobě: „*Quidquid ex sacra scriptura aut sententia sanctorum doctorum probatum, deductum et conclusum fuerit per concilium generale in proximo celebrandum, illud acceptetur.*“⁷⁴⁶ Není těžké určit, kde a proč zapůsobila korekce katolických doktorů. Na okamžik s tím však posečkejme, protože zanedlouho nám to poví jeden z nich sám. Zatím si všimněme, že Ebendorfer uvedený protinávrh nadepsal „*Articulus oblatu per dominum Regem*“.⁷⁴⁷ Král spolu se stanoviskem doktorů očividně nechal husitům tlumočit i upravené znění formule.

To byl okamžik, na nějž Zikmund již několik dní a vlastně několik let čekal. Po velmi dlouhé době měl konečně v ruce perspektivní návrh, s nímž mohl husity oslovit. Již nenabízel nic neřešící soukromé „přátelské“ slyšení, nýbrž příměří do svolání koncilu a dohodnutí podmínek jejich účasti na něm. Proto je také podle nás plně autentický text, který Tomáš Ebendorfer zapsal za katolické znění formule: „*Item dominica Quasimodo [3. dubna] habito tractatu cum Hussitis d. Rex adduxit Hussitas ad audienciam.*“⁷⁴⁸

V podání Úřední zprávy král během celého jednání pouze jednou sám za sebe vyjadřuje svůj názor. V návaznosti na výsledky předchozích porad vyslovuje rozhodnutí, že chce husity přinutit, aby do počátku příštího koncilu v Basileji, kde očekává i papežovu přítomnost, uzavřeli příměří, ale také aby vrátili uchvácené statky Koruny a církve. Do té doby má být jejich víra trpěna. To se prý líbilo jak pánům, tak i učným. A

⁷⁴⁵ Z rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 309v, vydal F. M. BARTOŠ, in: *Z bratislavské schůzky*, č. 3, s. 192.

⁷⁴⁶ Z téhož rkp., f. 310r, vydáno tamtéž, č. 5, s. 193. Artikul se objevuje v dvojí podobě. Druhá – *Correctio* – je o něco bližší původní husitské formulaci. Snad to byl další z katolických návrhů vzešlý z diskuse. Obojí je Ebendorferův autograf.

⁷⁴⁷ Tamtéž.

⁷⁴⁸ Z rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310v, vydal F. M. BARTOŠ, in: *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193. Poznámky, vydané Bartošem pod číslem 6, Ebendorfer nejenom vlastnoručně zapsal, nýbrž je nejspíše i jejich autorem. Svědčí pro to do nich zapracované ojedinělé odkazy na další dokumenty související s jednáním, které se původně nacházely či se ještě nacházejí ve stejném rkp.

jestliže podle Úřední zprávy to král nechal tlumočit husitům (a dokonce některé své straníky zmocnil k tomu, aby s husity v tomto duchu jednali v Čechách), i ona dává najevo, že teprve až nyní Zikmund dospěl k finální podobě nabídky, s níž hodlal za obecného souhlasu husity svým jménem oslovit.⁷⁴⁹ Není ovšem jisté, zda Zikmund při dotčené audienci skutečně žádal navrácení majetku. Husité sami posléze dosvědčili pouze jeho návrh na uzavření příměří a jeho přání, aby se k reformnímu koncilu skutečně dostavili.⁷⁵⁰

Z Ebendorferových zápisků navíc vyplývá, že husitští vyslanci, poté, co jim při audienci bylo předloženo katolické znění formule, ještě týž den žádali prostřednictvím krále od jeho doktorů stanovisko, proč jejich *articulus* nebyl přijat a zároveň žádali možnost objasnit, proč oni nemohou přijmout korekci protistrany. Ačkoliv v daném případě známe jen katolické argumenty, je to cenný doklad o náplni jednání, který navíc sám odůvodňuje katolickou úpravu původní husitské formule. Jménem pařížských i vídeňských doktorů odpověď zformuloval Mikuláš Midi. Na první pohled je zřejmé, že vedle závazku prosazovat dokázané poznání silou z husitského znění formule vypadl obrat „*veraciter et inevitabiliter fundancium se in eadem*“. Midi to odůvodnil tím, že ve věcech víry se má mluvit jasně. Husitská formule (mluví o *scedula*) je však dvojznačná (*ambigua*), neboť mluví v kondicionálu, a také záludná (*captiosa*), neboť v ní stojí „*důsledně*“ (*inevitabiliter*). Usiluje tak o přesné vyjadřování (*acribologiam*) v otázkách, v nichž to není možné. Záludnost slova *inevitabiliter* podle Midiho spočívá v tom, že zlovolní lidé mohou tvrdit, že dosažený závěr nevyplývá důsledně z Písem, a proto je v jejich přítomnosti nemožné učinit jakýkoli závěr. Toto zdánlivé slovíčkaření mělo hluboké opodstatnění. Například v zásadním sporu o teologii kalicha mohli husité důrazem na *inevitabiliter* snadno hájit, že středověcí teologové 13. a 14. století, kteří již explicitně odůvodňují přijímání podjednou, nemohou být zahrnuti do důkazového materiálu, protože žádanou podmínku nespĺňují.⁷⁵¹ Midi měl však ještě jeden důvod, proč husitskou formuli odmítnout: Byla proti důstojnosti krále, protože v daném znění se zdála zpochybňovat všechna (Zikmundem schválená) „*acta et decreta*“ všeobecných koncílů, takže by měla být budoucím koncilem přezkoumána.⁷⁵² A protože o to husitští mistři skutečně již více jako deset let zvláště v otázce kalicha marně usilovali, Midiho zdůvodněním dosáhly také bratislavské rozhovory o věroučném normativu svou mez a musely být zatím bez výsledku odročeny. A nejenom ony.

Všechny Zikmundovy finální návrhy či požadavky z 3. dubna byly natolik zásadní povahy, že nepochybně překračovaly předem daný mandát vybraných husitských diplomatů jednajících v Bratislavě již více jak týden. V danou chvíli bylo tudíž žádoucí, aby husitští vyslanci královny návrhy konzultovali alespoň s husitskými hejtmany (více zatím udělat nešlo), kteří s polními vojsky setrvali šest mil za městem.⁷⁵³ Jestliže tedy Ebendorferova akta tvrdí, že ještě 3. dubna Prokop Holý a další husité odjeli z města k vojsku, aby se o příměří poradili společně s hejtmany, opět to velmi dobře a logicky

⁷⁴⁹ Srov. UB II, č. 574, s. 24, zvl: „In dem hat vnser herr der künig geredt als von im selber. [...] Vnd daz hat vnser herr der künig an die hussen lassen pringen. vnd ettlich pehaim dar zu geschafft dye mit den hussen auff sölich weg taydigen söltten [...].“

⁷⁵⁰ Viz list tří husitských hejtmánů, A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 369: „Quod totum [tj. přijetí královské koruny za přistoupení k artikulům apod., pozn. DC] vestre gratie non videbatur acceptandum, quem admodum nuntii nostri nos de illo informarunt, sed illud vestra gratia a nobis per nostros et vestros nuntios affectat, quod cum eadem vestra gratia pacem et treugas iniremus. 2° affectat vestra gratia, quod ad illam conventionem, que celebrari debet pro reformatione totius Christianitatis in illis, qui de illa indigent, nuntios nostros mitteremus.“

⁷⁵¹ Podle A. MOLNÁRA, *Chebský soudce*, s. 27, toto slůvko katolické teology tolik rozčilovalo proto, že umožňovalo kritiku vši církevní tradice.

⁷⁵² Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310v, vydal F. M. BARTOŠ, in: *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193.

⁷⁵³ O lokaci vojska informuje Úřední zpráva, viz UB II, č. 574, s. 25.

zapadá do nastalé situace.⁷⁵⁴

Z přibližně dvoudenních porad vzešla 6. dubna odpověď tří husitských hejtmanů Jakuba Kroměšína z Březovic, Velka koudelníka z Březnice a Františka z Kotvic. Nejprve připomíná prodlévání husitů v Moravském Krumlově a to, že Zikmund odmítl přistoupit na podmínky, za nichž mu husité nabízeli českou korunu, ale požadoval přiměří a odeslání husitského poselstva k budoucímu koncilu. Ačkoliv hejtmané odmítli Zikmundovi v obou případech dát bez souhlasu všech husitských svazů závaznou odpověď, sdělili mu alespoň svá předběžná očekávání. Uzavření všeobecného přiměří se jim zdálo být nereálné. Stejně tak v případě odeslání poselstva ke koncilu nepředpokládali, že ho svazy vyšlou, jestliže nebude zaručeno naplnění původního záměru husity předložené formule. Husité se totiž obávali koncilu pouze „*sub potestate pape et aliorum sacerdotum*“. Proto nadále trvali na tom, aby vysoce postavení laici jako král Zikmund a jiní králové a knížata mohli spolurozhodovat o tom, co bude na koncilu doloženo z Písma a spisů svatých doktorů, „kteří se na něm pravdivě a nevyhnutelně zakládají“, ale také aby to byli oprávněni na odpůrcích vymoci. A jestliže si později Tomáš Ebendorfer k původnímu znění husitské formule v podobném duchu připsal: „*Quia eorum difficultas fuit, quis presidere deberet in concilio, an papa cum cardinalibus et clero sine laicis, quos volebant similiter habere vota in eodem*“, učinil tak zřejmě v reflexi této argumentace, a katoličtí učenci tudíž názory uvedených hejtmanů nebrali na lehkou váhu.⁷⁵⁵ To vše měl tedy Zikmund uvážít a zároveň také ještě sdělit návrhy konkrétních osob, s nimiž má být přiměří uzavřeno a také jakým způsobem a za jakých podmínek koncil proběhne a jak bude zajištěna „*illa reformatio*“. V případě, že by nechtěl své stanovisko sdělit zpečetěným listem, měl ho svěřit svým poslům k husitskému sněmu, na němž se bude o jeho návrzích jednat.⁷⁵⁶

Spolu s listem husitských hejtmanů k Zikmundovu dvoru odešla také písemně vypracovaná obhajoba čtyř artikulů podle dohody z 2. dubna. Protože husité se před katolickými teology omlouvali, že k jejímu sestavení neměli dostatek knih, znamená to, že ji museli sestavit ad hoc a že s ní takto dopředu nepočítali.⁷⁵⁷ Tím se do jisté míry vysvětluje, proč se s vypracováním odpovědi zdrželi několik dní. Podle Ebendorferových akt se husitská delegace k Zikmundovi do města vrátila s obhajobou pražských artikulů a listem hejtmanů – ovšem v původním českém znění – 7. dubna.⁷⁵⁸ Týž den se jako datum odeslání husitské obhajoby králi zmiňuje v nadpisu jejího klosterneuburského opisu.⁷⁵⁹ Jestliže tedy hned tři nezávislé prameny do sebe takto dobře chronologicky a logicky zapadají, potvrzuje se spolehlivost chronologie Ebendorferovy sbírky. To však opět nelze říci o Úřední zprávě.

Podle ní husité, aniž by se vzdálili, na Zikmundovy požadavky ihned odpověděli, že

⁷⁵⁴ Podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310v, vydal F. M. BARTOŠ, *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193: „Item dominica Quasimodo etc. Procopius capitaneus cum ceteris sibi consencientibus – nescio, quo concludente – recessit de Posenio ad exercitum ad consulendum ceteros super materia treugarum.“

⁷⁵⁵ Viz F. M. BARTOŠ (ed.), tamtéž, s. 192.

⁷⁵⁶ A. CHROUST (ed.), *Zu den Pressburger Verhandlungen*, s. 369–371. Datování listu do 6. dubna je jeho součástí.

⁷⁵⁷ Viz tamtéž, s. 371. Úplné rkp. této do té doby jen fragmentárně známé husitské obhajoby (viz výše, pozn. 734) nově záslužně dohledal P. UIBLEIN, *Ein Kopialbuch*, s. 48, pozn. 108a. Upozorňuje na rkp. Wien, ÖNB, 4522, ff. 145r–156v; Wien, ÖNB, 4710, ff. 37r–46v, 186r–187v, a Klosterneuburg, StiftsB, 819, ff. 69v–75v, s incipitem „*Quia fideles ut supponitur*“. Obsah textu na své „objevení“ teprve čeká.

⁷⁵⁸ SROV. F. M. BARTOŠ (ed.), *Z bratislavské schůzky*, č. 6, s. 193, podle rkp. Wien, ÖNB, 4680, f. 310v: „Item feria V. sequenti [7. IV.] revererunt Hussite, apportantes d. Regi quandam missivam in bohemico, que ad latinum translata habetur inferius. Attulerunt eciam certa motiva super quatuor ipsorum articulis, que inferius descripta sunt.“ Dotčené české znění listu se v Ebendorferově materiálu nedochovalo.

⁷⁵⁹ Vychází zde z přepisu P. UIBLEINA, in: *Ein Kopialbuch*, s. 48, pozn. 108a: „Sequuntur articuli Hussitarum cum suis motivis prout serenissimo regi Sigismundo etc. direxerunt de campis Austrie ad Pusonium anno etc. 29, die VII mensis Aprilis etc.“

příměří uzavřou pouze s tím, kdo přijme jejich pravou víru. Proti katolické víře vytáhli meč a ten neschovají. Dále v pátek 8. dubna králi před jídlem odpověděli, že pokud přijme jejich víru a bude ji zachovávat, přijmou jej za krále, vydají mu statky a budou s ním táhnout kam chce. A náš zpravodaj opět neváhá husitům vložit do úst, že když vytáhli meč, neschovají ho, dokud každého nepřivedou ke své víře. Tato slova údajně krále rozzuřila, a požádal proto knížata a pány, aby mu pomohli získat jeho dědictví a vytáhli spolu s ním proti kacírům, a ti mu to slíbili. Nicméně v ten samý den kolem oběda přišel prý Prokop s dalšími husity a dotazoval se, kdy se bude konat koncil a zda tam budou mít moc pouze papež a kardinálové, anebo i Zikmund a jiná knížata. Král odpověděl, že bude mít takovou moc, jakou měli na koncilech jiní římsští a další králové. Husité nakonec údajně žádali, aby jim na jejich písemný dotaz byla dána písemná odpověď, a to nejlépe do dalšího dne.⁷⁶⁰

Jak jsme poznali výše, je nemožné, aby teprve až 8. dubna husité nabídli Zikmundovi korunu, jestliže tento návrh jako králem odmítnutý výslovně připomíná již list hejtmanů 6. dubna. Ten se zároveň jeví být i klíčem k pochopení geneze celé nesrovnalosti. Všimněme si, že věcná jádra všech husitských promluv, tlumočených v předešlém odstavci z Úřední zprávy, nacházíme pospolu právě v dotčeném listu. Nelze tak vyloučit, že autor naší zprávy mohl právě z něho čerpat podněty k barvitě a místy až dramatické naraci, již ovšem zkonstruoval bez zjevného ohledu k původní logice a chronologii událostí. A totéž lze povědět i o tvrzení Úřední zprávy, že Prokop čekal do druhé dne (do 9. dubna) na písemnou odpověď v otázce koncilu. Hejtmané skutečně žádali v dané věci samostatnou písemnou odpověď, zároveň však uvedli, že postačí, když ji Zikmund svěří svým zástupcům k chystanému husitskému sněmu; a až to se také zřejmě stalo. Svědčí pro to nejenom obsah dochovaných instrukcí Zikmundových poslů, ale paradoxně i sama Úřední zpráva, i když na jiném místě a v ještě jiné chronologické souvislosti.⁷⁶¹ Zdá se tak, že autor tzv. úřední zprávy při vši snaze o spád a dramaticčnost vytvořil s pomocí jemu dostupných faktů a relevantních písemností v důsledku velmi zatemněný a místy i propagandou nasáklý obraz o bratislavském jednání.

Předání listu tří hejtmanů 7. dubna Zikmundovi fakticky znamenalo ukončení či lépe přerušování povelikonočních jednání v Bratislavě. Nyní byl na tahu husitský sněm. Zikmund sice 17. dubna z Bratislavy psal velmistrovi řádu německých rytířů, že husitům nelze věřit a začal alespoň verbálně připravovat na léto další kruciátu, zároveň však choval naději, že husité s ním a okolními zeměmi příměří uzavřou a že se podrobí rozhodnutí koncilu.⁷⁶² Již výše jsme mohli poznat, jak Zikmundovi rádci v roce 1424 varovali krále Vladislava před dalším jednáním s husity, protože je podezírali, že ve skutečnosti zdoluhavými postupy chtějí oddalovat letní tažení proti nim a jak polský král této rétorice uvěřil. Také tentokrát se jistě ozývaly podobné varovné hlasy a Zikmund na ně musel nějak reagovat. Skutečně válčit se mu však nechtělo. Šest svých českých vyslanců k husitskému sněmu nechal 23. dubna vybavit náležitými instrukcemi a napjatě

⁷⁶⁰ UB II, č. 574, s. 24–25.

⁷⁶¹ Viz výše, citaci v pozn. 749. O instrukcích níže.

⁷⁶² Srov. list Pavlovi z Rusdorfu, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1348, s. 821–823, zde 821: „Si sein also on end von uns gescheiden, und meinen einen tag zu leisten in Behem, ale samentlich, und uns ein antwort zu gebin, uff die sache die wir dann allhie gehandelt haben, also daz noch ettwaz hoffnung ist, daz si villichte noch mit uns und den umbelegen landen ein frid ufnemen und sich undergeben werden erkenntniss des heiligen concilium, das schirst zu Basel sol gehalten werden, doruff wir unser botschafft itczund zu in tun. Und geschee dass, so mocht noch alles ding zum besten komen, jedoch so ist sich uff derselben leutt wort und trost nicht zu verlassen, und dorumb so haben wir mit rat [...] beschlossen, das wir mit der hilfe gotes disen summer in Behemen gen denselben ketzern ein stark feld zu machen meinen [...]“. K přípravám kruciáty srov. alespoň F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 51; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 212, kde odkazy na příslušné prameny.

očekával další vývoj.⁷⁶³

Nahlédneme-li průběh bratislavské schůzky s odstupem, musíme konstatovat, že v zásadě odpovídal scénáři, který již v únoru načrtly instrukce Sorbonny. Ty zároveň pomohly doložit, že Tomáš Ebendorfer byl dobrým očitým svědkem a že jeho chronologicky zařazené zápisky spolu s aktovým materiálem jsou nanejvýš spolehlivé a dosvědčují klíčové okamžiky jednání mezi 29. březnem až 7. dubnem. I tak ovšem nadále zůstává do velké míry záhadou, za jakých okolností byla do jednání bezprostředně vnesena myšlenka koncilu. V případě výsledků rokování s husity museli mít zástupci Sorbonny spíše smíšené pocity. Na jejich rychlé obrácení při soukromém slyšení museli záhy zapomenout a také ani nedošlo ke kýženému písemnému závazku husitů, že se alespoň podřídí budoucímu koncilu. Nicméně naděje, že tak učiní, stále ještě žila a s ní i možnost, že ustane prolévání krve.

Otevřeným, zdá se, zůstal také druhý bod jejich mise: jednání o uspíšení koncilu a konání přípravných synod. Jakým způsobem a kdy se o tom v Bratislavě mluvilo, v podstatě nevíme. Známe pouze Zikmundovu blíže nedatovanou odpověď Sorbonně, která v exercepci Hermanna Herreho přitakává jejím výše vylíčeným návrhům (včetně vyslání poselstva k papeži), s tím, že si král přál, aby k reformě církve došlo již „*medio tempore*“ a také aby univerzita pomohla zprostředkovat příměří mezi Anglií a Francií za účelem využití jejich vojenského potenciálu proti husitům.⁷⁶⁴ Vídeňská univerzita do Paříže odpověděla po návratu svých mistrů z Bratislavy 16. dubna. Opět přivítala pařížskou iniciativu a znovu připomněla, že o návrat husitů do církve cestou pokojného poučení usilovala již v Brně, ale marně. Především ale slíbila, že se za podpory Sorbonny a s pomocí vévody Albrechta obrátí na papeže, aby koncil urychleně svolal.⁷⁶⁵

Ačkoliv Zikmund informoval Martina V. o bratislavské schůzce nejspíše ještě v dubnu, učinil tak jen okrajově a více se rozepsal a svém potýkání s Turky a Benátčany. Edice jinak neznámého listu, z něhož vycházíme, je naneštěstí právě v místě, kde se mluví o bratislavském jednání, neúplná, zdá se však, že Zikmund do Říma pouze oznámil, že husity vyzval, „*ut se saltem summittere vellent deffinitioni sanctae Romanae Ecclesiae et futuri concilii*“, zatímco o příměří pomlčel. Král rovněž papeži oznámil vyslání poselstva. Co mu jeho prostřednictvím chtěl sdělit, ale již nesděluje.⁷⁶⁶

V Římě ovšem rozhodně nedostatkem zpráv netrpěli. Prokurátor řádu německých rytířů u kurie Kašpar Wandofen již někdy během druhé poloviny dubna odtud informoval svého velmistra, že král chtěl v Bratislavě s kacíři uzavřít mír a že husité se o člancích navržených králem chtěli poradit v Čechách, přičemž se mělo za to, že to je z jejich strany pouze zdržovací taktika. Také se již u kurie proslýchalo, že pařížští a vídeňští mistři se chystají přijít do Říma a chtějí nechat svolat koncil do Basileje. A jestliže Wandofen dokonce již velmistrově dával k úvaze návrhy stran jeho obeslání, získané informace rozhodně nepodceňoval.⁷⁶⁷

⁷⁶³ Instrukce objevil a z opisu v milánském archivu vydal H. HERRE, *Die Hussitenverhandlungen*, s. 315–316. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 51, pozn. 14, zvažuje, zde se kvůli částečné nesrozumitelnosti textu, nejedná pouze o „výťah“.

⁷⁶⁴ Viz tamtéž, s. 310, pozn. 4, kde také o dochování toho nevydaného listu.

⁷⁶⁵ List vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, č. 34, s. 138–142. Tamtéž, s. 50, se domnívá se, že stejně jako Zikmundův list (viz předchozí pozn.) byl také list univerzity předán ještě pařížským mistrům před tím, než nastoupili zpáteční cestu.

⁷⁶⁶ Srov. *Thesaurus novus I*, s. 1743–1745, zde 1744–1745; registruje RI XI, č. 7263.

⁷⁶⁷ Příslušnou část Wandofenova listu otiskl P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, s. 49, pozn. 109; datuje „gegen Ende April“. Celý list formou částečného registru nezávisle zpřístupnil K. FORSTREUTER, in: *Die Berichte IV/1*, č. 19, zde s. 53; datuje dokonce již „Mitte April“!

Pražský sněm

Ohlášený sněm, obeslaný rovněž moravskými husity,⁷⁶⁸ se sešel v pražském Karolinu 23. května a zasedal celý následující týden.⁷⁶⁹ Zikmund dal skrze své posly jeho účastníkům jasně najevo, že se z obavy o pověst svého majestátu nadále odmítá angažovat v té podobě slyšení, jakou od něj husité až doposud žádali a že jeho cílem je, aby se dostavili „*ad reformationem comunem tocius Christianitatis*“ na budoucím koncilu. Král husity na koncil lákal nejenom očekávanou reformou křesťanstva. Sliboval osobní asistenci při návratu České koruny do církve a také zajištění glejtů tam i zpět pro všechny členy husitského poselstva, nehledě na to, zda by na koncilu ke smíření došlo, či ne. Zikmundovi mluvčí také splnili přání vznesené v listu tří hejtmanů a husitům blíže osvětlili, jak se to má s postavením světských osob na koncilu. Z dochovaných instrukcí žel nevyplývá, co přesně říkali.⁷⁷⁰ Můžeme snad jen odkázat na výše uvedenou informaci z Úřední zprávy, podle níž měl Zikmund ještě v Bratislavě říci, že bude mít takovou moc, jakou měli na koncilech jiní římsí a další králové.⁷⁷¹ Ožehavou otázkou husitské formule instrukce ponechávaly stranou a zřejmě se spokojily s tím, že Prokop Holý s Petrem Paynem měli ve svých poznámkách pečlivě zapsán návrh katolického znění formule, zřejmě i s jejím odůvodněním, jak je zformuloval Mikuláš Midi.⁷⁷² V případě příměří – druhého bodu jednání – instrukce mnoho nového nepřinášejí. Král si přál mír v České koruně a příměří se všemi jejími poddanými až do svolání koncilu, přičemž kladl důraz na to, aby jeho zástupci zajistili, aby bylo oboustranně zaručeno. K jeho uzavření měli motivovat odpuštěním všech prohřešků proti králi.⁷⁷³

Máme bohužel jen velmi kusé zprávy o tom, jak vypadala diskuse husitských sněmovníků o Zikmundových návrzích. Víme jen to, že s sebou přinesla celkem závažný rozkol v husitských řadách, když sirotci, jmenovitě jejich hejtman Velek z Březnice, novoměstí Pražané, Žatečtí a Hradečtí, zřejmě během jednání sněmu odmítli se Zikmundem nadále jednat. Jeho konečné usnesení tak musíme považovat pouze za stanovisko Prokopových táboritů, staroměstských Pražanů a jejich spojenců.⁷⁷⁴ Delegáti sněmu se usnesli, že příměří jsou ochotni uzavřít pouze při splnění jistých podmínek, které shrnuli do jedenácti bodů. V našem ohledu je zbytečné je podrobně reprodukovat. Jestliže však jeden z nich předem vyloučil z příměří Bavorsy a Míšňany, potvrdil se odhad husitských hejtmanů od Bratislavy, že na všeobecné příměří polní obce nepřistoupí.⁷⁷⁵

Také v otázce koncilu dali sněmovní „*páni, rytieři, panoše, města i obce*“ do jisté míry za pravdu husitským hejtmanům, jestliže účast husitské delegace na koncilu podmínili tím, aby – „*tak jakož sme to králi powěděli*“ – byl „*na tom sboru súd z zákona božieho, ale ne wedle ustawenie papežského*“.⁷⁷⁶ Ačkoliv se zde ve zkratce mluví o „soudě

⁷⁶⁸ O účastnících z Moravy mluví Kašpar Šlik, viz DRTA IX, č. 226, s. 304.

⁷⁶⁹ Z literatury ke sněmu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 51–52; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 213–214; F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 159; P. ČORNEJ, *Velké Dějiny V*, s. 209–210.

⁷⁷⁰ Viz H. HERRE (ed.), *Die Hussitenverhandlungen*, s. 315–316, body 1–3 a 10.

⁷⁷¹ UB II, č. 574, s. 25.

⁷⁷² Podle devátého, ne zcela srozumitelného bodu instrukcí, viz H. HERRE (ed.), *Die Hussitenverhandlungen*, s. 316, Zikmundovi poslové měli, zdá se, také zvážít, zda vysvětlí, proč král nedodal odpověď katolických mistrů na obhajobu čtyř artikulů; takto onen bod vykládá F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 51–52.

⁷⁷³ H. HERRE (ed.), *Die Hussitenverhandlungen*, s. 316, body 4 a 11. K účastníkům příměří za královskou stranou srov. také formulaci ve shrnutí králových požadavků v usnesení pražského sněmu, AČ VI, č. 25, s. 421.

⁷⁷⁴ Velká koudelníka a Novoměstské zmiňují *Staré letopisy české* – rkp. R, ed. F. ŠIMEK, s. 56. O zbylých odpůrcích a také o zastáncích jednání s králem informuje 2. července opět Kašpar Šlik, DRTA IX, č. 226, s. 304. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 52, usnesení zhodnotil jako znatelnou porážku sirotků.

⁷⁷⁵ Srov. AČ VI, č. 25, s. 421–422. O známých podobách usnesení F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 52, pozn. 16.

⁷⁷⁶ AČ VI, č. 25, s. 421; srov. také latinské znění, UB II, s. č. 33, s. 515: „Secundo, quod in eodem concilio sit

z Božího zákona“, husité i nadále při jednáních trvali na příslušné části předložené formule v Bratislavě. Vyplývá to z textu, v němž se v šesti člancích podrobně stanovují podmínky účasti husitů na koncile a který byl v předloze Palackého edice nadepsán „*Articuli tractati cum rege in Posonio per Taboritas anno ejusdem mense Julii*“. Třetí článek si výslovně vymíní, že v záležitostech víry nepadne žádný konečný výrok (*diffinitiva sententia*), který nelze účinně (*efficaciter*) vyvodit z Písma či výroku svatých doktorů, kteří se v něm nevyhnutelně zakládají. První část bratislavské formule, byť s jistými modifikacemi, opakuje také poslední, šestý článek. Ten si na vzdory kritice katolických doktorů a jejich korekci ponechal kondicionální způsob, ale i slůvko *inevitabiliter*.⁷⁷⁷

Jestliže v normativní části formule (v pravidle víry) zůstává postoj husitských mistrů a kněží neměnný, k posunu dochází v jejich představě, jaká bude pravomoc světské moci při jednání koncilu o jejich člancích. Zatímco ještě hejtmané v polním ležení před Bratislavou v souladu s letitou tradicí explicitně žádali, aby vysoce postavení laici měli na koncile nejenom moc prosadit přijaté výnosy, ale i jistou *potestas* v otázkách víry, v textu sněmovního zápisu, ani v dotčených šesti táborských člancích již takto formulovaný požadavek nenalezneme. Jak vyplývá z druhého z táborských článků, při jednání koncilu husité požadovali, aby osoba jakéhokoli stavu a důstojnosti, která před svoláním koncilu vystupovala proti některé ze stran či království, neměla na koncile moc protistranu odsuzovat. Naopak, všichni podle nich měli vyslechnout, kdo co chtěl říci, a pokud by to bylo vhodné, měli to, co by si žádalo reformu, svorně napravit. O tom, kdo to měl zajistit, mluví článek čtvrtý. Ten žádá osobní účast krále na koncile, ale tak, aby měl spolu s pány moc zakázat „*confusiones frivolas*“, všechny „*insolencias ineptas*“ a všechno zlé proti Bohu a aby nedopustil nespravedlnost.⁷⁷⁸ Světská moc se tak nyní měla stát především neochvějnou zárukou důstojného a rovného jednání obou stran.

Můžeme se domnívat, že husité realističtěji přehodnotili své představy o angažmá laiků v teologických věcech na koncile pod dojmem Zikmundova stanoviska k této věci, jehož obsah sice přesně neznáme, ale víme, že ho měli za úkol tlumočit na květnovém sněmu v Praze jeho zástupci.⁷⁷⁹ To ale neznamená, že jednání naklonění husité rezignovali ve snaze zajistit si při konečném rozhodování koncilu co nejvýhodnější pozici. Pouze změnili strategii. Záruku spravedlivého slyšení proti papeži a prelátům již neočekávali (jen) od laiků, ale od všeho křesťanstva – „*a tu [tj. na koncile] aby papež nejměl toliko své moci súditi, ale všecko křesťanstvo*“, dále požaduje výše citované usnesení sněmu.⁷⁸⁰ Proto pochopíme, proč hned první ze šesti článků, s nimiž odjel Prokop Holý do Bratislavy, požadoval, aby byl koncil skutečně všeobecný a byl svobodně přístupný všem, kdo se počítá mezi křesťany.⁷⁸¹ Jestliže si husité představovali sbor všeho

judicium secundum legem Dei, et non secundum decreta papalia, quemadmodum hoc regi expressimus.“

⁷⁷⁷ Viz UB II, č. 595, s. 50–51. Zde vycházíme z lepšího čtení v rkp. Brno, MZK, Mk 111 (původně Mikulov, Zámecká knihovna Dietrichštejnů, II 31), f. 165r: 3°, quod ibi in materia fidei nulla feratur difinitiva sententia, que deduci non poterit efficaciter ex Scriptura sacra aut ex sanctorum doctorum salubri sententia in hac parte fundata inevitabiliter in eadem. [...] Item, si aliqua sententia <ib>idem ex Sacra scriptura efficaciter et pro necessitate deducta fuerit aut ex sanctorum doctorum sententia in hac parte inevitabiliter se fundancium in eadem, illud humiliter absque renitencia acceptetur.“ Ještě na jiný rkp. upozorňuje F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 53, pozn. 19.

⁷⁷⁸ UB II, č. 595, s. 50–51.

⁷⁷⁹ Viz H. HERRE (ed.), *Die Hussitenverhandlungen*, s. 316, bod 10.

⁷⁸⁰ AČ VI, č. 25, s. 421; srov. také latinské znění, UB II, s. č. 33, s. 515: „[...] et ibi, quod papa non habeat tantummodo de sua potestate judicandi, sed tota christianitas.“

⁷⁸¹ UB II, č. 595, s. 50. „Inprimis: quod concilium in Basilia celebretur sic, ut generaliter et effectualiter, quolibet colore assignabili semoto, sit liberum quoad omnes, qui censentur nomine christiano.“ K tomu srov. znění mikulovského rkp. Brno, MZK, Mk 111, f. 164v: „Inprimis, quod concilium in proximo celebrandum sit generale et effectualiter, quolibet colore scilicet assignabili <semoto?>, sit liberum quoad omnes, qui censentur nomine cristiano.“

křesťanstva tak, „aby tu byli Řekové, Armenové, patriarcha z Konstantinopoli, ježto pod oběma spůsoboma přijímají tělo a krew pána našeho Jezu Krista“,⁷⁸² je zjevné, že více než o předčasný ekumenismus šlo o to, získat proti katolíkům zastání u jiných „utrakvistů“.

Utrakvismus pravoslavných „Řeků“ reflektovali husitští teologové, ale i jejich odpůrci již dlouho. Stejně tak četli dílo znalce arménské církve, irského arcibiskupa v Armagh, Richarda FitzRalph († 1360).⁷⁸³ Uvedený požadavek může mít ale mnohem hmatatelnější kořeny. Nejspíše někdy koncem 20. let se do Cařihradu dostavilo blíže neznámé husitské poselstvo. Byzantský císař Jan VIII. († 1448) z dynastie Palaiologů při té příležitosti svolal synodu, na níž jeho rádce Makarios Makres († 1431) polemizoval proti husitským článkům. Bádání zatím svorně předpokládá, že požadavek květnového sněmu je ozvukem těchto kontaktů, nemohla zde však zafungovat kauzalita právě opačná?⁷⁸⁴ Nebylo osvojení si myšlenky slyšení na koncilu, podnětem k této cestě, která by takto získala zcela konkrétní smysl? V každém případě nelze vyloučit, že husité již do Bratislavy odjížděli s ideou účasti orientálních církví na budoucím koncilu a že to Zikmundovi nemuselo být proti mysli. Všimněme si terminologie dvou výše zmíněných pramenů. Podle Úřední zprávy husité v Bratislavě požadovali „mit der Cristenhait ainen hinderganck tuen“, a také již dubnové instrukce pro Zikmundovy posly předpokládají na koncilu obecnou reformu „tocius christianitatis“.⁷⁸⁵

Zdá se tedy, že smírně naladění husité promýšleli podobu budoucího koncilu všeho „utrakvistického“ křesťanstva, na němž se bude soudit podle jejich teologického normativu, již několik měsíců. Tím snáze mohli nakonec v příslušném oddíle usnesení květnového sněmu ohlásit, že k takovému koncilu své reprezentativní plnomocné poselstvo vyšlou. Protože však nad všechny teoreticky vznesené a písemně zajištěné záruky byla přímá zkušenost, jedním dechem doplnili, že tak učiní až poté, co koncil bude zahájen a projeví se. Trvali také na přípravné schůzce půl roku před zahájením společných jednání na koncilu.⁷⁸⁶ Po zkušenosti s kostnickým koncilem husité pochopitelně rovněž věnovali zvláštní pozornost glejtům, které jim král Zikmund sliboval zajistit po svých poslech. Táborité odjížděli k dalšímu kolu bratislavských rokování s požadavkem, aby světské i duchovní osoby beze vší lsti učinili úplnou záruku bezpečnosti, s tím, že její znění bude ve vhodný čas předloženo českou stranou králi.⁷⁸⁷

⁷⁸² AČ VI, č. 25, s. 421.

⁷⁸³ Vztahem husitství a pravoslaví se nověji v nepublikované disertační práci zabýval J. J. JUKL, *Utrakvismus*. FitzRalph se v letech 1337–1344 v Avignonu účastnil rozhovorů se zástupci řecké a arménské církve, z nichž posléze čerpal inspiraci pro svou *Summa de erroribus/in quaestionibus Armenorum*. Ačkoliv nedokážeme říci, zda známost také tohoto jeho díla v Čechách zprostředkoval mistr Vojtěch Raňkův z Ježova, ve prospěch kalicha z něho citoval JAKOUBEK ZE STRÍBRA ve svém *Corde credendum*, f. 83r–v. Tato citace je o to pozoruhodnější, neboť podle K. WALSH, *Die Rezeption*, s. 251, se Armachanus v polemické literatuře husitské doby takřka již nezmiňuje a cituje se jen zřídka. K FitzRalphovi v uvedeném ohledu táž, *The manuscripts*, s. 68, 74. O vztahu husitů k východním církvím srov. také citát z dnes nezvěstného husitského díla, otisklý F. M. BARTOŠEM, *Počátky kalicha*, 1931, s. 74, pozn. 34.

⁷⁸⁴ Řecký pramen, oslavu života Makaria Makra (ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΤΟ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΡΗ), vydal A. ARGYRIOU, *Macaire Makrès*, s. 184–236, zde 209–210, parag. 65–66. Rozsáhlý komentář k tomuto místu viz tamtéž, s. 41–45; spíše odhadem datuje husitskou misi mezi léta 1424–1429, blíže však k roku 1429. Dále srov. A. MOLNÁR, *Mírový aspekt*, s. 125–126; F. ŠMAHEL, *À l'aube de l'idée*, s. 286, datuje „vers 1427“; nověji se tímto pramenem zabýval a různé možnosti datace hypoteticky zvažoval J. J. JUKL, *Utrakvismus*, s. 108–113.

⁷⁸⁵ UB II, č. 574, s. 23; H. HERRE (ed.), *Die Hussitenverhandlungen*, s. 315, bod 2. V této souvislosti nejsou bez zajímavosti údajné Zikmundovy výroky na adresu pravoslavných a latinských kněží v Lucku, srov. IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 368.

⁷⁸⁶ Viz AČ VI, č. 25, s. 421 a v latinském překladu, UB II, č. 33, s. 515.

⁷⁸⁷ Zde dáváme před PALACKÉHO edici, UB II, č. 595, s. 51, opět přednost čtení mikulovského rkp. Brno, MZK, Mk 111, f. 165r: „Item tam ex parte secularium quam spiritualium fiat plena assecuracio absque omni dolo, cuius assecuracionis formam, cum tempus exigerit, offeremus domino regi, ne, quod [v rkp. quoque] absit, veritas offendatur et persone recte intendentes horribiliter destruantur.“

Představa zde byla, nyní ji „pouze“ zbývalo naplnit.

Zápis sněmu byl Zikmundovi do Bratislavy odeslán až 15. června.⁷⁸⁸ Mezitím královo bezprecedentní vyjednávání s husity stačilo vyvolat různé dohady. Již 24. června se Zikmund písemně před svým jinak neznámým straníkem důrazně ohradil proti fámě, že s kacíři uzavřel příměří a vynechal z něho německé země („*dewcze lander*“). Vysvětloval, že jednání vede jedině s cílem, přimět husity, aby se podřídili poučení koncilu a že usiluje o příměří pro všechny své poddané. Zikmund v listu očekával, že jednání budou záhy pokračovat, protože nakonec sdělil, že poslové dříve vyslaní do Prahy se nyní mají vrátit do Bratislavy s husitským poselstvem z Čech a Moravy v počtu 400 koní.⁷⁸⁹ Také králův kancléř Kašpar Šlik informoval 2. července braniborského kurfiřta, že husité po dlouhých jednáních svého sněmu nakonec Zikmundovým poslům v Praze sdělili, že jsou ochotni se na koncil dostavit a králi ohlásili příjezd svého poselstva s plnými mocemi (Šlik udává 500 koní). Ke dvoru ale záhy z Prahy došly další zvěsti, které dávaly tušit jisté komplikace. Kancléř totiž dále kurfiřta zpravil, že podle posledních zpráv Zikmundových vyslanců z Prahy, byli již táborité a Staroměstí se svými straníky připraveni odjet spolu se Zikmundovými posly zpět do Uher, ale sirotci další jednání s králem odmítli.⁷⁹⁰ Přesto ke králi jisté poselstvo odjelo – Zikmund později vzpomínal, že „*iidem Taborite miserunt ad nos certos suos capitaneos, barones, milites, priores et civitatum nuncios*“⁷⁹¹ –, takže v letní Bratislavě mohla na jaře přetržená jednání pokračovat.

Tváří v tvář: Druhé jednání v Bratislavě

Ani tentokrát není mnoho zpráv o průběhu a výsledcích jednání. Přesně řečeno máme k dispozici jen dvě. Ze spektra dochovaných pramenů k podobným událostem vyčnívá list norimberského stavebního mistra a fortifikačního technika Jan Glöcknera, původem ze Žitavy, který 8. srpna psal Zhořeleckým o posledních událostech v Bratislavě a nevynechal při tom leckterý pozoruhodný detail. Patrně byl sám svědkem toho, když král ještě před příjezdem husitů, z nichž Glöckner výslovně připomíná Prokopa, Pražany a pana Menharta z Hradce, nechal z města ať již z jakýchkoli důvodů vykázat Uhry a čistě zamést městské uličky. A jestliže Zikmund jako štědrý hostitel nechal českým a moravským kacírům na své náklady dokonce poslat 24 pěkných volů a 16 velkých sudů s vínem, výsledek schůzky rozhodně nechtěl ponechat náhodě. Jeho vstřícnost k husitům ve městě pochopitelně budila oprávněnou pozornost.

Při vzájemných rozhovorech se zřejmě jako první na řadu dostalo téma koncilu a účast husitů na něm. O tom se však dlouho nejednalo, neboť ke Glöcknerovi se doneslo, že projednávání církevních záležitostí bylo odloženo až na vlastní koncil („*Und alle ding der phafheit und der geistlichen bleybin yn desyn teydingen auszerstellig bas uf das concilium*“).⁷⁹² V situaci, kdy se husité zjevně nehodlali k poslušnosti koncilu předem zavázat, ani nic jiného nezbývalo, neboť římský král (ani kdokoli jiný) zase neměl kompetenci předem k čemukoli zavazovat koncil a stejně tak jeho jménem kacírům cokoli slibovat. Zikmund navíc již neměl k dispozici pařížské a zdá se, že ani vídeňské

⁷⁸⁸ Poznámku o tom s příslušným datem viz v edici českého znění usnesení, AČ VI, s. 421.

⁷⁸⁹ Viz UB II, č. 588 s. 41–42.

⁷⁹⁰ DRTA IX, č. 226, s. 304.

⁷⁹¹ Viz jeho list Vitoldovi z 27. července 1429, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1365, s. 845–850 (= RI XI, č. 7347), zde 846–847.

⁷⁹² List Glöcknerův vydal R. JECHT, in: *Urkunden des Oberlausitzer Hussitenkrieges II*, s. 101–102. K tomu srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 53, pozn. 19. Ke zprávám, které o letním jednání Zikmunda s Prokopem kolovaly nejpozději v únoru 1430 v Itálii, srov. DRTA X, č. 73, s. 120–121. Zikmund se měl údajně před mnoha svědky různých národností vyjádřit také o věcech, „*que in futuro concilio contra sue sanctitatis paternitatem et ad ecclesiastici status depressionem proponeret assumenda, videlicet de regendo concilio et alia istis similia etc.*“

mistry.⁷⁹³ Zatímco tedy účast husitů na budoucím koncile musela zůstat otevřena, na jednacím stole zůstala otázka příměří.

Přestože tato jednání již bezprostředně s naší oblastí zájmu nesouvisí, jejich poněkud překvapivý závěr je dobrým důvodem, abychom se o nich alespoň krátce zmínili. Červencová vyjednávání o jedenácti výše zmíněných podmínkách pražského sněmu nebyla snadná, ale postupem času se obě strany na mnoha bodech shodly, takže se přistoupilo k prvnímu nástinu konkrétní úmluvy o příměří.⁷⁹⁴ Přesto zůstaly nakonec nedořešeny tři požadavky vznesené Zikmundem, z nichž jeden žádal, aby husité ustali od bláhání českých katolických hradů. Nedořešeny zůstaly proto, že k jejich posouzení se husitské poselstvo již necítilo být oprávněno a podle již osvědčeného postupu žádalo, aby byly nejprve předloženy husitskému sněmu v Praze, který se měl sejít 15. srpna. Dříve než však husité 24. července z Bratislavy odjeli, s králem se smluvili, že dalšímu jednání napomůžou uzavřením krátkodobého příměří do svátku sv. Vavřince, který připadal na 10. srpna. Do té doby měl Prokop Holý Zikmundovi sdělit, zda od obléhání hradů upustí, nebo ne. V případě kladné odpovědi mělo být příměří prodlouženo až do 29. září, v případě záporné reakce, mělo být ukončeno. Spolu s vracející se husitskou delegací Zikmund i tentokrát vyslal k ohlášenému sněmu své zástupce, aby byl bezprostředně o jeho průběhu a závěrech informován. Zikmund však husitům nevěřil – alespoň to naznačil 27. července v listu Vitoldovi – a současně svolal k 29. září vojenskou hotovost do Trnavy.⁷⁹⁵ Prokop Holý podle všeho svůj závazek splnil a Zikmundovi odpověděl včas,

⁷⁹³ Prameny o účasti vídeňských mistrů při letních jednáních mlčí. Zcela jistě se jim však do ruky dostalo červnové usnesení husitského sněmu a formou rozboru jeho dílčích článků se k němu neváhali vyjádřit. Dvě hlavní podmínky husitské účasti na concilu považovali za nereálné, a proto za lstivé, a husity podezírali, že ve skutečnosti se ani nechtějí concilu zúčastnit, ani nechtějí uzavřít příměří, ale jen marnit čas a oddalovat naléhavé svolání všeobecné synody. V případě věroučných jednání měli dokonce za lepší, aby čeští kacíři byli odkázáni k Talmudu a Mohamedovi, než aby byla podvrácena křesťanská víra („*Melius enim est, quod remittantur ad Talmut et Machmet, quam quod tota fides Christiana subvertatur*“). V případě příměří považovali zase za lepší, aby otevřenou válku vedla *tota patria*, tedy nejspíše všechna území říše („*Melius enim esset, quod tota patria haberet apertam gwerram, quia tunc se defendere posset* [...]“). Vídeňští mistři zkrátka husitům nevěřili ani slovo a podle toho také radili dále postupovat. Text z vícero exemplářů vydal P. UIBLEIN, in: *Ein Kopialbuch*, č. A 3, s. 177–186. Ačkoliv jej určil jako dobrozdání pro krále Zikmunda (viz také tamtéž, s. 51), vyloučit podle nás nelze ani to, že primárně byl určen pro vévodu Albrechta, jehož se bezprostředně týkaly zvláště články o příměří. V tomto ohledu za pozornost stojí zvláště glossa mistrů k pátému z nich, viz tamtéž, s. 183. Týž autor, *Thomas Ebendorfer*, s. 21, zvažuje podíl Tomáše Ebendorfera na vypracování textu. Z českých badatelů na tuto cennou edici alespoň odkázal F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 213, pozn. 411.

⁷⁹⁴ Koncipování písemnosti zmiňuje králův list z 27. července Vitoldovi, viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1365, s. 846 (plnou citaci viz v násl. pozn.). Na dochovanou arengu zápisu upozornil F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 53, pozn. 23, viz rkp. Brno, MZK, Mk 111, f. 165r: „Cum singulis pertineat christianis malum declinare et bonum facere, caritatem amplecti et iusticiam veritatem presertim ewangelicam promovendo, hinc est, quod nos etc. considerantes legis Dei nostri Iesu postergacionem et humane voluntatis extollenciam et veritatis infallibilis honorem, compatientes quoque simplicitati ignorancie et sinistre difamacioni hominum oppresionique pauperum cum ceteris nominandis, [...], treugas inimus cum tali etc. sub hac forma.“ V únoru 1430 psal Gaspere Visconti milánskému vévodovi, že se proslýchá, že papežovi se dostal návrh příměří do ruky, viz DRTA X, č. 73, s. 121.

⁷⁹⁵ Jsme zde odkázáni na již zmíněný králův list Vitoldovi a zde obsaženou rekapitulaci jednání, viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1365, s. 845–850, zde 846–847: „Et ut V. F. lucide noscat, qualiter tractatus cum Taboritis hic successerint, scire velit, quod iidem Taborite miserunt ad nos certos suos capitaneos, barones, milites, priores et civitatum nuncios, respondentes nobis super primis nostris requisicionibus, quod ipsi vellent venire ad futurum concilium in proximo celebrandum, et denique tempore medio abstinere ab offensis circumfaciencium nacionum, prout eidem V^{re} F^{ri} pridem partim descripsisse recolimus. Que dum nobis grata essent, ut effusio christiani sanguinis, clades ac cedes evitari possent, incepimus cum eis concipere formam stacionis et treugarum huiusmodi, ad que ipsi licet se primo reddebant difficiles, tamen continuo in multis consenserunt sic quod de bono fine peroptata spes habebatur, finaliter tamen in tribus discordes remansimus. Primo enim nos voluimus, quod ab utraque parte cessarent omnes holde sive angarie pauperum, ut saltim in huiusmodi treugis aliquo modo possent respirare. Secundo, quod ipsi levarent campos suos de castris que in Boemia obsederunt; et tercio, ut cum omnibus nostris et imperii sacri ac

krále však nepotěšil. Polní vojska odmítla od katolických hradů odtáhnout a krátké příměří prodlouženo nebylo.⁷⁹⁶ Naděje, že by k ukončení bojů mohl přispět pražský sněm se tak začala rovnat nule snad ještě dříve, než začal vůbec jednat. Již 3. září Zikmund informoval Vitolda, že sněm skončil bez výsledku a že se husité rozešli „discordes“. Jejich neshodě nasvědčuje také to, že podle králova zdroje – snad jeho poslu v Praze – sirotci nato vytáhli do pole a Prokop zůstal v Praze. Zikmund sice ještě jistou nadějí viděl v tom, že spolu s jeho vyslanci zpět do Uher odjel jednat alespoň účastník všech předešlých jednání v Bratislavě Menhart z Hradce, jestli z toho však nakonec vzejde něco dobrého, si v danou chvíli netroufal odhadnout.⁷⁹⁷

I když diplomatická iniciativa Prokopovy koalice v srpnu u sirotků opět narazila, k pravému zajiskření mělo teprve dojít. Zatímco král snad ještě mohl v nějaký hmatatelný výsledek předešlých konferencí doufat, ve stejnou dobu se v Praze začaly vyostřovat dlouho střežané a doposud nevyřešené spory kolem pravidel koexistence umírněného Starého a radikálně laděného Nového města. Ačkoliv oba tábory si povolaly spojence, po šestidenních bojích přece jen převážila snaha se dohodnout a 20. září bylo uzavřeno příměří, které bylo o pět dní později rituálně vyhlášeno vybranými smírci u památné mohyly kamení, snesené již před pěti lety na paměť smíření Prahy se Žižkou. Novoměstské při tom zastupovali tři sirotčí hejtmáni, Staroměstské pan Vilém Kostka z Postupic.

Pro nás je nadmíru zajímavý detail, že Prokop Holý, který podle V. V. Tomka do Prahy přijel zřejmě až 21. září, s uvedenými úmluvci, tedy i s Kostkou, zasedl o dva dny později k slavnostní tabuli.⁷⁹⁸ Přesně o měsíc později 23. října totiž právě Vilém Kostka dopsal ze svého posázavského Komorního Hrádku karlštejnskému purkrabímu Zdeslavu Tluksovi a informoval ho, že Prokop Holý si přeje vědět, co Zikmund odpověděl ve věci příměří, a pokud to purkrabí neví, žádá, aby ke králi poslal a zjistil, zda chce Zikmund dotáhnout jednání do konce a za jakých podmínek. Kostka připojuje, že pokud ví, Prokop a jeho lidé chtějí i nadále s králem vyjednávat a spolu se Staroměstskými se dohodli, že

regnum nostrorum Hungarie et Bohemie etc. subditis, nullo penitus dempto, pacem tenerent. Qui difficultates abicientes dicebant se non habere tam amplam et largam potestatem. Sed indixerunt iterum generalem convencionem in civitate Pragensi super festo assumptionis virginis gloriose [15. VIII.], ubi habito consilio nobis prebere volunt finale responsum. Et ut hec eo melius perfici possent, convenimus ad treugas breves videlicet super festo sancti Laurentii [10. VIII.], in quibus responsum habere debemus a proprio capitaneo Taboritarum an ipsi campos de castris levare velint, quos si levabunt, durabit ipsa treuga usque ad festum sancti Michaelis proxime affuturum [29. IX.], si vero ante castra fixi stabunt, cessabit illa brevis treuga, et nichilominus illa generalis Pragensis convencio progressum habebit ad dandum oratoribus nostris, quos iterum illuc transmisimus, super differentiis prefatis, finale responsum. Sed singulis consideratis videtur nobis quod ipsi nullatenus inclinabuntur ad equa et honesta, et plus presumitur de gwerra quam de pace, et in illum finem iam gentes nostras vocacimus, que super festo sancti Michaelis proxime affuturo in Tirnavia debebunt esse indubie constitute.“ Zda k Zikmundově nedůvěřivosti mohlo přispět výše dotčené dobrozdání vídeňských mistrů, si netroufáme rozhodnout. Jinak tento list je Bezoldovým zdrojem, který F. M. BARTOŠ, viz *Husitská revoluce II*, s. 53, pozn. 23, kupodivu nemohl dohledat.

⁷⁹⁶ Srov. další Zikmundův tentokrát přímo nedatovaný list Vitoldovi, *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1349, s. 823–824 (= RI XI, č. 7372), zde zvl.: „Attamen mittimus vobis hic inclusam copiam littere Procopii capitanei Taboritarum, nobis heri apportate, in qua videre poteritis, quod campos de castris nostris levare non intendunt heretici, sed ipsa omni machinatione et virtute expugnant.“ Budeme-li předpokládat, že Prokop splnil svůj závazek včas, Zikmundův list spadá nejpozději do 11. srpna 1429. Prokopův list znám není.

⁷⁹⁷ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1376, s. 861–862 (= RI XI, č. 7396), zde 862: „Insper post recessum nucciorum vestrorum pervenit ad nos fama qualiter Thaborite de convencione Pragensi quam super festo assumptionis virginis gloriose noviter tenuerunt sine fine et discordes recesserunt, Orhpaniquer campos capiunt, Procopius autem in Praga remansit, et Meinhardus de Nowo Domo procer inter eos una cum oratoribus nostris illuc transmissis ad nos veniunt sic quod in illo facto aliqua spes superest, nichil tamen ad huc certi scimus.“ Srov. také Vitoldův list velmistrovi řádu, tamtéž, č. 1380, s. 865–866, zde 866. K pražskému sněmu nověji F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 215 (pozn. 415).

⁷⁹⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 435–436.

pomohou dotáhnout jednání do konce („*hulfflich czu sein der beredungen czu enden*“).⁷⁹⁹ To je ale poněkud překvapivá iniciativa, uvědomíme-li si, že Prokop spolu se sirotky tou dobou válčil v Lužici, a jednal tak nejspíše za jejich zády. V každém případě Tluksa jednal rychle, protože nejpozději 3. listopadu měl Zikmund dotčený Kostkův list v ruce a přeposílal ho Vitoldovi se slovy, že ačkoliv jsou nyní táborité a další husité ochotni přistoupit na v létě sepsané příměří, nenechá se tím od příprav tažení proti nim odradit, protože jim již nehodlá poskytnout další příležitost k průtahům.⁸⁰⁰ A skutečně. Ve středu 16. listopadu psal kancléř Šlik do Vratislavi, že z příměří s husity nebude nic.⁸⁰¹

Tentokrát se nezdá, že by Zikmundovo rozhodnutí diktovalo pouze politicky korektní stanovisko, nýbrž že římský král si skutečně již s ohledem na veřejné mínění další jednání s českými kacíři nemohl dovolit.⁸⁰² Ačkoliv z říšského tažení, plánovaného na listopad, nic nebylo,⁸⁰³ král se přesto koncem roku 1429 rozhodl ke změně své politiky a s pomocí kurfiřtů a důvěrníků milánského vévody se rozhodl obnovit dobré vztahy s Martinem V.⁸⁰⁴ Jedním z hlavních cílů této snahy bylo, aby ho papež vyzval k nastoupení italské jízdy za císařskou korunou. Podle kusých zpráv se zdá, že Zikmund za to papeži nechal v březnu 1430 (mimo jiné) slíbit, že v záležitosti koncilu bude ctít jeho vůli.⁸⁰⁵ To alespoň formálně znamenalo distancování se od dlouholeté iniciativy za (předčasné) svolání koncilu a v danou chvíli i rezignaci na zjevnou snahu dosáhnout českého trůnu *via concilii*. Není proto divu, že papež na konec na usmíření se Zikmundem přistoupil a žádanou výzvu mu poslal.⁸⁰⁶

⁷⁹⁹ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1386, s. 870–871. Jedná se o překlad původního českého listu do němčiny, který Zikmund nechal 3. listopadu přeposlat Vitoldovi. O tom obsah listu, na nějž odkazujeme v následující pozn. Srov. také F. M. BARTOS, *Husitská revoluce II*, s. 53, pozn. 23.

⁸⁰⁰ Viz *Codex epistolaris Vitoldi*, č. 1388, s. 871–872 (= RI XI, č. 7461), zde 872: „Insuper eadem hora apportata fuit nobis littera castellani nostri de Karlstein que sibi directa fuerit per Wilhelmum Kostka, quem ut credimus V^{ra} F^{tas} bene noscit; in qua V^{ra} F^{tas} videbit qualiter Thaborite et Procopius cum certis aliis iam assentire volunt ad treugas pacis; illas quas estate ista simul conceperamus quas tamen ipsi tunc acceptare rennuerunt. Attamen licet ipsi nobis scribant, nos tamen non eominus nos paramus contra illos, nolentes quod nobis, ita fraudulenter amovendo(!) tempus subtrahant ut fecerunt.“

⁸⁰¹ Podle listu z vratislavského archivu uvádí C. GRÜNHAGEN, *Hussitenkämpfe*, s. 178, pozn. 3.

⁸⁰² O fámách, které kolovaly o Zikmundově jednání s husity na polském dvoře, o špatné informovanosti v říši a nelibosti v Římě F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 12–13, 18–19; J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 252–253; DRTA X, s. 30; nověji Ch. MATHIES, *Kurfürstenbund*, s. 249–251, 262–263, zde zvl. pozn. 362, a F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 95.

⁸⁰³ K. R. SCHNITH, *Kardinal Heinrich*, s. 137.

⁸⁰⁴ Zikmund se pravděpodobně již 10. října netajil myšlenkami na údajnou plnou svornost a porozumění se Svatým otcem, viz jeho list milánskému vévodovi, který reprodukuje a chronologicky určuje H. HERRE, in: DRTA X, s. 118, pozn. 7. Tím se dobře vysvětluje, proč Prokopovu říjnovou nabídku oslyšel.

⁸⁰⁵ Srov. formulace k otázce koncilu v rozkladu milánského vévody z 10. února 1430 k instrukcím říšského posla, DRTA X, č. 74, s. 121–123, zde 122. Všiml si jich již O. SCHIFF, který je však označuje za samostatnou politiku mohučského a braniborského kurfiřta, která však neodpovídala Zikmundově postoji. O něm soudí, že krále do Říma táhl nejenom císařský diadém, „sondern vor allem[!] die Hoffnung, den Papst für das Konzil zu gewinnen und damit die Beruhigung Böhmens anzubahnen“, viz *König Sigmunds*, s. 131–132. Jediný nepřímý důkaz, který pro to O. Schiff uvádí, je list Filipa Marii z 16. února 1430, viz *Documenti diplomatici II*, č. 306, s. 437, svému vyslanci u Zikmundova dvora, v němž se vévoda podivuje, že instrukce kurfiřtského posla jsou v rozporu s nastoupením královny cesty do Itálie a také tím, o co má Zikmund ve své protihusitské politice usilovat. Naproti tomu F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 96, pozn. 19, uvedené formulace z instrukcí přisuzuje i Zikmundově politice. Nutno říci, že tato problematika by zasluhovala samostatnou analýzu, nicméně jestliže i sám Visconti předpokládal, že papež se bude chtít v Římě ujistit především o králově postoji ke koncilu (viz DRTA X, č. 74, s. 122), těžko mohl Zikmund alespoň navenek zastávat ještě jinou reálnou cestu k dohodě s Martinem V., než jakou popisovaly již zmíněné instrukce.

⁸⁰⁶ O průběhu poselstva H. HERRE v DRTA X, s. 21, a zvl. 31–32, i s odkazy na tamtéž vydané klíčové prameny; dále O. SCHIFF, *König Sigmunds*, s. 130–135; Ch. MATHIES, *Kurfürstenbund*, s. 263–266; F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 95–96; W. BAUM, *Císař Zikmund*, s. 270 a J. NIKODEM, *Polska*, s. 367. H. HERRE, *Die Hussitenverhandlungen*, s. 314, argumentuje, že Zikmund říšského posla na cestu do Itálie a ke kurii vybavil písemnostmi z bratislavských jednání na důkaz jejich počestnosti.

Z bratislavských jednání tak koncem roku 1429 zůstaly jen prošlapané stezky a navázané kontakty. Ačkoliv i to mělo svou dlouhodobou hodnotu (na dosažené písemné návrhy a stanoviska se dalo kdykoli navázat), stratégům politiky husitských svazů to pochopitelně nestačilo a na Zikmundovo mlčení nepřímo odpověděli svou vlastní aktivní politikou. Koncem roku 1429 vyrazila spojená husitská vojska severozápadním směrem na svou nejslavnější zahraniční expedici.

5. Slyšení na říšském koncilu a renesance husitských manifestů (1430)

Husitská vojska se při svém tažení počátkem roku 1430 soustředila zvláště na území saského kurfiřta a posléze i na franské statky druhého muže říše, braniborského kurfiřta Fridricha I. Hohenzollerna proto, že Míšňané i braniborský kurfiřt jako vůdci posledních dvou kruciát do Čech měli u husitských válečníků nemalý dluh. Češi jim ho nyní hodlali splatit stejným způsobem a při tom zásadně zasáhnout hospodářskou základnu bezprostředního nepřitele. Husité však měli ještě jeden motiv, který byl v jejich očích neméně důležitý. Pražský manifest z května 1430 s incipitem *Pro notificatione* vzpomínal, že když husité přitáhli na Fridrichovy statky, byli dotázáni po důvodech svého příchodu. Kurfiřtovi odpověděli, že jednak chtějí pomstít vpád křižáků do Čech z roku 1427 a také „osvětlit čtyři evangelické pravdy“.⁸⁰⁷ A právě okolnosti tohoto druhého požadavku, který obsadil jeviště, poté co ustaly válečné operace, nás nyní budou podrobněji zajímat.

Slyšení na říšském koncilu?

Pro lepší pochopení souvislostí si připomeňme základní chronologii a etapy jinak již mnohokrát historiky popsaného tažení.⁸⁰⁸ Poté, co husité v polovině prosince 1429 vytáhli z Čech údolím Labe na sever a po různých peripetiích dospěli až k předměstí Lipska, stočili se jižním směrem a v pěti proudech samostatně operujících houfů protáhli Durynskem a oblastí Plavna a vstoupili koncem ledna, jak bylo již řečeno, na Fridrichovy franské statky. Vůle k jednání obou stran se rodila pomalu. Ačkoliv Fridrichův hejtman Kašpar z Waldenfelsu se již tehdy, zdá se, snažil zachránit ohrožené město Hof nabídkou výkupného či výpalného, zatím nenašel ani u husitů, ani u svého pána pochopení.⁸⁰⁹ Kurfiřt se však záhy dostal pod tlak, když v noci z 29. na 30. ledna ztratil Bayreuth, z něhož musel uprchnout. Jeho kancelář oficiálně tuto ztrátu popsala tak, že zmíněný hejtman Kašpar z Waldenfelsu kurfiřta pobývajícího i s vojskem v Bayreuthu vybídl, aby za ním přijel do jiného blíže neudaného města, protože mínil, že nalezne způsob, jak by svého pána husitů zbavil. Fridrich tak učinil, ale již se zpět do mezitím husity dobytého města nedostal.⁸¹⁰

Ačkoliv nevíme, jaký mohl být plán kurfiřtova hejtmana, bylo zjevné, že přímé jednání obou stran bylo již více méně na spadnutí. Došlo na ně, když se do husitského hledáčku dostalo významné biskupské město Bamberg, jehož pánem byl v danou chvíli Fridrich III. z Aufseßu. Také on se podílel na křížových taženích proti husitům, naposledy u Tachova 1427, ale v době ohrožení svého biskupství se nacházel dlouhodobě v Korutanech (vrátil se až 25. dubna 1430). Vylidněné město musel proto před zkázou zachraňovat braniborský kurfiřt Fridrich, který o to byl požádán Bamberčany. Dne 3. února mu husitští hejtmané a páni vydali glejty a již 6. února zprostředkoval na hradě

⁸⁰⁷ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 303–304: „Et dum ad illustris principis Friderici, marchionis Brandenburgensis, sacri imperii archicamerarii, territorium cum virtute bellatorum adiisemus, illi, sciscitanti causam nostri adventus, retulimus, quia pro clarificatione quatuor veritatum evangelicarum eorum cum populo fidelium laboramus et pro vindicta inimicarum, nobis et regno nostro illatarum, sic pugnamus [...]“

⁸⁰⁸ Nověji zvl. Th. KRZENCK, *Die große Heerfahrt*, s. 119–141; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 218–225, a P. ČORNEJ, *Velké dějiny V.*, s. 519–524.

⁸⁰⁹ G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 48–49, i s citacemi pramenů.

⁸¹⁰ Pramenem je koncept pozvánky k chystanému norimberskému slyšení i s vylíčením jeho pozadí, který někdy po 21. únoru 1430 vypracovala Fridrichova kancelář (přesně řečeno jistý „mistr Albrecht“), ale Fridrichem nebyl nakonec schválen; vydal F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, Anhang I, s. 165–168, zde 165–166. Zda tento koncept nahradil text, který po Bezoldovi, tamtéž, s. 169–171, kriticky vydal D. KERLER, in: *DRTA IX*, č. 292, s. 382–384, se nedá jednoznačně rozhodnout; k tomu srov. komentář tamtéž, s. 373.

Zwernitz u Hollfeldu uzavření dohody, podle níž město bylo vyplaceno sumou 12 000 rýnských zlatých.⁸¹¹

Ačkoliv o průběhu schůzky nemáme žádných zpráv, bylo by velmi zvláštní, kdyby již tehdy nepřišla řeč na vlastní důvod husitského tažení a také na podmínky, za nichž by ho Fridrichovi nepřátelé byli ochotni ukončit. Tuto domněnku podporuje skutečnost, že jednání se účastnil také Kašpar z Waldenfelsu, který, jak víme, nejspíše na toto téma s husity vyjednával již předtím a na vlastní pěst. Připusťme tedy, že již u Hollfeldu Prokop Holý tváří v tvář Fridrichovi oznámil, že se jich může zbavit, pokud jim bude zároveň ochoten zajistit veřejné slyšení, kde by mohli osvětlit své čtyři pravdy.

Jestliže však víme, že na katolické straně se kromě Fridricha jednání na Zwernitz již žádní další vysoce postavení svěští a duchovní činitelé neúčastnili, ale jen čtyři bamberští měšťané, jeden z Forchheimu, tři rytíři (z nichž jeden byl Waldenfels) a také amberský místodržící části Horní Falce, která byla v držení heidelberského kurfiřta Ludvíka, Vilém z Hohenbergu, těžko se již tehdy mohl braniborský kurfiřt k ožehavému požadavku husitů vyjádřit.⁸¹² Bylo na místě se o tom nejprve poradit s kompetentními lidmi v bezpečném Norimberku. A právě o takových poradách s falckrabím Janem z Neumarktu-Sulzbachu (bratrem kurfiřta Ludvíka), vévodou Ludvíkem z Oettingen, zástupci bamberského biskupství („*Bamberger Pfleger*“) a norimberskou městskou radou nás informuje pozdější zpráva Fridrichovy kanceláře o jednání s husity a zmiňuje je i výše dotčený husitský manifest *Pro notificatione*.⁸¹³

K uvedeným poradám muselo dojít před 11. únorem, protože tehdy norimberská městská rada listem informovala říšského maršálka Haupta z Pappenheimu, že Fridrich se již nachází mimo město a jedná u Pottensteinu v husitském ležení.⁸¹⁴ Lepě informovaní svědci tehdejších událostí věděli, že ve skutečnosti se jednalo na hradě Beheimsteině u městečka Pegnitz, kde také nakonec bylo husitům žádané slyšení přislíbeno. Protože z různých pramenů víme, že vedle zástupců Norimberka a falckrabího Jana k husitům spolu s Fridrichem nakonec opět odjeli jednat i Vilém z Hohenbergu a „panstvo z Bambergu“, návaznost s předchozím jednáním o Bamberg u Hollfeldu je více než zřejmá. A proto je také vysvětlitelné, proč ve dvou významných zprávách o jednání z Fridrichova okruhu obě kurfiřtova jednání s husity splývají.⁸¹⁵ Na souvislost obou jednání konečně může poukazovat také to, že již několikrát zmíněný Fridrichův prostředník Kašpar z Waldenfelsu si uzavřením beheimsteinské smlouvy rovněž přišel na své.⁸¹⁶

Také chování husitských vojsk nasvědčuje, že o předmět pozdější úmluvy z Beheimsteinu se hrálo již delší dobu. Po úmluvě o Bamberg se vojska pohnula od Hollfeldu jihovýchodním směrem k již zmíněnému Pegnitz, kde si zřídila hlavní ležení a odtud zpusťovala jak jihozápadně ležící hornofalcký Auerbach (9. února), tak jihovýchodně ležící městečko Gräfenberg, které patřilo Norimberku a bylo od něj vzdáleno pouhých 25 kilometrů.⁸¹⁷ Jestliže tedy Fridrich své jednání na Beheimsteině s

⁸¹¹ Srov. G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 79 a 88–89. F. ŠMAHEL *Husitská revoluce III*, s. 222.

⁸¹² G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 80–81, i s odkazy na prameny.

⁸¹³ DRTA IX, č. 292, s. 383, zvl. ř. 21–23: „[...] haben wir nach rate unsers oheims herzog Johansen der pfleger zu Bamberg unsers oheims und brüders von Oeting, der nü zu uns kummen was, und der von Nüremberg [...]“ a F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304: „[...] qui vir, prudenti usus consilio [...]“.

⁸¹⁴ Viz UB II, č. 649, s. 109–110, zvl. 110: „Also lassen wir ewr erberkeit wissen, daz vnserr gnediger Herr Marggraf Fridrich von Brandenburg yeczunt in etlichen sachen awszen ist bey etlichen aws der Hussen Here, da sie denn niht verren vor vnserr stat bey dem pottenstein vnd daselbstumb mit iren wagenbürgen vnd Heren ligen.“ Srov. i následující text č. 650, s. 110–111.

⁸¹⁵ Jedná se o koncept „mistra Albrechta“ (viz výše, pozn. 810) a o oficiální zprávu Fridrichovy kanceláře, DRTA IX, č. 922, zde s. 383. K tomu srov. G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 88–89. Obě jednání směšují i *Staré letopisy české* – rkp. R, ed. F. ŠIMEK, s. 58.

⁸¹⁶ Získal 50 zlatých, viz G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 91, kde citace pramene.

⁸¹⁷ Srov. F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 42, a G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 84–88, zvl. 86, kde o Gräfenbergu.

husity později omlouval také tím, že čeští kacíři se dostali jen tři míle od Norimberku, taktika husitských hejtmanů „usnadnit“ Fridrichovi a jeho sousedům přemýšlení o jejich žádosti, slavila zjevný úspěch. Za vše mluví to, že k obraně se začali chystat dokonce až ve Würzburgu a v Řezně.⁸¹⁸

Jestliže ještě 9. února se zmiňuje obsazení Auerbachu a 12. února již z Norimberka odcházeli první listy o výsledku jednání, k Fridrichovu druhému rokování s husity na Beheimsteině došlo nejspíše ve dnech 10. a 11. února. Ukončení operací husitských vojsk, jejich rychlý odchod ze země a příměří do 25. července bez dalších podmínek bylo vykoupeno penězi. Jejich výše by však byla sama o sobě pozoruhodně malá, pokud bychom neznali další část dohody (mluví se o „*pactum seu compromissum*“), která se přímo již týkala husity požadovaného slyšení.⁸¹⁹ Z textu, který objevil a publikoval F. M. Bartoš, vyplývá, že zatím se jednalo jen o jakousi smlouvu o smlouvě budoucí, protože markrabě Fridrich se v dokumentu zavazoval k vystavení glejtu pro české poselstvo, jehož přesné znění mu husité teprve pošlou. Nic však nebránilo, aby si obě strany již na Beheimsteině ujasnily jeho klíčové body.⁸²⁰

Bylo smlouveno, že slyšení se uskuteční na svátek sv. Jiří 23. dubna v Norimberku, s čímž dobře souznělo očekávání, že z katolické strany se ho zúčastní světské i duchovní elity říše („*principes seculares et spirituales*“) s mistry a doktory, neboť již k 19. březnu sem byl Zikmundem naplánován říšský sněm.⁸²¹ Podle husitského manifestu *Pro notificatione* Fridrich sliboval účast učenců ze sedmi privilegovaných univerzit německých provincií,⁸²² protože ale v danou chvíli připadalo v úvahu univerzit pouze šest – Heidelberg, Vídeň, Erfurt, Kolín nad Rýnem, Lipsko a Rostock –, blíže pravdě je údaj, vzešlý z kurfiřtovy kanceláře, který obecněji mluví jen o doktorech z šesti německých (církevních) provincií.⁸²³

Češi si do návrhu budoucího glejtu vyhradili poselstvo až v počtu tisíce koní.⁸²⁴ Potvrzuje se tak domněnka, že tažení husitů s cílem vymoci si slyšení na braniborském kurfiřtovi bylo dopředu promyšleným tahem, neboť právě od něj si mohli slibovat, že jim v Norimberku zajistí slyšení skutečně říšských rozměrů. Nepochybně tak zamýšleli maximálně zužitkovat ústřední a pro kurfiřta nejožehavější bod celé úmluvy, podle něž měl budoucí glejt husitům zaručit, aby mohli veřejně a přede všemi („*coram omnibus publice*“) pojednat o své kauze, zvláště čtyř pražských artikulech, v duchu bratislavské formule: „*causam nostram [...] tractare secundum deducionem scripture legis divine et secundum doctores, qui vere se et inevitabiliter in lege fundant divina*.“ Možnosti, aby katolíci proměnili slyšení jen v trpné poučení husitů, měl zabránit článek, že husité budou moci kdykoli zareagovat na vznesené námitky proti nim. Samozřejmostí bylo i to, že glejt měl husitům zaručit bezpečný návrat do Čech bez ohledu na výsledek jednání. Vzhledem k místě a charakteru slyšení bylo logické, že bezpečný glejt měl udělit také král Zikmund a další světští i duchovní kurfiřti. A by toho na Fridrichova bedra nespadlo málo, měl dopředu počítat také s tím, aby husité mohli při pobytu v Norimberku konat bohoslužby podle svého ritu bez hrozby interdiktu. Dodržet závazek, že husité své *spirituales et saeculares* ke slyšení skutečně vyšlou a že také nebudou otálet se zasláním

⁸¹⁸ O třech mílích DRTA IX, č. 292, s. 383. O Řezně a Würzburgu G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 85–86.

⁸¹⁹ Takto odůvodnil výši výkupného již F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 45–46.

⁸²⁰ Text úmluvy podle rkp. Trier, StadtB, 306/1978 8°, ff. 165r–165v, vydal F. M. BARTOŠ, *Kolem „spanilé“ jízdy*, s. 90–91. Z literatury nověji o celém jednání o slyšení srov. zvl. F. MACHILEK, *Die hussitische Forderung*, s. 520–525.

⁸²¹ Citace z manifestu *Pro notificatione*, viz F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304. K vypsání sněmu srov. DRTA IX, č. 290, s. 379–381.

⁸²² F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304

⁸²³ DRTA IX, č. 292, s. 383, ř. 38.

⁸²⁴ F. M. BARTOŠ (ed.), *Kolem „spanilé“ jízdy*, s. 90.

presného znění glejtu, bylo potom již v jejich vlastním zájmu.⁸²⁵ Po skončení jednání snad ještě Prokop Holý zajel s Fridrichem do Norimberka doladit další detaily podmíněného odchodu husitských vojsk.⁸²⁶

Zastavme se však ještě u jednoho doposud nezohledněného detailu úmluvy. V textu, který vydal F. M. Bartoš, se o chystané schůzce mluví jako o *congregatio*. V pražském manifestu *Pro notificatione*, kde se hlavní body úmluvy rekapituluji také, se však opakovaně objevuje termín *concilium*.⁸²⁷ Jakkoli se může jednat jen o záležitost stylu, máme několik indicií, že volbu tohoto slova mohlo podmínit mnohem více. S takovýmto označením pro shromáždění, na němž mělo k slyšení dojít, jsme se setkali doposud pouze v souvislosti s bratislavskými jednáními o účasti husitů na budoucím všeobecném koncile. Na ně konečně odkazuje i husity žádaný teologický normativ. Poznali jsme však, že diskusi o podobě všeobecného koncilu a způsobu jeho rozhodování Zikmund musel nejspíše pro její předčasnost a nekompetentnost v červenci předešlého roku utnout. Pro husity tak v tomto ohledu zůstal velký otázník. A ten se projevil i při jednání s Fridrichem roku 1430. V tzv. manifestu pěti táborských hejtmanů, který s jednáním o norimberské slyšení úzce souvisí, a níže naznačíme jak, se v některých jeho exemplářích na závěr zmiňuje jakoby v kontrapozici k žádanému slyšení *concilium*, které se má sejít v Basileji. Autoři textu jsou ovšem toho názoru, že se nebude jednat o svatou *congregatio* biskupů a kněží pro dobro křesťanstva, ale o shromáždění ďábelské, které má zakrýt jejich rouhání a herezi.⁸²⁸ To vše nás přivádí k poněkud odvážné hypotéze, zda jedním ze dvou hlavních cílů slavné husitské jízdy nakonec nebylo, silou zbraní si nejenom vynutit možnost slyšení, ale přímo si je zajistit na jakémsi zvláštním říšském koncilu v Norimberku s účastí laiků a vybraných mistrů německých univerzit, nikoliv však pod vládou papeže, biskupů a kněží. Zvláště když na takové *concilium* tentokrát kývli i zástupci sirotků...

Fridrich Braniborský dostal v každém případě husity v daný okamžik zpět „za les“.⁸²⁹

⁸²⁵ Tamtéž, s. 90–91.

⁸²⁶ Srov. ne zcela jednoznačnou zprávu, UB II, s. 109. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 67, považuje za důvod Prokopova zájezdu, zdá se, otázku slyšení; G. SCHLESINGER, *Die Hussiten*, s. 90, mluví o předání peněz; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 223, zajištění ubytování budoucího českého poselstva.

⁸²⁷ Viz F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304, zvl: „[...] qui vir, prudenti usus consilio, respondit finaliter sub puritate fidei [et] honoris, quod velit nobis audienciam seriam, securam et pacificam super eisdem disponere suis presumptis laboribus [et] expensis circa festum s. Georgii tunc proxime venturum in civitate imperiali Nurembergensi, cui principes seculares et spirituales adessee debeant ac doctores et magistri precipui septem studiorum privilegiorum de Almanie provinciis evocandi. Et quod velit nobis procurare litteras salvi conductus et plene assecurationis a rege Romanorum et electoribus imperii status utriusque iuxta vota nostra et formam, per nos illis transmittendam, ut possimus illic cum mille equitum comitiva secure venire, ibi manere et in eodem concilio prefatas veritates Domini verbo aut in scriptis offerre, scripturarum veteris et novi testamenti ac doctorum ecclesie declarare et astruere et super eisdem disputative aut fraterne conferre et illo peracto aut non peracto ad propria reverti salvis per nos honore et rebus.“ Slovo „concilium“ se objevuje i v glejtu, který podle husitského návrh uvažoval vystavit kurfiřt Fridrich a další účastníci jednání, srov. níže, pozn. 846.

⁸²⁸ Celá pasáž o koncilu v soudobém latinském překladu německého originálu zní takto: „Preterea percepimus concilium celebrandum Basilee, de quo nullus gaudere debet vel letari, sed quilibet debet custodire cum diligencia uxorem suam atque ancillas et filias ab episcopis, clericis et monachis. et nolite credere, quod sanctam faciant congregacionem, aut quod episcopi, clerici aut prelati laborare velint communi pro utilitate ac reformacione christianitatis. sed ut ipsi valeant tegere ac velare eorum occultam blasphemiam et heresim sub tegimento yppocrisis, et sic impedire ac suppeditare divinam valeant iusticiam, que eis contrariatur multum. quare cum diligencia animum advertite, quod non faciunt congregacionem sanctam, sed sathane et diaboli. videant autem Basileenses, ne ipsi faciant, sicut nonnulli de Constancia fecerunt. qui ab episcopis et prelatibus bona receperunt uxoresque suas cum eis dormire permiserunt.“ Citujeme podle edice A. REIFFERSCHEIDA (ed.), in: *Neun Texte*, s. 11. Ještě jiný překlad z oxfordského rkp. přetiskl E. BROWN, in: *Fasciculus rerum*, s. 636. O celém manifestu podrobněji níže.

⁸²⁹ Srov. DRTA IX, č. 292, s. 383, ř. 30–31: „darauf haben wir sie in dem besten also mit teidingen auß disen landen über Walt pracht [...]“.

Ač to nemusí být na první pohled zřejmé, cena, kterou za to zaplatil, nebyla malá. Jestliže Fridrich začal dohodu z Beheimsteinu naplňovat, zjevně nehodlal riskovat další vpád husitů, a nepřešel tak celou věc uspokojením, jak je svými planými sliby nakonec výhodně přelstil.⁸³⁰ To ale znamenalo zpětně legalizovat tu část beheimsteinské smlouvy, která se týkala víry. V opačném případě se Fridrich vystavoval ne-li přímo církevním trestům, tak přinejmenším nepřijemné roztržce s církví a papežem. Bylo tedy na jeho diplomatických schopnostech, aby dokázal dočasný klid zbraní udržet. Kurfirť neváhal, a do Říma vyslal svého člověka, doktora práv Jiřího Fischela, s žádostí, aby se slyšení stalo s papežovým svolením. Avšak podle tehdejšího dějepisce Ondřeje z Řezna Martin V. nejenom že tímto poselstvím pohrdl, ale přímo přikázal, aby k slyšení nikdy nedošlo. Třebaže tyto informace měl Ondřej až z druhé ruky – dodává totiž, že by rád získal listy na toto téma, ale nikde je nesehnal –, nebudou daleko od pravdy.⁸³¹

Fridrich ale stěží mohl čekat, jak jeho posel v Římě dopadne, a podle dohody nejspíše současně dopsal německým arcibiskupům (z nichž někteří byli kurfirťy), aby slyšení obeslali svými teology a právníky.⁸³² Kurfirť si byl spolu se svými poradci dobře vědom ožehavosti celé věci, neboť v těchto a ještě jiných podobných listech, které bezprostředně po uzavření dohody odcházely z Norimberka a oficiálně zpravovaly katolickou veřejnost o výsledku jednání, je slyšení buď zcela zamlčeno, anebo je jeho charakter vylíčen v přímém rozporu s beheimsteinskou smlouvou – nemělo se disputovat o víře, ale jen nezávazně a přátelsky hovořit o tom, zda husité budou chtít přijmout poučení, a pokud nebudou, tak se měly hledat jiné cesty, jak celou věc vyřešit.⁸³³ Fridrich, nemaje zatím svolení kurie, v každém případě uvedl své adresáty do svízelné situace. Můžeme jen spekulovat, zda se většina z nich zachovala jako brémský arcibiskup, který se 16. března předem omlouval, že do sv. Jiří nestihne Fridrichovu žádost ve své provincii projednat.⁸³⁴ Braniborský kurfirť mohl sice částečně počítat s tím, že koncem dubna by mohli být arcibiskupové či jejich zástupci stále ještě přítomni v Norimberku na jednání říšského sněmu, to však ještě neznamenalo, že nechají své teologické poradce ve věci slyšení angažovat. Nebude proto jen shoda okolností, že zatím neznáme žádný pramen, který by alespoň naznačoval, že by se katoličtí mistři na stanovené slyšení před 23. dubnem nějak připravovali.⁸³⁵

Podle dohody z Beheimsteinu Fridrich musel zároveň zajistit souhlas se slyšením u

⁸³⁰ K tomu srov. J. PROKEŠ, *Táborské manifesty*, s. 25, a jeho bystrý odkaz na Vavřincovu *Píseň o vítězství u Domažlic*.

⁸³¹ O Fischelově misi víme jednak z norimberských účtů, kde je k 21. únoru 1430 zápis, že si na náklady poselstva k papeži a Zikmundovi nechal vyplatit „aus dem Hussengeld“ zálohu 400 zl. – pramen do literatury uvedl F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 56, pozn. 3; o postoji papeže k jednání tamtéž, s. 58 –, a také od ONDŘEJE Z ŘEZNA, viz jeho *Dialogus de haeresi Bohemica*, s. 700: „Misit eciam doctorem cognomine Fischel, ut dicebatur, ad Martinum papam V. petens, ut hoc de licentia sua fieret. Qui talia nuncia non solum spreuit, sed et precepit, ut nequaquam fieret. Harum rerum litteras libenter habuissem, sed obtinere non potui.“ K jeho postesku se nemůžeme než připojit.

⁸³² Touto výzvou je se vši pravděpodobností právě text v DRTA IX, č. 292, s. 382–384, zde v jednom konkrétním vyhotovení pro známého kurfirťa.

⁸³³ Srov. tamtéž, s. 382–383, zde zvl. 383, ř. 36–40: „wir haben auch under einander rede gehabt von eins güttlichen unverpunden tags wegen gen Nuremberg zu kummen auf sand Jorgen tag schirst, darzu man auß den sechß provincien diser lande doctores und gelert leute bringen sol, nicht von dem gelauben zu disputiren sunder unverpundenlich und güttlich mit in davon zu reden: ob man underweisung finden möchte damit sie von solichen sachen kömen; möcht aber des nit gesein, das man danne gedechte nach rate etlich ander wege zu erdenken und fürzunehmen damit solich sachen zu ganzem ende kömen. [...]“ Viz také neurčité formulace v následujících listech, UB II, č. 651–653, s. 111–114. A konečně srov. i komentář D. KERLERA, in: DRTA IX, s. 373.

⁸³⁴ Na pramen odkazuje F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 58, pozn. 2. Srov. také F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 84, pozn. 2.

⁸³⁵ J. PROKEŠ, *Táborské manifesty*, s. 25–26, pouze spekuluje, že pro hádání se počítalo s Ondřejem z Řezna, jakož i s některými z vídeňských mistrů.

krále Zikmunda, což v praxi znamenalo přivěšení královské pečeti k husity požadovanému znění glejtu. Těžko říci, zda se také o to měl postarat doktor Fischel dříve, než by zamířil přímo k papeži. Jediné co víme, je, že norimberská městská rada 18. února pověřila svého posla Oldřicha Truchse, aby panovníkovi osobně vysvětlil okolnosti ukončení husitského tažení.⁸³⁶ Zikmundovi samozřejmě nebyl husitský vpád na německá území lhostejný, a když byl proto v průběhu první poloviny února podrobněji informován o postupu husitských vojsk, neváhal již 14. února do říše oznámit, že se hodlá sněmu smlouveného k 19. březnu osobně zúčastnit, ať ho to stojí třeba život. Zároveň nabádal k shromažďování vojenské hotovosti.⁸³⁷ Záhy se ale dozvěděl o pravém stavu věci.⁸³⁸ Jeho reakce na beheimsteinská jednání je známa doposud jen z listu Oldřichovi z Rožmberka z 16. března. Zikmund vnímal námluvy Prokopa s Fridrichem jako nepříjemný zásah do sféry svého vlivu a svým způsobem na ně žárlil. Projevilo se to také v tom, že panovník chystané norimberské „tajdinky“ rozhodně nehodlal podpořit svou účastí. Především však proti Fridrichovi rozehrál svou vlastní politickou hru, již opět doufal převzít v mírových rozhovorech s husity otěže. Ta spočívala v tom, že král se pokusil znovu oživit loňská jednání s Prokopem a pražany o příměří tam, kde je nejspíše sám v listopadu 1429 nechal usnout. Z karlštejnského purkrabího Tluksy se stal opět především diplomat.⁸³⁹

Zatímco braniborský markrabě netrpělivě a napjatě očekával první reakce na rozeslané pozvánky k norimberskému slyšení, v české metropoli se sešel nejpozději kolem 8. března husitský sněm.⁸⁴⁰ Uvážíme-li, že hlavní proud husitských houfů se v Praze objevil 21. února,⁸⁴¹ zástupci husitských svazů jednali poměrně rychle. Výše citovaný manifest *Pro notificacione* dosvědčuje, že hlavní náplní sněmu byla volba členů poselstva a přijetí návrhu stručného glejtu, který již dříve slíbil Fridrich obstarat.⁸⁴² Bylo v jejich zájmu, aby ho Fridrichovi odeslali co nejdříve. Kdy se tak stalo, přesně nevíme, ale můžeme předpokládat, že ještě v průběhu března. Čekání na Fridrichovu reakci vyplňovaly počátkem dubna mimo jiné kuloární debaty na staroměstské radnici, kde se u prostřeného stolu dosvědčuje nejenom Prokop Holý, Vilém Kostka a další šlechtici, ale i duchovní a exponenti pražské univerzity Křišťán z Prachatic a Jan Rokycana.⁸⁴³ Do té doby také nejspíše již karlštejnský purkrabí splnil Zikmundův příkaz a husitům, sněmujícím v Praze, nabídl další jednání o příměří. O něco později, 12. a 19. dubna, máme doložena poselstva Pražanů na Karlštejn, která se toho mohla týkat.⁸⁴⁴

Zdá se však, že husitům byla v danou chvíli bližší košile než kabát a i nadále dávali přednost jednání s Fridrichem. I ta záhy dospěla do kritického bodu. „*Když se však*

⁸³⁶ Srov. UB II, č. 657, s. 117–118, kde prosba, aby ho Zikmund milostivě vyslechl.

⁸³⁷ Viz DRTA IX, č. 293, s. 384–385. Odpověď Norimberských z 27. února, UB II, č. 661, s. 121–122.

⁸³⁸ Truchses se do Norimberka vrátil 19. března, viz. F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 56, pozn. 3.

⁸³⁹ Srov. *Listář a listinář I*, č. 171, s. 117, zde zvl.: „I zdálo by se nám, že by jim mnohem počestněji bylo, by ty věci skrze nás jakožto přirozeného pána a skrze Čechy nežli skrze jiné konáno bylo. Proto od sebe sám se o to staraj a je k tomu naved, aby k těm řečem, ježto sme lúni v Prešpurce počali, ještě přistúpili; jakož sme pak panu Zdeslavovi o to také psali, aby od sebe sám proto do Prahy přijel a to vedl. Neb my při těch tajdincích v Normberce býti nemieníme [...]“

⁸⁴⁰ K němu srov. zvl. V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 455–456; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 67–68; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 224–225. Pro dřívější zahájení sněmu než „asi až 8. března“ svědčí zprávy, které o něm kolovaly na březnových poradách říšských stavů v Aschaffenburg, viz DRTA IX, č. 310, s. 400–401.

⁸⁴¹ Viz F. PALACKÝ, *Dějiny III/2*, s. 336.

⁸⁴² F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304: „[...] ubi fidelium populo convocato maturisque prelibatis consiliis certos magistros doctosque in lege viros, seculares et spirituales, ad illud concilium transmittere decrevimus, nosmet ipsos ad hoc sumptuose disponentes iuxta conductam promissionis formam brevem salvi conductus, nobis per ipsum marchionem, ut premissum est, procurandam.“ Zde se opět pro chystané jednání užívá slovo „concilium“.

⁸⁴³ V. V. TOMEK, *Dějepis IV*, s. 455.

⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 457, pozn. 36.

přibližoval čas stanovený pro koncil [tj. 23. duben],“ stežuje si uvedený husitský manifest, „markrabě prohlásil, že nestačí tak rychle opatřit pečeti od krále a jmenovaných knížat pro jejich přílišnou vzdálenost. Potom také ujišťoval, že námi navržené znění glejtu se biskupům zdá příliš troufalé.“⁸⁴⁵ Ať již markrabě nedokázal obstarat pečeti krále a knížat z jakýchkoli důvodů, na odpor biskupů musel dříve či později narazit v každém případě. Zatímco ve výzvách k obeslání norimberského slyšení mohl ještě o jeho pravé podobě a významu mlžit, v momentě, kdy na stole ležel husitský návrh glejtu, to již dále nešlo. A jestliže jsme mohli výše sledovat, že za uplynulých deset let se nenašel nikdo, kdo by si v rozporu s církevním právem na veřejnou disputaci o víře podle představ heretiků troufal přistoupit, nemohl markrabě očekávat, že se tak stane i tentokrát.

V případě znění glejtu se v podstatě opakovala situace z přelomu let 1423–1424, kdy se jednalo o slyšení v Brně. Jako tehdy i tentokrát se husité rozhodli svůj návrh upravit. Dosvědčuje to znění glejtu s dodatky, které se dochovaly v aktech Fridrichovy kanceláře. Tento soubor v zásadě naplňuje hlavní body beheimsteinské smlouvy, jak jsme si je představily výše, a slibuje také dodržování glejtu králem a knížaty. Zároveň ale již nepočítá s původní velikášskou představou tisícíhlavého husitského poselstva a jeho počet omezuje na maximálně 400 osob; dále prodlužuje platnost glejtu až k 28. září, čímž se otvírá prostor novému termínu slyšení a konečně ustupuje dokonce i z bratislavské formule, jak je žádala beheimsteinská úmluva, a umírněněji stanoví, že husité budou moci své artikuly doložit pouze „*Písmi svatými a slovy a výroky svatých doktorů*“. Nezaručuje-li se zde husitům, že výroky svatých se musí pravdivě a nevyhnutelně zakládat na bibli (vzpomeňme na bratislavský rozklad Mikuláše Midiho k tomuto bodu husitské formule), je zde ústupek více než zřejmý.⁸⁴⁶ Ani to však pochopitelně církevní elitu a věci znalé odborníky nemohlo uspokojit: „*Když jsme tu troufalost po jejich přání zmírnil,*“ pokračuje husitský manifest, „[markrabě, pozn. DC] *nakonec odpověděl, že nám průvodní ochranný list ani prve slíbené slyšení před koncilem opatřit nemůže, protože se tomu vzpírají biskupové a kněžstvo.*“⁸⁴⁷

Ačkoliv tedy veřejná disputace s husity o víře pro odpor hned z několika stran opět padla pod stůl, kupodivu to zatím ještě neznamenalo definitivní krach jednání. Klíč k rozpoznání reakcí obou stran na vzniklý krizový moment nyní musíme hledat především v Norimberku.

⁸⁴⁵ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304: „Qui quidem marchio appropinquante termino concilii dixit se non posse habere tam cito sigilla regis et principum prefatorum propter distanciam ipsorum valde remotam. Deinde asseruit formam salvi conductus, per nos oblatam, nimis duram per episcopos reputari.“ V hlavním textu citujeme překlad A. Molnára, in: *Husitské manifesty*, s. 124–125.

⁸⁴⁶ Glejt, který vystavují úmluvci z Beheimsteinu – markrabě Fridrich, Jan z Neumarktu-Sulzbachu, jistý Vilém, dále rýnský falckrabě Ludvík a jeho místodržící v Horní Falci Vilém z Hohenbergu a město Norimberk –, naposledy vydal D. KERLER, in: *DRTA IX*, č. 314, s. 403–405, zde zvl. srov. 403: [...] ut possitis libere et secure ad nos versus Nurburgensem civitatem venire et in eadem demorari, ibique in concilio articulos quatuor, pro quorum claritate instatis, oretenus aut in scriptis offere aut propallare scripturis sacris beatorumque doctorum verbis et sententiis eos declarare astruere et persuadere.“ Cenný dodatek s výčtem jmen husitských vyslanců, tamtéž, č. 313, s. 402–403, a dodatek o povolení bohoslužby při pobytu v Norimberku tamtéž, č. 315, s. 405. Již F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 47, upozornil na přímý vztah glejtu k norimberskému koncilu s pozdějším glejtem husitského poselstva do Basileje, přijatého roku 1432 v Chebu.

⁸⁴⁷ F. M. BARTOŠ (ed.), *Manifesty*, s. 304: „[...] qua duricia per nos iuxta placitum ipsorum mollificata conclusive respondit nullatenus posse disponere nobis salvum conductum et audienciam a concilio, ante promissam, resistantibus episcopis unacum clero [...].“ Zde je představa norimberského koncilu, od něhož! husité mají získat glejt a slyšení, zcela markantní. Opět užíváme překladu A. Molnára, in: *Husitské manifesty*, s. 125.

Nová vlna husitských manifestů

Výše jsme několikrát naznačili, že termín norimberského koncilu byl nejspíše zvolen s ohledem na plánovaný říšský sněm. Je pochopitelné, že včasnému obeslání sněmu k 19. březnu se do cesty postavily turbulence rozvířené husitským tažením. Nicméně na předběžné schůzce říšských stavů v Aschaffenburgu 14. března panovalo odhodlání sněm uskutečnit. Pronikla sem také zvěst o sejiti husitského sněmu v Praze a o jeho údajném usnesení, že až nadejde čas dohodnutého slyšení, husité s vojskem vytáhnou k Norimberku v takovém množství, že nebudou potřebovat žádný doprovod a vyčkají zahájení rokování ve svém ležení. Takové pověsti, věštící potenciální nebezpečí, mohly sice k cestě do Norimberka odrazovat také, zároveň ale naznačovaly, že vyvléknout se z beheimsteinské dohody nebude lehké.⁸⁴⁸

V původním termínu se sněm nesešel. Víme však, že Norimberští vystavili 23. března glejty pro ty, co se přesto na sněm chystali. Známá jsou jména mohučského arcibiskupa Konráda II., kolínského arcibiskupa Dětricha a würzburgského biskupa Jana. Dětrich nakonec za sebe poslal, zdá se, jen svého zástupce stejně jako metropolita z Brém.⁸⁴⁹ 12. dubna přijel Zikmundův kancléř, biskup Jan z Agramu, neboť Zikmund se nakonec z objektivních příčin nemohl dostavit, byv sirotky vázán v Horních Uhrách.⁸⁵⁰ Po 19. dubnu přijel magdeburský děkan a tři kanovníci.⁸⁵¹ Nedlouho po 30. dubnu se z kurfiřtů ve městě připomínají Fridrich Braniborský a mohučský arcibiskup a spolu s nimi i další biskupové, vévodové a jejich radové, z nichž většina přibyla již 25. dubna.⁸⁵² Jednání se rozběhla očividně ještě před 29. dubnem, neboť tehdy pět kurfiřtů zvalo další říšské stavy, včetně měst, do Norimberka k rozhovorům stanoveným na 17. květen, jak se nadále bránit husitům a o dalších věcech. Pozvánku podpořil i králův kancléř Jan a norimberská městská rada.⁸⁵³ A zřejmě právě v kolegiu uvedených biskupů, jejich zástupců a také jejich teologických a právních poradců Fridrich koncem dubna konzultoval husity navržené a klérem posláze zavržené znění glejtu. Sněm o svých jednání s husity informoval 26. dubna, přičemž k nahlédnutí poskytl některé relevantní „*notteln und briefe*“.⁸⁵⁴ Nyní však musíme zbystrit.

Z pověření zmíněného již mohučského arcibiskupa Konráda, který do města přijel 25. dubna,⁸⁵⁵ v Norimberku „*post ostensione reliquiarum ibidem existencium*“ sestavil svou polemiku proti přijímání pod obojí způsobou dominikán, mistr teologie a lektor při mohučské kapitule Jindřich Kalteisen († 1465).⁸⁵⁶ Citované chronologické určení vzniku díla naznačuje, že spatřilo světlo světa nedlouho po 28. dubnu 1430, neboť právě na ten den – na druhý pátek po Velikonocích (tj. na svátek sv. kopí) – se říšské svátostniny ve městě ukazovaly.⁸⁵⁷ Traktát je pro nás zajímavý především tím, že jeho autor si za

⁸⁴⁸ Ke poradám v Aschaffenburgu DRTA IX, s. 374–375; prameny vydány tamtéž, č. 303–312, s. 396–402; zprávy z Čech zmiňuje č. 310, s. 400–401.

⁸⁴⁹ Tamtéž, č. 316, s. 405. K zástupcům brémského a kolínského arcibiskupa srov. F. M. BARTOS, *Husitika*, s. 85.

⁸⁵⁰ J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 360. 26. dubna Zikmundovu absenci v Norimberku omlouval Jindřich Bayer z Boppartu, viz DRTA IX, č. 333, s. 424.

⁸⁵¹ DRTA IX, č. 342, s. 431, a H. HÖLZEL, *Heinrich Toke*, s. 46.

⁸⁵² Viz seznam, DRTA IX, č. 342, s. 431, a tamtéž, č. 333, s. 424, kde se datuje příjezd většiny z nich.

⁸⁵³ Srov. tamtéž, č. 294, s. 387–387, kde pozvánka; poté následují výzvy určené městům, viz č. 295 a č. 296.

⁸⁵⁴ Srov. tamtéž, č. 333, s. 424.

⁸⁵⁵ Dosvědčeno tamtéž.

⁸⁵⁶ Traktát nevydán. Znáám pouze z rkp. Koblenz, Staatsarchiv, Best 701, Nr. 183, ff. 249r^a–292v^b, zde viz f. 249r^a: „Hec frater Henricus Kaltisen ordinis predicatorum sacre theologie professor, lector ecclesie cathedralis Maguntinensis, 1430 collegit in Nuremberga post ostensionem reliquiarum ibidem existencium ad instinctum illustis principis archiepiscopi Maguntinensis Conradi etc.“ Cituji podle Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 423. Text registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁵⁷ K tomu srov. F. MACHILEK, *Die Heiltumsweisung*, s. 57–66, zvl. 62. Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 61,

výchozí bod svého výkladu stanovil polemiku proti 39 utrakvistickým autoritám, o nichž explicitně praví, že mu byly předloženy. Za pozornost stojí hned první věta díla, kde Kalteisen sděluje, že hodlá odpovědět na autority připojené „*pro articulo Hussitarum*“, jimiž se husité snaží ukázat, že přijímání eucharistie pod obojí způsobou je nutné ke spáse, a to i těch nejmenších.⁸⁵⁸ Aby uvedená citace dávala smysl, musíme ji vyložit tak, že učený dominikán chce polemizovat proti autoritám, připojeným k jednomu z pražských artikulů, totiž kalichu. Naznačuje tak, že jeho předlohou bylo nejspíše nějaké jejich znění s připojeným dokladovým materiálem.⁸⁵⁹ Proto se také nověji Thomas Prügl domnívá, že navzdory neuskutečněnému norimberskému slyšení muselo mezi oběma stranami dojít alespoň k nějaké písemné výměně argumentů.⁸⁶⁰ A skutečně. Existují další indicie, které rovněž naznačují, že husité na Fridrichovu zprávu o tom, že pro odpor biskupů a kněží žádný říšský koncil nebude, bezprostředně odpověděli vzednutím nové vlny svých manifestů.

Kalteisenova polemika *Responsio ad quaestionem* se unikátně dochovala v kodexu koblenzského státního archivu 183, který je pozoruhodný již tím, že pochází přímo z pozůstalosti tohoto německého teologa. Zároveň se tím vysvětluje, proč ji zde nacházíme přímo v jeho vlastnoručním zápise (ff. 249r^a–292v^b). Zohledníme-li zároveň další texty, které v kodexu *Responsio ad quaestionem* obklopují, naši pozornost musí upoutat latinská excerpta (na ff. 210r–211v), která jsou uvozená následujícím nadpisem: „*Articuli excerpti ex illo eulogio vulgari, quod, ut fertur, Hussite emiserunt ad seductionem populi*“. Bádání pořízení těchto výpisků přisuzuje rovněž Kalteisenovi a třebaže jsme je nemohli studovat přímo z originálu, z jejich podrobného rozpisu v katalogu koblenzských rukopisů jasně vyplývá, že se nejedná o nic jiného než o výpisky ze známého, původně německy šířeného tzv. manifestu pěti tábořských hejtmanů, který se v dochovaných opisech hlásí do roku 1430.⁸⁶¹

Hlavním záměrem manifestu je vyprovokovat laické elity říše, zvláště říšských měst, aby se proti vůli papeže, biskupů a kněžstva vzájemně smluvily a s husity uspořádaly slyšení o jejich víře. Aby husité tohoto cíle dosáhli, označují církevní hierarchii a kněžstvo za viníky přetrvávajících válek a vzešlých škod, neboť ti je odsoudili dříve, než mohli veřejně obhájit svou víru (dotýkají se i smrti Husa a Jeronýma v Kostnici), a nadále tvrdí, že husitům se naprosto nesmí dostat slyšení. Manifest je líčí jako podvodníky a zbabělce, kteří pomocí bezcenných odpustků podněcují krále, knížata, pány a města k boji, i když sami mají strach bojovat, a to i zbraněmi ducha: „*Kdyby totiž*

pozn. 44, rezignoval na bližší časové určení.

⁸⁵⁸ HENRICUS KALTEISEN, *Responsio ad quaestionem*, f. 249r^a: „Responsurus ad auctoritates pro articulo Hussitarum adductas, quibus ostendere conantur quemlibet utriusque sexus hominem eciam infantulos venerabile eucharistie sacramentum sub utraque specie scilicet panis et vini communicando ex necessitate salutis debere per sacerdotes domini suscipere.“ Citujeme podle Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 423. Další výše uvedené informace přebíráme z přehledu obsahu díla, které přinesl Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 61, pozn. 44 a 45; viz také s. 76–78, kde další citáty z textu.

⁸⁵⁹ To, že Kalteisen zřejmě podle své předlohy zmiňuje také přijímání maličkých, může dílem vysvětlovat poněkud neobvyklá skutečnost, že v přehledu čtyř artikulů, jak je přináší beheimsteinská úmluva v edici F. M. BARTOŠE, *Kolem „spanilé“ jízdy*, s. 90, v případě kalicha výslovně stojí: „ut sacerdotes corpus et sanguinem domini Jesu Christi sub utraque specie hominibus iuvenibus[!] et senioribus dent et dividant.“

⁸⁶⁰ Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 61.

⁸⁶¹ Koblenz, Staatsarchiv, Best. 702, Nr. 183, ff. 210r–211v: „Item ammirantur, quod pugnat populus contra eos, cum numquam audiverint ab ore eorum fidem eorum, et quod tamen credunt clero seducente eos [...] ×[...] qui recipientes pecuniam cum uxoribus iacere permiserunt.“ Soudíme tak přesto, že bádání se doposud domnívá, že se jedná o excerpta až z další redakce tohoto manifestu z roku 1431, viz Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, 56, pozn. 15, a Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 421–422, z jejichž excerpt zde vycházíme. Např. vedle nápadného explicitu (viz výše, pozn. 828) náš závěr bezpečně dokládá zde přítomných šestnáct článků proti nadutosti a hrabivosti kněžstva (ve verzi 1431 je jich dvacet), ale také pořadí čtyř pražských artikulů, které je opět v manifestu 1431 jiné. Výpisky za Kalteisenovy označuje Th. Prügl, připouští to i Ch. Meckelborg.

opravdově a poprávu milovali křesťanskou víru, vzali by do ruky knihu svatých Písem a vydali by se k nám a bojovali by s námi zbraněmi božího slova, jak po tom velice toužíme. [...] Jestliže však vaši biskupové a učitelé budou tvrdit: Nesluší se, aby laikové byli při tom a naslouchali – budete tomu muset rozumět jen tak, že mají strach, že podlehnou a že budou před celým světem zahanbeni.“ Aby účinek provokativní argumentace byl co nejrazantnější, v druhé části manifestu jeho autoři připojují šestnáct článků, v nichž podrobněji rozebírají, jací jsou „biskupové a kněží zlí hříšníci“. Postupně probírají témata jako svěcení kněží za peníze a pro světskou slávu (1.–3. čl.), neoprávněné užívání exkomunikace (4. čl.), přijímání darů za modlitby za mrtvé a za zádušní mše spolu s otázkou církevního majetku (5. čl.), nadutost a lakota kněžstva (6.–7. čl.), smilstvo (8. čl.), hrabivost řeholníků (9. čl.), lenost prelátů (10. čl.), šíření lží (11. čl.), nevysluhování lidu z kalicha (12. čl.), vynášení rozsudků a udělování rozhřešení za úplatky (13.–14. čl.), vymáhání desátků (15. čl.) a konečně získávání příjmů z lichvy a věčných platů (16. čl.). Protože smyslem manifestu nebylo prezentovat a obhajovat čtyři pražské artikuly, s jejich stručným výčtem přicházejí jeho autoři až v samém závěru a bez dokladového materiálu. O závěrečné kritické glose na účet účastníků nadcházejícího basilejského koncilu jsme se již zmínili.⁸⁶²

Konfrontujeme-li nastíněný obsah manifestu s texty, které po výpisích z něho následují v dotčeném Kalteisenově sborníku na listech 212r–304r a vyřadíme-li z této sumy několik kratších antihusitík, které mají bezpečně jiného autora a hlásí se jinam než do roku 1430, zjistíme, že zbylé texty svým obsahem nápadně pojednávají a vesměs vyčerpávají právě témata, s nimiž přichází tábořský manifest.⁸⁶³ Přímou souvislost s manifestem jednoznačně vykazuje traktát, který následuje hned jako druhý v pořadí na ff. 220r–222r a je nedeptsán: „*Contra XVI execrabilissimos articulos sive errores Hussitarum noviter vulgari ad multas civitates et opida Almanie(!) transmissos.*“ Opět se jedná o Kalteisenův autograf, v němž náš dominikán polemizuje proti výše uvedeným šestnácti článkům z tábořského manifestu, o jehož šíření měl navíc poměrně přesné informace, jak dokládá uvedený nadpis.⁸⁶⁴ Známe totiž alespoň dva exempláře jeho německého znění, z nichž jeden je adresován přímo do Norimberka a druhý do Heilbronn.⁸⁶⁵ Protože uvedených šestnáct článků tvoří ovšem až druhou část tábořského

⁸⁶² Základní informace k textu, včetně dochovaných rkp. a edic, shromáždil P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 216, s. 120–121. Kromě výše dotčených latinských výpisků Jindřicha Kalteisena přidej ještě německé znění v rkp. Aachen, StadtB, Ms. 96, ff. 117r–127r (2. pol. XV.) „Die artikell der beheijm. Dar zo das got almechtige vader durch sijnen liebenn son Ihesum Cristum in deme hilligen geiste uch allen cristen upf doe eijn bekentniße vnd erluchte die hertze [...] × [...] capitaniën der Beheijmer waren gut also [P]rocop, Karanden, Smohors, Sabiße, Semelech.“ Srov. A. MENTZEL-REUTERS, *Die Handschriften*, s. 21. Pokud jde o dataci, J. PROKEŠ, *Tábořské manifesty*, s. 18–25, argumentuje pro vznik ještě před beheimsteinskou smlouvou, nechce však kategoricky vyloučit ani vznik pozdější; nejspíše připouští červen 1430. F. M. BARTOŠ, *Z publicistiky*, s. 220–221, a též, *Husitská revoluce II*, s. 70, pozn. 77, bez hlubšího odůvodnění zase míní, že text vznikl až jako reakce na krach chebské schůzky, tedy někdy krátce po 25. květnu; v jeho stopách šel potom nejspíše P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 216, s. 120. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 220, pozn. 424, se nověji kloní k J. Prokešovi a dataci před 10./11. únorem. Naše zjištění nás ovšem níže vedou k závěru, že manifest vznikl nejspíše až krátce po 23. dubnu jako tábořská reakce na důvody, proč Fridrich dohodu nenaplnil. Nad čarou citujeme překlad A. Molnára, in: *Husitské manifesty*, s. 157 a 159–160.

⁸⁶³ Viz rozpis Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 422–424, a Th. PRÜGLA, *Die Ekklesiologie*, s. 56–57. To znamená, že musíme vyřadit nám již známé kostnické *Conclusiones* z roku 1415 (f. 223rv), následující text *Reprobationes XLV articulorum Johannis Wyclif* (ff. 224r–237v) a také polemiku proti čtyřem artikulům neznámého kartuziána z roku 1421 (ff. 293r^a–301r^a), k ní srov. P. SOUKUP, *Repertorium*, incip. „Licet enim cunctis“.

⁸⁶⁴ Koblenz, Staatsarchiv, Best. 701, Nr. 183, ff. 220r–222r. Kalteisenovi přisuzuje Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 56, pozn. 15; stejně Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 422. Text registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁶⁵ Norimberk se zmiňuje v edici A. REIFFERSCHNEIDA, *Neun Texte*, s. 11; Heilbronn v tübingském rkp., viz popis v katalogu H. RÖCKELEIN, *Die lateinischen Handschriften I*, s. 122. Jeden z exemplářů byl určen i do

manifestu, bylo by logické, aby se Kalteisen vyjádřil také k části první.

Bezprostředně mezi Kalteisenovými latinskými výpisky z manifestu a jeho polemikou *Contra XVI execrabilissimos articulos* nacházíme na ff. 212r^a–219v^a zařazen menší traktát, který Thomas Prügl rovněž přisuzuje našemu dominikánovi a nazývá jej *De haereticis Hussitis*. Soudí, že Kalteisen se zde vyrovnává s trvajícím úspěchy husitských vojsk i české propagandy a svým textem jednak vyzývá k vytrvalosti, ale dává prý také pokyn knížatům (a svému arcibiskupovi) k rozhodnému jednání. Protože zde Kalteisen stočil řeč i na norimberské slyšení, podle Th. Prügla se zdá, jakoby se snažil v bezprostřední časové i místní návaznosti jeho neuskutečnění ospravedlnit. Nejspíše proto také Prügl vznik tohoto pozoruhodného výkladu datuje krátce po výše dotčeném Kalteisenově *Responsio ad quaestionem* proti kalichu.⁸⁶⁶

Týž badatel ale dále upozorňuje, že „*nur wenige Zeit später*“ Kalteisen přejal tento kratší spis z velké části v doslovné podobě do jiného svého traktátu, ovšem se stejným určením. Nazývá jej *Contra errores Hussitarum* a lze jej dohledat ve stejném koblenzském rukopise na ff. 47r–103r. Na úvod přejatá část – čili *De haereticis Hussitis* – sahá podle jeho zjištění až po list 62v, i když v jiném uspořádání kapitol.⁸⁶⁷ Díky jejich soupisu v práci Thomase Prügla a také poměrně podrobném rozpisu díla v katalogu Christiny Mekelnborg si můžeme již v takto zprostředkované podobě učinit poměrně dobrý obrázek o obsahu této úvodní části *Contra errores Hussitarum*. Jestliže po obecných oddílech, proč Bůh dovoluje vznik herezí a proč do nich lidé upadají, následuje pojednání, jak husitům bylo slyšení již několikrát nabízeno s relativně přesným výčtem jednání z let 1417–1430, jak Jan Hus s Jeronýmem Pražským byli spravedlivě odsouzeni, že heretici ze třech důvodů více útočí proti kléru než proti laikům, zda v době nebezpečí je dovoleno věřícím utéci, zda je jim dovoleno uzavírat s nimi příměří, proč není kléru dovoleno vlastnoručně bojovat proti husitům mečem apod., nemůže být pochyb, že zde máme, co do činění právě i s polemikou proti úvodním tezím táborského manifestu.⁸⁶⁸

Přihlédneme-li potom k tomu, co v *Contra errores Hussitarum* následuje od listu 63r, i zde budeme konfrontováni s tématy, která jsou opět do velké míry táborskému manifestu vlastní. Kalteisen se nejprve vypořádává s odmítáním odpustků, a poté i se zpochybňováním exkomunikace. V případě odpustků zřejmě čerpal ze svého jiného, v rukopise rovněž zapsaného pojednání *De valore indulgentiarum* (ff. 301r^a–303r^b).⁸⁶⁹ Autor

Vidně, viz J. PROKEŠ, *Táborské manifesty*, s. 5, pozn. 3, kde citace podle latinského překladu v rkp. Wien, ÖNB, 3786, f. 319r: „[...] et toti communitati, divitibus et pauperibus civitatis Wienensis [...]“

⁸⁶⁶ Traktát nevydán; dochován v rkp. Koblenz, Staatsarchiv, Best 701, Nr. 183, ff. 47v–103r. K němu Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 56 a 62; rozpis jeho obsahu u Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, 422. Text registruje také P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁶⁷ Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 56, pozn. 14, a zvl. s. 62, a srov. také Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, 422.

⁸⁶⁸ Traktát nevydán. Viz Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 60, pozn. 50, a Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 416–417; text registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. V případě této první části díla (tedy vlastně již *De haereticis Hussitis*) bude bádání muset v budoucnu zodpovědět jednu závažnou otázku. V polemice proti stejnému táborskému manifestu z pera Kalteisenova kolegy Jana Nidera s incipitem „Attendite a falsis prohetis“ – alespoň tedy v podobě, jak ji formou shrnutí a excerpt zpřístupnil F. M. Bartoš, *Husitika*, s. 61–62 – nacházíme v první části díla, kde se ohlašují „quedam generalia [...] cum specialibus prefacte heresis“ napadně podobné argumenty. Přímý vztah obou děl v této části potom jednoznačně dosvědčuje rozsáhlá doslovně shodná citace tam, kde Kalteisen i Nider shodně rozvádějí, „quod Husitis sepe sit data audientia et quam pie sunt vocati“. Bez studia a porovnání originálních textů nemá smysl spekulovat, kdo od koho a v jakém rozsahu mohl opisovat, anebo zda snad oba neměli nějakou společnou předlohu. Již teď je ale zřejmé, že jak Kalteisen, tak Nider měli leccos společného: Oba byli dominikáni, absolventi stejných univerzit a měli také vazbu k Norimberku (Kalteisen alespoň tedy v rozhodujícím roce 1430). Na druhou stranu pouze o Kalteisenovi bezpečně víme, že byl počátkem května 1430 v Norimberku přítomen. K relevantní části Niderova curricula viz např. M. D. BAILEY, *Battling Demons*, s. 18–21. Další údaje k Niderově traktátu uvádíme níže, v pozn. 879.

⁸⁶⁹ Že se jedná o jeho „Vorarbeit“ k rozsáhlejšímu *Contra errores Hussitarum* (zde ff. 63r–69r), usuzuje Th.

se také vyjadřuje ke dvěma z husitských artikulů – k požadavku svobodného kázání a veřejného trestání smrtelných hříchů, chybí však otázka kalicha a církevního majetku. I to má své vysvětlení, neboť k této látce se mohučský teolog vyjádřil samostatně při jiné příležitosti. V zápise našeho rukopis 183 najdeme totiž se vši pravděpodobností rovněž Kalteisenův traktát *De possessione cleri* (ff. 238r–248r)⁸⁷⁰ a hned po něm následuje jeho již zmíněná protikališnická *Responsio ad quaestionem* (ff. 249r^a–292v^b).⁸⁷¹ Připomeňme, že alespoň v jejím případě se Kalteisenovo samostatné pojednání dobře vysvětluje tím, že někdy na přelomu dubna a května dostal přímo za úkol polemizovat proti početnému husitskému dokladovému materiálu k článku kalicha, který v táborském manifestu podobně jako u zbylých pražských artikulů chyběl. Kruh naší analýzy se uzavřel.⁸⁷²

Protože jsme poznali, že Kalteisenova obšírná a několikrát zpracovaná polemika proti manifestu „táborských hejtmanů“ a proti utrakvistickým autoritám se úzce váže k dění na přelomu dubna a května 1430 v Norimberku, kde byl v té době poradce mohučského arcibiskupa osobně přítomen,⁸⁷³ přivádí nás to k závěru, že uvedený manifest spolu se samostatným odůvodněním čtyř artikulů sem byl právě v této době (nejspíše nedlouho po vypršení termínu slyšení 23. dubna) zaslán jako přímá a velmi provokativní reakce na nátlak biskupů a kněžstva slib nedodržet a slyšení neuskutečnit.

Navíc právě krach velkolepé husitské představy slyšení na jakémisi říšském koncilu může dobře vysvětlovat, proč byl táborský manifest kromě Norimberka šířen i do dalších německých měst a v latinském překladu konečně i evropských zemí – F. M. Bartoš doslova mluví o „sensaci Evropy“.⁸⁷⁴ Například exemplář určený původně Heilbronnským se posléze dostal do ruky heidelberského teologa a bývalého pražského studenta Mikuláše Magni z Jawora († 1435). A protože ten svou polemiku dokončil již 10. června 1430, máme další důvod domnívat se, že táborský manifest z Čech odešel nejlépe několik týdnů před tím.⁸⁷⁵ Vedle Kalteisenovy a Magniho polemiky se také dochovala reakce blíže

PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 57, pozn. 20. Text registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁷⁰ Viz Koblenz, Staatsarchiv, Best. 702, Nr. 183, f. 238r–248r. Začíná se: „Est et alius Hussitarum articulus de ecclesiasticorum possessionibus sonans in hec verba [...]. K němu srov. W. KRÄMER, *Konsens*, s. 15, pozn. 12, a s. 73–75, který v tomto Kalteisenově traktátu vidí polemiku až proti táborskému manifestu z listopadu 1431, neuvádí však konkrétní důvody proč. Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 56, pozn. 17, se rovněž přiklání ke Kalteisenově autorství. A protože je tamtéž, s. 63, toho názoru, že z vlastního díla není možné zjistit bezprostřední příčinu sepsání, ani určit jeho adresáta, datuje jeho vznik obecně 1430–1433. Srov. také Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 423, a P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁷¹ Zda s polemikou proti (jednomu z článků) táborského manifestu může souviset i *De decimis* (ff. 303v^a–304r^a), viz Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, s. 424, si bez nahlédnutí do textu netroufáme rozhodnout.

⁸⁷² Nutno ještě dodat, že na konci obsáhlé polemiky *Contra errores Hussitarum* přichází také kritika husitského pojetí Antikrista (ff. 47v–103r), viz tamtéž, s. 417. Ta se však nyní již skutečně vztahuje nejspíše až k druhé, rozšířené redakci táborského manifestu z listopadu 1431, kde se toto téma nově objevuje. Příslušný oddíl o Antikristu v táborském manifestu 1431 viz in: IOHANNIS DE RAGUSIO *Tractatus quomodo Bohemii*, č. 80, zde s. 153–154. Tím se také vysvětluje, proč Kalteisen uvedený rozkladu k textu vlastnoručně připojil až dodatečně; viz Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 63, pozn. 51.

⁸⁷³ Proto také Kalteisen v *Contra errores Hussitarum*, respektive v *De haereticis Hussitis*, může zmiňovat rozesílání husitských manifestů jako aktuální dění, viz Th. PRÜGL, *Die Ekklesiologie*, s. 60, pozn. 40: „Et pro tunc [tj. v roce 1420, pozn. DC] tamen quattuor proposuerunt articulos Hussite, quos communiter per mundum nunc mittunt [...]“. Avšak i na tuto citaci se vztahuje upozornění, o němž výše, v pozn. 868.

⁸⁷⁴ F. M. BARTOŠ, *Ohlas táborského manifestu*, s. 56. Některá dochovaná díla až příliš stručně představuje A. MOLNÁR, in: *Husitské manifesty*, s. 28–29. Polemika cisterciáckého opata z ostrova Lérin Geoffroye z Montchoise († 1436) se vztahuje až k táborskému manifestu z listopadu 1431, viz F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 104, pozn. 18, kde koriguje své starší názory. Tento traktát s vročením 1430 registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁷⁵ Text nevydán. Na základě rkp. Tübingen, UB, Mc. 31, ff. 108v–129v, jeho obsah představil F. X. BANTLE, *Nikolaus Magni de Jawor*, s. 536–574, zde zvl. 536–554. Na další, berlínský rkp. upozorňuje P. SOUKUP, *Repertorium*. K textu srov. také F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 70, pozn. 77.

neznámých, nejspíše vídeňských mistrů,⁸⁷⁶ dvou františkánů a profesorů teologie univerzity v Erfurtu Matěje Döringa († 1469) a Jana Bremera⁸⁷⁷, jejich kolegy z Kolína nad Rýnem Jindřicha z Gorkumu († 1431)⁸⁷⁸ a reakce převora norimberských a později basilejských dominikánů Jana Nidera († 1438)⁸⁷⁹. Mimo říší manifestu čelil blíže neznámý mistr z univerzity v Cambridge⁸⁸⁰ a jistý Valesius Hispanus, který se pohyboval v italském prostředí papežské kurie⁸⁸¹. Protože se však s výjimkou polemiky mistra Jindřicha jedná o sumu nevydaných a vesměs zatím nezpracovaných traktátů, spokojíme se v tuto chvíli s jejich výčtem a konstatováním, že názory dotčených mistrů na husity žádané slyšení, potřebu koncilu či laický kalich představují pro tuto práci (a nejenom pro ni) jednu z velkých a dosud nepokořených výzev pramenné povahy. Tento závěr vedle zatím známých skutečností o této literatuře podporuje fakt, že jeden z opisů traktátu *Curandum summopere*, spojovaného z vídeňskými mistry, byl roku 1433 opsán v přímo Basileji.⁸⁸² Na stejné místo, ale již do roku 1432, se hlásí i jeden z opisů reakce kolínského Jindřicha z Gorkumu.⁸⁸³ A basilejský opis Niderova traktátu se dochoval přímo v kodexu z pozůstalosti Jana Stojkoviče.⁸⁸⁴

Jestliže doposud byla převážně řeč o tábořském manifestu jako reakci na nenaplněné slyšení podle úmluvy z Beheimsteinu, je nutné to napravit. Podle všeho pražským souputníkem tábořského manifestu byl námi již několikrát výše citovaný manifest *Pro*

⁸⁷⁶ Text začínající po inskripci „Curandum summopere“ nevydán. Rkp. i s literaturou nověji registruje P. SOUKUP, *Repertorium*; přidej Praha, APH-KMK, O 3, ff. 90r–102r, na nějž ale již v rámci soupisu rkp. tábořského manifestu upozornil P. SPUNAR, *Repertorium II*, č. 216, s. 121; dále rkp. Wien, ÖNB, 5086, ff. 26r–34v. Znamé jsou také dva raně novověké opisy Stuttgart, WLB, Theol. fol. 76 VI, ff. 1r–22v (viz F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 21) a Paris, BNF, Lat. 1510, ff. 88–103. K textu zatím nejpodrobněji i s četnými citacemi J. PROKEŠ, *Táborské manifesty*, s. 25–30.

⁸⁷⁷ Traktát nevydán. Znamý v jediném opise Koblenz, Staatsarchiv, Best. 701, 220, ff. 424r–426v s incipitem „Videte, ne quis vos seducat inanibus verbis [Eph. 5,6]. Que verborum inanitas patet“. Nověji i s literaturou registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁷⁸ Text s incipitem „Apostolo teste, 2^a ad Corinthios XI°, ministri sathane“ vydán in: *Tractatus consultatorij venerandi magistri Henrici de Gorychum*, ff. 65r–85r. Rkp. díla nověji registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. K textu podrobně A. G. WEILER, *Heinrich von Gorkum*, s. 99–100, 244–256. Ze starší literatury srov. F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 85, pozn. 2; F. M. BARTOŠ, *Z publicistiky*, s. 224, pozn. 10; týž, *Ohlas tábořského manifestu*, s. 75, pozn. 10.

⁸⁷⁹ Traktát s incipitem „Attendite a falsis prophetis [Matth. 7,15]“ nevydán. Dva dnes známé rkp. Basel, UB, E I 9, ff. 386r–453v; Eichstätt, UB, Cod. 469, ff. 4r–76r, registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. Na eichstättský rkp. upozornil již F. MACHILEK, *Die hussitische Forderung*, s. 504, pozn. 3. Z literatury srov. nověji dále C. CHÈNE, *L'hérésie hussite*, s. 318–319, a zvl. M. D. BAILEY, *Battling Demons*, s. 57–59, kde nástin obsahu. O dosud bádáním nazaznamenané nápadné dílčí shodě s Kalteisenovým textem výše, v pozn. 868.

⁸⁸⁰ Traktát s incipitem „Transfigurati Domini exactis solempniis, quibus divine Trinitatis“ nevydán. Znam jediný rkp. Oxford, Bodleian Library, Ms. Tanner 86, ff. 5–36. Viz P. SPUNAR, *Repertorium II*, s. 122. Úvod a závěr rkp. cituje E. BROWN, in: *Fasciculus rerum*, s. 631. Obsah na základě výpisků O. Odložilka rozebral J. PROKEŠ, *Táborské manifesty*, s. 5, pozn. 2, s. 30–32, který zároveň upozornil, že tábořský manifest vešel v Cambridge ve známost záhy po 6. srpnu 1430, čímž je dán terminus post quem pro vznik repliky. S mylnou signaturou rukopisu a nepřesným údajem o edici traktát registruje P. SOUKUP, *Repertorium*.

⁸⁸¹ Text nevydán. Znam pouze z humanistického rkp. z druhé pol. 15. stol. Praha, KNM, VIII E 67, ff. 1r–70v. Podrobně i s údaji o předchozích majitelích kodex popsal M. DRAGON, *Soupis*, č. 12, s. 69–70. Protože je věnován papeži Evženu IV. jeho terminem post quem je den papežovy volby 3. březen 1431, srov. F. M. BARTOŠ, *Ohlas tábořského manifestu*, s. 56–59, kde také rozbor obsahu. Traktát registruje P. SOUKUP, *Repertorium*. Nejspíše se jedná o Portugalce Valesia Hispana, o němž W. BRACKE, *Le orazioni*, s. 134–136. Se svým bratrem Alfonsem studoval v Padově a již koncem desátých let 15. stol. držel řeč k Martinovi V. poté, co papež přibyl z Kostnice do Itálie.

⁸⁸² Jedná se původně o rkp. knihovny augustiniánů kanovníků Kláštera sv. Kříže v Augsburgu, dnes München, BSB, Clm 4144, ff. 253–273. Na to, že se tento zápis v kodexu (a nutno říci že nejenom on) hlásí do Basileje, upozorňuje F. M. BARTOŠ, *Z publicistiky*, s. 223, pozn. 5.

⁸⁸³ Jedná se původně o rkp. benediktinského kláštera v Ebersbergu, dnes München, BSB, Clm 5835. To, že byl kodex opsán na basilejském koncilu roku 1432, uvádějí K. HALM – G. THOMAS – W. MEYER, *Catalogus I/3*, s. 44.

⁸⁸⁴ Toho si všiml již M. D. BAILEY, *Battling Demons*, s. 58, pozn. 21.

notificatione. I on si do hledáčku bere především římského velekněze a v reakci na jeho výnosy proti husitům vyzývá krále a knížata, aby odložili otrocký strach z lidí a zajistili, aby jejich pře „*byla podrobena opravdové zkoušce*.“ Pozoruhodné je, že autoři manifestu ujišťují, že své artikuly jsou ochotni doložit „pouze“ Svatými písmi a výroky svatých doktorů. Drží se tedy, zdá se, umírněného znění formule druhého návrhu glejtu. A protože již víme, že dokladový materiál k husitským článkům nejspíše do Norimberka odešel v samostatné podobě, je to pravděpodobné vysvětlení, proč se s ním – podobně jako v tábořském manifestu – nesetkáváme ani zde. V jádře sporu ovšem manifest nikterak neustoupil. I nadále vyjadřuje přesvědčení, že mír a pravda se do církve vrátí (až) žádaným slyšením.⁸⁸⁵

Norimberské porady a záhadná schůzka v Chebu

Markrabě Fridrich byl natolik zkušeným a pragmatickým politikem, že již v době, kdy vyzýval říšské stavy k obeslání norimberské schůzky, otevřeně připustil, že když husité nebudou ochotni přijmout poučení, bude nutné se poradit, jakými jinými cestami by se mohlo dospět k dobrému konci: zda prostřednictvím jednání nebo přenecháním celé věci budoucímu koncilu.⁸⁸⁶ A protože husité koktejl strachu (příměří mělo vypršet 25. července) a břitkého slova namíchali vskutku efektivně, hledání nových cest a možných řešení, jak gordický uzel rozetnout, se v první polovině května stalo na říšském sněmu realitou. Svědčí o tom text, který do historiografie pod názvem „*Memorandum německých theologů o válce s Husity*“ uvedl opět F. M. Bartoš.⁸⁸⁷

Jedná se o nedatované stanovisko několika blíže neznámých doktorů, které bylo v Norimberce předloženo braniborskému markraběmu a poradcům dalších kurfiřtů⁸⁸⁸ a které v šesti bodech odůvodňuje návrh pokojného způsobu řešení církevního schismatu. Návrh je pozoruhodný především tím, jak komplexně k tématu přistupuje. Hned první bod stanoví, že schisma může být odstraněno jen tehdy, pokud církev podstoupí reformu.⁸⁸⁹ Vzpomeňme, že ještě protihusitský dekret sienského koncilu z listopadu 1423 zastával opačný postup: Reforma musí začít vyřešením otázky víry, v daném případě jednoznačným odsouzením a potřením husitské hereze.⁸⁹⁰ Jestliže v druhém bodě se autoři memoranda snaží obhájit, že obránci církve musí své nepřátele porazit především duchovními zbraněmi („[...] *debent semper ante omnia per arma spiritualia precipue bellare*“), nelze si nevšimnout, že se zde do jisté míry prolamuje rétorika tábořského manifestu, který žádal, aby se katolíci odvážili s husity bojovat zbraněmi Božího slova („[...] *ac divinatorum verborum armis adversum nos bellarent*“).⁸⁹¹ Doktoři měli však svou vlastní představu, jak by takový duchovní souboj, směřující k odstranění rozkolu v církvi, měl vypadat. V třetím bodě nejprve navrhuje, aby byli z šesti německých

⁸⁸⁵ Podle jediného známého rkp. Stuttgart, WLB, Cod. theol. et phil. 4° 37, ff. 359r–362v, vydal F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 302–305, zde srov. zvl. 305. Rkp. je specifický zejména tím, že pochází z pozůstalosti a knihovny proslulého českého humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkowicz; viz nověji K. BOLDAN – E. URBÁNKOVÁ, *Rekonstrukce*, s. 40 (pozn. 267) a zvl. s. 637–638, č. XVIII. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 70, usuzuje na autorství Vavřince z Březové stejně jako na společnou dobu vzniku s tábořským manifestem. Proti tomu nemáme, co bychom namítli. Pražské provenienci nasvědčuje i to, že *Pro notificatione* vykazuje společné rysy s bezpečně pražským manifestem s incipitem *Universis et singulis*, o němž níže, v pozn. 903. Husitskými manifesty z let 1430–1431 se jako nástroji propagandy nověji zabýval J. NIKODEM, *Jazyk propagandy*, s. 257–278.

⁸⁸⁶ Srov. DRTA IX, č. 292, s. 383–384.

⁸⁸⁷ Z basilejského rkp., původně z knihovny zdejších dominikánů, otiskl F. M. BARTOŠ, *Husitika*, s. 85–88.

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 85–86.

⁸⁸⁹ Tamtéž, s. 86.

⁸⁹⁰ Viz výše, s. 151 (pozn. 615).

⁸⁹¹ Srov. F. M. BARTOŠ (ed.), *Husitika*, s. 86–87, a s tím *Neun Texte*, s. 13. V druhém případě se však jedná o dobový překlad do latiny.

církevních provincií (tj. mohučské, kolínské, trevírské, magdeburské, brémské a salcburské) vyslání vždy čtyři zástupci: teolog, doktor dekretů, řeholník „*magne sanctitatis*“ – buď kartuzián, benediktin nebo člen jiného řádu – a laik dobré pověsti, tj. rytíř nebo radní velkého města, z nichž nikdo nemá mít více než čtyři pomocníky. Podobně se má také dostavit vždy jeden doktor teologie nebo práv ze šesti německých univerzit (Vídeň, Erfurt, Kolín, Heidelberg, Lipsko a Rostock). Z tohoto grémia má být nakonec vybráno třicet předních osob (*principales*), které zasednou blízko českých hranic spolu s vybranými zástupci Čechů. Navzájem se mají trpělivě vyslechnout a projednat nejenom nezbytné věci týkající husitské látky, ale i reformy celé církve. Výsledek porady mají zformulovat do článků a o nich informovat svou vrchnost.⁸⁹² Podle čtvrtého bodu memoranda měla taková schůzka přinést užitek, i kdyby husité nakonec k jednání nepřijeli. Doktoři očekávají, že by taková snaha kromě zásluhy u Boha přinesla ospravedlnění katolické strany („*iustificacio partis nostre*“), příčinnost kléru („*diligencia cleri*“), podnícení horlivosti lidu („*excitacio fervoris populi*“) a svornost obojího stavu čili duchovních s laiky („*concordia utrorumque*“).⁸⁹³ Jestliže byly žádány i takové cíle, nebudeme snad daleko od pravdy, odvážíme-li se v tom vidět reakci na úspěšné spolupůsobení husitské propagandy, zvláště opět táborského manifestu. Na druhou stranu také pro německé doktory zůstávala veřejná disputace o víře s husity tabu. Ačkoliv připouštěli, že by husité na společné poradě snad mohli v nejlepším případě přistoupit na nějaký způsob svého návratu do církve, daleko více strážlivě očekávali, že setkání přinese písemný podklad („*disposicio*“) pro budoucí schůzku německých arcibiskupů a kurfiřtů či by dokonce mohlo předjednat některé užitečné body pro budoucí všeobecný koncil.⁸⁹⁴ Podle pátého bodu si organizaci schůzky měli vzít na starosti kurfiřti. Teze šestého, posledního bodu se potom obloukem vrací na počátek k požadavku reformy a pomocí výkladu verše z Izajáše 13, 2 nabádá své knížecí publikum v narážce na soudobou praxi vyhlašování křížových tažení k pozdvižení „*znamení kříže dobrého života*“, protože podle doktorů jen dobrým příkladem, podporou zbožnosti a uplatňováním spravedlnosti budou moci křesťanská knížata vstoupit do bran svých nepřátel.⁸⁹⁵ Nelze tak přehlédnout, že autoři dobrozdání nepožadují nic menšího, než aby husitské schisma bylo odstraněno ruku v ruce s úsilím o upřímnou nápravu církve i mravů.

Ačkoliv obojí bylo během na dlouhou trať, zdá se, že uvedené návrhy se v Norimberku setkaly s pochopením. Zvláště když memorandum nápadně připomínalo scénář, který před více než rokem načrtl král Zikmund s pařížskými a vídeňskými doktory pro první jednání v Bratislavě, ovšem s tím rozdílem, že tentokrát byli k potenciální králově nelibosti do hlavních rolí obsazeni kurfiřti a jejich říšští doktoři.⁸⁹⁶ Na základě stylistiky textu bádání považuje za jednoho z autorů memoranda magdeburského katedrálního lektora a kanovníka Jindřicha Toka († 1455).⁸⁹⁷ Jeho účasti na sněmu v Norimberku nasvědčuje především jeho traktát *Concepta pro reformatione status ecclesiastici in Allamannia*, v němž Toke prozrazuje některé dílčí informace z jednání sněmu. Toke zmiňuje, že 13. května se v Norimberku smluvil mohučský arcibiskup Konrád se zástupci magdeburské, kolínské, brémské a dalších arcidiecézí na sněmu šesti německých provincií, který byl stanoven na 8. září do Koblenze. Národní synoda měla podniknout papeže, aby co nejrychleji bez zbytečných výmluv svolal všeobecný koncil. V

⁸⁹² F. M. BARTOŠ (ed.) *Husitika*, s. 87.

⁸⁹³ Tamtéž.

⁸⁹⁴ Tamtéž.

⁸⁹⁵ Tamtéž, s. 87–88.

⁸⁹⁶ Do budoucna bude přínosné srovnat argumentaci memoranda s výše zmíněnou pařížskou *Littera exhortatoria* z prosince 1428, kterou její mistři vezli s sebou do Bratislavy.

⁸⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 84–85; nověji H. HÜLZEL, *Heinrich Toke*, s. 46–47, která v šestém bodu memoranda spatřuje charakteristické rysy Tokových kázání a promluv.

Koblenci měl být také domluven společný program reformy plánovaný za německý „národ“ na basilejský koncil a zajištěny kontakty s Francií, Anglií a Španělskem.⁸⁹⁸ Přímoú souvislost této iniciativy s husitskou kauzou potvrzuje fakt, že poté, co původní plán koblenzské synody nebyl realizován, mohučský a kolínský arcibiskup se domluvili na svolání nového národního koncilu na téma *reductio Bohemorum* a *reformatio a conservatio ecclesiae* k 9. listopadu 1431. I když k němu také nakonec nedošlo, zřejmě proto, že mezitím byl zahájen již všeobecný koncil basilejský, jsou známé alespoň výsledky podzimní předběžné mohučské a salcburské provinciální synody s reformním materiálem z brixenského a wormského biskupství. Také zde byly mimo jiné motivací k setkání úvahy, jak husity přivést zpět do církve a jak zabránit dalšímu šíření jejich myšlenek.⁸⁹⁹

Zda měla být národní koblenzská synoda v září 1430 zároveň fórem, kde se podle memoranda měly zhodnotit výsledky doporučené schůzky s husity, můžeme jen spekulovat. Z akt norimberského sněmu pouze víme, že 16. května Fridrich odjel s hofmistrem mohučského arcibiskupa a jeho písařem, s hofmistrem Zikmundova kancléře Jana z Agramu a předním norimberským diplomatem Petrem Volkmarem za husity do Chebu.⁹⁰⁰ Nepochybně k tomu měl závažný důvod, jestliže tím rezignoval na osobní přítomnost při poradách o dalším postupu proti husitům, které byly svolány k 17. květnu již koncem dubna, jak jsme slyšeli. To je ale vše, co je nám o Fridrichově výjezdu známo. 26. května již Hohenzollern spolu s dalšími sněmovníky oznamoval odklad tažení proti husitům, na němž se mezitím usnesla knížata v Norimberku, vyhlašoval denní válku a k 25. červenci svolával kontingenty k obraně hranic.⁹⁰¹ Zástupci husitů – jmenovitě Václav Koranda, Matěj Louda, Buzek ze Smolotel, Beneš (Svině) z Kolovrat a Vilém Kostka – sice do Chebu dorazili v neděli 20. května a čekali zde na Fridricha a jeho doprovod pět dní, podle všeho však marně.⁹⁰² 25. května tak alespoň vyhotovili další ze svých manifestů a neúspěšně se navrátili ke svým.⁹⁰³

⁸⁹⁸ Traktát v rámci své disertační práce vydal H. LOEBEL, in: *Reformtraktate*, s. 91–104. Tato edice nám ovšem zůstala nedostupná, vycházíme zde z citace P. LAZARUS, *Das Basler Konzil*, s. 21, pozn. 6, a informací, které o jeho obsahu přinesla H. HÖLZEL, *Heinrich Toke*, s. 46 a 48. Tato znalkyně Tokova života a díla tamtéž, s. 21, pozn. 185, zmiňuje pouze lipský rkp. *Concepta*, ačkoliv týž text přichází také v námi již výše diskutovaném Kalteisenově rkp. koblenzského státního archivu č. 183, viz Ch. MECKELNBORG, *Die nichtarchivischen Handschriften*, 421. To nás opět nepřímou přivádí do jarního Norimberka 1430.

⁸⁹⁹ K celému srov. K. BEER, *Der Plan*, s. 432–442; W. KRÄMER, *Konsens*, s. 15; B. ZILYNSKÁ, *Synodální opatření*, s. 282–283; a nověji na základě dalších pramenů zvl. B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 338–345.

⁹⁰⁰ Viz DRTA IX, č. 318, 406–407, zde 407: „Item der marggrave von Brandenburg und mit ime des bischofs von Mentz hofemeister und sin schriber und des bischofs von Agram hofemeister und Peter Volekmer sint gen Eger zü den Hussen geritten uf den zinstag noch cantate.“ O jednání v Chebu zpravuje také list Waltra ze Schwarzenberga do Frankfurtu, viz tamtéž, č. 338, s. 426: „auch weßet, daz der marggrave von Brandenburg eczünd ze Eigir ist, unde haid eczlichin von Beheyemen dar beschiden. was daruz wirt, davon kan ich nach nit geschriben.“

⁹⁰¹ Srov. tamtéž, č. 319, s. 407–409; o tématech jednání sněmu v době Fridrichovy nepřítomnosti tamtéž, č. 338, s. 426.

⁹⁰² O tom zpravuje přípisek v rkp. Praha, APH–KMK, O 44, f. 140v, který otiskl A. PODLAHA, *Soupis rukopisů II*, č. 1628, s. 516 a podle něj i F. M. BARTOŠ, *Z publicistiky*, s. 220, pozn. 2.

⁹⁰³ Na uvedený manifest, resp. *Antzeugung, wie die gefallene Christenheit wiederbracht müg werden iren ersten stand* v edici z r. 1524 jenského kazatele a reformátora Dánska Martina Reinharta, samostatně upozornil F. M. BARTOŠ, *Neznámý manifest*, s. 128–129; dále týž, *Husitská revoluce II*, s. 69–70 (pozn. 75); z pražského exempláře tisku pod názvem „Německý manifest obyvatel českého království“ přeložil A. Molnár, in: *Husitské manifesty*, s. 147–155, 258. Na rozdíl od výše zmíněných dvou manifestů je tento převážně zaplněn obsáhlou obhajobou jednotlivých pražských artikulů. A podle nás pouze tento manifest reálně náleží do situace na sklonku května, přestože F. M. BARTOŠ, *Manifesty*, s. 271–272, kromě uvedených tří různorodých textů sem klade také ještě pražský latinský manifest s incipitem *Universis et singulis* (má jej za jakousi přílohu k manifestu *Pro notificatione*), byť ani tentokrát pro to nemá žádný pádný důkaz; ze zmíněného již stuttgartského rkp. Bohuslava Hasištejnského vydáno tamtéž, *Manifesty*, č. 7, s. 305–309. Podle nás lze v jeho případě spíše uvažovat o reakci na některou z paušalizujících odpovědí na

Jaký nečekaný podnět donutil Fridricha a jeho průvodce, aby na cestě do Chebu obrátili koně a výsledky uplynulých mírových jednání s husitskými svazy stejně jako memorandum německých doktorů definitivně shodili ze stolu? Bádání doposud neuvážilo, že právě počátkem května se z Itálie vracelo se svolením papeže k Zikmundově římské jízdě dotčené již kurfiřtské poselstvo. Pověřenec Fridricha Braniborského a mohučského arcibiskupa Konráda II. jistý *Theodoricus*, snad Dětrich Ebracht, se spolu s diplomatem milánského vévody Benediktem Folchim navrátil z Říma do Milána 4. dubna. Hned poté se zřejmě vydal za oběma kurfiřty na sever, zatímco Folchi 10. dubna, anebo o něco později, vyrazil se žhavou novinkou ke královskému dvoru do Uher. Podle Hermanna Herreho Zikmunda zastihl počátkem května v západoslovenské Šintavě.⁹⁰⁴ Ačkoliv nevíme, kdy *Theodoricus* do Norimberka dorazil, zpráva o papežově vstřícném kroku oba kurfiřty rozhodně nemohla ponechat v klidu stejně jako Zikmundova kancléře Jana z Agramu. Bylo možné i nadále pokračovat v mírových jednáních s husity v duchu konciliaristického memoranda doktorů?

Zikmund v každém případě spěchal na jaře 1430 takřka po osmi letech do říše a v Norimberku se právě během května střídalo jedno poselstvo za druhým se zprávou o králově brzkém příjezdu. Lucemburk se ze zdravotních důvodů dostavil ovšem až koncem srpna na nově svolaný říšský sněm do Straubingu. Nejprve sice ohlašoval přípravy na mohutné říjnové tažení proti husitům pod vlastním velením a požadoval i vypovězení všech stávajících příměří, která by mohla jeho úspěch ohrozit, ale již v druhé polovině září z Norimberka oznamoval říšským městům, že velké tažení se odsouvá na příští léto a na pořadu dne bude denní válka s přípravami k obraně proti očekávané říjnové husitské ofenzivě. Zároveň k organizaci odloženého tažení svolal k 25. listopadu další říšský sněm do Norimberka. Ten byl pro Zikmundovu absenci zahájen ovšem až počátkem února následujícího roku.⁹⁰⁵

Ačkoliv tedy král ještě roku 1430 římskou jízdu nenastoupil, ani proti husitům nevytáhl do pole, choval se alespoň tak, aby oteplení vztahů s Martinem V. udržel. Dokládají to také tři Zikmundova poselstva k papeži z podzimu 1430 a ledna 1431, která se týkala financování chystané kruciáty, Turků a papežovy propolské politiky.⁹⁰⁶ Martin V. skutečně 27. ledna dopsal do Polska Vladislavovi, kde ho nejspíše varoval před dalším jednáním s husity, nabízel své prostřednictví ve sporu se Zikmundem a vybízel ho k podpoře chystaného tažení.⁹⁰⁷ Zároveň již 1. ledna jmenoval dalšího ze svých kardinálů –

provokativní tábořský manifest. Tak například Mikuláš Magni z Jawora ve své polemice tvrdí, že s husity nemá být disputováno mimo jiné proto, že popírají „principia fidei“ a také „quattuor principalia concilia“, viz F. X. BANTLE, *Nikolaus Magni*, s. 547. Pražané se však na úvod manifestu *Universis et singulis* ohrazují: „Sane firmiter credimus et nullatenus dubitamus universa et singula per Christi fideles credenda et presertim, que in symbolis apostolorum, Athanasii et Niceni concilii sunt inculcata aut expressa [...]“ (s. 305). V tom případě by ale pražský manifest *Universis et singulis* vznikl později než v květnu 1430.

⁹⁰⁴ H. HERRE v DRTA X, s. 32; zároveň předpokládá, že druhým členem poselstva byl diplomat mohučského arcibiskupa Hermann Rost, ale jak upozornila Ch. MATHIES, *Kurfürstenbund*, s. 266, pozn. 389, k Theodorikovi se nejspíše připojil až v Římě. O identitě naposled uvedeného tamtéž, s. 264, pozn. 372. Přinejmenším za spekulativní považujeme následující výklad J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 372: „Nach dem Eintreffen einer handschriftlichen Einladung des Papstes versprach Sigismund Martin V., mit der festen Absicht nach Italien kommen zu wollen, um Frieden zu stiften; gleichzeitig gab er seiner Erwartung Ausdruck, den Heiligen Vater im persönlichen Gespräch von der Notwendigkeit zur raschen Einberufung eines Konzils überzeugen zu können, das sich außer der Reform der Kirche an Haupt und Gliedern vor allem dem Ausgleich mit den Hussiten widmen sollte. Der Papst hat dieser Bitte offensichtlich entsprochen, so daß von kurialer Seite im Frühjahr 1430 keine Bedenken mehr gegen den Romzug bestanden haben dürften.“

⁹⁰⁵ Ke květnovým zvěstím o králově příjezdu srov. DRTA IX, č. 337, s. 426. K dalšímu souhrnně J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, s. 360–362.

⁹⁰⁶ F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 96–97.

⁹⁰⁷ List uchoval IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 430–431. Papež v něm reaguje na jistou podivuhodnou a znepokojující novinu, kterou se od Vladislava dozvěděl. Lze se domnívat, že Vladislav

legátů a latere pro České království a Moravské a Míšeňské markrabství Juliána Cesariniho († 1444). O čtyři dny později jeho mandát rozšířil na celou Alemanii, Uhry a Polsko a o dalších pět dní poté jej pověřil, aby v říši kruciátu podpořil hlásáním kříže.⁹⁰⁸ Na Zikmundovo přání Martin V. současně obnovil přísný zákaz obchodu s husity, včetně odprodeje kalichů a jiného liturgického náčiní.⁹⁰⁹ Chřadnoucí papež byl ovšem zároveň již několik měsíců vystaven intenzivnímu tlaku, aby naplnil ustanovení kostnického dekretu *Frequens* a do Basileje včas čili k 8. březnu svolal další z všeobecných koncilů.

Římský manifest a jeho podhoubí

Osmého listopadu 1430, v den, kdy se Martin V. po čtyřech letech opět rozhodl doplnit řady svého kardinálského kolegia, se na vratech Papežského paláce sv. apoštolů a ještě na jiných místech Říma objevil nebývalý manifest. Obsahoval šest závěrů (*conclusiones*), „*shlédnutých, vyřčených a schválených*“ jistými vynikajícími doktory teologie a znalci obojího práva, které dva nejmenovaní *principes* zaslali křesťanským knížatům jako návrh pomoci církvi, ponechané od dob kostnického koncilu napospas šířící se husitské herezi. Podle dotčených tezí pomoc spočívala ve svolání všeobecného koncilu v březnu následujícího roku, neboť právě všeobecný koncil byl náležitým prostředkem (*medium*) k vykořenění české hereze. Na důkaz se ve třetí z konkluzí zdůrazňuje historická role koncilů při likvidaci kacírství starověkých heretiků Novatiana, Aria, Sabelia, Macedonia, Nestoria a dalších. Proto každý, kdo by svolání koncilu nepodporoval či mu bránil, včetně papeže či kardinálů, se podle autorů letáku vystavuje smrtelnému hříchu a hrozbě sesazení nebo zbavení svého úřadu.⁹¹⁰

Podle soudobé zprávy z konce prosince 1430 se mělo u kurie za to, že jedním z knížat je slezský piastovec Ludvík II. Lehnicko-Břežský, jehož statky byli husity notně poničeny, a druhým jeho tchán, kurfiřt Fridrich Braniborský. Jiní zase uvažovali o rakouském vévodovi Albrechtovi.⁹¹¹ Zatímco badatelé se vesměs shodují, že Fridrich je vzhledem ke svým jarním aktivitám skutečně vhodným kandidátem, s nedůvěrou nahlízejí na kuriální dohady o identitě druhého muže a navrhují ještě jiná jména.⁹¹²

Kurfiřt Fridrich se skutečně nabízí k obsazení do role jednoho z knížat, jestliže během květnových norimberských porad říšského sněmu se vedle memoranda neznámých doktorů objevily i takové výzvy, aby papež byl vyzván k urychlenému

Martinovi V. oznamoval chystaná jednání s husity o jejich návratu do církve. Srov. interpretaci F. von BEZOLDA, *König Sigmund III*, s. 87, a F. KAVKY, *Zikmundova politika*, s. 96–97, zvl. pozn. 21.

⁹⁰⁸ Detailní analýzu pověřovacích listin provedla a jeho legaci nověji sledovala B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 470–472, 682–704.

⁹⁰⁹ Na tento výnos z 9. ledna upozornil již F. von BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 87; nověji B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 471, pozn. 185, i s odkazy na pramen a edice.

⁹¹⁰ Manifest inseroval do svého *Initium et prosecutio Basiliensis concilii* IOHANNES DE RAGUSIO, č. 27, s. 65–66. Jako insert se objevuje také v listu, o němž v následující pozn. Na opis v rkp. Würzburg, UB, M. ch. f. 53, f. 188v, upozornila B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 346.

⁹¹¹ Dotčenou zprávou je list G. Ferriera kancléři burgundského vévody, v němuž mu z Bruselu 30. prosince tlumočil zprávy jistého mistra Jana Bonta, pobývajícího u kurie. Z rkp. Paris, Bibliothèque Mazarine, 1688, vydali E. MARTÈNE – U. DURAND, in: *Veterum scriptorum [...] amplissima collectio VIII*, s. 48–50, zde 49: „Istae sunt mirabiles conclusiones, quae, ut verisimiliter creditur, emanarunt a duce Brigensi, omnino a dictis Hussitis destructo, et a marchione Brandeburgensi, et, ut alii dicunt, a duce A<lberto> Austriae“; srov. N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 89. Bez inserovaných konkluzí a odkazu na tuto edici list vydal také A. NEUMANN, in: *Francouzská husitica I*, č. 27, 119–120. K Ludvíkově neutěšené situaci srov. alespoň Zikmundův list z 22. června 1430, kde král reaguje na jeho prosbu o pomoc proti husitům, *Geschichtsquellen*, č. 126, s. 96–97 (regest RI IX, č. 7704).

⁹¹² Ch. MATHIES, *Kurfürstenbund*, s. 268–269, a B. STUDDT, *Papst Martin V.*, s. 346, pozn. 102, uvažují o někom z okruhu mohučského arcibiskupa Konráda II. pro jeho sympatie ke konciliarimus. F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 97, pozn. 22, a též, *Poslední Lucemburk*, s. 162, v druhém knížeti vidí nejpravděpodobněji samotného Zikmunda.

svolání koncilu.⁹¹³ Avšak ani podezírání rakouského vévody Albrechta V. Habsburského není neopodstatněné.⁹¹⁴ Vzpomeňme na audienci pařížských mistrů předešlého roku ve Vídni a jak poté 16. dubna vídeňští mistři do Paříže ujišťovali, že se s podporou Sorbonny a s pomocí vévody Albrechta obrátí na papeže, aby koncil urychleně svolal. Vzpomeňme také, jak se již v dubnu 1429 v Římě proslýchalo, že se pařížští a vídeňští mistři chystají přijít do Říma a chtějí nechat svolat koncil do Basileje.⁹¹⁵ Pokud se však skutečně z těchto důvodů myslelo na vévodu Albrechta jako na jednoho z anonymních knížat, do podezření by měl upadnout i jeho tchán, král Zikmund, jakkoli se zdá, že se v této době snažil zjevnému angažmá ve věci koncilu vyhnout.

Skutečností je, že Sorbonna na podzim roku 1430 opět výrazně zvýšila svou aktivitu ve prospěch řádného svolání koncilu. V říjnu kvůli tomu vydala oběžník.⁹¹⁶ A jestliže již 20. listopadu jeden z francouzských zpravodajů řádu německých rytířů velmistra informoval, že Sorbonna také již určila devět svých doktorů ke koncilu, očividně si nepřipouštěla, že by církevní sněm nebyl svolán.⁹¹⁷ Navíc její absolvent Jan Stojkovič z Dubrovníku, toho času prokurátor dominikánského řádu u kurie, již v průběhu celého roku 1430 apeloval ve svých kázáních na papeže a kardinály, aby byl koncil kvůli reformně a husitské herezi uskutečněn.⁹¹⁸ Nemáme však důkazy, že by k této činnosti byl podobně jako roku 1422 přímo instruován z Paříže.⁹¹⁹ Stojkovič byl také jedním z těch, kdo si listopadový manifest opsal do svého archivu. A jestliže později ve svém historiografickém díle *Initium et prosecutio Basiliensis concilii* k němu ostentativně poznamenal, že neví, kdo je jeho autorem, ani kdo ho v Římě vyvěsil, ani kdo jsou dotčená dvě knížata a že ani zatím do Basileje nedorazil nikdo, kdo by uvedené konkluze hodlal hájit, spíše vzbuzuje podezření, že ve skutečnosti o pozadí výhrůžky něco věděl, ale měl důvod to tajit.⁹²⁰

Stojkovič dále vypravuje, že poté, co byl manifest preláty rozšířen po městě, příznivci koncilu začali všeobecnou synodu odvázněji prosazovat i u samotného papeže, který se údajně „nesmírně hrozil slova koncil“. Výsledkem bylo, že byl některými kardinály, zvláště Albertem Brandou, a dalšími lidmi přesvědčen, aby dobrovolně a rychle souhlasil, aby se legát Cesarini v jeho zastoupení ujal předsednictví koncilu.⁹²¹ Ačkoliv zde promlouvá zapřísažený konciliarista, který nemusel být k nejvyššímu pontifikovi z rodu Colonnů objektivní, pravdou je, že až na ustanovení úzké komise kardinálů, jež diskutovala nejpozději od konce roku 1429 témata budoucího koncilu,⁹²² byl papež natolik pasivní, že ani v samotné Basileji nepovažovali za nutné, se na koncil s předstihem připravovat.⁹²³ Nátlak některých kardinálů se dá ovšem vysvětlit nejenom úspěchy husitských vojsk, nýbrž i jejich nespokojeností, jak je Martin V. držel v otázkách

⁹¹³ Z Tokových *Concepta* dotčenou pasáž cituje P. LAZARUS, *Das Basler Konzil*, s. 22, pozn. 6.

⁹¹⁴ A to i přesto, že Rakouského vévodu ze hry explicitně vyřazuje F. VON BEZOLD, *König Sigmund III*, s. 86.

⁹¹⁵ O tom výše, s. 168 a 181.

⁹¹⁶ Viz *Auctarium Chartularii II*, s. 442. Pro nedostupnost edice se musíme omezit pouze na stručné a neurčité konstatování N. VALOIS, *La crise religieuse I*, s. 88: „Au mois d’octobre 1430, l’Université de Paris, inquiète, rédigeait une encyclique.“

⁹¹⁷ Jedná se o list Jana z Reve (jednoho z pozdějších zástupců řádu v Basileji) Pavlovi z Rusdorfu z Brugg, viz *Die Berichte IV/1*, č. 195, s. 248–249.

⁹¹⁸ Tato jeho kázání nebyla doposud vydána; i s prameny registruje A. KRCHNÁK, *De vita et operibus*, č. 49–54, s. 72–74. K nim srov. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 52, A. MOLNÁR, *Za církev*, s. 226, a nověji zvl. Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa*, s. 101–102.

⁹¹⁹ F. EGGER, *Beiträge*, s. 94, míní, že nyní jednal „ganz nach seiner eigenen Überzeugung und im Interesse des Dominikanerordens“.

⁹²⁰ IOHANNES DE RAGUSIO, *Initium et prosecutio*, s. 66.

⁹²¹ Tamtéž.

⁹²² Viz výše, pozn. 688.

⁹²³ Srov. R. THOMMEN, *Basel*, s. 191–192.

přerozdělování příjmů církevního státu a spolurozhodování až příliš zkrátka.⁹²⁴

Papež Cesariniho pověřil předsednictvím koncilu 1. února 1431 a zároveň mu udělil – jako kdysi svým legátům k pavijsko-sienskému koncilu – širokou pravomoc koncil v odůvodněném případě přeložit, prodloužit, anebo i rozpustit. Jak ale upozorňuje Birgit Studt, tím, že papež tentokrát soustředil veškeré pravomoce a pocty pouze do rukou jednotlivce, své „alter ego“ chtěl očividně posílit natolik, aby vůči koncilu mohlo účinně prosazovat jeho pojetí reformního programu.⁹²⁵ Příslušné buly Martin V. nechal za Cesarinim poslat do Norimberka k říšskému sněmu po nově zvoleném a potvrzeném olomouckém biskupovi a administrátorovi pražského arcibiskupství Kunešovi (Konrádovi) ze Zvole, který byl zároveň ustanoven zvláštním papežovým zmocněncem pro Čechy a Moravu.⁹²⁶ Jak Cesarini se svým pověřením naložil, se ale již Martin V. nedozvěděl, neboť 20. února 1431 zemřel.

⁹²⁴ Srov. W. DECKER, *Die Politik*, s. 128–130, a B. STUDT, *Papst Martin V.*, s. 346, pozn. 105.

⁹²⁵ Srov. B. STUDT, *Papst Martin V.*, s. 346–348.

⁹²⁶ Tamtéž, s. 472–473. Srov. také A. ROUBIC, *Olomouc*, s. 136, a T. BALETKA – P. ELBEL – A. KALOUS, *Církev a biskupství*, s. 226, v rámci jeho biogramu.

6. Epilog polského prostřednictví: Jednání v Krakově (1431)

Při popisu situace v Římě počátkem roku 1431 jsme zmínili, že papež 27. ledna nechal vyhotovit list polskému králi Vladislavovi, v němž na něj především apeloval, aby v zájmu chystané protihusitské křižáky přistoupil na smír se Zikmundem. Podnětem k sepsání listu byla podivuhodná a znepokojující novina, kterou se Martin V. od Vladislava dozvěděl poté, co do Polska odeslal soustrastný list k Vitoldově smrti, která velkoknížete zastihla 28. října 1430. Badatelé se právem domnívají, že touto jinak blíže neurčenou novinou byla Vladislavova zpráva o chystaných krakovských jednáních s husity.⁹²⁷

Podle jednoho z našich hlavních pramenů – polského kronikáře Jana Długosze – to byli husité, kdo se na polského krále obrátil ve snaze získat „*audienciam publicam*“, a k tomuto závěru se nověji přiklonil i polský badatel Jarosław Nikodem.⁹²⁸ Proti tomu však svědčí list polského krále Zikmundovi Lucemburskému ze 7. dubna 1431, kde se popisuje pozadí a průběh krakovských rokování. Polský panovník v něm nejprve připomenul, že římský pontifik mu udělil koncesi k jednání „*circa reductionem Bohemorum ad sanctae matris ecclesiae obedientiam et fidei unitatem*“. Pokračuje, že již dlouho bylo na něm, aby taková jednání s husity připravil, ale údajně mu v tom bránily spory s Vitoldem a jeho říjnová smrt. Nedávno však konečně mohl „*acceptum negotium*“ splnit.⁹²⁹ Aktivita polského krále také dobře koresponduje s obsahem listu, v němž táborité koncem prosince 1430 zvali Jana ze Smiřic na sněm do Kutné Hory, neboť ve Slezsku, kde se v posledních měsících roku nacházeli na pomocné výpravě, je údajně oslovilo poselstvo „*vyl hern, ritter und knechte*“ a na směnu se chtějí poradit, jaká má být dána odpověď.⁹³⁰ Že se celá věc týkala slyšení, je nasnadě.

Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že za krakovskou schůzkou stojí právě touha Vladislava konečně naplnit papežovu koncesi z října 1428, v čemž mu dlouhou dobu bránila Zikmundova obratná politika. To však neznamená, že by husitům Vladislavova nabídka přišla nevhod. Nemáme žádných zpráv, že by se českého poselstva zúčastnil nějaký zástupce sirotků, zato víme, že za tábority do Krakova odjel jednat Prokop Holý a Bedřich ze Strážnice, za pražany ostrílený Vilém Kostka z Postupic, z bohoslovců potom opět Petr Payne.⁹³¹ Jakkoli spoře doložený, průběh jejich následného jednání v Krakově dosvědčuje, že i oni měli své plány.

Mnohé by o charakteru schůzky napovědělo již znění glejtů, které poselstvu Vladislav udělil. To však neznáme. Nezbyvá tedy než dát slovo oběma již výše zmíněným pramenům – kronikáři Długoszovi a dubnovému listu polského krále. Podle Długosze jednání začala (doslova mluví o *disputatio!*) v pondělí 19. března na krakovském hradě v přítomnosti krále, jeho dvora a pochopitelně předních mistrů krakovské univerzity. Vedle doktora dekretů Jana Elgota jmenuje profesory teologie Mikuláše z Kozłowa, Ondřeje z Kokorzyna, Františka z Břehu, Benedikta Hesse, Jakuba z Paradyža a sandoměřského děkana Eliáše z Wąwelnicy. Kronikář zmiňuje také slovuťného Stanislava

⁹²⁷ Viz výše, pozn. 907.

⁹²⁸ IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 437. J. NIKODEM, *Polska*, s. 374, zvl. pozn. 1562, kde však podle nás intepretuje závěr F. Kavky nesprávně. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 231–232, ponechává otázku, kdo jednání inicioval, otevřenou.

⁹²⁹ List z třeboňského rkp. vydal F. PALACKÝ, in: UB II, č. 734, s. 205–208, zde 205. O pozvání polského krále rovněž mluví např. J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 263, pozn. 1; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 79; F. KAVKA, *Zikmundova politika*, s. 97; týž, *Poslední Lucemburk*, s. 161.

⁹³⁰ Soudobý německý překlad listu se zkomolenými vlastními jmény vydal F. PALACKÝ, in: UB II, č. 838, s. 332. K dotčenému sněmu, na němž se diskutovaly i důležité vnitrozemské otázky, zvl. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, s. 77–79; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 231; P. ČORNEJ, *Velké dějiny V*, s. 547.

⁹³¹ Jména uvádí IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 438. Na absenci sirotků explicitně upozorňuje F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 231.

ze Skalbmierze, jeho účast je však vyloučena, protože zemřel již v lednu 1431.

Podle Długosze disputace trvala několik dní, protože takřka všechny argumenty a odpovědi byly překládány do národního jazyka, a polský historiograf samozřejmě o jejím vítězi nepochyboval. Pozoruhodná je jeho poznámka, že o triumfu krakovských doktorů nebyli přesvědčeni pouze duchovní, nýbrž i přítomní laici (*saeculares*). Husité to však údajně odmítli uznat. Na to měl pronést řeč samotný král, v jejímž závěru husitské delegáty vyzval, aby následovali katolickou víru jako dříve on a o čtyřech artikulech, které tvrdošijně hájí, přijali poučení („*informationem*“) od papeže a katolické církve.⁹³²

Vzpomeneme-li nyní na rázné odmítnutí krakovského rektora udělit roku 1421 husitským mistrům veřejné slyšení a také na odmítnutí krakovské univerzity vyslat roku 1424 své zástupce k plánovanému slyšení do Brna, v obavě, že se zde bude disputovat o již jednou odsouzených člancích víry, je Długoszovo vypravování o několikadenní *disputatio* před laiky, kteří se dokonce vyjádřili k přesvědčivosti soupeřících stran, více než překvapivé. Tím spíše, že kolegové Štěpána z Pálče si jistě dobře pamatovali jeho výroky, že husitům nejde při žádaném slyšení o nic jiného než o nikam nevedoucí hádání za účelem zviklat ve víře přihlížející laiky.⁹³³ Avšak nemylme se. Papežova koncese k jednáním s husity z října 1428 byla sice skutečně velkorysá a o něčem takovém se Zikmundovi mohlo jen zdát, přesto ani v ní se neuděluje svolení k *disputatio* nebo *disputandum*, zato však k *reducendum*, *audiendum*, *colloquendum* a *practicandum*.⁹³⁴ Długoszovo podání se tak daleko více než popisem skutečného dění jeví být literární stylizací, kdy katoličtí mistři dokážou nad kacíři zvítězit třeba i v disputaci podle jejich vlastních představ. Realita byla však prostší. Jakkoli nechceme popírat, že i husitští mistři měli příležitost prezentovat své stanovisko, na základě uvedených důvodů jsme přesvědčeni, že v důsledku se v této úvodní části jednání spíše než o nemyslitelnou rovnocennou disputaci o čtyřech artikulech jednalo o důkladné poučení husitů o katolickém stanovisku. Ti ho samozřejmě, i přes naléhání Vladislavovo,⁹³⁵ odmítli. Podle Długosze argumentem, že následují pravou cestu evangelia a církevních otců, již se nehodlají vzdát, leda by byli důkazy přemoženi na všeobecném koncilu, kde by mohli hájit své učení.⁹³⁶

O tomto posunu v jednání směrem k budoucímu koncilu nás lepším způsobem informuje opět Vladislavův list ze 7. dubna. Z něho a jeho přílohy vyplývá, že husité po delších poradách 2. dubna králi písemně sdělili, že jsou ochotni dostavit se k budoucímu koncilu, pokud jim zajistí glejt a také pokud jim bude zaručeno, že „*quidquid ibidem ex scriptura legis divinae aut sanctorum doctorum sententiis in praedicta lege veraciter*

⁹³² IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 439, zvl. „Duravit autem disputatio ipsa diebus aliquot, cum in Polonico fere omnia argumenta et responsiones fierent; et licet, Spiritu Domini suis fidelibus subministrante virtutem et veritatem sermonis, haeretici ipsi, iudicio non spiritualium solum, sed etiam saecularium, tunc audientium, victi forent: victos tamen se esse nullatenus fateri voluerunt.“ Na Stanislavovu lednovou smrt upozorňuje např. M. MARKOWSKI, *Stanowisko*, s. 354, pozn. 2, a Z. WŁODEK, *Krakovská eklesiologie*, s. 171. K jednáním v Krakově nověji J. NIKODEM, *Polska*, s. 375–378, kde také v pozn. 1567 seznámenána relevantní, zvl. polská literatura.

⁹³³ Viz výše, s. 133 (pozn. 535).

⁹³⁴ Viz výše, pozn. 695.

⁹³⁵ Srov. UB II, č. 734, s. 205–206: „quos [tj. husitské posly, pozn. DC] coram praelatis et baronibus totius regni nostri majoribus ac doctoribus et magistris de diversis nationibus non in parvo numero ad praedictam audientiam congregatis, quantum potuimus humiliter et affectuose requisivimus et rogavimus, et rationibus quibus ipsos melius moveri et ad pietatem flecti putabamus eisdem persuasimus, quatenus obmissis opinionibus et articulis ipsorum erroneis, ad unitatem fidei catholicae et sanctae matris ecclesiae Romanae redirent gremium.“

⁹³⁶ IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII IV*, s. 440: „[...] allegantibus illis, se rectam Evangelii et Patrum viam, aliquando ignotam, nunc compertam secutos esse, nec ab illa quoquo modo discessuros, nisi per generale Concilium, in quo daretur illis facultas opinioniones suas defendendi, victi et superati essent.“

fundatum[!] *deductum fuerit et probatum, hoc in eodem concilio acceptatur*“.⁹³⁷ Tato normativní formule se pochopitelně shromážděným teologům a znalcům obojího práva nelíbila. Vladislavovým jmen učinili 4. dubna písemný protinávrh, v němž se král sice zavázal obstarat glejt, ale zároveň husité museli deklarovat, že „*quidquid ibidem per idem concilium diffinitum fuerit, hoc volumus et pollicemur inviolabiliter acceptare et servare*“.⁹³⁸ Husitská delegace se odmítla k tomuto návrhu závazně vyjádřit a krále tradičním způsobem požádala, aby s nimi zpět do Čech vyslal své zástupce, jimž by odpověď sdělil přímo husitský sněm, chystaný k 1. květnu do Prahy. Vladislav na to přistoupil a vyslal s nimi dva rytíře Abraháma Zbąskiho, pozdějšího předního stoupence kalicha ve Velkopolsku,⁹³⁹ a Mikuláše z Brzezie. Musel však učinit ještě jednu věc. Aby jeho uvažovaný závazek obstarat husitům žádaný glejt nebyl jen plácnutím do vody, musel nechat dopsat Zikmundovi, uplynulá jednání mu osvětlit a požádat ho, aby se spolu s kurfiřty a říšskými knížaty vyjádřil, co o tomto způsobu návratu husitů do církve soudí.⁹⁴⁰ Tato prosba mohla být ovšem ambivalentní.

Nahlédneme-li krakovská jednání s odstupem, spatřujeme v nich jistou paralelu k negociacím krále Zikmunda s husity v Bratislavě: Král zve k jednání, vyzývá, aby husité přijali poučení mistrů, ti to odmítají, po poradách předkládají věroučnou formuli předpokládající jejich účast na koncilu, přichází katolický protinávrh a přerušování jednání s odkazem na rozhodnutí pražského sněmu. Husity předložená formule „táborského přístříhu“⁹⁴¹ je navíc svědectvím, že podobně jako před dvěma lety do Bratislavy musela také do Krakova táborsko-staroměstská delegace odjíždět s mandátem jednat o koncilu, čímž se zároveň nabízí vysvětlení, proč sirotci podle všeho na takových jednáních neměli zájem.⁹⁴² Přesto je zde několik výrazných odlišností. Jestliže v krakovském znění husitské formule chybí kondicionální *si* a důležité slůvko *inevitabiliter*, obojí kritizované v Bratislavě Mikulášem Midim, husité učinili v tomto ohledu ústupek. A ačkoliv i nadále trvali na tom, aby se výroky doktorů pravdivě zakládaly na Božím zákoně, zajímavým způsobem se přiblížili znění katolického protinávrhu z Bratislavy, který se v Ebendorferových aktech čte pod titulem „*Correctio*“: „*Quidquid ex sacra scriptura aut sententia doctorum in proximo concilio celebrando conclusum et determinatum extiterit, illud acceptetur*“.⁹⁴³ Srovnáme-li tuto korekci Zikmundových mistrů s korekcí Vladislavových teologů a právníků, kteří od husitů požadovali prosté podřízení se rozhodnutí koncilu, je evidentní, že husitská koalice v Bratislavě od Zikmunda získala více. A bylo to logické.

Zatímco král Zikmund svou husitskou politiku dlouhodobě orientoval na koncil, Vladislav s řešením husitské kauzy *via concilii* nepočítal a podle toho také v Krakově husity vyzval, aby se podřídili Apoštolskému stolci. Husitský požadavek jej tak musel uvést do rozpaků, a nelze proto ani vyloučit, že Vladislav tajně doufal, že Zikmund jeho dubnový list i se zaslanými přílohami dokumentů, vzešlých z Krakovských jednání, pochopí jako příležitost k vlastní iniciativě, která by polského krále v tichosti z dalších

⁹³⁷ UB II, č. 734, s. 207.

⁹³⁸ Tamtéž, s. 207–208.

⁹³⁹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 237.

⁹⁴⁰ UB II, č. 734, s. 206–207.

⁹⁴¹ A. MOLNÁR, *Za církev*, s. 30.

⁹⁴² J. NIKODEM, *Polska*, s. 374, odůvodňuje své přesvědčení, že schůzku iniciovali husité, tím způsobem, že pravděpodobně usilovali získat spojení, který by byl na chystaném koncile ochoten přiklonit se na jejich stranu při hledání dohody s církví. To sice nepostrádá logiku, prameny nás však vedou k závěru, že to mohl být maximálně důvod, proč kývnout na Vladislavovo pozvání. Pokud by totiž Prokop Holý s Vilémem Kostkou a dalšími husity prvoplánově hledali zastání ve věci koncilu právě u papalisty Vladislava, byli by skutečně špatně informovanými diplomaty. Předpokládáme tudíž, že spíše čekali s jakým návrhem polský král přijde a zda alespoň budou moci získat jeho podporu k prosazení svých podmínek účasti na koncilu.

⁹⁴³ F. M. BARTOŠ (ed.), *Z bratislavské schůzky*, č. 5, s. 193; ke kontextu srov. výše, s. 177.

podobných jednání vyvázala a zároveň mu uchovala přízeň papežovu i (některých) husitů. V každém případě v červenci 1432 nový papež Evžen IV. udělil hnězdenskému arcibiskupovi další koncesi k jednání o návratu českých kacířů do církve – počítal tedy nadále s polským prostřednictvím.⁹⁴⁴ V roce 1433 Vladislav využil vojenské pomoci sirotků proti řádu,⁹⁴⁵ a teprve až v lednu 1434 svolil přes opakované naléhání k vyslání polské delegace do Basileje.⁹⁴⁶

Zikmund Lucemburský mohl mít v dubnu 1430 důvod ke spokojenosti. Zhruba již rok držel v ruce písemné pozvání Martina V. k římské jízdě. Papež zároveň 1. února podlehl vnějšímu i vnitřnímu tlaku z kardinálského kolegia a koncilu dal zelenou, ačkoliv doufal, že legát Cesarini zůstane věrný jeho zájmům. Husité sami dali v Krakově najevo, že si přejí navázat jednání o požadované slyšení tam, kde byla mezi ním a Prokopem Holým v červenci 1429 pro předčasnost přerušena a polskému králi nezbylo než se s tím smířit – zinscenování bratislavské schůzky bylo skutečně geniálním Zikmundovým tahem. Cesarini však stále ještě dokázal svými diplomatickými schopnostmi říšské stavy v Norimberku přesvědčit, že cesta války je jistějším řešením české kauzy než pozvání husitů do Basileje. V srpnu na vlastním těle pocítil, že opak je pravdou. Kruh našeho výkladu se uzavřel.

⁹⁴⁴ *Cæsaris S. R. E. Card. Baronii od. Raynaldi et Jag. Laderchii Annales ecclesiastici XXVIII*, 1432, č. 10, s. 120. K zde otiskované papežově bule srov. J. GOLL, *König Sigismund*, 1895, s. 267; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 255; Th. WUNSCH, *Konziliarismus*, s. 121, pozn. 378.

⁹⁴⁵ Srov. D. PAPAŇÍK, *Jan Čapek*, zvl. s. 63–80.

⁹⁴⁶ Viz Vladislavův list, *Concilium Basiliense III*, s. 611–613. K poměru Polska ke koncilu srov. alespoň J. MACEK, *Husité na Baltu*, s. 37–38; J. HELMRATH, *Das Basler Konzil*, s. 264–267; J. STEJSKAL, *Podivuhodný příběh*, s. 74–75.

ZÁVĚREM

V úvodu práce jsme položili dvě otázky, na něž předešlý výklad usiloval odpovědět. Ptáme-li se, v čem byla látka laického přijímání z kalicha tak specifická, že v Basileji poutala zvláštní a zvýšenou pozornost teologů a kanonistů, musíme poukázat především na dvě skutečnosti.

Hlavním důvodem byla beze sporu Jakoubkova teologie kalicha. Podle ní je přijímání pod obojí způsobou pro všechny věřící nezbytné, přikázané a užitečné za předpokladu, že k němu mají příležitost (*necessitas, praeceptum a utilitas* kalicha). Zdrojem Jakoubkova myšlení byla recepce díla Matěje z Janova a dalších středověkých i starověkých autorit nahlédnutých novoplatonským úhlem pohledu: Každá z eucharistických způsobů má svůj nenahraditelný a Kristem ustanovený smysl na cestě nedokonalých a smyslově zatížených křesťanů k duchovním skutečnostem. Jedině úplné a hodné eucharistické přijímání pod obojí způsobou je obrazem a zároveň přiměřeným způsobem dokonalého přijetí nebeského Krista. Zatímco křest je nezbytnou svátostí duchovního zrození, eucharistie pod obojí způsobou je nezbytnou svátostí dokonalého zachování duchovního života; Kristem ustanovenou a přikázanou posilou křesťanova těla a duše.

Jestliže toto Jakoubkovo učení vyvolalo u některých stoupenců českého reformního tábora přinejmenším rozpaky, na katolické straně vzbudilo mohutný odpor. Ten na sebe nakonec přijal klíčovou podobu dekretu kostnického koncilu *Cum in nonnullis*, v němž bylo uvedené pojetí utrakvismu odsouzeno jako hereze. Především pak proto, že Jakoubkova teologie nepřímou obviňovala představitele římské církve, že zastáváním přijímání podjednou ohrožují takto přijímající na jejich spasení. Obhájci subunitní teorie i praxe byli nařčeni ze svatokrádeže a shromáždění kostnického koncilu po vynesení dekretu *Cum in nonnullis* z omylnosti. To byla ovšem závažná témata víry. Utrakvističtí mistři odpověděli na koncilní dekret výnosem pražské univerzity z března 1417, čímž jen přilili olej do ohně. Koncil neobměkčila ani sbírka citátů z bible a uznávaných starověkých a středověkých autorit, kterou husitské elity zaslaly do Kostnice spolu s vyjádřením ochoty přijít kalich hájit osobně. Výsledkem bylo obnovené výroční vydání dekretu *Cum in nonnullis*, suspenze práv pražské univerzity a jakási válka traktátů mezi Prahou a Kostnicí, která zafixovala nesmiřitelnost stanovisek obou stran.

Obrátíme-li pozornost k druhé výše položené otázce, jakou shodou okolností a procesů nakonec k nebyvalému „souboji víry“ v Basileji došlo, i zde jsme se dopátrali několika rozhodujících okamžiků.

Husity požadované slyšení se do hry vrátilo až s uprázdněním českého trůnu po smrti Václava IV. Záhy a na dlouhá léta se z něho stalo také výrazné politikum, jestliže umírnění husité nedokázali získat husitského krále a katolíci je zase zbraněmi porazit, takže jedinou, byť trnitou cestou ke smíru zůstalo právě jen husity žádané slyšení. Jeho předmětem se od roku 1420 staly vedle kalicha také další tři husitské články.

Průběh klíčového jednání obou stran na Malé Straně v červenci 1420 zřetelně naznačil, že pražští mistři si pod požadovaným slyšením představují svobodnou *disputatio* o utrakvistické víře, vedenou pod dohledem laiků, jejíž výsledek měl být pro

všechny závazný. To bylo pro zástupce církve a krále Zikmunda stejně nepřijatelné jako husitská teologie kalicha, jakkoli se již tehdy ukázalo, že až na ni je dohoda obou stran o pražských artikulech teoreticky možná.

Katoličtí mistři a biskupové si byli dobře vědomi, že v sázce je příliš mnoho. Husity žádaná disputace by ve skutečnosti zpochybnila kostnické protihusitské výnosy koncilu, a tím i jeho věroučnou autoritu; autoritu koncilu, který konečně odstranil církevní schisma. To si velmi dobře uvědomoval i nový papež Martin V., který se rozhodl zabít dvě mouchy jednou ranou. Nedílnou součástí jeho pojetí doposud nenaplněné církevní reformy (*causa reformationis*) se stala křížová tažení proti husitům (*causa fidei*) a s nimi spojená pastorační opatření. Přivést tuto politiku ke zdárnému konci usilovali papežští legáti. Její součástí byla ožehavá nutnost neutralizovat konciliaristické dědictví kostnických dekretů, jejichž ustanovení bralo v obou kauzách papeži otěže z rukou. Zcela jasně to ukázaly okolnosti, za nichž došlo k předčasnému rozpuštění koncilu v Sieně počátkem roku 1424. Zde však Martin V. narazil.

Zikmund Lucemburský již na přelomu let 1423–1424 vyslovil názor, že kdyby se sami husité chtěli dostavit ke koncilu (v Sieně), nebylo by třeba žádných dílčích slyšení, neboť na všeobecném koncile by je k poznání pravdy přivedla sama matka církev. Po dvou vojenských debaklech v Čechách tak již tehdy vyřkl zcela konkrétní, avšak pro papeže nepřijatelný mírový koncept řešení husitské kauzy a cesty k českému trůnu. Poté, co se král musel smířit se zprávou o rozpuštění pavijsko-sienské všeobecné synody, naplnit uvedenou představu pro něj znamenalo především dvojí: zajistit svolání nového koncilu a na jeho půdu dostat husitskou delegaci.

Proto se Zikmund také ještě roku 1424 energicky zapojil do původně anglické iniciativy za předčasné svolání nového koncilu, naplánovaného v Sieně do Basileje. I když celý podnik koncem roku 1425 po prvním papežově odmítnutí pro další nezáměr Angličanů a jejich spojenců usnul, Zikmund se svého plánu nevzdal a výsledkem jeho několikaletého soustředěného politického umu byla Bratislavská schůzka na jaře roku 1429.

Lucemburk dokázal pro svůj plán vedle vídeňských mistrů získat staroslavnou pařížskou Sorbonnu, která jej podepřela především historicko-teologicky založeným argumentem, že když na koncilu shromážděná církev, jednajíc s asistencí Ducha svatého, již několikrát v církevních dějinách dokázala odstranit herezi, věří se, že se tak stane i tentokrát. Zároveň zástupci husitů v Bratislavě sami naznačili, že za předem daných podmínek jsou ochotni se plánovaného koncilu zúčastnit. Ačkoliv okolnosti, za nichž Prokop Holý a pražané na myšlenku koncilu přistoupili, jsou do velké míry záhadou, faktem je, že od 1. dubna 1429, kdy jsme se s ní v pramenech setkali poprvé, již nikdy zcela nepadne pod stůl. Myšlenku husitské účasti na basilejském koncile nedokázal nahradit ani (nenaplněný) závazek Fridricha Braniborského uspořádat na téma pražských článků jakýsi zvláštní říšský koncil, ani ji nezadusila iniciativa polského krále Vladislava, jednajícího v zájmech Martina V.

Nebyly to tedy pouze zbraně, které nakonec vynutily pro husity slyšení v Basileji, ale neméně i Zikmundovo dlouholeté diplomatické a všelijak taktizující úsilí koncil

uskutečnit a na jeho půdu husity přivést. A stejně tak i jeho víra, že právě koncil je dokáže přimět k rozumu. Těžko by však nakonec svou představu naplnil bez argumentační síly univerzitanů té doby, jež Zikmund pro své cíle dokázal získat a využít.

Věci znali katoličtí teologové a kanonisté ovšem již v Bratislavě dobře věděli, že jednání s husity na koncile je nebezpečnou hrou s neznámým koncem a nejasnými pravidly, pokud se předem nezaváží podřídít se ve sporných otázkách rozhodnutí koncilu. Uvědomovali si, že pokud se tak nestane, budou muset právě s ohledem na husitský kalich řešit dilema, jak se vypořádat s husity žádanou disputací o utrakvistické víře a zároveň tím nezpochybnit autoritu kostnického koncilu, a konečně i autoritu koncilu basilejského. Je dobře známo, že basilejští otcové nakonec před toto dilema postaveni byli, jakými cestami se s ním vypořádali, je zřejmé již nepoměrně méně. Změnit tuto situaci zůstává úkolem dalšího bádání.

Seznam zkratek

AHC	Annuario historiae conciliorum
APH–KMK	Archiv Pražského hradu – Knihovna metropolitní kapituly
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
AUC–HUCP	Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis CarolinaePragensis
BAV	Biblioteca Apostolica Vaticana
BM	Bibliothèque municipale
BNF	Bibliothèque nationale de France
BSB	Bayerische Staatsbibliothek
BU	Biblioteka Uniwersytecka
CV	Communio viatorum
ČČH	Český časopis historický
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČMKČ	Časopis Musea Království českého
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního musea
DAEM	Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters
FRA	Fontes rerum Austriacarum
HAB	Herzog August Bibliothek
HT	Husitský Tábor
JSH	Jihočeský sborník historický
KNM	Knihovna Národního muzea
LF	Listy filologické
MB–KBO	Muzeum Brněnska – Knihovna Benediktinského opatství
MGH	Monumenta Germaniae historica
MHB	Mediaevalia historica Bohemica
MIÖGF	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
MZA	Moravský zemský archiv
NK ČR	Národní knihovna České republiky
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
QFIAB	Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken
SB–PK	Staatsbibliothek – Preußischer Kulturbesitz
SH	Sborník historický
SOA	Státní oblastní archiv
SPFFBU	Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university
SPDHMP	Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy
StadtB	Stadtbibliothek
StiftsB	Stiftsbibliothek
StR	Studie o rukopisech
UB	Universitätsbibliothek

VK
VKČSN
WLB

Vědecká knihovna
Věstník Královské české společnosti nauk
Württembergische Landesbibliothek

Seznam pramenů

Rukopisy

- Epistola universitatis Parisiensis exhortatoria cristiani populi*, Wien, ÖNB, 4576, ff. 331r–332r.
- HENRICUS KALTEISEN, *Contra errores Hussitarum*, Koblenz, Staatsarchiv, Best. 701, Nr. 183, ff. 47r–103r.
- HENRICUS KALTEISEN, *Contra XVI execrabilissimos articulos sive errores Hussitarum*, Koblenz, Staatsarchiv, Best. 701, Nr. 183, ff. 220r–222r.
- HENRICUS KALTEISEN, *De possessione cleri*, Koblenz, Staatsarchiv, Best 701, Nr. 183, ff. 238r–248r.
- HENRICUS KALTEISEN, *De haereticis Hussitis*, Koblenz, Staatsarchiv, Best 701, Nr. 183, ff. 47v–103r.
- HENRICUS KALTEISEN, *Responsio ad quaestionem de communione populi sub utraque specie*, Koblenz, Staatsarchiv, Best 701, Nr. 183, ff. 249r^a–292v^b.
- Chronica Bohemorum*, Praha, NK ČR, XIX B 26 (původně Děčín, zámecká knihovna Thun-Hohensteinů, MS 116), ff. 240r–248v.
- IACOBELLUS DE MISA, *Contra Gerson*, Praha, APH–KMK, D 51, ff. 167r–176v.
- IACOBELLUS DE MISA, *Corde credendum*, Bautzen, StadtB, 4° 22, ff. 79v–83v.
- IACOBELLUS DE MISA, *Quia heu in templis*, Praha, NK ČR, X H 10, ff. 106r–121r.
- IACOBELLUS DE MISA, *Utrum sacerdos nolens populo*, Praha, NK ČR, V G 7, ff. 93r–103v.
- IACOBELLUS DE MISA? *Tredecim rationes de communione utriusque speciei*, Praha, AHP–KMK, A 163, ff. 255v–256v.
- IACOBELLUS DE MISA?, *Quia plurimi adversarii*, Praha, KNM, XVI G 1, ff. 271v–314v, s přihlédnutím k rkp. Wien, ÖNB, 4488, ff. 75v–82r, a Praha, APH–KMK, D 109/2, ff. 187r–194v.
- IOHANNES MAUROSII, *Allegationes contra communicantes sub utraque specie*, Wien, ÖNB, 4131, ff. 81v–82r.
- IOHANNES DE GRECZ, *Hic in presenti protestor*, Praha, NK ČR, XIII E 5, ff. 1r–36r.
- IOHANNES HOFFMANN, *Debemus invicem diligere*, Praha, NK ČR, IX D 10, ff. 1r^a–78v^b.
- IOHANNES DE RAGUSIO, *Studia praeliminaria ad positionem de communione sub utraque specie*, Basel, UB, E I 9, ff. 222rv, 223r–351v, 378r–382v.
- IOHANNES DE RAGUSIO, *Replica ad positionem Iohannis Rokycanae*, Praha, NK ČR, IX D 10, ff. 181r–252v.
- IOHANNES DE ROCA, *Allegationes*, Wien, ÖNB, 4131, ff. 82v–85v.
- IOHANNES ROKYCANA, *Replica ad positionem Iohannis de Ragusio*, Basel, UB, A I 29, ff. 143r–185r.
- IOHANNES DE PRZIBRAM, *Quia emergente patula*, Praha, NK ČR, III G 26, ff. 235r–251r.
- IOHANNES SILOENSIS, *Sermones de tempore*, Praha, NK ČR, V G 3.
- MAURITIUS DE PRAGA?, *Sunt nonnulli*, Wien, ÖNB, 4180, ff. 133r–146v.
- PETRUS DE PULKAU – BARTHOLOMEUS DE EBRACO – IACOBUS DE CLAVARO, *Iussit reverendissima*

- paternitas*, Wien, ÖNB, 4131, ff. 1r–55v.
- SIMON DE TISSNOW, *Epistola publica*, Praha, NK ČR, I E 47, ff. 1r–13v.
- STEPHANUS DE PALE CZ, *Tractatus contra quattuor articulos hussitarum*, Seitenstetten, StiftsB, 280, ff. 161r–191r (Prolog a 1. část *De auctoritate Romanae ecclesiae*), 191r–219v (2. část *De clavibus ecclesiae*), 222r–242v (3. část *De portis inferi*).
- THOMAS EBENDORFER, *Collacio ad dominum cardinalem tytuli sancti Cyriaci wlgō Olomucensem*, Wien, ÖNB, 4680, ff. 308r–309r.
- „*Unde post Salvator noster*“, Wien, ÖNB, 4488, ff. 254r–257v.

Edice

- Acta concilii Constanciensis IV*, ed. H. FINKE, Münster i. W. 1928.
- Acta Martini V. 1417–1431 I–II*, ed. J. ERŠIL (Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia VII), Pragae 1996–1998.
- Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia II*, ed. J. ERŠIL, Pragae 1980.
- Auctarium chartularii Universitatis Parisiensis II. Liber procuratorum nationis Anglicanae (Alemanniae)*, ab anno M CCCC VI usque ad annum M CCCC LXVI, edd. H. DENIFLE – E. CHANTELAIN, Parisiis 1897.
- Fasciculus rerum Expetendarum et Fugiendarum Ab Orthuino Gratio editum Coloniae A. D. MDXXXV*, ed. E. BROWN, Londini 1690.
- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské III, VI*, ed. F. PALACKÝ, Praha 1844, 1872.
- AEGIDIJ CARLERII *Liber de legationibus concilii Basiliensis pro reductione Bohemorum*, ed. E. BIRK, in: Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium Basileense I, edd. F. PALACKÝ – týž, Vindobonae 1857, s. 359–700.
- AENEAE SILVII *Historia Bohemica* = ENEA SILVIO *Historie česká*, edd. a přel. D. MARTÍNKOVÁ – A. HADRAVOVÁ – J. MÁTL (= Fontes rerum Regni Bohemiae I), Praha 1998.
- AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI, *Libellus Dialogorum de generalis Concilii auctoritate et gestis Basileensium*, in: Analecta monvmentorvm omnis aevi Vindobonensia II, ed. F. A. KOLLAR, Vienna 1762, sl. 685–790.
- ALBERTUS MAGNUS, *Liber de sacramento eucharistiae*, in: B. Alberti Magni Ratisbonensis episcopi, ordinis praedicatorum Opera omnia XXXVIII, edd. A. BORGNET – E. BORGNET, Parisiis, s. 192–463.
- ANDREAS DE BRODA, *De obediencia*, ed. J. KADLEC, in: týž, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod* (= Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen, N. F. 22), Münster 1982, s. 235–248.
- ANDREAS RATISPONENSIS, *Concilium Constantiense*, in: Andreas von Regensburg. Sämtliche Werke, ed. G. LEIDINGER (= Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte, N. F. 1), München 1903, s. 159–286.
- ANDREAS RATISPONENSIS, *Dialogus de haeresi Bohemica*, in: Andreas von Regensburg. Sämtliche Werke, ed. G. LEIDINGER (= Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und

- Deutschen Geschichte, N. F. 1), München 1903, s. 657–691.
- ANDREAS RATISPONENSIS, *Chronica Husitarum*, in: Andreas von Regensburg. Sämtliche Werke, ed. G. LEIDINGER (= Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte, N. F. 1), München 1903, s. 343–459.
- Audite, celi = Satira regni Boemie in regem Hungarie Sigismundum*, in: Husitské sklady budyšínského rukopisu, ed. J. DAÑHELKA, Praha 1952, s. 167–173.
- Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds*. Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Konstanzer Konzils, ed. J. CARO, AÖG 59, 1880, s. 1–175.
- BARTOSSEK DE DRAHONICZ, *Chronicon*, ed. J. GOLL, in: Fontes rerum Bohemicarum V, edd. J. EMLER – J. GEBAUER – týž, Praha 1893, s. 589–628.
- Beiträge zur Geschichte der Husitischen Bewegung V*. Gleichzeitige Berichte und Actenstücke zur Ausbreitung des Wiclifismus in Böhmen und Mähren von 1410 bis 1419, ed. J. LOSERTH, AÖG 82, 1895, s. 327–418.
- Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege aus dem Egerer Stadtarchiv*, hg. K. SIEGL, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 22, 1918, s. 16–58, 167–196.
- Cæsaris S. R. E. Card. Baronii od. Raynaldi et Jag. Laderchii Annales ecclesiastici XXVIII*. 1424–1453, ed. A. THEINER, Parisiis 1874.
- Cesty Českých bratří Matěje Červenky a Jana Blahoslava*, ed. T. Č. ZELINKA (= Sloupové pamětní 2), Praha 1942.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti II*. 1382–1445, ed. A. LEWICKI (= Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia 12), Krákov 1891.
- Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Littuaniae 1376–1430*, ed. A. PROCHASKA (= Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia 6), Kraków 1882.
- Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il comune di Firenze II*. 1424–1426, ed. C. GUASTI, Firenze 1869.
- Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel I–III*, ed. J. HALLER, Basel 1896–1897–1900.
- Confessio Universitatis Pragensis*, ed. K. HRUZA, in: týž „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius*.“ Hussitische Manifeste: Objekt – Methode – Definition, in: Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung, hgg. CH. EGGER – H. WEIGEL (= Mittelungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung Ergänzungsband 35), Wien 1999, s. 376–384.
- Corpus iuris canonici I*. Decretum Magistri Gratiani, ed. E. FRIEDBERG, Graz 1955 (repr. vyd. Leipzig 1879).
- Corpus iuris canonici II*. Decretalium collectiones, ed. E. FRIEDBERG, Graz 1955 (repr. vyd. Leipzig 1879).
- Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund VII–X*, hgg. D. KERLER – H. HERRE, München – Gotha 1878–1883–1887–1906.
- Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie III/2*, ed. H. KOEPPEN (= Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung 29), Göttingen

- 1971.
- Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie IV/1*, ed. K. FORSTREUTER (= Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung 32), Köln 1973.
- Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia, quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta*, ed. F. PALACKÝ, Pragae 1869.
- Documenti diplomatici tratti dagli archivj Milanesi II*, ed. L. OSIO, Milano 1869.
- EBERHART WINDECKES *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, hg. W. ALTMANN, Berlin 1893.
- Epistola III. De amplectenda unitate ecclesiae*, in: *Accvrata recognitio trivm volvminvm opervm clarissimi patris Nicolai Cvsae cardinalis II*, ed. FABER STAPULENSIS, Parisiis 1514, ff. 13v–14r.
- Epistola VII. Nicolai de Cvsae cardinalis ad clervm et literatos Bohemiae*, in: *Accvrata recognitio trivm volvminvm opervm clarissimi patris Nicolai Cvsae cardinalis II*, ed. FABER STAPULENSIS, Parisiis 1514, ff. 16v–22r.
- Ein Kopialbuch der Wiener Universität als Quelle zur österreichischen Kirchengeschichte unter Herzog Albrecht V.*, ed. P. UIBLEIN (= FRA 2. Diplomataria et acta 80), Wien 1973.
- FERNANDUS LUCENSIS, *Nuper in regnum Bohemie*, in: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I*, hg. F. PALACKÝ, Prag 1873, č. 34, s. 33–37.
- Fontes rerum Bohemiarum VIII*, ed. V. NOVOTNÝ, Praha 1932.
- Francouzská hussitica I–II* (= Studie a texty k náboženským dějinám českým III/2–4 – IV/3–4), ed. A. NEUMANN, Olomouc 1923–1925.
- GALLUS, *Asserunt quidam*, ed. H. KRMIČKOVÁ, in: *táž, Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách* (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta 310), Brno 1997, s. 137–147.
- Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen II*, ed. K. A. K. HÖFLER (= FRA 1. Scriptorum 6/2), Wien 1865.
- Geschichtsquellen der Hussitenkriege*, ed. C. GRÜNHAGEN (= Scriptorum rerum Silasiacarum 6), Breslau 1871.
- Hádání Prahy s Kutnou Horou*, in: *Husitské skladby budyšínského rukopisu*, ed. J. DAÑHELKA, Praha 1952, s. 84–95.
- HENRICUS DE GORKUM, *Contra articulos Hussitarum*, in: *Tractatus consultatorij venerandi magistri Henrici de Gorychum*, Colonie 1503, ff. 65r–85r (VD16 H 2128).
- HENRICUS TOKE, *Concepta pro reformatione status ecclesiastici in Allamannia*, ed. H. LOEBEL, in: *týž, Die Reformtraktate des Magdeburger Domherrn Heinrich Toke*. Ein Beitrag zur Geschichte der Reichs- und Kirchenreform im 15. Jahrhundert, Göttingen 1949, s. 91–104.
- Husitské manifesty*, ed. a přel. A. MOLNÁR (= Světová četba 495), Praha 1980.
- IACOBELLUS DE MISA, *Defensio Wenceslai IV.*, ed. J. SEDLÁK, in: *týž, Počátkové kalicha, ČKD 55 (80)*, 1914, s. 117–119.

- IACOBELLUS DE MISA, *Magna cena*, ed. H. KRMÍČKOVÁ, in: *táž*, Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta 310), Brno 1997, s. 131–136.
- IACOBELLUS DE MISA, *Pius Iesus*, ed. J. KADLEC, in: *táž*, Literární polemika mistrů Jakoubka ze Stříbra a Ondřeje z Brodu o laický kalich, AUC – HUČP 21, 1981, č. 2, s. 80–87.
- IACOBELLUS DE MISA, *Responsio*, ed. H. VON HARDT, in: *Magnum oecumenicum Constantiense concilium III*, Francofurti – Lipsie 1698, sl. 416–585.
- IACOBELLUS DE MISA, *Salvator noster / Spasitel náš*, in: *Betlémské texty*, ed. B. RYBA, Praha 1951, s. 105–139, 209–218, 231–234.
- IOANNIS GERSONIJ *doctoris et cancellarij Parisiensis opera I*, ed. E. RICHER, Parisiis 1606.
- IOHANNES DLUGOSS, *Historiae Polonicae libri XII*, tomus IV, in: *Joannis Dlugossi Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia XIII*, ed. A. PRZEŹDZIECKI [Cracoviae, 1887].
- IOHANNES DE FONTE, *Auctoritates Aristotelis*, ed. J. HAMESSE, in: *táž*, Les auctoritates Aristotelis: Un florilège médiéval. Étude historique et édition critique (= *Philosophes médiévaux* 17), Louvain 1974, s. 111–335.
- IOHANNES DE FRANCKFORDIA, *Contra Hussitas*, edd. B. CALLSEN – A. HÄSE, in: *Johannes von Frankfurt. Zwölf Werke des Heidelberger Theologen und Inquisitors*, ed. D. WALZ (= *Editiones Heidelbergenses* 29), Heidelberg 2000, s. 100–125.
- IOHANNES GERSON, *De necessaria communione laicorum sub utraque specie*, in: *Jean Gerson. Œuvres complètes X. L'Œuvre polémique (492–530)*, éd. P. GLORIEUX, Paris 1973, s. 55–68.
- IOHANNES HUS, *De sanguine Christi sub specie vini*, in: *Ioannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorvm Christi Historia et monvmenta I*, Norimbergae 1558, ff. 42r–44r.
- IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Commentarius in sanctum Joannem Apostolum et Evangelistam*, in: *Sancti patris nostri Joannis Chrysostomi Archiepiscopi Constantinopolitani Opera omnia VIII*, ed. B. DE MONTFAUCON, Parisiis 1836, s. 1–603 (repr. in: *Patrologia graeca* 59, ed. J. P. MIGNÉ, Parisiis 1859, s. 23–482).
- IOHANNES DE IESENICZ, *Auctoritates pro communione sub utraque specie*, in: *Magnum oecumenicum Constantiense concilium III*, ed. H. VON DER HARDT, Francofurti – Lipsie 1698, sl. 805–827.
- IOHANNES NASO, *Avisamentum*, in: *Fontes rerum Bohemicarum VIII*, ed. V. NOVOTNÝ, Praha 1932, s. 487–488.
- IOHANNES ROKYCANA, *Positio de communione sub utraque specie*, in: *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio VIII*, édd. E. MARTÈNE – U. DURAND, Parisiis 1733, sl. 262–305.
- IOHANNES DE RAGUSIO, *Initium et prosecutio Basiliensis concilii*, ed. F. PALACKÝ, in: *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium Basileense I*, edd. *táž* – E. BIRK, Vindobonae 1857, s. 1–131.
- IOHANNES DE RAGUSIO, *Positio de communione sub utraque specie*, in: *Sacrosancta concilia ad regiam editionem exacta XII. Ab anno MCCCCXIV. ad annum MCCCCXXXVIII.*, edd. Ph. LABBÉ – G. COSSART, Lutetiæ Parisiorum 1672, sl. 1013C–1159A.
- IOHANNES DE RAGUSIO, *Tractatus de ecclesia*, in: *Magistri Iohannis (Stojković) de Ragusio*

- ordinis Praedicatorum Tractatus de ecclesia, ed. F. ŠANJEK (= Croatica Christiana. Fontes 1), Zagrebiae 1983.
- IOHANNIS DE RAGUSIO *Tractatus quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae*, in: ed. F. PALACKÝ, in: Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium Basileense I, edd. týž – E. BIRK, Vindobonae 1857, s. 133–286.
- JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *O Boží krvi*, in: Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra, edd. M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta 379), Brno 2009, s. 29–88.
- JAKOUBEK ZE STŘÍBRA, *Zpráva, jak Sněm konstanský o svátosti večere Kristovy nařídil*, in: Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra, edd. M. ČEJKA – H. KRMÍČKOVÁ (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta 379), Brno 2009, s. 89–108.
- JAN ROKYCANA, *Postilla česká*, in: Postilla Jana Rokycany I–II, ed. F. ŠIMEK (= Sbíрка pramenů českého hnutí náboženského ve století XIV. a XV. 16–17), Praha 1928–1929.
- JEAN GERSON, *Œuvres complètes X. L'Œuvre polémique (492–530)*, éd. P. GLORIEUX, Paris 1973.
- JOANNIS GERSONII *Doctoris Theologi et Cancellarii Parisiensis Opera omnia I*, ed. L. E. DU PIN, Antwerpiae 1706.
- Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*. Rukopis Národního musea v Praze 1 D a I a rukopis Lobkovické knihovny v Roudnici VI Ef 8, red. J. BEČKA – E. URBÁNKOVÁ, Praha 1948.
- Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Entscheidungen*, edd. H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, 37 Aufl., Freiburg im Breisgau – Basel – Rom – Wien 1991.
- LAURENTIUS DE BRZEWOWA, *Chronica Hussitarum*, ed. J. GOLL, in: Fontes rerum Bohemicarum V, edd. J. EMLER – J. GEBAUER – týž, Praha 1893, s. 327–534.
- LUDOLPHUS DE SAGANO, *Tractatus de longo schismate*, in: Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung III. Der Tractatus de longo schismate des Abtes Ludolf von Sagan, ed. J. LOSERTH, AÖG 60, 1880, s. 402–551.
- Libelli de lite imperatorvm et pontificvm saecvlis XI. et XII. conscripti I–III* (= MGH), Hannoverae 1889–1897.
- Liber cancellariae Stanislai Ciolek*. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung, ed. J. CARO, AÖG 45, 1871, s. 319–545; 52, 1874, s. 1–273.
- Liber diurnus de gestis Behomorum in concilio Basileensi*, ed. F. PALACKÝ, in: Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium Basileense I, edd. týž – E. BIRK, Vindobonae 1857, s. 287–357.
- Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim VIII*. Ab anno 1410 usque ad annum 1419, ed. J. EMLER, Pragae 1886.
- Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I*. 1418–1437, ed. B. RYNEŠOVÁ, Praha 1929.
- Magnum oecumenicum Constantiense concilium III–IV*, ed. H. VON DER HARDT, Francofurti – Lipsiae 1698–1699.
- MARTINUS TALAYERO, *Oratio ad serenissimum Polonie regem*, ed. J. KADLEC in: týž, Magister Martin Talayero aus Tortosa im Kampf gegen die Hussiten, AHC 12, 1981, s. 297–308.

- MARTINUS TALAYERO, *Oracio laudatoria pariter excusatoria*, ed. J. HOLLNSTEINER, in: týž, Ein neues Dokument zur Hussitengeschichte, in: Festschrift zu Ehren Emil von Ottenthals (= Schlern-Schriften 9), Innsbruck 1925, s. 69–78.
- MAURITIUS DE PRAGA, *Apostolica docet sententia*, in: Magnum oecumenicum Constantiense concilium III, ed. H. VON DER HARDT, Francofurti – Lipsie 1698, sl. 779–804.
- M. JANA HUSI *Korespondence a dokumenty*, ed. V. NOVOTNÝ (= Spisův M. Jana Husi č. 9; Sbíрка pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století 14), Praha 1920.
- Memorials of the reign of King Henry VI.* Official correspondence of Thomas Bekynton, secretary to King Henry VI., and bishop of Bath and Wells II, ed. G. WILLIAMS (= Rerum britannicarum medii aevi scriptores or chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages 56), London 1872.
- Neun Texte zur Geschichte der religiösen Aufklärung in Deutschland während des 14. und 15. Jahrhundert*, ed. A. REIFERSCHIED, Greifswald 1905.
- NICOLAUS DE CUSA, *De usu communionis*, in: Accvrata recognitio trivm volvminvm opervm clarissimi patris Nicolai Cvsae cardinalis II, Parisiis 1514, ff. 5r–13v.
- NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *De sub utraque*, in: Texte zum Problem des Laienkelchs. Nikolaus von Dinkelsbühl (1360–1433), ed. R. DAMERAU, Gießen 1969, s. 226–353.
- NICOLAUS DE DINKELSBÜHL, *Tractatus contra errores Hussitarum*, in: Texte zum Problem des Laienkelchs. Nikolaus von Dinkelsbühl (1360–1433), ed. R. DAMERAU, Gießen 1969, s. 33–225.
- NICOLAUS DE DRESDA, *Apologia*, in: Magnum oecumenicum Constantiense concilium III, ed. H. VON DER HARDT, Francofurti – Lipsie 1698, sl. 591–657 / ed. P. MUTLOVÁ, in: táž, Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí kostnického sněmu, Brno: nepublikovaná disertační práce, FF MU, Ústav pomocných věd historických 2007, s. 74–182.
- NICOLAUS DE PILGRAM, *Confessio taboritarum*, edd. A. MOLNÁR – R. CEGNA (= Fonti per la storia D'Italia 105), Roma 1983.
- Nuper coram = Corone regni Boemie satira in regem Hungarie Sigismundum*, in: Husitské skladby budyšínského rukopisu, ed. J. DAŇHELKA, Praha 1952, s. 173–178.
- PETRI DE MLADONIOWICZ *Relatio de Magistro Johanne Hus*, in: Fontes rerum Bohemicarum VIII, ed. V. NOVOTNÝ, Praha 1932, s. 25–120.
- PETRUS ALLIACUS, *Conclusiones*, in: Magnum oecumenicum Constantiense concilium III, ed. H. VON DER HARDT, Francofurti – Lipsie 1698, sl. 586–592.
- PETRUS PAYNE?, *Oratio ad Sigismundum regem*, in: Petri Payne Anglici Positio, replica et propositio in concilio Basiliensi a. 1433 atque oratio ad Sigismundum regem a. 1429 Bratislaviae pronunciatae, ed. F. M. BARTOŠ, Tábor 1949, s. 81–90.
- PETRUS PAULUS VERGERIUS?, *Responsiones facte ad quatuor articulos datos per illos de Praga*, ed. P. SOUKUP, in: týž, Zur Verbreitung theologischer Streitschriften im 15. Jahrhundert. Eine antihussitische Sammelhandschrift aus der Erfurter Kartause, *Studia mediaevalia Bohemica* 1, 2009, s. 255–256.
- PETRUS DE PULKAU, *Confutatio Iacobi de Misa*, ed. D. GIRGENSOHN, in: týž, Peter von Pulkau und die Wiedereinführung des Laienkelches. Leben und Wirken eines Wiener

- Theologen in der Zeit des Großen Schismas (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 12), Göttingen 1964, s. 217–250.
- Quellen zur Kirchenreform im Zeitalter der grossen Konzilien des 15. Jahrhunderts II.* Die Konzilien von Pavia/Siena (1423/24), Basel (1431 – 1449) und Ferrara/Florenz (1438 – 1445), edd. J. MIETHKE – L. WEINRICH (= Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 38b), Darmstadt 2002.
- Nedávno před = Porok České koruny králi uherskému, že neřádne korunu přijal a v Království české se násilím tiskne*, in: Husitské skladby budyšínského rukopisu, ed. J. DAŇHELKA, Praha 1952, s. 32–40.
- PS.-THOMAS DE AQUINO, *De venerabili sacramento altaris*, in: Opusculorum D. Thomae Aquinatis doctoris angelici vol. II, Neapoli 1851, s. 235–286.
- Nápisy města Kutné Hory.* Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera, ed. J. ROHÁČEK (= Corpus inscriptionum Bohemiae 1. Fontes historiae artium 3), Praha 1996.
- Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437) II.* 1424–1437, hg. W. ALTMANN, Stuttgart 1900 (repr. Hildesheim 1968).
- Revocatio studii Pragensis per concilium Constantiense*, in: Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen II, ed. K. A. K. HÖFLER (= FRA 1. Scriptorum 6/2), Wien 1865, s. 237–239.
- Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXVIII–XXX*, ed. G. D. MANSI, Venetiis 1785 – 1788 – 1792 (repr. Berlin 1904).
- Slyšte, nebesa = Žaloba Koruny české k Bohu na krále uherského a sbor kostnický*, in: Husitské skladby budyšínského rukopisu, ed. J. DAŇHELKA, Praha 1952, s. 23–31.
- Staré letopisy české.* Z vratislavského rukopisu, ed. F. ŠIMEK, Praha 1937.
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané* (= Scriptorum rerum Bohemicarum 3), ed. F. PALACKÝ, Pragae 1829.
- STEPHANUS DE PALEZCZ, *Responsa*, ed. J. SEDLÁK, in: týž, Pálčovy informace pro děkana kuřimského Pavla, Hlídka 37, 1920, s. 69–72.
- Thesaurus novus anecdotorum, complectens regum ac principum aliorumque virorum illustrium epistolas et diplomata I*, edd. E. MARTÈNE – U. DURAND, Parisiis 1717.
- THOMAS DE AQUINO, *Scriptum super Sentenciis*, <<http://www.corpusthomisticum.org/>> (1. 6. 2012).
- THOMAS DE AQUINO, *Summa theologiae III*, <<http://www.corpusthomisticum.org/>> (1. 6. 2012).
- THOMAS EBENDORFER, *Responsio ad ambasiatorum universitatis Parysiensis propositionem 1429 feria 2^a post festum Pasche*, in: Ein Kopiaibuch der Wiener Universität als Quelle zur österreichischen Kirchengeschichte unter Herzog Albrecht V., ed. P. UBLEIN (= FRA 2. Diplomataria et acta 80), Wien 1973, č. A 2, s. 174–177.
- THOMAS EBENDORFER, *Chronica Austriae*, ed. A. LHOTSKY (= MGH. Scriptorum Rerum Germanicarum. N. S. 13), Berlin – Zürich 1967.
- THOMAS EBENDORFER, *Responsio ad ambasiatorum universitatis Parysiensis propositionem*

- 1429, in: Ein Kopialbuch der Wiener Universität als Quelle zur österreichischen Kirchengeschichte unter Herzog Albrecht V., ed. P. UIBLEIN (= FRA. 2. Abt. Diplomataria et acta 80), Wien 1973, č. A 2, s. 174–177.
- Ungedruckte Akten zur Geschichte der Päpste vornehmlich im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert I.* 1376–1464, ed. L. PASTOR, Freiburg im Breisgau 1904.
- Urkunden des Oberlausitzer Hussitenkrieges I–II*, ed. R. JECHT (= Codex diplomaticus Lusatae superioris 2), Görlitz 1896–1899, 1900–1903.
- Urkunden und Traktate betreffend die Verbreitung des Wiclifismus in Böhmen*, ed. J. LOSERTH, MVGDB 25, 1887, s. 329–346.
- Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I–II*, hg. F. PALACKÝ, Prag 1873.
- ULRICHS VON RICHENTHAL *Chronik des Constanzer Concils 1414 bis 1418*, hg. M. R. BUCK (= Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart 158), Tübingen 1882.
- Veršovaná žaloba Koruny české*, in: Husitské skladby budyšínského rukopisu, ed. J. DAŇHELKA, Praha 1952, s. 43–60.
- Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio VIII*, édd. E. MARTÈNE – U. DURAND, Parisiis 1733.

Katalogy rukopisů

- BOHÁČEK, Miroslav – ČÁDA, František, *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Bibliothek von Olmütz II*, hgg. H.-B. HARDER – H. ROTHE, Köln – Weimar – Wien 1994.
- DRAGOUN, Michal, *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea*. Doplňky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse, Praha 2011.
- HALM, Karl – THOMAS, Georg – MEYER, Wilhelm, *Catalogus codicum latinorum bibliothecae regiae Monacensis III/3*. Codices Latinos (Clm) 5251 – 8100, Monachii 1873 (repr. Wiesbaden 1968).
- KENTENICH, Gottfried, *Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier VI/2*, Trier 1910.
- KEUFFER, Max – KENTENICH, Gottfried, *Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier VIII*. Handschriften des historischen Archivs, Trier 1914 (repr. Wiesbaden 1973).
- PETR, Stanislav, *Soupis rukopisů knihovny při farním kostele svatého Jakuba v Brně* (= StR. Monographia 12), Praha 2007.
- PFEIFFER, Hermann – ČERNÍK, Berthold Otto, *Catalogus codicum manu scriptorum qui in bibliotheca canonicorum regularium sancti Augustini Claustro-neoburgi asservantur II*, Vindobonae 1931.
- PODLAHA, Antonín, *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské II* (= Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých jakož i rukopisných bohemik mimočeských 4), Praha 1922.
- MECKELNBORG, Christina, *Die nichtarchivischen Handschriften der Signaturengruppe Best. 701 Nr. 1–190, ergänzt durch die im Görres-Gymnasium Koblenz aufbewahrten Handschriften A, B und C* (= Mittelalterliche Handschriften im Landeshauptarchiv

- Koblenz 1), Wiesbaden 1998.
- MENTZEL-REUTERS, Arno, *Die Handschriften der Öffentlichen Bibliothek der Stadt Aachen. Katalog der mittelalterlichen Handschriften*, Aachen 1994–2003
 <http://www.aachen.de/de/stadt_buerger/bildung/oeffentliche_bibliothek/dokumente_oebi/Mittelalterliche_Handschriften_-_Katalog.pdf> (1. 6. 2012).
- VON HEINEMANN, Otto, *Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel I. Die Helmstedter Handschriften 1*, Wolfenbüttel 1884.
- VON SCARPATETTI, Beat Matthias, *Katalog der datierten Handschriften in der Schweiz in lateinischer Schrift vom Anfang des Mittelalters bis 1550 I/1–2*. Die Handschriften der Bibliotheken von Aarau, Appenzell und Basel, Dietikon – Zürich 1977.
- RÖCKELEIN, Hedwig, *Die lateinischen Handschriften der Universitätsbibliothek Tübingen I. Signaturen Mc 1 bis Mc 150*, Wiesbaden 1991.
- Tabulae codicum manu scriptorum praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum III–IV*, Vindobonae 1869–1870.
- TRUHLÁŘ, Josef, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur I*, Pragae 1905.
- WIERSCHIN, Martin, *Handschriften der Ratsbücherei Lüneburg I*. Miscellanea und Historica, Wiesbaden 1969.

Internetové databáze

- Corpus Thomisticum*. Subsidia studii ab Enrique Alarcón collecta et edita Pompaelone ad Universitatis Studiorum Navarrensis aedes ab A.D. MM
 <<http://www.corpusthomisticum.org/>> (1. 6. 2012).
- SOUKUP, Pavel, *Repertorium operum antihussiticorum, on-line database*
 <<http://www.antihus.eu>> (1. 6. 2012).

Seznam literatury

- A Companion to Jean Gerson*, ed. B. P. McGUIRE (= Brill's Companions to the Christian Tradition 3), Leiden – Boston 2006.
- AMANN, Émile, *Jacobel et les debuts de la controverse utraquiste*, in: Miscellanea Francesco Ehrle. Scritti di storia e paleografia I. Per la storia della teologia e della filosofia, Roma 1924, s. 375–387.
- ANGERMEIER, Heinz, *Das Reich und der Konziliarismus*, Historische Zeitschrift 192, 1961, s. 529–583.
- ARGYRIOU, Astérios (ed.), *Macaire Makrès et la polémique contra l'islam* (= Studi e testi 314), Città del Vaticano 1986.
- ASCHBACH, Joseph, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*. Festschrift zu ihrer fünfhundertjährigen Gründungspfeier, Wien 1865.
- BAILEY, Michael David, *Battling Demons. Witchcraft, Heresy and Reform in the Late Middle Ages*, University Park, Penns. 2003.
- BALBIN, Bohuslav, *Epitome historica rerum Bohemiarum*, Pragae 1677.
- BALETKA, Tomáš – ELBEL, Petr – KALOUS, Antonín, *Církev a biskupství*, in: Dějiny Olomouce I, ed. J. SCHULZ, Olomouc 2009, s. 216–238.
- BANTLE, Franz Xaver, *Nikolaus Magni de Jawor und Johannes Wenk im Lichte des Codex Mc. 31 der Universitätsbibliothek Tübingen*, Scholastik 38, 1963, s. 536–574.
- BAR, Přemysl, *M. Štěpán z Pálče a jeho zápas o církev*, in: Historie 2002. Celostátní studentská vědecká konference, Opava 2003, s. 7–31.
- BÁRÁNY, Attila, *Zsigmond király 1416-os angliai kísérete*, Aetas. Történettudományi folyóirat 19, 2004, s. 5–30.
- BARTLOVÁ, Milena, *Původ husitského kalicha z ikonografického hlediska*, Umění 44, 1996, s. 167–183.
- BARTLOVÁ, Milena, *Ikonografie kalicha, symbolu husitství*, in: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská universita Řím, 15.–18. prosince 1999, edd. M. DRDA – F. J. HOLEČEK – Z. VYBÍRAL (= Husitský Tábor. Supplementum 1), Ústí nad Labem 2001, s. 453–487.
- BARTOŠ, F. M., *An English Cardinal and the Hussite Revolution*, CV 6, 1963, s. 47–54.
- BARTOŠ, F. M., *Bojovníci a státníci husitští a Universita Karlova*, AUC – HUCP 12, 1972, s. 7–65.
- BARTOŠ, F. M., *Čechy v době Husově 1378–1415* (= České dějiny II/6), Praha 1947.
- BARTOŠ, F. M., *Česká královna v husitské bouři*, JSH 10, 1937, s. 15–30.
- BARTOŠ, F. M., *Do čtyř pražských artikulů. Z myšlenkových i ústavních zápasů let 1415–1420*, SPDHMP 5, 1932, s. 481–591 (2. zkrácené vyd. Praha 1940).
- BARTOŠ, F. M. (ed.), *Husitika a bohémika několika knihoven německých a švýcarských*, VKČSN, 1931, č. V.
- BARTOŠ, F. M., *Husitská revoluce I–II* (= České dějiny II/7–8), Praha 1965–1966.
- BARTOŠ, F. M., *Hus jako student a profesor Karlovy university*, AUC – Philosophica et

- historica 2, 1958, s. 9–26.
- BARTOŠ, F. M., *Husův ctitel J. Bradáček z Krumlova*, JSH 16, 1947, s. 39–41.
- BARTOŠ, F. M., *Kníže Zikmund Korybutovič v Čechách*, SH 6, 1959, s. 171–221.
- BARTOŠ, F. M., *Kolem „spanilé“ jízdy z r. 1429–1430*, JSH 5, 1932, s. 89–92.
- BARTOŠ, F. M., *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra* (= Sbíрка pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a Slezsku III/8), Praha 1925.
- BARTOŠ, F. M., *Literární činnost M. Jana Příbrama*, in: týž, *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama a M. Petra Payna* (= Sbíрка pramenů k poznání literárního života československého III/9), Praha 1928, s. 56–89.
- BARTOŠ, F. M., *Literární činnost M. Petra Payna*, in: týž, *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama a M. Petra Payna* (= Sbíрка pramenů k poznání literárního života československého III/9), Praha 1928, s. 90–111.
- BARTOŠ, F. M. (ed.), *Manifesty města Prahy z doby husitské revoluce*, SPDHMP 7, 1933, s. 253–309.
- BARTOŠ, F. M., *Nález husitského pokladu ve Stříbře*, JSH 17, 1948, s. 91–93.
- BARTOŠ, F. M., *Neznámý manifest husitský z r. 1430*, JSH 13, 1940, s. 128–129.
- BARTOŠ, F. M. (ed.), *Nové světlo do posledního roku života Žižkova*, JSH 11, 1938, s. 102–107.
- BARTOŠ, F. M., *Ohlas tábořského manifestu ze Španělska*, JSH 7, 1934, s. 56–59.
- BARTOŠ, F. M., *Počátky kalicha*, ČMKČ 96, 1922, s. 43–51, 157–173; ČNM – oddíl duchovnědný, 97, 1923, s. 34–51 (2. vyd. in: týž, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 59–112).
- BARTOŠ, F. M. (ed.), *Poslání francouzského básníka Alaina Chartiera husitům z r. 1425*, Sborník filologický 7, 1922, s. 167–178.
- BARTOŠ, F. M., *Reformní program M. Jana Kardinála z Rejštejna, vyslance Karlovy university pro koncil Kostnický*, JSH 38, 1969, s. 99–118.
- BARTOŠ, F. M., *Sborník husitského kazatele asi z r. 1415*, Věstník České akademie věd a umění 57, 1948, s. 15–33.
- BARTOŠ, F. M., *Veliké dílo protihusitské polemiky*, JSH 13, 1940, s. 15–19.
- BARTOŠ, F. M., *Vznik a osudy protestu proti Husovu upálení*, JSH 22, 1953, s. 56–60.
- BARTOŠ, F. M., *Zástupci Karlovy university na Kostnickém koncilu*, in: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 1–8.
- BARTOŠ, F. M. (ed.), *Z bratislavské schůzky krále Zikmunda s husitskými vůdci r. 1429*, ČMM 49, 1925, s. 171–195.
- BARTOŠ, F. M., *Z publicistiky husitského odboje*, in: týž, *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 209–232.
- BAUM, Wilhelm, *Císař Zikmund*. Kostnice, Hus a války proti Turkům, z něm. orig. přel. D. Martinová – P. Kocek, Praha 1996.
- BÄUMER, Remigius, *Österreich und das Konstanzer Konzil*, in: *Konziliarismus und Humanismus. Kirchliche Demokratisierungsbestrebungen im spätmittelalterlichen Österreich*, hg. W. BRAUN – R. BÄUMER – S. MEIER-OESER, Wien 1996, s. 17–38.

- BEER, Karl, *Der Plan eines deutschen Nationalkonzils von 1431*, MIÖGF – Ergänzungsband 11, 1921, s. 432–442.
- BEIFUSS, Helmut, *Die Forderung nach dem Laienkelch in Prag am Ende des 14. Jahrhunderts*. Die Bedeutung der Handschrift Prag, Metropolitankapitel Bibliothek, cod. D 70 für die Frage nach der ‚Laienkelchforderung‘, in: *Deutschsprachige Literatur des Mittelalters im östlichen Europa: Forschungsstand und Forschungsperspektiven*, hgg. R. G. PÄSLER – D. SCHMIDTKE, Heidelberg 2006, s. 451–473.
- BEINHOF, Gisela, *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismund (1410–1437)* (= Europäische Hochschulschriften III/260), Frankfurt am Main – Berlin – New York – Paris – Wien 1995.
- BERGER, Rupert, *Přijímání kalicha. Přijímání podobojí*, in: *týž, Liturgický slovník, z něm. orig. přel. V. Konzal – J. Vokoun – Z. Lochovský*, Praha 2008, s. 398–399.
- BIDLO, Jaroslav, *Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský*, ČMKČ 69, 1895, s. 118–128, 232–265, 424–452.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Annales historiam regni Bohemiae et urbis Pragensis ab anno 1278 usque ad 1399 illustrantes*, StR 39, 2009, s. 89–112.
- BOLDAN, Kamil – URBÁNKOVÁ, Emma, *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Praha 2009.
- BOK, Václav – LÖSER, Freimut, *Der Widerruf des Peter von Uničov vor der Prager Universitäts-gemeinde (1417)*, in: *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400*, hgg. F. P. KNAPP – J. MIETHKE – M. NIESNER, Leiden – Boston 2004 (= *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance* 20), s. 231–250.
- BOUBÍN, Jaroslav, *Jan z Příbramě a jeho nejslavnější dílo*, in: *Jan z Příbramě. Život kněží tábořských*, ed. *týž*, Příbram 2000, s. 7–31.
- BROWE, Peter, *Die Eucharistie im Mittelalter*. Liturgiehistorische Forschungen in kulturwissenschaftlicher Absicht, hgg. H. LUTTERBACH – Th. FLAMMER (= *Vergessene Theologen* 1), Münster – Hamburg – London 2003.
- BRACKE, Wouter, *Le orazioni al pontefice*, in: *Alle origini della nuova Roma. Martino V (1417–1431)*. Atti del convegno Roma, 2–5 marzo 1992, a cura di M. CHIABO (= *Nuovi studi storici*. Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 20), Roma 1992, s. 125–142.
- BRANDMÜLLER, Walter, *Fata libelli*. Eine Hussitica-Handschrift aus Neapel, in: *týž, Papst und Konzil im Großen Schisma (1378–1431)*. Studien und Quellen, Paderborn – München – Wien – Zürich 1990, s. 282–311 (poprvé otištěno in: AHC 11, 1979, s. 142–170).
- BRANDMÜLLER, Walter, *Das Konzil von Konstanz 1414–1418 I–II*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1991–1997.
- BRANDMÜLLER, Walter, *Das Konzil von Pavia-Siena 1423–1424*, 2. Aufl., Paderborn – München – Wien – Zürich 2002.
- BRANDMÜLLER, Walter (ed.), *Das Konzil von Pavia-Siena 1423–1424 II*. Quellen (= *Vorreformations-geschichtliche Forschungen* 16/2), Münster 1974.
- BRANDMÜLLER, Walter, *Martin V. und die Griechenunion*. Der „Sermo in presentacione cuiusdam episcopi Ruteni“ des Mag. Mauricius Rvacka in Konstanz, 25. Februar 1418, in: *Life, Law and Letters. Historical Studies in honour of Antonio García y García I*, ed.

- P. A. LINEHAN (= *Studia Gratiana* 28), Roma 1998, s. 133–148.
- BULST-THIELE, Marie Luise, *Johannes von Frankfurt († 1440)*. Professor der Theologie an der Universität Heidelberg, Rat der Pfalzgrafen und Kurfürsten Ludwigs III., in: *Semper apertus. Sechshundert Jahre Ruprecht-Karl-Universität Heidelberg 1386 bis 1986 I*, hg. W. DOERR, Berlin – Heidelberg – New York – Tokio 1985, s. 136–161.
- BURGER, Christoph, *Jean Gerson*, in: *Theologische Realenzyklopädie XII*, Berlin – New York 1984, s. 532–538.
- CERMANOVÁ, Pavlína, *Jakoubkův a Biskupcův Výklad na Apokalypsu*. Porovnání s důrazem na interpretaci antikristovského mýtu, in: *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, edd. O. HALAMA – O. SOUKUP, Praha 2006, s. 209–228.
- COCHLAEUS, Johannes (ed.), *Historiae Hvssitarvm libri dvodecim*, Mainz 1549 (VD16 C 4326).
- COOK, William R., *The Eucharist in Hussite Theology*, *Archiv für Reformationsgeschichte* 66, 1975, s. 23–35.
- COOK, William R., *The Kutná Hora Meeting of 1420. A Last Attempt to Preserve Peace in Bohemia*, *CV* 4, 1974, s. 183–191.
- COUFAL, Dušan, *Die katholischen Magister Peter von Mährisch Neustadt, Johann von Königgrätz, Nicolaus von Pavlíkov und die Formierung der utraquistischen Universität in Prag 1417*, *AUC–HUCP* 49, 2009, č. 2, s. 127–141.
- COUFAL, Dušan, *Der Laienkelch im Hussitentum*. Neue Quellen zu Johannes Rokycanas Verteidigung des Laienkelches auf dem Basler Konzil im Januar 1433, in: *Die hussitische Revolution. Religiöse, politische und regionale Aspekte*, hg. F. MACHILEK (= *Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands* 44), Köln – Weimar – Wien 2012, s. 39–56.
- COUFAL, Dušan, *Ecclesia et Scriptura? Zur Diskussion über den Autoritätsbegriff in der Laienkelchpolemik zwischen Johannes Rokycana und Johannes von Ragusa in Basel 1433* (v tisku).
- COUFAL, Dušan, *Výklad a autorita bible v polemice mezi Janem Gersonem a Jakoubkem ze Stříbra z roku 1417*, *LF* 131, 2008, s. 45–72.
- COURTENAY, William J., *Programmes of Study and Genres of Scholastic Theological Production in the Fourteenth Century*, in: *Manuels, programmes de cours et techniques d'enseignement dans les universités médiévales. Actes du Colloque international de Louvain-la-Neuve (9–11 septembre 1993)*, éd. J. HAMESSE (= *Université Catholique de Louvain. Publications de l'Institut d'Études Médiévales. Textes, Études, Congrès* 16), Louvain-la-Neuve 1994, s. 325–380.
- ČEJKA, Mirek – KRMÍČKOVÁ, Helena: *Nad dvěma utrakvistickými díly Jakoubka ze Stříbra* (O Boží krvi, Zpráva, jak sněm konstanský o svátosti večeře Kristovy nařídil), in: *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*, edd. tíž (= *Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta* 379), Brno 2009, s. 5–27.
- ČORNEJ, Petr, *Bitva na Vítkově a zhroucení Zikmundovy křížové výpravy v létě 1420*, *HT* 9, 1986–1987, s. 101–152.
- ČORNEJ, Petr, *Husitské skladby budyšínského rukopisu*. Funkce – adresát – kulturní

- rámec, in: týž, Světla a stíny husitství. Události – osobnosti – texty – tradice. Výbor z úvah a studií, Praha 2011, s. 25–57 (poprvé otištěno in: Česká literatura 56, 2008, s. 301–304)
- ČORNEJ, Petr, *Proti všem*, in: týž, Tajemství českých kronik, 2. vyd., Praha 2003, s. 117–155.
- ČORNEJ, Petr, *Šest statečných?* Doplněk ke vztahům husitské Prahy a husitského Tábora, in: týž, Světla a stíny husitství. Události – osobnosti – texty – tradice. Výbor z úvah a studií, Praha 2011, s. 77–100 (poprvé otištěno in: Táborský archiv 14, 2009, s. 29–53).
- ČORNEJ, Petr, *Vavřincova vylidněná Praha*, in: týž, Světla a stíny husitství. Události – osobnosti – texty – tradice. Výbor z úvah a studií, Praha 2011, s. 58–75 (poprvé otištěno in: Česká literatura 52, 2004, s. 293–323).
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V, 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2000.
- ČORNEJ, Petr, *30. 7. 1419. První pražská defenestrace – Krvavá neděle uprostřed léta*, Praha 2010.
- DAMERAU, Rudolf, *Der Laienkelch* (= Studien zu der Grundlagen der Reformation 2), Gießen 1965.
- DAMERAU, Rudolf (ed.), *Texte zum Problem des Laienkelchs*. Nikolaus von Dinkelsbühl (1360–1433), Gießen 1969.
- DECKER, Wolfgang, *Die Politik der Kardinäle auf dem Basler Konzil (bis zum Herbst 1434)*, AHC 9, 1977, s. 112–153, 315–400.
- DENZLER, Georg, *Bartholomäus Fröwein, Abt von Ebrach (†1430)*, in: Festschrift Ebrach 1127–1977, hg. G. ZIMMERMANN, Volkach 1977, s. 147–163.
- DE VOOGHT, Paul, *Jacobellus de Stríbro († 1429), premier théologien du hussitisme* (= Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 54), Louvain 1972.
- DOMENIG, Christian, *Ludwig von Teck und der Niedergang der weltlichen Herrschaft des Patriarchats von Aquileia*, in: Nulla historia sine fontibus. Festschrift für Reinhard Härtel zum 65. Geburtstag, hgg. A. THALLER – J. GIEßAUF – G. BERNHARD (= Schriftenreihe des Instituts für Geschichte 18), Graz 2010, s. 150–157.
- DRABINA, Jan, *Kontakty listowne papieża Marcina V z królem Władysławem Jagiełłą*, Studia historyczne 45, 2002, s. 3–16.
- DRABINA, Jan, *Papiestwo – Polska w latach 1384–1434*, Kraków 2003.
- DU BOULAY, César E. (ed.), *Historia Vniversitatis Parisiensis V. Ab Anno 1400 ad Annum 1500, Parisiis 1670* (repr. Frankfurt am Main 1966).
- EBERHARD, Winfried, *Konrad Koler von Soest. Konzilstheologe und königlicher Rat*, in: Von Soest – Aus Westfalen. Wege und Wirken abgewanderter Westfalen im späten Mittelalter und der frühen Neuzeit, hg. H. D. HEINEMANN, Paderborn 1986, s. 93–123.
- EGGER, Franz, *Beiträge zur Geschichte des Predigerordens*. Die Reform des Basler Konvents 1429 und die Stellung des Ordens am Basler Konzil 1431–1448 (= Europäische Hochschulschriften III/467), Bern 1991.
- ELBEL, Petr (ed.), *Dvě neznámé listiny z roku 1416*. Příspěvek k poznání sporu o olomoucké biskupství, SPFFBU C 50, 2003, s. 101–118.
- ELBEL, Petr, *Knihovna olomouckého probošta mistra Pavla z Prahy ve světle testamentu z 1.2. 1441*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k

- pětasedmdesátým narozeninám, edd. T. BOROVSKÝ – L. JAN – M. WIHODA, Brno 2003, s. 595–610.
- ELBEL, Petr (ed.), *Neznámý list krále Zikmunda litomyšlskému biskupu Janovi Železnému ze 4. září 1417*. Edice, rozbor a komparace se Zikmundovým listem Čechům téhož data, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové, edd. H. KRMIČKOVÁ – A. PUMPROVÁ – D. RŮŽIČKOVÁ – L. ŠVANDA, Brno 2006, s. 515–534.
- ELBEL, Petr (ed.), *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy († 1441)*. Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby, ČMM 123, 2004, s. 3–46.
- FERGUSON, John, *English diplomacy 1422–1461*, Oxford 1972.
- FERGUSON, Thomas, *The Council of Pavia-Siena and Medieval Conciliarism*, *Journal of Religious History* 25, 2001, s. 1–19.
- FIKRLÉ, Jaroslav, *Čechové na koncilu Kostnickém*, ČČH 9, 1903, s. 178–193, 259–262, 415–431.
- FINK, Karl August (ed.), *König Sigmund und Aragon*. Die Bündnisverhandlungen vor der Romfahrt, DAEM 2, 1938, s. 149–171.
- FINKE, Heinrich, *Die Nation in den spätmittelalterlichen allgemeinen Konzilien*, *Historisches Jahrbuch* 57, 1937, s. 323–338.
- FINKE, Heinrich, *Zur Charakteristik des Patriarchen Johannes Maurosii von Antiochien*, *Römische Quartalschrift* 2, 1888, s. 165–174.
- FIRNHABER, Friedrich (ed.), *Petrus de Pulka, Abgesandter der Wiener Universität am Concilium zu Constanz*, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 15, 1856, s. 1–70.
- FLAJŠHANS, Václav, *Pražští theologové kolem r. 1400*, ČMKČ 79, 1905, s. 16–31.
- FLANAGIN, D. Z., *Making Sense of All It: Gerson's Biblical Theology*, in: *A Companion to Jean Gerson*, ed. B. P. MCGUIRE (= Brill's Companions to the Christian Tradition 3), Leiden – Boston 2006, s. 133–177.
- FLOSS, Pavel, *Architekti křesťanského středověkého vědění* (= Cesty evropského myšlení 1), Praha 2004.
- FRANZ, Adolph, *Der Magister Nikolaus Magni de Jawor*. Ein Beitrag zur Literatur- und Gelehrten-geschichte des 14. und 15. Jahrhundert, Freiburg im Breisgau 1898.
- FRENKEN, Ansgar, *Die Erforschung des Konstanzer Konzils (1414–1418) in den letzten 100 Jahren*, AHC 25, 1993, s. 1–512.
- FRENKEN, Ansgar, *Die Quellen des Konstanzer Konzils in den Sammlungen des 17. und 18. Jahrhunderts*, AHC 30, 1998, s. 416–439.
- FRENKEN, Ansgar, *Die Rolle der Kanonisten auf dem Konstanzer Konzil. Personen, Aktivitäten, Prozesse*, in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, ed. P. KRAFL (= Práce Historického ústavu AV ČR, řada C. Miscellanea 19), Praha 2008, s. 398–417.
- FRENKEN, Ansgar, *Gelehrte auf dem Konzil*. Fallstudien zur Bedeutung und Wirksamkeit der Universitätsangehörigen auf dem Konstanzer Konzil, in: *Die Konzilien von Pisa (1409), Konstanz (1414–1418) und Basel (1431–1449)*. Institution und Personen, hgg. H. MÜLLER – J. HELMRATH (= Vorträge und Forschungen 67), Ostfildern 2007, s. 107–147.

- FRENKEN, Ansgar, *Theologischer Sachverstand in der Auseinandersetzung um aktuelle und grundsätzliche Fragen*. Der Rückgriff der Konstanzer facultas theologica auf die Heilige Schrift, die Kirchenväter und die alten Konzilien, in: I Padri e le scuole teologiche nei concili. Atti del VII Simposio Internazionale della Facoltà di Teologia, Roma, 6–7 marzo 2003, a cura di J. GROHE – J. LEAL – V. REALE, Città del Vaticano 2006, s. 365–383.
- FRÝZEK, Jiří, *Mistr Mařík Rvačka*, Orlické hory a Podorlicko 12, 2003, s. 16–34.
- FUDGE, Thomas A., *Hussite infant communion*, Lutheran Quarterly 10, 1996, s. 179–194.
- GARBACIK, Józef – STRZELECKA, Anna, *Uniwersytet Jagielloński wobec problemów husyckich w XV w.*, AUC–HUCP 5, 1964, s. 7–52.
- GERWING, Manfred, *Kelchkommunion*, in: Lexikon des Mittelalters III, red. G. AVELLA-WIDHAM – L. LUTZ – R. MATTEJET – U. MATTEJET, München 2003, s. 1096–1097 (repr. vyd. 1999).
- GINTHER, James R., *There is a text in this classroom: the Bible and theology in the medieval university*, in: Essays in Medieval Philosophy and Theology in Memory of Walter H. Principe, CSB: Fortresses and Launching Pads, eds. týž – C. N. STILL, Aldershot 2005, s. 31–51.
- GIRGENSOHN, Dieter, *Peter von Pulkau und die Wiedereinführung des Laienkelches*. Leben und Wirken eines Wiener Theologen in der Zeit des Großen Schismas (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 12), Göttingen 1964.
- GOLL, Jaroslav, *König Sigismund und Polen 1420–1436*, MIÖGF 15, 1894, s. 441–478; 16, 1895, s. 222–275.
- GRANT, Jeanne E., *Rejecting an Emperor: Hussites and Sigismund*, in: Politics and reformations: Communities, Polities, Nations, and Empires. Essays in honor of Thomas A. Brady, Jr., eds. CH. OCKER – M. PRINTY – P. STARENKO – P. WALLACE (= Studies in Medieval and Reformation Traditions 128), Leiden 2007, s. 459–470.
- GRÜNHAGEN, Colmar, *Die Hussitenkämpfe der Schlesier 1420–1435*, Breslau 1872.
- GRYGIEL, Jerzy – ZILYNSKYJ, Bohdan, *Kníže Zikmund Korybutovič a Praha*, Pražský sborník historický 23, 1990, s. 7–27.
- GRYGIEL, Jerzy, *Życie i działalność Zygmunta Korybutowicza. Studium z dziejów stosunków polsko-czeskich w pierwszej połowie XV wieku* (= PAN – Oddział w Krakowie. Prace komisji historycznej 52), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988.
- HÄFELE, Gallus M., *Franz von Retz*. Ein Beitrag zur Gelehrten-geschichte des Dominikanerordens und der Wiener Universität am Ausgang des Mittelalters, Innsbruck – Wien – München 1918.
- HALLAUER, Hermann, *Das Glaubensgespräch mit den Hussiten*, Mitteilungen und Forschungs-beiträge der Cusanus-Gesellschaft 9, 1971, s. 53–75.
- HALLER, Johannes, *England und Rom unter Martin V.*, QFIAB 8, 1905, s. 249–304.
- HAMESSE, Jacqueline, *Johannes de Fonte, compilateur des Parvi flores*. Le témoignage de plusieurs manuscrits de la Bibliothèque Vaticane, Archivum Franciscanum historicum 88, 1995, s. 515–531.

- HARVEY, Margaret M., *England, Rome and the Papacy 1417–1464*. The study of a relationship, Manchester – New York 1993.
- HARVEY, Margaret M., *Martin V and the English, 1422–1431*, in: Religious Belief and Ecclesiastical Careers in Late Medieval England. Proceedings of the conference held at Strawberry Hill, Easter 1989, ed. Ch. HARPER-BILL (= Studies in the history of medieval religion 3), Woodbridge 1991, s. 59–86.
- HARVEY, Margaret M., *The Diffusion of the Doctrinale of Thomas Netter in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, in: Intellectual Life in the Middle Ages. Essays Presented to Margaret Gibson, eds. L. J. SMITH – B. WARD, London 1991, s. 281–294.
- HASENOHR, Wilhelm, *Patriarch Johannes Maurosii von Antiochien*. Ein Charakterbild aus der Zeit der Reformkonzilien, Freiburg im Breisgau 1909.
- HELMRATH, Johannes, *Das Basler Konzil 1431–1449*. Forschungsstand und Probleme (= Kölner historische Abhandlungen 32), Köln – Wien 1987.
- HELMRATH, Johannes, *Das Konzil als Behörde*. Eine unbekannte Kanzleiordnung des Basler Konzils von 1439, in: Kurie und Region. Festschrift für Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag, hgg. B. FLUG – M. MATHEUS – A. REHBERG (= Geschichtliche Landeskunde 59), Stuttgart 2005, s. 93–112.
- HELMRATH, Johannes, *Kommunikation auf den spätmittelalterlichen Konzilien*, in: Die Bedeutung der Kommunikation für Wirtschaft und Gesellschaft. Referate der 12. Arbeitstagung der Gesellschaft für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte vom 22. – 25. 4. 1987 in Siegen, hg. H. POHL (= Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Beihefte 87), Stuttgart 1989, s. 116–172.
- HERRE, Hermann (ed.), *Die Husitenverhandlungen auf dem Preßburger Reichstage vom April 1429*, QFIAB 2, 1899, s. 307–316.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Husitské sněmy*, SH 4, 1956, s. 71–109.
- HLAVÁČEK, Ivan, *K dochování husitské a protihusitské literatury v 15. století*, in: Jihlava a Basilejská kompaktáta. 28.–26. červen 1991. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia k 555. výročí přijetí basilejských kompaktát, edd. D. NOVÁKOVÁ – K. KŘESADLO – E. NEDBALOVÁ – R. PISOVÁ, Jihlava 1992, s. 29–36.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Z merseburských bohemik*, Československý časopis historický 13, 1965, s. 89–98.
- HOBBS, David, *Authorship and Publicity Before Print*. Jean Gerson and the Transformation of Late Medieval Learning, Philadelphia, Penns. 2009.
- HODEČEK, Dalibor, *Doba husitská a její dozvuky (1419–1526)*, in: Moravský Krumlov ve svých osudech (= Vlastivědná knihovna moravská 94), Brno 2009, s. 77–88.
- HÖDL, Ludwig – WEIMAR, Peter – MILLER, L., *Disputatio(n)*, in: Lexikon des Mittelalters III, red. G. AVELLA-WIDHAM – L. LUTZ – R. MATTEJET – U. MATTEJET, München 2003, s. 1116–1120 (repr. vyd. 1999).
- HOENEN, Maarten J. F. M., *Zurück zu Autorität und Tradition*. Geistesgeschichtliche Hintergründe des Traditionalismus an den spätmittelalterlichen Universitäten, in: ‚Herbst des Mittelalters?‘ Fragen zur Bewertung des 14. und 15. Jahrhunderts, hgg. J. A. AERSTEN – M. PICKAVÉ (= Miscellanea mediaevalia 31), Berlin 2004, s. 133–146.

- HOENSCH, Jörg K., *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368–1437*, München 1996.
- HOLETON, David R., *La Communion des tout-petits enfants. Étude du mouvement eucharistique en Bohême vers la fin du Moyen Âge* (= Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 50), Rome 1989.
- HOLMES, G. A., *Cardinal Beaufort and the Crusade Against the Hussites*, *The English Historical Review* 88, 1973, s. 721–750.
- HÖLZEL, Hildegund, *Heinrich Toke und der Wolfenbütteler «Rapularius»* (MGH – Studien und Texte 23), Hannover 1998.
- HRUZA, Karel, *Audite, celi!* Ein satirischer hussitischer Propagandatext gegen König Sigismund, in: *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit (11.–16. Jahrhundert)*, hg. týž (= ÖAW Phil.-hist. Klasse, Denkschriften 307 = Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 6), Wien 2002, s. 129–152.
- HRUZA, Karel, „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius.*“ Hussitische Manifeste: Objekt – Methode – Definition, in: *Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung*, hgg. CH. EGGER – H. WEIGEL (= Mitteilungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung. Ergänzungsband 35), Wien – München 1999, s. 345–384.
- HRUZA, Karel (ed.), *Die hussitischen Manifeste vom April 1420*, DAEM 53, 1997, s. 119–177.
- CHÈNE, Catherine, *L'hérésie hussite vue par un dominicain observant: le Formicarius de Jean Nider (ca. 1380–1438)*, in: *Friedrich Reiser und die “waldensisch-hussitische Internationale”. Akten der Tagung Ötisheim-Schönenberg, 2. bis 4. Oktober 2003*, hgg. A. DE LANGE – K. UTZ TREMP (= Waldenserstudien 3), Heidelberg – Ubstadt – Weiher – Basel 2006, s. 317–340.
- CHROUST, Anton (ed.), *Zu den Preßburger Verhandlungen im April 1429*, *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 5, 1891, s. 369–371.
- Jakoubek ze Stríbra. Texty a jejich působení*, edd. O. HALAMA – P. SOUKUP, Praha 2006.
- HRUZA, Karel, *Schrift und Rebellion. Die hussitischen Manifeste aus Prag von 1415–1431*, in: *Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert. Die Beiträge aus dem internationalen im Prag 5.–10. Oktober 1998 stattgefundenen Kolloquium*, hg. F. ŠMAHEL (= Colloquia mediaevalia Pragensia 1), Praha 1999, s. 81–108.
- JANSKÁ, Eva, *Archeologický výzkum hradu Sión*, *Archeologické rozhledy* 15, 1963, s. 220–247.
- JECHT, Richard, *Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund I*, Görlitz 1911.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich, *Knihovna Barberini a český výzkum v Římě*, *Zprávy Českého zemského archivu* 6, 1924, s. 15–171.
- JUKL, Jakub J., *Utravismus a pravoslaví*, Praha: nepublikovaná disertační práce, Evangelická teologická fakulta UK 2008.
- KAEPPELL, Thomas, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi I. A–F*, Romae 1970.
- KADLEC, Jaroslav, *Husovi odpůrci*, in: *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská*

- lateránská universita Řím, 15.–18. prosince 1999, edd. M. DRDA – F. J. HOLEČEK – Z. VYBÍRAL (= Husitský Tábor. Supplementum 1), Ústí nad Labem 2001, s. 325–342.
- KADLEC, Jaroslav, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990.
- KADLEC, Jaroslav, *Literární činnost M. Maříka Rvačky*, in: Pocta dr. Emmě Urbánkové. Spolupracovníci a přátelé k 70. narozeninám, 2 sv., ed. P. R. POKORNÝ, Praha 1979, s. 145–164.
- KADLEC, Jaroslav, *Literární polemika mistrů Jakoubka ze Stříbra a Ondřeje z Brodu o laický kalich*, AUC–HUCP 21, 1981, č. 2, s. 80–87.
- KADLEC, Jaroslav, *Mistr Mařík Rvačka na koncilu kostnickém*, in: Husitství – Reformace – Renesance I. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, edd. N. REJCHRTOVÁ – J. PÁNEK – M. POLÍVKA (= Práce Historického ústavu AV ČR, řada C, Miscellanea 9), Praha 1994, s. 381–390.
- KADLEC, Jaroslav (ed.), *Magister Martin Talayero aus Tortosa im Kampf gegen die Hussiten*, AHC 12, 1981, s. 269–314.
- KADLEC, Jaroslav, *Mistr Prokop z Kladrub*, AUC–HUCP 12, 1972, s. 91–110.
- KADLEC, Jaroslav (ed.), *Planctus super civitatem Pragensem*, StR 25, 1986, s. 47–73.
- KADLEC, Jaroslav, *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod* (= Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen, N. F. 22), Münster 1982.
- KALUZA, Zénon, *Les débuts de l'albertisme tardif* (Paris et Cologne), in: Albertus Magnus und der Albertismus. Deutsche philosophische Kultur des Mittelalters, hgg. M. J. F. M. HOENEN – A. DE LIBERA (= Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 48), Leiden – New York – Köln 1995, s. 207–295.
- KAMINSKY, Howard, *A history of the Hussite Revolution*, Los Angeles 1967.
- KAVKA, František, *Poslední Lucemburk na českém trůně* (= edice Kolumbus 137), Praha 1998.
- KAVKA, František, *Zikmundova politika let 1429–1434 a husitství*, HT 8, 1985, s. 89–105.
- KEJŘ, Jiří, *Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, SH 8, 1961, s. 133–156.
- KEJŘ, Jiří, *Dekret kostnického koncilu o suspensi pražské university*, AUC–HUCP 47, 2007, s. 43–48.
- KEJŘ, Jiří, *Česká otázka na basilejském koncilu*, Husitský Tábor 8, 1985, s. 107–132.
- KEJŘ, Jiří, *Čtyři pražské artikuly z konce července 1420*, JSH 21, 1952, s. 13–18.
- KEJŘ, Jiří, *Husitský právník M. Jan z Jesenice*, Praha 1965.
- KEJŘ, Jiří, *Husův proces*, Praha 2000.
- KEJŘ, Jiří, *Konfiskace majetku katolických měšťanů v husitských městech*, HT 16, 2009, s. 9–57.
- KEJŘ, Jiří, *Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě* (= Sbíрка pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 6), Praha 1971.
- KEJŘ, Jiří, *Mistři pražské university a kněží táborští*, Praha 1981.
- KEJŘ, Jiří, *M. Štěpán z Pálče a Husův proces*, in: M. Jan Hus a M. Štěpán z Pálče. Sborník z kolokvia uspořádaného referátem kultury Okresního úřadu Kladno 25. května 2000 v

- klášteře bosých karmelitánů ve Slaném, Kladno 2000, s. 14–30.
- KEJŘ, Jiří, *O některých spisech M. Jana z Jesenice*, in: týž, *Z počátků české reformace* (= *Deus et gentes* 6), Brno 2006, s. 212–229 (poprvé otištěno in: LF 86, 1963, s. 77–91).
- KEJŘ, Jiří, *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské* (= *Rozpravy ČSAV* 74/14), Praha 1964.
- KEJŘ, Jiří, *Zur Entstehungsgeschichte des Hussitentums*, in: *Die Welt zur Zeit des Konstanzer Konzils. Reichenau-Vorträge im Herbst 1964* (= *Vorträge und Forschungen* 9), Konstanz – Stuttgart 1965, s. 47–62.
- KISARY, Zsuzsanna, *Vergerio und Sigismund von Luxemburg*, in: *Sigismundus Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387 – 1437*, hg. I. TAKÁCS, Mainz 2006, s. 292–294.
- KLIER, Richard, *Mag. Zacharias Theobald, der Verfasser des „Hussitenkrieges“*. Ein Krafthofer Exulantenpfarrer, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 49, 1959, s. 246–273.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427*. Dodatky ke studii F. M. Bartoše, *MHB* 8, 2001, s. 121–138.
- KOWALCZYK, Maria, *Franciszek z Brzegu*, *Acta Mediaevalia* 12, 1998, s. 99–145.
- KRÄMER, Werner, *Konsens und Rezeption*. Verfassungsprinzipien der Kirche im Basler Konziliarismus (= *Beiträge zur Geschichte der Philosophie im Mittelalter*, N. F. 19), Münster 1980.
- KRÁSA, Josef, *Studie o rukopisech husitské doby*, *Umění* 22, 1974, s. 17–50.
- KRCHŇÁK, Alois, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio* (= *Lateranum*, N. S. 26/3–4), Romae 1960.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Articulus pro communione sub utraque specie Jakoubka ze Stříbra*, *StR* 39, 2009, s. 73–88.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Jakoubkova kvestie Quia heu in templis a její vztah k Regulím*, *SPFFBU C* 41, 1994, s. 15–34.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Jakoubkova utrakvistická díla z roku 1414*, in: *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, edd. O. HALAMA – P. SOUKUP, Praha 2006, s. 171–180.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Kanonické právo v počátcích utrakvismu*, in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*. (= *Práce Historického ústavu AV ČR, řada C, Miscellanea* 19), Praha 2008, s. 145–150.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *K pramenům Husovy kvestie De sanguine Christi sub specie vini*, *SPFFBU C* 45, 1998, s. 79–102.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Paběrky z rukopisů univerzitních*, in: *Campana codex civitas. Miroslao Flodr octogenario*, Brno 2009, s. 178–211.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách* (*Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta* 310), Brno 1997.
- KRMÍČKOVÁ, Helena, *Vliv Matěje z Janova na utrakvismus Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážďan*, in: *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době*. Sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.–30. listopadu 2000, edd. J. B. LÁŠEK – K. SKALICKÝ, Brno 2002, s. 78–88.

- KRZENCK, Thomas, *Die große Heerfahrt der Hussiten 1429–1430 und der Bamberger Aufstand im Februar 1430*, MHB 2, 1992, s. 119–141.
- KRZENCK, Thomas, *Prelát táhne do války*. Jan Železný, in: *Osobnosti moravských dějin*, edd. L. JAN – Z. DRAHOŠ, Brno 2006, s. 129–153.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga – OCHMAŃSKI, Jerzy, *Władysław II Jagiełło*, 2. vyd., Wrocław – Warszawa – Kraków 2006.
- KYBAL, Vlastimil, *M. Matěj z Janova*. Jeho život, spisy a učení, Praha 1905 (reprint Praha 2000).
- LACAZE, Yvon, *Philippe le Bon et le probleme hussite*. Un projet de croisade bourguignonne en 1428–1429, *Revue historique* 39, 1969, s. 69–98.
- LANCINGER, Luboš, *Čtyři artikuly pražské a podíl universitních mistrů na jejich vývoji*, AUC–HUCP 3, 1962, s. 3–61.
- LANG, Thomas, *Die Universität Leipzig*, in: *Mit Schwert und Kreuz zur Kurfürstenmacht. Friedrich der Streitbare Markgraf von Meißen und Kurfürst von Sachsen (1370–1428)*, hg. J. Ch. VON BLOH – D. SYNDRAM – B. STREICH, München – Dresden 2007, s. 88–97.
- LAZARUS, Paul, *Das Basler Konzil*. Seine Berufung und Leitung, seine Gliederung und seine Behördenorganisation (= *Historische Studien* 100), Berlin 1912.
- LE GOFF, Jacques, *Intelektuálové ve středověku*, z franc. orig. přel. L. Klusáková – O. L. Krejča, Praha 1999.
- LHOTSKY, Alphons, *Thomas Ebendorfer, ein österreichischer Geschichtsschreiber, Theologe und Diplomat des XV. Jahrhunderts* (= *MGH. Schriften* 15), Stuttgart 1957.
- LOSERTH, Johann, *Simon von Tischnow*. Ein Beitrag zur Geschichte des böhmischen Wiclifismus, *MVGDB* 26, 1888, s. 221–245.
- LUSCOMBE, David E., *Denis the Pseudo-Areopagite and central Europe in the later Middle Ages*, in: *Société et église. Textes et discussions dans les Université d'Europe centrale pendant le moyen âge tardif*. Actes du colloque international de Cracovie, 14.–16. juin 1993, éd. S. WŁODEK (= *Rencontres de philosophie médiévale* 4), Turnhout 1995, s. 45–64.
- MACEK, Josef, *Die Versammlung von Pressburg 1429*, *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 189–207.
- MACEK, Josef, *Husité na Baltu a ve Velkopolsku*, Praha 1952.
- MADRE, Alois, *Nikolaus von Dinkelsbühl: Leben und Schriften*. Ein Beitrag zur theologischen Literaturgeschichte (= *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters* 40/4), Münster 1965.
- MACHILEK, Franz, *Böhmen, Polen und die hussitische Revolution*, *Zeitschrift für Ostforschung* 23, 1974, s. 401–430.
- MACHILEK, Franz, *Die Heilumsweisung*, in: *Nürnberg – Kaiser und Reich* (= *Ausstellungskataloge der staatlichen Archive Bayerns* 20), hg. G. SCHUHMAN, Neustadt a. d. Aisch 1986, s. 57–66.
- MACHILEK, Franz, *Die hussitische Forderung nach öffentlichem Gehör und der Beheimsteiner Vertrag von 1430*, in: *Husitství – Reformace – Renaissance II*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, edd. N. REJCHRTOVÁ – J. PÁNEK – M. POLÍVKA (= *Práce Historického ústavu AV ČR, řada C, Miscellanea* 9), Praha 1994, s. 503–527.

- MACHILEK, Franz, *Johannes Hoffmann aus Schweidnitz und die Hussiten*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 26, 1968, s. 96–123.
- MACHILEK, Franz, *K zavedení a liturgii votivních mší contra Hussones*, AUC–HUCP 31, 1991, č. 1, s. 95–106.
- MACHILEK, Franz, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus* (= Wissenschaftliche Materialien und Beiträge zur Geschichte und Landeskunde der Böhmisches Länder 8), München 1967.
- MACHILEK, Franz, *Polemiky mezi přívrženci a odpůrci wyclifsko-husitského hnutí*, in: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská universita Řím, 15.–18. prosince 1999, edd. M. DRDA – F. J. HOLEČEK – Z. VYBÍRAL (= Husitský Tábor. Supplementum 1), Ústí nad Labem 2001, s. 343–359.
- MAREČKOVÁ, Dagmar, *Leningradský zlomek staročeské veršované skladby husitské*, Sborník Národního muzea v Praze C 12, 1967, č. 2, s. 65–83.
- MAREK, Jindřich, *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích*. Studie o Jakoubkově postile z let 1413–1414, Praha 2011.
- MARKOWSKI, Mieczysław, *Poglądy filozoficzne Andrzeja z Kokorzyna*, Studia mediewistyczne 6, 1964, s. 55–136.
- MARKOWSKI, Mieczysław (ed.), *Stanowisko uniwersytetu Krakowskiego wobec petycji husyckiej z 1421 roku*, Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce 4, 1965, s. 354–360.
- MATHIES, Christiane, *Kurfürstenbund und Königtum in der Zeit der Hussitenkriege*. Die kurfürstliche Politik gegen Sigmund im Kraftzentrum Mittelrhein (= Quellen und Abhandlungen zur Mittelrheinischen Kirchengeschichte 32), Mainz 1978.
- MATYÁŠ, Stanislav, *M. Štěpán z Pálče*, ČKD 72, 1931, s. 111–122, 242–250, 381–388, 666–677, 983–994; 73, 1932, s. 235–244, 290–298, 346–351.
- MEUTHEN, Erich, *Nikolaus von Kues und die Geschichte*, Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft 13, 1978, s. 234–252.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- MIETHKE, Jürgen, *Kirchenreform auf den Konzilien des 15. Jahrhunderts*. Motive, Methoden, Wirkungen, in: Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen I, hgg. J. HELMRATH – H. MÜLLER, München 1994, s. 13–42.
- MILTENBERGER, Franz, *Das Itinerarium Marins V. von Constanz bis Rom* (16. Mai 1418 – 28. Sept. 1420), MIÖGF 15, 1894, s. 661–664.
- MINNICH, Nelson H., *The Role of Schools of Theology in the Councils of the Late Medieval and Renaissance Periods: Konstanz to Lateran V*, in: I Padri e le scuole teologiche nei concili. Atti del VII Simposio Internazionale della Facoltà di Teologia, Roma, 6–7 marzo 2003, a cura di J. GROHE – J. LEAL – V. REALE, Città del Vaticano 2006, s. 59–95.
- M. Jan Hus a M. Štěpán z Pálče*. Sborník z kolokvia uspořádaného referátem kultury Okresního úřadu Kladno 25. května 2000 v klášteře bosých karmelitánů ve Slaném, Kladno 2000.

- MOLNÁR, Amedeo, *Eschatologická naděje české reformace*, in: týž – J. B. SOUČEK – L. BROŽ – B. POSPÍŠIL – J. L. HROMÁDKA, *Od reformace k zítřku*, Praha 1956, s. 13–101.
- MOLNÁR, Amedeo, *Chebský soudce*, in: *Soudce smluvený v Chebu. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu k 550. výročí Soudce smluveného v Chebu*, Praha 1982, s. 9–40.
- MOLNÁR, Amedeo, *Mírový aspekt patristického argumentu v české reformaci*, *Křesťanská revue* 48, 1981, s. 122–127.
- MOLNÁR, Amedeo, *Theologie hustiského kalicha*, *Theologická příloha Křesťanské revue* 32, 1965, s. 1–8.
- MOLNÁR, Amedeo, *Za církev proti husitům: Ivan Stojković*, in: týž, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, s. 114–140 (2. vyd., Praha 2007).
- MOLNÁR, Amedeo, *Zur hermeneutischen Problematik des Glaubensdisputis im Hussitentum*, in: *Studien zum Humanismus in den Böhmisches Ländern*, hgg. H.-B. HARDER – H. ROTHE (= *Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven* 29), Köln – Wien 1988, s. 93–110 (poprvé otištěno in: *CV* 29, 1986, s. 1–14).
- MÜLLER, Heribert, *Die Franzosen, Frankreich und das Basler Konzil (1431–1449)*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1990.
- MÜLLER, Heribert, *Une carrière ecclésiastique dans l'Europe du XVe siècle. Le cardinal Jean de Rochetaillée († 1437)*, in: *Relations, échanges, transferts en Occident au cours des derniers. Hommage à Werner Paravicini. Actes du colloque de Paris (4–6 décembre 2008)*, édd. B. GUENÉE – J.-M. MOEGLIN, Paris 2010, s. 87–114.
- MÜLLER, Werner, *Bayern und Basel. Studien zu Herzogshaus, Kirche und Konzil (1431–1449)*, *AHC* 29, 1997, S. 1–164, 335–500.
- MUTLOVÁ, Petra, *Mikuláše z Drážďan Apologie: Kompozice díla a citované autority*, in: *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, edd. O. HALAMA – P. SOUKUP, Praha 2006, s. 229–240.
- MUTLOVÁ, Petra, *Mikuláše z Drážďan Apologie proti rozhodnutí kostnického sněmu*, Brno: nepublikovaná disertační práce, FF MU, Ústav pomocných věd historických 2007.
- NECHUTOVÁ, Jana, *Filosofické zdroje díla M. Matěje z Janova*, *Filosofický časopis* 18, 1970, s. 1010–1018.
- NECHUTOVÁ, Jana, *K charakteru eucharistie v české reformaci*, *SPFFBU B* 18, 1971, s. 31–44.
- NECHUTOVÁ, Jana, *M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda. Questio disputationis de quodlibet Pragae anno 1416 habitae*, *SPFFBU B* 20, 1973, s. 101–123.
- NEUMANN, Augustin, *K válečnictví za doby husitské*, *Hlídka* 27, 1920, s. 11–17.
- NEUMANN, Augustin (ed.), *Nové prameny k dějinám husitství na Moravě* (= *Studie a texty* 6), Olomouc 1930.
- NEUNHEUSER, Burkhard, *Eucharistie im Mittelalter und Neuzeit* (= *Handbuch der Dogmengeschichte* IV.4b), Freiburg im Breisgau 1963.
- NIKODEM, Jarosław, *Język propagandy manifestów husyckich z lat 1430–1431*, in: *Wielkopolska – Polska – Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, edd. Z. GÓRCZAK – J. JASKULSKI, Poznań 2009, s. 257–278.

- NIKODEM, Jarosław, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433*. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza, Poznań 2004.
- NOVOTNÝ, Václav, *M. Jan Hus*. Život a učení I/1–2, Praha 1919–1921.
- NOVOTNÝ, Václav, *Několik příspěvků k poznání osoby a doby Žižkovy 4*. K otázce polské kadidatury na český trůn, in: *Sborník Žižkův 1424–1924*, ed. R. URBÁNEK, Praha 1924, s. 100–131.
- NOVOTNÝ, Robert, „*Sloup království*“ v počátcích revoluce. Oldřich z Rožmberka 1417–1420, in: *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy*, edd. týž – P. ŠÁMAL a kol., Praha – Litomyšl 2011, s. 60–72.
- NODL, Martin, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.
- ODLOŽILÍK, Otakar, *Z počátků husitství na Moravě, Šimon z Tišnova a Jan Vavřincův z Račic*, ČMM 49, 1925, s. 1–170.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě III/1–3*, 3. vyd., Praha 1877.
- PALACKÝ, František, *Italienische Reise im Jahre 1837*, in: *Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften Folge V/1*, Prag 1841 (s. 1–125).
- PALACZ, Ryszard, *Stefan Palecz*, *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej*. *Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce 8*, 1967, s. 93–124.
- PAPAJÍK, David, *Jan Čapek ze Sán*, České Budějovice 2011.
- PAPSONOVÁ, Mária – ŠMAHEL, František – DVOŘÁKOVÁ, Daniela, *Ulrich Richental. Kostnická kronika*. Historické rozprávanie o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov, Budmerice 2009.
- PAVLÍK, Čeněk – VITANOVSKÝ, Michal, *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance, Praha 2004.
- PEKAŘ, Josef, *Nový Bartoš*, ČČH 32, 1926, s. 342–376.
- PEKAŘ, Josef, *Žižka a jeho doba [I–IV]*, Praha 1992 (repr. *I–II*, 2. vyd, Praha 1933–1935; *III*, 1. vyd., Praha 1930; *IV*, 1. vyd., Praha 1933).
- PERARNAU ESPELT, Josep, *Mestre Martí Talayero, víctima de la tensió entre Martí Ve i Alfons el Magnànim*, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 56, 1980, s. 524–532.
- PLETZER, Karel (ed.), *Českokrumlovský záznam o kolínském sněmu v roce 1423*, JSH 32, 1963, s. 180–182.
- POLÍVKA, Miloslav (ed.), *Dva pramenné dodatky k obléhání Karlštejna a ke III. krížové výpravě v roce 1422 ze Státního archivu v Norimberku*, *Středočeský vlastivědný sborník* 22–23, 1996–1997, s. 35–43.
- POLÍVKA, Miloslav, *Znovu ad fontes*. Husitské Čechy v norimberských pramenech, ČČH 97, 1999, s. 19–36.
- POTKOWSKI, Edward, *Kirchliche Publizistik in spätmittelalterlichen Handschriften aus Polen*, in: *Probleme der Bearbeitung mittelalterlicher Handschriften*, hgg. H. HÄRTEL – W. MILDE – J. PIROZYNSKI (= *Wolfenbütteler Forschungen* 30), Wiesbaden 1986, s. 301–315.
- PROKEŠ, Jaroslav, *Husitika Vatikánské knihovny v Římě* (= *Publikace Archivu Ministerstva*

- zahraničních věcí II/3), Praha 1928.
- PROKEŠ, Jaroslav, *K Pálčově Replíce proti čtyřem artikulům*, in: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám*, edd. M. WEINGART – J. DOBIÁŠ – M. PAULOVÁ, Praha 1928, s. 254–261.
- PROKEŠ, Jaroslav, *M. Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské (= Husitský archiv 3)*, Praha 1927.
- PROKEŠ, Jaroslav, *Táborské manifesty z r. 1430 a 1431*, ČMM 52, 1928, s. 1–38.
- PRÜGL, Thomas, *Die Ekklesiologie Heinrich Kalteisens OP in der Auseinandersetzung mit dem Basler Konziliarismus (= Veröffentlichungen des Grabmann-Institutes 40)*, Paderborn 1995.
- RADDING, Charles M. – NEWTON, Francis, *Theology, Rhetoric, and Politics in the Eucharistic Controversy, 1078–1079. Alberic of Monte Cassino Against Berengar of Tours*, New York 2003.
- RIEDENAUER, Markus, *Geschichtliche und kulturelle Relativierung der Religion bei Nikolaus Cusanus*, in: *Nicolaus Cusanus. Perspektiven seiner Geistphilosophie. Internationale Tagung junger Cusanus-ForscherInnen vom 24.–26. Mai 2002 am Institut für Cusanus-Forschung an der Universität und der Theologischen Fakultät Trier*, hgg. H. SCHWAETZER – K. REINHARDT, Regensburg 2003, s. 35–50.
- RÖSLER, Augustin, *Cardinal Johannes Dominici, O. Pr., 1357–1419. Ein Reformatorenbild aus der Zeit des großen Schisma*, Freiburg im Breisgau 1893.
- ROUBIC, Antonín, *Olomouc a basilejský koncil*, HT 8, 1985, s. 133–143.
- ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, 2. vyd., Praha 2011.
- SEIBT, Ferdinand, *Vom Vítkov bis zum Vyšehrad. Der Kampf um die böhmische Krone 1420 im Lichte der Prager Propaganda*, in: *týž, Hussitenstudien: Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 60)*, München 1987, s. 185–207 (poprvé otištěno in: *Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft* 94, 1974, 89–117).
- SEIBT, Ferdinand, *Slyšte nebesa. Eine hussitische Propagandaschrift*, in: *týž, Hussitenstudien: Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 60)*, München 1987, s. 17–25 (poprvé otištěno in: *Bohemia* 1, 1960, s. 112–121).
- SEDLÁK, Jan, *Počátkové kalicha*, ČKD 52 (77), 1911, s. 97–105, 244–250, 397–401, 496–501, 583–587, 703–708, 786–791; 54 (79), 1913, s. 226–232, 275–278, 404–410, 465–470, 708–713; 55 (80), 1914, s. 75–84, 113–120, 315–322.
- SEDLÁK, Jan, *M. Jan Hus*, Praha 1915.
- SEDLÁK, Jan (ed.), *Pálčovy informace pro děkana kuřimského Pavla*, Hlídka 37, 1920, s. 7–10, 69–72.
- SEDLÁK, Jan (ed.), *Po stopách Husových odpůrců*, in: *týž, Studie a texty k náboženským dějinám českým I. Studie a texty k životopisu Husovu*, Olomouc 1914, s. 141–169.
- SEDLÁK, Jan (ed.), *Studie a texty k náboženským dějinám českým II. Studie a texty k životopisu Husovu*, Olomouc 1915.

- SEDLÁK, Jan (ed.), *Studie a texty k náboženským dějinám českým III/1*. Studie a texty k dějinám husitsví, Olomouc s. d.
- SENKO, Władysław – WŁODEK, Zofia, *Dzieła Gersona zachowane w bibliotekach polskich*, Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce 7, 1967, s. 101–107.
- SCHIFF, Otto, *König Sigmunds italienische Politik bis zur Romfahrt (1410–1431)* (= Frankfurter historische Forschungen 1), Frankfurt am Main 1909.
- SCHLESINGER, Gerhard, *Die Hussiten in Franken*. Der Hussiteneinfall unter Prokop dem Großen im Winter 1429/30 und seine Auswirkungen sowie sein Niederschlag in der Geschichtschreibung, Kulmbach 1974.
- SCHMIDINGER, Heinrich, *Ludwig Herzog von Teck*, in: Neue Deutsche Biographie XV, Berlin 1982, s. 348–349.
- SCHNITH, Karl R., *Kardinal Heinrich Beaufort und der Hussitenkrieg*, in: Von Konstanz nach Trient. Beiträge zur Geschichte der Kirche von den Reformkonzilien bis zum Tridentinum. Festgabe für August Franzen, hg. R. BÄUMER, München – Paderborn – Wien 1972, s. 119–138.
- SKALICKÝ, Karel, *Církev Kristova a církev Antikristova v teologii Matěje z Janova*, in: Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době. Sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.–30. listopadu 2000, edd. J. B. LÁŠEK – týž (= Pontes Pragenses 26), Brno 2002, s. 47–69.
- SOMMER, Petr: *Calami argentei pro sumendo sanguine christi* (Poznámka k dějinám církevní kultury v Čechách), in: Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2), ed. J. K. KROUPA, Praha 2000, s. 162–165.
- SOUKUP, Pavel, *Bible a násilí za válek s husity*, in: Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů, edd. P. SOUKUP – J. SVÁTEK a kol., Praha 2010, s. 78–89.
- SOUKUP, Pavel, *Die Rolle der Prager Universitätsemigration in der antihussitischen Polemik 1409–1436*, AUC–HUCP, 49, 2009, č. 2, s. 71–80.
- SOUKUP, Pavel, *Zur Verbreitung theologischer Streitschriften im 15. Jahrhundert*. Eine antihussitische Sammelhandschrift aus der Erfurter Kartause, *Studia mediaevalia Bohemica* 1, 2009, s. 231–243.
- SOUKUP, Pavel, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, Praha 2011.
- SPUNAR, Pavel, *Repertorium auctorum Bohemorum provectorum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I* (= *Studia Copernicana* 25), Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae 1985.
- SPUNAR, Pavel, *Repertorium auctorum Bohemorum provectorum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans II* (= *Studia Copernicana* 35), Varsaviae – Praegae 1995.
- STABER, Josef, *Kirchengeschichte des Bistums Regensburg*, Regensburg 1966.
- STEJSKAL, Jan, *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma* (= *Edice Kolumbus* 167), Praha 2004.
- STOČES, Jiří, *Disputace a kvodlibet na středověké univerzitě*, in: Univerzita. Tradiční a netradiční ve výuce. 20.–21. leden 2005. Pořádala katedra filozofie Fakulty filozofické

- Západočeské univerzity v Plzni, edd. N. DEMJANČUK – S. TARK – D. DEMJANČUKOVÁ, Plzeň 2005, s. 384–395.
- STRIKA, Zvezdan, *Johannes von Ragusa († 1443)*. Kirchen- und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussiten und Eugen IV., Augsburg 2000.
- STUDT, Birgit, *Obrana víry a reforma církve v protihusitské propagandě papežství a koncilu*, in: Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů, edd. P. SOUKUP – J. SVÁTEK a kol., Praha 2010, s. 67–77.
- STUDT, Birgit, *Papst Martin V. (1417–1431) und die Kirchenreform in Deutschland*, Köln 2004.
- STUMP, Philip H., *The Reform of Papal Taxation at the Council of Constance (1414–1418)*, *Speculum* 64, 1989, s. 69–105.
- STUMP, Philip H., *The Council of Constance (1414–18) and the End of the Schism*, in: *A Companion to the Great Western Schism (1378–1417)*, eds. J. ROLLO-KOSTER – TH. M. IZBICKI (= Brill's companions to the Christian tradition 17), Leiden 2009, s. 395–442.
- SVÁTEK, Jaroslav, „*Návod jak vést válku proti českým heretikům.*“ Příběh jednoho nezdařeného protihusitského projektu, in: Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů, edd. P. SOUKUP – TÝŽ a kol., Praha 2010, s. 90–101.
- SVÁTEK, Jaroslav, *Životní dráha Guilleberta de Lannoy ve světle jeho cestopisu i ostatních pramenů*, in: *Guillebert de Lannoy. Cesty a poselstva*, edd. TÝŽ – M. NEJEDLÝ – O. MARIN – P. SOUKUP, Praha 2009, s. 72–100.
- SULLIVAN, Thomas, *Parisian licentiates in theology. A. D. 1373–1500*. A biographical register I–II (Education and society in the Middle Ages and Renaissance 17–37), Leiden 2004–2011.
- ŠANDERA, Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna*. Opomíjený vítěz husitské revoluce, Praha 2011.
- ŠMAHEL, František, *À l'aube de l'idée oecuménique*. Le réforme hussite entre occident et orient, in: *L'Eglise et le peuple chrétien dans les pays de l'Europe du Centre-Est et du Nord (XIVe–XVe siècles)*. Actes du colloque organisé par l'Ecole française de Rome, 27–29 janvier 1986 (= Collection de l'Ecole Française de Rome 128), Roma 1990, s. 277–300.
- ŠMAHEL, František, *Basilejská kompaktáta*. Příběh deseti listin, Praha 2011.
- ŠMAHEL, František, *Dějiny Tábora I/2*. Do roku 1452, České Budějovice 1990.
- ŠMAHEL, František, *Die Bücherkataloge des Collegium Nationis Bohemicae und des Collegium Reczkonis*, in: TÝŽ, *Die Prager universität im Mittelalter = The Charles University in the Middle Ages (= Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 28)*, Leiden – Boston 2007, s. 405–439 (poprvé otištěno česky in: AUC–HUCP 2, 1961, s. 59–85).
- ŠMAHEL, František, *Die Vier Prager Artikel*. Das Programm der hussitischen Reformation, in: *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa (= Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands 36)*, hgg. W. EBERHARD – F. MACHILEK, Köln – Weimar – Wien 2006, s. 329–339.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce II–III*, 2. vyd., Praha 1996 (v něm. překladu Th.

- Krzencka, Hannover 2002).
- ŠMAHEL, František, *Idea národa v husitských Čechách*, 2. vyd., Praha 2000.
- ŠMAHEL, František, *Magister Peter Payne: Curriculum vitae eines englischen Nonkonformisten*, in: Friedrich Reiser und die "waldensisch-hussitische Internationale". Akten der Tagung Ötisheim-Schönenberg, 2. bis 4. Oktober 2003, hgg. A. DE LANGE – K. UTZ TREMP (= Waldenserstudien 3), Heidelberg – Ubstadt – Weiher – Basel 2006, s. 241–260.
- ŠMAHEL, František, *Středověká scholastika jako způsob středověkého myšlení*, in: Kultura středověku. Několik pohledů do středověké kultury, Praha 1972, s. 86–120.
- ŠMAHEL, František, *Život a dílo Jeronýma Pražského*. Zpráva o výzkumu (= Edice každodenní život 45), Praha 2010.
- Terminologie de la vie intellectuelle au Moyen Âge*. Actes du Colloque, Leyde–La Haye 20–21 septembre 1985, éd. Olga Weijers (= Etudes sur le vocabulaire intellectuel du moyen âge 1), Turnhout 1988.
- THOM, Paul, *Syllogismus, Syllogistik*, in: Historisches Wörterbuch der Philosophie X. St–T, hgg. J. RITTER – K. GRÜNDER, Basel 1998, s. 695–699.
- THOMMEN, Rudolf, *Basel und das Basler Konzil*, Basler Jahrbuch, 1895, s. 188–225.
- TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy III–IV*, 2. vyd., Praha 1893–1899.
- TRÍŠKA, Josef, *Literární činnost předhusitské university* (= Sbíрка pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 5), Praha 1967.
- TRÍŠKA, Josef, *Příspěvky k středověké literární univerzitě II*. Osobnosti a díla 15. stol., AUC–HUCP 9, 1968, č. 2, s. 5–43.
- TRÍŠKA, Josef, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409* (= Knižnice Archivu Univerzity Karlovy 12), Praha 1981.
- UIBLEIN, Paul, *Thomas Ebendorfer*, in: Thomas Ebendorfer von Haselbach (1388–1464). Gelehrter, Diplomat, Pfarrer von Perchtoldsdorf. Ausstellung anlässlich der 600. Wiederkehr des Geburtstages von Thomas Ebendorfer in der Burg zu Perchtoldsdorf vom 16. Sept. bis 16. Okt. 1988, Perchtoldsdorf 1988, s. 14–39.
- UIBLEIN, Paul, *Zur Lebensgeschichte einiger Wiener Theologen des Mittelalters*, MIÖGF 74, 1966, s. 95–107.
- UIBLEIN, Paul, *Zu den Beziehungen der Wiener Universität zu anderen Universitäten im Mittelalter*, in: The Universities in the Late Middle Ages = Les universités à la fin du Moyen Age, edd. J. IJSEWIJN – J. PAQUET (= Mediaevalia Lovaniensia I/6), Louvain 1978, s. 168–189.
- UHLÍŘ, Zdeněk, *Determinace Mařika Rvačky na obranu Řehoře XII.*, AUC–HUCP 41, 2001, s. 177–193.
- URBÁNEK, Rudolf, *Mařík Rvačka jako protihusitský satirik*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 63, 1955, s. 1–24.
- URBÁNEK, Rudolf, *Žižka v památkách a úctě lidu českého* (= Spisy filosofické fakulty Masarykovy university v Brně 10), Brno 1924.
- URBÁNKOVÁ, Emma, *Přirůstky rukopisného oddělení Universitní knihovny od vydání tištěných katalogů*, Knihovna [1], 1957, s. 41–64.

- URBÁNKOVÁ, Emma, *Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny*, Praha 1957.
- VALOIS, Noël, *La crise religieuse du XVe siècle. Le pape et le concile (1418–1450) I*, Paris 1909.
- VARSIK, Branislav, *Husitské revolučné hnutie a Slovensko* (= Publikácie Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied 9), Bratislava 1965.
- VIELLIARD, Jeanne, *Instruments dastronomie conservés à la bibliothèque du collège de Sorbonne aux XVe et XVIe siècles*, Bibliothèque de l'École des Chartes 131, 1973, s. 587–593.
- VIELLIARD, Jeanne, *Martin Talayero, familier des Rois d'Aragon. Socius Sorbonicus au XVe siècle*, in: *Mélanges Édouard Peroy* (= Publications de la Sorbonne. Série Études 5), Paris 1973, s. 666–677.
- VON BEZOLD, Friedrich, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten III. Die Jahre 1428–1431*, München 1877.
- VON PASTOR, Ludwig, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters I. Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius II. Martin V., Eugen IV., Nikolaus V., Kalixtus III.*, 5.–7. Aufl., Freiburg im Breisgau 1925.
- VRÁNA, Karel, *Mistr Štěpán z Pálče v Polsku*, in: *Se znamením kříže*, edd. F. DVORNÍK – T. ŠPIDLÍK – C STAVĚL, (= Křesťanská akademie 7), Řím 1967, s. 207–215.
- WALSH, Kathrine, *Die Rezeption der Schriften des Richard FitzRalph (Armachanus) im lollardisch-hussitischen Reformbewegung*, in: *Das Publikum politischer Theorien im 14. Jahrhundert*, hg. J. MIETHKE (= Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien 21), München 1992, s. 237–254.
- WALSH, Kathrine, *The Manuscripts of Archbishop Richard FitzRalph of Armagh in the Österrische Nationalbibliothek*, *Römische historische Mitteilungen* 18, 1976, s. 67–75.
- WALZ, Dorothea, *Einleitung*, in: *Johannes von Frankfurt. Zwölf Werke des Heidelberger Theologen und Inquisitors*, ed. táž (= Editiones Heidelbergenses 29), Heidelberg 2000, s. ix–xxx.
- WATANABE, Morimichi, *Henry Beaufort, Cardinal of England, and Anglo-papal Relations*, in: *Studien zum 15. Jahrhundert. Festschrift für Erich Meuthen I*, hgg. J. HELMRATH – H. MÜLLER, München 1994, s. 65–76.
- WEIJERS, Olga, *Terminologie des universités au XIIIe siècle* (= Lessico intellettuale Europeo 39), Roma 1987.
- WEILER, Antonius G., *Heinrich von Gorkum († 1431). Seine Stellung in der Philosophie und der Theologie des Spätmittelalters*, Einsiedeln – Zürich – Köln 1962.
- WERNER, Ernst, *Jan Hus. Welt und Umwelt eines Prager Frühreformators* (= Forschungen zur Mittelalterlichen Geschichte 34), Weimar 1991.
- WERNER, Ernst, *Wort und Sakrament im Identitätsbewußtsein des tschechischen Frühreformators Jan Hus (um 1370–1415)* (= Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR, Gesellschafts-wissenschaften, Jhrg. 1989, Nr.13/G), Berlin 1989.
- WERNISCH, Martin, „*Theologia Deutsch*“ *ve svém původním kontextu i dějinném působení*,

- in: týž – M. ŽEMLA (přel.), *Mystika a reformace. Theologia Deutsch. Text a dějinný kontext*, Praha 2007, s. 14–170.
- WŁODEK, Zofia (ed.), *Stanislas de Skalbimierz, un court traité contre les hussites sur la vision spirituelle*. Introduction et texte, in: *Chemins de la pensée médiévale. Etudes offertes à Zénon Kaluza*, édd. P. J. J. M. BAKKER – E. FAYE – CH. GRELLARD, (= Textes et études du Moyen Âge 20), Turnhout 2002, s. 493–512.
- WOOD, Rega, *Ockham on the virtues*, West Lafayette, Ind. 1997.
- WÜNSCH, Thomas, *Konziliarismus in Polen. Personen, Politik und Programm aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*, Paderborn 1998.
- ZACHARIAS THEOBALD, *Hussiten Krieg Darinnen begriffen Als Leben die Lehr und Tod M. Johannis Hussii*, Wittenberg 1609 (2. něm. vyd. Breslau 1750; lat. vyd. Francofurti 1621).
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Husitské synody v Čechách 1418–1440. Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské círvi a revoluci*, Praha 1985.
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Jakoubek ze Stříbra a dobová církevní správa*, in: *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, edd. O. HALAMA – P. SOUKUP, Praha 2006, s. 9–48.
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Johann Hoffmann. Prager Student, antihussitischer Repräsentant*, AUC–HUCP, 49, 2009, č. 2, s. 81–98.
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Synodální opatření proti husitům v diecézích širší střední Evropy*, in: *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, edd. L. BŘEZINA – J. KONVIČNÁ – J. ZDICHYNEC, Praha 2006, s. 265–289.
- ZINARDI, Zita, *Gli incunaboli e le cinquecentine del Seminario arcivescovile di Ravenna*, Ravenna 2003.